

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + Refrain from automated querying Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

Über dieses Buch

Dies ist ein digitales Exemplar eines Buches, das seit Generationen in den Regalen der Bibliotheken aufbewahrt wurde, bevor es von Google im Rahmen eines Projekts, mit dem die Bücher dieser Welt online verfügbar gemacht werden sollen, sorgfältig gescannt wurde.

Das Buch hat das Urheberrecht überdauert und kann nun öffentlich zugänglich gemacht werden. Ein öffentlich zugängliches Buch ist ein Buch, das niemals Urheberrechten unterlag oder bei dem die Schutzfrist des Urheberrechts abgelaufen ist. Ob ein Buch öffentlich zugänglich ist, kann von Land zu Land unterschiedlich sein. Öffentlich zugängliche Bücher sind unser Tor zur Vergangenheit und stellen ein geschichtliches, kulturelles und wissenschaftliches Vermögen dar, das häufig nur schwierig zu entdecken ist.

Gebrauchsspuren, Anmerkungen und andere Randbemerkungen, die im Originalband enthalten sind, finden sich auch in dieser Datei – eine Erinnerung an die lange Reise, die das Buch vom Verleger zu einer Bibliothek und weiter zu Ihnen hinter sich gebracht hat.

Nutzungsrichtlinien

Google ist stolz, mit Bibliotheken in partnerschaftlicher Zusammenarbeit öffentlich zugängliches Material zu digitalisieren und einer breiten Masse zugänglich zu machen. Öffentlich zugängliche Bücher gehören der Öffentlichkeit, und wir sind nur ihre Hüter. Nichtsdestotrotz ist diese Arbeit kostspielig. Um diese Ressource weiterhin zur Verfügung stellen zu können, haben wir Schritte unternommen, um den Missbrauch durch kommerzielle Parteien zu verhindern. Dazu gehören technische Einschränkungen für automatisierte Abfragen.

Wir bitten Sie um Einhaltung folgender Richtlinien:

- + *Nutzung der Dateien zu nichtkommerziellen Zwecken* Wir haben Google Buchsuche für Endanwender konzipiert und möchten, dass Sie diese Dateien nur für persönliche, nichtkommerzielle Zwecke verwenden.
- + *Keine automatisierten Abfragen* Senden Sie keine automatisierten Abfragen irgendwelcher Art an das Google-System. Wenn Sie Recherchen über maschinelle Übersetzung, optische Zeichenerkennung oder andere Bereiche durchführen, in denen der Zugang zu Text in großen Mengen nützlich ist, wenden Sie sich bitte an uns. Wir fördern die Nutzung des öffentlich zugänglichen Materials für diese Zwecke und können Ihnen unter Umständen helfen.
- + Beibehaltung von Google-Markenelementen Das "Wasserzeichen" von Google, das Sie in jeder Datei finden, ist wichtig zur Information über dieses Projekt und hilft den Anwendern weiteres Material über Google Buchsuche zu finden. Bitte entfernen Sie das Wasserzeichen nicht.
- + Bewegen Sie sich innerhalb der Legalität Unabhängig von Ihrem Verwendungszweck müssen Sie sich Ihrer Verantwortung bewusst sein, sicherzustellen, dass Ihre Nutzung legal ist. Gehen Sie nicht davon aus, dass ein Buch, das nach unserem Dafürhalten für Nutzer in den USA öffentlich zugänglich ist, auch für Nutzer in anderen Ländern öffentlich zugänglich ist. Ob ein Buch noch dem Urheberrecht unterliegt, ist von Land zu Land verschieden. Wir können keine Beratung leisten, ob eine bestimmte Nutzung eines bestimmten Buches gesetzlich zulässig ist. Gehen Sie nicht davon aus, dass das Erscheinen eines Buchs in Google Buchsuche bedeutet, dass es in jeder Form und überall auf der Welt verwendet werden kann. Eine Urheberrechtsverletzung kann schwerwiegende Folgen haben.

Über Google Buchsuche

Das Ziel von Google besteht darin, die weltweiten Informationen zu organisieren und allgemein nutzbar und zugänglich zu machen. Google Buchsuche hilft Lesern dabei, die Bücher dieser Welt zu entdecken, und unterstützt Autoren und Verleger dabei, neue Zielgruppen zu erreichen. Den gesamten Buchtext können Sie im Internet unter http://books.google.com/durchsuchen.

HARVARD COLLEGE LIBRARY

DIE EXEGETISCHE TERMINOLOGIE

DER

JÜDISCHEN TRADITIONSLITERATUR

VON

DR. WILHELM BACHER

IN ZWEI TEILEN

LEIPZIG

J. C. HINRICHS'SCHE BUCHHANDLUNG

1905

Jud 4060.15.

Jud 6041.70

HARVARD UNIVERSITY LIB? ARY APR 28 1965

DIE EXEGETISCHE TERMINOLOGIE

DER

ÜDISCHEN TRADITIONSLITERATUR

VON

DR. WILHELM BACHER

ERSTER TEIL

DIE BIBELEXEGETISCHE TERMINOLOGIE DER TANNAITEN

LEIPZIG

J. C. HINRICHS'SCHE BUCHHANDLUNG
1899

Dieser Band erschien ursprünglich mit dem Titel:
Die älteste Terminologie der jüdischen Schriftauslegung,
ein Wörterbuch der bibelexegetischen
Kunstsprache der Tannaiten.

(Seite I/II war in dieser ersten Ausgabe ein Schmutztitel).

VORWORT.

on den Anfängen der Schriftauslegung, wie sie sich lange vor oschluss des biblischen Kanons in den Schulen Palästina's entckelte, legt kein Litteraturdenkmal unmittelbares Zeugniss ab. e auf uns gekommenen tannaitischen Midraschwerke gingen s den Schulen Ismaels und Akiba's hervor und beruhten in er ursprünglichen Redaktion auf der Bibelexegese der vordrianischen Zeit, der sechs Jahrzehnte zwischen der Zerstörung rusalems und dem Falle Bethars; ein grosser Theil ihres In-Ites gehört der nachhadrianischen Zeit an, und ihre letzte estalt erhielten sie um die Zeit des Abschlusses der Mischna, st sieben Jahrhunderte nach Ezra, dem ersten Schriftgelehrten. chtsdestoweniger gewähren diese Werke und die ausserhalb rselben erhaltenen Reste der tannaitischen Bibelexegese die öglichkeit, auch in die Schriftauslegung der früheren Generanen, der Jahrhunderte vor der Zerstörung Jerusalems einen ick zu thun. Sehr viele der exegetischen Einzelheiten, welche in r tannaitischen Ueberlieferung anonym erhalten sind, gehen hrscheinlich auf eine Zeit zurück, die älter ist als die ältesten t Namen überlieferten Autoritäten. Aber nur für einen geringen neil dieser anonymen Midraschsätze lässt sich der Beweis eines frühen Ursprunges führen. Hingegen enthält die tannaitische tteratur ein Element, das man dem grössten Theile nach als zeugniss jener früheren Periode der palästinensischen Schriftslegung betrachten kann. Es ist das die Terminologie der Bibelegese, wie sie uns in jener Litteratur überall entgegentritt und

von der wir mit Sicherheit annehmen dürfen, dass sie mit dem Schriftauslegung selbst in den Kreisen der Schriftgelehrten Palästina's sich allmählich bildete und entwickelte und zur Zeit der Zerstörung Jerusalems in ihren wesentlichen Bestandtheilen längst vorhanden war. Diese Terminologie kann als authentisches Denkmal der ältesten Schriftauslegung, als das wichtigste Zeugniss von den Anfängen des Midrasch anerkannt werden. Allerdings ist diese bibelexegetische Terminologie auch in den zwei Jahrhunderten von Hillel bis zum Schlusse der tannaitischen Zeit vermehrt worden; aber im Grossen und Ganzen blieb sie unverändert, ihr Grundstock blieb derselbe, wie das ja auch bei einer auf der Tradition mehrerer Jahrhunderte beruhenden Disciplin nicht anders denkbar ist. Wenn ich also in der gegenwärtigen Arbeit die bibelexegetischen Kunstausdrücke der Tannaiten zusammenzustellen unternommen habe, so leitete mich dabei zunächst die Absicht, von jenem einzig sichern Denkmal der gleichsam vorgeschichtlichen Zeit der Schriftauslegung Palästina's zum ersten Male ein Gesammtbild zu bieten. Doch habe ich auch solche Bestandtheile der tannaitischen Terminologie in mein Wörterbuch aufgenommen, die erwiesenermaassen einer späteren Epoche der Tannaitenzeit angehören; denn ich wollte die bibelexegetische Kunstsprache des tannaitischen Midrasch in möglichster Vollständigkeit darstellen. Auf die Unterschiede des terminologischen Sprachgebrauches zwischen den Schulen Ismaels und Akiba's habe ich überall aufmerksam gemacht, dem Beispiele D. Hoffmanns in seiner grundlegenden Schrift: "Zur Einleitung in die halachischen Midraschim" (Berlin 1887) folgend und manche neue Beobachtung zu den seinigen hinzufügend. Dabei ist zu beachten, dass in der Regel der Ismael'sche Midrasch den älteren Sprachgebrauch darbietet, aber auch der Akiba'sche Midrasch sich zumeist innerhalb der Grenzen der alten Terminologie bewegt.

Mein Wörterbuch umfasst die gesammte Schriftauslegung der Tannaiten, sowohl die halachische, als die nichthalachische (agadische), wie ja auch die tannaitische Midraschlitteratur beide Gebiete ungeschieden enthält. Das Material entnahm ich ausser

den tannaitischen Midraschwerken, die ich unten besonders nennen werde, auch anderen tannaitischen Quellen. Die exegetischen Regeln Hillels, Ismaels und Eliezer b. Jose Gelili's habe ich vollständig verarbeitet. Die zur halachischen Hermeneutik gehörenden Kunstausdrücke, die keine Beziehung zur Auslegung des Bibeltextes haben, wurden nicht berücksichtigt. Von der nachtannaitischen Litteratur habe ich nur bei einzelnen Artikeln zwei Werke der palästinensischen Agada (Pesikta, Genesis rabba) herangezogen, um zu zeigen, wie die Terminologie der letzteren sich enge der tannaitischen Terminologie anschliesst. Bei der Bearbeitung des Stoffes leitete mich nur der lexikologische Gesichtspunkt: die Feststellung der Bedeutung und des Sprachgebrauches. Methodologische Erörterungen, die namentlich bei manchen der zur halachischen Schriftauslegung gehörigen Ausdrücke am Platze wären, blieben ausgeschlossen. Durch Häufung der Beispiele habe ich zuweilen einen Einblick in die Art der Schriftauslegung selbst geboten, welche sich dieser Kunstsprache bediente.

Was den Inhalt der hier dargestellten Terminologie betrifft, sei Folgendes hervorgehoben. Ihre Ausdrücke benennen den Gegenstand der Auslegung: den Text der heiligen Schrift und seine Bestandtheile; sie kennzeichnen den Text nach seinen inhaltlichen und formalen Eigenschaften, aus denen sich die Regeln für die Auslegung ergeben; sie beziehen sich endlich auf die Thätigkeit des Auslegers und sein exegetisches Verfahren. Besonders hervorstechend ist der dramatische Charakter dieser Terminologie. Sie verräth überall ihren Ursprung aus der lebendigen Discussion des Lehrhauses, aus dem Dialoge zwischen Lehrer und Schüler, zwischen gemeinsam forschenden Schriftauslegern. Aber auch der Gegenstand der Auslegung, der Bibeltext, erscheint in dieser Terminologie nicht als todtes Object; er tritt vielmehr dem Ausleger lebendig gegenüber, er wird fortwährend personificirt, wie das besonders aus der S. 90 ff. gegebenen Zusammenstellung ersichtlich wird. - Der dramatische Charakter der bibelexegetischen Terminologie findet seine Fortsetzung und

Steigerung in der Dialektik des Talmuds, deren Terminologie zum Theile auf jene zurückgeht.

Der sprachliche Charakter unserer Terminologie ist derselbe, den die tannaitische Litteratur im allgemeinen darbietet: ein durch das Aramäische stark beeinflusster Hebraismus. Rein aramäisch sind nur wenige Partikeln und ganz vereinzelte Verbalformen. Von griechischen Lehnwörtern hatte ich nur drei zu verzeichnen (S. 125, 127, 131).

Die besonders häufig benützten Quellen habe ich mit folgenden Abkürzungen citirt:

M = Mechiltha, ed. Friedmann (Wien 1870).

S = Sifrå, ed. Weiss (Wien 1862).

Sn = Sifrê zu Numeri, ed. Friedmann (Wien 1864).

Sd = Sifrê zu Deuteronomium (zusammen mit Sn).

T = Toseftha, ed. Zuckermandel (Pasewalk 1880).

SO = Seder Olam.

Die Mischna ist nur mit Nennung des betreffenden Tractates citirt.

Für den hier gebotenen Versuch, die Terminologie der tannaitischen Bibelexegese darzustellen, kann ich keine Vorarbeiten
nennen. A. Steins Talmudische Terminologie, zusammengestellt
und alphabetisch geordnet (Prag 1869), behandelt ein viel weiteres
Gebiet auf sehr unmethodische und auch sachlich ungenügende
Weise. Die Wörterbücher über Talmud und Midrasch behandeln natürlich auch die meisten der hier besprochenen Ausdrücke,
aber zumeist auf sehr mangelhafte Weise, so dass meine Arbeit
auch als Ergänzung zu jenen Wörterbüchern willkommen sein
dürfte.

Budapest, Juni 1899.

WILHELM BACHER.

אבות מלאכות, Pl. אבות לאכות, In den Ausdrücken אבות מלאכות (M. Sabb. VII, 2.4), אבות המומאות (M. Baba Kamma I, 1), אבות המומאות (M. Kelim I, 1), von denen auch die Singularformen vorkommen, bedeutet אל die Hauptart eines Begriffes, zu der sich dessen Unterarten so verhalten, wie die Nachkommen zum Stammvater. Die Unterarten heissen dem entsprechend אולדה, eig. Nachkommen (im Sing. אולדה אולדה, s. Baba Kamma 2a, Sabbath 68a (תולדה st. תולדה אולדה אולדה בא תולדה וו Sabb. c. II Ende).

¹ Hâi Gaon erklärt den Ausdruck nicht in genealogischem Sinne. Nach ihm bedeutet או in den obigen Ausdrücken soviel wie Wurzel; und er erklärt daraus אבו Hiob 8, 12. S. die aus Hais Wörterbuche in den Text von Abulwalids Wörterbuch, Art. אבו (in der Rouener Handschrift des Originals), eingefügte Stelle. Auch Aruch או II erklärt או אב המומאה או mit איי או עיקר המומאה til erklärt איי או המומאה או in Gen. 4, 21. בו בי בי Es ist das genau dieselbe Ellipse, wie in dem biblischen אבות בות אבות s. Num. 31, 26; Josua 14, 1; I Chr. 5, 2; ib. 26, 32; II Chr. 5, 2. ³ Vgl. die übertragene Bedeutung des Ausdruckes און I Sam. 2, 35; I Kön. 11, 38.

Die Formel בנה אב כל מקום שנאמר עז ברי שתהא בת שנתה Die Formel בנה אב ist nur noch in wenigen Beispielen vorhanden; sie ist schon früh durch das Substantiv בנין אב verdrängt worden, dem unten ein besonderer Artikel gewidmet ist Der volle Ausdruck בית אב findet sich noch, in einer von den Terminus בנין אב nicht ferne liegenden Bedeutung, bei den palästinensischen Amoräern?

תנדה . S. אגדה

¹ Andere Stellen für אב הוה בנה אב Sn zu 4,13, 4 a 4 (= Sn zu 35, 30, 62 b 5; Sota 2b, Sanh. 30 a). Mit folgendem ל (wie בנין אב Sn zu 10, 6, 19 a 23 (= R.H. 34a, mit folgendem v). Ohne 71: S zu 7, 17, 36a 3. 2 Jochanan. Lev. r. c. 1 Anf. (anonym Gen. r. 68, 12, wo aber unser Ausdruck fehlt), nach der bei D. Luria z. St. angeführten Erklärung: מבית אב שלהם נקראו הנביאים nämlich nach Chaggai 1,13, wo der Prophet Chaggai ausdrücklich als שלאך bezeichnet wird (Einer anderen Erklärung folgte ich Agada der paläst. Amoraer I, 276, 3). - Abahu, Tradent Zeira, j. Sabbath 17a9, j. Pesachim 33 a 45: מית אב אינה תורה שאין לה בית אב אינה תורה (s. Levy, I, 2b unt.). - Abahu (nach anderer Ueberlieferung tannaitisch), Schir r. zu 1, 2, § 5: זה אומר בית אב של הלכה 3 S. meine Schriften: Die hebr.-arab. Sprach-וות אומר בית אב של הלכה. vergleichung des Abulwalfd, S. 24; Die Anfänge der hebräischen Grammatik, 4 S Rapoport, Erech Millin, S. 107 a. - Ueber den Sprachgebrauch der Grammatiker in diesem Punktes, mein Abraham Ibn Esra als Grammatiker, S. 46, A. 1; Porges, Monatsschrift 1883, S. 177, A. 2. 5 Raschi erklärt das Wort an allen drei Stellen in der Bed. "Wunderzeichen".

Räthselhaft ist M zu 22, 19 (94 b, l. Z.): יש אומרים באותיותיה . נתנה תורה

אוהרה. S. nach הוהיר.

שם . אוכרה

לשכך את האזן מה שהיא יכולה לשמוע : (64 b 22) אזן M zu 19. וה האזן מה שהיא יכולה לשמוע : ebenso zu 19, 19 (65 b 11). Beidemal zur Beantwortung der Frage. warum der Posaunenschall schwach ansetzte und immer stärker wurde. Dies geschah, "um das Ohr zu beruhigen 1 und es nur das hören zu lassen, was es zu hören vermag". Man muss nämlich nach האון dem Sinne nach suppliren: ולהשמיעה. handelt es sich also um den Sinneseindruck des Gehöres. Hingegen wird derselbe Satz in M zu 19, 18 (65 a 17) angewendet, um die Vergleichung des von dem brennenden Berge (Deut. 4. 11) aufsteigenden Rauches mit dem Rauche eines Ofens zu erklären. Diese die wahre Grösse der Erscheinung nur in sehr verkleinertem Maasse zur Vorstellung bringende Vergleichung geschieht das will jener Satz sagen -, um den Bericht dem menschlichen Vorstellungsvermögen anzupassen. Ebendas, werden zwei weitere Beispiele dafür gebracht, dass sich die heilige Schrift in ihrer Ausdrucksweise dem menschlichen Vorstellungsvermögen anpasst, mit Anwendung desselben Satzes 2; nämlich Amos 3, 8 (das Brüllen des Löwen als Bild der Gottesrede); Ezech. 43, 2 (das Tosen des Wassers als Bild der Gottesstimme) 3. - In der 14. der Zweiunddreissig Regeln ist unser Satz in folgender Form angewendet: און כדרך שהיא שימעת. Als erstes Beispiel wird Deut. 32, 2 citirt (die Thora mit dem Regen verglichen); als zweites das in M stehende aus Amos 3, 8; hier mit folgender Ausführung unseres אמר הקדוש ברוך הוא הריני מכנים קול בבריות להשמיע האזן מה שומעת. In dieser Ausführung ist der Satz so formulirt, als handelte es sich nicht um die Vorstellung, sondern um den Sinneseindruck des Gehöres. - Es liegt auf der Hand, dass in dem Satze von der "Beruhigung des Ohres" dasselbe ausgedrückt ist, was für einen weiteren Kreis der biblischen Redeweise in späterer Zeit mit der Regel דברה תורה כלשון בני

מרס ausgesagt wurde, die selbst ursprünglich etwas anderes b edeutete 1.

Josua b. Karcha² gebraucht den Ausdruck ברי שתבקע האון "damit das Ohr gespalten werde" — M zu 19,5 (62 b 28) — uzn zu sagen, dass ein bildlicher Ausdruck gebraucht sei, damit es recht grell und eindringlich ins Ohr klinge, dieses gleichsazu spalte (sowie in Jes. 50, 5 vom Oeffnen des Ohres gesprochen wird).

קדם. אחר S. unter מאותר.

אַחוֹרְגִּית. Dieses biblische Wort (rückwärts, s. Gen. 9, 23) findet sich einmal, S. zu 26, 42 (112c 1), in der Bedeutung אַלמָבָּרָא, in umgekehrter Reihenfolge: למָבָּרָא.

אי. Diese aram. Conjunction der Bedingung findet sich בי der ständigen Formel: אי bei der dialectischen Erörterung einer halachischen Schrifterklärung. Die Compunction vertritt da einen ganzen Bedingungssatz, etwa ממרת שמרת אמרת בערב יכול משתחשך ת"ל (6a ו): אים נאמר בערב יכול משתחשך ת"ל (5a ו), S zu 2, 13 (12a 10): מנחתך ת"ל ... ת"

אין אונדן אלא מקום אינדן: 2 S. Die Agada der Tannaiten II, 317, 2. 3 In Pes. r. c. 11 Ende (46 b) dafür: שמא תפקע האון של שומע. 4 S. Die Ag. d. Tann. II, 106, 5. 5 S. Die Ag. d. Tann. II, 105, s. 6 S zu 26, 38 (112 b 21 23): אין אובדן אלא נולה נולה (das erste Mal ist irrthümlich אין נחום זה אלא נולה (Es ist das biblische אין (Esther 8, 6). — M zu 13, 17 (23 b 8): אין נחום זה אלא בעם Textworte באם, das an die Wurzel מהאול באם בעם Textworte באם, das an die Wurzel מהאול באם מואר באם מואר מואר אונד אלא מקום ויינך: אונך 7 Sd zu 23, 14 (120 b 23) lautet die Erklärung des nur hier stehenden אין אוניך אלא מקום ויינך: אונך

durch Hinzufügung von בכל מקום, überall, bezeichnet. M zu 13, פ (21a 23): אינו (3ic) יד בכל מקום אלא שמאל (3ic) אין אינו (3 m zu 13, 17 (23b 1): אין אינו 13, 17 (23b 1); אינו מקום אלא לווי

Mit אין לי אלא מער מון das durch seinen Wortlaut bezeichnete Gebiet beschränkt, um die Erweiterung dieses Gebietes anderweitig zu deduciren. M zu 12, 3 (3b unt.): אין לי אלא עשירי שהוא כשר 5, 27 (6a מון לי אלא במנה וירכה 3, 27 (6a מון לי אלא במנה וירכה 3, 27 (6a מון לי אלא במנה וירכה מון אין לי אלא במנה וירכה מון אין לי אלא במנה וירכה מון מון לד ואלא מה שאמור בענין. In demselben Sinne, aber als Ergebniss einer Deduction, nicht als Einleitung zu einer solchen heisst es Mischna Chullin X, 1: אין לד ואלא מה שאמור בענין, in Bezug auf Lev. 7, 34. In אין לד ואלא מר לדי אין לד מון לד ואין לד יאלא מר שאמור בענין ist der Schriftausleger der Sprechende, in אין לד יער מון לד וווער לי עוד לי עוד עוד ער צווויר. ליניו Verbum zu suppliren, etwa

אינו אלא leitet die Annahme einer anderen, als der zuerst einfach hingestellten Erklärung ein, worauf die Annahme widerlegt wird. M zu 12, 22 (11 b 16): הגעתם אל המשקוף בפנים אתה אומר Oder ohne die Wiederholung der ersten Erklärung, M zu 12, 1 (1 b 3): בארץ מצרים הוץ לכרך או אינו

אלא, aram. Partikel, s. אמר, אמר.

מקרא . S. אם

Text, bald der Erklärer. Demnach theilen sich die hierher gehörenden Ausdrucksweisen in zwei Gruppen.

I. Das Subject ist die h. Schrift: אמרה תורה. M zu 23, 7 (100a 7)²; Sn zu 15, 38 (34b 6); Chullin Ende 3. — הכתוב אומר der Regel mit vorangehendem עליהם אותר (13b 8); Pea VIII, 9; Taanith III, 84; T. 55, 11; 129, 7. 10; 234. 8; 385, 10; SO c. 185. Anstatt אומר שניהם הוא אומר על שניהם הוא אומר על שניהם הוא אומר על עליהם הוא אומר על עליהם הוא אומר על עליהם הוא אומר (100a 7).

תה הוא אומר, M zu 12,6 (5a 30); מה הוא אומר, M zu 12,1 (2a 14) מה הוא אומר, M zu 12,7 (7b 1). Auch ohne dieses stellvertretend wird אומר אומר ständig angewendet, wo nach der ersten, gewöhn—lich mit שנאמר eingeleiteten biblischen Belegstelle für eine These weitere Stellen angeführt werden. Jeder dieser Stellen ist dascitirende אומר (והכתוב אומר (באומר) vorgesetzt; s. M 34b 13; 35a 15-

Die passivische Ausdrucksweise גָּמְלֵּלְ, "es ist gesagt worden" ist die häufigste Form der Citirung von Bibelstellen. So besonders in der Verbindung שנאמר, für die es keiner Beispiele bedarf!. Ferner למה נאמר: M zu 12,1 (1a6); Pea VII, 7, Pesach. IX, 1, Makkoth I, 6; ... ונאמר : Nazir IX, 5, Chullin V, 5; אמר: Pea V, 6, ib. 7, 3, Chag. I, 5, Jebam. IX, 6; נאמר: M zu 14,5 (26b 10).

Eine andere Passivform ist אָמוּר. Z. B. in folgenden Verbindungen: הרי... אמור, M zu 21, 3 (80 a 23); הרי... אמור, M zu 12, 29 (13 b 7): הרי... אמורה, S zu 1, 15 (9a ob.); מנהג האמור, M zu 21, 4 (76 b 5).

תלמוד (= biblisch לאמר) ist besonders in der Phrase תלמוד angewendet, s. unter תלמוד — Ausserdem לומר לומר, zur Einführung einer aus dem Texte gefolgerten These: M zu 12, 44 (17a 18); Rosch Haschana III, 8.

II. Das Subject ist der Schrifterklärer. In der ersten Person: אמרתי אלא, M. zu 12, 15 (8b 11); zu 13, 10 (21b 6). הייתי, M. zu 12, 9 (7a 7). In der zweiten Person: אמר, womit namentlich exegetische Deductionen der verschiedensten Art eingeleitet werden; z. B. M zu 12, 2 (2b 25); zu 13, 10 (21b 9); zu 14, 15 (29b 6); 21, 10 (79a 2). מנין אתה אומר בן, M zu 14, 21 (31a 10), M zu 14, 21 (31a 10), M zu 14, 7 (27a 24). אתה אומר בן M zu 23, 8 (100a 18). אין עליך לומר M zu 14, 5 (29b 7). אמור מעתה Arachin VIII, 7. אין עליך לומר M zu 12, 15 (8b 27). — S. auch die Formel: כיוצא בדבר אתה אומר (unt., Art. Art. t.

אַפּשׁר, möglich. Gewöhnlich angewendet, um zu fragen, wie denn das in den Textworten Ausgesagte möglich sei. So אפשר M zu 13, 21 (25a 25): "der Ewige ging vor ihnen . . . ";

¹ Aus der Mischna: Berach. I, 3, 5; IX, 5; Kilajim IX, 8. — Im Ev. Matth. 5, 21. 31 u. s. w. ἐβρέθη.

٦

Der Hiphil הַבִּיא dient dazu, um auszudrücken, dass ein Wort des Bibeltextes in den Inhalt des letzteren eine neue Be-

Zu den dramatischen Elementen unserer Terminologie gehört die Anwendung des Imperativs אוב, besonders in der Verbindung des Imperativs אוב, mit welcher Aufforderung der Schrifterklärer auf einen besonders bedeutsamen, aus dem Texte sich ergebenden Gedanken aufmerksam macht. Beispiele aus M: zu 12, 1 (2b 9); 14, 24 (32a 10); 16, 4 (47a unt.); 20, 11 (70a 12); 20, 23 (72b unt.); 21, 30 (87a 14) 4. Aehnlich אוב, M zu 14, 22 (31a unt.). Ganz in demselben Sinne wird auch אוב angewendet (s. Art. אוב).

Der exegetischen Dialectik des S eigenthümlich sind Redeweisen wie מול לך מה (6a 12); ממקום שבאתה (72 c 6); מול לך מה (4d 9).

ב"ן. Akiba sagt einmal in einer exegetischen Controverse mit Jose d. Galiläer: אני אובין לפניך, zur Einführung einer allgemeinen exegetischen These. Es scheint, dass in dieser sonst nicht vorkommenden Phrase לפניך euphemistisch für אותך gesagt ist, wie das bei vielen auf Gott sich beziehenden Verben geschieht, dass nämlich statt des Accusativs die Präposition לפני (ar. קובין) angewendet wird. אובין ist eine metaplastische Form

¹ S. Ag. d. Tann. I, 222, 7; 428, 3.

2 T ed. Zuckermandel: את מות לה מהכא 3 Vgl. die aramäische, besonders in Gen. r. häufige Phrase: אובי פ' מיתי לה מהכא 4 Vgl. die im babylonischen Talmud fortwährend angewendete Redensart: או מער 5 So lautet die ursprüngliche Lesung, Aboda zara III, 5, nach j. Ab. z. 43a 37, wo angegeben wird, dass manche statt אוביל tradierten: אוביל Diese Lesung scheint durch לפניך veranlasst zu sein, indem man die Phrase so verstand: ich will es vor dich bringen, dir vorlegen (nicht, wie Levy II, 215b das erklärende Wort des jerus. Talmuds בייבל übersetzt: wir wollen Gründe dafür beibringen). Im palästinensischen Mischnatexte und auch in Sd zu 12, 2 (87b 5) ist dem אובין das Wort אהיה מבין das Wort אובין של das Wort אובין אוויי למגין אובין מא das erklärende שובין hinzugesetzt; doch ist das nicht — wie Weiss, Dor dor wedorschaw II, 119 meint — eine irrthümliche Glosse, sondern ursprüngliche Lesung des Talmudtextes.

Sinte

16

tibs

37.7

id t

3

brief

N31

וֹאַכון Akiba will dem von ihm sehr hoch geschätzten Jose Gal. nicht sagen: אני אבין אותך, "ich will dich belehren" 2; darum umschreibt er den Ausdruck auf die angegebene Weise 3.

Zum Ausdrucke בנה אב s. Art. אב. Aus demselben stammt

אבן אב was man genau so übersetzen müsste: "Gründung einer Familie", wie aus dem im Art. 28 Bemerkten ersichtlich ide ist. Vermöge der mit diesem Ausdrucke bezeichneten exegetischen AD Norm wird auf eine Anzahl biblischer Stellen, die inhaltlich zu emander gehören, irgend eine nur bei einer derselben sich findende bior nihere Bestimmung angewendet. Die Hauptstelle verleiht so Bir allen übrigen einen sie zu einer Familie verbindenden gemeinsamen Character. So heisst es in Sd zu 17, 2 (104a ob.): 13 ימצא בעדים מכלל שנאמר להלן (V. 6) על פי שנים עדים או על פי שלשה עדים יקום דבר זה בנין אב שכל מקום שנאמר ימצא בשנים עדים ובשלשה עדים הכתוב מדבר Damit ist die nähere Bestimmung zu Deut. 17, 2. wonach unter מצא das Betroffenwerden durch vollgiltige Zeugen zu verstehen sei, auch auf die anderen Stellen abertragen, an denen מצא in solchem Sinne vorkommt (Deut. 18, 10; 22, 22; 24, 7). Ein nichthalachisches Beispiel, Sd zu 3, 24 (Tla unt.): זה בנין אב לכל גדלך שבתורה. Offenbar bezieht sich dies nicht nur auf die einzige Stelle, an der das Wert זיים im Pentateuch noch vorkommt (Deut. 9, 26), sondern auch auf die anderen Stellen, an denen von Gottes "Grösse" (573) gesprochen wird: Deut. 5, 21; 11, 2. Welche nähere Bestimmung aber für Gottes Grösse aus dieser Hauptstelle auf die anderen Stellen übertragen wird, das ist nicht angegeben. In S, dem aus Alciba's Schule stammenden Midraschwerke finden sich mehrere Beispiele für die Formel: . . בנין אב ל (39c unt.; 93d, Kedoschim Endes; 82d 3; 82a 15; 100 c 7).

¹ Vgl. biblisch דוריש zu דוביש, arm; בוש zu בוש על. Vielleicht soll durch diese abweichende Form die Bed. "belehren" von der Bed. verstehen differenzirt werden. 2 Vgl. Neh. 8, 9; Ps. 119, 34, 73, 130. 3 Ueber eine andere Anwendung des Verbums הבץ (T 234, 5, Chag. 2, 1; b. Chagiga 14b und sonst) s. Die Agada der Tannaiten, I, 75, 3. - Aus dem biblischen Sprachgebrauche, dem sich jene Anwendung des Verbums anschliesst, sei hervorgehoben Neh. 8,8 דרש Daniel 9, 2 (ניבינו במקרא), wo בין sich der Bedeutung von דרש nahert. 4 Manchmal fehlt das Wörtchen 5t, manchmal die Anknüpfung זה בנין אב לכל רמיהם בם האמורים בתורה בסקילה Zu 20, 27 זה בנין אב Midrasch der Schule Ismaels, M zu 21, 17 (82 a 20), Sanh. 66 a (vgl. 54 a und Kerithoth 5a), wird dieselbe These aus derselben Stelle durch die Norm der Gezera schawa abgeleitet.

Im Midrasch der Schule Ismaels findet sich kaum ein Beispie! für diese einfache Formulirung der Regel des בנין אב. Hingegen wird sie im Zusammenhange grösserer Deductionen angewendet. wie z. B. in der Ausführung zu Exod. 21, 17 (M 82ab) 2. Da in diesem Verse nur die Strafe dessen, der Vater und Mutter verflucht, ausgesprochen ist, wird gefragt, woher das Verbot dieser mit dem Tode zu bestrafenden Sünde herzuleiten sei. Die Antwort lautet: Aus Exod. 22, 27, wo die Verfluchung des Richters und des Fürsten verboten ist. Was den Beiden gemeinsam ist, das ist in dem Worte בעמך angezeigt. Diese gemeinsame Qualification macht das Verbot geeignet, auch auf einen weiteren Kreis ausgedehnt zu werden. Das wird so ausgedrückt: הרי אתה דן בנין אב משניהם לא הרי דיין כהרי נשיא ולא הרי נשיא כהרי דיין הצד השוה שבהם שהם בעמך ואתה מוזהר על קללתם אף אביך שבעמך אתה מוזהר על סללתר. Diese Form des Binjan-Ab ist es. welche auch in der Baraitha von den Dreizehn Regeln R. Ismaels als Beispiel für die dritte dieser Regeln gebracht wird; das Beisp, ist aus Lev. 15, 4 genommen 3. In der Baraitha zerfällt diese Regel in zwei Unterarten, die zusammen aber nur als eine Regel gezählt werden. Wenn die Deduction auf einer einzigen Bibelstelle beruht, wird sie als בנין אב מכתוב bezeichnet, beruht sie auf zwei Bibelstellen, heisst die Regel: בנין אב משני כתובים (dazu das Beispiel: Num. 5, 2 combinirt mit Lev. 24, 2). In dem angeführten Beispiele aus M zu 21, 17 wird in der Fortsetzung der Argumentation. nachdem sich die Deduction aus einem Schriftverse als unzureichend erwiesen hat, die zweite Unterart der Regel angewendet, indem man das Verbot in Exod. 22, 27 mit dem ersten Verbote von Lev. 19, 14 combinirt. Die Formel lautet: הרי אתה דן בנין יאב מבין שלשתן.

Die dritte Regel R. Ismaels finden sich schon unter

^{18.} jedoch M zu 19,14 (64b5). 2 Vgl. Szu 20, 9 (91 d), b. Sanh. 66a. 3 Vgl. j. B. Kamma 2b 18. 4 S. noch M zu 13, 13 (22b 21): אדון בנין אב מבין שלשהן: אדון בנין אב מבין שלשהן: לארון בנין אב מבין שניהם לארון ארון לארון ארון לארון ארון לארון ארון לארון ארון לארון לארון

den Sieben Regeln Hillels als 3. und 4. Regel 1. In der Baraitha R. Eliezers, des Sohnes Jose Gelili's, bildet Binjan-Ab die 8. Regel, und sie wird dort erläutert 2 und eingeschränkt 3. Palästinensische Agadisten des 3. Jahrhunderts bedienen sich der Regel ohne die Einschränkung 4.

בשר. Zweimal findet sich der Ausdruck הָּכְתְּוֹב מְבַשֶּׂרְּךְ, beidemal um anzuzeigen, dass der Schrifttext implicite eine Vorhersigung, Ankündigung enthält. Sd zu 21, 14 (113 a 15) und zu 25.3 (122 b 20) 5. S. auch Sota IX, 6 (zu Deut. 20, 8): רוח הקרש אומר (Sd zur St.: מבשרון) 6.

2

נבב. Im Munde Tarphons, des leicht auffahrenden Tannaiten, finden sich die Worte עד מת אתה מְנַבְּבַר ומביא עלינו, mit denen er in halachischen Discussionen Akiba⁸, in einem agadischen Gespräche Eleazar aus Modiim⁹ zurückweist. Sie bedeuten: Wie lange noch willst du Worte (oder Bibelverse) wie Stoppeln auflesen und sie uns aufdrängen?

פוף, eig. Körper, in übertragener Bedeutung: Wesen, wesentlicher Inhalt, wesentlicher Teil. Ein ständiger Ausdruck, wie es scheint sehr alt, ist אופי חודה. Von gewissen Theilen des Religions-

ובנין אב ושני S. den Schluss der Baraitha, mit der S eingeleitet ist: ובנין אב ושני סשבים; T 427 5 (Sanh. c. 7 Ende): סשני כתובים אחר ושני וכתוב אחר ושני (so die Erfarter Hs., die Wiener Hs. und die früheren Drucke haben vor יבניין noch ובניין בנין אב מכתוב אחר ובנין : Aboth di R. Nathan c. 37 (p. 110, ed. Schechter): בנין אב ושני R. Abraham b. David in seinem Comm, zu S erklärt ושני für identisch mit der letzten der 13 Regeln Israels. אימתי נקרא יסור שיהיה הוא נאמר תחלה 3 Als Beispiel wird Exod. 3, 4 angeführt (Ausspruch Chija's, er steht anonym S zu 1,1, 3c unt.), wo zuerst Moses von Gott gerufen wird und zwar mit doppelter Nennung seines Namens; ant dieselbe Weise geschah auch später stets der Ruf Gottes an Moses. 4 S. Gen. r. c. 48(6): Jonathan (Die Ag. d. pal. Amor. I, 67, 6); Pesikta 123a: Sa-בנין אב שבכולם : Nachman (ib. I, 502, 1). Beidemale lautet die Formel: בנין אב Aus diesen Beispielen ist ersichtlich, dass בשל nicht nur "frohe Botschaften verkunden" bedeutet, wie Levy I, 274a übersetzt. 6 Aus der späteren palästinensischen Agada: Pesikta 177a, הכתוב מבשרו (Levi zu Lev. 16, 3); ib. בבר בשרני ע"י נתן הנביא ib. כבר בשרתיו על ידי ישעיה. 7 רברים, einmal (Variante in S zu 1, 5) הכתובים, ist eine erläuternde Glosse. (6 h 7); Sn zu 10, 8 (19 h 5). 9 Joma 76 a. In der Parallelstelle, M zu 16, t4 (483 18), steht dafür: ער מתי אתה מתמיה עלינו. S. Die Ag. d. Tann. I, 195, 3.

gesetzes sagen Eleazar Chisma 1, Jochanan b. Nuri 2, Simon E Gamliel 3, eine anonyme Mischna 4, sie seien גופי תורה. Von der mit Lev. 19, 2 beginnenden Abschnitte (dem Heiligkeitsgesetze wird gesagt, es sei deshalb vor der "ganzen Gemeinde der Kinder Israels" vorgetragen worden, מפני שרוב גופי התורה תלויים בה, S 2 2, 2 (86 c). In einer allegorischen Deutung zu Deut. 32, 14 heisst es, mit dem "Nierenfett des Weizens" seien gemeint jene Satzungen, welche den wesentlichen Theil der Thora bilden (נופה של תורה אלכות שהן), Sd zu 32, 14 (135 b 27) 5.

Ohne Verbindung findet sich das Wort in Sd zu 1, 3 (66a 12): גופי התורה ודקרוקיה: was soviel ist, wie: הגופים והדקרוקים. S. Art.

Verben wurde auch auch auch Bedeutung: entscheiden, bestimmen ein Urtheil festsetzen angewendet. So schon einmal im biblischen Hebraismus, Hiob 22, 28. Im biblischen Aramaismus findet sich das zu dieser Bedeutung gehörende Substantiv:

¹ Aboth III Ende, nach der richtigen Lesart; die gewöhnliche Lesart ² Ab. di R. Nathan c. 27 (ed. Schechter p. 24); in der zweiter Version (ib.): גופי הלכות 3 T 112, 20 (Sabbath c. 2 Ende). In der Parallel stelle, j. Sabbath 5 b 52: הלכות ב' הלכות. 4 Chagiga I, 8. S. dazu Geiger, Wissensch Zeitschr. für jüd. Theologie V, 58. 5 S. auch noch die Aussprüche Keri thoth 5a (הן הן נופי תורה; א' מנופי תורה). 6 Im Onkelos-Targum ist sonst dat Aquivalent für pn, apn in der Regel op. Manchmal wird ph mit pun wieder gegeben (z. B. Gen. 47, 22; Lev. 10, 13, 14); Lev. 18, 3, 30; 20, 23; II K. 17, 8 wo es sich um die Satzungen der Heiden handelt, mit נימוס (יסעסב). In Exod. 16, 25 ist חם mit קים tibersetzt, was sonst = ברית (vgl. Jos. 24, 25, wo Targ. von pn שוי קים שו שו – Im Targ. zu Ps. 81, s ist pn mit קים נור übers.; Hiob 28, 26 mit איםא נורתא In Hiob 26, 10 ist ph als Verbum mit נור übersetzt. Textwort התוה החתה ebenso Num. 31, 21. 8 Tw. ששפם לחקת משפט; ebenso 9 Auf die Frage, warum nur die Erstgeburt der Esel und nicht auch die der Pferde und Kamele ausgelöst wurde, antwortet Eliezer b Hyrkanos (s. Ag. d. Tann. I, 151, 8): אירת מלך היא M zu 17, 1 (53b6). In der

בּוֹרָה שְׁהָּה. Dieser Terminus, mit dem die 2. der Sieben Regeln Hillels und eben so die 2. der Dreizehn Regeln Ismaels benannt ist, kann nur nach der eben dargelegten Bedeutung des Substantivs בורה verstanden werden: gleiche Satzung, gleiche Verordnung. Mit dem Epitheton שׁוֹי verbunden findet sich הוה in timer anonymen agadischen Dichtung über den Tod Moses's. Offenbar sagte man in sehr früher Zeit von zwei biblischen Gesetzen, für welche irgend eine Bestimmung gleichmässige Geltung hatte, es sei eine "gleiche Satzung". So wird in einer Contro-

Bar. Bechoroth 5b steht dafür: ג' הכתוב הוא . In S findet sich ג' מלך היא öfters bei Einzelheiten des Religionsgesetzes: 63 d 5 zu 13, 15 (Meir); 78a 12 zu 15, 18 (Simon b. Jochai); 114a 4 zu 27, 14. S. auch S 83c ob.: מנין שאין אהרן לוכש Antwort: Aus Lev. 16, 34 b. Der Ausdruck הַלְּחָל findet sich namentlich im babylonischen Talmud (s. B. Mezia 11a), aber nicht in den tannaitischen Midraschim. 1 Pesikta 40 b, Pes. r. c. 14 .. אלא גוירתו של מלך מלכי המלכים הוא אמר הקב"ה חוקה חקקתי 2 נוירתו של מקום . . אין אתה :.. In Pes. r.: גוירה גורתי אין אדם רשאי לעבור על נויחד אדם Aus אתה wurde אדם. Im Tanch. ed. Buber חקת 3 (52a) wird die Vor-שלאילו von der rothen Kuh als נוירת הכתוב bezeichnet. 3 S zu 18, 2 (85d): א קבלתם מלכותי קבלו נוחת S. Die Ag. d. Tann. II, 110, Vgl. S ib. in einem בא עליהן בנורה . . . דעו מי הנחר עליכם :(ib. II, 478): בא עליהן בנורה . . . דעו מי הנחר עליכם ל א בע 1, 2 (4c 11): אינה אלא רשות ביל נורה ת"ל כי יקריב אינה אלא רשות ב Ebenso 9 c 6, zu 2, 1. Sd zu 32, 50 יכול נורה עליו שיחמא 3: Vgl. Art. חובה 5 Sd zu 32, 50 (141 a unt.). Gott spricht (zweimal, erst zu Moses, dann zu den Dienstesengeln): Der Tod ist eine Verordnung Gottes, die für jeden Menschen gleiche Geltung hat. Auf diese Stelle macht Blau aufmerksam (Revue des Ét. Juives XXXVI, 152).

verse zwischen der Schule Schammai's und der Hillels von der ersteren als Argument dafür, dass man die Teighebe und den Pflichttheil vom Friedensopfer am Festtage nicht zum Priester bringen dürfe, die Analogie zwischen diesen Priestergaben und der Hebe vom Getreide angeführt: beide seien Gaben für den Priester, und was von der Hebe gilt, das habe auch für die anderen Gaben Geltung. Die gleiche Geltung wird mit dem Ausdrucke גורה שוה schlechthin bezeichnet! Die Analogie der beiden Satzungen ist in diesem Falle nicht mit der Gleichheit der bei beiden vorkommenden Ausdrücke begründet?. Es ist also klar, dass der Terminus נורה שוה nicht etwa die Gleichheit des Ausdruckes bezeichnet3. Allerdings aber bekam derselbe schon in alter Zeit den Sinn, in welchem wir ihn im tannaitischen Midrasch ausschliesslich finden: er bedeutet die Anwendung des Analogieschlusses auf zwei verschiedene biblische Gebote auf Grund eines bei beiden gleichmässig vorkommenden Wortes. Die Anwendung desselben Wortes gilt als Beweis für die gleiche Geltung einer Bestimmung für beide Gebote. Der Lakonismus dieser alten Kunstsprache hob das an beiden Bibelstellen vorkommende Wort so hervor, dass er es zweimal sprach und daran mit Hilfe der Partikel 5 unseren Terminus anfügte. Man sagte also z, B. in Bezug auf Lev. 27, 3 und 5: שנה שנה לנוירה שוה (Arachin IV, 4); dann folgte die Angabe der gesetzlichen Bestimmung, welche auf Grund der durch die Anwendung desselben Wortes angezeigten Analogie von der einen Vorschrift auf die andere übertragen wird. In dieser kürzesten und wohl auch ältesten Form, in welcher unser Ausdruck angewendet ist 4, hat er bereits die Bedeutung eines feststehenden Terminus. Man wird am besten thun, nach der Präposition 5 das Verbum zu suppliren, welches die exegetische Operation des Schliessens auf Grund einer der hermeneutischen Regeln bezeichnet (s. unter

Art. אוו). לדון ג'ש ist also soviel wie לדון ג'ש (oder noch vollständiger: לדמ דין ג"ש). In der Schule Ismaels wurde der vollen Formel להקיש noch der Ausdruck להקיש vorgesetzt, mit dem angezeigt wird, dass das fragliche Textwort dazu bestimmt st, die Bibelstelle, an der es vorkömmt mit einer anderen Bibelstelle, an der es sich ebenfalls findet, in vergleichenden Zusammenhang zu bringen (s. Art. הקיש). Z. B. M zu 12, 6 (5b 28): ימה ... (in Bezug auf Num. 9, 2 תלמוד לומר במועדו אלא להקיש ולדון נש... und 28, 2)t. Gewöhnlich aber geht dem Verbum להקיש noch der Ausdruck מופנה voran, mit welchem von dem die Grundlage des Analogieschlusses bildenden Textworte ausgesagt wird, dass es frei, ledig ist, das heisst: dass es für den Zweck des Analogieschlasses verwendet werden kann (s. Art. מנה). Z. B. Sn zu 18, 26 (40b 25): והרמותם ממנו מופנה להקיש ולדון ממנו גורה שוה 2. Das in diesem Beispiele zu lesende ממנו nach ולדון findet sich auch in anderen Fällen, fehlt aber grösstentheils; man kann es also als mussige Erweiterung der ursprünglichen Formel betrachten 3. lass für das Textwort die Qualität der sonstigen Entbehrlichkeit bithig ist, damit es zur Grundlage des Schlusses verwendet werden konne, ist eine Forderung Ismaels und seiner Schule 4.

Berichte über die Erhebung Hillels 1. Und so enthalten ditannaitischen Midraschim viele auf Gleichheit des Ausdruckeberuhende Analogieschlüsse, die nicht als Gezera schawa bezeich net sind 2.

Der Plural נְּרֵוֹת שְׁוֹת findet sich in allgemeinen Aussprüchen über den durch exegetische Deduction zu ermittelnden Inhalt der Thora, zusammen mit dem Plural der Regel קל וחומר. So Sd zu 32, 14 (135b 27): שות שוות גורות שוות 3.

Die Regel der G. schawa, welche dem ursprünglichen Sinne des Terminus gemäss zur Auslegung des gesetzlichen Theiles des Pentateuchs gehört, wurde auch für die agadische Auslegung der heiligen Schrift in reichem Maasse angewendet. Sie steht auch als 7. Regel unter den Zweiunddreissig Regeln des Eliezer b. Jose Gelili⁴.

גימטריא. S. unt. Art. נוטריקון. נוטריקון. s. Art. פנים .נלה.

¹ T 162, 25 (Pesach. 4); j. Pesach. 33 a 19; b. Pesach. 66 a. In dieser Ford der Ueberlieferung unseres Beispieles ist statt מחלן die Nennung de Gegenstandes der beiden Bibelstellen (ממח und חמיד) gesetzt. schichte und Entwickelung unserer exegetischen Regel hat Schwarz in seine oben S. 14, A. 3 genannten Schrift darzustellen begonnen. Vgl. dazu die Be sprechung von Blau, Revue des Études Juives XXXVI, 150-159. Sd zu 32, 10 (134b unt.). - In Gen. r. c. 46 (4) fragt ein späterer Agadist: " ניתנו נזרות שוות לאברהם. 4 Das erste der dort citirten Beispiele ist de Beweis Nehorai's (Ag. d. Tann. II, 380) für das Nazirthum des Propheten Samuel der auch Nazir IX, 5 sich findet. Dann folgen zwei Beispiele zu Deut. 2, 25; it dem einen wird aus dem Worte אָחַל, das auch Jos, 3,7 steht, in dem andern durch Jehuda I - aus na, das auch Jos. 10, 12 steht, geschlossen, dass, sowi für Josua, auch für Moses das Wunder des Stillstandes der Sonne geschal Die einleitende Formel lautet: תת תת לנ"ש ; אחל אחל לנזירה שוה. (Megilla Ende); b. Megilla 25b. 6 Schir rabba zu 1,12 und 2,4. S. Di Ag. d. Tann. II, 211. - S. ferner T 3,3 (Berach. I, 13): אינו לננאי אלא לשבה;] zu 23, 13 (101 b unt.): . . . אבל לננאי (vgl. Ab, zara 46a ob.; ferne

קנות. In Bezug auf die am ersten Pesachabende zu recitirenden Darstellungen aus Israels Vergangenheit lautet die Regel, Pesachim. X, 4: מתחיל בגנות ומסיים בשבח. S. ferner Sd zu 11, 10 (76b 21 ווי): שבחה של ארץ ישראל , גנותה של א"ז ; ib. zu 11, 11 (77b unt.): שבח בננותו של משה הכתוב ; ib. 34,5 (149b 24): מרבר אלא בשבח.

٦

סלפר Das Verbum הַבְּר wird angewendet, wenn der Inhalt oder die Ausdrucksweise des Textes gekennzeichnet werden soll. Von der h. Schrift oder von der Thora heisst es dann, dass sie tedet, spricht. Z. B. in dem bekannten Ausspruche: דברה תורה בלשון הבאי (אושן בני אום (הבאי (לשון בני אום בני אום בני אום ביי א

^{8 ₪ 26,1, 110} b: י"ע בהם שנתננה בהם ע"ז אחר מן השמות המנונים שנתננה בהם ע"ז). S. auch ביים, Art. לשון הרי זה רבר גנאי לישראל (92 b) ביים; ib. zu 17,14 (105a). הפסוק בננאי ישראל הוא מרבר

ירם ist auch sonst das Object zu ergänzen, s. Levy I, 359b. Vgl. M ב- 12,23 (12a 20).

Statt אורה ב- גרקה, ול. ול. החה ב- גרקה (d. i, הוה) והחה ב- גרקה (d. i, הוה) והחה ב- 12,23 (12a 20). אורה ב- 12,23 (12a 20). ברכר אלא ב- 12,23 (12a 20). אורה ב- 12,23 (12a 20). אורה

gebrauche findet sich diese Construction des Verbums mit des Objects nur in seltenen Fällen, wie I Sam. 19, 3, Ps. 87, Ps. 119, 46, und — mit specieller Bedeutung — I Sam. 25, 3, Hoh. 8, 8.

לְּבֶר bed. den Gegenstand, auf den sich der Text bezieht oder auf den er gedeutet wird. Z. B. M zu 11, 14 (8b7): בינהוג ברבר מדבר לדורות. Im Midrasch der Schule Ismaels: אלמור דבר מדבר לדורות, M zu 12, 13 (9a15); Sn zu 5, 10 (3a55); 18, 18 (39a16) Zur Redensart כיוצא בדבר ארד. Wenn zu einem Texte mehrere Erklärungen gebracht wurden, lautet die Einführung jeder folgenden Erklärung: דבר אחר – אובר ארד. — Zum Plural des Wortes verdient Erwähnung die Formel, mit der ein Kal-wachomer eingeleitet zu werden pflegt: ההרי דברים קל (חוֹטֶר, 12, 12 (7b22). Oder ההרי דברים ק"ו M zu 12, 1 (1b4); 12, 12 (7b22). Oder ההרי דברים ק"ו (24a5); 20, 25 (74a2).

אברי Dieses Nomen actionis zu קבר scheint erst später die substantivische Bedeutung: Gottesrede, Offenbarungswort bekommen zu haben 1. Aus dem tannaitischen Midrasch ist ein Satz zu erwähnen, in dem das Wort noch als Nom. act. erscheint, aber schon in der speciellen, auf Gott bezogenen Bedeutung. Er lautet schon in der speciellen, auf Gott bezogenen Bedeutung. Er lautet stellen, die im Ausdrucke oder im Inhalte einander widersprechen dennoch auf einmal offenbart wurden. Es sind folgende Stellen die durch jenen Satz als einander widersprechend und dennoch zu einem Offenbarungsacte gehörig bezeichnet werden: 1. Exod 20, s und Deut. 5, 12; 2. Exod. 31, 14 und Num. 28, 9; 3. Lev. 18, 16 und Deut. 25, 5; 4. Deut. 22, 11 und 12; 5. Num. 36, 8 und 92.

¹ S. die Beispiele bei Levy I, 374a. 2 Anonym, wohl alt, M zu 20,8 (69a 20), Sd zu 22, 11 (117a 10). In M fehlt No. 5. Zum Schlusse wird Ps. 62, 13 so gedeutet: Gott redete Eins, wir hörten Zwei aus der einen Gottesrede. Den selben Sinn habe auch Jerem. 23, 29. Den Kern der Aussprache bildet No. 1 wo der Sinn ist, dass bei der Offenbarung des Dekalogs שמור und שמור gleich zeitig vernehmbar warde. Dieses Wunder wird in einer Baraitha (Schebuot) 20 b, R. H. 27 a), in der nur No. 1 enthalten ist, ausdrücklich hervorgehoben וכור ושמור בדיבור אחד נאמרו מה שאין הפה יכול לדבר ומה שאין האזן יכול לשמוע. In M heisst es in Bezug auf alle Beispiele: מה שאי אפשר לארם לומר כן. In Sn zu 6, 20 (13a 22) wird gelegentlich der Anwendung desselben Gedankens auf die einande entgegengesetzten Stellen Ps. 147,4 (MDW) und Jes. 40, 26 (DWD) folgende Thes ausgesprochen: שהקדוש ברוך הוא קורא הכל עונים מה שאי אפשר לבשר ודם לקרוא שתי שמות כאחד. Als Belegstelle werden angeführt Exod. 20, 1 ("alle diese Worte" und die zwei in M und Sd citirten Verse. In Num. r. c. 11 (7) wird die Aus führung von Exod. 20,1 so erläutert: מלמד שבל עשרת הדברות אמר בדבור אחד.

דבר Pl. דברות, Pl. דברות, Pl. הברות Beide Substantivformen sind biblisch zu belegen; die erstere im Singular durch Jerem. 5, 13 1; die zweite im Plural durch Deut. 33, 3 2. Da der Plural mweilen mit ' nach dem ד geschrieben ist (דיברות), erscheint die erstere Form als die gebräuchliche. Jedoch findet sich im Targum m den Psalmen die andere Form, zur Wiedergabe des Textwortes Im tannaitischen Midrasch hat das Wort die Bedeutung: Gottes Rede (= קבור) oder Offenbarung; es ist das Nomen actionis ממת Verbum קבר in dessen Anwendung auf Gott. So beginnt M (anknüpfend an Exod. 12, 1) mit der Ausführung darüber, dass Gottes Rede nicht an Moses und Aharon zugleich ergieng, sondern an Moses allein, dass aber auch Aharon in der Anrede an Moses mit inbegriffen war. למשה ... למשה הדבר לאהרון ולמשה ... היה הרבר ולא לאהרן ... כשם שהיה משה כלול לרכרות כך היה אהיה לרברות שבתוה . . נמצא אהרון ממעט מכל הדברות שבתוה . . Der Plural bekam dann die specielle Bedeutung der zehn Worte des Dekaloges, als Aequivalent des biblischen דברים (Exod. 34, 28). M zu מפני מה לא נאמרו עשרת הדברות בתחלת התורה: Sd תו 32, 10 (134 b unt.): הברות הדברות יבוננהו בעשרת In Sd zu 1, 3 (66a 11) sind beide Bedeutungen, die allgemeine und besondere, zugleich וכי לא נתנבא משה אלא עשר דברות 5 מנין לכל הדברות :angewendet שבחודה. Der erste und zweite Dekalog (Exod. 20 und Deut. 5) heissen דברות האחרונים, דברות הראשונים, דברות האחרונים, T 355, 28 (B. K. c. 6), s. b. B. K. 54b unt.6

In der speciellen Bedeutung, in der es die Worte des Dekalogs bezeichnet, gieng אַבֶּר wohl schon sehr früh in das palästinensische Targum über, indem der hebräische Ausdruck aramäisch gesprochen wurde: Man übersetzte עשרת הדברים, wit עשרת דברייא, יעשרת דבריים, י

לבר Abulwalid (und nach ihm D. Kimchi) nennt auch בְּבֶּר, Hos. 1, 2, als Beintel. 2 Abulwalid (auch D. Kimchi) supponirt den Singular בְּבָּרָהְ \$ 8. die Beispiele bei Levy, Wörterbuch zu den Targumin I, 161 b. 4 Vgl. die Parallelstellen: Sn zu 7, 89 (15b t8), S zu 1,1 (4d 5). S. unt. Art. בעום בעות בשרות בשרות בשרות בון וווי בון הברות (ובר 1,1 (1b 5): חמור (ובר 1,2 וברות הר מיני, רברות הר מיני, רברות הר מיני, רברות הר מיני, דברות הר מיני, דברות הרבר של יין ושל שכר (11a 18 ff.): אוני דיברות שבר שני אין ושל שכר (11a 18 ff.): הרבר יצא מפי משה לישראל... מה נשתנה הרבר הזה מכל הרברות שבתות שבר Beispiele hat בין schon den concreten Sinn des offenbarten Gotteswortes, das durch Moses gelehrt wurde. Es scheint, dass wo in unseren tanatitischen Texten ביבי steht, ursprünglich ביבי gemeint war, so z. B. Sd zu 32, to (13t b, 135a). Vgl. Friedmanns Bemerkung zum Anf. der M. 5 L. ברבה של הובר, Varise lectiones XII, 117) die männliche Form, wie T. 7 S. beide jer.

Das erste Wort des Dekalogs heisst דבירא, das zweite ל, das zweite ל, das zweite ל, das zweite ל, בירא Jedoch kömmt der Singular דבירא im Targum auch in der allgemeinen Bedeutung (= דְבוּרָא, hebr. ערבור, אור) vor. S. Targ. zu Ezech. 1, 24, 25 2.

רין). Dieses Verbum, schon im biblischen Hebraismus ein Synonym zu wow, hat in der Mischnasprache dieses ganz verdrängt, ebenso wie seine Derivata דָין und מות an die Stelle von und ששמש getreten sind. Im halachischen Midrasch bezeichnet das Verbum die exegetische Operation der auf Grund irgend einer hermeneutischen Regel geschehenden Folgerung 3. Aus dem engeren Gebiete der Rechtsprechung, Urtheilsfällung, die auf Grund der Auslegung und Anwendung biblischer Texte vor sich gieng, wurde der mit דין bezeichnete Begriff, auf das weitere Gebiet der gesammten Schriftauslegung übertragen. Wer den Text erklärte und aus demselben irgend eine These deducirte fällte ein Urtheil, richtete, und die Deduction selbst wurde Urtheil Rechtspruch, דין, genannt. Die stehenden Redeweisen, in welche das Verbum דין vorkommt, gehören gleichzeitig zu dem dramati schen Rahmen der tannaitischen Schriftauslegung. Der Exege sagt von sich selbst aus, dass er urtheile, oder er schreibt dies Thätigkeit — in zweiter Person — dem wirklichen oder gedachte Theilnehmer seiner Auslegung zu. Nach diesen zwei Gruppe: seien einzelne der hierher gehörigen Redeweisen hier angeführt

Targum. zu Exod. 19, 25, J. I zu Exod. 34, 28 und Num. 7, 86. S. ferner beid jer. Targ. zu Exod. 20, 1. Die Punktation dieser Pluralform ist sehr schwankend Das Ursprüngliche ist jedenfalls בכריא.

¹ Jer. Targ. zu Exod. 20, 2 und 3. Die Punktation דְּבִירא, die Levy (I, 161 b adoptirt, ist unrichtig. Es muss heissen: רבירא. S. Dalman, Die Worte Jesu I 2 מן קדם רבירא. Von der Punktation gilt das in der vor, Anm Gesagte. Levy (ib.) liest mit Unrecht דיבירא. Die Leseart ריבירא hat für beid Vocale die mater lectionis. - Zum Schlusse sei noch bemerkt, dass Levy is seinem grossen Wörterbuche über 727 keinen Artikel hat und nur den Plura anführt, zu dem er den Singular קברה supponirt (I, 374 b). Dieser Singular is nach ihm das biblisch-hebräische הברה, das aber in der Bed. Rede, Wort über haupt nicht vorkömmt. Kohut (III, 12a) folgt hierin wie gewöhnlich Levy Jastrow, 295, hat richtig einen besonderen Artikel 727. Es sei hier noch ein Irrthum Levy's im Targ. Wörterbuch (I, 161 b) berichtigt. Unter בירא citir er auch: "Exod, 33, 23 J II אחמי ית דבירא, ich werde dir zeigen mein Wort Nun aber ist das eine Uebersetzung der Textworte וראית את אחורי. Das Targum wort אחורי ist also die Wiedergabe von אחורי, bedeutet also dasselbe was hebr לביד, der hintere Theil des Heiligthums. 3 In der Baraitha von den Zwei unddreissig Regeln wird 177 bei der 9. und bei der 19. Regel angewende (ומאימתי דנין אותו בכך ;מאימתי גדון ב . .)).

In der 1. Person: הריני דן, M zu 19, 10 (64a ob.); zu 22, 16 (94b ob.); oder הרי אני דן, Sn zu 10, 3 (19a ז), G. sch.; S zu 2, 2 (10a 15). — ארון דבר מדבר אני מן אני מן, M zu 12, 1 (1b 15). — ארון דבר מדבר אני אדיננו מן הנביאים S zu 11, 24 (51 b 4 ז).

Dem Midrasch der Schule Akiba's ist eigenthümlich die Redensart , . . . מדבר (auch דנין (דנים, mit welcher angegeben wird, dass zwei Dinge oder Gegenstände ein gemeinsames characteristisches Merkmal haben und daher mit einander verglichen werden, zur Deduction verwendet werden können. Der Redensart gehn stets voran die Worte (דומה) נראה למי דמה (תומה) נראה למי דמה (דומה), mit welchen wiederum stets die Redensart in Verbindung steht (s. Art. לוון וווער).

תרנין לפני חכמים, Maaser scheni II, 9, Edujoth I, 10, nannte man in der vorhadrianischen Zeit angesehene Mitglieder des Lehrhauses, die nicht ordinirt waren, aber das Recht hatten, in Gegenwart der ordinirten Mitglieder ("vor den Weisen") an der Discussion Theil zu nehmen. Nach j. Maaser scheni 53d oben sind Simon b. Azzai und Simon b. Zoma gemeint, nach b. Sanhedrin 17b ausser diesen noch andere Gelehrte jenes Kreises 6.

Ueber den Gebrauch des Niphal נידון (auch נידון) s. den nächsten Artikel; ferner Jadajim IV, 3: והגדון לפנינו מעשה חדש ידון מ' ממעשה חדש.

פין, eig. Urtheil, Rechtspruch, bed. sowohl die durch das Verbum אין bezeichnete exegetische Operation, das Schliessen, als auch ihr Ergebniss, den Schluss. Eine Regel, die man Jehuda b. Ilai entgegenhielt, lautet (S zu 12, 2, 57d unt.; 23, 42, 103a; Pesach. 27b; Sukka 36b; j. Pesach. 28c unt.): כל דין שאתה דן תחלתו In dieser Regel handelt es sich um

Eine Regel der halachischen Exegese lautet: לְבָאׁ מִן הַוּיוֹן. "Es genügt, wenn das aus dem Schlusse sich Er gebende so ist, wie dass, woraus der Schluss gezogen wurde S. M zu 21, 2 (75 a 14), zur Erhärtung dessen, dass der Prosely auch nur sechs Jahre zu dienen hat, wie der israelitische Knecht aus dessen Bezeichnung als "hebräisch" R. Ismael die Erstreckung des betreffenden Gesetzes auf den Proselyten geschlossen hat S. auch S zu 7, 18 (36 c 5); Baba Kamma II, 5; Baraitha der Dreizehn Regeln, zur 1. Regel (S 1 b, vgl. B. Kamma 25 a, B. Bathra 111 a, Zebachim 69 b).

In Aussprüchen Akiba's ist progenmal dem Bibeltexte ent gegengesetzt 4, ein anderes Mal der Halacha, d. i. der überlieferten Satzung 5.

Die halachische Norm, wonach eine exegetische Schlussfolgerung nicht genügt, um auf Grund derselben den Uebertrete des gefolgerten Verbotes zu bestrafen, ist so formulirt: מונשון מן הדין 6.

In Sn zu 5, 15 (4b 11) lautet eine Regel (התרה מרה בתורה

5b und die das. verzeichneten Stellen.

¹ S. auch Sota VI, 3. ² Die Formel הדין נותן ist in anderer Bede tung angewendet in Gen. r. c. 33 (3 Ende); ib. c. 73 (4). Vgl. ib. c. 67 An ברין היה. ³ S. Hoffmann, Zur Einleitung, S. 31, 43. Jedoch findet sich ve einzelt auch הדין נותן, S zu 43, 42 (105 a 17). ⁴ S zu 27, 10 (113 b 17) einer Controverse mit Jochanan b. Nuri: אחה משיב על המקרא

⁵ S zu 4, 2 (16c7), in einer Controverse mit Josua b. Chananja: הלכה הלכה בה הלבה לדין יש השובה ; ebenso Kerithoth III, 9. S. auch Sd zu 23, 9 (120a untwo st. יש setzen ist לדין, wie in der Parallelstelle, Jebam. VIII, 3. ⁶ M zu 21, 33 (87b unt.); Sd zu 5, 2 (1a unt.). S. ferner die Baraitha, Makkoti

כל כלל ופרט שדרך הדין לוקה בו נתקיימו זה וזה ואל תלקה. "Wo durch die Regel vom Allgemeinen und Besonderen die Methode der Schlussfolgerung beeinträchtigt würde, müssen beide so angewendet werden, dass keine Beeinträchtigung der Methode der Schlussfolgerung stattfindet."

Die 19. der Zweiunddreissig Regeln lautet: מדבר שנאמר בזה אווא הרין בחברו (לחברו). Nach derselben sind von zwei parallelen Sätzen der eine auf Grund des anderen zu erklären. Beispiele: I Kön. 7. 15: Ps. 97. 11.

Einen Plural zu דְּין in der hier behandelten Bedeutung giebt es nicht. Hoffmanns Annahme, unter דינים seien an einzelnen Stellen die durch logische Schlüsse gefolgerten Halachoth gemeint, ist unrichtig ².

. Nur im Midrasch der Schule Akiba's findet sich die Redensart: גראה למי דומה. S. ausser den oben S. 21 angeführten Beispielen S zu 4, 3 (17a וז): גראה למי דומה אם דומה לצבור נלמדנו מון הנשיא נלמדנו מן הנשיא נלמדנו מן הנשיא נלמדנו מן הנשיא נלמדנו מן הנשיא.

קדק, aus dem aramäischen אוד (דיקו) gebildeter Palpel-Stamm³, mit der Bedeutung: genau beobachten, genau untersuchen, erforschen. Von der bis ins Einzelne gehenden Erforschung der Worte der Lehre heisst es Sd zu 11, 22 (84a ob.): תלמיד חכם: Die Textworte (Exod. 19, 3) יושב ומדקדק בדברי תורה ומברר רברי תורה ומשקל ("sage die Hauptsachen"), der Erläuterung des Textwortes ממור להם ("sage die Hauptsachen"), der Erläuterung des Textwortes אמור הווא לאוני באותיות, הקדק באותיות לאוני באותיות בנול ("Berach. II, 34. Von der Thora selbst sagt Simon b. Jochai (j. Maaseroth 50a 24): עד איכן דקדקה התורה בנול ("Häufiger als das Verbum ist sein Derivat

PRIPI. Dieses Wort bezeichnet solche Einzelheiten des Religionsgesetzes, die nicht ausdrücklich im Texte enthalten sind, sondern aus demselben durch genaue Erforschung sich ergeben. Im Midrasch der Schule Ismaels erkannte man einen Hinweis auf die Verpflichtung, diese Einzelheiten zu beobachten, in den Ermahnungen Lev. 18, 5 und 20, 8: אין לי אלא מה שפרם הכתוב שאר

¹ S. Die Ag. d. Tann. II, 295, 3. ² Zur Einleitung S. 4. Anm. 4. S. die von Hoffmann in diesem Sinne erklärten Stellen unt., Art. מדרש.

Nicht von pp7, wie Levy (I 418b) annimmt. Im biblischen Hebr. kommt die Wurzel nur im Substantiv p vor. 4 S. mein: Die Anfänge der hebr. Grammatik, S. 6.

ו דקדוקי הפרשה מנין. Ebenso erklärt El. b. Jakob die Ermahnung in Exod. 23, 13.2. — Im Midrasch der Schule Akiba's wird mehrere Male exegetisch begründet, dass auch diese Einzelheiten der Gesetze am Sinai gesagt wurden. — Man sprach von den Einzelheiten der Thora und stellte ihnen Einzelheiten der Schriftgelehrten, d. h. aus den Worten der Schriftgelehrten erschlossene, an die Seite. Jedoch ist es möglich, dass ursprünglich דקרוקי העורה dasselbe besagte, was העקוקי הערה, nur dass in dem einen Ausdrucke die durch genaue Erforschung sich ergebenden Einzelheiten nach dem Objekte der Erforschung, der Thora, in den anderen nach den Erforschern, den Schriftgelehrten, benannt sind. Für diese Annahme sprechen Ausdrücke wie היקון, מקרא סופרים u. s. w., die סופרים als Genet. subjectivus enthalten.

קרָךְּ, Weg, Weise. Den Gebrauch des Wortes — als Femininum angewendet — in der exegetischen Kunstsprache der Tannaiten zeigen folgende Beispiele: M zu 12, 15 (9a 16): אלמוד דבר אלמוד דבר ששוה בארבע דרכים ואל אלמוד דבר שהוא שוה בארבע דרכים מדבר שאינו שוה אלא בדרך אחד (אחת $(l. \ nn \ 15c 14)$): או בב' דרכים או דבר שאתה לומדו בדרך אחת אתה $(l. \ nn \ 15c 14)$: או בנ' דרכים שיש בו $(l. \ nn \ 15c 14)$; S zu 5, 2 (23a ob.) dasselbe, nur לְּמִידוֹ statt לִּמִידוֹ לוֹמְדוֹ בַּלּ

Ueber die im Akiba'schen Midrasch häufige Redensart כלך s. Art, כלך s. Art, דרך הדין s. Art, דרך זו (S. 23 ob.).

ist eine Redensart, wie sie besonders im Ismael'schen Midrasch vorkommt. Es wird mit ihr ausgedrückt,

¹ S zu beiden Stellen (86b9; 91d7). Die betreffenden Stücke in S gehören nicht zum Midrasch der Schule Akiba's, s. Hoffmann, Zur Einleitung S. 30. ² M. z. St. (101a 20). - Vgl. die Baraitha Hoschaja's, j. Joma 41 a 30, Sota .כל פרשת סומה היה כתוב עליה שממנה היה קורא ומתרגם כל דקדוקי הפרשה :18a 23 שה מלואים נאמרו כללותיהם ודקדוקים בסיני אף כולם נאמרו כ' :(40 b unt) 3 S zu 7, 37 f. (40 b unt) (112e unt.): מלמד שניתנה התורה חלכותיה ודקדוקיה ופירושיה על ידי משה מסיני. Vgl. auch den Ausspruch Chananja's, des Neffen Josua b. Chananja's darüber, dass die zehn Gebote alle Abschnitte und Einzelheiten der Thora in sich begreifen (Schir rabba zu 8,14: פרשיותיה ורקרוקיה של תורה; j. Schekalim 49d unt., Sota 22d; vgl. Die Ag. d. Tann. I, 392, 5). Ueber die Nichtanerkennung des göttlichen Ursprunges eines einzigen pupp s. Sanhedrin 99a unt. 4 In der Tradition über das Wissen Jochanan b. Zakkai's werden auch דקרוקי תורה ודקרוקי סופרים genannt. Sukka 28a. (Vgl. Jochanans Ausspruch, Megilla 19b, zu Deut. 9,10; Rabs Ausspruch, Temura 16a). Der Proselyt muss nach Jose b. Jehuda, um aufgenommen zu werden, selbst סופרים מדקדוקי מופרים anerkennen. Vgl. den entsprechenden aramäischen Ausdruck דיוקא דמתניתין, Kethuboth 17b. -- S. auch Sd zu 17,9 (104 b unt.): דקרוקי משפט.

קרף אָרָץ. Im Midrasch der Schule Ismaels wird oft gesagt, dass die Thora eine Belehrung bietet, die nicht ins Gebiet des Religiösen und Sittlichen gehört, sondern in den ausserhalb desselben liegenden, mit dem vieldeutigen Ausdrucke דרך ארץ bezeichneten Kreis der menschlichen Gewohnheiten, der gesellschaftlichen Sitte, des täglichen Lebens. Es heisst dann אלמדה תורה דרך ארץ (27 b 16); מא הכתוב ללמדך דרך ארץ מן התורה (28 b 1); מא הכתוב ללמדך דרך ארץ מן התורה (28 b 2); צע 21, 19 (83 a 13, s. Ag. d. Tann. II, 350, 1); בא הכתוב בא הכתוב (25 b 2); עו 21, 19 (83 a 13, s. Ag. d. Tann. II, 350, 1); בא הכתוב (25 b 2), ארך ארץ דברה תורה Regel Ismaels lautet הורה תורה (80 b 6) 3.

ist der Name der 9. unter den Zweiunddreissig Regeln El. b. Jose Gelili's. Sie stellt fest, dass der biblische Text zuweilen eine "kurze Weise" des Ausdruckes, d. h. Ellipsen, aufweist und durch Ergänzung derselben erklärt werden muss. Als Beispiele werden angeführt: I Chron. 17, 5, wo nach ממשכן ergänzen ist: אל משכן; II Sam. 13, 39, wo ide Ergänzung durch בפש erfordert 4.

ארת. Aus der Bedeutung suchen, forschen (Deut. 13, 15; 17, 19) entwickelte sich mit Beziehung des Verbums auf die heilige Schrift die Bedeutung: den Sinn, den Inhalt des Schrifttextes erforschen, zu verstehen suchen; den Schrifttext auslegen, erklären. Schon von Esra wird ausgesagt (Esra 7, 10), dass er sein Herz darauf richtete, הורת הו Im 119. Psalm (V. 45 und 155) und in der Chronik (I, 28, 8) wird die mit שים bezeichnete Thätigkeit auf die göttlichen Gebote und Satzungen, also wohl auch auf die Schrifttexte, in denen dieselben enthalten sind, bezogen. Im tannaitischen Sprachgebrauche, der jedenfalls in sehr frühe Zeit zurückreicht, findet sich das Verbum שים, mit

ענד בין מון אויי זהיר מן: Tar Redensart vgl. den Ausspruch Akiba's (Sanh. 76b): הייעצך לני ורנו הייעצך לני ורנו S. dazu meine Bemerkung, Die Ag. d. Tann. I, 281, 5; Revue des Étndes Juives XXXVII, 302. 2 S. auch S zu 17, 10 (84c 26): קורה דון איץ ebenso Chullin 84a (לימרה). — Anders ist דרך ארץ דער מעמלק zu verstehen in dem Satze ארם דרך ארץ מעמלק למרו כל ארם דרך ארץ מעמלק dem Satze ארם דרך ארץ מעמלק לפרו כל ארם דרך ארץ מעמלק S. Die Ag. d. Tann. I, 247, 3.

⁴ Vgl. Die Ag. d. Tann. II, 295, 1.

der sowohl die Thätigkeit des Schrifterklärens und Schrift forschens im Allgemeinen, als auch die Erklärung und Deutun der einzelnen Schriftstelle bezeichnet wird, auf folgende Weis angewendet:

- 1. Mit dem Accusativ des Objects, auf welches sich di Thätigkeit bezieht. Schekalim I, 4 (Joch. b. Zakkai): בהנים מקרא זה לעצמן (nämlich Lev. 6, 16) יו. Bar. Menachoth 45 מ לעצמן (nämlich Ezech. 45, 18 ff.). Ib. (auc Sabb. 13 b, im Berichte Rab's): שב בעליה ודרשו (nämlich das Buc Ezechiel). Berach. I, 5 (Eleazar b. Azarja): עניאת מצרים (nämlich das Buc Itamich). Berach. I, 5 (Eleazar b. Azarja): עניאת מצרים (nämlich das Buc Itamich). Berach. I, 5 (Eleazar b. Azarja): עניאת מצרים מצרים וומא Aegypte in Deut. 16, 3)². In der passiven Construction (im Niphal) ברי התורה נדרשת S Einl. (Bar. von den Dreizehn Regeln). יברי אחד מן אורה נדרשת המורה נדרשת אורה בדרשת אורה בדרשת אורה בדרשת הברים שצריך לדרוש לפר Acc. הכתובים שצריך לדרוש לפר Acc. אורה אורם הווידים לודים שורים לודים ל
- 2. Mit dem aus dem Verbum selbst gebildeten Substantials מְּרְשׁ als Object. Z. B.: זה מדרש דרש יהוידע כהן גדול, S zu 5, 1: (27 c 4), Schekalim VI, 6; אוה מדרש דרש ר' אלעזר בן עזריה, Kethu both IV, 6 4. Mit מדרש ist die betreffende Erklärung oder Text-deutung bezeichnet.
- 3. Ohne jedes Object. Z. B. Sn zu 27, 11 (50a unt.): מתנה דורש לדרוש לדרוש (S zu 25, 38 (109c 20): מהיה דורש לדרוש (S zu 32, 2 (132a unt.): אין בנו כח לדרוש (S sanhedrin XI. 2 אין בנו כח לדרוש (T 181 τ : מיכם הייתם דורשין ואין אתם (T 181 τ : עושין (T 250 τ (T 26am. 63b, Gen. r. c. 34 Ende): עושין עואר באה דורש ואין נאה מקיים בן עואי נאה דורש נאף נאר בירים בירי
 - 4. Oft bedeutet דרש nicht die h. Schrift erklären, sonder

⁵ Vgl. aus amoräischer Zeit (Samuel b. Nachman zu Chanina b. Papa): לקרות אתה יודע לררוש אי אתה יודע לררוש אי אתה יודע לררוש אי אתה יודע לררוש אי אתה יודע

die Schrifterklärung öffentlich vortragen. So heisst es in dem Berichte über eine Sabbathpredigt Eleazar b. Azarja's in Jahne, welchen die Schüler Josua b. Chananja's ihrem Meister erstatten 1, M zu 13, 2 (18b.f.): כלל זה דרש... כיוצא בו ... ארש. S. auch Sota V, 2-5 mehrere Male: ביום דרש, von den in Jahne öffentlich vorgetragenen Schrifterklärungen. Mit der Präposition 2 wird der Gegenstand des Vortrages an das Verbum geknüpft. So Chagiga II, 1: אין דורשין בעריות ... ולא ... במעשה בראשת: Bar. Sanh. 99b (vom König Manasse): היה יושב ודורש בהגדות של דוםי In einer Version des eben erwähnten Berichtes fragt Josua b. Chananja: חמה דרש בה Die Schüler antworteten: כך דרש בה. Ab. di R. Nathan c. 18. - Im Targum zu Richter 5, 9 werden die Schriftgelehrten Israels gerühmt, weil sie auch zur Zeit der Bedrängniss nicht aufgehört haben, über die Thora öffentlich vorzutragen: דכר הות עקתא ההיא לא פסקו מלמדרש באורייתא. — Die Dankreden, welche die Gelehrten aus der Schule Akiba's an die Bewohner von Uscha für die genossene Gastfreundschaft hielten t. werden in der einen Quelle (Berachoth המח וורש 63b) mit den Worten פתח וורש, in der anderen (Schir r. zu 2, 5) mit נכנס ודרש eingeleitet 5.

המות Schrifterklärer, Prediger. Ein Zeitgenosse Hillels nannte des Letztern zwei Lehrer, Schemaja und Abtalion: חכמים הכמים Bar. Pesachim 70b. Simon b. Zoma wird mit den Worten gerühmt (Sota IX, 15): משמת במלו הדרשנים הרשנים הרשנים. In der palästinensischen Agada (Lev. r. c. 30 gegen Anf.) wurden die

¹ S. Die Ag. d. Tann. I, 221, wo die Parallelstellen angegeben sind. ² Der Vortragende sass. Vgl. in dem oben, S. 26, Anm. 3 citirten Ausspruche Simon b. Jochai's (M 47 b 12): היה יושב ודורש. In der Erzählung über Meier und Elischa b. Abuja, j. Chagiga 77 b 24: ר' מאיר הוה יתיב דרש בבי מדרשא דטבריה 3 Aus der Fortsetzung und den Textworten 1 Ag. d. Tann. II, 8). ist ersichtlich, dass nicht das "Forschen in der Lehre" gemeint ut (wie Levy, Wörterbuch zu den Targ. I, 189 b übersetzt), sondern das öffentliche Predigen über dieselbe. Der Targumist denkt an Zeiten, wie die der hadriatischen Verfolgung und an die Selbstaufopferung Akiba's, wie sie Berach. 61 b 4 S. Die Ag. d. Tann. II, 54f. 5 Die Bedeutung: predigen, offentlich vortragen, hat Tre besonders an vielen Stellen des babylonischen Talmuds, Samuel b. Chofni, der Gaon von Sura, sagte in seiner Einleitung anm Talmud, wie Abulwalid, Wörterbuch Art. ארד (Col. 166, Z. 25) erwähnt, dam in dem Ausdrucke דרש ר' פלוני im Talmud das Verbum דרש ה' סוני öffentlichen Vortrag (ar. אעלאן) bedeutet. S. darüber auch Luzzatto, Bikkure Haittim, Bd. 6 Vgl. Levi in Gen. r. c. 5 (4): יש מן הדרשנים שהיו דורשים; dazu die Angabe: כנון בן עואי ובן זומא.

Worte überliefert, mit denen man Eleazar, den Sohn Simon E Jochai's rühmte, als er starb. In denselben erhält er auch da Epitheton: דרשן. In einer Baraitha werden den Töchtern Zelof chads die Epitheta הכמניות דרשנית beigelegt (Baba Bathra 119b). Nach einer anonymen, vielleicht alten, Agada zu Koh. 7, 3 (Koh. r. z. St.), ist in diesem Verse der Gegensatz zwischen der Gelehrten, die den Lehrvortrag halten und ihren den Vortrag dem Volke in zierlicher Form und mit besseren Stimmmitteln darbietenden Dolmetschern, Sprechern angedeutet (דרשנים — מתורגמנים) בורשן ist

S. auch noch unt. Art. מְּדְרָשׁ.

¹ Unter מתורנמן ist hier der sonst אמורא genannte Assistent des vortragen den Gelehrten zu verstehen. Ueber die Stellung des Einen zum Andern ist besonders lehrreich, was über die palästinensischen Gelehrten Abahu und Abbe aus Akko und deren Sprecher berichtet wird, Sota 40a (s. Die Ag. der pal Am. II, 99). Sowie der anonyme Agadist in Koh. r., erlaubt sich eine solche Persiflage des laut sprechenden Amora auch der Targumist zu Hiob 3, 18, went er קל אמוראה mit קול נונש wiedergiebt. 2 In Exod. r. c. 3 Ende wird מפה Exod. 4, 16, mit למתורנסן erklärt, was mit אמורא gleichbedeutend ist, s. vor. Anm Das Onkelos-Targum hat an beiden Exodus-Stellen מתורגמן. 3 Hier ist die bessere Lesung: אבא הדורש. Sie findet sich auch in Exod. r. c. 42 Anf. Vgl Die Ag. d. Tann. 11, 548 f. 4 Vgl. die Controverse zu diesen Psalmworten 5 So Sanhedrin 38b, Ab. zara 5a Arachin 17a. Die Ag. d. pal. Am. III, 581. Gen. r. c. 24 (2). In Pesikta r. c. 23 Anf. (115a) fehlt הל ה' T. In Lev. r c. 26 (7) fehlt ה' ד' ודורשיו. Ueber die Urheber der betreffenden Aussprüche s Ag. d. Tann. I, 236,1; Ag. d. pal. Am. II, 50,5. חכמים — הורשים ist dieselbe Be zeichnung, wie תכמים — דרשנים in dem S. 27 unt. erwähnten Lobe Schemaja' und Abtalions.

7

Eine aramäische Partikel, die im Hebraismus der Schule Bürgerrecht erlangt hat. Sie entspricht dem biblischen קנה, geht aber über dessen Anwendungsgebiet hinaus. In den bibelexegetischen Ausführungen bildet sie ein den Ausdruck belebendes Element, und sie war offenbar in den lebendigen Discussionen des Lehrhauses so allgemein im Gebrauch, dass sie sich trotz ihres rein aramäischen Characters in der Kunstsprache des alten Midrasch festgesetzt hat. Mit wir werden eingeleitet: 1. Ergebnisse der Schrifterklärung. Z. B. in der stehenden Redensart: הא למדנו, s. M zu 16, 28 (50b unt.); Sn zu 31, 24 (60b 12 13); S zu 11, 34 (55 b s). — הָא לְמָדָהָ, Aboth IV, 5; T 385 11 (Baba Mez. c. 6 Ende). הא אין לך לדון, s. oben S. 21; הא לו נאה ... אינו אומר ... M zu 15, 2 (35 a 28). ... אינו אומר SO c. 1 Anf. 2. Fragesatze. Z. B. אני (84 b ב), הא מה תלמוד לומר (84 b ב), הא מה אני סקיים, S zu 12, 3 (58c9). 3. Folgerungen aus dem Schrifttexte, die mit der Bedingungspartikel beginnen (הא אם). S. zwei Beispiele Maaser scheni V, 12; M zu 12, 22 (11 b 21); Sn zu 27, 14 (51b 14). Ohne DN: S zu 11, 33 (54d 9).

ברה הוא Die Grundbedeutung des Wortes scheint dieselbe zu sein, wie die von הָבֶּל, Hauch. Da es auch הוא geschrieben wird (Chullin 90 b), kann man es mit dem arabischen לברו hawâ, Luft, in Verbindung bringen i. Es wird nur in der Bedeutung von hyperbolischer Redeweise angewendet. ברו הבאי Nedarim III, 2, sind an hyperbolische Aeusserungen geknüpfte Gelübde. Simon b. Gamliel sagt. um den Ausdruck "befestigt bis in den Himmel" (Deut. 1, 28) zu erklären: הבאין הבאי , und er citirt als weiteres Beispiel solcher Ausdrucksweise: "heute", Deut. 9, 1. Daran fügt er die Bemerkung, dass die Verheissungen von der Vermehrung Israels, Gen. 26, 4 und 13, 6, nicht hyperbolisch gemeint sein: אינו דבר הבאי Sd zu 1, 28 (70 a)².

י So Kohut III, 173 b, der aber das ins Persische übergegangene Wort für sin persisches hält. Bar Bahlül (Payne Smith 965 a) giebt הבלא (hebr. הבל) mit arabischem של wieder. Vielleicht kann man dieses Wort, das Staubwirbel, Staubatome bedeutet, zur Erklärung unseres הבא heranziehen. Sowohl Hauch, als Staubatom kann als Bild des Nichtigen, zur Bezeichnung der vermöge ihrer Uebertreibungen nichtigen Redeweise dienen.

¹ Desselben Ausdruckes bedient sieh in gleichem Sinne nur noch der paläst. Amora Ammi, Chullin 90 b (Tamid 29 a). S. Die Ag. d. pal. Am. II, 163.

(ענד (W. הגלד). Dieses im biblischen Hebraismus so häu Verbum ist in der tannaitischen Literatur fast ausschliesslie als exegetisches Kunstwort zu finden. Während mit אמר gegeben wird, wie der Wortlaut des Textes lautet, dient ' dazu, um anzugeben, was der Text besagt, was er anzeigt, n theilt, lehrt. Das Verbum behält so dieselbe Bedeutung, in es in der Bibel hauptsächlich vorkommt. Als Subject des V bums erscheint im tannaitischen Midrasch ausschliesslich heilige Schrift, der Bibeltext. Oft ist dieses Subject zu auch ausdrücklich genannt, indem, wie auch in Verbindung zahlreichen anderen Verben, der Bibeltext als הבתוב personific ist (s. unt. Art. בתוּב). Aber auch in den viel häufigeren Fäll in denen das Subject des Verbums הגיד verschwiegen ist, m man als solches הַכְּתִּוּב hinzudenken. Die gewöhnliche Formel, der das Verbum angewendet wird, lautet ... שניד הכתוב ש ... שניד ש. Zunächst ist es der Midrasch der Schule Ismaels. der diese Formel uns fortwährend begegnet, und zwar sowohl halachischer, als bei agadischer Exegese. Gleich das erste I spiel in M (zu 12, 1, 1a) zeigt das im Eingange erwähnte V hältniss von אמר zu אמר. Von vier verschiedenen Texten hei es da gleichlautend: ... מניד ש ... כשהוא אומר ... מניד ש Andere Beispiele aus den agadischen Bestandtheilen von M. 1 zwar . . . ש : מניד הכתוב ש: zu 12, 41 (16a 5); 13, 22 (25b 1); 14, 8 (2 11); 14, 20 (30b 11); 15, 21 (44a unt.); 15, 27 (46b 7). ... עיד ש zu 12, 17 (10a 20); 12, 31 (13b unt.); 12, 33 (14a 18); 12, 34 (1 24): 12, 39 (15a 15); 12, 42 (16b 11); 14, 9 (27b 20); 15, 1 (36a un 15, 3 (37b 13); 15, 12 (42a 19); 17, 14 (55a 8); 18, 1 (57b 14); 1 (61a); 19, 3 (62a unt.); 20, 11 (69b 19); 20, 19 (71b unt.); 20 (72a 1618); 21, 18 (82b 23); 31, 17 (104b 5). Beispiele aus halachischen Exegese in M ... ש: Zu 12, 6 (5b 12, 7 (6a 11); 12, 8 (6b 12); 21, 2 (75a 7). ... שניד ש: Zu 12 (17a 11); 12, 48 (18a 15); 13, 10 (21b 24); 21, 5 (76b 9); 21, 11 (23); 21, 14 (80 b s); 21, 16 (81 b 20 24); 21, 18 (82 b 18); 21, 20 (83 b 22, 13 (93 b 9 14). Auch in dem ebenfalls aus der Schule Isma stammenden Sn finden wir sowohl die volle als die kürz Formel in halachischen, wie in agadischen Stücken 3. Die v

Form ist in Sn häufiger zu finden, als in M. Neben מגיד ש findet sich in gleicher Bedeutung in M und Sn zuweilen auch .. מלמד ש. aus dem in anderen Derivaten zahlreicher vertretenen Verbum למד (s. den Art. למד), aber ausschliesslich bei agadischer Exegese 1. Im Midrasch der Schule Ismaels ist also מניד ש der bei weitem vorwiegende Ausdruck, mit dem angegeben wird, dass der Schrifttext etwas anzeigt, lehrt, sei es bei halachischem, sei es bei nichtlalachischem Inhalte. מלמד ש kommt seltener und nur bei nichthalachischer Schrifterklärung vor. Hingegen ist im Midrasch der Schule Akiba's, als dessen treuester Vertreter S anerkannt ist, der erstere Ausdruck durch den letzteren vollständig verdrangt, und . . מניד ש fungirt allein an der Stelle von מניד ש. sowohl in halachischer, als in agadischer Exegese 2. Es scheint, dass in der Schule Akiba's die anderen, aus dem Verbum למד gebildeten Ausdrücke den Sprachgebrauch entscheidend beeinflussten, so dass überall an die Stelle von מְנֶּיִד sein Aequivalent trat. Vielleicht fand man, dass מלמד auf ernstere und deutlichere Weise das Enthaltensein der vom Texte abgeleiteten These in den Worten des Textes bezeichnet. Wie nachhaltig der Ausdruck מגיד aus der Schulsprache beseitigt wurde, zeigt die Thatsache, dass im Seder Olam, in der Mischna3, in der Tosefta stets nur מלמד, nie מניד zu finden ist . Auch in den nachtannaitischen Midraschim ist . . שלמד ש vorherrschend. In der

¹ M zu 12, 21 (11a18); 12, 36 (14b9); 19, 16 (64b16); 19, 17 (64b unt.); 19, 21 (65b unt.). — 8n zu 5, 19 (5a33); 11, 4 (23b29); 11, 9 (24b2933); 11, 10 (25a15); 11, 16 (25b24); 11, 30, 31, 33 (26b7925); 12, 2 (27a31); 25, 12 (48b7). Zu 15, 36 (34a3) ist eine halachische These mit ש מלמר שיים eingeleitet; jedoch ist das nicht ursprünglich. Vor einer ähnlichen These heisst es einige Zeilen früher, zu 15, 24 (33b unt.), מניד ש השלום שקול כננד הכל Dasselbe Verhältniss waltet ob zwischen 49a4 (zu 28, 34) und 49a15 (zu 26, 36).

2 Der Satz מניד שהשלום שקול כננד הכל (8 zu 25, 4, 111a ob. zweimal) stammt wohl aus dem Ismael'schen Midrasch.

nach R. Kahana benannten Pesikta (ed. Buber) findet sich dieser Ausdruck über 20, מניד ש kein einziges Mal. In Genesis rabba ist מלמד ש fast 50 Mal zu lesen, מניד ש ein einziges Mal.

Der durch die Beobachtung des Sprachgebrauches in M und Sn einerseits und in S andererseits festgestellte Unterschied zwischen dem Midrasch der Schule Ismaels und dem der Schule Akiba's lässt sich auch in den anderen Erzeugnissen der tannaitischen Bibelexegese beobachten. Der durch Hoffmann? nachgewiesene Character von Sd zeigt sich auch in diesem Punkte מלמד ש findet sich vorwiegend in dem auf die Schule Akiba's zurückgehenden mittleren Theile (§ 105-301). In dem ersten und dritten, zumeist agadischen Theile des Sd findet sich sowohl .. ש ... als ... ש bei agadischer aber auch bei halachischer Exegese 4. . . שלמד ש kömmt in dem Anfangs- und Schlusstheile des Sd oft genug vor, aber nur bei agadischem Midrasch In dem mittleren Theile sind neben den sehr zahlreichen Bei spielen für . . מלמד ש nur vereinzelte Fälle der Anwendung vol zu finden 5. - Dass in S gewisse Partieen auszuscheiden un dem Midrasch der Schule Ismaels zuzutheilen sind, zeigt sic auch darin, dass in denselben מגיד הכתוב einmal (S zu 20, ני einmal 93a 6) halachisch und einmal (zu 18, 3, 86a 11) agadisch ar gewendet ist.

Die Mechiltha zum Deuteronomium, aus der im Midraschaggadol zahlreiche Fragmente erhalten sind 6, stammt im Grosse und Ganzen aus der Schule Ismaels, enthält aber auch Element aus dem Midrasch der Schule Akiba's. Dem entspricht auch de gemischte Gebrauch der Ausdrücke מלמד und ז'.

Ausser dem Participium מגיד findet sich von unserem Verbun

in derselben Bedeutung und mit demselben hinzudenkenden Subjecte, noch die Form להגיד; und zwar in der oben (S. 17) gebrauchten Redensart: להגיד מה נרם.

ist Nomen actionis zu הַנְּיִד. Während aber das Verbum, wie im vorigen Artikel gezeigt worden, im Midrasch der Schule Ismaels, der die ältere Terminologie der palästinensischen Bibelexegese erhalten hat, sowohl bei halachischer, als bei nichthalachischer Exegese angewendet wurde, hat das Substantiv schon in früher Zeit im Sprachgebrauche der Schulen die Bedeutung michthalachischer Schrifterklärung gewonnen. Denn nur in dieser Bedeutung tritt uns das Wort in den ältesten Traditionen entgegen. Es kann kein Zweifel mehr darüber obwalten, dass man חשר aus dem im vorigen Artikel behandelten מניד ableiten darf; alle sonstigen Ableitungen decken nicht den ganzen mit dem Worte bezeichneten Begriff und lassen die Thatsache ausser Acht, dass in der Schulsprache, welche sich das Substantiv הנודה bildete, dessen Verbum nur in der Bedeutung angewendet ist, in welcher es die Formel מביד ש darbietet 1. Wir können nicht mehr ergründen, warum diese Formel gerade für den nichthalachischen Theil der palästinensischen Schriftauslegung die specielle Benennung lieferte. Aber es ist ohne Schwierigkeit annehmbar, dass während die Formel selbst auf dem ganzen Gebiete der Bibelexegese ihre Geltung behielt und erst in der Schule Alaba's durch .. מלמד ש verdrängt wurde, das ihr entnommene Substantiv vermöge Differenzirung schon sehr frühe in seiner Anwendung auf die nichthalachische Bibelexegese beschränkt שורת. Es ist wohl möglich, dass als zuerst das Wort aufkam, um einen durch .. ש eingeleiteten Ausspruch ש bezeichnen - wobei הגדת הכתוב im Sinne von הגדת הכתוב verstanden wurde -, dasselbe unterschiedslos Halachisches und Nichthalachisches bezeichnete. Aber Spuren dieses ursprünglichen Sprachgebrauches sind nicht mehr vorhanden, und wir kennen das Wort

jetzt nur noch als Bezeichnung desjenigen Gebietes der Schrif auslegung, das nicht Erläuterung und Entwickelung der pents teuchischen Gesetze, sondern die Auslegung der nichtgesetzliche Bibeltexte zum Gegenstande hat. Das Wort ist zum Eigenname dieses Gebietes geworden und mit der Zeit umfasste der Nam die Gesammtheit aller nicht zur Halacha gehörenden Schriftaus legungen, sowie sonstiger nur mittelbar oder gar nicht zur Bibe exegese gehörenden Ueberlieferungen. Dieser Eigenname, de man auch אגדה sprach und schrieb t, hat sich aber erst allmählic zu der angegebenen Bedeutung entwickelt. Denn ursprünglic benannte man die Gesammtheit der nichthalachischen Schriftau legungen mit dem Plural הגדות, da der Singular naturgemäss a Bezeichnung der einzelnen Auslegung, des einzelnen nichthalach schen Midraschsatzes galt. Dieser Plural ist noch in mehrere Beispielen erhalten, neben einem ähnlichen Plural, הלכות, der d Gesammtheit der zum Religionsgesetze gehörenden Lehrsätze ut Normen bezeichnet. In Sd zu 11, 22 (84b 17) lesen wir, in de Worten "dieses ganze Gebot" sei die Mahnung erhalten: Til מדרש הלכות ואנדות; und dazu die weitere Bemerkung, in Deut. 8 seien dieselben drei Gebiete des Wissens angedeutet. In Sd 33, 3 (143 b 14) wird erzählt, dass zwei Abgesandte der römisch Regierung unter dem Vorwande, sich bekehren zu wollen, d ganze jüdische Lehre bei Gamliel II. zu erlernen Gelegenhe hatten: קראו את המקרא ושנו את המשנה מדרש הלכות ואנדות 2. einer alten Dichtung sagt die Thora von den Tischgespräche wie sie in Israel sein sollten (Bar. Sanhedrin 101a) 3: בעלי רא הם יעסקו בתורה ובנביאים ובכתובים ואם בעלי משנה הם יעסקו ושנה oder aber במדרש .l במשנה כמשנה בהלכות ובהגדות ist (wie in בעלי משנה) die Gesammtbezeichnung der dann folgend

drei Disciplinen, und במדרש ist zu ergänzen, wie das in einer Handschrift thatsächlich der Fall ist 1. In Sd zu 32, 2 (132 a 13) wird der in allen ihren Disciplinen sich als derselbe bewährende Geist der jüdischen Lehre mit den Worten gekennzeichnet: דברי יתורה כולם אחת ויש בהם מקרא ומשנה [מדרש] הלכות ואנדות 2. In der Aufzählung der Gegenstände, welche Jochanan b. Zakkai's Wissen מקרא ומשנה תלמור הלכות :mfasste, sind an der Spitze genannt אנייה In den tröstenden Worten, welche Eleazar b. Arach an Johanan b. Zakkai richtete, als dessen Sohn starb, rühmte er יסח Letzterem: אקרא תורה ומקרא ושנה הלכות והנדות Akiba's Verdienst um das Studium der Lehre wird mit den Worten gekennzeichnet: שהתקין מדרש הלכות והגדות. Jehuda b. Ilai, ein Schüler Akiba's, rechnet zu den Anforderungen, die an Jemanden zu stellen sind, der beim Fastengottesdienste vorzubeten würdig sein ורגיל לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים ולשנות :(Taanith 16b unt.): Den mit ritueller Unreinheit Behafteten ist gestattet: לקרות בתורה (ו)במדרש ist gestattet: לקרות בתורה ובהלכות ובהנחת. T 4, 15 (Ber. 2, 12), wo die eingeklammerten Worte fehlen: Bar. Berach. 22a (wo die gewöhnliche Leseart statt מדרש lautet: תלמוד)6. Ein Mischnasatz, Nedarim IV, 3, besagt, dass wer durch ein Gelübde sich gebunden hat, einem Nebenmenschen keinen Vortheil zu gewähren, denselben wohl nicht die heilige Schrift, aber die Disciplinen der mündlichen Lehre lehren dürfe. Das ist so ausgedrückt: ומלמדו מדרש הלכות והנדות אבר לא ילמדנו הנדות Für sich findet sich der Plural הנדות in folgenden Bei-

¹ S. Dikd. Sofrim IX, 305, Anm. 4. ² Das in Klammern gesetzte Wort fehlt im Texte, muss aber unbedingt ergänzt werden. מדרש = (בדרש = אלמוד Baba Bathra 134 a, Ab, die R. N. c. 14 Anf. Statt חלמוד (ב שרת, s. vor. S., A. 2) haben die Ausgaben, wie auch sonst, נמרא. Von משנה gilt das ebendas. Bemerkte. In Mas. Sofrim 16, 8 (daraus gekürzt in der zweiten Version der Ab. לברש steht משנה und statt משנה steht מדרש steht מדרש, מדרש und statt משנה als ursprüngliche Version betrachtet werden kann. 4 Ab. die R. Nathan c. 14 Ende, nach meiner Emendation in J. Q. R. IV, 425, 1. ein pal. Amora des 4. Jahrhunderts, wahrscheinlich nach dem Wortlaute einer alteren Tradition, j. Schekalim c. 5 Anf. (48 c 64). In dem Texte der Ausgaben des bab. Talmuds (8 b unt.): שהתקין משנה ומדרש והלכות והגרות. Man hat nur das עודר מרכזת und הלכות zu streichen und gewinnt die ursprüngliche Version, in wie in den obigen Beispielen das Ganze der mündlichen Lehre bezeichnet. - Den Zeitgenossen Akiba's, Tarphon und Eleazar b. Azarja wird in Ab. di. R. N. c. 18 Kenntniss der ganzen Lehre nachgerühmt, mit der Aufzäh-מקרא משנה מדרש הלכות ואגרות:gngl 6 Die Münchner Hschr. hat Beides: ובמררש ובחלסוד. Vgl. oben Anm. 3. Tueber die Bed. von יבמררש ובחלסוד herigen Beispielen s. den Artikel über dieses Wort; auch Art. הַלְכָה III תַּלְמוּד , הַלֶּכָה

א ענב תשתה חמר אלו הגדות (135 b 28): מענב תשתה חמר אלו הגדות (135 b 28): שמושכות לב אדם כיין דער בעיניו (Josua b. Chananja): ישר בעיניו עיניו אורות משובחות הנשמעות באוני כל אדם Von Ismael Elischa rühmt Tarphon, er sei בקי באגדות (Moed Katon 28b)! בקי באגדות של דופי (Moed Katon 28b)! בקי באגדות של דופי (33a9): של דופי צ. S. unt. Art. פנים פנים S. unt. Art.

Anstatt des Plurals gebrauchte man aber auch, um d ganze Disciplin der nichthalachischen Schriftauslegung zu b zeichnen, den Singular הַגְּרָה. Es verhält sich damit so, wie z.] mit מקרא oder כתוב, welche Wörter den einzelnen Schriftver aber auch die ganze heilige Schrift bezeichnen, oder mit דרש was die einzelne Schrifterklärung, aber auch die ganze Discipl bedeutet. Josua b. Chananja beantwortet zwölf Fragen de Alexandriner, darunter שלשת דברי הנדה 2. Derselbe befragt sein Schüler über den Sabbathvortrag Eleazar b. Azarja's mit de Worten: במה היתה הגדה היום 3. Eleazar aus Modiim, der gros Agadist der vorhadrianischen Zeit deutet das Wort in d Beschreibung des Manna (Exod. 16, 31) als Hinweis darauf, da das Manna das Herz des Menschen so anzieht wie die Agad אדם לבו של אדם להגדה שהוא מושך לבו של אדם - Eleazar b. Azarja ru Akiba zu: מה לך אצל הגרה - Von jenen alten Vertretern d Agada, die als דורשי רשומות bezeichnet werden (s. Art. שם wird folgendes Lob der Agada angeführt, Sd zu 11, 22 (85a u זנך שתכיר מי שאמר והיה העולם למוד הגדה שמתוך כך אתה מכיר את אנדה) הגדה Der Singular הקדוש ברוך הוא ומדבק בדרכיו h

¹ Josua b. Levi (3. Jahrh.), im Schocher tob zu Ps. 28, 5: אלות " אלו שלות " אלו אלות " אלות הגדות. - 2 Nidda 66b. S. Die Ag. d. Tann. I, 186. 3 Chagiga 3a. j. Chag, Anf. dafür: מה היתה פרשתו 4 So M zu 16, 31 (51a 12). In d Parallelstelle Joma 75a: של ארם כמים. Nach dieser Versi hat die Agada die Wirkung, dass sie das Herz nach sich zieht, so leicht bewe wie Wasser. Der ersten Version entspricht die Deutung Jehuda's I zu T. Exod. 19, 9 (Sabbath 87 a): וינד משה דברים שמושכים לבו של אדם כתנדה; der zweit Version die anonyme Deutung zu וכל משען מים, Jes. 3, 1 (Chagiga 14a): בעלי חנרה שמושכין לבו של אדם כמים בהנרה. Der ersten Version entspricht auch d oben aus Sd zu 32,14 'citirte Ausspruch, wonach die הנדות das Herz des Me schen anziehen wie Wein. In allen diesen Aussprüchen ist die Wirkung d Agada mit dem Verbum משך bezeichnet, wahrscheinlich auf Grund einer alt etymologischen Verknüpfung des Wortes הַּנְרָה mit dem aramäischen גנד, de Aequivalent des hebr. Zur Vergleichung mit dem Wasser hat die 1 sondere Bedeutung des aram. كنا beigetragen, wonach das Verbum ström bedeutet und das Subst. ננדין Ströme, Bäche. 5 Chag. 14a, Sanh. 38a, 67 s. Die Ag. d. Tann. I, 225. 6 Zu למוד הנדה vgl. den S. 34 citirten Ar

schliesslich den Plural verdrängt und wurde in der amoräischen Zeit nach und nach alleinherrschend 1. In aramäischer Rede bildete man dazu den status emphaticus אנדתא 2.

הואל. Conjunction des Grundes: da, nachdem. Die von Levy (I, 457a) vorgeschlagene und von Kohut (III, 191b) angenommene Ableitung derselben aus האל ist aus sprachlichen und sachlichen Gründen unhaltbar³. Auch bleibt bei dieser Ableitung ganz unverständlich, warum diese Conjunction, sei es mit dem Subjecte, sei es mit dem Prädicate, stets durch ein verbunden wird das biblische Verbum erkennen, das stets nur in Verbindung mit einem anderen Verbum angewendet und zwar zuweilen mit diesem durch die Conjunction verbunden wird. Z. B. הואלנו ונשב, Jos. 7, 7; הואלנו ונשב, II Sam. 7, 29; הואל וברך IKön. 6, 32. Ursprünglich wurde wohl der begründende Satz (als Hauptsatz) mit הואל וברן und dem darauf folgenden durch verbundenen Verbum eingeleitet, also z. B.

קרשור aus Sd 11, 22 (למוד ... אגרות). Zum Inhalte des Ausspruches vgl. die ober Anm. 1 citirte Deutung Josua b. Levi's.

¹ Noch Josua b. Levi (einer der älteren Amoräer) gebraucht den Plural in dem oben S. 36 Anm. 1 citirten Aussprache; ferner in seiner Deutung von 55 Deut. 8,1 und ככל הרברים, Deut. 9,10, welche der oben aus Sd zu 11,22 gebrachten Deutung entspricht. Nach Lev. r. c. 22 Anf. (anonym Koh. r. zu 5,8) erblickt J. b. Levi in jenen Textworten eine Andeutung der ganzen Lehre, deren Disciplinen er so aufzählt: מקרא משנה הלכות תלמוד תוספתות אנדות (in Koh. ז. הלכות at. הלכות In der Version des jerus. Talmud (Pea 17a 59, Megilla 74d 11, Chagiga 76d 33, s. Die Ag. d. pal. Am. I, 138) lautet die Aufzählung richtiger, weil genau den oben erwähnten tannaitischen Sätzen sich anschliessend: (so Chagiga, an den andern beiden Stellen dem מלמוד אורה הלכה mit Weglassung von הלכה). Hier ist תלמוד damelbe, was in den tannaitischen Sätzen מדרש (s. oben S. 35, Anm. 3). Ein anderer alter Amora, der Babylonier Samuel, sagte (j. Pea 17 a 62, tradirt von אין למדין לא מן ההלכות ולא מן ההגדות ולא מן התוספות אלא מן התלמוד (Zdira): אין למדין לא 18. die bei Levy (I, 19 a b, 450 a) citirten Beispiele; ferner die in dem Register m den einzelnen Bänden meines Agadawerkes unter dem Schlagworte "Agada, Agadisten" angegebenen Stellen. — Ueber דברי הנרה, Sn zu 5, 19 (5 a 35) s. meine Augustrungen in J. Qu. R. IV, 412. - Ueber die im babylonischen Talmud sich findende Bezeichnung des Pesachabend-Rituales als הגרה (אנדתא) ebend. S.444 f. - Ueber מסורת אנרה a Dasselbe gilt von Jastrows Annahme (Col. 336a) wonach הואיל דלא ידעה. 4 In הואיל דלא ידעה, Jebam, ווז'a, was Levy als Ausnahme anführt, muss wohl אלו gelesen werden. Im Texte Alfasi's ist die Schwierigkeit dadurch beseitigt, dass הואיל durch משום ersetzt int. 5 Zu diesem supponirten Beispiele vgl. Baba Kamma 55 a (Josua b.

"die Schrift hat beliebt zu sagen". Das nur zur Einführung Hauptverbums dienende und an sich keinen eigentlichen Inl darbietende Verbum verlor durch den Gebrauch seine Bedeut und seine Betonung; es erstarrte gleichsam und wurde zur F tikel: das Verbum wurde zur Conjunction und der begründe Hauptsatz zu einem Nebensatze des Grundes. Aber trotz neuen Qualität des Wortes verblieb die ursprüngliche Constr tion, vermöge deren dem הואיל ein ז zu folgen hat. Einmal Conjunction geworden, gab es ausser der Forderung des na folgenden mit הואיל gleichsam verschmolzenen i keinen weite Zwang bei der Anwendung der neuen Partikel; man konnte das Verbum des Satzes unmittelbar folgen lassen oder auch ni und das Verbum konnte im Femininum oder im Plural und Imperfectum stehen, wenngleich הואיל in seiner verbalen Bed tung Masculinum und Singular des Perfectum ist! Aus Beispielen dieser besonders im babylonischen Talmud sehr angewendeten Partikel, soweit sie der tannaitische Midra bietet, sei zunächst der in M öfters vorkommende Satz 7 citirt. Derselbe leitet keine wörtliche Anführ des Bibeltextes, sondern eine aus dem Bibelworte sich ergebe These ein. S. M zu 13, 9 (21 a 10); 13, 13 (22 b 13); 21, 11 (79 a 21, 17 (82a 18); 21, 27 (85b 4); Sn zu 15, 38 (34b 2); ferner S 7, 11 (34b11). Andere Beispiele: M zu 21, 11 (79a18): הואיל והפסח מצות עשה :(zu 12, 8 (6 b 15 הואיל והחדש מתעבר; 3 הואיל 13, 16 (64b 4): הואיל והוא סימן שומאה; Bar. j. Schekalim c. 3 (47 b 23): הואיל ואילו אומרים כך :2

(קווה (geschr. הוה (הווה (הווה (בוני (הווה (בוני (אווה (בוני (ארוה (בוני (ארוה (ארו

Schrift nennt einen speciellen Fall, wenn auch die ganze Gattung, m welcher der Fall gehört, gemeint ist, weil sie von solchen Fällen zu reden liebt, die gewöhnlich vorkommen. Eine Reihe von Beispielen hat M zu 22, 30 (98a) in Bezug auf die Texte Exod. 22, 30 ("auf dem Felde Zerrissenes"), Deut. 22, 17 ("auf dem Felde"), Deut. 20, 6 ("Weinberg"). S. ferner M zu 12, 4 (4a 20); 8d zu 23, 11 (120 b 14); Baba Kamma V, 7, zu den biblischen Satzungen, in denen, statt der Thiere überhaupt, "Ochs und Esel" genannt werden 1. — Unter den Zweiunddreissig Regeln ist unsere Regel die 18. Sie lautet dort: אם כן מפני מה נאמר במקצת מפני שדבר הכתוב בהוח מדבר הכתוב בהוח dausser Exod. 22, 30 und Deut. 23, 11 (aus M und Sd) noch Prov. 22, 22 ("den Armen") citirt".

(עכה (W. יכה). Aus der Bedeutung zurechtweisen entwickelten sich schon im biblischen Hebraismus zwei Bedeutungen des Verbums, die dem Begriffskreise der Rechtsprechung angehören: einerseits das Entscheiden des Richters, andererseits die Beweisführung der Parteien. In dieser letzteren Bedeutung findet sich das Verbum nur im Buche Hiob, dessen Gegenstand, der Process des sein gutes Recht gegen die Freunde und gegen die Züchtigung Gottes vertheidigenden Helden, auch sonst der Auslrucksweise des Gerichtsverfahrens Raum gewährt. הזכית im Sinne von Beweisführung, beweisen wird in Hiob entweder mit dem Accusativ des zu beweisenden (oder zu rechtfertigenden) Gegenstandes angewendet (s. 13, 15; 19, 5), oder absolut, ohne ausdrückliches Object (6, 25; 13, 3; 15, 3)3. In dieser letzteren Anwendungsart findet sich הוכיה im alten Midrasch. In der discutirenden Beweisführung der halachischen Exegese wird die beweisende Instanz mit diesem Verbum eingeführt. Z. B. M zu

לפף (W. מסף, hinzuthun. 1. Mit ל des Gegenstandes, z dem die h. Schrift etwas hinzuthut. M zu 12, s (6b 10): לוסף לו מסף לו הכ' שמירה אחרת (21, 35 (88a 22): הוסיף לו הכ' שמירה אחרת (101a 4): הוסיף לו הכ' נייחני אחר (101a 4): הוסיף לו הכ' נייחני אחר (101a 4): אחר (101

תְּהְרֵּר (W. זהר), warnen, abmahnen (Ezech. 3, 17, 18; 33, II Kön. 6, 10). Im tann. Midrasch hat das Verbum die Be

¹ S. Die Ag. d. Tann. I, 121, 3. Eine andere Anwendung des Verbur bei demselben Tannaiten s. ib. I, 110, 5. 2 In der Parallelstelle, Sn : 9, 11 (18 a 23) 12 statt 17. 3 Aramaisirendes Nomen actionis zum Tex worte אנוח 4 An den ersten zwei Stellen steht irrthümlich אנוח (also pas visch אָנוֹטיף) st. אָנוֹטיף; an der dritten Stelle fehlt הו. Dass אָנוֹטיף richtig i beweist die im babyl. Talmud oft gebrachte und auf unseren Stellen beruhen Regel: מוסיף על עניין ראשון, Pesach. 5a, Jebam. 9a, Kidd. 14b, B. Mez. 95a, Sch buoth 10a, Zebach. 48a, Chullin 78a, Kerith. 22b. 5 So nach der richtige 6 T Megilla Ende; Kidduschin 49a ur Lesart des Jalkut statt 70101. S. dazu das Responsum des Gaon Hai in Harkavy's Edition der gaonäisch Responsen, S. 6 und S. 124ff.; ferner die von Schechter edirte Stelle des M drasch Haggadol (J. Qu. Review VI, 425, Anm. 3), in welcher Eliezer (b. Hy kanos) als Autor genannt und als Beispiel eines Zusatzes angeführt wird: w יקר שכינת אלהא דישראל (Exod. 24, 11) mit יקר שכינת אלהא דישראל übersetzt und so aus eine Gottesnamen drei macht. Das ist offenbar antichristlich und apokryph.

בשלשה מקומות הזהיר המקום (28b): בשלשה מקומות הזהיר המקום בשלשה לחוור למצרים, "an drei Stellen der h. Schrift verbot Gott Israel, nach Aegypten zurückzukehren", nämlich Exod. 14, 13; Deut. 17, 16 und 28, 68 ½. — Der Gegenstand des Verbotes wird mit by angeknüpft. Beispiele: M zu 22, 20 (95a, Eliezer b. Hyrkanos): בגר לפי שסורו רע לפיכך מזהיר עליו הכתוב במקומות הרבה 32. S zu 8,24 (42a unt.): הזהיר עליהם הכתוב Sd zu 12,23 (90b 14): הזהיר עליהם הכתוב במקומות הרבה 3cd zu 12,23 (90b 14): הוהיר על קללתו מוזהר על קללתו: In passivischer Construction: Sanhedrin 66a (Bar. aus der Schule Ismaels — S zu Lev. 20, 9, 91d): והלא כבר מוזהרים הם 120, 10 (69b 12): הוהלא כבר מוזהרים הם 11.

קיקן, aus dem Aramäischen in die Schulsprache eingedrungene Fragepartikel: wo? 5 Im tannaitischen Midrasch wird mit derselben nach der Bibelstelle gefragt, auf welche eine andere Bibelstelle hinweist. היכן בשבע, M zu 12, 25, 12a unt., dazu eine grosse Reihe weiterer Beispiele; Sn zu 11, 12, 25a 20; היכן נשבע, M zu 13, 5, 20a 22; היכן נשבע, T 521 30 32 34 35, 522 1, zu Exod. 39, 43, 40 23—29. Oder nach der Bibelstelle, durch welche eine These des Auslegers belegt werden soll (היכן מצינו, M zu 15, 1, 34b 12 17; etwas verschieden היכן שמענו, M zu 15, 20, 44a 146; היכן שמענו, Bar. von den Zweiunddreissig Regeln, Nr. 17).

הכריע, הכריע. S. unt., Art. כרע.

הַלֹּא, Fragepartikel aus dem biblischen Hebraismus, leitet in der exegetischen Discussion Einwände und Argumentationen ein (meist mit i erweitert). Z. B. והלא דרן הוא (in der Schule Akiba's), s. oben Art. דין. M zu 12, 22 (12a ob.): והומר והלא אבות ונביאים.

(st. c. הלכת (st. c. הלכות). Pl. הלכות (st. c. הלכת). Ein dem Aramäischen entnommenes Wort, aus dessen Grundbedeutung - Gang, Schritt, Weg - sich die Bedeutung: Brauch, Sitte, Satzung entwickelte. In der Schulsprache bezeichnete man mit הלכה die normirte religiöse Satzung, die geltende Vorschrift ohne Rück sicht auf ihre Herleitung aus der heiligen Schrift 2. Jede einzeln Satzung hiess "Halacha"; die Gesammtheit der Satzungen, mit der Plural הלכות bezeichnet, bildet schon in früher tannaitischer Zei eine der drei Disciplinen, welche neben dem "Midrasch" und de "Haggadoth" (Agada) das Ganze der mündlichen Lehre, de "Mischna" im weiteren Sinne ausmachten. S. die Beispiele fü diese Bedeutung des Wortes הלכות oben, S. 34 f. Aus dieser Di ciplin entstanden die Traditionssammlungen, wie sie in der Mischer und der Tosefta auf uns gekommen sind 3. Da die normir Satzung in fester Form überliefert wurde, bekam הלכה die enge Bedeutung von überlieferter Satzung oder einfach Ueberlieferun so in der Formel הֵלְכָה לְמֹשָׁה מִסְינַ, "Satzung Moses' vom Sin: her" (Pea II, 6; Edujoth VIII, 7; Jadajim IV, 3) 4. Die Halach als überlieferte Satzung, ist nach einer oben (Art. 77, S. 22, A. erwähnten Aeusserung Akiba's einfach ohne Einwand anzunehmet während eine auf exegetischer Ableitung beruhende These widet legt werden kann 5.

י Vgl. im Hebr. ידר שהולך ובא (III, 205a): אם Die Stelle im Aruch lautet (III, 205a): אם הלכתא דבר שהולך ובא מקורם ועד סוף או שישראל מתהלכין בו נאשר תאמר בלשון ישמעאל אלטירה מקורם ועד סוף או שישראל מתהלכין בו נאשר תאמר בלשון ישמעאל אלטירה מקורם ועד סוף או שישראל מתהלכין בו נאשר תאמר בלשון ישמעאל אלטירה האם הפפהsatze zu אַרָּרָשׁ und zu מְּרָרָשׁ, s. unt. Art. עקב. אווי bezeichne später in Palästina die recipirte Mischna Jehuda's I., s. j. Horajoth End (Die Ag. d. pal. Am. II, 312, 3); Lev. r. c. 3 Anf. (ib. II, 221, 2).

4 An diese drei Mischnastellen wird die betreffende Satzung als durch eine Kette von Tr denten überkommen gekennzeichnet. Der jüngste Tradent (an den zwei let teren Stellen ist es Jochanan b. Zakkai) bedient sich des Ausdruckes: אני מ. אני מ. — In S zu 7, 12 (35a ob.) bezeichnet El. b. Azarja eine Vorschrift אווי מור הלכה למשה מסיני in Gegensatze zu Akiba, der sie exegetisch deducirte.

5 In Kidduschin 38 b findet sich eine interessante Controverse über die B deutung von הלכה in Orla III, 9. Nach Samuel, dem bab. Amora bed. es de

Auf Grund der oben erwähnten Dreitheilung der Traditionswissenschaft steht Halacha einerseits der Agada, andererseits dem Midrasch gegenüber. Da "Midrasch" zunächst die halachische Bibelexegese bedeutet, so bildet er mit der "Halacha" zusammen das die Kenntniss und Erläuterung des Religionsgesetzes umfassende Lehrgebiet, zum Unterschiede von der Agada! Aber innerhalb dieses Lehrgebietes wird Halacha von Midrasch unterschieden. Auf solcher Unterscheidung beruht die Controverse zwischen Meir und Jehuda (b. Ilai), den Schülern Akiba's, über die Frage (Kidduschin 49a), was unter "Mischna" zu verstehen sei. Meir antwortet: ההלכות יש בו במה בו במה בו במה מדרשים יש בו במה הלכות יש בו

Einmal findet sich הלכה im Sinne agadischer Ueberlieferung, Sn zu 9, 10 (18a 13): הלכה בידוע שעשו שונא ליעקב 3.

והן (gew. הין geschrieben). 1. Adverb der Bejahung, mit dem Jose b. Jehuda das Textwort הַין in Lev. 19, 36 deutet, um die Lehre zu ziehen: Dein Ja sei ein wahrhaftes Ja, dein Nein ein wahrhaftes Nein 4. Eine exegetische Regel der Schule Ismaels lautet: שכן דברי תורה נדרשין מכלל לאו אתה שומע הן ומכלל הן לאו. Sd zu 11, 21 (83a 9)5. Im Akiba'schen Midrasch lautet sie: סכלל לאו אתה שומע הן, S zu 10, 9 (46c), "aus dem, was in der Verneinung enthalten ist, entnimmst du das für die Bejahung Geltende." Dieselbe Regel lautet ib. zu 10, 7 (46b 4): ממשמע לאו אתה שומע הן. (In der einen Form findet sich die Regel gewöhnlich im babyl. Talmud, in der andern im paläst. Talmud) 6. -2. Mit DN verbunden leitet das Wörtchen als Fragepartikel Bedingungssätze ein, denen der fragende Hauptsatz nachfolgt. Beispiele finden sich nur in S: zu 7, 18 (36c unt.): . . הין אם פסלה הין אם :ib. Z. 8: הין אם עשה ... נעשה ... it. Z. 8: הין אם ; ib. Z. 8: הין אם .. נחמיר .. נחמיר (dass. zu 11, 24, 51 b 36; 14, 43, 73 d 24); 11, 32

soriel wie הלכתא [ד] הלכתא, Landesbrauch; nach Jochanan, dem pal. Amora (trad. darch Ulla) s. v. wie מסיני

¹ S. den oben S. 36, Anm. 5 citirten Zuruf Eleazar b. Azarja's an Akiba.

Das Gebiet der Halacha heisst im Gegensatze zur Agada auch הַּקְּהָה. S. Die Ag. d. Tann. I, 186, 2.

2 S. Die Ag. d. Tann. II, 193.

3 S. Die Ag. d. Tann. II, 116, 2.

4 S zur St. (91 a 6), B. Mezia 49a. S. Die Ag. d. Tann. II, 418, 2.

5 In etwas abweichender Form unt., Art. בומריקון, 6 S. Levy, II, 461b.

לא השמא. — Beide Bedeutungen der Partikel gehen auf de biblischen Hebraismus zurück. Zu 1. s. Gen. 30, 34. Zu 2. s. Exo 8, 22; Lev. 25, 20; Jer. 3, 1.

תני מה הניח הכתוב שלא אמרו "was hat den die h. Schrift unerwähnt gelassen?" wird im Midrasch der Schul Ismaels angewendet, wenn nach der Bedeutung eines allgemeine Satzes geforscht wird, der durch die Aufzählung der besondere Fälle scheinbar unnöthig geworden ist. S zu 18, 3 (86a 22), m Bezug auf das Verbot: "und nach ihren Satzungen sollt ihr nich wandeln", dessen Inhalt durch Deut. 18, 10 f. erschöpft zu sei scheint. Sn zu 6, 3 (8a 7), mit Bezug auf das Verbot: "ל משרה לא ישהה לא ישהה לא ישהה לא ישהה dem vorhergehenden Theile des Verse überflüssig erscheint.

הפך. Eleazar aus Modiim, der das Wort הפך. Gen. 49, 4, m Umkehrung der Reihenfolge seiner Buchstaben deutet, leitet sein Deutung mit den Worten ein: (הורשה) פּנוּךְ אָת־הַמִּיכָה וְדְרְשָׁה "kehre das Wort um, dann deute es". Sabbath 55b 1. S. auc Art. DD.

הַפְּסְקה. S. unt., Art. pop.

פרש. S. unt., Art. פרש.

הקיש (W. מוסים). Aus dem Aramäischen übernommene Wurze die das Aneinanderschlagen zweier Dinge bedeutet, z. B. das Aneinanderschlagen der Kniee (Dan. 5, 6), das der Flügel (Targur zu Ezech. 3, 13, Textwort משים, von der vermöge Metathes verwandten hebr. Wurzel משים, das der Hände (Peschittha a zahlreichen Stellen)². Auf diese Grundbedeutung geht zurüc die Bedeutung, welche מוסים im tannaitischen Midrasch erhalte hat. Wenn im Bibeltexte zwei Gegenstände hart nebeneinande stehen, gleichsam aneinanderstossen, so sagte man: die h. Schristellt sie enge nebeneinander, um sie einander auch inhaltlic gleichzustellen, indem das Nebeneinander im Texte die sachlich Analogie anzeigt. So heisst es in Bezug auf Lev. 24, 21 (M z 21, 24, 84b 21): אדם הכתוב נוקי אדם לנוקי בהמה ונוקי בהמה לנוקי בהמה לנוקי . In Bezug auf Num. 18, 18 (Sn z. St., 39a 9 21 28):

הקיש את הבכור לחזה ושוק של שלמים. .. Gewöhnlich fällt das Subject הקיש אהרן למשה .. (1as): הקיש אהרן למשה .. (1as): הקיש אהרן למשה .. (1as): הקיש אחרן המץ .. (1bs): הקיש שאור לחמץ .. (20b 29): הקיש שאור לחמץ .. (1bs): הקיש חמץ לשאור ושאור לחמץ .. (20b 29): הקיש עסיעתן מרפידים לביאתם למדבר סיני .. (75b 25, in Bezug auf Deut. 15, 12): הקיש עברי לעבריה .. Statt des Perfectum wird auch das Participium מַקִּישׁ angewendet (vgl. מְּנִיד und מַנְיִד מַרְישׁ מַמְישׁ דֹלת למוווה .. (38a 25): מקיש בינו מווה בינור אדם לבכור בהמה (die Parallelstelle M zu 13, 2, 18b 11, hat מקיש עולת תמיד לעולת הר סיני .. (53b 6): מקיש עולת תמיד לעולת הר סיני .. So zu 28, 6 (53b 6): מקיש ברכה לשירות .. (112a 27): מקיש ברכה לשירות ..

Da הקיש die Bedeutung gleichsetzen, vergleichen gewonnen hat, wird die durch das Verbum angezeigte Thätigkeit nicht nur von der h. Schrift als Subject ausgesagt, sondern auch von dem Ausleger, der die durch den Text bedeutete Vergleichung vornimmt. So sagt in einer Controverse Jose der Galiläer zu Akiba אתה מקישו לחזה ושוק של שלמים ואני מקישו :(Sn zu 18, 18, 39 a 22) על כרחד אתה מקיש :(S. ferner Sn zu 30, 6 (57 a 2) לחזה ושוק של חודה את האב לבעל; ebenso zu 30, 14 (58b-13) und zu 30, 17 59a 6). — S zu 4, 10 (18c 10): לשלמי כבש : לשלמי הקשתיו לא הקשתיו לא הקשתיו לא הקשתיו לא ה Auch in der Ismael'schen Redeweise מופנה להקיש (s. oben Art. unt. Art. מנה שה ist der Ausleger das Subject. Wo sonst die Form להקיש angewendet ist - Makkoth I, 7, zu Deut. 17, 6. Menach. VII. 6, zu Deut. 16, 2 = Sd z. St. (101a 9) - muss man' מבלל als Subject denken. Dasselbe gilt von der Formel: בכלל .. להקיש אליו (אליה) ולמה יצא (יצאת) להקיש אליו (אליה).. die dem Midrasch der Schule Akiba's angehört; s. S zu 23, 5 (100 b 10)1, zu 2, 11 (11d5); 6, 10 (31 a 5); 7, 18 (36b 5); Temura I, 6, zu Lev. 27, 33; T309 5 (Sota 7, 20), zu Deut. 24, 5; Bar. Sanh. 60 b, zu Exod. 22, 192.

Im Passivum — הְקְשׁ (geschr. הוקש) — findet sich das Verbum in der 21. der Zweiunddreissig Regeln: דבר שהוקש בשתי מדות.

Der Ausdruck הְּקִישׁ wird auch für die auf Grund der Deductionsregel Gezera schawa bewerkstelligte Vergleichung zweier Bibelsätze angewendet. So M zu 20, 12 (70a 9): הקיש כבוד אב ואם (in Bezug auf Exod. 20, 12 und Prov. 3, 9: בכור המקום (in Bezug auf Lev. 19, 3, היואו מוראת אב ואם למוראת המקום (in Bezug auf Lev. 19, 3, חראו, und Deut. 6, 13, היואו); ib. Z. 12:

¹ St. היה 1. היה. ² In der Parallelstelle des Midrasch der Schule Ismaels, M z. St. (94b 25), steht ללמד statt שיף ; s. Art. כלל 3 S. Die Ag. d. T. II, 297, 1. — Die von Levy, III, 443ab citirten Beispiele des Hophal gehören Amordern an.

לל, לו (in Bezug auf Exod. 21, 17, מקלל, und Lev. 24, 15, לל Dass in der Schule Ismaels die Anwendung der genannten I ductionsregel mit להקיש eingeführt zu werden pflegt, war bere oben (S. 15) erwähnt.

מושר (geschrieben היקיש oder היקש), das Nomen act. zu איל kommt im tannaitischen Midrasch nicht vor. Im pal. Talmu Pesachim 33a 14, wird in dem Berichte über den Sieg, den Hil über die Bene Bathyra davontrug, angegeben, er habe drei Art der Deduction angewendet, und zwar vor den zwei ersten sein anderwärts aufgezählten Sieben Regeln auch die Regel des שיל ותמיד קרבן צבור ופסח קרבן צבור ווחה שבת אך פסח קרבן צבור רוחה שבת אר פסח קרבן צבור הוחה שבת הוחה שבת אר פסח קרבן צבור הוחה שבת אר פסח קרבן צבור הוחה שבת אר היקש Gegenstände. In dem parallelen Berichte in b. Pesachim 64 T. 162 21 ist wohl die Deduction selbst, nicht aber die Benennu für dieselbe zu finden. In der That figurirt Hekkes nicht unter den Normen der halachischen Exegese, wie sie Hi und Ismael zusammenstellten!

(od. הרי), eine gewissermaassen hebraisirte (ה statt setzende) Form der nur im Onkelos-Targum vorkommenden ara Partikel ארי Aber während diese nur Conjunction ist und hebr. ש wiedergiebt, entspricht הכי dem biblischen שנה und ist dieser Bedeutung soviel wie ארו im biblischen Aramäis (Dan. 7, 2, 5, 7, 13; 2, 31; 4, 7). In den exegetischen Discussionen (Tannaiten wird die Partikel in Sätzen gebraucht, wie sie ob unter אמר (S. 6), בנין (S. 10) und דין (S. 21) citirt worden sind. Mit vorgesetztem i wird sie zur Fragepartikel; z. B. M zu 12, י בעלת מום :(88b unt.); zu 21, 37 (88b unt.); בעלת מום תוכית - Da nun Sätze, mit denen in der Discussion auf besonderes Merkmal, eine besondere Bestimmung eines in Fra stehenden oder zur Deduction herangezogenen Gegenstandes h gewiesen wird, mit der Partikel הדי eingeleitet sind, so bezeichn man diese besondere Bestimmung oder dieses besondere Merki selbst mit dem Worte הדי, und die Partikel wurde zum Substanti

¹ Unrichtig sagt Levy, I, 489 b unt.: "eine der 6 (7) logischen Norm die zur Eruirung von Gesetzlehren angewendet wurden". — Ueber Hekke in der hal. Exegese des bab. Talmuds (קבר הלמד בהיקש) a. Zebachim 49 b Parallelstellen. ² S. Dalman, Grammatik des jüd.-paläst. Aramäisch, S. Anm. 1. ³ So erklärt richtig J. H. Weiss, in seinen (hebr.) Studien über Sprache der Mischna, S. 17 (vgl. Geiger, Jüd. Zeitschrift VIII, 186). — Lev

Dieses neue Substantiv wird im stat. constr. mit dem Gegenstande, dessen Merkmal es bezeichnet, verbunden. S. M zu 13, 13 (22b בו): א הרי מילה כהרי תלמוד תורה ולא הרי מילה כהרי מילה בהרי מולה לא הרי פדייה ולא הרי פדייה כהרי וה וה S. ferner Baba Kamma I, 1. In S wird das הרי des ersten Gliedes der Vergleichung ausgelassen. So heisst es zu 2, 8 (11b 8): לא מנחת סומה בהרי מנחת סומה לא מנחת סומה בהרי מנחת כהרי מנחת כומה לא מנחת סומה בהרי מנחת כהרי מנחת כומה S. auch zu 1,1 (3c 7ff.) 2.

An die Stelle von דרי tritt im tannaitischen Midrasch zuweilen "N. So finden wir in S zu 20, 9 (91d 24) - aus der Schule Ismaels - das oben (S. 10) angeführte Beispiel aus M zu 21, 17 in folgender Form: לא ראי דיין כראי נשיא ולא ראי נשיא כראי דיין; ebenso Sanhedrin 66a. S. ferner Sd zu 11, 18 (82 b 20): לא ראי תפלין כראי תלמוד תורה ולא ראי ת"ת כראי תפלין. Im babylonischen Talmud ist מו angewendet, und wo z. B. die Mischna, B. Kamma I, 1, hat, dort sagt der Talmud (B. K. 6a): גלא ראי זה כראי זה כראי זה Hinsichtlich ihrer Bedeutung und ihrer Anwendung kann die Idenund ראי nicht zweifelhaft sein. Es ist nur die Frage, ob sie auch etymologisch zu einander gehören. Da יהרי in letzter Reihe auf die Wurzel אין zurückgeht , so wird man in אי ein Synonym zu הרי erkennen und annehmen dürfen, dass אוי ursprünglich ebenfalls als Partikel im Sinne von הנה gebräuchlich war und dass es in letzter Linie als eine aramäisch gebildete Imperativform אָן = hebr. מול aufzufassen ist 5. Allerdings bleibt es rathselhaft, dass dieses Synonym von in der Bedeutung der Partikel gar nicht mehr anzutreffen ist und nur in seiner Substantivbedeutung neben הרי auftaucht, um dieses dann ganz zu verdrängen. Dass letzteres geschah, versteht sich leicht aus dem

לאט trennt das substantivische הרי auf sehr gezwungene Weise von der Partikel und nimmt ein aus הָּרְאֵי stammendes הָרְאַ an. — Ein merkwürdiges Beispiel für den substantivischen Gebrauch von Partikeln s. Ag. d. Tann. I, 447.

י Fortsetzung des oben S. 10, Anm. 4 gebrachten Citates.

lar. von den Dreizehn Regeln Ismaels (S 1 d, 2a) sind die Beispiele zur dritten Regel (s. oben S. 10) mit doppeltem הרי stylisirt; so im Commentar R. A. b. Davids und in der Anführung des jer. Talmuds (Baba Kamma 2 b 8). Im Texte der Ausgabe von Weiss fehlt das erste הרי מלא בהרי המשכב בהרי פי הגרות;... ולא המושב בהרי המשכב מרי פי הגרות ל... לא המושב בהרי המשכב Beispiele s. an den am Margo zu Kidduschin 21a verzeichneten Talmudwellen.

4 S. Dalman an der oben S. 46, Anm. 2 citirten Stelle. Vgl. Grünbaum in Z. d. D. M. G. XXXIX, 600.

5 Das biblische Aequivalent für הוה המשכב ההי השלב, hat zuweilen den Imperativ האון בעוד Synonym; s. Gen. 27, 27; End. 7, 1; Deut. 4, 5 u. s. w.

٦

(auch ודאי geschrieben), im Aramäischen nicht vo kommendes Adjectiv, aus der Wurzel ידי (Verbum הודה, הודה, הודה) bekennen, gestehen) gebildet. In der tannaitischen Bibelexege diente das Wort (zuweilen mit 2 erweitert) häufig zur Betonu der wörtlichen Bedeutung des Textwortes. In einer Controver zwischen Eleazar aus Modiim und Josua b. Chananja über Exc 18, 3 erklärt der Erstere נכריה im Sinne von heidnisch, götze dienerisch; J. b. Ch. hingegen sagt: נכריה היתה לו ודאי (M z. S 57b unt.). Ebenso sagt J. b. Chananja in der Controverse n demselben über Exod. 18, 24 (M 60a 20): שמע משה לקול חותנו ודאי Mit El. b. Hyrkanos gemeinsam bemerkt J. b. Chan. zu Gen. 49. עלית בודאי (Gen. r. c. 98, § 4). In einer Controverse zwischen mael und Akiba über Exod. 5, 23 sagt Ismael: צל לא הצלת ודאי (Exod. r. c. 5 Ende). Akiba sagt in einer Controverse mit Ja dem Galiläer über Gen. 22, 1: והאלהים נסה אותו בודאי (Gen. c. 55, § 5)1. Ebenfalls Akiba in einer Controverse mit demselb über Deut. 20, 8: הירא ודאי (T 309 15, Sota 7, 22)2. In halachisch Exegese sagt Jose b. Chalaftha zu Num. 9, 10: רחוקה ודאי (ב sachim IX, 2, T 168 14)3. Weitere Beispiele, aus der halachisch Exegese in S: zu 11, 39 (56c 18): בי מות . . הרי מיתה וודאי ; zu 14 (70 d s): יכול בדם וודאי; zu 19, 4 (87a 10, Jehuda b. Ilai): תפנה In demselben Sinne gebraucht Ismael in eir

י Tobija b. Eliezer in Lekach tob z. St.: עמה וראי 2 Die Mischa S VIII, 5 und Sd z. St. (110b unt.) haben statt יאו dessen gebräuchlicheres Aeq valent ישמען: 3 Ueber die bisherigen Beispiele s. Die Ag. d. Tann 210, 2; 207, 3; 133, 4; 253, 2; 311, 5; 312, 2; II, 173, 2. Zu Num. 9, 10 s. e abweichende Auffassung bei Blau, Masoretische Untersuchungen S. 56 f.

4 S. Die Ag. d. Tann. II, 207, 3.

Controverse mit Akiba zu Lev. 19, 20 (Kerithoth II, 5) das Feminium: איזו היא שפחה ודאית.

1

תה. Die Formel אממר הכתוב, mit welcher der auszulegende Text mit einem anderen Texte der h. Schrift in Verbindung gesetzt wird, findet sich im tannaitischen Midrasch nur vereinzelt. Sd zu 3, 23 (70 a unt.), zur Anknüpfung dieses Verses, mit dem ein Abschnitt beginnt, an Prov. 18, 23. S zu 9, 7 (43 d 13) zur Verbindung dieses Verses mit Ps. 99, 63. — Blosses הי dient dam, die Erklärung an das erklärte Textwort zu knüpfen, z. B. Sn zu 15, 31: מנו זה צרוקי בוה זה צרוקי עו ש. s. w. Im Plural, Sd zu

¹ In S z. St. (890 10) steht dafür: בשפחה כנענית הכתוב מדבר. spiele für die erste Bedeutung von מואי aus Genesis rabba: c. 16(2), zu Gen. לוו: החב חואר; c. 45(9), zu Gen. 16, 12, Simon b. Lakisch (s. Die Ag. d. pal. Am. I, 376, 1): פרא ארם ווראי: c. 87 (7), zu Gen. 39, 11, Samuel b. Nachman: לעשות מלאכתו (s. ib. I, 513, 3). "In dem letzteren Beispiele hat der bab. Talmud (80ta 36b) an die Stelle von 'NTM das später hierfür allgemein gewordene WDD. Ebenso lesen wir in der Controverse zwischen Jehuda und Nechemja über Deut. 25,18 (Die Ag. d. Tann. II, 257) in Pesikta 27a: קראך וודאי, in Tanchuma כי תצא (B. 13): מראך ממש Ein anderes Beispiel aus der Pesikta, 123b, zu Ruth 2, 11: אביך ואכן האל (entgegen der anderen Erklärung, "Vater, Mutter" bedeuten die Götzen, nach Jerem. 2, 27). Ein Beispiel für ודאית aus amoräischer Zeit s. Die Ag. der pal. Am. II, 69, 1. — Ueber ידאי in der Massora s. Frensdorf, Die Mass. Magna, Einl. S. 4; Strack, Dikd. Hateamim, S. 45. 3 Im spätern agadischen Midrasch ist es diese Formel, mit der die Pesikta-Homilie eingeleitet zu werden Pflegt. S. Pesikta 1a, 29b, 76a, 76b, 105a, 105b, 176a, 186b, 188b; Genesis r. c. 53(1); Lev. r. c. 4(2).

1, 18 (69 a 30): סל הדברים שבין דיני ממוגות אלו עשרה הדברים כל הדברים אלו עשרה הדברים שבין דיני ממוגות.

א כבר זיונ הכתוב שני אילים: (42a 2): א כבר זיונ הכתוב שני אילים. Die Frage bezieht sich darauf, dass die beiden Wide in V. 2 als Paar aufgeführt sind (שני האילים) und als solcl zum Einsetzungsopfer gehören, während in V. 22 der zweite Wide besonders als Widder der Einsetzung bezeichnet wird.

זיף, fälschen, bes. Schriftstücke, Documente fälschen. Sim b. Eleazar sagt in einem polemischen Gespräche mit den Schri gelehrten der Samaritaner zu denselben: יייפתם את התורה. Sd 11, 30 (87 a 8)1. Ueber ein anderes ähnliches Gespräch berichtet (מכאן זייפתי ספרי כותים) Sn zu 15, 31 (33b 8). Im ersten Gespräc handelt es sich um eine Textänderung des samaritanischen P tateuchs (Einschiebung des Wortes Dow in Deut. 11, 30), zweiten Gespräche um das Leugnen der Auferstehung durch Samaritaner, vermöge dessen sie wohl nicht den Text, aber Sinn einer Pentateuchstelle fälschen 3. In einer anonymen Ags zu Deut. 3, 23 (Sd z. St., 70a unt.) sind Moses folgende Worte den Mund gelegt: "Herr der Welt, ich habe eine Sünde begang möge sie - in der Thora - verzeichnet werden, damit Menschen nicht sagen: es scheint, dass Moses die Thora gefäls hat — שוייף משה בתורה — oder dass er etwas gesagt hat, ihm nicht geboten wurde". - Das Todesurtheil in Deut. 13, 6 w in Sd (92a 28) so begründet: המזייף דברי חברו חייב מיתה המזייף דבריו של מקום עא"כו.

י זייפתן הורתכם . Sd nennt anstatt El. b. mon: El. b. Jose. 2 In b. Sanhedrin 90 b (wo El. b. Jose der Berierstatter ist) folgt auch noch die Anrede: מרא — Der Sinn von ער הכותר (so auch b. Sota 33 b) ist: ich habe die Bücher der Samaritaner gefälscht erklärt. 3 S. Die Ag. d. Tann. II, 423. 4 St. איר הספר אין bed. hier fälschen, Fälschungen vornehmen, ohne Object.

Discussion angewendet, und zwar in Verbindung mit dem die exegetische Schlussfolgerung bezeichnenden ph. Wenn der Schriftausleger anerkennen muss, dass die versuchte Schlussfolgerung unhaltbar ist, sagt er: לא וכיתי מן הדין, M zu 13, 12 (22a 17); oder לא זכיתי ברין, M zu 21, 33 (87 b 26). Wenn er hingegen darauf hinweisen will, dass ein Textwort irgend etwas Besonderes zu lehren bestimmt ist, weil sein im Wortlaut dargebotener Inhalt schon durch Schlussfolgerung erweisbar ist, so drückt er das so aus: .. אם זכיתי מן הדין מה תלמוד לומר .. M zu 22, 4 (90 a unt.); ib. (90b12); Sn zu 6, 7 (9b4); zu 6, 10 (10a11). Wenn statt der einen, zurückgewiesenen Schlussfolgerung eine andere versucht wird, heisst es: . . . לא וַכִינוּ אַדוּנְנוּ . . Sn zu 6, 10 (10 a 4). Diese Ausdrücke finden sich nur im Midrasch der Schule Ismaels 1. In dem der Schule Akiba's finden wir einen anderen Ausdruck, in welchem זכה, mit ל verbunden, eine von der oben beobachteten sich herleitende Bedeutung hat?. Der Ausdruck lautet: זכיתי לדין and bedeutet: ich habe das Recht (den Vortheil), eine Schlussfolgerung anzuwenden. S zu 15, 2 (75a 8); zu 22, 28 (99 b 24) 3.

13. Erinnerung. In der Mischnasprache hat dieses biblische Wort die specielle Bedeutung, welche in der heiligen Schrift mweilen seinem Synonym זְּבֶרוֹן innewohnt, nämlich Erinnerungszeichen, das die Erinnerung an Vergangenes hervorruft. Z. B. Sukka III, 12: למקדש; Mech. zu Deuteronomium 16, 14: זכר זכר ליריחו :j. Sukk 54c 26; זכר לירושלם :(Sota Ende) לנסים; liturgie und Kiddusch für den Sabbath: יכר למעשה בראשית und זכרון למ ביא: Festgebete; זכרון למ ביא. Dieselbe Bedeutung hat das Wort auch in der in der tannaitischen Bibelexegese sehr hanig vorkommenden Einführungsformel für Bibelstellen: אַרָּ עֵל פי שאין ראיה לדבר זכר לדי Mit dieser Formel wird gesagt: wenn die zu citirende Bibelstelle für die Sache - d. h. die zu beweisende Norm. These oder Auslegung - auch nicht als voller Beweis dienen kann, so dient sie ihr doch als Erinnerungzeichen, als Mnemonikon; sie weist mit ihrem Inhalte oder mit ihrer Ausdrucksweise auf das zu Belegende hin. Im Folgenden gebe ich eine Liste der mit dieser Einführungsformel citirten Bibel-

^{18.} Hoffmann, Zur Einleitung, S. 43. 2 S. die Beispiele bei Levy, I, 534a. Hierher gehört auch, was Josua b. Chananja sagt: אל זכיתי לדבר הזה לא זכיתי לדבר הזה 3 S. auch unten, Art. אלף, M. 13 2 (18b unt.), s. Die Ag. d. Tann. I, 222, 7. 3 S. auch unten, Art. אלף, איניתי לדון כבתחלה: Hier ist איניתי לדון כבתחלה: Hier ist איניתי לדון כבתחלה 4 Ed. Hoffmann, Hildesheimer-Jubelschrift, S. 13.

stellen nach der Reihenfolge der biblischen Bücher und Angabe der Quellen 1. 1. Gen. 16, 3, zu einer Norm des E rechtes. T 247 27 (Jebam. 8, 4), Bar. Jebamoth 64a2. — 2. 6 24, 10 (nebst Num. 21, 26), zu einer These der halachischen E gese. M zu 21, 14 (81 b 26) und zu 22, 3 (89 b 11). - 3. Gen. 26 zu einer These über die Wirkung des Gebetes. Mech. zu De 15, 103. — 4. Gen. 26, 19, zur Erkl. von Num. 19, 17. Sn z. (46 a 16). — 5. Gen. 37, 15, zur Erkl. von Exod. 23, 4. M z. (99 a s). - 6. Gen. 38, 24, zu einer These des Eherechtes. I Nidda 8b unt., j. Jebam. 6a 21 4. - 7. Gen. 42, 38, zur Erkl. Exod. 21, 23. M z. St. (84b 15). — 8. Gen, 48, 17, zu einer Th der hal. Exegese. M zu 13, 9 (21 a 24) 5. — 9. Gen. 49, 27, zu ei Norm über die Früchte des Sabbathjahres. T 71 26 (Scheb 7, 12). — 10. Exod. 5, 3, zur Erkl. von Exod. 21, 2. M z. St. (7 unt.). - 11. Num. 12, 14, zu einer Norm über den Bann, I Moed Katon 16b. — 12. Num. 25, 3, zur Erkl. von Num. 19. Sn z. St. (45 b 5). — 13. I Sam. 14, 29, zur Begründung ei ritualen Vorschrift. Bar. Joma 83b. - 14. I Sam. 17, 5, zur E von Lev. 11, 12, Sz. St. (49d 2). - 15. II Sam. 3, 19, zur Begr dung einer Sitte. Sn zu 5, 18 (5 a 9). - 16. I Kön. 2, 28, zur gründung einer Angabe über den Sitz des Synedriums. M 20, 23 (74a unt.) und zu 21, 14 (81a4)6. — 17. I Kön. 10, 28, Bestätigung einer geographischen Angabe. T 71 25 (Schebiit 11), Bar. Pesach. 53a. — 18. II Kön. 12, 16, zu einer Norm if die Verwaltung des Heiligthums, Bar. B. Bathra 9a. - 19. 7, 21 f., zum Belege für eine volkswirthschaftliche Regel. T 5 (Arachin 4, 27)7. — 20. Jes. 26, 18 a, zu einer Norm des Rit gesetzes. T 642 2 (Nidda 1, 7), Bar. Nidda 8b. - 21. Jes. 30 zu einer lexikologischen Angabe. Sabbath VIII, 7 (82a). -Jes. 48, 13 (nebst Richter 5, 26), zu einer These der halach. F

¹ Es ist dieselbe Liste, die ich, durch Jacob's von der gewöhnlichen fassung unseres Wortes abweichende Erklärung veranlasst, in meinem Aufs "Ein alter Kunstausdruck der jüdischen Bibelexegese" zusammengestellt i Stade's Zeitschrift für die alttest. Wissenschaft, Jhg. XVIII, S. 83—98 (S. ib., Jhg. XIX, S. 166—168). Neu ist hier No. 43, auf welche mich Blaumerksam machte (vgl. dessen Schrift, Das altjüdische Zauberwesen, S. 67). In j. Jebam. 7c unt. von Ammi im Namen Simon b. Lakisch's als voller weis (מנאפר) angeführt.

3 S. Hoffmann, Neue Collectaneen im Jahresbe des Rabbiner-Seminars zu Berlin (1897), S. 10.

4 In T 642 2 (Nidda als Beweis (מנאפר) citirt.

5 In Sd zu 6, 8 (75a 5) und in der Bar. Menac 37a als Beweis (שנאפר) citirt.

6 Vgl. j. Makkoth 31d.

gese. M zu 13, 9 (21 a 21) 1. - 23. Jes. 66, 20, zur Erkl. von Num. 7, 3. Sn z. St. (14a6). - 24. Jer. 4, 3, zur Beleuchtung einer Einzelheit des Ritualgesetzes. T 172 20 (Pesach. 10, 5), Bar. Pesach 107b. - 25. Jer. 6, 4, zu einer These der halach. Exegese. M zn 12, 6 (6a5), S zu 23, 5 (100b). — 26. Jer. 8, 1f., zur Bekräftigung einer These frommen Glaubens über das Schicksal der Verstorbenen. Sn zu 15, 31 (33 b 5). - 27. Jer. 22, 30, zur Erkl. eines Ausdruckes. S zu 20, 20 (93a unt.) und zu 20, 21 (93b 10). - 28. Jer. 31, 11, zur Erkl. von Deut. 11, 15. Sd z. St. (80 b 29). - 29. Jer. 32, 14, zu einer landwirthschaftlichen Einzelheit. T 65 22 (Schebiith 4, 2). - 30. Jer. 36, 18, zu einer Vorschrift des Ritualgesetzes. Sd zu 6, 9 (75a unt.). - 31. Ezech. 15. 4, zu einer Einzelheit der Sabbathvorschriften. Bar. Sabbath 20a. - 32. Ezech. 16, 34, zur Erkl. von Deut. 23, 19. T 556 6 (Temura 4, 8). — 33. Ezech. 23, 20, zu einer halachischen Norm. T 545 30 (Arachin 3, 2). — 34. Hosea 4, 12, zu den Vorschriften über verbotenen Aberglauben. T 11810 (Sabbath 7, 4). - 35. Joel 2, 13, zu einer Vorschrift über die rituale Trauer. Bar. Moed Katon 26 b. - 36. Amos 3, 12, zur Erkl. von Exod. 22, 12. M z. St. (93a 17). - 37. Zephanja 1, 12 (nebst Prov. 20, 20), zu einer Einzelheit des Ritualgesetzes. T 154 27 (Pesach. 1, 1), Bar. Pesachim 7b. - 38. Ps. 69, 32, zu den Vorschriften über erlaubte und verbotene Thiere. T 505 22 (Chullin 3, 21). - 39. Ps. 84, 3, zur Erklärung von II Sam. 13, 24. Bar. von den Zweiunddreissig Regeln, N. 9. - 40. Ps. 109, 18, zu den Vorschriften über die Kasteiung am Versöhnungstage. Sabbath IX, 4 (86 a), angeführt Joma 76a 3. - 41. Prov. 6, 26, zu einer Einzelheit des Eherechtes. T 293 10 (Sota 1, 2), Bar. Sota 4a, j. Sota 16 c 59. - 42. Prov. 23, 20,

¹ Vgl. Bar. Menachoth 36 b.

2 In der Bar. Menachoth 34 a als Beweis chirt (במו שנאכר).

3 Nidda 32a, ohne Hinweis auf die Mischnastelle, als Beweis citirt. — Diese Nummer steht in Sabbath IX, 4 am Schlusse einer Reihe ihnlicher Schriftdeutungen, deren erste (IX, 1) mit אבר רבי עקיבא eingeleitet int und unmittelbar nach der unter No. 21 gebrachten Deutung folgt. Man durf daher auch die in Sabbath IX, 1, 2 und 3 sich findenden Deutungen hierher rethnen und annehmen, dass die Kennzeichnung als אבר לדבר לדבר stehend, aus Bequemlichkeit weggelassen wurde. Höchst wahrscheinlich ist Akiba als Urheber der ganzen, mit der Angabe אבר ר' עקיבא eingeleiteten Reihe zu betrachten. Jedoch ist eine der Schriftdeutungen, die Anwendung von Gen. 34, 25 auf eine Vorschrift des Beschneidungsritus, in Sabbath XIX, 3, Bar. Sabbath 134b, Gen. r. c. 80 im Namen Eleazar b. Azarja's gebracht, und zwar in der Baraitha mit der meine Annahme bestätigenden Kennzeichnung:

zur Erkl. von Deut. 21, 20. Sd z. St. (114a unt.), Sanhedrin VIII. 2. — 43. Hiob 21, 14, zur Kennzeichnung einer als Aberglauben verpönten Redeweise (85 85). T 118 16 (Sabb. 7). — 44. Hohelied 2, 8, zur Erkl. von Exod. 12, 11. M z. St. (7b 5) 1. — 45. Esther 3, 7, zur Erkl. von Exod. 12, 2. M z. St. (2b 28) 2. — 46. Dan. 4, 26, zu einer These über Gottes Gericht. Sn zu 5, 15 (4b 17), Bar. Sota 20 b. — 47. Nehemia 4, 15, zu einer halachischen These. T 1 3 (Berachoth 1, 3), Bar. Berach. 2b, j. Berach. 2b 5 3, — 48. II Chr. 35, 13, zu einer halachisch-exegetischen Annahme. Bar. Nedarin 49 a 4.

Während der grössere Theil der hier zusammengestellten. Beispiele anonym überliefert wird, findet sich bei zwanzig derselben der Autor genannt und zwar: Aus vorhadrianischer Zeit Eliezer b. Hyrkanos (No. 44), Eleazar b. Azarja (19)⁵, Ismael b. Elischa (15, 46), dessen Schüler Josija (36, 48)⁶, Akiba (40)⁷, Jehuda b. Bathyra (31). Aus nachhadrianischer Zeit die Schüler Akiba's: Meir (6, 20, 21, 29), Jehuda b. Ilai (14, 33), Jose b. Chalaftha (8)⁸, — ferner Nathan (25, 26), Simon b. Gamliel (17) und dessen Sohn Jehuda I (23, 32). Aus unbestimmter Zeit: Dosa (38), Chanan b. Menachem (41)⁹.

Bei der Hälfte der Beispiele handelt es sich um Einzelheit en der Halacha (1, 6, 9, 11, 15, 16, 18, 20, 21, 24, 29—35, 37, 38, 40, 41, 47, 48); bei 13 Beispielen um Worterklärungen zum Zwecke halachischer Exegese (2, 4, 5, 7, 8, 10, 12, 14, 22, 25, 27, 36, 42), bei fünf Beispielen um sonstige Worterklärungen (23, 28, 39, 45). In sechs Beispielen ist von verschiedenen Thesen nichthalachischen Charakters die Rede (3, 13, 17, 19, 26, 46). Die Arwendung unserer Formel gehört also überwiegend der halachischen Schriftauslegung an; aber auch die nicht-halachische (oder agadische) Schriftauslegung macht Gebrauch von ihr, wie sie sich denn auch in der Baraitha über die Zweiunddreissig Regeln der letzteren findet (39). Der Letzte, der als Anwender der Formengenannt wird, ist Jehuda I, mit dem die tannaitische Zeit abschliesst, und sie wird schon von Eliezer b. Hyrkanos angewendet

¹ Ebenso Mechiltha zu Deuteron. 16, 3 (ed. von Hoffmann, Hildesheimer-Jubelschrift, S. 15).

2 In Rosch Haschana 7 a durch Aschi als volle Beweisstelle citirt.

3 In Megilla 20 b von einem Amora als Beweisstelle citirt.

4 In M zu 12, 9 (7 a 6) von Josija als Beweisstelle gebraucht.

5 S. auch S. 53, Anm. 3.

6 S. auch Anm. 4.

7 S. S. 53, Anm. 3.

8 So Sd; M hat יוסי השורם האבא יוסי האבא י

einem Zeitgenossen der Zerstörung Jerusalems. Die Entstehung dieser Formel reicht demnach in die Zeit vor der Zerstörung zurück und legt Zeugniss ab für die principielle Scheidung zwischen exegetischer Deduction, die einen Bibelvers als אַנָּה, als vollgiltigen Beweis anführt, und exegetischer Anlehnung, die einen Bibelvers als blosses אַנָּר, als Denkzeichen, Mnemonikon herantieht. Die Grenzen zwischen diesen beiden Gebieten der Schriftenwendung war allerdings schwankend, und dasselbe Citat konnte ald als Deduction, bald als Anlehnung gelten '. Schliesslich erzichtete man ganz auf die Anwendung unserer Formel, und us amoräischer Zeit findet sich kein Beispiel mehr für den bebrauch derselben 2.

יָּכֶר. S. Art. לְשוֹן.

T

und 25. dieser Regeln bed. חברו einen verwandten Gegenstand. Vgl. auch noch die agadische These in Sd zu 11, 10 (76a 1): אתה הברו מוצא בדרכי המקום שכל מי שהוא חביב הוא קודם את חברו.

חדש. Piel חדש, etwas Neues bringen, vortragen. Eine These Issi b. Jehuda's (Ag. d. Tann. II, 375, 2) zu Exod. 22, 30 lautet: כשהמקום מחדש מצוה על ישראל הוא מוסיף להם קדושה; "wenn Gott Israel ein neues Gebot auferlegt, vermehrt er damit Israels Heiligkeit". M zur St. (98a 2) 1. - In einem Gespräche zwischen Josua b. Chananja und seinen Schülern über den von letzteren gehörten Sabbathvortrag Eleazar b. Azarja's lauten zwei Fragen J. b. Ch.'s: ולא חַרֵשׁ לכם דבר, "hat er euch nichts Neues vorgetragen?"; איזה דבר חַדָּשׁ, "was hat er Neues vorgetragen?". M zu 13, 2 (18b unt.) 2. Nach der Version des jer. Talmuds, Chagiga Anf. (75 d 55), fragt er: מה חרוש היה לכם בבית המדרש; und fügt dann hinzu: אי אפשר לבית המדרש שלא יהא בו דבר חדש בכל יום Ebenso T 307 s (Sota 7, 9); nur im zweiten Satze בר statt כר וחדש. In b. Chagiga 3a3 lautet der zweite Satz: אפשר לבית המדרש בלא חידוש. — Josua b. Chananja ist es auch, der in Bezu auf eine Halacha sagt: דָבר חַדְשׁ חַרְשׁוּ סופרים ואין לי מה אשיב, Kelin XIII, 74. - Die Form des Hithpael s. unten Art. שנה I.

אלא חדושה. Nom. act. zum Vorigen. S. die im vorstehende Artikel citirten Beispiele. Ferner S zu 7, 11 (34 b 24): יל אין לה אלא חדושה, "man könnte glauben, dass dem Gebote über das Danlopfer nur die bei demselben neu gegebenen Vorschriften eignen"

בּתְּבֶּלְּתְ. In der 11. der Dreizehn Regeln Ismaels ist von eine Einzelheit die Rede, die — in einem besondern, ihr gewidmete Schrifttexte — aus der Gesammtheit, in der sie in dem die Ge

ירש הכתוב I Vgl. חידש הכתוב in einer Frage Chizkija's, des Sohnes Chija's, j. San 2 In Ab. d. R. Nathan c. 18 (34a ed. Schechter): חירוש לכם מה חדש לכם ... Ursprünglich wohl: ... מה חדש לכם ... Eine Handschrift fügt ein: היה unter dem Einflusse der anderen Version. 3 Und ebenso 1 4 S. j. Erubin 22c44; das Ostthor des Heiligthus Erfurter Codex von T. hatte auch den Namen "neues Thor" (שער חדש): שם חדשו סופרים את ההלכה In der Bar. von den Zweiunddreissig Regeln, am Schlusse der Erläuterung d 2. Regel heisst es: במקום שהוא צריך לחרש דבר. Das gehört zur Erklärung ve Hiob 37,5 und bed.: (Gott sendet ausserordentliches Strafgericht), "wo er etw. Neues sich ereignen lassen muss". 5 In den Discussionen des paläst. Talmus findet sich die vielleicht auf tannaitische Quelle zurückgehende Regel: שיצא (od. שהוא יוצא), Pesachim 31 d unt.; Sota 18c 56; Kethu 27 b 23, (= Terum. 44 c 22, wo לחירושו st. לחירושו). Hier bed. חַהּגּשׁ dasselbe, w im nächsten Artikel. Der volle Ausdruck lautet הירוש מקרא, j. San 27 a 64. - Ueber שוקה als halachischen Terminus des babyl. Talmuds s. Lei II, 18b.

sammtheit betreffenden Schrifttexte mitinbegriffen war, heraustritt, um für sich etwas Neues, das eben durch den besondern Schrifttext gelehrt wird, folgern zu lassen. דבר שהיה בכלל ויצא ווא הכלל לירון בדבר חדש... In M zu 21, 29 (87a 2) lautet der Ausdruck: מן הכלל לירון בדבר חדש; ebenso Sn zu 6, 20 (11 b 4), מיד א לידון בדבר חדש st. יצא לידון בדבר החדש st. יצא לידון בדבר א החדש st. יצא לידון בדבר א החדש; ebenso S zu 7, 11 (34b 23).

חיבה. S. folg. Seite, nach הובה.

תול . Im Kal "auf etwas niederfallen" (mit של construirt):

Jer. 23, 19; 30, 23; II Sam. 3, 29. Darauf beruht der Ausdruck:

Jer. 23, 19; 30, 23; II Sam. 3, 29. Darauf beruht der Ausdruck:

"das in Deut. 23, 19 stehende Verbot hat

auf sie keine Anwendung". S zu 1, 14 (8b 15); Temura VI, 4. —

S. auch Bar. Nedarim 13b, 15a, Schebuoth 25a: הנדרים הְלִים על דבר שאין בו ממש כדבר ib. הנחל [על] השבועות הְלוֹת על דבר שאין בו ממש כדבר ib. הוהל [על]. שיש בו ממש בו ממש בי ממ

חוד התויר. Hiphil. החוד. Die Fortsetzung der 11. Regel Ismaels, deren Anfang im Art. אי אתה יכול להחוירו ist, lautet: אי אתה יכול להחוירו לכללו עד שיחוירנו הכתוב לכללו בפירוש לכללו עד שיחוירנו הכתוב לכללו בפירוש לכללו עד שיחוירנו הכתוב לכללו בפירוש להפה besondern Schrifttext aus der Gesammtheit herausgetretene Einzelheit nur dann wieder als der Gesammtheit angehörig betrachten, wenn die h. Schrift selbst durch eine entsprechende Angabe dieselbe wieder ausdrücklich der Gesammtheit, der sie angehört, zurückgiebt. Ebenso Sn zu 6, 20 (11b4), wo בפירוש בפירוש הכתוב לכללו S. auch S zu 3, 10 (14d unt.): החזירו הכתוב לכללו (17d unt.):

Piel. חָלָר (mit אָל), umhergehen, die Runde machen, z. B. Kethaboth XIII, 3: יְחַיְרוּ על הפתחים, "sie mögen betteln gehen", eigentlich von Thüre zu Thüre gehen. Auch Sd zu 1, 1 (65a 2) muss in dem Satze: חורבו על כל המקומות שבתורה das Verbum im Piel gelesen werden, הַּוּרְנוּ

¹ Bar, Sota 3a. S. Ag. d. Tann. I, 248, 2. In Bezug auf die erste Stelle hat Sn (4a 10) dieselbe Controverse zwischen *Ismael* und *El. b. Hyrkanos*. Auch in Bezug auf Lev. 25, 46 wird Gittin 38 b eine Baraitha citirt, in der El. b. Hyrkanos die Ansicht *Akiba*'s äussert.

fest, dass an drei Stellen des Pentateuchs in einem mit der Conjunction אם eingeleiteten Satze die Handlung als obligatorisch, nicht als facultativ — חובה ולא רשות — zu verstehen ist, nämlich: Exod. 20, 25; ib. 22, 24; Lev. 2, 14. M zu 20, 25 (73b 24); zu 22, 24 (96a unt.) - S. noch M zu 13, 6 (20b oben): לעשות דברי תורה ברי תורה (101a 19, Meir): חובה ושאר היסים רשות עשות דברי תורה. עליך חובה

חלף. Hiphil החליף, vertauschen, umändern (s. Gen. 31, 7; Lev. 27, 10). M zu 20, 18 (71 b 18): ויש מחליפין בדבר 27, 20, zur Einführung einer Agada, in welcher die vier Ausdrücke von Gen. 15, 12b in umgekehrter Reihenfolge als Anspielung auf die vier Weltreiche erklärt werden. — M zu 23, 12 (101 a 14): ר' עקיבא מחליף. — Im Piel (vgl. Gen. 41, 14) bed. das Verbum das Umkehren einer Schlussfolgerung durch Kal-wachomer. Nachdem eine solche Schlussfolgerung aufgestellt worden, wird gefragt או חלוף, "sollte nicht auch eine umgekehrte Schlussfolgerung möglich sein?" Diese wird versucht, aber als unhaltbar erkannt. Dadurch ergieht sich die Berechtigung der ersten Schlussfolgerung. Das wird so ausgesprochen: בָּנָתִי וְחַלְפַתִּי וּבְטֵּל הַחְלוּף וזכיתי בדין מתחלה. So M zu 21, 28 (86a 23 25)3. In Sn zu 19, 2 (42 b ob.) lautet die +או חילוף הן הדברים ... דגתי וחלפתי בטל החילוף זכיתי לדון :Formel בבחתרה. In S zu 9, 23 (45b unt.) findet sich folgende Formel: או חילוף ... בשל החילוף וחורנו לדין ... Sonst findet sich in S nur das einleitende או הילוף; die Schlussformel nach Abweisung der um-Sekehrten Folgerung fällt ganz weg. S zu 1, 2 (4d 19); zu 5, 17 (26d 6). S. auch Pesachim VI, 2, wo Akiba in einer Controverse mit Elieger b. Hyrkanos mit der Einführung או חילוף die von Letzterem vorgetragene Schlussfolgerung umkehrt 5.

תלוף. Ausser der im vorigen Artikel besprochenen Bedeuting findet sich das Wort in dem Ausdrucke תילוף הדברים, Sd zu 12. (88b 15) 6. mit welchem dasselbe angegeben wird, was mit

zweiter Person anführt (רנת וחלפת). Ueber (לדון לדון s. oben Art. זכה בחלפ.

¹ S. Ag. d. Tann. I, 248, 3. In Bezug auf Lev. 2, 14 s. S 13c 11, wo statt אים של מולפין – da es sich um ein Opfer handelt – מואית רמחלפין לה gesagt ist. 2 יואית רמחלפין לה Gen. r. c. 20 (10); c. 31 (11). — Pesikta 46a aramäisch: אואית רמחלפין לה Nur ein Stück dieser Stelle aus M findet sich j. Ab. zara 45b oben. 4 S. auch j. Sanhedrin 22a 62; Sabb. 9c 36 und Taanith 67a 39 (אַר אָר אָר וּחַלָּה); Gen. r. c. 48 (8), eine Baraitha Ismaels. 5 Aus der Mech. zu Deuteron. 21, 4 (Hildesheimer-Jubelschrift, deutscher Theil, S. 87) citirt Hoffmann dieselbe Bedensart, doch ohne אלרין und יברחלה Ebenso citirt er die Formel anch in seiner Schrift Zur Einleitung S. 44, wo er den Anfang der Formel in

⁶ Den Ausdruck gebraucht hier Jehuda b. Ilai in einer agadischen Con-

dem zu Beginn des vorigen Artikels gebrachten הליפין בדבר Denselben Sinn hat auch der Plural des Wortes, M zu 23, (98b 14): אין לי אלא אלו וחילופיהן (חילו' מנין).

Eine von Jose dem Galiläer aufgestellte Norm der halach schen Exegese besagt, dass die Conjunction in unterscheiden Bedeutung hat: die mit is eingeleitete Vorschrift erstreckt sie nur auf einen Theil des in den Textworten bezeichneten Gebiete M zu 12, 15 (9a 1); 12, 16 (10 a 10); 21, 21 (84 a 3); 31, 13 (103 b 13 Sn zu 18, 15 (38 a 15) 3. Bei diesen Bibelstellen kennzeichnet de genannte Tannait die unterscheidende Bedeutung der Partikel mit dem Worte pin. Es heisst stets pin is. Man hat entwed pin zu lesen und isst stets pin zu lesen und isst pin zu lesen und isst pin zu (Imperativ Piel).

Jonathan, ein Schüler Ismaels, behauptet, das Verbot de Feueranzündens (Exod. 35, 3) sei deshalb aus dem alle Arbeit umfassenden Verbote der Sabbathverletzung herausgetreten, die Eintheilung des allgemeinen Begriffes der Arbeit in die v

troverse mit Simon b. Jochai (Ag. d. Tann. II, 112, 7; 209, 3); derselbe Tam gebraucht den Ausdruck (חילוף הרברים) in einer halachischen Controverse Jose b. Chalaftha, T 113 4 (Sabbath 3), j. Terumoth 41c 62. Akiba gebrau den Ausdruck in einer halachischen Controverse mit Ismael, Bar. Ab. zara:

¹ Es ist entweder לְחַלְּק zu schreiben, oder לְחַלְּק zu sprechen, so dass Verbum promiscue im Kal und Piel gebraucht wäre. S. auch im zweiten T dieses Artikels, über אַר חלק 2 So liest R. Abr. b. David in seinem C mentar zur St. 3 S. ferner die am Margo zu Pesachim 5a verzeichne Talmudstellen. 4 Weiss, Zur Gesch. der jüd. Tradition, II, 120, citirt Regel so: אַר חלק שנאמר אַך חלק ... כל מקום שנאמר אַך חלק.

schiedenen speciellen Arbeiten zu lehren. Er drückt das so aus: הבערה לְחַלֵּק יצאה, Bar. Sabbath 7a und Parallelstellen.

סדור s. Art. בחלק.

חמר . I. Das Substantiv חמר (geschr. חמר) und das Adjectiv werden gleichmässig als Correlativa zu לל und לל verwendet, שול של angeführt sind. חמר של und entsprechen also dem biblischen כבד und haben die Bedeutung: schwer, gewichtig. Es ist möglich, dass אמר durch Begriffsverschiebung unmittelbar aus dem biblischen אחמר, dem Namen des grössten Trockenmaasses (Lev. 27, 16; Ezech. 45, 11, 13, 14) hervorgegangen ist, der seinerseits wieder ursprünglich die Bedeutung des Haufens hatte (Exod. 8, 10) und in übertragener Bedeutung auch die grosse Wassermasse bezeichnete (Habakkuk 3, 15). Jedoch ist es wahrscheinlicher, dass sich der Begriff des Haufens direct zu dem des Gewichtigen, Schweren entwickelte, so dass non eig. als Part. pass, die ursprüngliche Bedeutung "gehäuft" hatte und das Subst. ממר als Abstractum hervorgieng. Als Verbum denominativum findet sich 197, häufen, in Ukzin II, 5.

תקמר, הְּחְמִיר הוֹמָר Denominativum zu הְּחְמִיר הְּמָר הְּמְּר הְּמָר הַּמְּר הַמְּר הוֹמּל bed. erschweren, mit Strenge entscheiden. Eine Frage der Schüler Jochanan b. Zakkai's lautet: מה ראת תורה להחמיר על הגנב "weshalb übt die Thora — in den betreffenden Gesetzen — mehr Strenge gegen den Dieb, als gegen den Räuber?" So M zu 22, 9 (91 b 7), T 357 20 (B. Kamma 7 Anf.); in der Bar. Baba Kamma 7 b lautet die Frage so: מפני מה החמירה תורה על נולו של עכ"ום בא (110 b 16). אם כן החמירה תורה על נולו של עכ"ום בא (110 b 16). M zu 20, 7 (68 b 16): מחמיר עליה. והרי הכתוב . . מחמיר עליה.

תמר. Eine Gruppe von fünf agadischen Aussprüchen Jochanan b. Zakkai's wird in T 357 30 (B. Kamma 7, 3) mit den Worten eingeleitet: חמשה דברים היה רבן יותגן בן זכאי אומרן כמין חומר בוחד היה רבן יותגן בן זכאי אומרן במין חומר בפולחופים: in Bar. Kidduschin 22b: היה רבן יותגן אומרה כמין חומר במין חומר. Der Zeitgenosse J. b. Z's, Gamliel II leitet eine agadische Schriftdeutung mit den Worten ein: הִנְּיִחנּן לִי מופרים ואדרשנה כמין חומר, Bar. Sota 15a; in Sn zu

Auch T hat בנגב. Als Aequivalent von הַלְבֵּיך zieht מוֹם die Ergänzung durch אָל ach sich. In der Lesart von T und Bar. hat אָל , wie oft, absolute Bedeutung, und בנגב bed.: beim Diebe, in Bezug auf den Dieb.

5, 15 (4a unt.): דמר vor כמין Das ביתו לי סופרים ואומר כמין חומר Das. beweist, dass mit letzterem Worte irgend ein concreter Gegenstand bezeichnet wird, dem die betreffende Schriftdeutung gleichen soll. Nach einer alten Erklärung 2 bed. חמר dasselbe was aram. oder auch תומרא: sei es ein Bündel Gewürz oder ein Perlenband, oder ein kostbares zum Schmucke dienendes Kügelchen. Man hat also die Wahl, als tertium comparationis die Kostbarkeit zu nehmen und כמין הומר so zu verstehen, dass damit die vorgetragene Schriftdeutung als etwas besonders Kostbares gerühmt wird; oder aber von der Grundbedeutung des Verknüpfens, Verbindens auszugehen und anzunehmen, mit dem Ausdrucke werde gesagt, dass der Text mit dem ihm zugeschriebenen tieferen Sinne allegorisch oder symbolisch verknüpft wird. Denn in jenen Agadasätzen Jochanan b. Zakkai's und Gamliels handelt es sich zumeist um solche allegorische oder symbolische, in den Geist der h. Schrift einzudringen strebende Auslegung 3.

² S. Raschi zu Kidduschin 22b und zu ¹ S. Näheres Ag. d. T. I, 33 f. 3 Die Lesung des Wortes mit 7 statt 7, Sota 15a; Tossafoth zu Sota 15a. obwohl durch die Autorität des Gaon Saadja und des Aruch unterstützt (s. Aruch, ed. Kohut III, 218b, Levy I, 478a) muss bei der Erklärung des Wortes 4 Hier lautet eine mehrfach bezeugte ausser Acht gelassen werden. Variante: רשט רשומות (so auch Aruch, רשם, VII, 308b). 5 Eine Hschr. hat ד' הומרות, eine andere ד' השמות. Auch die Lesart הודות 'ד ist bezeugt (s. Rabbinowicz z, St,). 6 Eine Handschrift hat המר, Aruch (Art. המר, III, 218b) אי הומרות, die Münchener Hschr, ד' רשומות, א Doch liest Lekach tob zu Deut. 18, 3 יהודה statt הודה; das wäre dann eine noch ältere Bezeugung. durch Josua b. Chananja, den Schüler Jochanan b. Zakkai's. 8 S. Raschi's Comm. zu Berach. 24a.

Ausdrucke מורים ist nur der Plural שמורים üblich geworden (s. unt. Art. קל וחומר). waren die durch Joch. b. Zakkai und Gamliel II mit כמין חומר gekennzeichneten symbolischen und allegorischen Schriftauslegungen, und ihre Urheber nannte man דורשי חמוות.

שמח (geschr. שמח), der fünfte Theil (Gen. 47, 26). In der Halacha trat das Wort an die Stelle des biblischen תמשת. Lev. 5, 24; 27, 27. — Mit ihm bezeichnete man die einzelnen Bücher des Pentateuchs, womit die Thatsache betont wurde, dass der Pentateuch als ein einziges Buch zu gelten habe 1, während seine einzelnen Bücher nur Theile dieses Ganzen bilden. In der Zählung der Bücher der heiligen Schrift wurden diese fünf Theile zwar als einzelne besondere Bücher gezählt; aber mit der Bewurden sie als Theile des Ganzen gekennzeichnet. Dieselbe Tendenz zeigt sich auch in der griechischen Benennung der Thora ή πεντάτευχος (scil. βίβλος). Von den fünf Büchern des Pentateuchs hiess das vierte ausdrücklich בחמש הפקודים 3. Inter den Abschriften des Pentateuchs unterschied man הערה and חומשן, Plural חומשן. Der erstere Ausdruck bezeichnete eine den ganzen Pentateuch enthaltende Rolle; der andere diente Zur Bezeichnung der Abschriften einzelner Bücher des Pentateuchs. Zum liturgischen Zwecke der öffentlichen, gottesdienstlichen Vorlesungen wurden nur die vollständigen Abschriften verwendet; die Einzelabschriften dienten der Privatlectüre und dem Unterrichte. Die Ranggleichheit beider Arten von Abschriften gegenüber den zwei anderen Theilen der heiligen Schrift (Propheten und Hagiographen) wird in folgender Halacha con-גותגין תורה על גבי תורה וחומשין על גבי חומשין וחומשין על גבי statirt: גותגין תורה כורכין תורה :Ferner לביאים אבל לא נביאים על גבי תורה ותומשן

^{1 8.} Baba Bathra 14b unt.: ... משה כתב ספרו ... 2 Nicht הַּפְּקוּרִים, wie Strack Einleitung in das Alte Test., S. 15. Denn dieses bed. Verordnungen, Befehle; nicht Zählungen. ספרים ist das in Num. 1—4, 27 oft vorkommende Wort. 3 S. die Stellen aus M. T. Sd und S bei Blau, Zur Einleitung in lis heilige Schrift, S. 44, A. 3. 4 Dieser Plural ist entweder aramäisch zu esen: הַשְּׁלִים אוֹם, oder hebräisch הַשְׁלִים (wie הַוּלְשִׁים (wie הַיִּלְשִׁים (wie בּביאים (wie בּביאים (שבר מורה על בבי הורה זו הורה על בבי הורה בי הורה על בבי הורה שון והומשין על בבי בביאים וכתובים אבל לא ב' וכ' על בבי הורס בר הורה על בבי הורה שון הורה של הורה באבל לא ב' וכ' על בבי הורס בר הורה על בבי הורס בר הורה על בבי הורס בר הורה באבל לא ב' וכ' על בבי הורס בר הורה אורה באבל לא ב' וכ' על בבי הורס בר הורה באבל הורה באבל לא ב' וכ' על בבי הורס בר הורה באבל הורס בר הורס בר הורה באבל הורס בר הורס

חסר. Piel חַסְר, fehlen machen, weglassen, opp. אַחָּכּר. Ismae richtete an Meir die Mahnung, im Verfertigen der Bibelabschriften besonders vorsichtig zu sein, keinen Buchstaben zu viel, keiner zu wenig zu schreiben: אנמצא אתה מחסר אות אחת אחת מחסר אות אחת מחסר אות אחת של אחר מחסר אות אחת המחריב כל העולם כולו אחר בים מחוסרין כאן אמרן הכתוב (13a3). Part. Pual מְּחֶבֶּר. S zu 2, 14 (13a3): ברים מחוסרין כאן אמרן הכתוב (13a3). D. h. das in Lev. 2, 14 Fehlende ist in Lev. 23, 17f. זי finden. Vgl. S zu 23, 17 (101b 9).

תְּתָר, Adjectiv zum Vorhergehenden, opp. יְתָר. In Eleasa b. Aṣarja's Deutung von Koh. 12, 116; דברי תורה] לא חסרין ולא T 307 15 (Sota 7, 11), Chagiga 3 b 7), als Supposition, ob dem

על גבי תורה, die einen Rangunterschied zwischen beiden Arten der Pentateuch codices constatirt.

¹ T 227 4 (Megilla ib.); in j. Megilla 73d unt. steht nach נכיאים beide Mal וכתובים; ebenso b. Megilla 27a, wo die Baraitha ähnliche Abweichungen zeig wie die in der vorigen Anmerkung erwähnten. Statt נורכין hat b. Megil נוללין. - S. ferner die in j. Megilla 73d unmittelbar vorhergehende Baraith ... חמשמחת. Ib. 74a oben constatirt ein palästinensischer Amoräer, dass beide Arten der Pentateuchabschriften der gleiche Rang zukömmt; הומשין קרושה אחת הן. 2 S. Mas. Sofrim III, 7 und Müllers Bemerkung zu dieser Stelle. 3 Wie Blau thut, Zur Einleitung in die h. Schrift, S. 41. Auch die aus dies angeblichen Benennung der Thora gefolgerten Sätze bei Blau, ebendas, S. 4 müssen berichtigt werden. Unrichtig ist, dass "die äussere Theilung der Thot . . . zur Zeit der Tannaiten noch nicht allgemein üblich war." Sowohl d griechische Benennung der Thora, als die oben angeführten tannaitischt Halachasätze beweisen das Gegentheil, - In T 584 10 (Kelim II, 5, 8) be einzelne Bücher des Pentateuchs im Gegensatz zum (הומשים, d ganzen Pentateuchrolle, die im Tempel benützt wurde. 4 Nach Rasch richtiger Erklärung: שנה ל.. Denn mit .. שניתי לו מדרש אנדותיו. Denn mit blosse Lehren des Textes der Psalmen (s. Art. שנה II) gemeint sein. Danach Löw, Gesammelte Schriften, 111, 478 zu berichtigen. 5 In Sota 20 a: 8 ... אות אות אות אות החסיר L. החסר, החסר 6 S. Die Ag, d. Tann. I, 232f. ⁷ Hier ist nach T vor חסר und מסרין die Negationspartikel zu ergänzen. Rasci Erklärung (ohne לא passt nicht zur intransitiven Bedeutung von ססר.

die Worte der Lehre, gleich den "Nägeln", mit denen sie verglichen werden, unverändert bleiben? Die Antwort lautet: Das Textwort במועים beweist, dass die Worte der Lehre gleich Pflanzungen wachsen und sich mehren. Hier bedeutet דברי תורה מוולה nicht den Text der heiligen Schrift, sondern die Gesammtheit der auf dieser sich aufbauenden Lehre, welche sich gleichsam organisch vermehrt und fruchtbar ist (וְיבוּ בּריִן תורה בּריִן), wie die Pflanzen. — Der Ausdruck חַבְּרוֹת וְיִתְרוֹת der defecten und vollen Schreibung der Vocalbuchstaben (Kidduschin 30a, Erubin 13a), stammt wohl aus tannaitischer Zeit. Als Substantiv ist אוֹתְיוֹת zu ergänzen, s. den Anfang des vorigen Artikels.

הרוזים. Kal הרוזים, aneinanderreihen (s. Hoh. 1, 10 הרוזים, Perlenschnüre). Bildlich bezeichnete man damit wohl schon in alter Zeit das exegetische Aneinanderreihen von Texten aus den drei Theilen der heiligen Schrift: Pentateuch, Propheten und Hagiographen. In einer Legende über Elischa b. Abuja (Acher) sagen ruber b. Hyrkanos und Josua b. Chananja zu Abuja: יישבין היינו היינו בדברי הורה מן התורה לנביאים ומן הנביאים לכתנים לכתנים לכתנים לכתנים לכתנים לכתנים בדברי תורה ומתורה (מתורה) לנביאים ומנ' לכתנים הייתי יושב וחורו בדברי תורה ומתורה (מתורה). Schir r. zu 1, 102.

¹ So muss statt חוורין gelesen werden. (S. Die Ag. d. Tann. I, 130). In den Parallelstellen, Koh. r. zu 7, s und Ruth r. zu 3, 13, fehlt der Ausdruck. Dont sagt der Erzähler: . . מחריו רברי תורה לנביאים ונביאים לכתובים. — Andere Beispiele für diese Bedeutung von יחריו בברי תורה לנביאים ונביאים לכתובים. — Andere Beispiele für diese Bedeutung von יחריו בברי תורה לנביאים ונביאים לכתובים. Ueber diese Art des Aneinanderreihens von Bibelstellen beim Apostel Paulus s. H. Vollmer, Die alttestamentlichen Citate bei Paulus, S. 37.

³ Vgl. Pesikta 116a (Eleazar b. Pedath): מל הנביאים פתחו ברברי תוכחות וחתמו ברברי נחסות ברברי נחסות, St. constr. von מותםי ברברי ברסות, Berachoth IX, 5.

20

בפני מה מעמו של : לפרות היא die h. Schrift giebt mit den Worten במוד לבר מנוד מנות קנאות היא den Grund der vorhergehenden Vorschriften über die Behandlung dieses Mehlopfers an. Mechiltha zu Deut. 25, 16 (ed. Hoffmann Hildesheimer-Jubelschrift, hebr. Theil, S. 31): שבי מה מעמו של : Mit der Frage מה המעם leitet Simon b. Jochai die Begründung der Vorschrift in Lev. 25, 28 ein, S z. St. (108c9) Von demselben Tannaiten wird im babylonischen Talmud (Sanh 21a und sonst) mit den Worten שממיה דקרא ביריש מעמיה דקרא ביריש מעמיה בקרא הוא הוא ביריש מעמיה וא ביריש מעמיה בקרא הוא ביריש מעמיה וא ביריש מעמיה וא ביריש מעמיה בקרא הוא הוא ביריש מעמיה וא ביריש מעמיה בקרא הוא ביריש מעמיה בקרא און המעם ביריש מעמיה בענו און המעם ביריש בענו און המעם ביריש בענו און המעם בענו בענו און המעם בענו און המעם בענו און המעם בענו און המעם בענו און המעם בענו בענו און המעם בענו בענו און המעם בענו המעם בענו הוא און המעם בענו הוא און המעם בענו הוא בענו הוא און המעם בענו הוא און המעם בענו הוא בענו הו

In den bisherigen Beispielen bedeutet אים die sachliche Begründung einer Satzung. Hingegen wird Bikkurim I, 2 mit מאיזה מעם nach der biblischen Begründung, also nach der Beleg stelle in der heiligen Schrift gefragt. Fast ausschliesslich it dieser Bedeutung wird מעם (aram. אינה מעם) in der palästinensischer Agada angewendet. Im palästinensischen Talmud hat מעם Bedeutung auch in der exegetischen Begründung von Halacha sätzen.

Der Plural מְּעָמִים ist in tannaitischen Texten nicht sicher bezeugt. Jedoch ist es wahrscheinlich, dass die hier anzuführen den, ins Gebiet der exegetischen Terminologie gehörigen Beispiele

¹ Ib., deutscher Theil, S. 87 sagt Hoffmann, diese Phrase finde sich in de Mechiltha zum Deuteronomium, wie sie im Midrasch Haggadol aufgenommeist, besonders häufig. Im Midrasch der Schule Akiba's heisst die betreffend Formel דום, א הלכה בריש בן נוסע של דבר בר Anf. ברים אחל. א הלכה בריש בן נוסע של דבר בר 3 (9); 55 (7). Die Ag. d. Tann. בלכה בריש בן נוסעיאל ולא ממעמיה: Augund Ang. בהלכה בריש בן נוסעיאל ולא ממעמיה: Polgende Beispiele aus Genesis rabba seien citirt: מהלכה בריש בן נוסעיה לא 16 (1); 68 (11); 88 (11); מאי מעמיה (12); 48 (7); 68 (11); 98 (10); מאי מעמיה (12); 48 (10); 49 (1); 98 (10); מאי מעמיה (13); 27 Ende; 28 (4); 49 (2); 64 (4); 65 (2); 68 (11). בריים ואלו מביאין מעם לרביים אלו מביאין מעם לרביים. S. Anm. 1, Engender die für Tanchuma b. Abba charakteristische Phrase אמרית מעמא d. Die Ag. d. pal. Am. III, 480.

m Theile auf tannaitischen Sprachgebrauch zurückgehen. Man ndet den Plural in folgenden Bedeutungen: 1. מעמי תורה, die fründe der Thora, das ist der biblischen Gebote, Sanhedrin 21b, Pesachim 119b. Es ist das die am Anfange dieses Artikels antegebene Bedeutung 1. — 2. Auf Rab geht zurück eine Deutung on Neh. 8, 82, in welcher einer der die Vorlesung der Thora tennzeichnenden Ausdrücke dieser Stelle auf die sinngemässen Absätze der Bibelverse gedeutet wird. Diese Absätze heissen מעסיג. In späterer Zeit nannte man die Zeichen für diese sinnemässen Absätze, d. i. die Accentzeichen, מעמים 4. — 3. Die Vielleutigkeit des Bibeltextes wird durch einen babylonischen Amora, מקרא אחד יוצא לכמה :Abaji, mit folgenden Worten ausgesprochen מעמים ואין מעם אחד יוצא לכמה מקראוה. Auch hier hat טעם, wie n dem eben unter 2. gebrauchten Ausdrucke die Bedeutung "Sinn, Inhalt". Ein palästinensischer Amora, Samuel b. Nachman, sagt ähnlich: מתפסוק הוה אתה דורש ומוצא בו כמה מעמים 6. Derselbe Amora sagt von den Versen des biblischen Buches der Sprüche: אין לך כל פסוק ופסוק שאין בו שנים ושלשה מעמים. – Diese Bedeutung des Wortes ist durch Missverständniss auch in eine Baraitha der Schule Ismaels eingedrungen, nämlich Sanh. 34b, שעמים das Aequivalent für לשונות, in der ursprünglichen Version dieser Baraitha, Sabbath 88b, ist: man hatte nämlich לשונות, das in dieser Version die "Sprachen" der Welt bedeutet, so verstanden, als wäre der Sinn des Wortes: "Bedeutungen" 8.

שפול, eig. beladen, belasten. Das Partic. Kal und der Niphal werden in der halachischen Exegese verwendet, um eine Verpflichtung zu bezeichnen, die auf einem Gegenstande gesetzmässig ruht, ihn belastet. Sowie מַעון die Verpflichtung der Person, des Subjectes, so bezeichnet מָעון die an dem Gegenstande, dem Ob-

¹ S. auch Erubin 13b, in dem Berichte Jochanan's über Symmachus, den Schüler Meirs: מעמי מהרה משה עשה בין שומאה בין ווא שלים מומאה בין ווא משה בין מש

jecte haftende Verpflichtung. טְעִּינוּ und ebenso der Niphahl שִינוּ wird mit dem Accusativ des Gegenstandes, in dem die Verpflichtung besteht, verbunden. S zu 1, 4 (5d ๑): ממיכה אף עולת תובה מעונה

In der 9. und 10. der Dreizehn Regeln Ismaels findet sich der Ausdruck: דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל לימעון מוען אחר ל. h.: Etwas, was in der Gesammtheit mit inbegriffen war und — durch einen besonderen Schrifttext — aus der Gesammtheit heraustritt, um einer besonderen Bestimmung oder Verpflichtung unterworfen zu werden. Eine Variante für מעון lautet מעון oder מעון (Abr. b. David im Commentar zu S); ferner מען (so ist die Schreibung zu punktiren). Vielleicht ist das Verbum im Niphal zu lesen, also מַלְּמָשׁן בּיִּלְשׁׁמָשׁן

٩

קד, Hand. Die Autorschaft Davids an einer Psalmstelle (37, 7) und die Salomo's an einer Stelle im Koheleth (3, 7) wird S zu 10, 3 (45d 12 13) so angegeben: על ידי דוד הוא אומר... ועל Mit ist wahrscheinlich הכתוב gemeint?.

מָקר, eig. von der Hand weg, sofort; im späteren Midrasch sehr häufig, besonders in der Erweiterung der biblischen Erzählungen angewendet, um die Erzählung lebhafter zu gestalten und ein neues Moment einzuleiten. Es findet sich so auch im tannatischen Midrasch. M zu 14, 29 (31 b 11): מיד אמר המקום למשה: S מיד נמלו אש זרה: S מיד נמלו אש זרה: S מיד נמלו אש זרה:

¹ Ib. Z. 17 muss ישען ישען ישען ישען emendirt werden. 2 Vgl. in dem Neujahrs-Mussafgebete (Rab): בכתוב על ידי עבריך הנביאים כתוב באין; Keduscha: ככתוב על ידי עבריך הנביאים כתוב באין; Keduscha: נביאך אווא אחלפים. Anders ist zu verstehen ביאר, Neh. 9, 30. 3 Ueber die Identität des neutestamentlichen אמל בטאטי, mit ישי הוא אווי הוא Dalman, Die Worte Jesu, I, 23; Theologisches Litteraturblatt, Jhg. 1889, Sp. 467. 4 Der paläst. Midrasch hat gewöhnlich ... ארוע לך ש.. ארוע לך ש.. Pesikta 105a; Lev. r. c. 1 (4 Ende, 5 Ende).

ich weiss nicht, eingeleitet. M zu 16, 31 (51a 11) 1; 16, 33 (51a 27); 16, 36 (51b unt.) 2; S zu 8, 15 (41d 4) 3. — Im Plural אין אנו יודעים, 8 zu 9, 1 (43c 2) 4. — Mit הודיע "um bekannt zu geben", wird im Midrasch der Schule Ismaels auf den Zweck einer Einzelheit in der biblischen Erzählung, auf die aus ihr zu schöpfende Lehre hingewiesen 5. Beispiele: אל ישבחן של ישראן אל (5a 11, in Bezug auf Lev. 24, 10); 20, 18 (71b 35); Sn zu 9, 5 (17b 3). אל שבחן של צדיקים (13a 21). אל שבחן של צדיקים (16a 11), אורן שבחן אל אהרן (16b 8). אורן (16a 11), אורן של (16a 11), אורן של (16b 8), אורן (16a 11), אורן של (16a 11), אורן של (16a 11), אורן של (16a 11), אורן של (16a 11), אורן (16a 111), אורן (16a 11), אורן (16a

Piel Tr. einzeln hervorheben, auszeichnen. M zu 12, 6 יחד הכתוב המצוה הזאת ואמרה :(5a 23, in Bezug auf Num. 15, 24) יחד הכתוב מצוה זו אמורה6 בפני :(Sn z. St. (32a8); ענין בפני ענטו יחד שם על . - עצמה wird von Gott gesagt, der Israel damit auszeichnet, dass er seinen Namen mit dem Israels verbindet und sich den Gott Israels nennt und nennen lässt (biblisch קרא שם In M zu 23, 17 (102a ob.) ist eine Gruppe von Bibelstellen unter diesem Gesichtspunkte zusammengestellt: Exod. 34, 23 ("Gott עלינו :("Deut. 6, 5 ("unser Gott"): עלינו ייתר שמו ביותן; II Kön. 21, 12 ("Gott Israels"); Ps. 50, 7 ("Gott, dein Gott bin ich"): לא ייחרתי שמי אלא על עמי ישראל. In Sd zu 6.5 (73a oben) fehlt die Stelle aus II Kön., die vielleicht nur eingeschoben wurde, um auch aus den Propheten ein Beispiel zu citiren. Statt יחד heisst es in Sd הוחל, also (עלינו עלינו עלינו, עליך) (s. oben Art, חל על על Es ist das der Hophal ביותו (s. oben Art, und bed.: auf etwas gelegt werden 7. Mit diesem anonymen Gruppensatze stimmt überein ein Ausspruch Simon b. Jochai's zu Ps. 50, 7: ... לא יחדתי שמי אלא עליכם ... 8 Der Tannait Nechemia legt Jakob (zu Gen. 28, 11) die Worte in den Mund: אברהם יחד

¹ In Friedmanns Ausgabe steht irrthümlich אינו ידען. 2 Statt אינו ידען אינו ידע, wie es im zweiten Theile des Absatzes richtig steht. 3 In einem der ichule Ismaels gehörigen Stücke. 4 Beispiele aus der paläst. Agada: איני העני היי, Gen. r. c. 2 (5), 98 (19); אין אנו יודעים היי, Gen. r. c. 51 (9), 64 Ende, 68 (9), Pelita 61a. 5 Gen. r. hat החיילה: c. 62 (5), 72 (2), 89 (6). 6 L. האמרה. Die Wörterbücher verzeichnen diese Hophal-Form nicht. Jastrow (432b) ringt als Hophal zu אחיים מוגר שווים אווים מוגר אווים מוגר

Nithpael. למה נְתְיַחָד השם הוה כאן. Warum ist gerade diese Gottesname hier angewendet worden? So wird an der ebe citirten Stelle der Baraitha von den Zweiunddreissig Regeln i Bezug auf I Sam. 1, 11 ("der Herr der Heerschaaren") und Ma 2, 16 ("Gott Israels") gefragt. Der bedeutsame Gebrauch eine bestimmten Gottesnamens dient als Beispiel für die Regel, welch so bezeichnet ist: בר המיוחד במקומו. Hier ist מיוחד das Partici pium zu dem in jener Frage angewendeten Verbum, indem מיוחד passivische Bedeutung hat und soviel ist wie אַמָּד .

נחיבות עולם), S. 41a). Eine andere ähnliche Deutung der Stelle durch den Am

Pinchas s. j. Kidduschin 58c23 (Ag. d. pal, Am. III, 327).

ותחד in dieser Bed. s. bei Levy, II, 233a.

¹ Gen. r. c. 68 (11), kürzer Sch. tob zu Ps. 91 (6). 2 In allen bishe angeführten Beispielen ist es Gott selbst, von dem ausgesagt wird: אול אות Aber man findet diesen Ausdruck auch mit Israel als Subject, und zwar wir damit angegeben, dass Israel täglich das in Deut. 6,4 stehende Bekenntnis spricht. Gen. r. c. 20 (7): שמו בכל יום ; Schir r. zu 2, 16 : מיחרת Spricht. Gen. r. c. 20 (7): שמו בכל ם המיחדים שמו ערב ובקר בכל יום תמיד פעמים : Sabbath-Keduscha; שמו בכל יום פעמים (vgl. Pirke R. Eliezer c. 4 Ende). Morgengebet, Benediction vor dem Schema וליחד שמד =) וליחד שמד (= יוליחד שמד). Gewöhnlich wird in diesen Beispielen וליחד so erklärt, a wäre seine Bedeutung: "die Einheit Gottes, verkünden" (Levy II, 232b). Dies Erklärung steht unter dem Einflusse des späteren philosophischen Spract gebrauches, in welchem 'nr zur Wiedergabe des arabischen verwendet un das Bekenntniss der Einheit Gottes, mit און übersetzt wurde. An de citirten Stellen bed. jedoch מהר dasselbe, was in den oben im Texte ang führten Beispielen, in denen Gott das Subject ist. Indem Israel das Bekenn niss in Deut. 6, 4 spricht und erklärt: "der Ewige ist unser Gott", geschieht w seiner Seite dasselbe, was von Seiten Gottes geschieht, wenn er sich den Go Israels nennt und nennen lässt. Beides wird mit של החד bezeichnet. Aus de Zusammenhange, in welchem der erwähnte Satz in Schir r. steht, wird Richtigkeit dieser Auffassung zur Evidenz erkennbar. In diesem Sinne ist an יחודא דשמא im Targum zu Hoh. 8,9 und zu Echa 6,28 zu verstehen. שנשנאחם (Paraphrase des Textwortes שנשנאחם (Paraphrase des Textwortes שנשנאחם ו

למיותר). Part. Pual zu תְּחָר, in der Bed. auszeichnen, hervorheben. In der halachischen Exegese wird das Wort angewendet, um anzugeben, dass ein Gegenstand durch irgend ein besonderes Merkmal ausgezeichnet, aus seiner Gattung hervorgehoben ist, auf Grund dessen andere Gegenstände, die dasselbe Merkmal haben, derselben Behandlung unterliegen. Das Schema der Folgerung lautet: ממה. מחה של היים, היים, היים, היים, היים, ואך כל (דבר) שוותר (דבר) שוות

Ueber שם המיוחד שם und שם s. unt. Art. מְפֹרֶש (nach dem Art. פרש.).

In S zu 4, 15 (19a 14) wird aus dem Artikel in הָעָרָה gefolgert, es seien unter זקני העדה gemeint המיוחדים שבעדה; ebenso wird in S zu 14, 34 (72d unt.) אל הארץ המיוחדת paraphrasirt.

יְתִיד. S. Art. לְשׁוֹן.

יחס (bibl. יחס). Piel יחס die Abstammung einer Person angeben. Sn zu 7, 12 (14b 15): יחסו הכתוב על שם שבטו ; zu 27, 1 (49 a יחסו בשבח : בשבח (48b 2): התחיל מיחסו בשבח (48b 2): התחיל מיחסו בשבח

12, 6 (5a 17), in Bezug auf Exod. 1 und Num. 1: כשם שמיחסן

Partic. Kal von 55. Eines der häufigsten Kunstwörter des tannaitischen Midrasch, besonders des aus der Schule Ismaels stammenden. Mit diesem Worte wird eine hypothetische Auffassung des Textes eingeleitet, die dann vermittels der Formel (s. Art. תלמוד לומר (s. Art. תלמוד לומר durch den Hinweis auf einen Ausdruck des Textes widerlegt wird. יכול hat in dieser Anwendung einen ähnlichen Sinn wie das ebenfalls hypothetische Auffassungen einleitende שומע אני (s. Art. שמע). Beide Ausdrücke alterniren auch miteinander; z. B. M zu 12, 6 (5b unt.): בין הערבים שומע אני עם דמדומי חמה תלמוד לומר שם תובח את הפסח בערב אי2 בערב יכול יותן נחלתם :(Sn zu 26, 54 (49 a 8) משתחשך תלמוד לומר כבוא השמש שומע אני מעורכבים תלמוד לומר בגורל אי בגורל יכול שומע אני בינם לביו עצמם ת"ל על פי נחלתו. In diesem letzteren Beispiele werden im zweiten Theile pleonastisch beide Ausdrücke zugleich gebraucht. Bei dem häufigen Vorkommen dieses Wortes bedarf es keiner weiteren Beispiele; nur aus der Mischna sei citirt: Makkoth I, 6; Chullin VIII, 4. - Mit ש verbunden, M zu 12, 9 (7a 1): שכול אין עלי.... תלמוד לומר תלמוד לומר תלמוד לומר Elementen unserer Terminologie und ist durch Ellipse aus einem Satze wie יכול אני לומר oder יכול אני hervorgegangen 3.

כביכול לביכול. כביכול אומר לביכול Ständiger Ausdruck, mit welchem eine kühne Aeusserung über Gott entschuldigend eingeführt wird. Er ist als Ellipse etwa aus אומר [מאר] ב[מי ש]יכול [מאר בומי ש]יכול [מאר בומי ש]יכול [מאר בומי ש]יכול [מאר בומי ש] לומר והן לומר של לומר של

¹ Beispiele aus späteren Texten s. bei Levy, II, 235 a.

² S. oben, Art. 'S.

³ Levy, II, 240 a. — Ueber die historische Verwerthbarkeit der mit '10' oder den ähnlichen Ausdrücken eingeführten hypothetischen Auslegungen s. Weiss, Zur Gesch. der jüd. Trad. I, 118, 144; Chwolson, Das letzte Passahmahl Christi, S. 18.

⁴ Vgl. den Aufsatz von N. Brüll in Kobaks Jeschurun, VII (hebr. Th.), 1—5.

⁵ Brüll, a. a. O. S. 2, behauptet mit Unrecht, das Wort sei erst zur Zeit Akiba's aufgekommen. Kohut, Aruch IV, 131 a, wiederholt diese Behauptung.

כביכול הנגב עשה את העין של מעלה כאילו אינה רואה ואת האוון [של מביכול הנגב עשה את העין של מעלה כאילו אינה רואה ואת האוון [של מעלה בביכול הנגב עשה את העין של מעלה באילו אינה שומעת M zu 22, 5 (91 b s), T 357 21 (B. K. 7, 2), Bar. B. Kamma 78 b t. Im tannaitischen Midrasch findet sich der Ausdruck an folgenden Stellen angewendet: M zu 12, 41 (16a10); 15, 2 (37 b 7)²; 15, 3 (38a 9); 15, 6 (39a 6 s); 15, 17 (43 b unt.); 16, 13 (49a 15)³; 17, 15 (56a 29); 19, 6 (62 b 31); 20, 11 (69 b 22); 22, 3 (90a 1)⁴; Sn zu 10, 35 (22 b s); 11, 16 (25 b 21); Sd zu 11, 12 (78 b 15); 32, 8 (134 a 26); 32, 10 (134 b 30); 32, 36 (139 a 32)⁵ Das in der Mischna Sanhedrin VI, 5 in einem Ausspruche Meirs 2 lesende zu lesende zu lesende zu zusatz 7.

Akiba, in dessen Agada solche Kühnheiten, für welche man das Wort בביכול anwendete, eine grosse Stelle einnehmen s, schickt einmal diesem Entschuldigungsworte noch die Bemerkung voraus: אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו, "stünde es nicht in der heiligen Schrift so geschrieben, man könnte es nicht sagen". M m 12, 41 (16 a 16). In der Parallelstelle, Sn zu 10, 35 (22 b 31), fehlt בכיכול — Die nachtannaitische Agada bedient sich beider Ausdrucksweisen, um agadische Kühnheiten entschuldigend einzuleiten 3.

יסד. Piel יפד. Ein Thor des Heiligthums hiess אָשֶר היסוד. פּער היסור. פּער היסור יפד. Ein Thor des Heiligthums hiess אָשֶר היסור. Wahrscheinlich bed. hier יפּר dasselbe, was sonst אַבֶּע (s. d. Art.). Vgl. die vielleicht aus tannaitischer Zeit stammende Redensart אַברום וחזרו וְיִפְּוֹים, von vergessenen und wieder neu festgesetzten Institutionen, Megilla 3a, Sukka 44a unt. 11

אנין העליונה :T ממה hat die Bar. des Talmuds euphemistisch מעלה . T: עין העליונה. - 8. Die Ag. d. Tann. I, 32. ² S. Die Ag. d. Tann. II, 430, 3. 4 Vgl. T 358 27 (B. Kamma 7, 9). 5 S. noch Sn zu 6, 26 (12b נביכול אין השמן פונע בהם: (Ag. d. Tann. II, 507, 6). In der Parallelstelle, Gen. ו. ב. 38 (6) sagt Gott selbst: כביכול אין אני יכול לשלום בהן. In Tanch. B צו 10: כביכול אין השכינה :In Derech Erez zuta c. 9 אין מדת הדין פונעת נהם יכולה לננוק כהן. Vielleicht ist in Sn אשטן פוגעת צע בונעת בע verbessern. 6 8. Die Ag. d. Tann. II, 64, 3. 7 Es fehlt auch in Lowe's Mischnaedition. Vgl. Brüll a. a. O. S. 3 — Späterer Zusatz ist כביכול auch Tos. Sota c. 14 Ende. In der Ausgabe Zuckermandels (T 321 4) fehlt es. ביכול ist schon deshalb hier nicht am Platze, weil in der damit eingeleiteten Aeusserung nicht von Gott, sondern von Israel die Rede ist. 8 S. Die Ag. d. Tann. I, 323 ff. conders die Agada Simon b. Lakischs bietet viele Beispiele hierfür. S. Die Agada der pal. Amoräer, I 407 ff.; s. auch ib. II, 127, 5. In der Pesikta (ed. Buber) kommt כביכול an folgenden Stellen vor: 15b, 29a, 102b, 113b, 131b, 51a, 164a, 166b, 171b. 10 J. Erubin 22c 40; s. oben S. 56, Anm. 4. שלים Ueber das angebliche Beispiel ליפה עליו im Sinne von netwas aus einer Schriftelle beweisen" bei Levy, II, 248 b, s. unt. Art. למר.

ניסוד, Grundlage, Fundament. In der 8. der Zweiunddreissi Regeln wird dieselbe so erklärt: חה יסוד המלמד על מה שאחריו. Dies Erklärung, in welcher יסוד als Synonym für בנין angewendet ist involvirt die dann folgende und bereits oben citirte Einschränkun der Regel?, indem mit dem Worte על מה שאחריו gesagt ist, das die Hauptstelle nur für die ihr folgende und nicht für frühe stehende Bibelstellen normirend ist.

עצא. Wenn das Textwort seinem Inhalt nach irgend eine speciellen Fall ausschliesst, so wird dieses Ausgeschlossensei durch die Formel אצי bezeichnet. So der Ismael'sche Midrasch der Akiba'sche Midrasch hat neben dieser noch eine ander בל מושבותיכם :(פרס Beispiele: M zu 12, 20 (11 a ז): כל מושבותיכם יצא זה שאינו נאכל בכל מקום, d. h. der Ausdruck "in allen euere Wohnsitzen" schliesst es aus, dass man das ungesäuerte Bro aus dem "zweiten Zehnten" bereiten dürfe; denn dieser darf nich "überall verzehrt werden. Ib. (11 a 16): חם עוני יצא וה שאינו נאכל באדם ובבהמה . . . יצאו הלוים . . . (18b 10): . . . יצאו הלוים . . . אלא בשמחה S zu 2, 14 (12b 7); 7, 18 (39a 14); 7, 30 (40a 2); Kerithoth I, 2 (i Bezug auf Num. 15, 29): .. לעושה בשגנה יצא מגדף .. Hiehe gehört auch die Redensart צא מן הכלל (s. unt., S. 80). - Häufige wird die Ausschliessung eines speciellen Falles durch die Forme bezeichnet, zu welchem Verbum man als Subjekt הבתוב ב denken hat. Beispiele. M zu 12, 5 (4b 2): חמים להוציא בעל מום 12, 6 (5b 18): הוציא את להוציא פסח דורות (80a 1): הוציא את הקטן איש להוציא את הקטן שאינו איש :(3 b 23): איש להוציא את הקטן שאינו איש. S zu l. (4c 6); ib. (4c 17); ib. (5a 9). Den Gegensatz zu הביא bildet הביא (s. oben, S. 8), im Akiba'schen Midrasch auch לרבות, s. S zu 1, (4 c 6). Zu יצא מן הכלל gehört die ebenfalls im Ismael'scher Midrasch sich findende ständige Redensart: [ם-, ו-] כתוב מוציאה [ם-, 1-] מכללה Beispiele: M zu 20, 7 (68b 16); Sn zu 6, 2 (11b 1); 15, 22 (31b 25); 19, 15 (45b 22); 28, 11 (54a 28).

Im Midrasch der Schule Akiba's wird der Hiphil von א auch angewendet, um das Ausschliessen eines speciellen Falle durch den Ausleger zu bezeichnen, dieser ist dann das Subject. Scheisst es S zu 1,1 (3d unt.): ... האל את הוקנים ... ולא אוציא את הוקנים ... את מה אני מוציא ... (3c 3, 3 (14a); 7, 30 (39c oben). את מה אני מוציא ... S zu 7, 18 (37a 1

¹ Vgl. den Satz דור בנה את היסורות, Schir r. Anf. ² S. oben S. 11, Anm. ³ Vgl. damit שהוציא את עצמו מן הכלל, von Jemandem, der sich selbst a der Gesammtheit ausgeschlossen hat, M zu 13,8 (21a4), 13,14 (22b unt.).

Im Ismael'schen Midrasch wird הוציא mit dem Ausleger als Subject nur in folgender Frageformel angewendet: משמע מוציא אני את משמע מוציא אני את M zu 12, 20 (11a 10); 13, 12 (22a 24).

Das Passivum [מכלל] מונא [מכלל] findet sich S zu 4, 22 (19b 18—20) י.

So wie אָם, dient auch der Imperativ אָשָ als dramatisches Element der exegetischen Terminologie. So in der ständigen Redensart des Ismael'schen Midrasch: אַמֶּרְהָּ צָא וּרְאָה, M zu 12, 2 (2b25); 16, 13 (48b17); 18, 3 (58a19); Sn zu 10, 9 (19b16); S zu 20, 10 (92a17). — Bloss אַט וואָה: Sn zu 27, 17 (52aunt.), S zu 1, 6 (7a1); 23, 14 (100c19)². — צא וּלְמֵּד Szu 5, 17 (27a5); Sn zu 15, 41 (35b9)³, צַא וּבַקּשׁ, Szu 5, 17 (26c unten). Hieher gehört die dem Midrasch der Schule Akiba's eigenthümliche Redensart

ביוצא ב (od. ביוצא ב), eigenthümlicher Ausdruck, mittels dessen die Gleichheit eines Gegenstandes mit einem vorher erwähnten angegeben wird. Es ist nicht recht klar, was als Grundbedeutung des Ausdruckes zu betrachten ist. Levy's "wie das, was an ihm herausgeht" (II, 255a) ist kaum verständlich 5. Mehr Sinn hat Jastrow's (Col. 587b) ,like that which passes with it (in the same class)". Die Präposition I ist wahrscheinlich als societatis aufzufassen, mit dem xx auch in Ps. 44, 10 verbunden ist. Es scheint dem Ausdruck eine concrete Vorstellung zu Grunde zu liegen, etwa - wie in dem citirten Psalmverse - dem Heerwesen angehörig, in dessen Sprache das Verbum צא eine grosse Rolle spielt. Wer mit einem Anderen in derselben Abtheilung ins Feld zog, war dessen ביוצא בו In der Sprache der Schule erhielt sich diese Redensart, durch die Vergleichungspartikel erweitert, um einen Gegenstand als mit dem anderen gleichartig zu bezeichnen?. In der tannaitischen Bibelexegese

יאין. Aboth II, 9 (Joch. b. Zakkai zu seinen Schülern); Bar. Kidduschin 31a (Eliezer b. Hyrkanos zu seinen Schülern, s. Ag. d. Tann. I, 117). Im babylonischen Talmud aram.: און דיי היא און און איני מרבה אלא און ביי היא און און מביא און און איני מרבה אלא און ביי מרבה אלא און מביא ביי מרבה אלא מון מביא ביי מרבה אלא מון מביא ביי מרבה אלא און מביא ביי מרבה אלא און מביא ביי מרבה אלא מון מביא ביי מרבה אלא און מביא מון מביא פון מביא ביי מרבה אלא מון מביא ביי מרבה אלא מון מביא ביי מרבה אלא מון מביא ביי מרביא ביי מרביץ בייה מרביץ בייה מרביא ביי ביי ביי מרביא ביי מרביץ ביי מרביא ביי מרביי ביי מרביא ביי מרביים ביי מרבי

werden auf analoge Weise gedeutete Bibelcitate durch die Forme אתה אומר (oder כיוצא בדבר (בוה mit einander verknüpft. So au zahlreichen Stellen von M (1a, 2b, 7b etc.); s. auch Rosch Haschana III, 8; T 312f (Sota 9). — S zu 4, 24 (21b1): ברים שהינם כיוצא בו ודברים שאינם כיוצא בו ודברים שאינם כיוצא בו

Die vorletzte der Sieben Regeln Hillels lautet: מינצא בו ממקום. Das heisst wohl: die Erklärung einer Bibelstelle nach einer anderen Stelle ähnlichen Inhaltes 1.

בים, בים, Exod. 13, 14, hat M (22b 27) die Bemerkung מחר מחר ומן. Für die erste Bedeutung "morgen von jetzt", d. h. am folgenden Tage, werden als Beispiele citirt Exod. 8, 19 und Exod. 17, 9; für die andere Bed. "morgen nach einer Zeit lang", d. h. künftig, einst: Exod. 13, 14 und Jos. 22, 24.

יתר Piel יחר; Adj. יתר S. ob., S. 64.

2

Partikel, welche in der Mischnasprache das biblische אָשָׁ (= hebr. בּאֹשׁ Partikel, welche in der Mischnasprache das biblische שול Partikel, welche in der Mischnasprache das biblische שול Partikel, welche in der Mischnasprache das biblische mit vertrikel. Im tannaitischen Midrasch dient das Wort zum Hinweise auf de Bibelstelle, mit welcher sich der Ausleger eben beschäftig Ueberaus häufig ist die Formel invon "von hier" — d. h. aus Grund dieser Bibelstelle und ihrer Auslegung — "haben sie nämlich die Weisen, die Gesetzeslehrer — gesagt". Mit dieser Formel werden normirte Halachasätze, die zum grossen Theile in der Mischna oder in den Baraithen ihre Stelle gefunden haben auf ihre biblische und exegetische Grundlage zurückgeführt. Aber auch nichthalachische Sätze werden mit dieser Formel an den Text geknüpft. Zuweilen ist auch der Urheber des betreffenden Satzes genannt; die Formel lautet dann: מכאן היה ר. אומר

Wenn die den Gegenstand der Auslegung bildende Bibelstelle zu einer anderen in Beziehung gesetzt werden soll, wird auf die andere Bibelstelle entweder ebenfalls mit מָלְהָלָּן hingewiesen. Beispiele: Sn zu 10, 35 (verglichen mit V. 35), 22b

was aber, wie es scheint, einer anderen Bedeutung des Verbums per anzureihen ist.

¹ S. R. A. b. D.'s Commentar zu S. 3a. 2 S. den vollen Ausdruck אמרו חכמים, Aboth I, 5. 3 Ohne אמרו אמרו הכמים, M zu 16, s (47 b 15): אמערב ארם.

כביכול S. oben, S. 72.

פֿבָר. Diese Partikel, die bereits im Buche Koheleth angewendet ist, um dem Perfectum vorgesetzt zu werden, steht oft bei Bibelcitaten vor ההלא כבר נאמר. אם, M zu 20, 24 (73a unt.), Menachoth IX, 5; שכבר נאמר Sot zu 1, 3 (65b 11); שכבר נאמר Sota V, 3, Arachin VIII, 7.

בחש. Der Hiphil הְּרְחִישׁ bedeutet in der Sprache der Rechtspflege: Zeugen der Lüge überführen. In übertragener Bedeutung wird der Ausdruck von zwei Bibelstellen gebraucht, die mit einander in Widerspruch stehen, einander widerlegen: שני כתובים ה את הה את

S. oben, S. 75.

ביצד (aus ביצד), Fragepartikel: wie? auf welche Weise? Beispiele aus dem tann. Midrasch. M zu 16, 35 (51 b 10): Josua b. Ch. stellt die These auf, dass das Manna nach dem Tode Moses' noch 40 Tage hindurch gegessen wurde. Die exegetische Deduction dieser 40 Tage leitet er mit der Frage ביצד ein. M zu 13, 5 (99b 1). — הא כיצד, M zu 12, 2 (2b 21); ib. (3a 18); S zu 1, 5 (6c 14); Sota V, 3 l. Dasselbe in einem Worte geschrieben הכיצד הכיצד בע 4, 2 (16a 29); 4, 14 (19b 3); 14, 40 (73c 5). Die volle Form הכיצד, Sn zu 30, 14 (58a 17), weist auf palästinensische Redaction hin.

כלך. Eine der häufigsten Redensarten im Midrasch der Schule Akiba's lautet: (או כלך לדרך זו Mit derselben wird nach einer aus der Analogie zwischen zwei Gegenständen gezogenen Folgerung eine auf anderer Analogie beruhende Folgerung mit

¹ Hoffmann, Zur Einleitung S. 31, citirt das Beispiel aus S und nennt אח די (in der Bed.: wie ist der scheinbare Widerspruch auszugleichen) unter den für S charakteristischen Kunstausdrücken. Jedoch hat der Ausdruck in den Beispielen aus M dieselbe Bedeutung. Der Akiba'sche Midrasch hat aber אח ביצר יחקייםו שני מקראות הללו Frage שני מקראות הללו anwendet (Hoffmann, S. 43). Vgl. Sd zu 22,1 (114 b unt.) mit M zu 23,4 (98 b unt.).

einer dem ersteren entgegengesetzten Resultate vorgeschlagen ("oder begieb dich auf diesen Weg"). Die erste Folgerung ist in der Regel mit den Worten הַרִי אַנִי דָן oder ähnlich eingeleitet; die zweite, auf die erwähnte Weise vorgeschlagene Analogie wird durch eine mit den Worten למי דומה (s. Art. דמה) eingeleitete Beweisführung abgewiesen. Hierauf folgt, wiederum mit den Worten או כלך לדרך זו eingeleitet, eine Widerlegung dieser Beweisführung. Den Schluss des Ganzen bildet das Textwort, aus welchem die zu beweisende These sich ergiebt, nachdem die dagegen erhobenen Argumente sich als unhaltbar erwiesen haben! Unsere Redensart findet sich auch dort, wo nach der Schlussfolgerung aus gleichen Ausdrücken (Gezera schawa) eine andere Folgerung aus dieser Gleichheit der Ausdrücke vorgeschlager wird 2, sowie bei Schlussfolgerungen aus Analogien, bei denen von jenem Ausdrucke נראה למי דומה kein Gebrauch gemacht ist Statt כלך findet sich auch כלך לך sowie לכה לד sowie מלכה לד, und kurzwe 6. Die letzteren zwei, nur vereinzelt auftretenden Lesarte kommen gegenüber der ungemein grossen Anzahl der Beispiel für die gewöhnliche Wortform כלך allerdings kaum in Betrach Dennoch hat man die Erklärung für כלך auf diesem Wege ge sucht⁸. Ausser der so häufig vorkommenden Formel des tanna tischen Midrasch findet sich dieser Imperativ - in derselbe Bedeutung - noch in einigen, zumeist tannaitischen Texten, au denen ersichtlich ist, dass das räthselhafte Wort der Sprach des täglichen Lebens angehörte? Es wird dann meist mit construirt 10. Ebenso construirt findet sich das Wort auch i

¹ S. die oben S. 21, Anm. 5 citirten Stellen in S. 2 S zu 6, 2 (29d39) Sd zu 6,9 (75a22). 3 S zu 7, 24 (38d ob.); 11, 39 (56c unt.); Sd zu 21,1 (113 b 29). 4 S 22 b 26. 5 S zu 15, 24 (78 c unt., 78 d 3). Ebenso j. Jou 6 S zu 23, 42 (103 a 5 9). 7 Von den S. 21, Anm. 5 citirt 42 c 56 59. Beispielen findet sich im babyl, Talmud z. B. S zu 16,5, Joma 55 a (= j. Jon 42c 58); zu 6, 14, Menachoth 51 a; zu 7, 24, Zebachim 70 a. 8 Schon Rasci Comm. zu Sabb. 145b, erklärt das Wort so: לכה לך אלא שקיצר לשון. Offenb schwebte ihm die seltene Variante vor. Ebenso erklärt Derenbourg (Essai, 38 als Contraction aus לך לך (Gen. 12, 1), mit Berufung auf jene Variante, al ohne Raschi zu erwähnen. 9 Jehuda I sagt seinem Sohne Simon: מלשון הרע הוה (Baba Bathra 164 b, zweimal). Assi sagt zu Chija b. Abba: למדבר עוה (Sabbath 144a, die Münchener Hschr. hat למדבר עוה). - In ein Legende über Moses' Tod sagt Gott: כלך משה, Sd zu 32,50 (141a unt.). 10 In einem Gleichnisse Meirs sagt ein Arzt zum Kranken: כלך אצלי (Me Katon 21 b, auch hier hat die Münchener Hschr. ללן). - In der Mahnung, wels die Aeltesten der Stadt an den Levir zu richten haben, sagen sie ihm: אצל (wenn nämlich ein grosser Altersunterschied zwischen ihm und der Witt

der bekannten Abweisung, welche Eleazar b. Azarja der kühnen Agada Akiba's zu Theil werden liess!. In einer Version dieser Abweisung ist לכלך מדברותיך ולך ולך crsetzt?. Es ist, als be diese Version eine Notarikonartige Deutung des räthselhaften Wortes enthielte: לַבָּה וְלַבְּ בּלֹךְ. Auch diese Variante ist als ernste Erklärung unseres Wortes verwendet worden?. Man hat lie Wahl zwischen beiden Erklärungen; nach der ersten müsste etwa לְּבָי, nach der zweiten לְּבַלְ gesprochen werden. Doch ist es vahrscheinlich, dass keine der beiden Ableitungen das Richtige bietet; sondern בֹלַר entstanden. Vielleicht sprach man das Wort lann als Imperativ einer durch Kürzung entstandenen Wurzel deinfach לַלָּבָל.

eines Bruders besteht), Sd zu 25,8 (126a 10), Jobam. 44a, 101b. — Dem Feldeigenthümer wird dem die Abgabe einhebenden Priester gegenüber die Aufforderung: מלקום לך אצל יפוח in den Mund gelegt. T 25 23 (Terum. 1, 5), Baba Mezia לקום לך מן היפים: Leubin 71a (j. Terum. 40 b 49 hat dafür;

חוו כוללה בחוף ופורם באמצע .- Ausser dem Partic. act. findet sich auch das Partic. pass. בַּלוּל, s. oben (S. 19) Art. בַּבָּר.

לְּבֶּלְ, die Gesammtheit, das Allgemeine, das Ganze; opp. מְּבֶּלָ das Besondere, Einzelne, der Einzelfall. Von den Sieben Regeln Hillels lautet die 5.: בלל ופרט. Dieselbe ist in dem Regelkanon Ismael's zu folgenden acht Regeln (4—11) specialisirt worden .

4. בכלל ופרט. Beispiel: Lev. 1, 2. Die Regel lautet: אין בכלל

אלא מה שבפרם 3.

5. פרט וכלל. Beispiel: Exod. 22, 9. Die Regel lautet: נעשה

יבלל מוסף (מוסיף ו) על הפרט.

- 6. Die Regel lautet: Deut. 15, 26. Die Regel lautet: Deut. 25, 26. Die Regel lautet: Dann folgt die Anwendung der Regel vermittels der oben (S. 71) erwähnten Formel 5.
- 7. כלל שהוא צריך לפרט ופרט שהוא צריך לכלל. Beispiel: Exod. 13, 2, vgl. mit Deut. 15, 196.
- 8. כל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו יצא מן הכלל ניצא Beispiel: Lev. 7, 20 (die Friedensopfer, die aus der Gesammtheit aller Opfer Lev. 7, 37 heraustreten). Die Anwendung geschieht vermittels der oben (S. 71) erwähnten Formel 7.
- 9. כל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל למעון מען אחר שהוא כענינו Beispiel: Lev. 13, 18 und 13, 24 8.
- 10. בל דבר שהיה ויצא מן הכלל למעון מען אחר שלא כעניגו יצא הקל ולהחמיר Beispiel: Lev. 13, 29%.

¹ So in der Baraitha im Eingange von S; in Ab. di R. N. c. 37: סכלל ופרט מפרט וכלל ופרט ופרט ופרט וכלל (Sanh. 7 Ende); וכלל ופרט ופרט ופרט וכלל (die früheren Ausgaben der T lassen das zweite bibl aus). 2 Im Folgenden gebe ich die Regeln nebst den Beispielen nach der Baraitha im Eingange zu S. - Die Vorliebe für die Methode des "Allgemeinen und Besondern" lernte Ismael von Nechunja b. Hakkana; s. Jochanan in b. Schebuoth 26a (Die Ag. d. Tann. L. 3 Eine Anwendung dieser Regel s. M 16b und Sn 41b an den im vorhergehenden Art. (553) citirten Stellen; Sn zu 5,15 (4b8); 6,15 (11a4); S zu בא הכתוב ללמדך שכל הכלל שהוא מוסיף : (92 b 13) בא הכתוב ללמדך שכל 18,6 (86b 30). ⁵ Vgl. M zu 13, 13 (22b8); 20, 17 (71a3); 21, 24 (84a על הפרט הכל בכללו unt.); Sn zu 18, 16 (38 b 15), Bar. j. Kidduschin 59 d 21 (= b. Sota 16 a), s. unt. Anm. zu Art. 2py. 6 In M z. St. (18b oben) mit den unt. Art. הקם citirten Worten eingeführt. Statt לכלל heisst es dort לכללו. 7 Vgl. M zu 12, 15 (8b 27): איה בכלל ויצא מן הכלל ללמד על הכלל (80 b 14); ebenso zu 13,6 (20 b 6); 21,14 (80 b 14); בכלל היה ולמה יצא .. S. auch oben S. 45 die Formel .. היתה בכלל ויצאת ללמד ⁸ Vgl. oben Art. מען (8, 68). ⁹ Vgl. M zu 21,15 (81a7): והרי הכתוב מוציאו הכתוב S. ferner die oben S. 74 gebrachten Beispiele zu הכתוב מוציא מכלל

כל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל לידון כדבר חדש אי אתה .11. מל דבר שהיה בכלל נפירוש .11. Beispiel: Lev. 14, 13.

Unter den Zweiunddreissig Regeln des Eliezer b. Jose Gelili laben drei eine Beziehung auf das "Allgemeine" und "Besondere": Die 24. und 25. Regel beruhen auf der 8. Regel Ismaels. Die eine behauptet für die agadische Schriftauslegung das, was in der genannten 8. Regel für die halachische Schriftauslegung geleugnet wird: דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמר על עצמו יצא (besondere Hervorhebung Jericho's), II Sam. 2,30 (besondere Hervorhebung Asaels); II Sam. 22,1 (besondere Hervorhebung Sauls). Die andere ist eine Modification der 8. Regel Ismaels: דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמר על חבירו. Das Beispiel dazu ist halachisch: Num. 35, 312. — Die 13. der Zweinddreissig Regeln lautet: מעשה ואינו אלא פרמו של מעשה. S. unt. Art. מעשה.

Die Ausdrücke בללות und den auch dazu, um die Unterscheidung zwischen allgemeinen, umfassenden Geboten der heiligen Schrift und den specialen Geboten, in welche sich jene sondern, zu bezeichnen. So werden in einem anonymen Satze, Sd zu 1, 3 (66a 12), dessen Anfang oben (S. 19) citirt ist, zu den von Moses offenbarten Bestandtheilen der Lehre auch gerechnet: הַּבְּלְלוֹת וֹנְבְּלְלוֹת . In einer Controverse zwischen Ismael und Akiba (Bar. Chagiga 6a, Sota 37b, Zebachim 115a) sagt der Erstere: כללות ופרטות באהל מוע כללות ופרטות באהל מוע באהל מוע לו ופרטות אמרו בסלי ופרטות sagt der Propheten, Sd zu 13, 2 (92a 7) heisst es: מה משה אמרו כלל ופרט אפסולפר Satzungen sind, so lässt sich auch in den Reden der Propheten Allgemeines und Besonderes scheiden.

Vom Gebote der Nächstenliebe lehrte Akiba, es sei der grösste allgemeine Satz", der oberste Grundsatz in der Thora, S zu 19, 18 (89 b 12) 5. Noch umfassender als das

¹ S. oben, Art. ארה (S. 57) und Art. ארה (S. 57), unten, Art. ארה (S. 57), unten, Art. ארה ביש (S. 57)

Gebot der Nächstenliebe ist nach Simon b. Azzai die in Gen. 5. ausgesprochene Lehre von der Gottesebenbildlichkeit des Merschen: מוספר חולדות אדם זה כלל גדול מוה, S ib.¹ — Von einer anderen Gesichtspunkte aus sagt Eleazar aus Modiim, die is Exod. 15, 26 gebotene Pflicht, die Worte der Lehre anzuhöre sie sich anzueignen, sei der allgemeine Satz, in dem die ganz Thora enthalten ist: אמען זה הכלל שהתורה כלולה בו M zu 15, 166a וערף שהתורה כלולה בו Jehuda b. Ilai knüpft an יערף, Deut. 32, 2, welche Verbum in der "kanaanäischen Sprache" soviel bedeute wie בו Geld wechseln, folgende Regel: "Eigne dir die Worte der Lehr in allgemeinen Sätzen an und gieb sie in einzelnen Sätzengleichsam in kleiner Münze — wieder". Sd zu 32, 2 (131b 19 ברי תורה בללים ומוציאם פרטים

Andere Beispiele der Anwendung des Wortes בּלֶל. Sd zu 1, (64d 5): במדבר זה כלל על מה שעשו במדבר במדבר זה כלל על מה שעשו במדבר במדבר במדבר ל. der Wüste" ist ein allgemeiner Hinweis auf Alles, was Israel i der Wüste gethan hat. — M zu 12, 3 (4a 7): בְּּלֵל שה נדי begreift auch das Junge der Ziege in sich, bewiesen aus Den 14, 4. M zu 21, 35 (88a 19): בעימה בעימה דחייה רביצה בעימה נגיחה ל. d. h. der Ausdruck בלל נגיפה נגיחה דחייה רביצה בעימה נגף begreift auch die anderen Verba i sich, welche vom Thiere ausgehende Schädigungen bezeichnen. Nedarim X, 7 (mit Bezug auf Num. 30, 14): אביל הפר הפר מבא לכלל הפר לא בא לכלל הפר לא בא לכלל הפר א בא לכלל הפר לא בא לכלל הפר לא בא לכלל לאו — אנאמר ביל מכות לא יצאת בלל מכות לא יצאת בללל מכות לא יצאת בלללו השבת הותרה מפללה בהותרה מפללה התרה מפללה בהותרה מפללה התרה מפללה התרה מפללה התרה מפללה התרה מפללה בהותרה מפללה בהותרה מפללה בהותרה מפללה בהותרה מפללה בהותרה מפללה בדי ביל ביצאת הותרה מפללה בהותרה מפללה בדי בילים בא בילים בלילה ביצאת הותרה מפללה בדי בילים בללה בלילה ביצאת הותרה מפללה בדי בילים בלילה ביצאת הותרה מפללה בדי בילים בלילה ביצאת הותרה מפללה בדי בילים בלילה בלילה בדי ביצאת הותרה מפללה בדי ביצאת הותרה מפללה בדי בילים בלילה בדי ביצאת הותרה מפללה בדי ביצאת הותרה מפללה בלילה בדי בינים בלילה בדי ביצאת הותרה מפללה בדי ביצאת ביצאת הותרה מפללה בדי ביצאת ביצאת ביצאת הותרה מפללה בדי ביצאת ביצאת ביצאת הותרה מפללה בדי ביצאת ביצאת ביצאת ביצאת הותרה מפללה בדי ביצאת ביצאת

(מאַפּי (aus מְּ und לְאַפִּי). Präposition im Sinne des biblische des biblische die Richtung, nach welch die Auslegung den Bibeltext hinwendet. Sd zu 32, 28 (138a 3 V. 32 (138b 21), V. 37 (139b 3): יהודה דורשו כלפי ישראל ר' נחמיה וורשו כלפי ישראל ר' נחמיה. Nach Jehuda (b. Ilai) bezieht sich der treffende Bibeltext auf Israel, nach Nechemja auf die heid schen Völker 4. — M zu 15, 7 (39a 25), Sn zu 10, 35 (22b

15 217.2 Lymin

¹ Ebenso j. Nedarim ib. In Gen. r. ib. als besonderer Satz: בלל נרול
בלל נרול ברול ברול ברול בתוחם. Zum Verständnisse des Ausspruches Ben Azzai's s. Ag. d. Tann. II, 4 Vgl. Lazarus, Die Ethik des Judenthums, S. 148.

2 S. Die Ag. d. Ta I, 217.

3 Der Plural auf מים unterscheidet diese Bedeutung des A druckes von dem oben besprochenen Ausdrucke בללות ופרשום. S. jedoch Er r. c. 32 Anf.: כללים ופרשים; andererseits לפרין מו לפרין של הכללות בדעום, Erubin 27a.

4 S. Die Ag. d. Tann. II, 257 f.

תיכול כלפי מעלה, d. h. in Zach. 2,12 bezieht sich עינו "nach oben", auf Gott.

נגד. S. unt. Art. בנגד.

פנה (פינה ביה), auf verhüllende Weise ausdrücken, umschreiben. In M zu 15, 7 (39ab)¹ findet sich eine Reihe von — 11 — Bibelstellen, an denen die Kühnheit des Ausdruckes in Aeusserungen über Gott dadurch verhüllt ist, dass das betreffende Wort meist durch eine Aenderung des Personalsuffixes seine anstössige Beziehung auf Gott verliert. Das erste Beispiel in der Reihe ist Zach. 2, 12, wo es eigentlich heissen müsste אַנְיִנְי aber die h. Schrift selbst hat diese Beziehung auf Gott verhüllt und אַנְינִי dafür gesetzt. Das wird so ausgedrückt: באלא שכינה הכחנג 3. בינה הכחנג 3. באלא שכינה הכחנג 3. באלא שכינה הכחנג 3. באלא שכינה הכחנג 3. בינה הכחנג 3. באלא שכינה הכחנג 3. באלא שכינה הכחנג 3. בינה הכחנג 3. באלא שכינה הכחנג 3. באלא 3. באלא שכינה הכחנג 3. באלא 3.

Gekürzt in Sn zu 10, 35 (22b). ² In dem Texte von M und Sn sind zwei verschiedene Aussprüche über die Zacharia-Stelle irrthümlich zusammengeflossen. Zuerst wird nämlich diese Stelle als letztes Beispiel für die These מל מי שקם כנגר ישראל) angeführt, dass Israels Feinde auch Gottes Feinde sind עינו Dazu gehört die Bemerkung, dass sich das Suffix in עינו מעלה) Nach dieser Bemerkung ist עינו ursprünglich intentionirt. Hierauf folgt eine andere Erklärung der Stelle, wonach Gott der Redende ist und es heissen müsste: עיני, dieses aber wegen der Anstössigkeit des Ausdruckes durch Umwandlung des Suffixes der 1. Person in das der 3. Person zu שינו wurde. Der ursprüngliche Text in M (und Sn) lautete etwa . . וכן הוא אומר והגונע בהם (כי הג' בכם :MT; כל הג' בהם Sn) כנוגע בבבת עינו :00 בכבת עין אינו אומר (לא נאמר מS) אלא בכבת עינו (של מקום Sn, כתיב M setzt hinzu) בכבת עין אינו אומר (לא נאמר מ ות In M ist vor. כביכול כלפי מעלה [דבר אחר בבבת עיני היה צריך לומר] אלא שכינה הנתוב der ersten Erklärung ר' יהודה (Jehuda b. Ilai) als Autor genannt, in Sn fehlt diese Angabe. In Ag. d. Tann. II, 205 habe ich Jehuda b. Ilai die zweite Er-בינה הכתוב und die ganze daran geknüpfte Reihe von Beispielen für בינה 20geschrieben. Dies muss nun berichtigt werden. 3 In Sn auch bei ihnen: זאלא שכ' הני In der Liste der 18 כנויי סופרים im Dikduke-Teamim, ed. Baer-Strack, S. 44 heisst es bei jeder Nummer: אלא שכינה הכתוב; vorhergeht die eigentliche Lesung mit angefügtem היה (so war es, oder: so hätte es sein sollen). Zweimal steht in D. T statt der Angabe, wie es heissen sollte, die Andeutung: מלפי מעלה היה. In der Liste des Ochla we-ochla (ed. Frensdorf, S. 13) lautet die Formel: הכתוב in allen Nummern הכתוב in allen Nummern mit Ausnahme der 1. und 2. ausgeblieben. Im Midr. Tanchuma בשלה (zu Exod. 15,7) lautet die Formel אלא שכנהו הכתוב; nur bei der ersten Nummer geht noch voran: עיני היה לו לומר. In Tanch. (s. vor. Anm.) - Aruch כבר I citirt zwei Stellen des Jelamdenu - ist die Liste von M durch andere Beispiele erweitert, von deren einem (Gen. 18, 22) wir aus Gen. r. c. 49 (7) wissen, dass es dem Ausspruche Simons, eines Amora des 3. Jahrhunderts entstammt (s. Die Ag. d. pal. Amoraer II, 446, 2). Dieser aber hatte die euphemistische Umschreibung nicht als ursprünglich dem Bibeltexte angehörend aufgefasst, son-

(אותי); I Sam. 3, 13 (לי st. לי); Hiob 7, 20 (עליך st. עליך); Habakku 1, 12 (תמות st. הובים); Jer. 2, 11 (כבודי st. כבודי); Ps. 106, 20 (כבודי st. בודם); Num. 11, 15 (תמות st. ברעתך); II Sam. 20, 1 (לאלהי) st לאהליו); Ez. 8, 17 (מפי st. אפוי); Num. 12, 12 (מפי st. אמנו). Da letzte Beispiel betrifft keine Aeusserung über Gott, sondern bezieht sich auf Moses, dem nicht eine unehrerbietige Aeusserung über seine Mutter in den Mund gelegt werden soll, der also שו sagen muss statt באהליכם בוה בוה מו מו מו לאלא שכינה Lin älterer Tannait, Simon b. Tarphonerklärt mit derselben Formel אלא שכינה das Wort באהליכם באהליכם, das Zelt Gottes.

Dieselbe Bedeutung, wie in כינה הכתוב hat unser Verbun auch in der Vorschrift der Mischna, Megilla IV, 10: מכנה בעריות משתקין אותו. Man macht einen Uebersetzer schweigen, der - be der Uebersetzung des Abschnittes von den verbotenen Ehen, Lev 18, 7ff. — statt des Suffixes der zweiten Person in euphemistischer Absicht das der dritten Person setzt 4. - Auch die euphemisti sche Ersetzung eines obscönen Ausdruckes durch ein andere Wort beim Lesen des Bibeltextes wird mit שנה bezeichnet. I 228 20 (Megilla Ende): דל המקראות הכתובין לגנאי מכנין אותן לשבח (s. oben Art. נגאי). — Ib. בתב הנכתב ליחיד מכנין אותו לרבים לרבים אין מכנין אותו ליחיד. Dies bed. wohl, dass man euphemistisch statt des Singulars des Bibeltextes den Plural sprechen dürfe, nicht aber umgekehrt statt des Plurals den Singular. - Für die Umschreibung* von Gottes Wirkungen in bildlicher, vergleichender Ausdrucksweise wird ebenfalls das Verbum מבה gebraucht. M zu 19, 18 (65a 18 20): הרי אנו מכנין אותו מבריותיו (s. oben S. 3, Anm. 2). —

dern dieselbe als nachträgliche "Verbesserung der Schriftgelehrten" (מְּקְוֹן סוֹפְּרָים) bezeichnet. Diese Bezeichnung wurde in den Kreisen der Massoreten für die ganze Reihe maassgebend und man sprach von מיקוני סופרים; oder man sagt (Ochla weochla): "ה מלין היקן עורא. S. Die Ag. d. Tann. II, 205.

Dass Gott die Israeliten als "Priester" (Jes. 61, 6), die Priester als "Engel" (Mal. 2, 7) bezeichnet, giebt zu folgendem allgemeinen Satze Anlass: . . . הביבים ישראל כשהוא מְכַנָּן אינו מכנן אלא בכהנים . Sn zu 18, 20 (39b 28).

פנף eine umschreibende Benennung, im Gegensatze zum eigentlichen Namen Gottes, dem Tetragrammaton, der kurzweg als שם המפורש oder שם המיוחד שם bezeichnet שם המפורש המפורש שם המיוחד בלבד מנין לי מושר בשם או אינו אלא בכנוי (88 c 17). אין לי חייבים אלא על שם המיוחד בלבד מנין לרבות את S. noch die Baraitha, Sanhedrin 56a, 60b. — Sota VII, 6: במקדש אומר את השם ככתבו הפויים בלבוי ובמדינה ככינוי ובמדינה ככינוי Hier bed. אַלני seine — des Tetragrammatons — umschreibende Lesung במקדש במדינה בכינוי המפורש בשם המפורש במדינה בכינוי במקדש במח המפורש במדינה בכינוי במקדש בשם המפורש במדינה בכינוי בינוי בינוי במקדש בשם המפורש במדינה בכינוי בינוי בינוי

בסה. Piel פְּּמְה bedecken, verhüllen, opp. בְּלָה. Jehuda b. Bathyra tadelt Akiba dafür, dass er die in der Thora mit Stillschweigen bedeckte Schmach zweier biblischer Personen exegetisch enthüllt hatte. Er sagt ihm: התורה כְּמָתוּ ואתה מגלה אותו התורה בְּמָתוּ ואתה מגלה אותו (28a 30) und zu 15, s2 (33b 18): מי שאמר והיה העולם כיסה עליו ואתה מגלה עליו:

קום. S. unt., Art. טשום.

תכל verdoppeln. Nach einer im palästinensischen Talmud mehrfach zu findenden Ueberlieferung bezeichnet Ismael – im Gegensatze zu Akiba — Pleonasmen der biblischen Texte als מכלין, "verdoppelte Ausdrücke" 3. — Das doppelte Recitiren von Versen der Hallel-Psalmen, wie es noch jetzt in

י S. Die Ag. d. pal. Am. I, 370, 3

3 S. folgende Stellen des Jeruschalmi: Sabbath 17a, Jebam. 8d; Nedar. 38c; Sota 21d; Sota 22d. Vgl. Die Ag. d. Tann. I, 246; Geiger, Wiss. Zeitschrift V, 247f. — Den Singular לשון כפול gebraucht der Agadist Simon. S. Die Ag. d. pal. Amor. II, 456, 3.

der Synagogen-Liturgie für Ps. 118, 21—29 üblich ist, wird mi לכםל bezeichnet. Eine wohl alte Norm der Mischna, Sukka III, 11 lautet: מקום שנהנו לכפול יכפול לפשום יפשום הוא Mit שנהנו לכפול יכפול לפשום יפשום הוא ist dam das einfache, einmalige Recitiren verstanden. Wenn es nun i einer jüngeren tannaitischen Tradition heisst: אלעזר בן פרמא (T 172 26, Pesachin Ende)², so kann das nur bedeuten: Eleazar b. Parta³ recitirt Einiges im Hallel⁴ einfach (also das Meiste doppelt), Jehuda recitirte Einiges darin doppelt (also das Meiste einfach). Is Babylonien wurde die Angabe über El. b. P. so tradirt: מסוף בהרים (Sukka 39a), was auf einem Missverständnisse des Aus druckes שנושם beruhen kann⁵.

Niphal לכך נכפלה נכואתו. M zu 12, 1 (2a6): גְּבְפֵּל, nämlicl die des Propheten Jirmeja, mit Hinweis auf Jerem. 36, 32. Da heisst wohl: J. wurde dessen gewürdigt, dass er zweimal sovie prophetische Reden niederschrieb, als in der ursprünglicher Sammlung seiner Reden waren 6.

כרע. Hiphil הָרְרִיץ, die eine der beiden Wagschalen sinker machen; in übertragener Bedeutung: für die eine von zwei ein ander entgegengesetzten Meinungen den Ausschlag geben und dadurch die Entscheidung herbeiführen. In der Schriftauslegun; wird der Ausdruck von einer Bibelstelle ausgesagt, die als dritt zwischen zwei einander widerstreitenden Bibelstellen den Ausschlag giebt. S. die letzte der Dreizehn Regeln Ismaels (der Anfang derselben s. Art. שרבוע ויכריע ויכריע ביניהם. In M zu 12, 5 (4b 20) wendet Akiba diese Regel in folgender Formulirung an: במובר שלישי ויכריע ביניהן במקוםן יבוא כתוב שלישי ויכריע ביניהן. In M zu 12, 5 (4b 20) wendet Formulirung an: זוה על ידי זה עד שיתקייםו במקוםן יבוא כתוב שלישי ויכריע ביניהן. In Mael selbst wendet die Regel in dieser Form an, M zu 20,5

¹ Nach Raschi zu Sukka 38a, vgl. Pesachim 119b oben, bezieht sich d hier gemeinte Brauch des doppelten Recitirens der Verse auf das ganze Hall

'(72b ob.): ביצד יתקיימו שני מקראות הללו הכריע השלישי. — Die dritte, entscheidende Bibelstelle mit הכריע eingeleitet: S zu 16, 1 (79c unt), wo Akiba Num. 3, 4 heranzieht, um in Bezug auf die Schuld der Söhne Aharons im Widerstreit zwischen Lev. 16, 1 und Lev. 10,1 zu Gunsten der letzteren Stelle den Ausschlag zu geben. Ebenso am Schlusse der Baraitha im Eingange von S (3b): כתוב ... הכריע... הכריע... וכתוב אחד אומר ... הבריע... הבריע... streite zwischen Num. 7, 89 und Exod. 40, 35 giebt den Ausschlag die Angabe der letzteren Stelle: "denn es ruhte auf ihm die Wolke": nur so lange die Wolke über dem Heiligthume ruhte, konnte Moses in dasselbe nicht hineingehn. - Die 15. der Zweiunddreissig Regeln ist wörtlich gleichlautend mit der letzten der Dreizehn Regeln. In den zwei Beispielen, welche daselbst citirt werden, lautet die Einführung des entscheidenden Verses: בא ממקומו הוא Mit dem Ausdrucke י הכתוב השלישי והכריע ביניהם מכרע (מיכרע) aus der eigenen Stelle ist es entschieden", wird die biblische Begründung einer These aus der Hauptstelle eingeleitet, durch welche die Heranziehung einer anderen Stelle entbehrlich wird. Sd zu 25,3 (125a 26), zu ergänzen aus Makkoth שוברע durch למד ersetzt ist), in einem Ausspruche Simon b. Jochai's; S zu 16, 27 (82d 2) in einem Ausspruche Meirs 2; M zu 19, 15 (64b 9), in einem Ausspruche Jehuda's I3. — הַּבְּרִענּ סיע s. unten, Art. סיע.

קרֶרְע. Von fünf Stellen des Pentateuchs, an denen die Zugehörigkeit eines Wortes zum Vorhergehenden oder zum Folgenden unentschieden ist, sagt Issi b. Jehuda (M zu 17, 9, 54 a 6): חמשה Statt הָּכְרֵע findet sich auch

י Die Beispiele sind: 1. Die einander widerstreitenden Zahlenangaben in II Sam. 24, 9 und I Chron. 21, 5. Die Differenz von 300,000 wird mit Heranzichung einer dritten Stelle, I Chron. 27, 1 erklärt. 2. Deut. 12, 5 ("von allen euen Stämmen") und V. 14 ("in einem deiner Stämmen"); ausgeglichen durch II Sam. 24, 24, nebst der Parallelstelle I Chr. 21, 25 (600 = 50 × 12). S. unt. Art. ביף. 2 Statt אומר יו אומר שונה השנה אומר ביי אומר אומר ביי אומר השנה אומר שונה בעני אומר שונה ביי אומר ביי אומר ביי בשנה ביי אומר ביי אומרים Rab's an die Seite gesetzt — המכריעים ביי אומרים בער ביי אומרים Rab's an die Seite gesetzt — המכריעים ביי אומרים בי

בתב Kal בַּחָב schreiben. Bar. Baba Bathra 14b unt. שו ... לתבן משה כתב ספרו... Wer hat sie — die Bücher der h. Schrift - geschrieben? Moses schrieb sein Buch u. s. w. S. auch Art. . Cott als Subject: כתבת בתורתך, in einer Dichtung Simon b. Jochai's, j. Sanh. 20c, Schir r. zu 5, 11 1. כבר כתבת Sd zu 32,1 (130b 16), mit Bezug auf Jer. 3, 12. In der Regel aber wird von Gott in Bezug auf den biblischen Text ausgesagt, er habe ihn schreiben lassen (Hiphil, הַכְּמִיב). So an der zuletzt citirten Stelle (Z. 17): כלום הכתבתי לך (in Bezug auf denselben Jeremias-Vers). M zu 14, 15 (29 b 25): והלא כבר הכתבתי (in Bezug auf Num. 12, 7); dass. ib. Z. 26 (in Bezug auf Prov. 17, 17); M zu 20, 11 (69 b 21 22); (in Bezug auf die Textstelle) 3. - Simon b. Jochai, Lev. r. c. 24(3): הכתיב לנו משה רבנו בתורה . Doch haben die Parallelstellen כתב statt Den Samaritanern sagt ein Tannait (s. oben, Art. ויף): הכתבתם בתורתכם, j. Sota 21d 35 (in Sd zu 11, 30, 87a 8: בתבתם).

Niphal בְּכְתַב. S zu 18, 4 (86 a 30): גְּכְתָּב אלו הדברים. Chullin VII, 6 (in Bezug auf Gen. 32, 33): בסיני נאמר אלא שנכתב במקומו Vgl. יַּלָּ- γραπται im N. Test.

Statt des Part. pass. בתוב, welches als Substantiv zur häufigsten Benennung des Bibeltextes wurde (s. S. 90), wendete man zur Einführung von Citaten aus dem Bibeltexte meist sein aramäisches Aequivalent בתוב an 5. Beispiele aus M: Zu 14, 30 (33b 2), wo mit בתוב ein neuer Absatz eingeleitet wird. 20, 16 (70b) öfters wird einer Art. בתוב בתורתכם (s. unten, Art. 20, 5 (68a 21): בתוב כננדו (so beginnt eine Frage, die ein Philosoph an Gamliel II richtet). 13, 19 (24b) bei einer ganzen Reihe von Parallelen zwischen Joseph und dem Dakalog: ... בתוב ... בתוב ... בתוב ... בתוב ... בתוב ... בתוב ... ובמעשה eingeführt: zu 13, 17 (24a 1); 13, 21 (25a 26); 14, 4 (26a 35); 15, 2 (37a 18); 15, 22 (45a 2). — Zu 18, 13 (59a 29): ... בתוב הבא 3. ... ובמעשה בראשת בתוב ... (25a 26); 14, 4 (26a 35); 15, 2 (37a 18); 15, 22 (45a 2). — Zu 18, 13 (59a 29): ... בתוב הבא 3. ... ובמעשה בראשת בתוב ... (25a 26); 14, 4 (26a 35); 15, 2 (37a 18); 15, 22 (45a 2). — Zu 18, 13 (59a 29): ... בתוב הבא 3. ... ובמעשה בראשת בתוב ... (25a 26); 14, 4 (26a 35); 15, 2 (37a 18); 15, 22 (45a 2). — Zu 18, 13 (59a 29): ... בתוב הבא 3. ... ובמעשה בראשת בתוב ... נהוב בעשה בראשת בתוב ... נהוב בעדור ... בתוב הבא 3. ... ובמעשה בראשת בתוב הבא 3. ... ובמעשה בראשת בתוב ... נהוב בעשה בראשת בתוב ... נהוב בעשה בראשת בתוב ... בתוב הבא 3. ... ובמעשה בראשת בתוב ... בתוב בראשת בראשת בתוב ... בתוב הבא 3. ... בתוב הבעשה בראשת בר

¹ S. Die Ag. d. Tann. II, 123, 4. 2 Im babyl. Talmud häufig: ליכתוב רחמנא. ליכתוב רחמנא. 3 Aus dem späteren Midrasch: ליכתוב החורה, Pesikta 10 b; ליכתוב בתורה, Gen. r. c. 62 (1); היה כותב בתורה לנו לא היה כותב בתורה (Gen. r. c. 1 (4). — היה לך בתורה לק הפתר. לך בתורה (Gen. r. c. 22 (6). 4 S. Die Ag. d. Tann. II, 107, 3. Vgl. Gen. r. c. 90 (2): שהרי בתורה (בתור הכתבו לנו משה בתורה (Gen. r. c. 14b 16): שהרי בתור הכתבו (Edu au 12, 37 (14b 16): שהרי בתור (Gen. c. c. 22 (6). 5 bei Blau Zur Einl. S. 18. 6 שהרא הכא 6 הכתור (S. Oben S. 76 f.).

אין כתיכ כאן אלא... s. M zu 15, 1 (34a 17), ישיר statt ישיר 15, 7 (39b 20), אין כתיכ כאן אלא... st. אין כתיכ כאן אלא... st. עלחת st. חהרם, ib. Z. 23, חשלחת st. יהרסת st. (137a 6); 23, 7 (99b unt.); Sd zu 18, 16 (107b 27). Dem zu deutenden Textworte nachgesetzt, bedeutet st. odss das Textwort nach einer andern als der überlieferten Vocalisation, mit blosser Zugrundelegung des geschriebenen Buchstabentextes zu deuten sei. M zu 14, 29 (33a 19), Akiba: ישותי statt m. statt nach statt st. in deuten sei. M zu 14, 29 (33a 19), Akiba: ישותי statt m. statt nach statt st. in statt statt st. in statt st. in

שלחב, wie in den späteren biblischen Büchern sowohl die Schrift, als das Schriftwort, Buch. Alt ist der Ausdruck הזורה שבכתב, die schriftliche Lehre, im Gegensatze zur mündlich überlieferten Lehre 1. Vollständig würde der Ausdruck lauten: תורה וכתבתם ygl. II Chr. 2, 10: ויאמר בכתב)2. Das Wort וכתבתם, Deut. 6, 9, wird nach der Notarikonmethode in בתב שלם (= בתב שלם), vollständige, fehlerlose Schrift, aufgelöst und daran die Belehrung geknüpft, dass die Buchstaben fehlerlos und deutlich geschrieben sein müssen. Sd zur St. (75a 14)3. - T 228 24 (Megilla Ende): קורין אותו ככתבו d. h. man liest den obscönen Ausdruck in II Kön. 10, 22 so wie er geschrieben ist, nicht dessen euphemistische Vertretung, weil an dieser Stelle der Götzendienst damit verunglimpft werden soll. Bei den Wörtern, welche im Texte mit Punkten, jenen ältesten massoretischen Schriftzeichen, versehen sind, heisst in einer tannaitischen Regel darüber (Gen. r. c. 48, 78) der ohne Punkte gebliebene Text בתב, der Theil des Wortes, über dem die Punkte stehen, בכרים ככתכם Mit בכרים ככתכם wird zuweilen angegeben, dass ein Bibeltext nach seinem Wortlaute verstanden werden muss. Sd zu 14, 21 (95a 24) 5; 22, 17 (118a 5) 6; Bar. Kidduschin 17b (zu Deut. 15, 14) 7; Bar. Berach, 35b (die Parallelstelle Sd zu 11, 14, 80b 5, hat dafür: כתב 8 בתב)8. — Der Plural von

bezeichnet mit לְּרָשׁ verbunden die heiligen Schriften, die biblische Bücher; der Ausdruck lautet בַּתְבֵי לְּרָשׁ und bestimmt: בַּתְבֵי הַלְּרָשׁ Der Ausdruck bildet einen Gegensatz zu כתבי הדיום, profau Schriften² (Schriftstücke), T 207 13 (Jom tob 4, 4)³. Ihm en spricht im N. Test. ἐερὰ γράμματα und γραφαὶ ἀγίαι ¹.

קתוב לתוב, das Geschriebene, soviel wie קתוב Dieses a dem Participium pass. entstandene Substantiv bedeutet: 1. D einzelne Bibelstelle; so in den häufigen Fällen, in denen zw Bibelstellen einander entgegengestellt werden. Es heisst dan ... כתוב אחד אומר ... וכתוב אחד אומר ... וכתוב אחד אומר ... וכתוב אחד אומר ... וכתוב אחד אומר ... ערוב אחד אומר ... וכתוב אחד אומר ... ערוב אחד אומר ... וכתוב אחד אומר ... ערוב אחד אומר ... מתוב שלישי und Art. ב Ende citirten Beispiele. — וכתוב אחר אומר ... מתוב שלישי (s. oben, S. 86). Den Plural קרוב שלישי, Bibelstellen, s. Ar קרם , כרע , כחש , דרש ...

2. Die h. Schrift als Ganzes, stets mit dem Artikel verbu den (תַּבְּתוּב) und gewissermaassen personficirt. In welcher An dehnung der Sprachgebrauch des tannaitischen Midrasch de Wort in diesem Sinne anwendet, sieht man aus folgender List in der die verschiedenen Verba aufgezählt werden, mit welche מַבְּתוּב ausdrücklich verbunden vorkömmt. Das Verbum ste zumeist im Participium oder im Perfectum. Einmal ist das m הַּבְּתוּב verbundene Wort ein Substantiv (מַבְּרָתוֹב).

אמר, אמר. אמר. אמר. אַמְרָן הכתוב אומר. S. Art. אמר, בתוב אַפְּרָן הכתוב S. Art. אַסְרָם הכתוב אַסְרָם הכתוב Sd zu 23, s (120a so); ib. (Z. 34) אַסְרָם הנוע wit Ve schweigung des Subjectes.

למד Art. בוא הכתוב S. Art. למד. Art.

גוירת הכתוב. S. oben, S. 12.

הכתוב קבר הכתוב קבר הנה S. Art. הנות הכתוב הכתוב S. Art. הניע הכתוב הכתוב היכן הגיע הכתוב לסוף (92a 15): קביע הכתוב לסוף . Sd zu 13, 4 (92a 15): שנוברי ע"ז

הוסיף הכתוב S. Art. חוסיף הכתוב.

הוהיר S. Art. מוחיר הכ" ,הוחירך הכ" ,הוחיר הכתוב.

חור . S. Art. חור.

נטל .S. Art. הפילן הכתוב

הבים הכתוב S. Art. הבים הכתוב

עלה הכתוב S. Art. עלה הכי, העלה הכתוב

פרש הכתוב. S. Art. פרש הכתוב.

קדם הכתוב S. Art. קדם הכתוב

הַקִּישׁ הכתוב. S. Art. הַקִּישׁ הכתוב.

שוה S. Art. בא הכתוב וְהַשְׁוָה.

הכתוב לחלוק ,חלק הכתוב להלוק ,חלק הכתוב . S. Art. אחל

ישראל את ישראל, S zu 23, 19 (101c 7) ין Sd zu 16, 13 (102 a unt), wo אז st. את 2.

יחד הכתוב S. Art. יחד הכתוב.

יחם הכתוב אבר מיחם הכתוב S. Art. סיים

כנה S. Art. כנה הכתוב.

ברית הכתוב ברית. Sn zu 18, 19 (39a unt.).

למד S. Art. למד הכתוב.

כשר S. Art. הכתוב מבשרף.

הגיד הכתוב S. Art. הגיד הכתוב.

יצא . S. Art. איז.

חמר . S. Art. חמר.

סיעני S. Art. סיע.

מסרו הכתונ S. Art. מסרו

מעם הכתוב S. Art. מעם הכתוב

שבח . אכתוב משבחו S. Art. שבח

נשא . הכתוב משיאו S. Art. נשא

תמה S. Art. מתמיה.

נתק .S. Art. נְתָקוֹ הכתונ

סלק הכתונ S. Art. סלק הכתונ

סמך. S. Art. סמק.

ענש. S. Art. ענש.

פטר הכתוב. S. Art. פטר הכתוב.

פרט .S. Art. עד שָׁיִפְרוֹט הכ' ; הכ' פּוֹרַט ;פָרְסְמוֹ וּפְרָטוֹ הכ' ;פָּרָט הכתוב.

פרש הכתוב. S. Art. פרש הכתוב. צרך הכתוב. S. Art. הכתוב. S. Art. קבע הכתוב. S. Art. קבע הכתוב. S. Art. קבע הכתוב. S. Art. אהר. בראה הכתוב. S. Art. ברבה הכתוב. S. Art. שנה הכתוב. S. Art. שנה הכתוב. S. Art. שנה הכתוב. S. Art. שנה הכתוב. S. Art. הכתוב. הלה הכתוב. S. Art. הכתוב. הלה הכתוב. S. Art. הכתוב. הלה הכתוב. S. Art. הכתוב. S. Art. הכתוב. הכתוב. S. Art. הכתוב.

Sehr häufig ist הַלְּתוּב vor dem betreffenden Verbum als selbstverständliches Subject weggeblieben; namentlich bei stehenden Formeln, wie מְלָּמֶד , מָבֶּּיך u. s. w. Auch sonst ist als das Subject der Aussage hinzudenken. Vgl. z. B. Art. צא.

Ein charakteristisches Beispiel für die Personificirung der Schrift bieten die Worte, mit welchen einmal Ismael b. Elische eine Auslegung des Eliezer b. Hyrkanos zurückweist, S zu 13, 49 (68 b 13): הַרִי אַתָּה אוֹמֵר לֵכָּתוֹב שְׁתוֹק עֵר שְׁאָדְרוֹש "Du sagst der Schrift: schweige, während ich deute".

Erwähnt sei noch die Gegenüberstellung von מקל וחומר bud zur Bezeichnung der zweifachen Art der Begründung einer Halacha. S zu 2, 14 (12d7); 7, 19 (37b 14); 11, 3 (48b 16); 22, 4 (97c 11). Sd zu 14, 6 (94b 27).

Dieser Plural dient, mit dem Artikel verbunden, als Bezeichnung der ganzen heiligen Schrift und ist dann gleichbedeutend mit הַּבְּתוּב 1. Beispiele: Lev. r. c. 9 (9) und Gen. r. c. 22 (10) הכתובים, in mehreren tannaitischen Agadasätzen 1. M zu 19, 19 (65b 7): הרי זה סימן יפה בכתובים, Sd zu 32, 4 (133a 29): מה שאין כן בכל הכתובים (Baba Kamma 8 Ende): מתחומי ארץ ישראל שבכתובין. S. noch Arty עות. די ארץ ישראל שבכתובין.

Mit בְּתוּבִים wird speciell die dritte Abtheilung des Kanons bezeichnet, dessen Gesammtheit demnach חורה נביאים וכתובים

¹ מן הכתובץ, b als Aequivalent von מן הכתובץ, Sd zu 14,6 (94b unt.).
2 S. Die Agada der Tannaiten II, 328, 2; 331, 5; 507, 4.
3 S. Blau, Zur Einleitung, S. 18. Das "vielleicht" das. Z. 21 ist überflüssig, da die beiden Stellen in T hinsichtlich des Ausdruckes identisch sind. — Blau nimmt hier und S. 29 mit Unrecht an, dass כל הכתובים an einer der citirten Stelle die Benennung der ganzen heiligen Schrift sei. Vielmehr bildet הכתובים allein diese Benennung und כל התורה phage des Satzes.

eisst. Ebenso wurde in amoräischer Zeit² der Gesammtname ler h. Schrift כתבי הקרש auf die Hagiographen beschränkt. Da ie ersten zwei Abtheilungen des Kanons ihre besonderen, histoisch und sachlich festbegründeten Namen hatten, war es sehr atürlich, dass man die einer einheitlichen Benennung entbehrende ritte Abtheilung mit der allgemeinen Bezeichnung der ganzen ammlung benannte.

5

אל s. v. wie אלא. S. unt., Art. מְצְוָה und Art. עשה. S. ferner ben Art. הָן.

אל (geschrieben ישם לני Der Ausdruck שם לני in

¹ S. Blau, Zur Einleitung, S. 22. - כתובים נדולים, die grossen Hagiograhen: Psalmen, Proverbien, Hiob; כתובים קמנים, die kleinen Hagiographen: iohelied, Koheleth, Klagelieder. Bar. Berachoth 57 b. 2 S. Blau, S. 16. Vgl. die Parallelstelle Chullin V, 5, wo להלן vermieden ist. 1418, wo zu Deut. 8, 10 mit אומר auf Exod. 24, 12 verwiesen ist; ולהלן הוא אום. T 434 3 (Sanh. 13 Anf.) hat die Parallelstelle, Sanh. 110b, שנאמר . . . ואומר. 5 Die Wörterbücher (Levy II, 484 b, Jastrow 695 b, olut V, 22b) punktiren ', Ich selbst habe es in meiner Schrift: Die Anfänge א hebräischen Grammatik (S. 5) אין (liwwûj), als Nom. act. zum Piel אין, gleiten, punktirt. Jetzt glaube ich jedoch das Wort 12 lesen zu müssen, Adjectiv, wie 13. Das Wort ist dann Apposition zu Dw, und der Ausdruck deutet: ein begleiteter, d. h. mit einer begleitenden näheren Bezeichnung verener Name. Diese Auffassung wird bestätigt durch den von Lowe edirten schna-Text, in welchem (p. 87a, Z. 23) das Wort ein Pathach unter dem > ולודי). Zur passivischen Bedeutung der Adjectivform vgl. יָלֶי, freigesprochen, verurtheilt.

dem unser Wort ausschliesslich vorkömmt, bedeutet einen von einer näheren Bestimmung "begleiteten Namen". Die Halacha unterscheidet Flüssigkeiten, Getränke, die mit einfachen Namen benannt werden (שאין להם שם לווי) von solchen, die einen zusammengesetzten Namen haben, wie die aus Früchten bereiteten Getränke: מי תותים ומי רימונים ושאר כל מיני פירות שיש להם שם לווי S zu 11,34 (54d). Ebenso unterscheidet man die schlechtweg Ysop (מאין פון ביי שוש להם שם לווי שוש להם שם לווי genannte Pflanzenart von denjenigen Arten, in denen zum Namen ständig ein begleitendes Epitheton tritt, יום לווי שם לווי מו לו שם לווי שם לווי שם לווי אוב שיש לו שם לווי עום לווי שם לווי אוב לווי שם לווי שם לווי עום ביי אוב שיש לו שם לווי und zu 19, 18 (46a unt.). Negaim XIV, 6, Para XI, 7¹. — Der Ausdruck gehört strenge genommen nicht zur exegetischen Terminologie, da er sich nirgends auf ein biblisches Textwort angewendet findet. Jedoch verdient er als Bezeichnung einer sprachlichen Kategorie hier eine Erwähnung.

Die Frage מִי לְחָשֶׁךְ, "wer hat es dir zugeflüstert" wird — ohne weitere Erläuterung — durch Eliezer b. Jose Gelili an drei Bibelstellen geknüpft, um anzudeuten, dass aus ihnen eine ketzerische Anschauung gefolgert werden könnte, nach welcher Gutes und Böses gleichwerthig wären. In drei anderen Bibelstellen findet er die Widerlegung einer solchen Folgerung; die widerlegende Bibelstelle ist stets mit אמרה תורה eingeleitet? — Vgl. auch die Bar. Berach. 7b, Megilla 6b: אמרה הוה Bibelstelle eingeführt wird, aus der sich ein Einwand gegen eine These der religiösen Weltansicht ergäbe.

למד. Kal למד., lernen. Im tannaitischen Midrasch, namentlich dem halachischen Theile, werden Folgerungen, welche die Schriftauslegung aus dem Texte zieht, als "Lernen" gekennzeichnet-Besonders im Midrasch der Schule Ismaels bilden Ausdrücke wie "ich habe gelernt", "ich will lernen", "wir haben gelernt", "dit hast gelernt" ständige Elemente der Darstellung und gehören zum dramatischen Rahmen der Erörterung. Beispiele: אם למדנו 18,6 (86 b 31); Sn zu 5,15 (4 a 37); 6,5 (9 a 1); 6,12 (10 a unten). — אלמור אלמור הוער למדנו למד הוער למדנו למד אום 13,56 (69 b 14). — אלמונו אום 13,56 (69 b 14). — אום 13,56 (69 b 14). —

¹ S. noch Nedarim VI, 9 (ממני שהוא שם לווי); b. Sukka 13a; j. Kilajim c. 9 Anf. (31d 54; 32a 2). 2 Sd zu 11, 26 (86b). S. Die Ag. d. Tann. II, 302. Die Frage מי לחשך in einer halachischen Erörterung, Erubin 91 a (s. Tossafoth das.); bei einem Agadisten des 4. Jhdts. Pes. r. c. 3 (9b), s. Die Ag. d. pal. Am. III, 175, 2.

הא למדנו אל הא למדנו למרנו (9b 15), Sn zu 18,8 (37 a 10); SO c. 5 g. Ende. — לפי דרכנו למדנו למרנו למרנו הייד, אל למדנו למרנו למרנו למרנו למרנו הייד, אל למדנו הייד, אנו למדים הייד, אנו למדים הייד, אנו למדים הייד, אינו למדים הייד, או למדים הייד, או אינו הייד, או אינו

Das Participium לְמָד wird nicht nur, wie in den eben angeführten Beispielen, vom Schriftausleger, der aus dem Texte etwas folgert, ausgesagt, sondern auch vom Texte selbst, in Bezug auf welchen gefolgert wird. Wenn von einem Texte für einen andern eine Folgerung, eine Erklärung gewonnen wird, dann ist derjenige Text, aus dem die Lehre gewonnen wird, der Lehrende (קַּמְלַחְ), der andere der Lernende (קַלְמֶד (מְלַמֶד וְנִמְצָּא לְתַּר andere der Lernende (קַלְמֶד וְנִמְצָּא לְתַּר בוּמִצְא לְתַּר וְנִמְצָּא לְתַּר וְנִמְצָא לְתַּר שִבא לְלַמֶּד וְנִמְצָא לְתַּר מִעְבריה לִמְדָּר וְנִמְצָא לְתַּר מִעְבריה לִמְדָּר וְנִמְצָא לְתַּר מִלְבַּר וְנִמְצָא לְתַּר מִבְּרֵיה מבת חורין ועברי לְמֶד מעבריה בּזּב וּנִמְצָא לְתַּר מִלְבַּר וְנִמְצָא לְתַּר מִלְבָּר וְנִמְצָא לְתַּר מִלְבָּר וְנִמְצָא לְתַּר מִלְבֵּר וְנִמְצָא לְתַּר מִלְבֵּר וְנִמְצָא לְתַּר מִלְבֵּר מִבְּרִה מבת חורין ועברי לְמֶּד מעבריה בּזָב וּ Hierher gehört die 7. Regel Hillel's und die rorletzte der Dreizehn Regeln Ismaels, s. unt., Art, זְנֵינְיִ

Niphal נּלְמֵד S. unt., Art. פָּרָשָׁה.

¹ S. auch Bar. Pesachim 25b und die dort am Rande citirten Stellen.
2 S. Die Ag. d. Tann. II, 296. 3 Levy (II, 512a) und Jastrow (712b) lesen das letzte Wort אים (ספר בקבות); doch halte ich meine Lesung für richtiger, da אצט der Ergänzung durch ein Participium bedarf. Auch müsste es nach der anderen Lesung heissen קסים של היים של היים ליים של היים של היים ביים ליים של היים של ה

Das am häufigsten vorkommende Derivat von לְּמָּד Verknüpfung des Textes mit der aus ihm gewonnenen Belehrung oder Folgerung dient, ist das Partic. מָלֵמָד (mit nachfolgendem . . שָׁ), bei dem ebenfalls הכתוכ das verschwiegene Subject ist. Es ist bereits oben (S. 31f.) dargelegt worden, wie מַנְיִּד sich בּיּוֹ seinem Synonym מַנְיִּד im Sprachgebrauche der Schulen Ismaels und Akiba's verhält und wie es dasselbe schliesslich verdrängt hat.

Zuweilen findet sich למד in der Bedeutung: eine These exegetisch ableiten. Subject ist dann natürlich der Schriftausleger. An Tarphon richten seine Schüler, nachdem er eine halachische These aufgestellt hatte, die Bitte: בנג למדנו, belehre uns, Meister! Er antwortet mit einer exegetischen Begründung der These. Akiba zu Tarphon (S zu 1, 5, 6b 9): תרשיני לומר לפניך מה שלמדתני Sn zu 18, 18 (39 a 12). Jehuda b. Bathyra (der Aeltere) richtet an Eliezer b. Hyrkanos, der eine Frage nicht beantwortete, weil er darüber keine Tradition hatte (לא שמעתי), die Frage: אלפר בו soll ich dazu eine Deduction geben? S zu 13, 18 (63c 11)2, Negaim IX. 3. Ebenso bei einer anderen Gelegenheit, S zu 13, 57 (69 c 12), Negaim XI, 7. Akiba sagt zu Josua b. Chananja in Bezng auf eine Verfügung Gamliels II: ש לי ללפר שכל מה שעשה רבן" נמליאל עשוי. Und er deducirt aus einer Bibelstelle die Berechtigung des Verfahrens Gamliels. Rosch Haschana II, 93. -Die Lösung einer nichthalachischen exegetischen Frage durch Akiba wird mit den Worten eingeführt: בא ר' עקיבא ולימד. R. Hasch. 17b unt.

Das zu לְמֵּד gehörige Substantiv תַּלְמִּד wird unten besonders behandelt werden.

לְמָה Mit אמרה תורה wird S zu 20, 16 (92d4) nach dem inneren Grunde des in Deut. 12, 2 Gebotenen gefragt. In

Sd findet sich öfters die Frage למה נאמר: zu 6, 4 (73a 2); 6, 6 (74a1); 11, 20 (86a); 12, 6 (88a 25).

נאמר כאן, s. v. wie לְמְפֶּהְ, unten. S zu 3, 5 (14c 5): ... לְמְפֶּּהְ נאמר למשן ("unten" d. h. Lev. 3, 11); נאמר למשן א צא וראה מה אמור למשן ("unten", d. h. in dem den nächsten Abschnitt beginnenden Verse, Lev. 23, 15) 1.

לפי שכל (s. v. wie לְּמַעֵּלְן, oben. S zu 22, 28 (99c 18); לפּעַלְן (פּנְיָן s. v. wie אינו מדבר אלא במוקדשים (s. unt., Art. ענְיָן 2. — (ענְיָן 12, 11 (88b unt.): אינו מדבר אלא במוקדשים אם נאמר למען ("oben" ist Deut. 12, 6, "unten" V. 11). — S. auch S zu 23, 2 (100 a 9): למעלן ("oben" ist die erste Vershälfte, "unten" die zweite).

לשון, Sprache; Ausdrucksweise; der einzelne Ausdruck. Im tannaitischen Midrasch werden lexikalische Angaben oft mit Hilfe des Wortes לשון formulirt, das entweder nur dem erklärenden oder zugleich auch dem erklärten Worte oder nur diesem vorgesetzt wird. Meist wird die oben (S. 4) erwähnte Formel אין... אָלְא ... אַלְא לשון מערה לשון לשון לשון אין ... אַלְא ... אַלְא לשון קשה (bewiesen aus Jer. 5, 15) 3; Sn zu 10, אין דבר בכל : 12, 1 (26b unt.): אין נא אלא לשון בקשה אלא לשון קשה אין דבר בכל : (130b unt.): אין נא אלא לשון פתיחה אלא לשון הרווחה אלא לשון הרווחה אלא לשון שון פתיחה אלא לשון שון שחת, מה לשון שחת, מה לשון שחת, מה לשון עמיק מה לשון עמיק מה לשון רבעי . In S zu 13, 2 מה לשון ספחת מה לשון עמיק מה לשון עמיק ... Ebenso S zu 25, 10 (107a 2): זווו ... לפו צו צו צו אַלוון רבעי ... לפו אַלוון שלשית ... לפו אַלוון רבעי ... לפו אַלוון אַלוון אַלוון אַלוון רבעי ... לפון שלשית ... בלפון אַלוון רבעי ... ליידוון שלשית ... בלפון אַלוון רבעי ... ליידוון שלשית ... בלפון רבעי ... ליידוון שלשית ... בלפון רבעי ... בלפון רבעי ... בלפון שלשית ... בלפון רבעי ... ב

Ueber eine andere Verwendung von לשון bei lexikalischen Angaben s. Art. שמש. Den dort angeführten Beispielen ist noch anzureihen Sd zu 3, 23 (70 b 22): לשונות נקראת תפלה, zehn Ausdrücke giebt es für das Gebet 6.

Eine Regel der Schule Ismaels über den Gebrauch der Svnonymen, durch die derselbe Begriff zweimal bezeichnet wird. lautet: דברה תורה שתי לשונות Sn zu 6, 3 (7b). Als Beispiele werden angeführt שכר und שכר, Num. 6, 3, ferner ohne Stellenangabe: וביחה und יביחה (vielleicht mit Beziehung auf Exod. 12, 6, vgl. mit Deut. 16, 2); ממצה und הרמה (Lev. 2, 2 und 6, 8); und מופת und אות (s. Lev. 13, 20 und 13, 31); שפלה und מוקה (s. Deut. 13, 2, 3). Die Identität der Wörter in Bezug auf ihre Bedeutung wird so formulirt: יין הוא שכר ושכר הוא יין. — Aehnlich ist die Regel Ismaels, dass es in der heiligen Schrift "verdoppelte Ausdrücke" gebe, לשונות כפולות, s. oben, Art. כפל In dieser Formulirung ist die Regel nur im palästinensischen Talmud überliefert; im tannaitischen Midrasch und im babylonischen Talmud findet sie sich ausschliesslich in der Form des allgemeinen Gedankens, dass "die Thora die Sprache der Menschenkinder redet" - דברה תורה כלשון בני אדם , d. h. dass die h. Schrift sich in ihrem sprachlichen Ausdrucke der gewöhnlichen Redeweise anschliesst und demgemäss verschiedene Arten der pleonastischen Ausdrucksweise darbietet, die man daher nicht exegetisch verwerthen darf 1. - In späterer Zeit - nachweisbar seit Jehuda Ilm Koreisch (Ende des 9., Anf. des 10. Jhdts.) - wurde der allgemeine Gedanke, den die Regel darbietet, auf die von Gott gebrauchte menschliche Ausdrucksweise der Bibel, die Anthropomorphismen und Anthropopathismen, angewendet 2.

¹ Ismael selbst gebraucht die Regel Akiba gegenüber, Sn zu 15, 31 (33a unt.); Bar. Kerith. 11a (vgl. Gittin 41b); Berach. 31b. Andere Tannaiten gebrauchen sie entweder in Bezug auf den Ausdruck www oder auf den Infinitiv vor dem Verbum finitum. S. Die Ag. d. Tann. I, 246 f.; Hoffmann, Zur Einleitung, S. 10 f. — Ueber Combinationen der Regel mit anderen s. Ag. d. Tann. I, 246, 1; 247, 3. 2 S. meine Schriften: Die Bibelexegese der jüdischen Religiousphilosophen des Mittelalters vor Maimuni, S. 72; Die Bibelexegese Moses Maimuni's, S. 19.

Zu לשונות רבויין s. unten, Art. רבויין.

Zur Charakterisirung der biblischen Ausdrucksweise dienen folgende Zusammensetzungen von לשון.

אנים ולשון וידה, "Ausdruck der Liebe und Ausdruck der Aneiferung". Als solcher wird die Wiederholung des Eigenmens in der Anrede Gottes an Moses (Exod. 3, 4), Abraham Gen. 22, 11), Jakob (Gen. 46, 2) und Samuel (I Sam. 3, 10) bezeichnet. S zu 1, 1 (3d oben), T 3 5 (Berach. 1, 14).

Mit מונס und לשון מונס wird der Unterschied zwischen שמע und שמע bezeichnet, indem das Verbum שמע quantitativ nehr — ein grösseres Maass des Hörens — bedeutet, als האון האון מונס מבו 32, 1 (131a so), wo im ersten Theile des Ausspruches eine des des vorgenommen und das Ganze so lauten muss: לפי שהאפום מרובים פתח בהם בלשון מועם האוינו שמים ולפי שהארץ מועם שמים ולפי שהארץ מועם הארץ בא ישעיה וסמך לדבר ואמר שמי שמים והאויני ארץ (Jes. 1, 1) ליתן את המרובה במרובים (למרובים 1) ואו (sic) המעומה (Statt מבו (מבר שמר שפר שפר (s. Art. סבר)).

שנימה und שבה שבה Ausdruck der Verunglimpfung" und "Ausdruck des Ruhmes". So werden die zehn Benennungen der Götzen und die zehn Benennungen Gottes einander gegenbergestellt, M zu 23, 13 (101a 6): עבודה זרה נקראת כלשון פנימה 4. Hier bed. מנימה (s. oben, S. 16) bezeichnet wird.

Zu לשון נוטריקון s. Art. נוטריקון.

Mit יחיד und לשון רַבִּים wird Singular und Plural be-

In S zu 19, 4 (87a 10) heisst es (in Bezug auf אלילים): זה אחר מעשרה שמות: לשם סקד" (dasselbe S zu 26, 1, 110 b 20, oben S. 16, am. 6 angeführt). Es werden dort auch die entsprechenden Etymologien der ehn Ausdrücke gegeben. Die Liste in M lautet: חרם שקץ תועבה פסל מסכה אלילים שקץ ebenso, חרם Von diesen fehlt in S חרם, ebenso, שקץ das מיקוצים aleichbedeutend ist, und הועבה; neu sind dort אשרים, מצבה. Die ethenfolge ist in S eine andere als in M. In Ab. di R. N. c. 34 (S. 99, ed. thechter) ist die Liste, welche der in S sehr nahe steht (nur statt און :מצבה און ad statt פסילים; פסילים), so überschrieben: עשרה שמות של נגאי נקראת עבורה זרה. der zweiten Version des Ab. di R. N. (S. 101) ist eine zumeist auf S bethende Liste, zum Theile mit den dort gegebenen Etymologien zu lesen. Die Liste lautet: אל אלהים שדי צבאות אהיה אשר אהיה חנון ורחום ארך אפים ורב , עשרה שמות של שבח נקרא הקרוש ברוך הוא :In Ab. di R. N. c. 34 חסר ואמת הי zu eine andere Liste und zwar eine Erweiterung des in Schebuoth 35 a unt. brachten Verzeichnisses der Gottesnamen, welche nicht ausgelöscht werden rfen. Aus beiden Listen combinirt ist die in der zweiten Version der Ab. di N. (8. 100 f.), in welcher die Benennungen Gottes auch erläutert werden.

zeichnet (s. Bar. Pesachim 117a), mit לשוְ נְקְבָה und יְלְשׁוּן נְקְבָה Masculinum und Femininum (M zu 15, 1, 34b 32; S zu 27, 23, 114b 3; Bar. Temura 2b). Diese Bezeichnungen sprachlicher Kategorien gehören zu den frühesten Anfängen der grammatischen Terminologie des Hebräischen 1.

In den bisherigen Beispielen ist לשון auf die Ausdrucksweise des biblischen Textes bezogen. Aber um eine Ausdrucksweise der Textauslegung von einer andern zu unterscheiden, wird ebenfalls das Wort verwendet, wobei dann die inhaltliche Unterscheidung mitinbegriffen ist. So in der ständigen Formel אין עליך לומר כלשון האחרון אלא כלשון הראשון, M zu 12, 2 (3a 28); 12.15 (8b 27); 20, 15 (70b 8); 21, 3 (75b 23); Sn zu 6, 3 (7b 34); 19, 11 (46b unt.). Oder dasselbe, nur לומר st. לומר M zu 12, 3 (3b21); 12, 6 (5 b 9); Sn zu 6, 4 (8a unt.). - Ferner in folgenden Ausdrücken: ר מאיר אומר בלשון אחד ור יהודה אומר בלשון אחד אומר M m Sd zu 6, 9 (75a 23). — אדון ארבעה לשונות כאחר מארבעה לשונות כאחד, M zu 12, 15 (9a 11). Alle diese Redeweisen gehören dem Midrasch der Schule Ismaels an. - S. auch S zu 12, 5 (59a4): (in einer Controverse zwischen El. b. Hyrkanos und den Gelehrten).

10

סאחר. S. Art. סדף.

¹ S. Die Anfänge der hebräischen Grammatik, S. 4.

Traditionslitteratur nirgends hingewiesen wird und die sich nur späteren Werken einverleibt erhalten hat 2. Sie beginnt mit den Worten בנו של ר' יוסי הגלילים בשלשים ושתים מדות [אמר ר' אליעור בנו של ר' יוסי הגלילים] בשלשים ושתים ההגדה גרדשה.

Auf die eigentliche Bedeutung des Wortes מנה in seiner Anwendung auf die Regeln der Schriftauslegung fällt Licht durch einen stehenden Ausdruck des Ismael'schen Midrasch, in welchem einzelne Regeln mit den Worten eingeleitet werden: זו מדה בתורה. M zu 12, 5 (4 b 26), bei der letzten der Dreizehn Regeln (s. oben 8.86); M zu 21, 15 (81 b 5), bei einer Regel Josija's, des Schülers Ismaels, über die Auslegung der die Todesstrafe betreffenden Texte; Sn zu 5, 6 (2a4), bei einer Regel der Schule Ismaels (s. Sota 3a) über die in der Bibel wiederholten Abschnitte (s. Art. אווי); Sn zu 5, 15 (4b 11), eine Zusatzregel zur 4. der Dreizehn Regeln. Mit dem Ausdrucke מדה בתורה soll wohl gesagt sein. dass die anzuführende Regel als eine dem Texte der heiligen Schrift inhärirende Eigenschaft betrachtet wird. Die exegetischen Regeln sind nach dieser Auffassung Feststellungen gewisser Eigenheiten des auszulegenden Bibeltextes, aus denen sich die bei der Auslegung zu befolgende Regel ergiebt. So wäre denn die Be-

Dennoch braucht die Echtheit, d. h. der tannaitische Ursprung der Bataitha - abgesehen von einzelnen späteren Bestandtheilen - nicht bezweifelt 20 werden. Ein Argument für diese Echtheit bietet z. B. das Vorkommen des ausschliesslich tannaitischen Ausdruckes זכר לרבר in der Baraitha (s. oben S. 54). Der Erste, bei dem die Baraitha benützt und citirt wird, ist Abulwalid Ibn Ganah, der sie nicht nennt, aber mit denselben Worten citirt, wie sonstige Aussprüche der Traditionslitteratur. S. meine Schrift: Leben und Werke des Abulwalfd. 2 Sie ist von R. Simson aus Chinon (um 1300) in seine talmudische Methodologie (ס' הכריתות) aufgenommen worden und gieng von da in den Anhang zum Traktat Berachoth in den Talmudausgaben über. Um anderthalb Jahrhunderte früher (1149) hatte sie der Karäer Jehuda Hadassi seinem Werke Eschkol Hakkofer einverleibt. S. meine Ausführungen in der Monatsschrift, 40. Jhg., S. 18 ff. Endlich findet sich die Baraitha in den beiden südarabischen Midraschcompilationen, Midrasch Hagadol und Midrasch Hachefez. Einen Theil der Baraitha hat aus den letzteren zwei Werken edirt B. Königsberger m seinen "Monatsblättern" (1890), hebr. Beilage (I-XVI). geht ein Ausspruch Jochanans voran, in welchem der Urheber der Regeln als vorzüglicher Agadist gerühmt wird. 4 Diese Autorangabe ist vom Midrasch-Commentator W. Einhorn vermuthet worden und nach der Analogie des Anfanges der Baraitha von den Regeln Ismaels vorauszusetzen. Bestätigt wird die Vermuthung durch den Text bei Hadassi, wo der Anfang lautet: אמר ר' אליקני, also mit Kürzung des Namens. 5 Auch bei Hadassi אליקני, nicht лилл. — Ueber das Verhältniss der Zweiunddreissig Regeln zu den Regeln Ismaels und denen Akiba's s. Die Ag. d. Tann. II, 293f.

deutung "Regel" direct auf die Bedeutung "Eigenschaft" zurückzuführen. — Allerdings kann man den Ausdruck מדה בתורה auch
anders verstehen. Die Regel wird als "Maass in der — oder: für
die — Thora" bezeichnet, weil sie das Maass ist, welches auf den
Bibeltext angewendet werden muss, wenn er richtig ausgelegt
werden soll. Dann geht die Bed. "Regel" auf die erste Bedeutung des Wortes מַדָּה zurück.

Mit מְּדָּה wird nicht nur die Regel der Schriftauslegung bezeichnet, sondern auch diese Auslegung selbst, besonders wo es sich um das exegetische Verfahren eines bestimmten Auslegers handelt. So Menachoth III, 4: ישומר ובמדת במדתו והשוה את מדתו וb. IV, 7 (Akiba): אינה היא המדה של השוה את מדתו השוה את מדתו וb. IV, 7 (Akiba): אינה היא המדה של השוה את מדתו השוה את מדתו ובמדת במדתו במדתו במדתו של היא של היא של היא של היא של היא של במדתו ובמדת של היא של במדתו של היא של במדתו במדתו (Gittin 67a): בני שנו מדותי של היא של היא של היא של במדתו (Gittin 67a): בני שנו מדותי של היא של היא של היא של במדתו (Menachoth 18a): בשהלכתי למצות מדותי של היא אלעור בן שמוע המדותי של הכמים במדתו של המדות של המדותו של המדותו של המדותו של המדות של המדותו של המ

קרת פורענות מוכה und קרת פורענות, Maass des Guten, des Heiles. Maass des Strafgerichtes, des Unheiles. Ein Axiom des tannaitischen Midrasch lautet 3: כי איוו מדה מרובה מדת מובה או מדת פורענות. D. h. das Heil wird von Gott in reicherem Maasse gemessen, als das Unheil. So Sn zu 5, 15 (4b 10), S מו 5, 17 (27 a 7). In M zu 16, 14 (49 a 19) lautet der Satz: מו איזון בי איזון ליינו איזון איזון ליינו איזון ליינו איזון ליינו איזון ליינו איזון איזון ליינו איזון איזו

¹ S. dazu Menach. 9a, 26a, Pesach. 77b, j. Pesach. 34c ob.

2 Au dem nachtannaitischen Sprachgebrauche sei der Ausspruch des Agadisten Jischak erwähnt, der als die drei Stufen des Gesetzesstudiums nennt: 1. הלכות האלפות 1. מרמה אום לא בי מרות בי מרות האלפות האלפות משום האלפות משום האלפות האלפות

מדה מרובה מובה או רעה הוי אומר מדה מובה מרובה ממדת פודענת, jedoch hat die Parallelstelle, Joma 76a, die ursprüngliche Form י. S. auch Sanh. 100ab, Aboth di R. Nathan c. 30.

In S findet sich oft die Frage: וכי איוו מדה מרוכה, mit der zwei halachische Kategorien in Bezug auf die Ausdehnung ihres Gebietes mit einander verglichen werden. So zu 1, 2 (4 a 15); 1, 4 (5 c 20); 7, 29 (39 a 9); 11, 33 (5 4 a 11).

בירת Substantiv zum Verbum ברךש (s. diesen Art.) zur Bezeichnung der mit diesem Verbum ausgedrückten Thätigkeit oder des Ergebnisses derselben. שַּרְרָשׁ bed. also entweder das Auslegen der heiligen Schrift, das Forschen in derselben oder das Ergebniss dieser Thätigkeit, die einzelne Auslegung. In der ersten Bedeutung findet sich das Wort in der Sentenz Simon b. Gambiels I: לא המעשה Aboth I, 17. Hier ist פּרְרָשׁ המעשה der allgemeinen Bedeutung des Forschens, Lernens der praktischen Bethätigung der Lehren, dem Handeln entgegengesetzt, wie sonst פּרְרָשׁ (s. d. Art.). Diese allgemeine Bedeutung hat das Wort auch in der Zusammensetzung פּרָרָשׁ, das Lehrhaus, eig. das Haus der Schriftauslegung, Schriftforschung, als des Hauptgegenstandes des Lehrens und Lernens 2.

Die concrete, an einen einzelnen Text geknüpfte Auslegung bed. מַרְרָשׁ z. B. in der oben (S. 26, unter 2.) erwähnten Formel: זה מדרש ווע z. B. in der oben (S. 26, unter 2.) erwähnten Formel: זה מדרש ווע אוה בידינו מן הגולה. S. ferner die Einführung einer agadischen Norm Eleazars aus Modiim: זה המדרש עלה בידינו מן הגולה קלה Gen. r. c. 42³. Zu dieser Bedeutung des Wortes gehört der Plural מְרָרְשׁוֹת welcher im tannaitischen Midrasch sehr häufig dazu dient, um חמי האלהים zu erklären. M zu 18, 16 (59 b 3): החקים מו מדרשות לו מדרשות (59 b 20): אלו מדרשות אלו המדרשות אלו המדרשות (51 ג. במרשות אלו המדרשות (61 ג. במרשות אלו המדרשות שילו המדרשות (61 ג. במרשות שילו המדרשות לו Offenbar sind unter מדרשות לו Britaliterung der biblischen Satzungen sich beziehen-

den Schriftauslegungen gemeint, die man im Textworte מקלם an gedeutet fand, also halachische Auslegungen. Die Halachasätz selbst, welche das Resultat dieser Auslegungen bilden und durc sie mit dem Bibeltexte verknüpft werden, heissen הַלְּכוֹת (s. obe S. 42). הַלְּכוֹת und הַלְּכוֹת sind also die einander ergänzende Theile des Gesetzesstudiums. Daher werden die Worte in Le 10, 11 מררשות בר ה' אליהם וו אשר דבר ה' אליהם וו אלי ההלכות ההלכות so gedeutet: אלו ההלכות אלי Sz. St. (46 d unt.) יו. Vgl. auc den oben (S. 43) citirten Ausspruch über den Dekalog: הלכות יש בו כמה הלכות יש בו כמה הלכות יש בו כחדרשים ferner die ebendaselbst erwähn Controverse über den Begriff der Mischna.

Anstatt des Plurals מְּדְרָשׁוֹת diente auch der Singular מְלְמִים, um die Gesammtheit der Schriftauslegungen (speciell d halachischen) zu bezeichnen. Namentlich steht in der Aufzählu der Disciplinen des Traditionsstudiums — der מְּשְׁבָּה im weitest Sinne — immer an erster Stelle מְּדְרָשׁ ; dann folgen מְּדְרָשׁ זֹי S. oben S. 34f. — Für מְדְרָשׁ הַבְּלִים הַבְּלִּים הַבְּלִים הַבְּלִים הַבְּלִים הַבְּלִים הַבְּבְּבִּים הַבְּבְּבְּלִים הַבְּבּים הַבְּבּים הַבְּבְּבּים הַבְּבְּבְּבִּים הַבְּבּים הַבְּבּים הַבְּבְבּים הַבּבּים הַבְּבְּבּים הַבְּבְּבְּבִּים הַבְּבְּבְּבְּבּים הַבְּבּים הַבְּבּים הַבְּבְּבְבּים הַבְּבְּבְבִּים הַבְּבְּבְּבּבּים הַבְּבּבּים הַבְּבְבּים הַבְּבּים הַבְּבְּבּים הַבְּבְּבּים הַבְּבּבּים הַבּבּים הַבְּבּים הַבּבּים הַבּבּבּים הַבְּבּים הַבְּבּים הַבְּבּים הַבּבּים הַבּבּבּים הַבּבּים הַבּבּים הַבּבּבּים הַבּבּבּים הַב

¹ In Kerithoth 13b der Singular הלכה זו. ² Das ist vielleicht du die sonst allein vorkommende Pluralform מדרשות zu ersetzen. (S. 35), Art. הַנְּרָה. Besonders beachtenswerth ist eine Stelle in T (Sota 7, der Erfurter Codex ist hier lückenhaft; den vollständigen Text bietet Zuch mandel, S. 309, in der Note). Hier ist Prov. 24, 27 auf die Disciplinen des s diums gedeutet und zwar in folgenden verschiedenen Versionen: 1. מקרא, ה: תלמוד ,אגדות ,הלכות .4 ; אגדות ,הלכות ,מדרש .3 ;הלכות ,מדרש ,משנה .2 ;מדרש. No. 3 und 4 sind die drei Traditionsdisciplinen genannt, da תלמור = מדרש. No. 1, 2 bedeutet משנה die gesammte Tradition, von deren Einzelfächern i nur eines, in 2. zwei genannt sind. In der Bar. Sota 44a findet sich nur N jedoch מדרש statt מדרש. 4 Der bab. Talmud, Kidduschin 49 b oben. auch den Ausdruck מְּרָנֵשׁ מּוֹרָה, um das Wort מוֹרָה zu erklären, mit welc Jochanan die Disciplin der halachischen Exegese bezeichnet hatte. -Ausdrucke מְרַנְשׁ סוֹפְרִים, mit dem Halachoth gedoloth Ende die alten Midra werke zum Pentateuch - mit Ausnahme des Torath Kohanim (zu Levit - bezeichnet werden, s. Friedmanns Einleitung zu M (p. XLVIII).

Gegenstand des Lesens (vgl. Jes. 34, 16: וקראו מעל ספר ה' וקראו). Das an der zweiten Stelle sich findende סָפָּר ist entweder erklärende Glosse, oder מָבְרָשׁ סַבְּר ist eine pleonastische Verbindung, wie אָנָלָת סַבּר Die Septuaginta bietet nur ein Wort.

TD. S. ob. (S. 68), Art. T.

מכאן. S. ob. (S. 76), Art. נאן.

ענין zusammengezogen aus אָן אָין, s. v. wie מַנּין. Diese Frage partikel wird im tannaitischen Midrasch fortwährend angewendet. sei es wo nach dem biblischen Ursprunge einer These, einer Halacha, sei es wo im Laufe der Discussion, zu einer aus dem Bibeltexte ohne weiteres zu folgernden These, nach der Berechtigung einer Erweiterung der These gefragt wird. Beispiele der selbständigen Frage (bei der die Antwort entweder mit שנאמר oder mit תלמוד לומר eingeleitet wird): M zu 12, 6 (5a 14 19); 17, 14 (55b 20 24 31 33 34 36 38 39); S zu 1, 5 (6b 1); Terumoth III, 7; Sabbath IX. 1-4; Sanhedrin I. 6. Zuweilen lautet die Frage vollständig so: מנץ אתה אומר, M zu 12, 6 (5 b 30); 14, 25 (32 a unt); 14, 31 (33b 1011); Sn zu 10, 34 (22a 9) 2. — Innerhalb der exegetischen Erörterung wird die feststehende These mit אין לי אלא eingeleitet, die daran geknüpfte Frage mit מנין geschlossen, die Antwort mit תַּלְמִגְּד לוֹמָר eingeleitet. - S. die oben (S. 4) unter אַן gebrachten Beispiele 3. - In Sn zu 29, 35 (55b1) ist unter dem Einflusse der Terminologie des babylonischen Talmuds מנא לן die Stelle von מנין gesetzt.

מסר, übergeben, überliefern. Im Targum wird of מסר mit מסר übersetzt. In Aboth I, 1 מסר ist nicht die Ueberlieferung der mündliche Lehre allein gemeint, sondern die der gesammten Lehre, wie sie Moses am Sinai empfangen hat, der schriftlichen und mündlichen Daher bedeutet anicht bloss mündliche Ueberlieferung, son dern auch - und dann vorzugsweise - die auf den schriftliche Text sich beziehende Ueberlieferung (s. den nächsten Artikel) Das Verbum ist in tannaitischen Texten selten. Sd zu 16. (119 b 33): אמרו הכתוב אלא לחכמים. Die Schrift hat es nämlich die genaue Bestimmung der Tage, an denen und das welche Arbeit verboten ist - den Weisen übergeben, es ihner überlassen. T 458 32 (Edujoth Ende): אבל מוסרין אותן לבניהם ותלמדיהם (vgl. j. Jebamoth 9d oben, b. Kidduschin 71a): die Weisen überliefern die Namen der Familien, deren Legitimitä angefochten wurde, ihren Kindern und Schülern. Bar. Kiddu

¹ Blau, Magyar-Zsidó Szemle (Ung.-Jüdische Revue), IX, 710f., führt au dass מַאַן durch Differenzirung von מַאַט geschieden wurde und nur nach de Ursache, speciell nach dem biblischen Ursprunge fragt.

² Vgl. die Ar wendung der Formel מכאן, oben Art, באן, 3 S. auch Levy III, 145a.

⁴ S. oben S. 89, Anm. 2. — ססס von der Ueberlieferung schriftlicher Belehrun s. in einem Ausspruche Jehuda's I, j. Joma 41a unt.: אלו לאלו (ebenso j. Schekal. 49a 28).

schin 71a, von der mündlichen Ueberlieferung des Gottesnamens: היו מוסרין אותו.

עסורת, Ueberlieferung. Es ist das in Ez. 20, 37 vorkommende Wort, und daher wie dort auszusprechen, nicht etwa ימסורת. Targum und Theodotion bezeugen, dass das Wort in Ezechiel in der Bed. "Ueberlieferung" verstanden wurde; man hat also das in der Schulsprache in dieser Bedeutung lebende Worte ebenso ausgesprochen, wie an der erwähnten biblischen Stelle. Beispiele. Schekalim VI, 1: מסורת בידם מאבותיהם ששם הארון ננוז; j. Joma 41 a מסורת היא בידינו מאבותינו שהבית :9 Schekalim 48d unt., 49a 9: מסורת היא בידינו מאבותינו מסורת בידי ; j. Joma 41a unt., j. Schekalim 49a 21: מסורת בידי In keinem dieser Beispiele, sowie 2. In keinem dieser Beispiele, sowie auch in keinem der in der Anmerkung citirten nachtannaitischen Beispiele handelt es sich um Ueberlieferung religiöser Satzungen, sondern um Ueberlieferung von geschichtlichen oder sonstigen Kenntnissen. Die so gekennzeichneten Ueberlieferungen gehören also ins Gebiet der Agada. Thatsächlich werden von amoräischen Agadisten verschiedene Angaben, die den in den eben angeführten Beispielen ähnlich sind, als מסורת אנדה bezeichnet 3. Auch wo bei einem halachischen Gegenstande angewendet wird, wie in dem Ausspruche des Amora Jizchak (Chullin 63 b): עוף מהור האכל במסודה, handelt es sich nicht um die Satzung selbst, sondern um die Kenntniss von Daten, in diesem Beispiele um die überlieferte Kenntniss der Thatsache, dass irgend ein Vogel zu den reinen, rituell geniessbaren Vogelgattungen gehöre 4. Für Ueber-

¹ S. meine Ausführungen in J. Qu. Review III, 785-790, als richtig anetkannt durch Schürer, Geschichte des jüdischen Volkes II3, 328. bachtannaitischen Texten, die aber zum Theile auf älteren Quellen beruhen konnen: מסורת בידינו מאבותינו אמוץ ואמציה אחים היו, Megilla 10b, Sota 10b (s. Ag. d. pal. Am. II, 355, 1). אמורת בידם מאכותם שיהודה הרג את עשו , j. Kethub. 25 c 24 מסורת בידי מאבותי שלא ללמד אגדה לא לבבלי ולא . j. Gittin 47 b 11 (בידם . 11 להם) j. Pesachim 32a unt. (s. Ag. d. pal. Am. I, 60). In einer Agada zu Gen. 34, 30, Jakob in den Mund gelegt: מסורת היא בידי הכנעניים שהן עתידין ליפול בידי, Gen. r. c. 80 Ende. — ביר משה הדבר מסורת ביר (Exod. r. c. 43 (3), s. Ag. d. pal. מסורת אגרה היא חירם בעל אמו של נבוכרנצר :Lev. r. c. 18 (2), Simon (Ag. d. pal. Am. II, 453, 4). - Pesikta 65 b, Pes. r. c. 17 (88 b), Jehuda b. Pazzi (ib. J. b. Simon): מסורת הנדה היא כי שרח בת אשר כשירדה למצרים כרנוה בריחים III, 176, 4). - J. Baba Bathra c. 6 Ende (15c), Tanchuma: ססורת אנדה היא שאין שקום דביר עולה מן הסנין Die Erklärung des Wortes שיום wird dort unmittelbar so gegeben: נאמן הצייד לומר עוף זה מהור מסר לי רבי. Vgl. Löw, Gesamm. Schriften I, 304. - Vgl. auch Gen. r. c. 81 Ende, die Bemerkung Eleazar b. Pedaths (Ag. d. pal. Am. II, 42) zu Jos. 11, 13 (die Verbrennung Chazors): במסורת שרפה הק"בה אמר למשה ומשה אמר ליהוסע.

lieferungen religionsgesetzlichen Inhaltes diente der Ausdruck (s. diesen Art.). Hingegen wurde die Anwendung von הלכה von den angeführten Beispielen abgesehen, auf die den geschriebenen Text der Bibel, zunächst des Pentateuchs betreffende Ueberlieferung beschränkt. Das wird besonders aus der These ersichtlich, welche nebst der ihr gegenüberstehenden These מקרא im Art. מקרא besprochen werden wird Wenn nun Akiba in einer seiner Sentenzen sagt: מסורת סיינ לתורה "die Ueberlieferung ist ein Zaun für die Thora" (Aboth III. 13), so haben wir kein Recht, hier das Wort מסורת in einem anderen Sinne, als dem zuletzt erwähnten zu verstehen. Vielmehr müssen wir annehmen, dass Akiba, in dessen Schriftauslegung gerade die Rücksicht auf die kleinsten Einzelheiten des geschriebenen Textes. ja sogar — nach der bekannten Legende Rabs (Menachoth 29h) - auf die Krönlein der Buchstaben charakteristisch und epochemachend war, als jenen schützenden "Zaun für die Lehre" den zu machen die "Männer der grossen Versammlung" empfohlen hatten (Aboth I, 2), die sorgfältige Ueberlieferung des Bibeltextes erkannte. Man darf daher ohne weiteres in Akiba's Spruche den leitenden Gedanken jener Disciplin erkennen, welche den Namer Massora trägt 1 und den Bibeltext und dessen kleinste Einzel heiten zu bewahren und mit allerlei mnemonischen Hilfsmittel und systematischen Regeln festzustellen sich bemühte?.

¹ Die Aussprache מְלְרָה ist eine auf מְלֵרָת beruhende Punktirunder Schreibung מְלֵּרָה diese kommt in der talmudisch-midraschischen Litteratunoch nicht vor. Die Wortform מְלֵרָה, die in nachtalmudischer Zeit aufkömmist aber מְלֶרָה, Plur. מְלֵרָה gelesen worden, in Anlehnung an den biblische Ortsnamen (Deut. 10, 6; Num. 33, 30). Die Aussprache מְלֶרָה hat keine geschichtliche Grundlage und ist erst in neuerer Zeit aufgekommen. S. Näherein meinem S. 107, Anm. 1 erwähnten Artikel. Die Erörterung Königs, Einl. das A. T., S. 38 f., kann nicht als Widerlegung der meinigen betrachtet werde

² Samuel b. Jizchak, ein palästin. Amora vom Anfang des 4. Jahrhunder deutet den Ausdruck בְּבְּבָּהָ, I Chron. 28, 19, so: אוֹ המסורה, j. Megilla 70 a obe⊐ In Midr. Samuel c. 15 Ende dafür: מלמר שניתנה במסורת. D. h. die Beschreiburdes Heiligthums, die David seinem Sohne Salomo übergab, wurde in eine⊐ durch genaue Ueberlieferung geschützten Texte gegeben. (S. Die Ag. d. p. Am. III, 45). — Die Gelehrten von Caesarea (im 4. Jahrhunderte) sahen in d∈ Worten, mit welchen Neh. 8, 8 die sorgfältige Vorlesung der Thora durch deviten erzählt wird, die Massora angedeutet: מיכן למסורה, Gen. r. c. 36 Ens (s. oben S. 87, Anm. 4). Im jer. Talmud, Megilla 74 d 49, ist diese Deutung den Ausspruch Chananels (Rabs) über Neh. 8, 8, welchem die Meinung Caesareenser angefügt ist, aufgenommen: אילו המסורה. Dass dies Frichtig ist, beweist die Version dieses Ausspruches im bab. Talmud, Megilla Nedarim 37 b, wo die Deutung nichtig ist, gleichbedeutender Plural vor

Es sei noch M zu 19, 3 (62b 5) erwähnt. Dort werden die Worte "ihr habet gesehen" in der Botschaft Gottes an Israel 50 paraphrasirt: לא במסורת אני אומר לכם. Hier ist das durch Ueberlieferung Gewusste dem Selbsterfahrenen, Gesehenen, entgegengesetzt.

מעם Piel מעם (geschr. מיעם), eigentlich verringern, in exegetischem Sinne: wegnehmen, ausschliessen; Gegensatz zu בה, eig. vermehren, in exegetischem Sinne: hinzufügen, einschliessen, einbeziehen. Diese beiden Ausdrücke bezeichnen eine bibelexegetische Methode, als deren Urheber Nachum aus Gimzô 2 genannt wird; von diesem lemte sie Akiba. T 446 28 (Schebuoth 1, 7): ד' עקיבא ... היה דורש רבויין ומיעומין שכך למד מנחום איש גם וו. Jochanan berichtet so darüber (Schebuoth 26b): ר' עקיבא ששימש את נחום איש גם זו שהיה דורש את כל התורה כולה בריבה ומיעט איהו גמי דורש ריבה ומעם. In der Anwendung dieser Methode wird im Midrasch Akiba's besonders die Formel angewendet: אָחַר שַׁרִיבָה הַבַּתוּב מִיעָם, s. S zu 1,2 (4c7); 1, 6 (6c unt.); 1, 13 (8a unt.)3. Das von Jochanan in seinem erwähnten Berichte citirte Musterbeispiel besteht in einer Ausführung Akiba's zu Lev. 5, 4. Sie lautet: או נפש כי תשבע ריבה להרע או להיטיב מיעם לכל אשר יבטא האדם חזר וריבה ריבה ומיעם ורינה אריבה הכל מאי ריבה ריבה כל מילי ומאי מיעט מיעט דבר מנוה Die in diesem Beispiele angewendete Norm entspricht der 6. Regel Ismaels. Subject zu מיעם und מיעם ist auch hier הכתוב. Aus M sei erwähnt: zu 21, 6 (77bs): שריבה ; ib. (Z. 9): שריבה תכחוב Ohne Subject: zu 12, 4 (4a 24) הכחוב. — Auch wenn die Ausschliessung durch das dem betreffenden Textworte angehängte למעם ausgedrückt wird (vgl. oben, S. 74, להוציא), ist als Subject בעם את אהרון zu denken. S zu 1, 1 (3d 4): אליו למעם את אהרון. Dieser Formel entspricht für die Einschliessung לְרֶבוֹת (vgl. oben, 8.8, להביא). Als Akiba die Methode des Ausschliessens und Einschliessens auf Lev. 7, 12 anwendete, wies das Eleazar b. Azarja mit den Worten zurück: אפילו אתה אומר כל היום כולו בשמן למעם משמע לרבות איני שומע ל S zu 7, 12 (34d unt.) 6.

המסוד, bei El. Levita, Mas. Hamas., 3 Einl. Anf.: אלו מסורת) als abweichende leinung (אלו מסורת) dem Ausspruche angefügt ist.

¹ Ueber בחכמה החכמה, Tanch, ואתהגן Ende (ed. Buber III, 13) s. Die Ag. Pal. Am. I, 81, 2. 2 S. Die Ag. d. Taun. I, 61—64. 3 Nach Hoffmann's emerkung (Zur Einleitung, S. 31) "hat der babylonische Talmud dafür stets: 4 S. die Uebersetzung dieser Stelle bei Levy, III, בל רבר: כל מילי hiess es in der Baraitha ursprünglich הה, statt שמקרא אחר מרקב ומקרא אחר מרקב ומקרב ומ

מעם (geschr. מיעום). Nom. act. zu מעם, die Ausschliessung. In S lautet eine ständige Formel הרי אלו מיעומים, die angewendet wird, wo einer Reihe von Wörtern des Textes ausschliessende Bedeutung zuerkannt wird. Zu 4, 27 (21 c 10); 6, 2 (29 a 15); 11,10 (50b1). Vgl. S zu 7, 18 (36d 18). Die dreizehn Stellen, an denen im Pentateuch besonders hervorgehoben wird, dass Gottes Anrede sich nur an Moses - also nicht auch an Aharon - richtete, kennzeichnet Jehuda b. Bathyra so (Sn zu 7, 89, 15b 18): היי שלשה עשר מיעוטים מיעט אהרון מכל דברות שבתורה. In S zu 1, 1 (4d 3) kurz: וייג מיעומין bezeichnet man die ganze durch Akiba von Nachum überkommene exegetische Methode; 8 den im vorhergehenden Artikel citirten Bericht in T. Im anderer Berichte wird als Inhalt dieser Methode die Deutung gewisse Partikeln des Bibeltextes angegeben, von denen die einen, wie und pr, ausschliessende, die anderen, wie nu und pr, einschliessend Bedeutung haben: אכין ורקין מיעומין אתין ונמין ריבויין, Gen. r. c. (14); אתים וגמים ריבויים אכים ורקים מיעומים, j. Berach. 14b 69, j. Sot 20c 62 2. - Von den Zweiunddreissig Regeln haben die erste vier diese im Sinne der Methode Akiba's gedeuteten Partikel zum Gegenstande. Die zweite Regel heisst מיעום und betrif ausser אָל und בין auch יעום אחר Die vierte Regel heisst יעום אחר und betrifft Texte, in denen zwei jener Partikeln verbunde sind, wie in Num. 12, 2. — Ueber מיעום in der halach schen Exegese s. unt., Art. יְבֵנְי 3.

שנים bed. als Substantiv die Minderheit (im Gegensatze z רוב, Mehrheit). In der Bedeutung Minimum findet sich das Wor in Sätzen wie מיעום דורות שנים, M zu 12, 14 (8b ז); שנים, M zu 16, 13 (49 a unt.); שנים שנים, S zu 15, 25 (79 a 11)

מנעם (aus מָּבֶבָּה gekürzt) Adj., wenig; opp. מָרֶבָּה, viel. Ein

¹ S. oben, Art. הְּבֶּר (S. 16). Zur Sache s. Die Ag. d. Tann. I, 382.

2 Ueber diese Berichte und die parallelen Berichte des bab. Talmuds s. I
Ag. d. Tann. I, 62f.

3 Zur Geschichte der Regeln des עומים עומים שנים "Schwarz, Die hermeneutische Analogie, S. 125f., S. 184.

4 Vgl. Nidda 3
ob. (in Bezug auf I Sam. 1, 20): מיעום העום מיעום ימים שנים "Vgl. dan Midr. Sam. c. 3 (2): אלהקופות לאהר שתי הקופות:

Regel Akiba's lautet (S zu 15, 25, 75 a 2) !: כל ששמועו מרובה ושמועו מועם תפשתה המרובה לא תפשתה תפשתה המועם תפשתה. D. h.: Wenn ein Textwort so verstanden werden kann, dass es Vieles, aber auch so, dass es Weniges bedeutet, wie im Texte ימים, Tage: dann hast du, wenn du das Viele ergreifst, nichts ergriffen, wohl aber, wenn du das Wenige ergreifst (das Minimum ist sicher und in dem Mehr, das angenommen werden könnte, enthalten - s. vor. Artikel am Ende -, die Vielheit ist unbestimmt und unbeweisbar)2. Eine Regel der Schule Alciba's lautet: בכל מקום . הכתוב פורם את המועם. Ueberall specificirt die Schrift die Minderheit. Sd zu 14, 4 (94b 8), in Bezug auf die Aufzählung der reinen Thiere: 14, 15 (95a 15), in Bezug auf die Aufzählung der unreinen Vögel 3. — לשון מרובה ,לשון מועם s. oben, S. 99. — Die verkleinernde Ausdrucksweise (im Gegensatze zur hyperbolischen Ausdrucksweise) bed. לשון מועם in dem Ausspruche Simon b. Gamliels II. (Gen. r. c. 22, 10): בשלשה מקומות דברו הכתובים בלשון מועם . Es sind die drei Bibelstellen (Gen. 4, 11, Num. 16, 30, Richter 11, 35), an denen von der Erde der Ausdruck פצה פה (nicht מבה oder פער פה (פער פה) gebraucht wird 4.

ל Citirt j. Joma 40 a 16. ² Im babylon. Talmud wird diese Regel (anonym) so citirt: משמת מועם הפשת מועם הפשת מועם, Chagiga 17a, R. H. 4b, Joma 80 a, Sukka 5b, Kidduschin 17a, Chullin 138 a, Arachin 4b. Fast an allen diesen Stellen ist הששח mit ש (nicht d) geschrieben, an einigen mit ה am Ende, wie in S. ³ Vgl. den Ausspruch Jehuda's I, Chullin 63b. ⁴ S. Die Ag. d. Tann. II, 331, 5. ⁵ S. Die Ag. d. Tann. II, 297; Monatsschrift, 40. Jhg. (1896), S. 20.

מעשה, That, Thatsache, Wirklichkeit, thatsächlicher Inhab Begebenheit, Geschehniss, Erzählung, Bericht. Im Ismael'sche Midrasch wird öfters die Annahme abgewiesen, dass die von Bibeltexte dargebotene Reihenfolge eine Rangfolge der betreffer den Personen oder Sachen bedeute. Die abgewiesene Annahn ist so formulirt: בּל־הַקוֹדֶם בַּמְקרָא קוֹדֶם בַּמְעָשׁה, "was in dem Bibe texte vorangeht, geht auch in der Wirklichkeit voran". M 12, 1 (1a), mit den Beispielen: Himmel und Erde (Gen. 1, 1, hi gegen Gen. 2, 4); die drei Stammväter (Exod. 3, 6, hingegen L 26, 42); Moses und Aharon (Exod. 12, 1, hingegen 6, 26); Vat und Mutter (Exod. 20, 12, hingegen Lev. 19, 3). - M zu 20, (70 a 20): Vater und Mutter. - Sn zu 27, 1 (49 b ob.): die Töch Zelofchads (Num. 27, 1, hingegen ib. 36, 11); zu 10, 3 (19a 8) u zu 30, 2 (55 b 22): Gemeinde und Fürsten (Num. 10, 3. 4, hingeg 27, 1) בי מעשה הפרשה "der Inhalt des Abschnittes" mit na folgendem ב: Sn zu 6, 23 (11 b 30); 8, 2 (16a 2); ohne הפרשה: zu 12, 19 (11a 1); Sn zu 6, 23 (11b 36) 3. — בשעת מעשה, im Ze punkte, für welchen das Gebot thatsächlich gegeben wurde. Gegensatze zu להורות, die künftigen Generationen, die Zukur Sn zu 5, 1 (1a 10); S zu 10, 6 (47 a 20).

Die 13. der Zweiunddreissig Regeln lautet: שאחריי מעשר לישון. Als Beispiele führt die Baraitha בּ Gen. 1, 27, wo im Allgemeinen die Schöpfung des Menschen lrichtet wird, während die Einzelheiten des Berichtes (מַעָשָׁיוּ in Gen. 2, 7ff. folgen 4. Vgl. S zu 8, 14 (41 c 6): מהוא פורט את מעשיו

קמְשְׁה בְּרָאשִׁה, der Bericht von der Schöpfung: Gen. 1. Cl giga II, 1; S zu 22, 28 (s. oben, Art. להלן); T 228 6; Zweiur dreissig Regeln, No. 12. — מָשְשָׁה מְרְבָּבָה, der Bericht vom Throwagen: Ezech. 1. Chagiga II, 1; Bar. Sukka 28a (in Megilla

Ende nur מרכבה). Mit diesen beiden Benennungen von Gen. 1 und Ez. 1 werden auch die an diese Abschnitte geknüpften Erläuterungen und Speculationen kosmogonischen und theosophischen i Inhaltes bezeichnet. — Andere mit מעשה בעומדים בעומדים (Gen. 19, 30–38), T 228 6 (Megilla g. Ende); מעשה לום ובנותיו (Gen. 35, 22), Megilla IV, 10; מעשה מושה (oder מעשה (Gen. 38), Megilla ib., T 228 7; מעשה עגל השני (Exod. 32, 1–6), Meg. ib., T 228 7; מעשה עגל השני (Exod. 32, 1–6), Meg. ib., T 228 7; מעשה פלנש בנבעה (Exod. 32, 21–24), Meg. ib., T 228 14; מעשה פלנש בנבעה (Richter 19, 22ff.), T 228 9; מעשה אמנון ותמר (II Sam. 13, 1–23), T ib. (Megilla: מעשה דור ואמנון וומשה דור ואמנון (II Sam. 16, 20–23), T 228 10.

מפנה. S. unt., Art. מפנה.

פרש. S. unt., Art. פרש.

אַבָּה. Im tannaitischen Midrasch wird das Verbum sehr häufig beim Hinweise auf allgemeine, aus der heiligen Schrift sich ergehende Thesen oder Anschauungen oder geschichtliche Daten angewendet, und zwar in den zwei Formeln: אַרָה מוצא (st. אָרָה מוצא (st. אָרָה מוצא) "wir haben gefunden" 4. Diese Formeln gehören zu den dramatischen Elementen dieser Kunstsprache.

1. Sehr gewöhnlich ist וכן אתה מוצא, namentlich im Midrasch der Schule Ismael's, dem auch die sonstigen Beispiele für אתה

¹ Bei Levy III, 197a, Z. 28 l. Theosophie st. Theogonie. 2 In T 197f. (Sukka 3 Ende), vgl. T 210 ob. (R. H. 1, 12), fehlt die Form der Frage. S. Die Ag. d. Tann. I, 334f. 3 Kidduschin 2b, Nidda 31a. S. Die Agada d. Tann. II, 104. — Vgl. den im bab. Talmud (B. Kamma 107a und sonst) oft wiederholten Ausspruch Rabba b. Nachmani's: מקנה הורה מורה במקצה המקצה in T 46 10 (Demai 1, 14) entspricht in j. Demai 23 665: הְּמָרְמִיהְיֹּר.

י Frage Jonathans an Simon b. Jochai. S. Die Ag. d. Tann. II, 106, 1.

Im nachtannaitischen Midrasch ist אַשָּה הַאָּשִּׁ פּוֹים stehende Formel zur Einführung von Erweiterungen des biblischen Erzählungsstoffes durch die Dichtung, und zwar nicht immer auf exegetischer Grundlage. Aus Pesikta und Genesis rabba seien folgende Beispiele angeführt: Pesikta 23 b, 34 a, 71 b, 99 a, 111 b, 112 a, 115 b, 125 a, 137 b, 138 a, 146 b, 147 b, 186 a, 187 b, 189 a. Gen. r. c. 40 (6); 60 (12); 65 (11); 71 (5); 77 (1); 98 (17 18). Beispiele für מונים שונים וויים וויים

Sd zu 25, 5 (125 b s). — Aus dem Ismael'schen Midrasch. Sn zu 5, 3 (1 b 2): . . . אף כאן . . . (sic) מדאנו.

Im babylonischen Talmud ist מה מצינו Benennung des Analogieschlusses geworden. S. Jebamoth 7b: . . מה מצינו מ .. אר. Nedarim 4b י.

Der Niphal נמצא mit darauf folgendem Participium wird benfalls zur Einführung des aus dem Texte und seiner Auslegung u ziehenden Ergebnisses angewendet, und zwar in den beiden שתה und נמצינו welche man als die Passivformen zu אתה שמעני und מציני betrachten kann. Es finden sich folgende Wenungen: נמצאת אתה אומר "es ergiebt sich, (du bist in der Lage), lass du sagen musst (oder kannst)". M zu 12, 1 (2 a 3); Sn zu 7, 13 (51 a 27); S zu 20, 2 (91 b unt.); 25, 2 (105 a unt.); Zweiundreissig Regeln. No. 21. — גמצאת אומר. M zu 13, 14 (22b 30); 6, 1 (46 b 21); S zu 14, 14 (72 a 8); 25, 10 (107 a 6); 27, 32 (115 c 7). 1 301 וו (Sota 4 Ende). SO c. 1 Ende. — נמצאת אתה עושה. M ע 12, 2 (3a 20). — נמצאת מקיים, S zu 13, 2 (60 b 4) 2. — Dem Mimsch der Schule Ismaels eigenthümlich ist der Ausdruck נמצינו mit dem eine allgemeine, aus dem Midrasch sich ergebende These eingeleitet wird. M zu 12, 2 (3a6); 12, 7 (6a 20); 12, 12 7b unt.), 12, 22 (11b 21); 14, 7 (27a 30); 20, 26 (74a unt.); 21, 7 78a 19); 21, 14 (81a 4); 21, 30 (87a 19); 31, 13 (103a unt.). Sn zu (27 (6b 5); 6, 11 (10a 21 22); 7, 1 (13b 21); 9, 6 (17b 11); 27, 20 52b 11); 35, 13 (61 a 8). Sd zu 11, 28 (86 b 19); 32, 1 (131 a 26).

wird auch mit dem Gegenstande der Auslegung als subjecte verbunden. So besonders in der Verbindung גְּמְצָא לָמֵר, oben, S. 95; ferner גָמְצָא מְלַמֶּר, s. ebendas.; אַנְמָצָא, M zu 2, 1 (1a 5). Ohne durch ein Verbum im Particip ergänzt zu ein: ממצא דוד מבני בניה של מרים, Sn zu 10, 29 (20 b unt.).

תְצְּהָה, das einzelne pentateuchische Gebot. Die Gesammtahl derselben, 613, findet sich als feststehend schon in einem

Ausspruche des Tannaiten Simon b. Eleazar, M zu 20, 2 (67a 18) Es ist wahrscheinlich, dass die beiden Zahlen, deren Summe 613 die 248 Gebote und 365 Verbote, als bedeutsame Zahlen 2, die symbolisch verwerthet wurden, die Grundlage dieser Zählung bildeten. Der Amora Simlai setzt in seiner Predigt über die Gebote 3 diese Zahlen und deren Symbolik als bekannt voraus. -Aus früher Zeit stammen die Ausdrücke מצות לא und מצות עשה תעשה (s. M zu 20, 7, 69a 5 6). Mit תעשה, "thue" ist der Typus des Gebotes im engeren Sinne angegeben; mit לא תעשה, "thue nicht" der Typus des Gebotes, das etwas nicht thun heisst, d. i. des Verbotes 5. — Aus der Fülle von Beispielen für das Wort مرابع in der tannaitischen Litteratur seien nur einige wenige hier citirt M zu 12, 6 (5a 25): אחת מצות ללמד על מצוה אחת ; 12, 8 (6b 10): (s. oben, S. 40): הוסיף לו הכתוב שתי מצות חוץ מן המצוה האמורה בנופו S zu 8, 16 (42 a 15): אין לך כל דבר ודבר שאין בו מצוה למקום (Da wird dann im Einzelnen ausgeführt) 6.

סקדם. S. Art. סקדם.

עלקום, Ort, Stelle der heiligen Schrift. Ein Ausspruc Nechemja's lautet: דרי תורה עניים במקום אחר ועשירים במקום אחר אחרים במקום אחרים אחרים עניים במקום אחרים אחרים אחרים עניים במקום אחרים אחרים עניים במקום אחרים עניים במקום אחרים אוניים אחרים אחרים אוניים אחרים אוניים אחרים אוניים אחרים אוניים אחרים אוניים אוניים

S. Die Agada der Tannaiten II, 436. — Vgl. Rosin, Ein Compendium d jüdischen Gesetzeskunde, S. 14.
 Die "248 Glieder des Menschen", Oholo I, 8; die 365 Tage des Sonnenjahres.
 S. Die Agada der pal. Am. I, 55

M zu 14, 1 (2566); Sn zu 11, 16 (2563); Sd zu 3, 24 (71a1). Weitere Beispiele zu בכל מקום s. Art. אין (S. 5) und Art. מצא (S. 114). — Sn zu 10, 35 (22a19), מאר היה זה מקומו d. h. der Abschnitt Num. 10, 35—36 steht nicht an seiner ursprünglichen Stelle. — בסיני נאמר אלא שנכתב במקומו, Chullin VII, 6, von Gen. 32, 33 1. — ברע הוא מוכרע. s. oben (S. 87) Art. כרע.

קבר, ein Theil, opp. הכל, das Ganze. S. die 18. der Zweiunddreissig Regeln, oben S. 39, Art. הנה.

סקרא. Zunächst Nom. act. zu קרא, lesen, also s. v. wie קראה Vgl. קריאת שמע, Berach. II, 5; ימן המקרא ("die Zeit des Lesens"), ib. II, 1; מקרא ותפלה, T 5 15 (Ber. 2 g. Ende). Gewöhnlich aber bed. מקרא — wie schon Neh. 8, 8 — den Gegenstand des Lesens, das Gelesene. Sowie בתוב den Text der heiligen Schrift bezeichnet, insofern er geschrieben ist, bed. מקרא denselben Text, insofern er aus der Schrift gelesen wird. Und ebenso wie י בְּתְּוֹב , bedeutet auch מְקְרָא: 1. den einzelnen Bibelvers, die einzelne Bibelstelle; 2. die Gesammtheit der biblischen Bücher, die h. Schrift 3. — Beispiele zu 1.: מקרא הוא מן התורה, M zu 16, 13 (49 a ווי); הביא לו מקרא מן התורה , שאין לו מקרא מן התורה , S zu 11, 33 (54b unt.), Sota V, 2; ומקרא אחר אומר, Sota V, 2; הרי זה מקרא עשיר, 8. oben, S. 116; מקרא זה נוקב ויורד עד תהום , Sanh. 97b 4; המקרא הזה s. unt., Art. קים, קרא , שני מקראות סרא א. oben S. 87 (Art. כרע. S. auch unt., Art. קים ,משל ob. Art. גנאי. - Zu 2. s. die oben im Art. הגרה, S. 34f., citirten Beispiele, in denen מקרא die ganze Bibel, משנה die ganze traditionelle Lehre bedeutet. Ferner: Sanhedrin 91 b unt., wo berichtet wird, Meir habe auf eine die Auferstehung der Todten betreffende Frage nicht aus der h. Schrift und nicht aus der traditionellen Lehre, sondern mit einem dem gewöhnlichen Leben entnommenen Gleichnisse beantwortet: לא ממקרא ולא ממשנה אלא מדרך ארץ 5. — T 248 10 (Jebam. 6, 8): ר שמעון בן אלעזר מביאו מן המקרא.

Auch das Studium der Bibel heisst מְקְרָא, sowie das Studium der traditionellen Lehre מָשְׁנָה. S. Aboth V, Ende: בן חמש שנים

¹ Anders אומ מפוס הוא למד Makkoth III, 15; אומר שנאת, M zu 31, 13 (103b 10). T 134 15 (Sabb. 16, 16). Hier bed. בוסף nicht die Bibelstelle, sondern den Gegenstand, von dem ausgegangen wird. — Hier sei noch die Redensart אָסָר erwähnt, die die Unbedingtheit eines biblischen Gebotes anzeigt. Sie kommt einige Mal in M vor: zu 12, 16 (9 b 6); 20, 12 (70 a 3); 21, 3 (75 b 23).

2 Vgl. auch אַרְהָּה הָּנְרָה הָּנְרָה הָּנְרָה הָּנְרָה הָּנְרָה הָנְרָה הָּנְרָה הַנְּרָה הָּנְרָה הָּנְרָה הָּנְרָה הַנְּרָה הָּנְרָה הַנְּרָה הַנְּרָה הָּנְרָה הָּנְרָה הָנְרָה הָּנְרָה הָּנְרָה הָּנְרָה הָּנִיה הָּנְרָה הַנְרָה הַנְּרָה הָּנְרָה הַנְּרָה הָנִירְה הַנְּרָה הָנִירְה הַנְּרָה הַנְיִיר הָנְרָה הָנְרָה הָנִיר הָנְרָה הָנְיִיר הַנְיר הָנִיר הָנִיר הְיִיר הָנְיר הְיִיר הְיִיר הָנִיר הָנְיר הָנְיר הָנְיר הָנְיר הָנִיר הָנִיר הָנְיר הָנִיר הָנִיר הָנִיר הָנִיר הָנִיר הָנִיר הְנִיר הְנִיר הְנִיר הְנִיר הָנִיר הָנִיר הָנִיר הָנִיר הָנִיר הָנִיי הְנִיר הְנִיר הְנִיר הְנִיר הְנִיר הְנִיר הְנִיר הְנִיר הְנִי הְנִיר הְיִי הְנִיר הְנִיר הְנִיר הְנִיר הְנִיי הְיִי הְיִי הְנִיר הְנִי הְיִי הְיִ

Zuweilen steht מְקְרָא, als Bezeichnung des Bibeltextes, der aram. Uebersetzung, פּרְנִּוֹם, gegenüber. S zu 10, 11 (46 d unt.): בּרַגִּים... בּרַנִּים אַרְּיָּים. S. auch unten, Art. בּרְנִים. Von gewissen Partieen des Religionsgesetzes heisst es, dass es für sie wenig Schrifttext und viele Satzungen (mündliche Ueberlieferungen) gebe, מקרא מועם והלכות מרובות, Chagiga I, S. S. auch unt., Art. בּרָנִים.

Vereinzelt tritt uns in tannaitischen Texten מקרא sammenfassende Bezeichnung der biblischen Bücher ohne de Pentateuch entgegen. In Sd zu 32, 13 (135 b 24) wird nämlis dieser Vers allegorisch auf die geistigen Güter Israels, die verschiedenen Disciplinen und Bestandtheile der Lehre gedeutse schiedenen Disciplinen und Bestandtheile der Lehre gedeutse ביבהו על במתי זו תורה :.. ויאכל תנובות שדי זו מקרא ויניקהו דבש 5. Hier ist offenbar unt מקרא die Bibel ohne die Thora gemeint, da dieser eine besonder Stelle in der Deutung zu Theil wird. S. auch die oben, S. ≤ Z. 10 citirten Worte: מְּקְרָא תורה ומקרא Diese specielle Anwedung des Wortes מְקְרָא findet sich sonst weder in der tannaischen, noch in der nachtannaitischen Midraschlitteratur. Hi

¹ Vgl. in der Ueberlieferung Hoschaja's über die 480 Synagogen Jeru= salems, mit deren jeder zwei Schulen verbunden waren: ספר למקרא ובית תלמוד למשנה, j. Megilla 73 d 32, Kethub. 35 c 62 (c. 13 Anf.). Tann. II, 92. 3 Vgl. Lev. r. c. 36 (2). 4 S. in der Deutung von Neh. 8 durch Rab, b. Megilla 3a (j. Megilla 74d 48): התנום . . . זה מקרא . . . זה מקרא. Ferner den Vorschriften Josua b. Levi's und Ammi's (Die Ag. d. pal. Am. I, 141; 1 שנים מקרא ואחד תרנום :Berach. 8ab. 5 Die weiteren Theile dies Ausspruches s. unter גוף, גורה שוה Jedoch fällt dies Beispiel we wenn man die Stelle in Aboth di R. N. c. 14 Ende so emendirt: מקרא תורה נביאים וכתובים [ושנה] משנה [מדרש] הלכות והגדות. ⁷ Blau, Zur Einleitung, S. 9 glaubt zwei Beispiele in Gen r. und in Schir, r. gefunden zu haben, jedoch a Grund irrthümlicher Auffassung. Denn in Gen. r. c. 16 (4) ist die Deutung d zweiten Vershälfte von Gen. 2, 12 (חלמוד ומשנה מקרא ומשנה מקרא ומשנה ותלמוד) וווספתא ואנדה zwar eine Fortsetzung der zu V. 11 b und 12a (ותוספתא ואנדה יורה aber unter דברי תורה ist in diesem Falle nicht der Pentateu gemeint, sondern die Lehre ihrem ganzen Umfange nach, s. oben S. 35, Z. ferner S. 65, Art. 707, während zu V. 12b die Disciplinen der Lehre, mit 87

gegen ist sie im massoretischen Schriftthum gebräuchlich und auch in der mittelalterlichen Litteratur, namentlich bei spanischen Autoren, seit der zweiten Hälfte des 11. Jahrhunderts (Bachja b. Pakuda) nachweisbar. Es fand sogar eine weitere Differenzirung im Gebrauche des Wortes statt, indem man mit der men mit der Bibel, die Propheten, bezeichnete².

Endlich sei noch die Bedeutung des Wortes מְּלֶרְאׁ in dem Grundsatze יְשׁרְאָם לַמְּלָרְאׁ erwähnt. Von einem sonst überhaupt nicht erwähnten Tannaiten wird erzählt, seine Schüler hätten ihn gefragt, ob in Lev. 12, 5 das Wort שבעים (= שבעים, zwei Wochen) nicht etwa als שֶׁבְעִים, siebzig [Tage] verstanden werden könne. Er beweist ihnen die Richtigkeit der Lesung שַּבְעִים aus dem Verhältnisse der Zahlen in V. 5 zu denen in V. 3 und 4. Als die Schüler weggegangen waren, suchte er sie eigens auf, um ihnen zu sagen, dass es einer Argumentation für die Lesung

⁽d.i. der ganzen h. Schrift) an der Spitze, aufgezählt werden. Was das aus Schir r. zu 1,5 gebrachte Beispiel betrifft, so findet sich allerdings in Schir. r. die Aeusserung über die aussen hässlichen, innen aber von Wissen erfüllten Gelehrten mit der Aufzählung: יש בהם תורה מקרא משנה מדרשות הלכות תלמור Exod. r. c. 23 (10) finden wir die zweifellos ursprüngliche Version: הם מלאים מבפנים מקרא משנה תלמור הלכות ואגרות. Höchst wahrscheinlich ist in der Version des Schir r. das Wort הורה in seiner weitesten Bedeutung an die Spitze der Liste gestellt. Vgl. in Schir r. selbst, zu 1, 14 (zweimal): מהו אשכל איש שהכל בו מקרא משנה תלמור תומפתות ואגרות.

¹ S. Frensdorf, Massora Magna, im Glossar unter שורייתא und אורייתא. Bei Ben Ascher hat Blau, Massoretische Untersuchungen S. 50, den Ausdruck בתורה ² S. meine Nachweisungen in Revue des Études Juives XV, 113-114; XVI, 277-278; XXII, 46, n. 1. Ausser den dort angeführten Beispielen habe ich noch folgende gefunden: A. Ibn Ezra am Ende des בתורה ובמקרא ובכתובים :ס' השם. Im — unechten — Briefe Moses Maimûni's an seinen Sohn: בתורה ובמקרא ובתלמוד. Oft bei Joseph Ibn Caspi; s. die Anfühfangen bei Steinschneider, Die hebräischen Uebersetzungen des Mittelalters, 1.92, Anm. 332, p. 93, A. 343; ferner bei Renan-Neubauer, Les écrivains juifs français du XIV. siècle, p. 194, 195 und sonst. - Chronik des Achimaaz (Neubauer, Mediaeval Jewish Chronicles II, 131 unten): לקרוא בתורה ולהנות במקרא. --Besonders interessant ist, was in der Bar-Sira-Legende (Alphabetum Siracidie, ed. Steinschneider, 20a) von dem frühreifen Helden derselben erzählt wird: אמרו עליו על בן סירא שאותה שנה למר ספר תורה כלה לשנה השנית למד מקרא ומשנה ותלמוד הלכות ואנחת. 3 ר' יהודה בן רועץ Jehuda b. Roez (od. Ruaz). Es ist nicht der geringste Anhaltspunkt dafür vorhanden, in welche Zeit dieser Tannait zu setzen ist. Wahrscheinlich gehörte er der vorakiba'schen Zeit an. S zur St. (58b 12); in Sanhedrin 4b wird die Aeusserung J. b. R.'s so gegeben: שבועיים קרינן ויש אם למקרו.

nicht bedurft hätte, מפני שיש אם למקרא; "denn die Lesung hat eine Mutter", d. h. wohl: die Lesung, wie sie für Wörter des Bibeltextes, die auf verschiedene Weise gelesen werden können, überliefert ist, hat eine feste Grundlage, sie kann sich auf eine sichere Tradition berufen, wie ein Kind auf seine Mutter 1. Es giebt noch einen tannaitischen Text, in welchem unser Grundsatz angewendet wird, um die unzweifelhafte Autorität der überlieferten Lesung festzustellen. Es wird nämlich im babylonischen Talmud (Sanh. 4ab) eine Baraitha citirt, in der es in Bezug auf Exod. 23. 19b heisst: אמרת (בחלב (בחלב בחלב בחלב) יש אם למקרא . — Ausserdem wird eine Reihe tannaitischer Controversen im bab. Talmud so erklärt, dass die Verschiedenheit der Meinungen auf der Anerkennung oder Nichtanerkennung jenes Grundsatzes beruht. Wer ihn nicht anerkennt, also irgend ein citirtes Wort nach einer von der überlieferten abweichenden Lesung ausspricht und deutet, der bekennt - so heisst es in den betreffenden amoräischen Erörterungen — den Grundsatz: שיאם למסורת, d. h. nur die Ueberlieferung des geschriebenen Buchstabentextes hat eine feste Grundlage; es sei also gestattet, zum Zwecke der Auslegung das betreffende Wort auch mit anderen Vocalen zu lesen, als es die überlieferte Lesung angiebt. Es ist nicht sicher, ob die Formulirung des zweiten Grundsatzes bereits in tannaitischer Zeit geschah. Vielleicht ist er nur dem ersten nachgebildet, um die Verschiedenheit der Meinungen deutlicher hervortreten zu lassen.

Für מְקָרָא in der Bedeutung "überlieferte Lesung" findet sich

¹ Man muss annehmen, dass es eine sprichwörtliche Redensart gab: אם לפלוני, N. hat eine Mutter, womit man sagte, dass Jemand sich auf seine Herkunft berufen kann. Auf die traditionelle Lesung des Textes übertrag bedeutet die Redensart: diese Lesung hat eine gute, beglaubigte Herkunft, ist von unanfechtbarer Autorität. Aruch, DN 2 (I, 110a), erklärt DN in unser Redensart mit עיקר דבר ושורש und vergleicht den Ausdruck בנין אב Jedoch hal hier 38 - wie oben, S. 1 gezeigt worden - ganz andere Bedeutung. 2 Rab erklärt auf diese Weise eine Controverse zwischen Jehuda I. und den Gelehtten in Bezug auf ונשל, Deut. 19, 5 (andere Lesung ונשל), Makkoth 7b unt. -Jochanan stellt einen Kanon zusammen, wonach ausser dem erwähnten Jehuds b. Roez noch folgende tannaitische Autoritäten den Grundsatz אם למקרא anerkannten: Jehuda I, die Schule Schammai's, Simon b. Jochai, Akiba. Sanhedrin 4a, mit Angabe der betreffenden Controversen; Makkoth 8a ohne dieselben, - S, die weiteren Discussionen über die Anerkennung des Grundsatzes, Sanh. 4b. S. ferner Pesachim 86b, Sukka 6b, Kidduschin 18b, Zebachim 37b, Bachoroth 34a, Kerithoth 17b.

der volle Ausdruck מַקְרָא סוֹפְרִים, die Lesung der Schriftgelehrten, welche nach einem Ausspruche des Agadisten Jizchak (Nedarim 37b) "Ueberlieferung Moses' vom Sinai" ist 1. Damit ist dasselbe gesagt, was mit dem Grundsatze יש אם למקרא.

מרבה. S. oben (S. 110 f.), Art. מוצט.

משום, zusammengesetzt aus der Präp. ש und dem Subst. ששום = bw). Zwei Arten der Anwendung dieser zus. Präpositionen erdienen hier Erwähnung: 1. In Verbindung mit שנאמר giebt sie lie biblische Begründung einer These an. S. Bikkurim I, 2; T שנם . (Sanh. 9 Ende); 643 2 (Nidda 2, 6). - 2. משום steht unnittelbar vor dem biblischen Citat bei einer Aussage über die Jualification einer Gesetzesübertretung. T 245 19 (Jebam. 5, 3): אסורות עליו משום אשה אל אחותה לא תקו (Lev. 18, 18). Sd zu 24, 14 כל הכוכש שכר שכיר עובר בה' לאוין משום בל תעשוק בל תגוול :(123b 16 ובל תליו פעולת שכיר ומשום ביומו תתן שכרו ומשום לא תבוא עליו השמק. Wer den Lohn des Lohnarbeiters zurückhält, übertritt fünf Verote, auf Grund von Lev. 19, 13 und Deut. 24, 152. In T 393 26 B. Mez. 10, 3) heisst es im Einführungssatze: עובר משום חמשה עובר בחמשה שמות הללו :Varianten עובר בחמשה שמות הללו :Tn b. Baba Mezia 111a ע' משום חמשה לאוין ,עובר בחמשה לארין. Einen ähnlichen Ausspruch iber die Uebertretung von fünf Verboten durch ein Vergehen s. zu 22, 20 (98b 7), T 444 2 (Makk. 5, 4); 552 2 (Temura 1, 10). Auch hier hat die Baraitha in Temura 6b: עובר משום חמשה שמות. - S. auch unt., Art. Dw.

בּישְׁכָּל. In seiner häufigsten Anwendung kömmt dieses Wort in tannaitischen Midrasch als Bezeichnung des Gleichnisses vor. Das Gleichniss, eines der beliebtesten Hilfsmittel der Schriftuslegung 3, wird in der Regel mit der Formel eingeleitet: משל ל. Z. B. M zu 14, 15 (29b 7); S zu 9, 7 (43 d ab) Bloss . . . למה הרבר רומה ל. Z. B. S zu 9, 5 (43 b 5). Vielleicht ist משל לך משל Ellipse aus dem ursprünglichen אמשול לך משל לך משל שפשירלף,

¹ Die daselbst angeführten Beispiele sind Wörter, die eine irgendwie auffallende, aus dem Buchstabentext allein nicht erkennbare Vocalisation haben. S. darüber Rapoport, Erech Millin 108a.

2 In den Citaten wird 12 für 18 gesetzt, weil in der Halacha diese Negationspartikel bei der Kennzeichnung des Verbotes üblicher ist. Die erste der beiden Vorschriften in Deut. 24, 15 ist zwar zein Verbot, wird aber als solches betrachtet. In b. Baba Mezia ist Deut. 24, 14 lis eines der fünf Verbote gerechnet, während die erste Vorschrift aus V. 15 ezonders, als Gebot (709), gerechnet ist. S. jedoch die Varianten bei Rabbicwicz, XIII, 328.

3 S. die im Register zum II. Bande der Ag. d. Tannaiten eim Schlagworte "Gleichniss" angegebenen Stellen.

mit welchen Worten ein alter Tannait ein Gleichniss einleitet (Rosch Haschana 17b) ¹ — Mit מָשֶׁל wird ferner die bildliche oder allegorische Erklärung bezeichnet. Ismael b. Elischa, das wird besonders hervorgehoben, gestattete sich eine solche Erklärung bei drei pentateuchischen Stellen (gesetzlichen Inhaltes). Sn zu 21, 19 (82b unt.): אחד משלשה דברים שהיה ר' ישמעאל יושב (משל משל האחד משלשה דברים שהיה ר' ישמעאל יושב (זרורש בתורה כמין משל statt במין משל במין משל באורה לפון משל באורה במין משל statt ממין משל באורה במין משל באורה ברגווים (der Worte "wenn die Sonne über ihm aufgegangen") ohne jene Angabe².

Von den Zweiunddreissig Regeln bildet לְשָׁלָּי die 26. Als Beispiele werden aufgeführt die beiden Fabeln Jothams (Richter 9, s ff.) und Joaschs (II Kön. 14, 9), die als Allegorien gedeutet werden. Es folgt dann die Bemerkung: diese Erklärungsweise dürfe nur in den Propheten und Hagiographen angewendet werden, in denen es viele Gleichnissreden gäbe, nicht aber im Pentateuch, speciell in dessen gesetzlichem Theile, wo nur jene drei allegorischen Erklärungen Ismaels eine Ausnahme bilden ich auch einer auch eine Ausnahme bilden gehn auch einer auch einer auch einer auch eine Ausnahme bilden gehn auch einer auch einer auch eine Ausnahme bilden gehn auch eine Ausnahme bilden einer auch einer auch eine Ausnahme bilden gehn auch einer auch eine Ausnahme bilden gehn auch eine Erklärungen Ismaels eine Ausnahme bilden gehn auch eine eine Ausnahme bilden gehn auch eine eine Ausnahme bilden gehn eine Erklärungen Ismaels eine Ausnahme bilden gehn eine Ausnahme bilden gehn eine Erklärungen Ismaels eine Ausnahme bilden gehn eine Ausnahme bilden ge

שמע ה. S. unt., Art. שמע.

^{1.2:5 00} Tunk.

¹ So Levy III, 281 a. Jedoch ist משלו משל möglicherweise aus משלו משל (8. S zu 26, 17, 111 c 26) gekürzt; dies aber ist entweder zu lesen מְשְׁלוּ מָשֶׁל מָשֶׁל מָשֶׁל (3. Imperativ: 2 S. Die Ag. d. Tann. I, 248.

Nechemja 1 - vielleicht auf Grund eines älteren Spruches in dem Worte שלישים, Prov. 22, 20 angedeutet. Dieses Wort weist nach ihm auf die Dreizahl hin, die sich in Vielem, was Israel und seine Lehre betrifft, geltend machte. Die Ausführung dieses Gedankens heginnt mit der Angabe: תורה משולשת תורה נביאים וכתובים משנה s. v. wie תורה s. תורה Im ersten Satze ist משלשת תלמוד הלכות והגדור מקר, und ihm steht im zweiten Satze משנה in seiner weitesten Bedeutung gegenüber. In dieser weitesten Bedeutung kennen uch die Kirchenväter (namentlich Hieronymus) den Ausdruck Mischna, den sie genau mit δευτέρωσις, pl. δευτερώσεις wiedereben2. Im engeren Sinne bezeichnete משנה die in der erwähnten Prichotomie הַלְכוֹת genannte Disciplin, die systematische Sammung der vom Midrasch losgelösten Halachasätze, weil diese als lie wichtigste unter den drei die "Mischna" bildenden Disciplinen merkannt wurde. In einem anonymen Ausspruche in Exodus r. o. 47 (7), der dem Josua b. Nechemja's ähnlich ist, indem er ebenfalls die Theile der Bibel und die Zweige der Traditionsan der Spitze הלכות wissenschaft nebeneinanderstellt, steht deshalb הלכות an der Spitze der letzteren: כתוב לך תורה נביאים וכתובים שיהיו בכתב אבל -ein Zu והתלמוד offenbar ist) הלכות ומדרש והגדות והתלמוד יהיו על פה satz). Schliesslich wurde "Mischna" zum Namen der Halachasammlung Jehuda's I. desjenigen Litteraturwerkes, auf dem sich dann der Talmud aufbaute, das aber in Palästina auch in nachbezeichnet auch משנה — בלכות genannt wurde 3. שנה bezeichnet auch den einzelnen Halachasatz und ist dann s. v. wie הלכה.

קוף, aus מון מון בעוג und קוף zusammengesetzte Partikel, die mit nachfolgendem של einen Umstandssatz des Grundes einleitet. Sie dient mweilen zur Angabe einer biblischen Begründung, M zu 22, 12 (שאמרה תורה: S zu 6, 1 (29a 25): מתוך שאמרה תורה.

3

גבא. Nithpael נתנבא. Als transitives Verbum verwendet vgl. I Kön. 22, 8; Jerem. 14, 14), um die Urheberschaft der Probleten und auch anderer biblischer Autoren an den biblischen

Tanchuma יהרי, zu Exod. 19, 1. S. Die Ag. d. pal. Am. III, 304.

8. die Stellen bei Schürer, Geschichte der j. V. 12, 88, 96.

3 S. oben

42, Anm. 3. — In der oben, S. 118, Anm. 7 gebrachten Beispielen und auch

nst in der nachtannaitischen Midraschlitteratur ist die Liste der Disciplinen

weitert und im Sinne der späteren Auffassung modificirt (s. Zunz, Gottes-

Schriften zu bezeichnen. Sd zu 1, 1 Anfang: 1. Moses, in Bezug auf die Eingangsworte des Deuteronomiums: כי לא נתנבא משה לא בלבד והלא הוא כתב את כל התורה כולה בלבד והלא הוא כתב את כל התורה כולה יכי לא נתנבא עמום אלא: 2. Amos, in Bezug auf die Eingangsworte des Buches Amos: אלו בלבד והלא [יותר] מכל חבריו נתנבא וכי לא נתנבא ירמיה אלא אלו בלבד והלא שני ספרים כתב Jer. 30, 4: ירמיה וכי לא נתנבא ירמיה אלא אלו בלבד והלא שני ספרים כתב 4. David, in Bezug auf II Sam. 23, 1: ירמיה וכי לא נתנבא דוד אלא: 5. Salomo, in Bezug auf Koh. 1, 1: והלא כבר נאמר והלא אלפים משל אלפים משל אלפים משל אלפים משל אלפים משל בלבד ויובר שלשת אלפים משל ...

Die unbewusste Weissagung in den Worten: "du wirst sie bringen und wirst sie pflanzen" ("sie", nicht "uns"), in Exod. 15, 17, wird so gekennzeichnet: נתנבאו אבות ולא ידעו מה נתנבאו. М zur St. (43 b 7); vgl. Baba Bathra 119 b.

Von zwei Bibelstellen, die einander entsprechen. M zu 20, 17 (70b 12): כתיב אנכי ה' אלהיך וכנגדו כתוב לא תרצח. Hier hat בנגד auch die ursprüngliche Bedeutung, da der Gedanke ausgeführt wird, dass die ersten fünf Worte des Dekalogs auf der einen Tafel, die anderen fünf auf der anderen Tafel geschrieben waren und dass die einander gegenüberstehenden Worte einander auch inhaltlich entsprachen, so das 1. dem 6., das 2. dem 7.

dienstliche Vorträge, S. 43). Jedoch liegt überall die ursprüngliche Trichotomis zu Grunde.

¹ S. auch oben, Art. פּקר. ² In Bezug auf Salomo als Verfasser des Buches der Sprüche s. Pesikta 34b (Ag. d. pal. Am. I, 501, 2). In Bezug auf dis Reden Hiobs, Pesikta 98b: ער עכשו חוור איוב ומתנבא כמה נבואות Vgl. Lev. 1 c. 6 (6): בארי לא נתנבא אלא שני שסוקים. S. Die Ag. d. pal. Am. II, 447, 1.

³ S. Die Ag. d. Tann. II, 92, 3.

⁴ Vgl. Die Ag. d. Tann. II, 99, 5.

ת. s. w. — M zu 20, 12 (70 a s): כתיב כבר את אביך ואת אמך וכנגדו (Prov. 3, s) כתיב כבר את ה' מהונך. Und so wird noch mit mehreren Parallelen durchgeführt, dass Gottes Gebot, die Eltern zu ehren dem, Gott selbst zu ehren, entspricht 1. — Zwei parallele Schriftverse heissen: שני כתובים זה כנגד זה, M zu 12, 5 (4 b 27), s. oben, 8. 86.

Dem Akiba'schen Midrasch ist eigenthümlich der Ausdruck רְבֶּר בְּנֶּנְדְ, mit dem die Tendenz eines Schriftwortes angegeben wird. S zu 19, 24 (90bs): דברה תורה כנגד היצר , in einem Ausspruche Akiba's; Sd zu 22, 1 und 4 (115a 4 30): אלא דברה תורה אלא (20 בנגד היצר 26, 2 (110c oben): כנגד זה הנמכר לעובד עבודה זרה הכתוב מדבר . S zu 26, 16 (111c 23): מדבר מדבר . S zu 26, 16 (111c 23): מדבר מדבר .

Dass eine Zahl in bedeutsamer Weise auf dieselbe anderwärts zu findende Zahl hindeutet, wird ebenfalls durch מנגד בענד findende Zahl hindeutet, wird ebenfalls durch מנגד ליו שנה. In SO c. 16 wird die Zahl 36, II Chron. 16, 1, als Hinweis auf drei Thatsachen gedeutet, in denen diese Zahl von Jahren sich findet, . . . מנגד ליו שנה S. auch SO c. 15 Ende. In dieser Bedeutung figurirt בנגד ליו שנה S. auch SO c. 15 Ende. In dieser Bedeutung figurirt מונד ליו שנה S. auch SO c. 15 Ende. In dieser Bedeutung figurirt בנגד ליו שנה S. auch SO c. 15 Ende. In dieser Bedeutung figurirt בנגד ליו שנה S. auch SO c. 15 Ende. In dieser Bedeutung figurirt מונד הווער שנה שנה אות אות הווער שעמדה ונעקרה על שנה בונעקרה על שנה מלכות אתאב ונעקרה על שנה מלכות אתאב על שנה מלכות אתאב ונעקרה על שנה מלכות אתאב ונעקר

לומריקון, d. i. νοταρικόν, aus dem lateinischen nötarius, Geschwindschreiber, Tachygraph gebildet. Das Wort bedeutet die Methode der Tachygraphen, die Wörter gekürzt zu schreiben. Die Anwendung dieser Methode wird bei einzelnen, besonders seltenen oder sonstwie der Erklärung bedürftigen Wörtern des Bibeltextes vorausgesetzt; man sagt dann, ein solches Wort sei photographen den den ein gekürzter Weise mehrere Wörter. M zu 17, 13 (54b 18), Eleazar aus Modiim: מי הרם הוא יחניף לשון נושריקון. Sn zu 35, 33 (62b 17), Josija: מי הרם הוא יחניף לשון בושריקון.

ינוטריקון כי הרם יחון (יחן .l. אף על הארץ . Sn zu 11, 8 (24b8) ולשרן זהו לשון נומריקון? דבר אחד משמש לשלשה לשונות הלייש והשמן והרבש. In diesem letzteren Beispiele ist die Methode der römischen Tachygraphie in ihrer reinsten Gestalt angewendet, wonach je ein Wort durch einen Buchstaben vertreten wird 3. Ein altes Beispiel für diese Art des Notarikon bieten die verschiedenen Deutungen des Wortes 175, Gen. 49, 44. Der tannaitische Midrasch bietet eine grosse Anzahl weiterer Beispiele für die Deutung biblischer Ausdrücke nach der Notarikon-Methode 5. Der Ausdruck selbst findet sich noch M zu 20, 12 (70a 23): ענד את אביך ואת אמך למען יאריכון ימיך ואם לאו למען יקצרון שדברי6 תורה נוטריקון שכן דברי תורה נדרשין מכלל לאו הו מכלל הן לאו Hier ist also als Notarikon diejenige Kürzung bezeichnet, vermöge welcher ein positiver Satz auch die entsprechende Negation involvirt und umgekehrt?. Vgl. die oben (S. 43) unter Art. 17 erwähnte exegetische Regel. - In der Halacha wird es als נוטריקון bezeichnet, wenn Jemand einen Buchstaben schreibt, der ein ganzes Wort bedeuten soll, Sabbath XII, 5.

Unter den Zweiunddreissig Regeln ist נומריקון die dreissigste. In der Ausführung zu derselben wird nach der Berechtigung dieser Methode in der Agada gefragt. Die Antwort wird mit dem Hinweise auf folgende biblische Wörter gegeben, die nach der Notarikon-Methode zu verstehen sind: 1. אברהם, Gen. 17,5; 2. אברהם, Lev. 2, 14; 3. תמרצח, I Kön. 2, 8; 4. ירם, Num. 22, 32 10. —

¹ S. Die Ag. d. Tann. II, 359, 2. 2 So ist statt des sinnlosen מין פורקום lesen. S. Friedmann z. St. 3 S. Krauss a. a. O., S. 515. 4 S. Die Ag. d. Tann. I, 132, 3. 5 S. die im Register zum II. Bande der Ag. d. Tannunter dem Schlagworte: "Wortdeutung mit Zerlegung des Wortes (Notarikon) angegebenen Stellen. 6 Vielleicht zu lesen: אַשְּרָבֶּוּרָ, 7 S. eine ähnliche Anwendung des Terminus יומר ביי bei Acha, einem paläst. Amora des 4. Jahrhunderts, Deut. r. c. 2 gegen Ende (Die Ag. d. pal. Am. III, 124, 1). 8 Bei Jehuda Hadassi und im Midrasch Haggadol die 31., indem die 29. (5 weiter unten) in zwei Nummern gesondert ist. S. Monatsschrift, 40. Jhg., S. 12.

⁹ מנין שרורשין נוטריקון באנדה. Mit einer solchen Frage werden nur noch die Ausführungen zu N. 27, 28, 29 eingeleitet, während bei den anderen Nummern die Ausführung mit der Frage כיצר beginnt.

10 Auch Jose b. Zimra (s. Die Ag. d. pal. Am. I, 112) beantwortet (Sabbath 105a) die Frage מין ללשן שן התורה mit dem Hinweise auf מגרהם. Er begnügt sich aber nicht mit der durch den Bibeltext selbst gebotenen Zerlegung des Wortes in נוטריקון שן התורה sondern er deutet auch jeden Buchstaben dieser zwei Wörter als Anfangsbuchstaben eines Wortes. In Gen. r. c. 46 (7) wird von paläst. Amoräern des 4. Jhdtserzählt, sie hätten die Frage erörtert: מנין נוטריקון שן התורה. Sie antworten mit dem in Gen. 17, 5 gegebenen Beispiele. — Das 3, der Beispiele in der Barait 19

א S zu 2, 14 (12b 13) i findet sich die betreffende Deutung des Wortes נוטריקון, ohne die Anwendung des Ausdruckes , der m Alaba'schen Midrasch überhaupt nicht vorkömmt; dazu werden weitere Beispiele der Notarikon-Deutung gegeben, und zwar für: נתעלסה, II Kön. 4, 42; געלסה, Hiob 39, 13; גתעלסה, Prov. 7, 18; ירט, צר, 32, 32.

Zu diesem in der Terminologie der tannaitischen Bibelexegese ngewendeten Fremdworte sei ein anderes gestellt, welches in leser Terminologie zwar nicht vorkömmt 2, aber, wie es scheint, benfalls schon in der tannaitischen Zeit üblich war. Es ist der lusdruck ג(י) ממריא, mit dem die 29. der Zweiunddreissig Regeln enannt ist. Das Wort ist durch Transposition aus גרמטיא georden, und dies ist ein Derivat aus γράμμα, Buchstabe, oder ραμματεός, Schreiber, also etwa γραμματεία 3. In der Ausführung er Baraitha wird die Regel in zwei Unterarten getheilt: לחשבון. d. h. Deutung nach dem Zahlenwerth der Buchstaben. it dem Beispiele aus Gen. 14, 14, wo die Zahl 318 den Zahlenerth der Buchstaben des Namens אליעזר (Gen. 15, 2) angiebt. Tausch der Buchstaben, d. h. Geheimschrift durch ermutation, mit dem Beispiele aus Jer. 51, 1, wo מב קמי nach dem ermutationssysteme משרים א"ת ב"ש. Für beide Arten findet sich angewendet 5. ימשריא angewendet לימשריא

ird in Sabbath 105a Acha b. Jakob zugeschrieben; das 4. der Schule

¹ S. Menachoth 66b. 2 Was Sn zu 6, 5 (8a 27) zu lesen ist: יהיה ist spätere Glosse, wie aus beiden Talmuden zu Nazir I, 3 (j. azir 51 c 3, b. Nazir 5 a unt.) ersichtlich ist. 3 Wenn das Wort, wie Sachs animmt (Beiträge II, 74) zu γραμματεύς (= lat. notarius) gehört, so muss man oranssetzen, dass die Kunst der γραμματείς nicht nur in Schnellschrift, sonern auch in Geheimschrift bestand. Denn נמטריא bed. eine Geheimschrift, elche statt des Wortes seinen Zahlenwerth oder eine durch Permutation der achstaben gewonnene Chiffre bietet. Mit γεωμετρία (Levy I, 324 b; Kohut II, 99a; auch noch Krauss, Lehnwörter I, 93) hat unser Wort nichts zu schaffen. bdoch ist wahrscheinlich dieses griechische Wort gemeint in Aboth III, 18 Geiger, Jud. Zeitschrift VIII, 185; Nachgel, Schriften IV, 343), und es hat ohl auf die Transposition von גרמטיא in נמטריא Einfluss geübt. Terumoth 43c 46 (Abahu): ער שלמרנוהו מן חשבון נימטריא. S. auch Levy II, ⁵ Zu 1.: Rab, Sabbath 149 b unt.: ערל בנימטריא נ' מאות הוי (zu iabakkuk 2, 16). Zu 2. Rab, Sanh. 22a, in Bezug auf Daniel 5, 25: בנימטריא אינתיב לה ; Simon (s. Die Ag. d. pal. Am. II, 459): אינתיב לה ikta 165b (zu Hosea 14, 3). Jochanan hat eine vollere Form des Ausdruckes bei der 2. Art), Pesikta r. c. 43 (182 b): אסף הוא תחו הוא תחו הוא לשון נימטריקון הוא תחו הוא אסף (zu I Sam. און. S. auch j. Taanith 67a 35, wo ein sonst nicht genannter Autor ר' לודה

Eine alte Textgestalt der Baraitha zählt die zweite Art מו als eine besondere Regel י.

מול לְּךְ מַה שְׁהַבְּאֹתָה. Eine im Akiba'sche Midrasch öfters vorkommende Phrase, mit der eine Arguments tion als unbrauchbar abgewiesen wird ("nimm weg, was du ge bracht hast"). S zu 1, 2 (4d 9); 11, 39 (56d 4); 16, 23 (82c 6) = j. Joma 40c 13.

Hiphil. הְּמָילֵן הַכְּתוּב וְחָזֵר וּכְלֶלֶן, No. 15 der Zweiunddreissig Regeln. Nach מן הכלל erg. עם הכלל Vgl. unten, Art. צשא. – 8 auch unt., Art. גשא

נעל S. Art. התם.

גָּפָשׁךְ לומר Worten גָּפָשׁךְ. אָם נַפְּשֶׁךְ לומר, אָם נַפְּשֶׁךְ לומר, wenn dein Wille ist zu sagen", werden im Akiba'schen Midrasch Einwendungen eingeleitet. S zu 7, 12 (35 a 6); 15, 16 (77 d 12); 22, 28 (99 b 20). Hieher gehört מה־נַפְּשֶׁרְ, gekürzt aus מה נפשך לומר, was ist dein Wille, m sagen? D. h.: was immer du auch sagen mögest, in jedem Falle S zu 4, 23 (20 b 5); M zu 16, 13 (49 a unt.) 2. — Im selben Sinte ist מבשך לידע, S zu 5, 1 (27 a 2) 3.

לְשׁוֹן . S. Art. נְקְבָּה. בּחָב. S. Art. בּחָב.

נשא. Hiphil הְשִּׁיא, hinwegnehmen, herausheben. S zu 6. (8b 6): הרי הכתוב משיאו מכלל היין ובא לו ללמד על התגלחת. Ib. 2 6. 6 (9a 21): הכתוב משיאו מכלל תגלחת ובא לו ללמד על המומאה Indem in Num. 6. 5 und ebenso V. 6 die Fortsetzung der Vorschriften über den Nazir mit Wiederholung der in V. 5 stehende Zeitbestimmung ("während der ganzen Zeit seines Gelübdesbeginnt, hebt die Schrift ihn — den Nazir — aus der einen Vorschrift heraus, um hinsichtlich seiner über die andere zu belehre

Erwähnung verdient der Ausdruck: קל וחומר בעצמן, in einer Agada des alten römischen Tannaiten The

⁽viell. – אמיה אסו לישן ניסטריון הוא אפרא בעייני) צע Prov. 10, 1 bemerkt: אמיה. Wahrscheinlich ist auch hier מיטריקון (γραμματικόν) zu lesen; das Wolst genau so gebildet wie נוטריקון. Das Textwort אווי bed. nach der מיטריקון או בישרא bed. nach der מיטריקון. Permutation אפרא, Asche: Der thörichte Sohn bringt Asche in die Augen win Mutter, er bewirkt ihr Trauer. — Ueber den Gebrauch des Ausdruckes in des späteren Litteratur s. Zunz, Die synagogale Poesie des Mittelalters, S. 36%.

¹ S. oben, S. 126, Anm. 8. ² In Gen. r. c. 74 (6), findet sich neben למשך die erklärende Glosse מונים ולא רוצה ולא רוצה (d. i. nolens volens). ³ S. Le III, 36ab; 426a. S. auch die sehr plausible Vermuthung Geigers über שנא (בישי), Jüd. Zeitschrift VIII, 182.

dorus (?), Pesach. 53b 1. Das Verbum hat hier etwa die Bedeutung, die es im biblischen נשא משל hat.

נתן את האמור בכל אחר ואחד. S. folgende Redensarten: S zu 3, 5 (14c 6): נתן את האמור בכולן בכל אחר ואחד, in Bezug auf Lev. 3, 5 b md V. 11 b, die aus einander zu ergänzen sind. S zu 13, 14 (64c 18): מבין ליתן את האמור בשאת בבהרת ואת האמור בב' בש Vgl. zu 13, 27 (65b 5) 2. הדין נותן (die Schlussfolgerung ergiebt es, M m 12, 16 (10a 3); S zu 20, 21 (93b 3). Die erste Redensart im Akba'schen, die zweite im Ismael'schen Midrasch. — M zu 12, 37 (15a 2): סכותה לפי שצריך למד מתחלתו נותן לו הא בסופו Debamoth 3a 42 lautet der zweite Theil dieser Regel über das ה locale 3: ניתן לו הא בסופו (ebenso in Gen. r. c. 68 (8), 86 (2); ib. c. 50 (3): ... המיל לה הכתוב (S. 11a), s. unt., Art. ענין ה ה"א בסופו (S. 141f).

בתק גנתק Kal גנתק , wie im biblischen Hebraismus, losreissen. M בּתְקוֹ הכתוב השואל מכלל השומר ואמרו ענין בפני עצמו (93bs): בְּתְקוֹ הכתוב השואל מכלל השומר ואמרו ענין בפני עצמו אות muss בְּתְקוֹ als epexegetisches zweites Object zu נְּתְקּ verstehen oder בְּתָק lesen. Der Sinn des Verbums ist ähnlich wie der von משיאו im Art. במא (S. 128) 4.

D

¹ S. Die Ag. d. Tann. II, 561, 1. Krauss, Lehnwörter I, 246. 2 Vgl. Gen. r. c. 14 Ende; 27 (3); 32 Ende; 41 (2); 49 (5). 3 S. Die Ag. d. Tann. ⁴ Nachtannaitischen II, 232; Die Anfänge der hebr. Grammatik, S. 6. Umprunges ist wohl der Ausdruck des babylonischen Talmuds: לאו שנחק לעשה, tin Verbot, das in ein Gebot übergeht, wie z. B. das Verbot in Deut. 22, 6 in da Gebot in V.7 (Chullin 141a). Im tannaitischen Midrasch, Sd zu 22,7 (116a8), Challin XII, 4, heisst ein solches Verbot, das durch ein Gebot ergänzt wird: לאו שניתק לעשה Correcter als der Ausdruck מצוה (מצות לא תעשה) שים בת קום ניה (לא תעשה שניתק לעשה: Talmud, in einem Aus-ישניתק מלא תעשה לעשה (Nazir 5309): שניתק מלא תעשה לעשה Das Subject des Verbums PAJ ist hier der Gegenstand der biblischen Vorschrift, timlich das Haarschneiden des Nazirs, das erst (Num. 6,5) Gegenstand eines Verbotes war und dann (V. 18) Gegenstand eines Gebotes wurde. Der Ausdruck לבר שנתק פלאו babylonischen Talmuds müsste eigentlich so lauten: דבר שנתק (מלא תעשה) לַּצְשָּה

סדר. Piel סְדָר, ordnen. Simon b. Gamliel II berichtet als Jugendreminiscenz ייטקות של בית רבן היו מסדרין פרשיות וקורין (Sabbath 13a oben). Die Schulkinder lasen die gelernten Abschnitte in ihrer Ordnung, in ihrem Nacheinander.

סְקָּר, Ordnung, Reihenfolge, Nacheinander. M zu 19, 3 (62b): סְקָר, אוה (63a ווּ) אשר תדבר אל בני ישראל כסדר הזה (63a ווּ): אשר תדבר אל בני ישראל כסדר הזה אשר תדבר אל בני ישראל (83b unt.): מנין שכל הפרשה אמורה על הַפְּרָר ת"ל וועש כאשר (vgl. Joma V, 7). S zu 8, 9 (41b ווֹ), mit Bezug auf Exod. 29: ולא כסדר האמור להלן אמורים כאן ולא כסדר האמור להלן אמורים כאן ווֹ In allen diesen

¹ Eine ähnliche Zusammenstellung unter anderem Schlagworte s. unt. Art. ערוב ב Beispiele für מבור (אתה) את aus Gen. r.: c. 16 (2); 65 (20); 73 (5); 74 (10); 80 (8). Ib. c. 37 (2): היינו סבורים, Vgl. Die Ag. d. pal. Am. I, 459, 5; 502,5-Hieher gehört auch der in der Massora übliche Terminus סבירין , סביר (aram.= h. מבורים, סבורים), womit angegeben wird, dass für ein Textwort eine andere dem Zusammenhange und Sinne besser entsprechende Lesart - vermuthet werden sollte, die aber trotzdem der überlieferten Textform gegenüber zu ver-3 S. Ag. d. Tann. II, 325. Jedoch lautet eine Variante: ממררין מסדרין . להיו (ohne היו). T 110 24 (Sabb. 1, 12) hat מתקנין st. מסדרין. S. unter-4 Vgl. Sch. tob zu Ps. 3, 1 (von der Erklärung des Nacheinander der Psalmen im Psalmbuche): . . . ולסדרו הספר הוה על הספר לישב על הספר הוה ולסדרו (s. Die Ag. d. Tann. II, 481, 5). S. auch Hechaloth rabbathi (B. Hammidr. III 94): יושב ומסדר לפניהם את כל דברי מרכבה . . . — Die Bedeutung des Piel ב auch das Part, pass, des Kal (vgl. בניהם zu קבר). S. Bar. Erubin 54b; בניהם (s. Die Ag. d. Tann. I, 303, 5); Taan. 8a: חשנתו סדורה. Beispiele des Part. פל Kal (סודר) s. bei Levy, III, 481 b. Ausserdem Gen. r. c. 98 (10): בין וסודרין דברי התורה. 5 S. noch Gen. r. c. 70 (4): [הפרשה] אמרה נאמרה ; nach mei Vermuthung, Ag. d. pal. Amoräer II, 119, 4, tannaitischer Herkunft. - J. M gilla 75 b 55: כדי שישמיעו את ישראל התורה על סדר. — J. Berach. 4d unt. (Meg 73a 25), von der Gruppe der Hallelpsalmen: עוד היא אמורה על סדר.

Beispielen bed. סְּדֶר die innere Anordnung des biblischen Abschnittes, das Nacheinander der Verse. Damit hängt zusammen die aus nachtannaitischer Zeit und in der Massora bezeugte Benennung eines Bibelabschnittes mit סְּדֶרְ (מִדְרָאָ)¹, was soviel ist, wie סִדְרָן של נביאים. — Das Nacheinander der biblischen Schriften im Kanon wird in der Bar. Baba Bathra 14b mit סְדְרָן של ברונים, סִדְרָן של ברונים bezeichnet.

סְּדֵּר (geschr. סְדָּרָר), Nom. act. zu סְדָּר in der Bed. von סְדָּר שָׁנְחֶלַק, in der Bed. von סְדָּר שָׁנְחֶלַק, d. h. der Zusammenhang, welcher getrennt wurde. Die Beispiele zeigen, dass damit die Trennung zusammengehöriger Bestandtheile einer syntaktischen Einheit, eines Satzes durch den Versschluss gemeint ist. Die Beispiele sind: II Chron. 30, 18, 19; Hiob 17, 5, 6; Prov. 23, 31, 32 2. Jedem Beispiele ist die Bemerkung angefügt: סירור אלא שנחלק dieser Regel ist angegeben: wenn der Inhalt — der Zusammenhang — dazu hinführt (מאימתי דנין אותו משינהוג אותו ענין לכך).

קסף, Ende. Sn zu 5, 18 (5a 23): גידון על שם סופם שמטררים (קראו מרים על שם סופו בידון על שם סופו את הטף את הטוף אותה ואוהב אחרת בשמי לשקר וואוהב אחרת בשמי לשקר וואוהב אחרת בשמי לשקר בידות בשמים לשני לידות בשמים בשמים לידות בשמים בשמים לידות בשמים בשמים

סוף הְעְנְיֵן, Schluss des Abschnittes, s. Art. דָרָר לָמֶד — דָּרָר לָמֶד , s. Art. עָנְיָן

קיסן (= σημεῖον), Zeichen, Vorbedeutung. M zu 19, 19 (65 b 7): הרי זה סימן יפה בכתובים כל מקום שנאמר שופר זה סימן יפה לישיאל. בתובים כל מקום שנאמר שופר זה סימן יפה לישיאל. — Dazu folgende Belegstellen: Ps. 47, 6; Jes. 27, 13; Zach. 9, 14 ⁵. — בְּאֵיָה als Variante zu ראיה לדבר. איה אונה. בראיה, s. unten, Art. בְאֵיָה.

סיע. Piel סִיע (geschr. סִיע), aus dem Aram. stammendes Verbum, in der Bed. beistehen. Als man einer Lehrmeinung Simon b. Jochai's, die er mit einer Schlussfolgerung begründete,

¹ S. Levy III, 484a. ² Dieses Beispiel ist mit יש פוסיפין eingeleitet. ³ S. Die Ag. d. Tann. II, 295. ⁴ Zur Bed. Versende, zweiter Theil des Verses, opp. א מופן של פסוק הוה (aram. ביש) s. Gen. r. c. 71 Anf.: סימן מוב לארס (33 b 3). ⁵ Vgl. Sn zu 15, 31 (33 b 3). סימן מוב לארס (33 b 3).

die Worte entgegenhielt: אם הלכה נקבל אם לדון יש תשובה, sagt er: הלכה אני אומר והכתוב מסייעני. Sd zu 23, 9 (120a unt.) ב- Z einer Controverse zwischen Ismael und Akiba über die Bedeutun von ישר und חכמים לסייע דברי ר' ישמאל. Deut. 6, 18: אבריעו חכמים לסייע דברי ר' ישמאל indem sie auf Deut. 12, 25 hinwiesen. T 175 13 (Schekal. 2, 2).

בסכם. Hiphil הְּסְכִּים, zustimmen; treffen. Sn zu 11, 6 (24 נידו : בו: המקום הסכים על ידו Mit den Worten "er erkannte si nicht mehr" (Gen. 38, 26) stimmt Gott den Worten Judas zu, m denen er die Unschuld Tamars anerkennt. — Bar. Sabbath. 87s ביו ברים עשה משה מדעתו והסכים הקרוש ברוך הוא על ידו בע 1, 5 (6a 13), Bar. Zebach. 13a, Tarphon zu Akiba: מסכים לשמועה הורש לשמועה, du deutest die Schrift und triffst damit den vo mir durch Tradition überkommenen Lehrsatz 4. Ebenso wird vo Hillel berichtet, er habe mit seinen Schriftdeutungen, ohne vo den betreffenden Lehrsätzen Kenntniss zu haben, den Inhal dieser letzteren getroffen. Als er dann aus seiner Heimath Baby lonien nach Palästina kam, wurde ihm die Ueberlieferung jene Lehrsätze zu Theil. הלכה , ודרש והסכים ועלה וקיבל הלכה , וררש והסכים ועלה וקיבל הלכה .

סלק. Piel סלק, beseitigen, entfernen. S zu 1, 14 (8c 8): לק. Piel סלק. die Schrift hat das Speiseopfer aus der Gemeinsamkeit der anderen Opfer entfernt (indem alle Opfer, nac Lev. 22, 18 gemeinschaftlich durch Mehrere dargebracht werde dürfen, während das Speiseopfer, nach Lev. 2, 1, nur durch jed Person einzeln darzubringen ist).

סמך, anlehnen, in die Nähe stellen. Sd zu 34, (149, 24): לפי שהיה אפרים צעיר סְמְכוּ הכתוב; zur Erklärung dessel dass das Land Ephraim nicht besonders genannt, sondern zu יומנשה noch מפרים ומנשה och מפרים ומנשה pestellt wird. Die Schrift thut dies, we Ephraim der Jüngere ist. Der geringere Rang Ephraims wir

¹ S. oben S. 22, Anm. 5. 2 Vgl. Gittin 48a: לרי לריש לכית מסייע לכית הלל (לרי). לפים אין לכית הלל (לרי). Gen. r. c. 1 (15): אף דין קרא מסייע לבית הלל (לרי). Oefter in Gen. r.: אף דין קרא מסייע לבית הלל (לרי), c. 21 (7), 22 (8), 26 (2), 34 (5). 3 So die richtige Lesart. Das עש ל Gesart wurde (ביר) של היא של היא של השמעה של Ebenso sagt Tarphon, Sn zu (19 b s): עקיבא דורש מעצמו ומסכים לחלכה (19 b s): לחלכה (לחלכה (לחלכה לשמעת ומסכים לחלכה (19 b s): לחלכה (לחלכה לשמעת ומסכים לחלכה (19 b s): ביר ביר מעמע הוא משמעה של המכים לחלכה (19 b s): לחלכה (19 b s): המכים לחלכה (19 b s): המכים לחלכה (19 b s): המכים לודעה אור המכים לחלכה (19 b s): המכים נולם לדעת אחת (Megilla 9a): המכים נולם לדעת אחת (Megilla 9a): לא מנחה (לרי) להלה הכתוב אלא מנחה (לרי).

dadurch gekennzeichnet, dass sein Land nicht für sich genannt, sondern das Manasse's mit ihm zusammen erwähnt wird 1. - Eine exegetische Regel Akiba's lautet, Sn zu 25, 1 (47 a 16): כל פרשה. שהיא סמוכה לחברתה למדה הימנה. Das Nebeneinander zweier Abschnitte kann dazu benützt werden, den einen mit Hilfe des andern zu erklären: der eine der beiden Abschnitte "lernt" von dem andern 2. Meir, der Schüler Akiba's, knüpft daran die Be-Viele Abschnitte stehen nahe neben einander und sind doch entfernt von einander "wie Ost entfernt ist von West" (Ps. 103, 12) 3. - Derselbe Meir schreibt deshalb die Abschnitte der Mezûza (Deut, 6, 4-9; 11, 13-21), obwohl sie "geschlossene" Abschnitte sind, als "offene" Abschnitte: הואיל ואין סמוכות זו לזו מן התורה. Bar. Menachoth 32a4. — Sn zu 18, 20 (39b 21): פרשה זו נאמרה סמוך לקרה Hier ist סמוך in adverbialem Sinne gebraucht; לקרה ה לפרשת קרח

וסומכים על מה שכתוב ; b. Gittin 49 b: מומכים על מה שכתוב ; b. Gittin 49 b: בתורה. במורה. 7 S. die Erklärung dieses Satzes bei Levy III, 566 b. Einen ähnlichen Satz (wohl tannaitisch) s. j. Terumoth 39 c 47, in Bezug auf Deut. 15, 9: מכון ממכו לפרווכול שהוא מן החורה מכאן אמרו הלל : Sd z. St. (97 b unt.) hat dafür: מכאן אמרו הלל S. Auf dieser Bedeutung des Verbums מסקן פרוונול שהוא מן ביונול שהוא מן ביונול שהוא מן ביונול שהוא מן ביונול שהוא מו האמין פרוונול שהוא מן ביונול שהוא מו אחרים ביונול שהוא מן ביונול שהוא מו אחרים ביונול שהוא מן ביונול ביונול אורים ביונול שהוא מן ביונול ביונול שהוא מן ביונול ביונ

¹ In Bezug auf כא ישעיה וסמך, Sd zu 32, t (131a 29 32) s. meine Vermuthung, oben S. 99. 2 S. Die Ag. d. Tann. I, 309. 3 S. Die Ag. d. אינן sehlt in den Ausgaben; statt ואין hat Raschi: ואינן. Vgl. Geiger, Nachgelassene Schriften, IV, 23, wo Z. 8 von unt. "Ned." zu Men[achoth] verbessert werden muss. 5 Meist in nachtannaitischen Agadasätzen findet sich die Deutung des Nebeneinanders von biblischen Sätzen, mit der Frage eingeleitet: . . למה נסמכה פרשת . . לפרשת S. die bei Levy III, 543ab gebrachten Beispiele. Aber auch Jehuda I sagt in der Bar. Berach. 63a, Sota 2a, Nazir 2a: ממה בייר לפרשת פושה למה נסמכה פרשת נויר לפרשת סומה. In Gen. r. c. 85 (2) lautet die Frage: in einer exegetischen ספוד in einer exegetischen . מפני מה הַסְמִיךְ פרשה וו לו Regel s. Ag. d. pal. Am. I, 112, 3. Die aram. Form מְּמִדְּ לִיה (= בֹּי (בְּיִה פָּמָבּרָ לִי בִּי (בּיִר בִּי t. c. 20 (9), Pesikta 25a. - Der Plural von 7000 bezeichnet bei Eleazar b. Pedath die exegetische Methode, benachbarte Schriftverse und Abschnitte aus einander zu erklären, und er findet diese Methode des Door in dem Psalm-Worte 111, 8 angedeutet. Jebam. 4a, Berach. 10a. S. Die Ag. d. pal. Am. I, 38,3; 116, 3. S. auch noch Die Ag. d. Tann. I, 236 (Eleazar b. Azarja).

קפרים, Plur. סְפֶּרִים (= βιβλίον, βιβλία). Bezeichnung der Büchen der heiligen Schrift, sowohl im Einzelnen, als in ihrer Gesammt heit. Es bedarf keiner Beispiele für dieses Wort, dessen term nologische Anwendung schon in Dan. 9, 2 zu beobachten ist Als Denominativum zu וואס ist zu betrachten

סופרים, Plur. סופרים, seit Ezra die Bezeichnung der Schriftgelehrten, deren hauptsächlicher Beruf die Beschäftigung mit dem "Buche der Lehre Moses" (Neh. 8, 1) war 2. Sie sind die Träger der ältesten Schriftauslegung, die Bewahrer und Erklärer des Bibeltextes. Ihnen schrieb man die den biblischen Text betreffende Ueberlieferung zu. Die Lesung des der Vocalbezeichnung entbehrenden Textes nannte man מופרים (s. oben, Art. מופרים (מְּקְרָא) (s. oben, Art. מופרים (מְקְרָא)) ליינון ליינון שברונה (מְקְרָא) (s. oben, Art. בווי שברונה (מְקְרָא) (prick) (prick)

wendung der aramäischen Aphel-Form in der nachtannaitischen Zeit. S. Levy III, 544a; ferner das Substantiv אַסְּמְכְּהָא zur Bezeichnung eines nicht als emste Deduction gemeinten, sondern im Sinne des alten זכר לרבר (s. oben, S. 55) gegebenen biblischen Anhaltes. S. Levy I, 126a.

¹ S. die Ausführungen bei Blau, Zur Einleitung, S. 1 ff. Dort wird mit Recht die Ansicht, dass Dint im engeren Sinne die prophetischen Bücher bezeichne, zurückgewiesen. S. auch Geiger, Nachgelassene Schriften IV, 12. ² Schürer, Geschichte des j\u00e4dischen Volkes II³, 314, 333. F\u00fcr Ezra selbst wird seine Bezeichnung als Sofer durch die Beziehung derselben auf die Thora und deren Inhalt näher bestimmt, s. Esra 7, 6; 7, 11 (aram. 7, 12, 21). rim 37b, in dem Ausspruche des Agadisten Jizchak, der ib. eine besonder Gruppe von Ueberlieferungen zur Lesung des Textes als שמאר סופרים bezeich Was das bedeutet, ist ungewiss und wird durch die im Talmud gebrachten spiele nicht erkennbar. In Bezug auf סופרים אקון S. oben, S. 83, A. 4. besonders דברי סופרים im Gegensatz zu דברי תורה, Sanh. XI (X), 3; Bar. Sa 87a (vgl. oben, Art. אור דקדום und Art. הדש). Gamliel II. (Ende des 1. Jahrh derts) spricht einmal die Gelehrten seiner Zeit noch als סופרים an (Sota ו an der oben S. 61 citirten Stelle); aber in seinem Munde ist diese Anrede wissermaassen ein rhetorischer Archaismus, da damals bereits מכמים die wöhnliche Benennung der Schriftgelehrten war. - Aus den ob. (S. 50), Art. citirten Stellen entnehmen wir, dass die Schriftgelehrten der Samaritaner no in der nachhadrianischen Zeit סופרים genannt wurden. Die Baraitha in Be choth 45b (Chullin 106a), in der and Gegensatz zu an (Unwissender) scheint alten Ursprunges zu sein.

Chagiga 15b wird diese Deutung des Wortes סופר an Jes. 33, 18 geknüpft. Der Name wird also von der den alten Schriftgelehrten zugeschriebenen massoretischen Thätigkeit abgeleitet 1.

שלה bed. auch Bibellehrer, sowie die Bibelschule בית סַפָּר hiess?. Die ältere Bedeutung des Wortes kam ausser Gebrauch und blieb an den Schullehrern haften3. In einem Ausspruche Simon b. Jochai's ist von סופְרִים וּמַשְׁנִים die Rede, den Lehrern der Bibel und der Tradition4. In einer Vorschrift über den Bibelunterricht (T 228 20, Megilla g. Ende) heisst es: אוהסופר מלמד כדרכו, d.h. der Abschnitt vom Priestersegen (Num. 6, 24—27) und die Erzählung von David und Bathseba (II Sam. 11) werden wohl bei der öffentlichen Vorlesung unübersetzt gelassen, aber der Schullehrer lehrt sie so, wie er andere Abschnitte lehrt.

Schreiber überhaupt, Documentenschreiber, Notar. Jedoch scheint in der tannaitischen Zeit das hebräische Wort durch das lateinische librarius, hebraisirt zu לְבְלֶּר (oder לִבְלֶּר, auch לִבְלֶּר geschrieben), verdrängt worden zu sein 5. Der berühmte Meir war Bibelabschreiber von Fach und bezeichnet sich selbst als לבלר (Erubin 13a, Sota 20a) 6. Ein anderer Tannait heisst Nachum הלבלר (Pea II, 6).

— Aus der hadrianischen Verfolgungszeit wird als Held einer Legende Nakkai der Sofer (נקאי ספרא) genannt, der nach Babylonien floh. Ihn und seinen Schüler Hamnuna den Sofer lernen wir aus alten Daten als die frühesten Autoritäten der Massora kennen?. Thatsächlich waren sowohl die Bibellehrer als die Bibelschreiber, die denselben Namen of führen, ihrer Beschäf-

Der Palästinenser Abahu erklärt סופרים ebenfalls als die "Zählenden"; aber er führt den Namen zurück auf die Thätigkeit der alten Schriftgelehrten in der Formulirung der Halachasätze, die sie in Zahlengruppen (ספורות ספורות) brachten. S. j. Schekalim c. 5 Anf. (48c unt.); Die Ag. d. pal. Am. II, 108. 2 8. oben, S. 118, Anm. 1. 3 Schon in einem Ausspruche des Eliezer b. Hyrkanos (Sota 49a unt., s. Die Ag. d. Tann. I, 110, 3) sind ספריא (= הסופרים) als die im Range unter den אימיא) stehende Classe der Gebildeten gemannt. 4 J. Chagiga 76c 29; Pesikta 120 b; Echa r. Procem. No. 2. S. Die Ag. d. Tann. II, 90, 5. Das aram. Aequivalent ספרין ומתניין findet sich j. Chag. ebendas, in einer Anekdote aus dem Ende des 3. Jahrhunderts (s. Die Ag. d. pal Amorãer II, 144, 1). In einem Satze Tanchuma's (Ende des 4. Jahrhun-שכר סופרים : (27 (2) und sonst (s. Die Ag. d. pal. Am. III, 491, 6) מופרים ומשנים שהם מלמדים את התינוקות באמונה :(S, auch Lev. r. c. 9 (2). משנים. S. die bei Levy, II, 467, angeführten Stellen. 6 S. Die Ag. d. Tann. II, 10. ⁷ S. meine Notizen in Berliners Magazin für die Wissenschaft des Judenthurns, Bd. XVII, 169-172 und XVIII, 50f.; Die Ag. d. pal. Am. I, 2, 1.

und Lesung des Bibeltextes betreffenden Ueberlieferung. Un des ist nicht unwahrscheinlich, dass wenn als Träger dieser Ueberlieferung in den oben angeführten Daten die alten סופרים, die Schriftgelehrten der Zeit des zweiten Tempels, genannt werden, eine solche Anschauung von der Thätigkeit der späteren oder der Späteren der Zeit des zweiten Tempels, genannt werden, eine solche Anschauung von der Thätigkeit der späteren oder Zeit des zweiten Tempels,

der Bibellehrer und Bibelschreiber entsprang 1.

סרס. Piel סרס, eig. castriren; bildlich auf den Bibeltext als Object angewendet, wenn man einen Satz dadurch erklärt, dass man einzelne Worte desselben von ihrer Stelle herausreisst und so die Wortstellung des Satzes umkehrt. Ein hauptsächlicher Vertreter der Schule Ismaels, des Letzteren Schüler Josija ist es, der diese Methode anzuwenden liebte?. Er formulirt sie in folgender Regel: סרס המקרא ודרשה: 3. Sn zu 9, 6 (17 b 13); zu 15,33 (33b 28): an beiden Stellen ist erst Aharon, dann Moses genannt, während in Wirklichkeit beidemal die Frage zuerst an Aharon und dann - als dieser keinen Bescheid wusste - an Moses gerichtet wurde. Ebenso Sn zu 27, 2 (49 b 7) 4, in Bezug auf die Aufeinanderfolge von Moses und Eleazar. Josija formulirt die Methode auch so: מָרָי זָה מְקרָא מְסוֹרָס, "das ist ein Bibelsatz mit umgekehrter Wortfolge". So zu Exod. 20, 24, wo nach ihm die Worte בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך eine Umkehrung aus בכל המקום אשר אבוא אליך וברכתיך אזכיר את שמי sind . In dieser Formulirung findet sich die Regel anonym angewendet in M zu 16, 20 (50a 2): ויבאש וירם ת' = וירם תולעים ויבאש אוירם ת' = וירם תולעים ויבאש אוירם ה' S zu 9, 22 (45b3), wo die zweite Vershälfte vor der ersten stehen müsste 6. - Der Tannait, in dessen Schule wahrscheinlich Ismaels Mechiltha ihre Schlussredaction erhielt7, Nathan, wendet die Regel Josija's auf Ps. 119, 126 an 8. — Josija wendet den Ausdruck

¹ Vgl. Die hebr. Sprachwissenschaft (aus Winter-Wünsche, Die jüdische Litteratur), S. 4.

2 S. Die Ag. d. Tann. II, 357 f.

3 Ein massoretischer Schriftsteller, Manuel du Lecteur, ed. Derenbourg, p. 51, 157 citirt die Regel so: אמרי און הוא החברה הוא החבר

auch auf ein Hysteron proteron innerhalb eines Abschnittes an, er sagt nämlich in Bezug auf Gen. 28, 10—22: מסורסת היא indem das Gelübde Jakobs in V. 20 der Verheissung in V. 15 vorangegangen sein muss 1.

Hithpael הְּסְתְּרָס, Passivum zum Piel. M zu 23, 12 (101 a 3): שלא מסתרם (ענין) שבת בראשית ממקומה; 23, 16 (101 b unt.): שלא המתרם שלשה רגלים ממקומם. Diese Sätze geben den Grund dafür an, dass der Sabbath und die Feste in diesem Zusammenhange erwähnt werden.

סתם. Kal סְתָם, eig. verstopfen, verschliessen, in übertragener Bedeutung: verbergen, geheim halten, unbestimmt lassen. SO c. 1 g. Anf.: ההלא לא כא הכתוב לְּסְתוֹם אלא לְסְרָשׁ "Kommt denn die Schrift—mit der Angabe "denn in seinen Tagen wurde die Erde getheilt", Gen. 10, 25 — um zu verbergen und nicht vielmehr um deutlich kundzugeben?" Sonst findet sich von diesem Verbum in seiner exegetischen Bedeutung nur noch das Partic. pass.

Die 6. der Zweiunddreissig Regeln heisst סָתוּם; die 5. S. unten, Art. כָּל וְחֹמֵר מפּרָשׁ.

סתם, Substantiv, das entweder dem Verbum אמר in adverbialer Bedeutung angefügt, oder im Status constructus vor den als unbestimmt zu bezeichnenden Gegenstand gesetzt wird. 1. M zu 12, 6 (5a 24): מתח בתורה מתח מכל מצות האמורות בתורה מתח (92a 20): אחת מכל מצות האמורות בתורה מתח הואיל ונאמרו צוואות בתורה מתח ... M zu 12, 22 (11b 6): אחלי ונאמרו צוואות בתורה מתח בתורה מתח ... (1a 9): אואיל ונאמרו צוואות בתורה מתח ... (1a 9): מתח בתורה בתורה מתח (5b 8): מתח אצבעות בתורה בתורה מתח ... (1a 9): מתח בתורה מתח (5b 8): מתח שלושים יום ... (28, 5 (53a unt.): מתח בתורה מתח בתורה מתח מיתה האמורה בתורה ... Sn zu 6, 5 (8b 26): מתח מיתה האמורה בתורה ... Nazir I, 3: מתח בתורה בתורה בתורה ...

סתר. Kal סתר, einreissen; in übertragener Bedeutung: widerstreiten, widersprechen. M zu 12, 5 (4 b 26): סתרין זה על ידי זה S. 86)³.

מֶתֶר, Geheimniss. מְתָרי תוֹרָה "die Geheimnisse der Lehre". Bar. j. Kethub. 29d unt. 4 — Was סְתָרִים וַעֵּל הָּפְּתָרִים (vgl. Deu-

¹ In den drei letzteren Beispielen folgt stets: מרם לך הכתוב באחד(ת) מהן. Hier ist statt פַּרָשׁ das Verbum פַּרָם angewendet, welches besagt, dass zu dem anderwärts unbestimmt gelassenen Begriff an der einen Bibelstelle eine besondere Bestimmung gesetzt ist. Nur Exod. 12, 22 ist die Art des "Nehmens" (in einem Bündel) bestimmt; nur in Lev. 14, 16 ist der Finger als der der rechten Hand bestimmt; nur in Exod. 29, 2 ist אלם mit der Bestimmung שמח versehen. Diese nähere Bestimmung wird als auch für die anderen Stellen giltig be-² In der halachischen Terminologie ist and trachtet: פורט אני (פורטני). Gegensatz zu פירוש (s. unt., Art. פירוש), Schekalim IV, 7; Nedarim II, 4. Vgl Nazir IV, 4. 3 In nachtannaitischen Texten stehen, sind aber ohne Zweifel älteren Ursprunges, die Sätze, in welchen die Widersprüche zwischen Ezechiel und dem Pentateuch, sowie die Widersprüche in Kohel. und den Sprüchen Salomo's mit unserem Ausdrucke bezeichnet werden. Sabbath 13b: דבריו שדבריו סותרין זה את זה . Ib. 30b: שדבריו סותרין זה את לם . 4 Die Parallelstelle, T 266 1 (Keth. 5, 1), b. Kidduschin 10a: חְרָרֵי תורה. Hier bedeutet der Ausdruck ni chi etwa Geheimlehre, sondern die verborgensten Einzelheiten der Thora, des Rel gionsgesetzes. Der Ausdruck kommt auch Pesachim 119 a ob. vor (El. b. P dath), wo er Geheimlehre bedeutet. S. meine Schrift: Die Bibelexegese Mo Maimunis, S. 12, Anm. 4. — Mit סַחְרֵי עַרְיוֹת, die verborgenen, nicht unmittel

ton. 29, 28) in M zu 22, 19 (95a 2) bedeuten soll, ist nicht erhtlich.

"

עבר עבר. עבר (שְּעֵבֶר לְשָׁעֶבֶר ... לְשָׁעֶבֶר .עבר (שְׁעָבֵר בער Gegenwart: לְשָׁעֶבֶר , M zu 16, 4 (47a ĉ). Im egensatze zur Zukunft: איז לעתיר לבא , M zu 15, 1 לשעבר ווש אָז לעתיר לבא , M zu 15, 1 למון. Dann folgen Beispiele, in denen die Conjunktion איז mit m Perfectum und solche, in denen sie mit dem Imperfectum rbunden ist. Es ist der erste Ansatz zur terminologischen iterscheidung der beiden Haupttempora des Verbums.

עות. Piel אַנָּא, verkrümmen. Drei agadische Schriftdeutungen luda b. Hai's weist Jose der Sohn der Damascenerin mit den orten zurück (Sd zu 1, 1, 65a ו 1 19): למה אתה מְעֵוּת עלינו את "Wozu verkrümmst du uns die Schriftworte?" Vielcht bedeutet הכתובים hier Bibel als Gesammtbegriff. (S. oben 92). Vgl. unten, Art. אַנָּקר.

על. S. oben (S. 111), Art. מַעַל.

עלה על לב Eine dem biblischen עלה על לב עלה. Kal עלה. Eine dem biblischen עלה על לב עלה. Kal עלה על לב. Eine dem biblischen עלה על לב עלה על העלה על דעת (Ez. 20, 32) ähnliche Redensart ist עלה על דעת הואס, in den den kommen. Sn zu 5, 28 (6b 11): אתעלה על דעתך; Sd zu 33, 1 (2a 26): אתעלה על דעתך (ib. Z. 28: וכי עלתה ברעתך); dieselbe age T 466 13 16 (Ab zara 4, 5). Auch die erste der zwei erhaten biblischen Redensarten kömmt vor. S zu 1, 15 (8d 16), השלם: עלת על לב 2; T 364 3 (B. Kamma 9, 7), Nechemia, ebenso. It diesen Redensarten, in denen das Femininum des Verbums Neutrum zu verstehen ist, wird meist eine dem Wortlaute s Textes nach mögliche, aber logisch absurde Auffassung betigt, um einer richtigeren Geltung zu verschaffen 3.

יבְּאָלה mit על verbunden und darauffolgendem בְּאָלה mandem etwas so anrechnen, als ob . . . Sn zu 7, 18 (15a 12): mandem etwas so anrechnen, als ob . . . Sn zu 7, 18 (15a 12): M zu 12, 3 (auth הקריב החי הכתוב כאלו שומע מפי הק"בה :(פּל בה: (פּל בה: (פּל בה: (פּל בה: (פּל בה: בּלוֹ שומע מפי הק"בה: (פּל בה: (פּל בה: בּלוֹ שומע מפי הק"בה:

dem Bibeltexte sich ergebenden Einzelheiten des Gesetzes über die ver
enen Ehen, umschreibt ein Amora (Aschi) das מריית der Mischna, Chagiga 11 a.

18. Die Anfänge der hebräischen Grammatik, S. 4, Anm. 3.

2 Die

T. Zebachim 65a hat auch hier: זכי תעלה על דעתך.

3 Im bab. Talmud

det sich sehr häufig מלקא [א] דעתך] על העתך.

3 (s. Levy III, 536b).

עליזן, das Obere, Vorhergehende, opp. עליזן, M zu 21, (78a וז): מקיש תחתונה לעליונה. Die "Obige" ist die in V. 7, di "Untere" die in V. 10 Erwähnte. M zu 21, 1 (74b 1): אל מוסיפין לו מוסיני אף תחתונים מסיני אף תחתונים מסיני אף תחתונים מסיני אף תחתונים מסיני אף העליונים מה עליונים מסיני אף תחתונים מסיני אף העליונים מה עליונים מסיני אף תחתונים מסינים מסינ

ענין. Dieses zuerst im Buche Koheleth auftauchende un dort noch zum Theile in der ursprünglichen Bedeutung der Mül seligkeit und Plage erscheinende Substantiv hat im tannaitische Schriftthum ausschliesslich die von dem etymologischen Sinn des Wortes losgelöste Bedeutung: Gegenstand, Sache, Inhalt. I der tannaitischen Bibelexegese wird das Wort sehr oft angewende und bezeichnet den Gegenstand oder Inhalt des Bibeltextes, ode auch den Bibelabschnitt selbst, insofern in demselben ein b stimmter Gegenstand oder Inhalt behandelt wird. M zu 12, (4a unt.), 13, 10 (21b 9): במי הענין מדבר 5. Sn zu 6, 3 (8a 19), 6, (9a 23), 15, 40 (35a 19), 29, 39 (55b 15): במה הענין מדבר. — במה כפני עצמו , s. oben, Art. יחד Anf. (S. 69), Art. בפני עצמו (S. 129). -אנין הפסיק הענין הפסיק הענין s. unt., Art. פסק. — M zu 19, 10 (63b 29 ... בסוף הענין מה הוא אומר ... בסוף הענין מה הוא אומר... sind der Anfang und das Ende des Abschnittes Lev. 25, 2-Ebenso S zu 18, 2 (85b 28 30) 6. — הענין שלמעלן ושלמטן אינו מדבר הענין שלמעלן ושלמטן אינו אלא במוקדשים, S zu 22, 28 (94c 19); "oben" ist V. 27, "unter V. 287. — שבא קרח וערער כנגד אהרן הזהיר עליו הכתוב את כל

⁵ אם שמד eher am Platze als במי. ⁶ Beide Aussprüche sind Ismael. S. Die Ag. d. Tann. I, 249, 3; 260, 4. ⁷ Bar. Chullin 83a unt-

Mit dem Ausdrucke כענין שנאמר wird im Midrasch der Schule Ismaels auf eine andere Bibelstelle verwiesen, nach welcher der Inhalt der zu erklärenden Textstelle oder auch nur eines einzelnen Wortes besser oder vollkommener verständlich wird 1. M zu 12, 30 (13b 25), Hinweis auf Exod. 11, 6; 16, 20 (50 a 3), Hinweis auf V. 24. — 18, 1 (57b 7 9): für das Verständniss von weist Josua b. Chananja auf Richter 18, 30, Eleazar aus Modiim auf II Sam. 8, 18 hin. — Sn zu 15, 39 (35 a 6 10); 30, 7 (57b 1). — Sd zu 1, 27 (70a 13); 32, 10 (135 a 11); 32, 11 (135 a 18 21 22); 32, 15 (136b 6). — Andere ähnliche Ausdrücke: גענין שאמרו ישראל ליחוקאל, M zu 15, 17 (43b unt.).

לענין שְׁאָפֵרנּוּ kommt einige Male vor, um anzugeben, dass das Textwort in der zuerst angegebenen Weise zu verstehen ist, nachdem die davon abweichende Auffassung widerlegt worden. M zu 12, 10 (7a 21); 23, 18 (102a 20). Vielleicht muss auch in M zu 16, 23 (50a 23) statt שאמר gelesen werden שאמר S. auch M zu 16, 13 (49a unt.).

לְעָנְחַ רְעָה ,לְעָנְחַ מוּכָה, Sd zu 11, 12 (78 b 24), in Bezug auf Deut. 11, 12 und Ps. 104, 32. An der einen Stelle blickt Gott die Erde mm Heile an, an der andern zum Unheile.

Zur Dialektik der tannaitischen Schriftauslegung gehören folgende Redeweisen: וכי מה ענין זה לזה, S zu 14, 35 (73a 15), in Bezug auf Deut. 24, 8 und 9; Sd zu 33, 5 und 6 (144a 19). — S 23, 2 (100a 2): חמה ענין שבת לענין מועדות. — Sn zu 10, 29 (21a אם אינו ענין לירושה הְנָהוּ עָנִין לכפרה (ib. Z. 13: אם אינו ענין לירושה הְנָהוּ

¹ Einen Unterschied zwischen כענין שנאמר (s. Art. יצא) und ענין שנאמר versucht Weiss festzustellen (Studien über die Sprache der Mischna, S. 16):

לקבורה ענין לקבורה. Wenn der Text der Natur der Sache nach nicht auf den Besitz erklärt werden kann (da Chobab keinen Anspruch auf Besitzrecht haben konnte), so gieb ihm eine Beziehung auf die Sühne — nach der anderen Erkl.: auf die Grabstätte — (die Chobab im Lande Israel verheissen wird). S zu 7,2 (29c 13): אם אינו ענין לעיכול איברים תנהו ענין לתרומת הדשן למקומו (87b s): אם אינו ענין חוץ למקומו למקומו אינו ענין חוץ למקומו למקומו.

Die letzte der Sieben Regeln Hillel's lautet: בר הלמד מענינו: unter den Dreizehn Regeln Ismaels ist es die erste Hälfte der vorletzten Regel. In der Baraitha am Eingange von S (2d11) wird als Beispiel angeführt: Lev. 13, 41f. Dass hier die Angabe "er ist rein" nicht absolut zu verstehen ist: rein auf jeden Fall. das ist aus der Fortsetzung in V. 42ff. ersichtlich, aus der hervorgeht, dass es auch Fälle giebt, in denen Kahlköpfigkeit "unrein" ist. In M zu 20, 15 (70 b 5) 2 und der Bar. Sanhedrin 86a wird diese Regel ausdrücklich citirt (s. oben, S. 100 unt.), um zu beweisen, dass das achte Wort des Dekalogs an Personen begangenen Diebstahl (Menschenraub) zum Gegenstande hat. da die übrigen Verbote, in deren Zusammenhange sich jenes findet, Verbrechen gegen die Person zum Gegenstande haben. In einer andern Baraitha, Sanh. ib., wird auf ähnliche Art, mit ausdrücklichem Hinweise auf unsere Regel, bewiesen, dass in Lev. 19, 11 vom Diebstahl, der an Sachen begangen wird, die Rede ist. In Sn zu 7, 1 (13 b 30) erwähnt Ismael selbst die Regel, um auf Grund derselben die Worte מאת פני הקדש, Lev. 10, 4, aus V. 2, ימתו לפני הי, zu erklären 3. — Eine Unterabtheilung der 12. Regel Ismaels ist מסופו למד מסופו, in der Baraitha (S 2d unt.) mit folgendem Beispiele illustrirt: Aus Lev. 14, 34, wo nur schlechtweg von einem Hause die Rede ist, könnte man schliessen, dass die Gesetze des Aussatzes auf jedes Haus, ohne Rücksicht auf dessen Baumaterial, Anwendung finden; aus der am Schlusse des Gesetzes stehenden Vorschrift (V. 45) aber ist ersichtlich, dass nur

¹ So T 427 6 und Ab. di R. Nathan c. 37. Am Schlusse der Bar, am ביור gange von S אול statt הלמר. In der Bar. selbst, wo die 12. Regel Ismaels besprochen wird, steht in der Anwendung der Regel (2 c 12) הלמר 2 וב א stehen nur die Anfangsworte des Passus, der aus der talmudischen Baraitha un ergänzen ist.

3 In S zu 9, 2 (45 d 5) ist Ismaels Erklärung, ohne Berufung auf die Regel, in Akiba's Namen gebracht. Die entgegenstehende Erklärung hat in Sn Jose, in S Eliezer (b. Hyrkanos) zum Autor. — Eine Berufung die Regel in der Agada s. Gen. r. c. 15 (Ende), Pesikta 142 ab. S. dazu Agpal. Am. II, 339, 1.

solche Häuser gemeint sind, die aus "Steinen, Holz und Erde"
bestehen! Man kann למד מסופו und ימד מסופו so unterscheiden:
Etwas, was aus dem Zusammenhange gefolgert wird; Etwas, was
aus einer hinterdrein folgenden Bestimmung gefolgert wird.

Die 20. der Zweiunddreissig Regeln lautet: דבר שנאמר בזה ואינו ענין לו אבל הוא ענין לחכרו. Was von dem einen Gegenstande ausgesagt ist, aber sachgemäss nicht zu ihm, wohl aber zu einem undern Gegenstande gehört. Man bezieht also den betreffenden Text auf diesen andern Gegenstand, und zwar - das wird als Bedingung hinzugefügt — wenn diese Substituirung mit Hinblick auf beide Gegenstände erforderlich ist (ומאימתי הוא ענין לחבירו ומשיצטרך לו זה ולא יצטרך לו וה ולא יצטרך לו וה ולא יצטרך לו וה worte Moses' in Deut. 33, 7 nicht auf Jehuda, sondern auf Simon m beziehen 2; denn einerseits erhält Jehuda in den Worten "Höre, Ewiger, die Stimme Jehuda's" den Segen; andererseits bliebe Simon ohne jene Annahme ungesegnet 3. — Ebenso ist in Jerem. 33. 26 יעקב nicht auf Jakob zu beziehen, da von diesem im Vereine mit David nicht gesagt werden kann: "um von seinem Samen Herrscher zu nehmen". Vielmehr ist — da unter den Herrschern die Könige und Hohenpriester gemeint sind — מעקב auf Aharon zu beziehen, von dem die Hohenpriester stammen, wie die Könige von David. Das ist auch aus V. 24 ersichtlich: "die zwei Geschlechter, die der Ewige erwählt hat" 4.

ענש. Kal ענש, strafen. S zu 5, 17 (26d 10): הרי הכתוב ענש את מי שאיני יודע אם כך ענש הכתוב למי שאינו יודע על אחת כמה וכמה את מי שאיני יודע אם כך ענש הכתוב למי שאינו יודע על אחת כמה וכמה Wenn die Schrift auf solche Weise den bestraft hat, der unwissentlich sich vergangen hat, um wie vieles her wird sie den bestrafen, der wissentlich sündigt.

ענש. S. oben (S. 41), Art. אַוָּהָרָה.

תְּצֶּם, mit Personalsuffix: selbst. In Sd wird den einführenden Worten Moses': "ich sagte euch" die Bemerkung beigegeben: Nicht von mir selbst sage ich es euch, sondern aus dem Munde ottes". א מעצמי אני אומר לכם אלא מפי הגבורה אני אומר לכם אלא מפי הגבורה אני אומר לכם אלא.

¹ In S zu 14, 45 (74a 11) findet sich die Folgerung, ohne die Regel. הניהו ענין לשהרן. Ebenso im zweiten Beispiel: חניהו ענין לשהרן. S. ob., S. 141 unt.

³ In Sd zu 33, 7 (144 b 20—25) sind die Worte אינו מנו של עמו חביאנו bis Ende des Ferses als Segen für den Stamm Simeon gedeutet. ⁴ Ueber die von Grätz, Monatsschrift, 1880 (29. Jhg.), S. 97, angenommene Berufung Abulwalids auf lie 20. Regel El. b. Jose Gelili's s. meine Bemerkung: Aus der Schrifterklärung les Abulwalid Merwan Ibn Ganah. (1889), S. 27, Anm. 1. ⁵ An den drei aderen Stellen ברוך הוא הקרוש ברוך הוא S. darüber unten, Art.

So zu 1, 9 (67 a 13); 1, 6 (66 b 4); 1, 20 (69 a unt.); 1, 29 (70 a 25).In einer Discussion zwischen Eliezer b. Hyrkanos und Josua Chananja spricht der eine den Grundsatz aus: נאמר בל תוכוף : אלא כשהוא בעצמו der Andere: אלא כשהוא בעצמו Zebachim VIII, 10 l. Die beiden Sätze beziehen sich auf de Verbot in Deut. 13, 1 und besagen, dass das Hinzufügen zu eine Gebote und das Hinwegnehmen von demselben so zu verstehe sind, dass das Wesen des Gebotes unverändert bleibt und d. Aenderung nur eine quantitative ist.

stellung vgl. Megilla 31 b (Abaji): Die Strafreden in Lev. 26 משה מפי הגבורה אמרן die in Deut. 28 משה מפי עצמו אמרן.

¹ Vgl. R. Haschana 28b, Erubin 100a. ² S. Die Ag. d. Tann. I, 25 3 Aruch (בקס II; Bd, VI, S. 244 b) kennt die Varianten אין und אפר und אפר Letztere Lesung findet sich in der Version des jerus. Talmuds (s. die folg. Anm. - Raschi zu Sota 16a erklärt den Ausdruck את עקבו sehr gut so: את עקבו מעמרו ועוקרת [אותו] sie reisst gewaltsam die Ferse des Schriftwortes aus seine. Standorte und entwurzelt es" (entzieht ihm den Boden). Uebrigens wird i bab. Talmud selbst, Sota 16a unt., חוקבת mit עוקרת erläutert. 4 Im jer. Ta mud. Kidduschin 59d 16, lautet der Ausspruch Ismaels: חבורה עופות התורה עופות הלכה muss offenbar gelesen werden התורה אלמקרא ובמקום אחר למררש התורה in der Ausführung gerade das Aequivalent für מקרא ist und nicht et im engeren Sinne als "mündliche Lehre" verstanden werden kann. Statt No die in der That in Sn zu 6, 5 (8b11) zwischen den Schülern Ismaels, Jos und Jonathan controvers ist, hat der jer. Talmud: "Die Thora sagt, Exod. 21 mit der Pfrieme; die Halacha: mit jedem Dinge". In M zu 21,6 (77 b ob.) fin sich noch ein Rest unseres Ausspruches: ... צע בכל דבר והתורה אמרה ורצע . עמרה בכל דבר Statt אמרה ו ואמרה Was den Schluss der Vers des jer. Talmuds betrifft: ובמקום אחר למררש, wird als Beispiel die von Isma mit Hilfe der 6. seiner Regeln (oben S. 80) bewerkstelligten Auslegung zu D 14, 9 gebracht, mit deren Ergebniss die Halacha nicht übereinstimme. Im b Talmud wird diese Auslegung ebenfalls citirt, und ein bab, Amora (Nachna b. Jizchak) constatirt, dieser Fall sei von den in Ismaels Ausspruche zusamm

עקר Kal עקר, entwurzeln, ausreissen. Eliezer b. Hyrkanos sagt einmal zu Akiba, in Bezug auf eine exegetische Deduction desselben: עקרה מה שכתוב בתורה, Pesachim VI, 2. In einer Dichtung Simon b. Jochai's klagt das Deuteronomium über Salomo, der die Verbote in Deut. 17, 16 ff. als nicht bestehend erachtete: ביקש לַשְקוֹר יוד ממני und שַקרנִי שלמה 3. In einer ähnlichen Dichtung Josua b. Karcha's klagt das Jod des Namens שַּרֵי משמה של אותו בדקת.

ערב Piel אָרָכּ, vermengen. Partic. Pual אָרָבּ. Von Jose b. Chalafta wird berichtet, er habe bei der Erklärung einer Bibelstelle diese mit einer andern "vermengt", indem er ein aus der Bibelstelle selbst nicht zu verstehendes Element derselben nach einer anderen Bibelstelle deutete. So vermengte er II Sam. 21, s, um לפלט (statt לפלט , I Sam. 25, 44) zu verstehen, mit I Sam. 18, ווי: statt Palti werde dort deshalb Adriel genannt, um anzudeuten, dass sowie Palti's Ehe mit Michal, auch Adriels Ehe mit Merab gesetzwidrig gewesen sei. Der Ausdruck lautet: שני מקראות מעורבין , Bar. Sanh. 19 b (Var. שני מקראות מעורבין , וה בוו שני מקראות מעורבין .)

Bestellten drei Fällen verschieden, weil es sich in ihm nicht um den Widerspruch wischen Halacha und Schriftwort, sondern um den zwischen Halacha und Midrasch handle: בי קא חשיב הלכה עוקבת מקרא הא עוקבת מרש היא בי קא חשיב הלכה עוקבת מקרא הא עוקבת מרש היא. Aus ist im Talmudtexte, durch falsche Auflösung der Abkürzung das unverständliche geworden. So emendirt auch, ohne Beziehung auf den jerus. Talmud, D. Luria in seinen Glossen (in der Wilnaer Talmudausgabe).

י Die Parallelstelle, T 274 10 (Keth. 12, 2) hat statt אָדְטָרָי, רְשָּטִי, und dem entspricht in b. Gittin 49 b: אַדְטָרָי, 2 8. das Substantiv אָקייָניי, Levy III, 686a. 3 Lev. r. c. 19 (2). In j. Sanh. 20 c 48 und Schir. r. zu 5, 11 fehlt der erste Satz. — S. Die Ag. d. Tann. II, 123. 4 Lev. r. ib., Schir. r. ib. S. Die Ag. d. Tann. II, 315. 5 S. Die Ag. d. Tann. II, 171.

ערוב. Für drei Bibelstellen wird T 313 2—10 (Sota 9 Ende constatirt, dass ein Wechsel der redenden Personen angenommen werden muss, nämlich: 1. Jerem. 26, 19 und 20f.; 2. Nach. 1, und 3f.; 3. Ps. 56 und 58. Die dreimal wiederholte Regel lautet auch in character in אמר זה לא אמר זה לא

Vielleicht tannaitischen Ursprunges ist der Ausdruck אַרְשְׁיַזּת, mit welchem Chija b. Joseph 3, ein Schüler Jochanans angiebt, dass in Exod. 22 eine "Vermengung der Abschnitte" obwaltet, indem ein Vers (22, 8) nicht in den Abschnitt vom anvertrauten Gut (22, 6–8), wo er sich findet, hineingehört, sondere in den Abschnitt vom Darlehen (22, 24–26) 4.

ערה. Piel ערה, eig. ausgiessen. Akiba gebraucht die Redensart: ערה בל הפרשה כולה לכי לא חופשה, S zu 19, 20 (89d 1), womier sagen will: die Motivirung "denn sie war nicht freigelasser worden" ist maassgebend für die ganze Satzung, von der dieser Abschnitt (Lev. 19, 20—22) handelt. Dies drückt er bildlich so aus: die Schrift — erg. הכתוב als Subject — hat den ganzer Abschnitt in jene Motivirung hineingegossen. Ebenso heisst ein einer anonymen Baraitha, j. Kidduschin 58d 64, in Bezug au

Was No. 2 betrifft, so scheint der unmittelbare Wechsel zwischen de Hinweise auf Gottes strafende Gerechtigkeit (Nachum 1, 2, 4) und dem Gottes Erbarmen (V. 3) die Anschauung hervorgerufen zu haben, dass hier Wechsel der redenden Personen vorliegt. — No. 3 ist dunkel. Es werden die beiden Psalmverse, 56, 1 und 58, 2 citirt, die das Wort במר של gemeinsam haben auf dieses Citat die Regel anzuwenden sei, weiss ich nicht. 2 In Missamuel c. 10 bildet dieses 4. Beispiel den Schluss einer Zusammenstellung sieben Beispielen, denen allen die Regel: אמר וה לא אמר וה לאמר וה לא אמר וה לאמר וה לא אמר וה לאמר וה לאמר

den Abschnitt von der Leviratsehe. Deut. 25, 5-10: עירה כל הפרשה כולה ליכום: d. h. die Bestimmung ינבקה, V. s, welche die Vollziehung der Leviratsehe fordert, ist maassgebend für die ganze Satzung. — Das ungewöhnliche Wort עירה ist an den parallelen Stellen des jerus. Talmuds beim zweiten Beispiele corrumpirt: in Jebamoth 6c 63 ist עורה (עי = ש) daraus geworden, ib. 3c 29: עורה oder עודה. Das erste Beispiel im Ausspruche Akiba's ist im babylonischen Talmud, Gittin 39b, so gegeben: אורעה כל הפרשה כולה ללא חפשרה. Diese Lesung אורעה scheint auf einem Missverständniss zu beruhen, indem man עירע als עירע oder ארע hörte und dies dann ins Passivum umsetzte?. In derselben Umgestaltung findet sich noch ein drittes Beispiel unserer Redensart in einer Baraitha des babylonischen Talmuds, Baba Bathra 113b: היתה לבני ישראל לחוקת משפט אורעה: כל הפרשה כולה להיות דידן; d. h. die am Schluss des Abschnittes von der Besitzvererbung (Num. 27, 6-11) sich findende Bestimmung, dass es eine "Rechtssatzung" sei, ist maassgebend für den ganzen Abschnitt, insofern als Verfügungen über die Erbschaft den Vorschriften über die Rechtsprechung unterliegen. Auch hier lautete der Satz ursprünglich sicher so: ein Aequivalent des Text- עירה כל הפרשה כולה להיות דין wortes nown ist).

עשה Aus מצות לא תעשה und מצות עשה entstanden durch

Für diese Corruptel אודה giebt Levy (III, 625 b) einen besondern Artikel my in einer sonst nirgends vorkommenden Bedeutung, mit Herleitung aus dem Arabischen, die von Fleischer (III, 727) in seinem Nachtrage mit Recht als unklar bezeichnet wird. 2 Weiss zu S möchte umgekehrt עירעה aus עירעה ableiten; jedoch hat die Bedeutung von ארע), begegnen, hier keinen Sinn und ist für die Lesart des bab. Talmuds (die übrigens von R. Abr. b. David im Commentar zu S ohne Weiteres an die Stelle von עירה gesetzt wird) nur auf gezwungene Weise zu verwerthen. Auch die von Levy III, 698a adoptirte Bed. "Verbinden" ist unhaltbar. Am besten und einfachsten erklärt sich die Redensart, wie im Texte angegeben ist. So hat sie schon der Commentar קרבן אהרון מות 8 verstanden. Dass מָרָה, ausgiessen, mit ל construirt wird, sieht man in den bei Levy III, 698 b citirten Beispielen. 3 Statt אורעה hat das Münchener אורעה, welche Variante jedoch keine Berücksichtigung verdient. Jastrow (125a) constatirt für dieses אורעה — ohne auf die Stelle in Gittin 39b hinzu-Weisen - eine besondere Bedeutung: proclamirt, verkündet werden, und dazu als ebenfalls einziges Beispiel des Activum, mit sehr problematischer Ableitung יהרים אירעו במאכל : אירעו במאכל in Sn zu 28, 18 (54 b 14); אירעו במאכל ובמשתה ובכסות בקייד. Dieselbe Paraphrase findet sich auch in M zu 12, 16 (9a unt.), jedoch mit אירעו statt אירעו. Dieses letztere ist nichts Anderes als verbale Wiedergabe von ארק, indem ארק Aequivalent von ארף ist. Das Wort bed. etwa: begegne ihm (dem Festtage), zeichne ihn aus (l. אַרְעָּוּ, Imper.). 10*

Kürzung die Ausdrücke לא תַעְשָה (oder kurz לא מַעְשָה) zur Bezeichnung der beiden Classen der biblischen Gebote (s. M zu 20, 7, 69 a 18). S. oben (S. 116) Art. מָּצְנָה.

עשיר. S. oben (S. 116) Art. מְּשִׁיר.

עתיד לכוא . עתיד als Bez. des Futurums, oben (S. 139), Art. עבר. עתיד

5

פגימה, Verunglimpfung. S. oben, S. 99.

פמר. Kal פְּמֵר, freisprechen, einer Verpflichtung oder einer Strafe ledig erklären. M zu 20, 7 (68b 16), vom falschen Schwure: הרי הכתוב . . . פומר, מן הקרבן אני אומר כשם שהיא פְּמוּרָה מן הקרבן אני אומר כשם שהיא פמורה מן המכות מלמד שַׁפְּמֶרָה : ... בו ב22, 26 (118b 17): הכתוב מן המיתה המיתה מן המיתה מן המיתה מן המיתה מן המיתה מן המיתה מן המיתה מו

Das Partic. des Hophal, מְפָנָה (geschr. מופנה), das s. bedeutet wie פָּנְה frei, ledig (z. B. Jebamoth III, 4, Gegensatz , verheirathet), kennzeichnet ein Wort des Bibeltextes der Deutung gewärtig, als im Texte entbehrlich und darus

י Vgl. oben, S. 129, Anm. 4. ² S. Berach. 28 b, in einem Ausspruc Jochanan b. Zakkai's: יאני יכול לפייסו ברברים. ³ Diese Controverse ist A. d. Tann. II, 250 irrthümlich ausgeblieben. ⁴ In diesem Sinne betracht-Chija b. Abba (Die Ag. d. pal. Am. II, 191) die Worte Jehuda's an Joseph, Ge=49, 18—34 als kunstgerechte Rede, welche sich theils an Joseph, theils an die Brüder, theils an Benjamin wendet: פייס ליוסף, פייס לאחיי, פייס לאחיי, פייס לבניסין. Gen. = c. 93 g. Ende.

בים Zwecken der Auslegung offenstehend. Im Midrasch der chule Ismaels lautet die ständige Formel bei Anwendung der veiten der Dreizehn Regeln: מופנה להקיש ולדון גורה שוה (s. oben, 15).

Angesicht. Die Verbindung גלה פנים, das Angesicht thüllen (vgl. Hiob 41, 5), Gegensatz zu כפה פנים (vgl. Gen. 38, 15). heint sprichwörtliche Redensart für unverhüllte Frechheit und chamlosigkeit gewesen zu sein. Das ist deutlich ersichtlich aus em daraus gebildeten Nom. act. בלף פנים. das zweifellos die erähnte Bedeutung hat 2. S. M zu 17, 8 (53a 9 11). Eliezer b. Hur-מאס בנלוי פנים :von Amalek, der sonst Israel mit versteckten ngriffen beunruhigte, diesmal aber mit offener Frechheit kam. Bar. rubin 69a: מומר בגלוי פנים, der in Frechheit Abtrünnige 3. Wenn lso der biblische Ausdruck für Frechheit, Uebermuth: "mit rhobener Hand" (Num. 15, 30) so paraphrasirt wird: זה המנלה פנים כתור (Sn z. St., 33 a s), so ist das eine sehr sinngemässe Viedergabe des einen Ausdruckes mit dem andern 4. Die Eranzung באונה kann nur bedeuten: "gegen die Thora". Worin die rechheit gegen die Thora besteht, wird in Sn a. a. O. durch das eispiel des Königs Manasse erläutert: כמנשה בן חוקיה שהיה יושב יורורש בהגרה של דוו Von der "makelsuchenden, lästernden gada" 6 des als Ketzer gedachten Königs wird sofort ein Bei-

ל Zur Controverse Ismaels und Akiba's über die Qualification des מאמנה Hoffmann, Zur Einleitung, S. 6; Schwarz, Die hermeneutische Analogie, S. 24 ff. עסתר פנים Jochanan (Die Ag. d. הסתיר פנים Jochanan (Die Ag. d. ול. Am. I, 266, ו) deutet den Namen נלית so: הקב"ה : deutet den Namen שעמר בנלוי פנים לפני הקב"ה ⁴ Derselbe Ausdruck בַּיָד רָמָה ist in Exod. 14, 8 und Num. 3 in gutem Sinne gebraucht: er bezeichnet die unerschrockene Kühnheit des freiten Volkes. Im Onkelos-Targum wird dafür ein anderer bildlicher Ausuck gebraucht: בֵּישׁ נֵלִי, mit unverhülltem Haupte. Das ist eine alte Ueberzung des Ausdruckes; denn sie wird in M (27b 17) statt einer Erklärung geben. Dass בריש נלי Furchtlosigkeit, Kühnheit bedeutet, sieht man im Targum Richter 5, 9, wo von den Schriftgelehrten gesagt ist, dass sie auch in Zeiten F Gefahr nicht aufhörten, Vorträge über die Lehre zu halten (s. oben, S. 27, 3) und in den Synagogen furchtlos das Volk belehrten: דיתבין בכתי כנישתא ⁵ In der parallelen Bar., Sanhedrin 99 b, heisst es בריש גלי ומאלפין ית עו וה מנשה . . . בהנרות של רופי : unittelbar an den Text anknüpfend gefähr הגרה של דום zu übersetzen, nicht "gesetzverachtende Hagg.", wie Levy 428b unten (und nach ihm Wünsche, Der babylonische Talmud III, 208f.) bersetzt. Denn ידום bed. Makel (s. Levy I, 417ab) und in der Fortsetzung useres Ausspruches wird das Psalmwort, in dem 'DIT vorkommt (Ps. 50, 20), in emselben Sinne als Ansprache Gottes an den Lästerer gedeutet. Uebrigens aube ich, dass של דופי eine Notarikon-Deutung des im Texte fol-

spiel gegeben: "Er hatte es nicht nöthig, in der Thora die zählung von den Alraunen Reubens (Gen. 30, 14 ff.), noch die gaben über die Schwester Lotans zu schreiben!" (היה לו לכתוב) . בתורה: in der Bar. לא היה לו למשה לכתוב). Also unehrerbieti Spötteln über gewisse Partieen des Pentateuches - das ist Lästerung, welche dem Könige Manasse, als dem Typus ein ketzerischen Bibellesers und Bibelauslegers zugeschrieben wi - Auch die Textworte "denn das Wort des Ewigen hat verachtet", Num. 15, 31, zielen auf המגלה פנים בתורה. Sn zur (33a 25), Bar. Sanh. 99a (Schebuoth 13a); und auf der Deutu des ganzen Verses beruht, wie in derselben Quelle angegeh wird, die Sentenz Eleazars aus Modiim über die Verächter Gottesbundes, des Gotteswortes und der göttlichen Gebote, Abe III, 111. In einem anonymen Ausspruche wird - wie bei aus Modiim - מנים בתורה עים denen gerechnet, die kein Antheil an der kommenden Welt haben, T 433 25 (Sanh. 12, j. Pea 16b 38; j. Sanh. 27c 31 2. Ebenso rechnet ihn Jehuda I Jenen, denen der Versöhnungstag keine Sühne bringt, j. Jon 45b 64; b. Joma 85b (Schebuoth 13a, Kerithoth 7a).

Aus allen diesen Stellen, zu denen noch M zu 12,6 (5a hinzutritt, ist die angegebene Bedeutung unseres Ausdrucke ohne weiteres als die richtige zu erkennen. Einzig und allein dem Ausspruche Eleazars aus Modiim, jedoch nur in einer V sion desselben findet sich zu המגלה פנים בתורה der Zusatz N המגלה פנים בתורה. Mit diesem Zusatze — "nicht nach der überliefert

genden Wortes מנדף ist; wie denn thatsächlich in Sn vor שהיה יושב ורורש die Worte את ה' הוא מנדף stehen, die der Commentator R. Hillel (und mihm Friedmann) mit Unrecht als Interpolation betrachten.

¹ S. über diesen Ausspruch und seine polemische Tendenz die Ausf rungen Guttmanns, Monatsschrift, 42. Jhg. (1898), S. 303 ff., 337 ff. jer. Talmud finden sich (an beiden Stellen) zwei Erklärungen unseres A druckes: 1. Wer sagt, dass die Thora nicht vom Himmel (offenbart) ist. 2. öffentlich (בפרהסיא) sich gegen die Worte der Thora vergeht. Nach beiden klärungen ist also "Frechheit gegen die Thora" der Sinn des Ausdruckes; n der einen in der Meinung über ihren Ursprung, nach der anderen in der Uel tretung ihrer Vorschriften. Das Wort בפרהסיא (= sonst בנלף, s. unten, S. A. 3) ist hier ungefähr dasselbe, was כנלוי פנים, wie denn Raschi zu Erubin dieses mit jenem erklärt. 3 Raschi erklärt, Sanh. 99b, מנלה פנים mit סנים. S. ferner Friedmann, Beth-Talmud I, 334-337; Margulies, Monatssch 4 Dieser Zusatz steht nur in dem gewöhnlichen Misch texte und in der Bar. Sanh. 99 a; aber er fehlt in dem von Lowe edirten (pali Mischnatexte, sowie in Ab. di R. Nathan c. 26. Er scheint also babylonisc Ursprunges zu sein.

giltigen Satzung" - ist jene Bedeutung von מגלה פנים nicht zu vereinbaren. In Wirklichkeit beruht der Zusatz auf einer anderen Auffassung des Ausdruckes מנלה פנים בתורה. Der Urheber des Zusatzes verstand nämlich פנים in der Bedeutung, welche sich in nachtannaitischen Texten, und zwar schon bei einem der frühesten palästinensischen Amoräer Jannai 1 findet, und in welcher "Angesicht" ein Bild für die verschiedenen Arten und Weisen ist, nach denen eine Bibelstelle ausgelegt werden kann?. Diese Bedeutung des Wortes פנים stammt jedenfalls schon aus tannaitischer Zeit. Der Urheber des Zusatzes שלא כהלכה fand sie auch in unserem Ausdrucke und verstand denselben so: "wer Erklärungsweise in der Thora enthüllt", die der giltigen Satzung widersprechen. Er scheint Auslegungen gesetzlicher Texte im Sinne gehabt zu haben; während thatsächlich unser Ausdruck auf etwas anderes, als gesetzwidrige halachische Exegesen zielt. Nach dem oben Dargelegten bedarf es keines Beweises, dass der Zusatz unberechtigt und jedenfalls unecht ist und dass der Ausdruck המנלה פנים בתורה, der auch in neuerer Zeit mit Vorliebe so erklärt wird, wie ihn der Urheber jenes Zusatzes verstanden hata, von dem im Eingange erwähnten נלני פנים nicht getrennt werden darf.

הפסיק, unterbrechen. M zu 12, 6 (6a 2): הפסיק Mit den Worten am Schlusse von Deut. 16, 6 hat die Schrift den Gegenstand unterbrochen, so dass der Anfang von

¹ J. Sanh. 22a 71: שתהא התורה נדרשת מ"ם פנים ממא ומ"ם פנים מהור : 1 J. Sanh. 22a 71 8. auch die Ag. d. pal. Amoräer I, 40, 5 citirten Parallelstellen. In einem Befichte Jochanans (Erubin 13b) vertritt מַעְמִים den Ausdruck פָנִים (s. oben, Art. ² Vgl. den Ausdruck הַרְאוֹת פָּנִים bei Akiba, Erubin 54 b, mit welchem mach meiner Vermuthung (Die Ag. d. Tann. I, 304, 1) Akiba das Textwort מניהם, Exod. 21, 1 (das Suffix auf D'DDWDA bezogen), gedeutet hätte. - In späterer Zeit wird der Ausdruck Die üblich, um die Vieldeutigkeit des Bibeltextes zu be-Teichnen; man substituirt ihn dem מעמים in dem oben, S. 67, Art. מעם Ende etwähnten Ausspruche (vgl. damit den Schluss der vor. Anm.) und spricht von von den 70 Auslegungsweisen der Bibel. S. darüber Zunz, Die Ritus, S. 205, und meine Ausführungen: Abraham Ibn Esra's Einleitung, 8.76; Stade, Z. f. altt. Wiss., XI, 67; Revue des Études Juives XXII, 35; J. Qu. Review IV, 509. 3 Z. B. Geiger, Nachgelassene Schriften IV, 338. G. verweist auf die oben, Art. 705, erwähnten Stellen und erklärt: "Geheimgehaltenes aufdecken; das bezieht sich wohl auf die Symbolisirungen, wie sie namentlich thristliche Deuter vornahmen". (Dieselbe Beziehung findet im Ausspruche Eleazar aus Modiim auch Guttmann, s. oben, S. 150, Anm. 1). Ich selbst habe Ag. d. Tann. I, 197 im Sinne der jetzt für unrichtig erkannten Erklärung überseizt: "wer Erklärungen der Schrift enthüllt, die nicht der Satzung entsprechen".

V. 7 nicht mit den Worten in V. 6 "um Sonnenuntergang" verbunden werden kann. — M zu 12, 3 (3b 21): להפסיק הענין; ebenso Sn zu 29, 39 (55b 15), Ismael. S zu 2, 14 (12b 12) in Bezug auf das Wort מאט, welches אין שוח מענין מענין מענין מענין הענין ביוח למשה להתבונן בין פרשה (7c 18): ולפרשה ובין ענין לענין לענין לענין לענין לענין לענין לענין לענין בין פרשה וופן ענין לענין לענין לענין לענין לענין diente dazu, damit Mose Zeit gewinne, zwischen einem Abschnitte und dem anderen, einem Gegenstande und dem anderen nachzudenken.

פסוק (geschr. פֿסוּק מְעָמִים die Abtheilung der sinngemässen Absätze innerhalb des Verses. S. oben, S. 67, Anm. 3.

פרט. Kal פָּרָש , einzeln hervorheben, specificiren. S. Art. (S. 79). Im Ismael'schen Midrasch ist folgende Redensart geläufig: מכום באחד מהם, M zu 21, 18 (21b 8); ופרט באחד ההם), Sn zu 5, 2 (1a 10); 5, 21 (5b 8) u. s. w., an den oben

¹ Vgl. Lev. r. c. 1 g. Ende, in Bezug auf Lev. 1, 1 (ויקרא . . וידבר), verglichen mit Exod. 3, 4: אין כאן הפסיק אליו בין קריאה לדיבור באהל מוער אין כאן הפסיק אליו בין קריאה לדיבור באהל מוער אין כאן הפסיק Weder die diesem Nomen act. zu Grunde liegende Pielform, noch das

Pael des aram. Verbums finde ich verzeichnet. Jedoch ist diese im Syrischen geläufig. S. Payne Smith Col. 3195. 3 S. Die Ag. d. Tann. I, 194, 2. 4 Vgl. Pesikta 107a: אמר הפסוף הוה ווה שאמר הפסוף ווה שאמר הפסוף auch die ganze Bibel und ist Synonym zu אמקרא. S. Beispiele aus dem 12. bis zum 16. Jahrhundert Revue des Études Juives XVI, 278. 5 S. Die Ag. d. Tann. I, 349, 3.

פְּרָשׁ, das Besondere, Einzelne, opp. בְּלֶל. S. den Artikel über etzteres, ob., S. 80.

Eine dem Midrasch der Schule Akiba's eigenthümliche Formel t ... לְּבָּלָם לְּבָּי die angiebt, was durch den ausgelegten Ausdruck es Textes aus dem Bereiche seiner Geltung ausgeschlossen ist. a der Schule Ismaels wird das mit אַיָּ ausgedrückt (s. ob., S. 74). Ter Beispiele für diese Formel bedarf es nicht. Nur einige seien tirt. S zu 14, 34 (73a 6): . . . בבית ארץ אחזתכם פרם לבית בנוי בכפינה . Aus Mischna nd Tosefta: Sota IV, 1; Chullin VIII, 4. T 1 14; 232 1; 301 21; 36 29; 625 10 1. Es ist nicht ganz klar, wie in dieser Formel ביע verstehen sei. Es scheint fast, als ob hier eine andere drundbedeutung zu Grunde läge, wonach mit dem Worte die ded. aussondern, ausscheiden (vgl. ¬¬¬) verbunden ist.

DIOJD. Dieses Quadrilitterum, dem im Syrischen בּבָּשָׁים entspricht², soll aus dem bereits in alter Zeit bei den uden und den Syrern eingebürgerten המלאם, המפּפְּשָׁלְּהָם her-

stammen ¹. Der Bedeutung nach gehören בְּרָסְם und שַּרְהָסְיָּם und בַּרְהַסְ שִׁרְהָם falls zu einander ²; jedoch ist es fraglich, ob dieses Denominativum zu jenem sein kann, da als solches etwa בַּרְהָם zu erwarten wäre. Es ist also möglich, dass פרסט (syrisch פרסט) aus der Wurzel שברס (פרסט) stammt, die ausbreiten, bildlich: kundgeben, offenkundig machen ³ bedeutet. M zu 12, 6 (5a 11): בּרְסְטֵּו וּפְרָטוֹ הַכְּתוֹנ הַכְּתוֹנ בּרְטֵּוֹ הַכְּתוֹנ בּרְטֵּוֹ הַכְּתוֹנ בּרְטֵּוֹ הַכְּתוֹנ בּרְטֵּוֹ הַכְּתוֹנ בּרְטֵּוֹ הַכְּתוֹנ בּרְטֵּוֹ הַבְּתוֹנ בּרְטֵּוֹ הַבְּרְטֵּוֹ הַבְּתְטֵּוֹ הַבְּתְטֵּוֹ הַבְּתְטֵּוֹ הַבְּתְטֵּוֹ בּרְטֵּוֹ הַבְּתְטֵּוֹ בּרְטִּוֹ הַבְּתְטֵּוֹ בּרְטֵּוֹ הַבְּתְטֵּוֹ בּרְטֵּוֹ הַבְּתְטֵּוֹ בּרְטֵּוֹ הַבְּתְטֵּוֹ בּרְטֵּוֹ הַבְּתְטֵּוֹ בּרְטֵּוֹ הַבְּתְטֵּוֹ בּרְטֵּוֹ בְּרְטֵּוֹ הַבְּתְטֵּוֹ בּרְטֵּוֹ הַבְּתְטֵּוֹ בּרְטֵּוֹ הַבְּתְטֵּוֹ בּרְטֵּוֹ הַבְּתְטֵּוֹ בּרְטֵּוֹ הַבְּתְטֵּוֹ בּרְטֵּוֹ הַבְּתְטֵּוֹ בְּתְטֵּוֹ בּרְטִוֹנ בְּרְטֵּוֹ בּרְטִיִּם וּבְּתְטֵּוֹ בּרְטִיּת (Lev. 24, 10) bekannt und hebt ihn besonders hervor, um damit anzuzeigen, dass er eine Ausnahme unter den aus Aegypten Befreiten bildete ⁴.

קרָק. Wie es scheint, alte Bezeichnung der Tempelpsalmen. Tamid VII, 3: הגיעו לפרק, ib. מקיעה על כל פרק תקיעה ולפרק. Rosch Haschama 30b: על כל פרק מפני שחוזר וכופל את הפרק. Ib. 31a (Ausspruch Nechemja's): Die Psalmen überhaupt werden auch als פָּרָשָׁה bezeichnet, womit פָּרָשָׁה gleichbedeutend ist. S. unten, Art. פְּרָשָׁה — Sonst ist פָּרָשָׁה Benennung der Abschnitte der mündlichen Lehre, der Mischna. S. die Bar. Erubin 54s (פְּרָקָן, פְּרָקוֹ).

פרש. Piel פַּרְשׁ, deutlich machen, bestimmt aussprechen, heraussagen 6. T 496 s (Zebach. 11, 7): פרש בה הכתוב, die Schrift hat es beim Ganzopfer deutlich ausgesprochen, dass dessen Fell dem Priester gehört (Lev. 7, 8). Hinzuzudenkendes Subject ist פרש בחנה in folgenden Sätzen. T 6 s—13 (Berach. 3, 6) ברניאל, die Schrift hat es bei Daniel ausgesprochen, dass es drei Gebetzeiten giebt (Dan. 6, 11); פרע בחנה קורש בחנה (Ps. 55, 18); פרש בונים Gebetzeiten an drei Tageszeiten sein sollen (Ps. 55, 18);

zu אָּלְּיי gehört, wohin es Levy (I, 333 b unt.) einreiht, sondern zu בְּלְייָ, also בִּלְייִבּ zu lesen ist.

¹ So Zunz a. a. O. - Kohler (Z. d. D. M. G. XXIII, 689), nach ihm Kohul (VI, 437 f.) und Fürst (186), schlägt παράσημος vor. ² Interessant ist der Umstand, dass בַּלְלִי, also das Aequivalent von בפרהסיא, zur näheren Bestimmung des Verbums DDDD verwendet wird. M zu 12, 33 (14a 23); Sn zu 15, 41 (35a 25): יהעושה בסתר המקום מפרסמו בנלוי Vgl. Zunz a. a. O., S. 68. 3 S. Prov. 13, 16: יפרש אולת. 4 S. Gen. r. c. 76 (7): מן כל הנביאים ; c. 65 (1): מן כל הנביאים לא פירסמוה אלא. 5 Nicht hierher gehört בין הפרקים, Berach. II, 2; בין הפרקים וו, 1. Dort sind סרקים die Absätze zwischen den Benediktionen und den Abschnitten des Schema. 6 Eine Reihe von Beispielen für 19 (geschr. 778) und שלא im Sinne von bestimmt aussprechen s. S zu 7, 12 (34 bc). עולא פרש ferner ער שיפרש השם, Sanh. VII, 5, vom Aussprechen des göttlichen Namens (Bat-Gittin 36 a vom Ausschreiben des Namens des Zeugen: מפרשין שמתיהן). ⁷ Ebenso j. Berach. c. 4 Anf. (7a). In b. Berach. 31 a מפורש על ידי דניאל u. s. w.

בשלסה, bei Salomo, welchen Inhalt das Gebet habe (I Kön. 8, 28). Wie in dieser Beispielgruppe, so dient auch sonst unser Verbum dazu, um anzugeben, dass etwas, was in der Thora unbestimmt gelassen oder nur angedeutet ist, in den prophetischen und hagiographischen Büchern deutlich ausgesprochen wird. Meistens wird dabei die Formel: עליהם (עליו) מפורש בקבלה angewendet, in welcher die Gesammtheit der biblischen Schriften ausser dem Pentateuch bedeutet (s. Art. קבלה). M zu 12, 6 (5a 21), in Bezug auf Hohelied 4, 12; 12, 39 (15b 4), Jerem. 2, 2; 14, 5 (27a 3), Hoh. 4,13; 14, 13 (28b 6), Koh. 7, 19; 14, 15 (30a 5), wie zu 12, 39; 19, 17 (65 a 2), Hoh. 2, 14; 20, 20 (72 a 10), wie zu 14, 13. Sn zu 15, 30 (33a 11), Ps. 50, 20; 27, 17 (52a 34), Hoh. 1, 7. S zu 18, 5 (86a 25)1, Hoh. 7, 8. Bar. Sota 37a, Ps. 69, 22. Ausser dieser Formel, die, nach den hier aufgezählten Beispielen zu urtheilen, dem Midrasch der Schule Ismaels eigenthümlich ist und sonst nur selten workömmt 3, finden sich noch folgende Einführungen nichtpentateuchischer Bibelstellen mit dem, sei es activisch, sei es passirisch (Partic. Pual oder Hithpael, Nithpael) angewendeten Verbum פרש S zu 10, 4 (45d 23): פרש על אהרן בקבלה מפרש על אהרן הכתוב מפרש על אהרן בקבלה. in Bezug auf Maleachi 2, 5. Sn zu 15, 30 (33a 13): בא ישעיה ופירש , Jes. 5, 18. Exod. r. c. 42 (7) ישכן מיכה מפרש , Micha 2, 8.

[!] Aus dem Midrasch der Schule Ismaels. 2 In M 14, 22 (31 b 9) so eingeführt: עליו הכתוב אומר. 3 Ich habe ausser den angeführten und durchans der Agada gehörenden Beispielen noch folgende Beispiele für die Formel ועליו מפורש בקבלה gefunden, die der halachischen Tradition angehören und nicht - wie jene agadischen Beispiele - auf den Inhalt des Pentateuchs Bezug haben, sondern zwei archäologische Thatsachen und eine embryologische in Bibelstellen angedeutet finden. Die Beispiele stehen alle in der Tosefta. T 183 24 (Kippurim 2, 4): das Nikanorthor, in Hoh. 1, 17 (b. Joma 38a so eingeführt: זעליה אסר שלסה); 186 וז (ib. 3, 7): die Stangen an der Lade des Allerheiligsten, Hoh. ו. Joma 55 a mit שנאטר eingeführt); 645 t (Nidda 4, 10), ebenso b. Nidda 25a: die Beschaffenheit und wunderbare Entwickelung des menschlichen Embryo, Hiob 10, 10 ff. (in j. Nidda 50d 30 statt der Hiobstelle: Ps. 139, 16). Man sieht, in diesen Beispielen ist unsere Formel gewissermaassen in uneigentlichem Sinne angewendet. Hieher gehört: Tamid IV, 7 (= Middoth IV, 2); Ez. 44, 2 וכן הוא מפורש על ידי) . Schekalim I, 5, Ezra 4, 3 (יעליו הוא מפורש על ידי יחוקאל) לכן הכתוב : So muss nämlich gelesen werden statt des sinnlosen וכן הכתוב שפורש על יר אחרון בקבלה Denn (על יד(י) bedeutet nur den Autor, nicht den Gegenstand des Bibelverses und הכתוב kann nur Subject zu פרש sein. יוא ist Er-בקבלה mit הכתוב Eine Combinirung von מפורש בע עליו mit בקבלה findet sich auch S zu 16, 39 (83c oben), wo es ebenfalls in Bezug auf Aharon and denselben Maleachi-Vers heisst: וכן הכתוב משבחו בקבלה. - 5 Jehuda b. Ilai, s. Ag. d. Tann. II, 215. Das Stück ist aus tannaitischer Quelle.

M zu 17, 8 (53a 2): מפווש על ידי איוב (s. unt., Art. רשם). Sn zu 18, 3 (36a 31): נתפרש על ידי עורא (s. unt., Art. רָבֶּוֹ). Sn zu 27, וּ (52b 5), Prov. 27, וּ מפורש (Var. עלין (ועלין) — S zu 1, 1 (4a 11). הקול in Num. 7, so wird mit folgenden Worten erklärt: הקול ה' בכח . המתפרש בכתובים קול ה' בכח . המתפרש בכתובים קול ה' בכח . למור (durch den Artikel bestimmt) ist die Stimme Gottes, von welcher in Ps. 29 Genaueres ausgesagt wird יוברים בידי מור בידי מור בידי מור אונדי מור בידי מור בי

Andere Beispiele für das Passivum von בָּרָשׁ, ohne Beziehung auf die nichtpentateuchischen Bücher. Sd zu 33, 17 (146 b 28 33): ולא נתפרשו שמותם: 33, 18 (146 b unt.): ולא נתפרשו שמותם.

Die 17. der Zweiunddreissig Regeln lautet: דְּרָ שֶׁאֵינוֹ מְתְפָּרֵשׁ בְּמְקוֹם אַחַר. In den beiden dazu gebrachten Beispielen handelt es sich um Ergänzung pentateuchischer Gegenstände durch Stellen nichtpentateuchischer Schriften. So die Beschreibung des Paradieses, Gen. 2, 8, zu ergänzen aus Ezech. 28, 13; die Vorschriften über die Priestergeschlechter, Num. 3, aus I Chron. 24, 19. Die zur Ergänzung citirte Bibelstelle wird mit der Frage שַּמְעֵנוֹ eingeleitet (s. unten, Art. מַמְעֵנוֹ בְּיִּמְעֵנוֹיִנוֹ שִׁמְעֵנוֹ).

In allen bisherigen Beispielen ist das Subject zu פרש Bibeltext selbst oder der biblische Autor. In dem Sinne, den das Verbum später erhielt: den Bibeltext erklären, erläutern, in dem also der Ausleger das Subject, der Bibeltext das Object ist kommt שרש in der tannaitischen Litteratur kaum vor, aber auch der Amoräerzeit ist diese Bedeutung des Verbums nicht geläufig (s. jedoch unt., Art. שַּבּוּשׁ, No. 3) 3. Hingegen wurde שַבְּשׁ in der Bedeutung "erklären" in Bezug auf Traditionstexte angewendet

bed. hier dasselbe, was in den obigen Beispielen קבלה, oder auch was מקרא als Bezeichnung der nichtpentateuchischen Bücher. Vielleicht aber sind hier mit כתובים die Hagiographen gemeint. 2 Aus der Genesis rabba und Pesikta seien folgende Beispiele für den Gebrauch von was angeführt. P 157b: בא שלמה ופירש; P 147a, 194a: פירש; Gen. r. c. 37 (1): בא יחוקאל ופירש; Gen. r. c. 69 (5): בא ישעיה ופירש . . . בא יחוקאל ופירש Gen. r. c. 26 (ז): אלו לא בא איוב אלא לפרש לנו מעשה המבול דיו . Gen r. c. 1 (6): . . בנ' נתפרש באחד לא נתפרש: Gen. r. c. 31 (8): אולא פירש והיכן פירש. in einer auf Rab zurückgehenden Deutung von Neh. 8, 8 (an den oben 8.67, Anm. 2 citirten Stellen) das Textwort wind, mit "Targum" erklärt wird, so be ruht das immerhin auf der Annahme, dass der Bibeltext durch das Targum erklärt wird, und wie bedeutet: die Bibel erklären. S. Grünbaum, Z. d. D. M. G. XL, 242. Ganz vereinzelt ist der Ausdruck: ופירש הדין קריא, Lev. r. o. 1 (1) höchst wahrscheinlich ist hier שירש aus dem in der Midraschlitteratur in solchen Fällen üblichen and verschrieben. - Vgl. übrigens noch den unten, Art. 715 l. zu erwähnenden Ausdruck: לא פרשו לך.

sagt in Bezug auf einen Halachasatz, den er kennt, Erläuterung aber ihm unbekannt ist: שמעתי ואין לי לְפָרַשׁ... ואין לי לְפָרַשׁ... אמעתי ואין לי לְפָרַשׁ... Darauf erbietet sich Akiba, uterung zu geben, mit den Worten: אני אָפָרָשׁ (so in der S stehen die oben, Art. למר, S. 96, erwähnten Worte). אני אַפּרָשׁים לפּרָשׁים לחכם אמר לו ר' יוסי הגלילי שׁנִיהוּ אמר לו אין מִפְּרְשִׁים לחכם האין שונים לחכם אמר לו פְּרְשִׁיהוּ אמר לו אין מִפְּרְשִׁים לחכם ה

hil הפריש הכתוב, unterscheiden. Sd zu 6, 5 (73a 9): הפריש בין העושה מאהבה לעוש. Die Schrift unterscheidet den, der Gebote aus Liebe übt, von dem, der sie aus Furcht übt. ם (geschr. פירוש), Nom. act. zu פרש: 1. In der oben an Stelle angegebenen Bedeutung des Verbums. T 218 10 ו 2, 10): היכן פירושו של דבר. Wo findet sich die Sache der Untergang König Josija's - deutlich ausgesprochen? : In Echa 4, 20. - Sd zu 11, 12 (79 a 20), Simon b. Jochai's g3 von Brot und Stock, die zusammen vom Himmel men: das Brot, wenn Israel die Thora üben wird, der wenn es die Thora nicht üben wird. Dann die Frage: יוהיכן פירושו . Antwort: In Jes. 1, 19 und 205. — 2. Die Bestimmung einer biblischen Satzung. Bar. Sanh. 87a, b. Ilai: דבר שעיקרו מדברי תורה ופירושו מדברי סופרים (vgl. unt.). Hier bed. פרוש nicht die Erklärung des Bibelondern die deutliche Bestimmung darüber, wie die in der ft vorgeschriebene Satzung auszuüben sei 6. — 3. בַּכַרוֹשׁ, klich. S. oben (S. 57), Art. 717. S zu 24, 11 (104c 18), San-TII, 5: אמור מה ששמעת כפירוש .5

muss statt שירוש gelesen werden. 2 Vgl, die bei Levy IV, 142 a eispiele: j. Kilajim 27 a 64; b. Baba Bathra 121 a oben. nn. II, 89. 4 In Lev. r. c. 35 (6) dafür: היכן הוא משמעו של דבר. 5 In Sd folgt eine zweite ähnliche Dichtung יתיכו י oben S. 156. und Schwert, die zusammen vom Himmel herabkamen: Wenn ihr em Buche geschriebene Thora übet, werdet ihr vor diesem Schwerte wo nicht, nicht. Auch hier folgt dieselbe Frage (mit derselben Va-Lev. r.). Antwort: Gen. 3, 24. Diese zweite Dichtung ist mit אלעור leitet, in Lev. r. mit חני בשם ר' אלעור; im Jalkut I, 860 und II, 256 ist us Modiim als Autor genannt. Der Ausspruch ist Ag. d. Tan. I, 203 gen. - Die Redensart ואיכן פירושו של דבר bei einem Agadisten des . Die Ag. d. pal. Am. III, 382, 7. 6 Aus nachtannaitischer Zeit h aram. פירושא דהאי פסוקא, die Erklärung jenes Bibelverses (Amos 3, 2), 7 Beispiele aus der nachtannaitischen Schulsprache s. bei

קרש , Nom. act. בע הְּפְרֵשׁ. M zu 23, 19 (102a 23 28): אָלָרִשׁ אלו לאלו על לאלו. Vgl. Bar. Sabb. 155b. Eine Formel im Midrasch der Schule Ismaels lautet י אָמָרָשְׁ. M zu 12, 15 (9a 58); 13, 13 (22b 21); Sn zu 5, 10 (3a 23 26 31). Dem entspricht in der Bar. Pesachim 27b: אמר להן הפרש, er (Jehuda b. Ilai) sagte

ihnen (seinen Opponenten): Ein Unterschied ist da.

קפרישת. Partic. Pual zu קפריש. In eine Reihe mit den oben (S. 155) gebrachten Redensarten מפרים בקבלה und dgl. gehören die unter Art. סְתוּם (S. 137f.) stehenden Beispiele für den Gegensatz zwischen סְתוּם und מְשֹרֶשׁם. Es seien noch folgende Beispiele erwähnt, in denen letzteres Wort allein, aber in derselben Bedeutung vorkommt. Sn zu 10, 29 (20 b 21): כל אחד ואחד ואחד (als Paraphrase zu עתיקים עתיקים במקומו (als Paraphrase zu עתיקים עתיקים במקומו (ברכך י"י בברכה המפורשת (12 a 15): יברכך י"י בברכה המפורשת (12 a 15): יברכך י"י בברכה המפורשת (12 a 15): אונה בחים עתיקים (13 a 29).

Eine andere Bedeutung hat and in den oben (S. 71) citirten Beispielen, in welchen es mit מָחָד gleichbedeutend ist. Diese Bedeutung des Partic. geht auf eine andere Bedeutung des Verbums grupe von Beispielen. bedeutet - gleich dem Hiphil - auch absondern (vgl. aram שלוש (פריש bed. also abgesondert, durch gewisse Merkmale von andern, zur gleichen Gattung gehörigen Dingen sich absondernd. durch diese Merkmale ausgezeichnet. In dieser Bedeutung ist ein Synonym von מָחָד. Das Partic. Pual hat hier dieselbe Bedeutung, wie das Partic. Hophal in dem Ausrufe Simon h כא וראה כמה מופרשין דרכי הקדוש : (45b 20): מוראה כמה מופרשין דרכי הקדוש ברוך הוא מדרכי בשר ודם. Es ist sogar möglich, dass auch in diesem Ausrufe das Wort ursprünglich מַפֹּרָשֶׁין lautete. Thatsachlich deckt sich im Ausspruche Simon b. Gamliels, der von dem wunderbaren Wirken Gottes spricht, das von ihm für die Wege Gottes gebrauchte Epitheton mit dem aramäischen womt

Levy IV, 143 b. Vgl. noch bei Traditionen über Halachasätze: אַנְיָרִי בַּפִּירִוּש Schebiith V, 5, 6.

¹ S. Hoffmann, Zur Einleitung, S. 44. ² Hieher gehören auch של dem halachischen Midrasch folgende Beispiele. S zu 8, 20 (41d 14): מבורש כאן באן באן באן. Alles was in der Satzung über das Privat-Ganzopfer (ביי 1, 4 ff.) ausdrücklich vorgeschrieben ist, das ist auch hier (Lev. 8, 18 ff.) ausdrücklich augegeben. S zu 4, 10 (18c 6): וכי מה מפורש בובה שלמים שאין מפורש באן (18c 6): וכי מה מפורש בובה שלמים שאין מפורש באן findet sich wohl nur in der speciellen Bedeutung: sich absondern, sich trennen (s. Levy IV, 141 b); jedoch beweist das Substantiv ברשה schnitt, dass der Sprachgebrauch auch die transitive Bed. trennen, absonden kannte.

im Targ. zu Ri. 14, 18 שׁלאי wiedergegeben wird 1. In der Regel aber gebraucht das Targum zur Wiedergabe von נַפָּלָא das Part. pass. des Peal, פָּרִישׁ, wie auch sonst im Targum die hebr. Wurzel mit שׁלא wiedergegeben wird 2.

Was שם המפרש, die Bezeichnung des eigentlichen Gottesnamens, des Tetragrammaton, betrifft, so liegt es am nächsten, da derselbe Name auch als שם המיחד bezeichnet wird, auch hier, wie in dem oben angeführten Falle, die eine Bezeichnung als Synonym der andern zu nehmen. Beide Ausdrücke bedeuten dann den ausgezeichneten, von den anderen Namen abgesonderten. Gott allein eigenthümlichen Namen 3. Diese Bedeutung, sowie die Identität der beiden Ausdrücke wird bestätigt durch die doppelte Version, in welcher die alte tannaitische Auslegung zu Num. 6, 27 erhalten ist. Die eine Version (Sn z. St., 13b 7) lautet: משמו את שמי למה נאמר לפי שהוא אומר כה תברכו את בני ישראל בשם המפורש אתה אומר בשם המפורש או אינו אלא בכינוי תלמוד לומר ושמו את שמי ממקרש בשם המפורש במדינה ככיני (dasselbe mit anderem Anfange Sn zu 6, 23, 12a 3). Die andere Version (Bar. Sota 38a) lautet am Schlusse: תלמוד לומר ושמו את שמי שמי המיוחד לי. Trotz der sonstigen Incongruenz der beiden Versionen (die zweite Version deducirt die These der ersten: במדינה בכינוי noch besonders) ist dennoch ersichtlich, dass nach beiden das Textwort שמי "mein Name" so verstanden wird: der mir allein eigenthümliche, der ausgezeichnete, der besondere Name, im Gegensatze zu dem umschreibenden Namen, (s. oben, Art. כנוי, S. 85). Ich halte es für höchst wahrscheinlich, dass שמי in diesem Midraschsatze ursprünglich so paraphrasirt war: שם המיוחד שלי oder שם oder: daraus wurde in der zweiten Version שמי המיוחד לי, was, näher beschen, keinen klaren Sinn giebt.

Wenn man von der Gleichung שם המיוחד שם absehen und das Erstere für sich allein erklären will, so ist San-

¹ Dieses wide im Targum bed. nicht "geheim", wie Grünbaum, Z. d. D. M. G. XXXI, 322, annimmt.

² S. die Bemerkung D. Oppenheims, Monatsschrift, 1870 (19. Jhg.), S. 329 f.; Grünbaum, Z. d. D. M. G. XXXIX, 547.

hedrin VII, 5 heranzuziehen, also: der Name ההה, wie er the sächlich ausgesprochen, nicht wie er umschrieben wird; oder met erklärt: der ausdrückliche, bestimmte Name, im Gegensatze is den Umschreibungen, die Gott nicht ausdrücklich mit seinem Name bezeichnen. Andere Erklärungen des Ausdruckes שם המפורש, di versucht worden sind, verlassen die Grenzen des Sprachgebrauche innerhalb dessen dieser Ausdruck geprägt und gebraucht wurde

פרשה. Zum Piel פרשה, in der Bed. trennen, absondern ge bildetes Substantiv, das vorzugsweise dazu dient, die Abschnitt des Bibeltextes, besonders die des Pentateuchs zu bezeichnen Eine im Midrasch der Schule Ismaels oft zu findende Frage lautel ולמה נאמרה פרשה זו. M zu 21, 14 (80a 32): gemeint ist der aus dieser einzigen Verse bestehende massoretische Abschnitt. 21, 18 (82b4) mass. Abschn. 21, 8-9, 21, 22 (84a 13): mass. Abschn. 21, 22-2 23, 19 (102a 20): hier ist kein massoretischer Abschnitt. 35, (104b 16): mass. Abschn. 35, 1-3. Sn zu 5, 1 (1a 1): mass. Abschr 5, 1-4. 5, 5 (1b unt.): mass. Abschn. 5, 5-10. 5, 11 (3b 7): mass Abschn. 5, 11-31. 6, 1 (7a 15): mass. Abschn. 6, 1-22. 8, 1 (15 unt): mass. Abschn. 8, 1-4. 10, 1 (18b 25): mass. Abschn. 10, 1-1 35, 9 (60b 14): mass. Abschn. 35, 9-34. Zuweilen wird die Bean wortung jener Frage mit den Worten abgeschlossen: ד נאמרה פרשה זו Sn zu 5, 11 (3b 11); 6, 1 (7a 19). In M zu 21, 15 (81a) findet sich diese Schlussphrase, aber die einleitende Frage lautet nur למה נאמר; dasselbe ist der Fall M zu 21, 26 (85 a 12). Die Schluss phrase allein steht M zu 21, 20 (83 a 17). In diesen letzteren Bei spielen handelt es sich stets um die massoretischen Abschnitte Andere Beispiele: M zu 21, 5 (76 a 3 5 6): מנהג האמור בפרשה năm ווch 21, 1−6. Sn zu 27, 7 (49b 29): שק כתובה פרשה לפני במרום gemeint ist der Abschnitt 27, 6-11, der ib. Z. 25 פרשת נחלות nannt wird. S zu 8, 8 (41 a unt.): דשה זו גלמרה בשעתה ונלמרה gemeint ist derjenige Theil des Abschnittes Lev. 8, de von dem Anlegen der hohenpriesterlichen Gewänder handel ist wohl als Passivum zu למדה zu nehmen. — Bikkuri

¹ S. Geiger, Urschrift und Uebersetzungen der Bibel, S. 264; Cassel, M. natsschrift, 1870 (19. Jhg.), S. 73 f. — Vgl. Nager, Z. d. D. M. G. XXXV, 16

² Erwähnt sei nur die stoffreiche Studie von M. Grünbaum, Ueber Sche hammephorasch u. s. w., Z. d. D. M. G. XXXIX, 543—616; XL, 234—304.

3 S. oben, S. 158, Anm. 3.

4 Das Wort kommt in Esther 4, 7 und 10, 2 v und entspricht dort dem tannaitischen שַּבְּינֹם in der Bed.; genaue, ausdrücklich Angabe. — Ar. אורחא השם bed. Scheideweg (s. Levy, Targ. Wörterbuch II, 3042 ebenso bed. פְּבָּינַ (s. oben, S. 154) in Obadja, V. 14, Scheideweg.

Levy noch Jastrow verzeichnen den Niphal von המדר מונים ביינים בי

Der Plural zu פָּרְשִׁיזת lautet פָּרְשִׁיזת. Menachoth III, 7, יש פרשיות שבמווו היש פרשיות שבמווו הט. Art. לכל ob. Art. יש פרשיות ברשיות הט. Art. בלל ob. Art. ארבע פרשיות ברשיות ברשיות ברשיות ברשיות ברשיות ברשיות ברשיות ברשיות ברשיות ואו Ende. — In S zu (83 c 17) findet sich der Plural פרשות (was aber vielleicht ur irrthümliche Schreibung ist) מנין שכל הפרשות נאמרו בכה אמר בכה אמר בנין אב לכל הפרשות שהיו בכה אמר אתלמוד לומר זה הדבר אשר צוה ה' בנין אב לכל הפרשות שהיו בכה אמר ... תקן ... תקן ... מנין שני עוד מור שהיו בכה אמר ... תקן ... תקן ... תקן ... תקן ... תקן ... מנין שני ברי אמר שהיו בכה אמר ... תקן ... תקן ... תקן ... תקן ... בנין אם ... תקן ... תקן ... בנין אם ... תקן ... בנין ... בנין אם ... תקן ... בנין ... בנין ... בנין ... בנין ... תקן ... בנין ... בנ

Unter den Erfordernissen der vollkommenen Schreibung des Bibeltextes, wie sie in Sd zu 6, 9 (75a, 14ff.) in Anknüpfung an las Textwort וכתבתם (s. oben, S. 89, Art. בתבתם) aufgezählt werden, indet sich auch die Unterscheidung der "offenen" und "gechlossenen" Abschnitte: Wenn מרשה פתוחה פתוחה לא eschrieben ist, muss das Exemplar dem Gebrauche entzogen verden. In der Bar. Sabbath 103b als Regel: פרשה פתוחה לא יעשנה פתוחה שונה בשיותיה פתוחה (s. oben, S. 133, Art. מוסך).

Die pentateuchischen Abschnitte werden in der Regel nach hrem Inhalte benannt. So heisst der Abschnitt Num. 27, 6—11 בּרְשָׁת נְחָלוֹי (s. S. 160); der Abschn. Num. 5, 1—4 פַּרְשָׁת נְחָלוֹי (s. S. 160); der Abschn. Num. 5, 1—4 פֿרָשָׁת נְחָלוֹי (b. Bar. B. Ba-bra 14a; Num. 6, 1—21 פֿי נְיִיר (b. Num. 5, 11—31 פֿרָשָׁת (b. 33, Anm. 5), Art. בּי מַקְּרָיִם (Exod. 12, 1—13, 10), פֿרָשָׁת (Exod. 21, 1—22, 23), פֿרָשָׁת (Lev.

א S. Geiger, Nachgelassene Schriften IV, 22. 2 Vgl. Megilla 24 a. — Als Bezeichnung der einzelnen Psalmen, als Abschnitte des Psalmbuches, findet sich מר בינה בינה אם בינה מדי בינה בינה מדי בינה בינה מדי בינה

19, 1—20, 13) ¹. Der letzgenannte Abschnitt ist nach dem erste bedeutsamen Worte seines Anfanges benannt. Nach den Anfangs worten ist benannt der Abschnitt Num. 10, 35—36: ידעת ויהוי, Sn zu 10, 35 (22a 20); Jadajim III, 5; T 683 2 (Jadajim 2, 10) ².

משם. Kal פשם, -opp. בפל , s. oben (S. 85 f.), Art. כפל ...

קשום, gestreckt, gerade, Gegensatz zu קפוף, eingebogen krumm 4. Mit diesen Ausdrücken werden die beiden Formen de Buchstaben בין, כך, כך, bezeichnet. Sd zu 6, 9, Bar. Sabb. 1031 (s. vorige Seite): לכפופים פשוםים ולפשוםים כפופים.

אתח. Kal תחָם. 1. תְּחָם, opp. מתח, s. oben (S. 65) Art. מעם S. auch oben (S. 99): בְּחָם בְּהָם בְּהָם — 2. S zu 15, 25 (79a6 Nechemja, zur Erläuterung der oben (S. 111), Art. מעם Anfan gebrachten Regel seines Lehrers Akiba: מוֹם בא הכתוב לְּפְתוֹח בי למה בא הכתוב לְפְתוֹח ... Dann die Anwendum לנעול אלא לפתוח ... Hier bedeutet מהח שנים פְּתְהָּהְ und ממר שנים פּתְהָה למא הא in dem oben (S. 137), Art. מתח שנים פּתְהָה באור מוֹם שנים בּתְהָה בא המוֹם בּתְהַה שנים בּתְהָה בא המוֹם בּתְהַה בּתְּהָה מוֹם בּתְהַה בּתְּהָה dasselbe, was in dem oben (S. 137), Art. מתח בי שנים בּתְהָה למתוֹם בּתְּהָה der als zweiter Name Mordechai's angesehen wird, serklärt: שהיה פוֹתָח ברברים ודורשן. Damit ist wohl dasselbe gemein was in der Baraitha (Berach. 63a) über die Abschiedsreden de

¹ Die in Simon b. Jochai's Ausspruche (s. Die Ag. d. Tann. II, 107) g nannten Abschnitte sind solche in weiterem Sinne (gleich den Wochenabschnitte des einjährigen Cyclus, die ebenfalls ברשיות genannt werden) und umfasse mehrere eigentliche Abschnitte. Den Benennungen dieser grösseren Abschnitt wurden zum Theile die Benennungen der betreffenden Theile des tannaitische Midrasch, sowie der Bücher (Tractate) der Mischna und Tosefta entnomme So heisst מסכת נויקין sowohl ein Abschnitt der Mechiltha als ein Buch de Mischna. — Die in nachtannaitischen Texten vorkommenden Benennungen w Abschnitten scheinen traditionell und alten Ursprunges zu sein. S. die vol Agadisten Levi genannten acht Abschnitte, Gittin 60a (Die Ag. d. pal. Am I 332 f.). - Eine grosse Menge solcher Benennungen findet sich in der Einleitut zum Halachoth gedoloth (ed. Hildesheimer, S. 14f.). 2 Aus nachtannaitisch Zeit findet sich folgende Benennung eines Propheten-Abschnittes: יהוירע תכהן הגדול (d. i. II Kön. 12), j. Megilla 75a 62. 3 Die Bedeutung 3 h. Schrift erklären" hat das Verbum noch nicht in der tannaitischen Termin logie. Ebensowenig findet sich bys und burs mit der Bed. der gerade, einfac Sinn des Bibeltextes im tannaitischen Schriftthum. S. meine Ausführung Stade's Z. f. die alttest. Wiss., XIII, 301. 4 Vgl. שַשׁפָּ, opp. אָפֿאָר, als Epithe des Hornes, Rosch Haschana III, 3, 4; Menach. 35b; von den gerade ausg streckten und den gekrümmten Fingern. ⁵ Für die einzelnen Buchstab ה. Sabbath 104a: נון כפופה נון פשומה u. s. w. 6 Der paläst, Mischnatext, au die Bar. j. Schekalim 48d ון hat: פותח דברים.

קתום, 1. Synonym zu סְתוֹם, opp. סְתוֹם (s. vor. Art., unter 2.), s. oben (S. 138), Art. סְתוֹם קָּ בּנְ בְּיִשְׁה פְּתוֹּחָה, opp. פָּרְשָׁה פְּתוֹּחָה, opp. פָּרְשָׁה פְּתוֹּחָה, Sd zu 6, 9 (75a 17), Bar. Sabbath 103b, dasselbe was מם פתומה und מתומה Sabbath 104a, Bezeichnung der beiden Formen des Buchstaben Mem.

3

צד אנה Eine häufige Redensart der halachischen Schriftauslegung lautet: הַצָּד הַשְּׁנָה שֶׁבָּהְ. Sie wird angewendet, wenn von
zwei durch besondere Merkmale sich unterscheidenden Gegenständen ausgesagt wird, dass sie etwas Gemeinsames, eine "gleiche
Seite" haben. Diese Redensart² folgt stets der oben (S. 47) besprochenen Formel ... בהרי ... כהרי ... כראי ... בראי ... כראי ... כר

In T 312 16 ff. (Sota 9, 2 ff.) wird eine Gruppe von Bibelstellen angeführt, in denen die neben einander stehenden und ungeschiedenen Textworte drei verschiedenen Personen als Redenden zugeschrieben werden. Jedem Beispiele sind die Worte beigegeben: שלשה דברים זה בַּצֶּד זָה מה שאמר זה לא אמר זה ומה שאמר זה לא אמר זה לא אמר זה ומה שאמר זה לא אמר זה ברים זה בַּצֶּד זָה מה שאמר זה לא אמר זה ומה שאמר זה לא אמר. Es sind folgende Bibelstellen: 1. Deut. 21, 7—8; die Aeltesten sprechen V. 7b, die Priester sa, der heilige Geist sb. 2. Gen. 38, 25—26; Tamar spricht 25b, Jehuda 26a, der heilige Geist 26b. 3. Num. 13. 27—29; Josua spricht 27. die bösen Kundschafter 28.

¹ In Schir r. zu 2, 4 במכו statt החם. ² In M zu 16, 13 (22b 22) lautet מבהן השנה שבהן אבהן אבהן זוה הצר השוה שבהן ³ In Ed. Zuckermandel (312 18) sind diese Worte urthümlich an den Anfang des zweiten Absatzes, anstatt an das Ende des ersten gestellt. In der Erfurter Hschr., welche in dieser Edition abgedruckt ist, stehen die Worte nur nach dem ersten Beispiele; die alte Ausgabe (bei Alfasi) hat sie mach jedem Beispiele. Auch in der Version des pal. Talmuds (s. unten) stehen die Worte nach jedem Beispiele.

Kaleb 29 1. 4. Richter 5, 28-31; Sisera's Mutter spricht 28 b, seine Frau und seine Schwiegertöchter sprechen 29, 30, der heilige Geist spricht 31 a. 5. I Sam. 4, 8-9; die Frommen unter den Philistern sagen 8a, die Frevler unter ihnen 8 b, die Helden unter ihnen 92.

M zu 18, 1 (56b unt.). Nach Josua b. Chananja war das, was Jethro zu Ohren gekommen war, der Kampf mit Amalek: שהיא כתובה בעדו, nämlich in dem unmittelbar vorhergehenden Abschnitte, Exod. 173.

Ueber פָּאֵי צָּד (פָּאַי צָּד פָּאַי אָה פָּאַי צָד), s. oben S. 77. ערך Hophal פָּאָר (geschr. הוצרך), genöthigt sein. Sd בּד 15, 12 (99 a 2): הוצרך לומר עברי והוצרך לומר עבריה; statt des gewöhnlichen א צריך הכתוב לומר א S zu 7, s (34 a 9): לא הוצרכנו. Weiunddreissig Regeln, No. 9 und 20:

משוצטרף, s. oben, S. 49, 143.

¹ So nach der Version des pal. Talmuds. In T ist V. 29 vor 28 genannt. ² Das Ganze steht als Baraitha j. Sota 23d 66—24 a S. Jedoch lautet die Formel hier so (nach jedem Beispiele): או מאמר מה שאמר מה בעניין אחר מה מקריות נאמרו בעניין אחר מה שאמר ווו Das 5. Beispiel fehlt. In T (31312) folgi. לא אמר זה ומה שאמר זה לא אמר וה dann eine ähnliche Gruppe von drei Bibelstellen unter dem Schlagworte סרים, s. oben (S. 146), Art. אָרָגר, Dieser Gruppe folgt ein Beispiel, welches מון, s. oben (S. 146), Art. ersten Gruppe gerechnet werden muss: Hoh. 8, 5-6; der heilige Geist sprichtsb Israel s a bis זרועך, die Völker der Welt das Uebrige von V. 6. In einer sho lichen Gruppe von Bibelstellen (s. oben, S. 130, Art. 300) in Sn zu 11, 6 werden aus unserer Gruppe die Beispiele 2., 4. und 5. gebracht. 3 Vgl. Simlai's Ausspruch (Gen. r. c. 8, s. Die Ag. d. pal. Am. I, 557, 1): מוצא מוצא ביל סקום שאתה מוצא פתחון פה למינין אתה מוצא תשובתה בצרה. 4 Vgl. Gen. r. c. 74 (s): לשכך הוצרך הכי לומר Pesikta 111a—112a: הכתוב לומר, לפיכך) לפיכך) לפיכך, alternirend mit 5 Vgl. Pesikta 190 b-191 b: לפיכך צריך הכתוב לומר (s. auch rorig Anm.); ib. 193a: למיכך צריך לומר Gen. r. c. 68 (s). 6 In Gen. r. sieht ms oft die aramäische Formel: . . אלא הוה צריך קרא לטימר אלא ; c. 25 (2); 30 (4); 33 (7) 49 (1); 70 (1); 85 (2). 7 Vgl. Gen. r. c. 91 (6): צריך המקרא לומר, fragend.

שפתיו נכון, d. h. in Prov. 17, 2s ergiebt sich die zweite Vershälfte selbstverständlich aus dem Inhalte der ersten (in j. Pesach. 37 a בורך לומר:).

P

קבלה, Substantiv zu קבל, empfangen, im engeren Sinne: die Lehre empfangen (Pea II, 6; Aboth I, 1, 3 u. s. w.); Correlativum מסר אים קבל wie מסר zu מסר Das Substantiv bed. also die als Ueberlieferung empfangene Lehre. Jedoch wurde das Wort nur in dem besonderen Sinne der in den nachmosaischen biblischen Schriften niedergelegten Ueberlieferung angewendet, indem man die Urheber dieser Schriften, die Propheten im weiteren Sinne, als die Träger der von Moses überkommenen Ueberlieferung betrachtete. Ihre Schriften, d. h. die Bücher der Propheten und Hagiographen, werden daher gegenüber der הזנה, dem Pentateuch, mit dem zusammenfassenden Ausdrucke קבלה bezeichnet 3. Und 50 festgewurzelt war diese specielle Bedeutung des Wortes, dass s weder in tannaitischen, noch in amoräischen Texten in anderer Bedeutung gefunden wird. Nur späteren Jahrhunderten war es orbehalten, die angebliche Ueberlieferung der Geheimlehre mit Inserem Worte zu bezeichnen, so dass Kabbala (im 13. Jhdt.) um Namen der jüdischen Mystik wurde 4.

¹ S. Die Ag. d. Tann. I, 392, 2. 2 Vgl. Gen. r. c. 56 (11): ... לומר צורך לומר לומר 3 Wenn man in Aboth I, I statt des Verbums סשה קבל הורה מסיני ויהושי אובר לומר 3 Wenn man in Aboth I, I statt des Verbums סשה קבל הורה מסיני ויהושי ווביאים מוקנים. Da die Propheten die סקבל sind, wird der von ihnen herrührende Theil der h. Schrift הלא genannt. Vgl. Zunz, Gottesdienstliche Vorträge, S. 44. Dafür, dass auch "die Gesetze der mündlichen Leberlieferung" Kabbala heissen, bringt Zunz keinen Beleg; es giebt auch keinen. Andere — unnöthige — Vermuthungen über הלא ב bei Blau, Zur Einleitung, S. 24 f. 4 In einem der ursprünglichen Bedeutung näheren Sinne gebraucht R. Abraham Ibn Daud das Wort, wenn er seine bekannte

Ausser den oben (S. 155) für die Formel בקבלה ihr ähnliche Anführungen nichtpentateuchischer Bibelstellen g brachten Beispielen sind in tannaitischen Texten nur noch wenig Fälle der Anwendung unseres Ausdruckes zu finden. Taanit II. 1: זבקבלה הוא אומר (Joel 2, 13). Zweiunddreissig Regeln, No. 26 s. oben (S. 122), Art. משל Ende. In diesem letztern Beispiel ist קבלה ausdrücklich der הונה entgegengestellt. Dasselbe ist de Fall in einer Aeusserung Jehuda's I., die in einer Baraith (Chullin 137a) erhalten ist; er spricht von קברי תורה und יברי תורה קבלה, zur Entgegenstellung der beiden Citate: Exod. 21, 37 und I Sam. 25, 18. Auch gehört diese Aeusserung ins Gebiet de halachischen Exegese, während es sich in den übrigen Beispiele für קבלה im tannaitischen Schriftthum zumeist um Nichthalachi sches handelt. Zugleich zeigt uns die Aeusserung Jehuda's I diejenige Formulirung des Gegensatzes zwischen pentateuchische und nichtpentateuchischer Begründung der Halacha, wie sie in babylonischen Talmud als allgemein üblich erscheint 1. Sowohl i diesem, als im palästinensischen Talmud ist der Ausdruck stets in Verbindung mit Fragen der halachischen Exegese at gewendet 2.

Chronik als אַרָּר הַשְּבְּלְּה bezeichnet. Er meint die Ueberlieferung der jüdisch Lehre, deren Träger in ununterbrochener Reihe durch die Propheten bis Moshinaufgeführt werden. S. auch Löw, Ges. Schriften I, 309.

¹ רברי תורה מדברי קבלה לא ילפיגן: Chagiga 10 b, Baba Kamma 2 b. In eip Controverse zwischen Chija b. Abba und Ammi (Nidda 23a): דברי תורה רי קבלה : Aschi, Rosch Haschana 19a מרברי תורה ואין דנין דברי תורה מרברי קבלה ר זה מתורת משה רבינו לא למדנו מדברי :Rabina, R. Hasch, 7a כדברי תורה דמו קבלה למדנו (nachgebildet den Worten Chisda's, Joma 71 b und Parall.; הו זה מתורת משה רבינו לא למדנו מדברי יחוקאל בן בווי למדנו (מתורת משה רבינו לא למדנו מדברי יחוקאל בן בווי למדנו Talmud seien folgende Beispiele erwähnt. Auf die Frage ולמדין מן הקבלה — ת Bezug auf eine halachisch-exegetische Verwendung von Jesaja 28,25 - antwort Simon (Challa 57 b 16), diese Stelle sei wegen der Worte in V. 26 als Thora: ' כרון מן הקבלה מרברי תורה . . . Kidduschin 66 a 52 : . . . תורה : betrachten - Jebamoth 4a 19 (Kidduschin 64 d 65): Jakob aus Kafar Nibburaja (s. D Ag. d. pal. Amor. III, 708) fragt Chaggai: מן הקבלה את מלקיני; Chaggai ar wortet, nach Ezra 10, 3 und das Recht der Züchtigung aus dem Pentateuch d ducirend: וכתורה יעשה. Dasselbe Gen. r. c. 7 (2), Pesikta 36a, Pesikta r. c. (61 b), Koh. r. zu 7, 23, Tanch. Apri (B. 15). - An die tannaitische Terminolog knüpft an Zeïra, wenn er sagt (j. Kilajim 31 d זו): סירש בקבלה. Derselbe Au druck Pesachim 32 c 49. ² Der nachtalmudischen Zeit gehört an der Mass. Sofrim 18, 3 zu lesende Satz, in welchem דברי קבלה prophetische und א hagiographische Bibeltexte bedeutet. S. Blau, Zur Einleitung, S. 30. hat dabei dieselbe Verengung der Bedeutung stattgefunden, wie bei אַקרָא oben, S. 118f.

קבען הכתוב קבעו חובה. אברוב קבעו הובה קבעו הובה, קבע הכתוב קבעו הובה. אברוב קבעו הובה הכתוב קבעו הובה אברוב הובה אברוב הובה אברוב הובה אברוב הובה אברוב הובה הבתוב הובה אברוב הוא קובע לו שבר אברוב הוא הואבר אברוב הוא הואבר אברוב ה

קדם. Partic. Kal קוֹדֶם 3, vorhergehend, früher stehend. Sd zu 12, 12 (89a 3): חביב חביב קודם, d. h. von den aufgezählten Hausgenossen ist der früher Stehende der Werthere; ebenso Sd zu 16, 11 (102a 16), 16, 14 (102b 7) 4. — במקרא קודם במעשה. S. oben (S. 112), Art. מַעֵּשָה.

לכך הקרים, früher erwähnen. M zu 12, 6 (5a 7): לכך הקרים לכך הקרים אם משחיםתו של פסח לשחיםתו של פסח לשחיםתו לפיכך הקרים (70a 18 20). הכתוב לקיחתו של פסח לשחיםתו לפכך הקרים אם לאב (20, 12; באם לכבוד הקרים אם לאב (in Bezug auf Exod. 20, 12; אב לאם לכיבוד הקרים קריאה לריבור (3c ob.): הקרים קריאה לריבור (13c ob.):

¹ St. אַבְּעוֹ אָבְייָרָ 1. בּעְרָעוֹ 1. 2 S. Die Ag. d. Tann. I, 220, 1. 3 Levy (IV, 247a) nimmt ein Substantiv בְּיִנְיִי mit der femininen Nebenform אַבְּינְיִי an und erwähnt nur als Möglichkeit, die betreffenden Wörter seien als Participium aufzufassen. In Wirklichkeit ist dies die einzig richtige Auffassung. Auch die Ptäposition בּיִנְיִי scheint nichts anderes zu sein als das Participium und ist daher בְּיִנְיִי zu sprechen. Vgl. אַבְּיִי לִּינִי לַּיּי Vgl. die oben (S. 56) am Ende des Art. בְּיִרְ citirte agadische These. 5 S. Die Ag. d. Tann. I, 249.

mit Jes. 6, 1; das Buch Ezechiel mit Ez. 2, 1 (nach Anderen mit Ez. 17, 2) 1; das Buch Jeremias mit Jer. 2, 22; das Buch Hosea mit Hos. 10, 1; das Buch Koheleth mit Koh. 1, 12. In einer anderen Version dieses Ismael'schen Midrasch (Koheleth r. zu 1.12. mit תני רבי ישמעאל eingeleitet) lautet die Formel sachentsprechend: וה היה ראוי להיות תחלת הספר ולמה נכתב כאן אלא שאין מוקדם ומאוחר בתורה. Ausser den in M stehenden Beispielen (nur Hosea fehlt) werden in dieser Version noch folgende gebracht: Lev. 9. 1 für das dritte Buch des Pentateuchs; Deut. 29, 9 für das Deuteronomium; Jos. 3, 7 für das Buch Josua; Richter 5, 3 für das Lied der Debora 3; Ps. 73, 22 für das Buch der Psalmen. - In Sn zu 9, 1 (16b unt.) wird an den Umstand, dass der erste Monat des zweiten Jahres erwähnt ist, während in Num. 1, ו (כתחלת הספר) schon der zweite Monat erwähnt war, die Bemerkung geknüpft: למדך שאין מוקדם ומאוחר בתורה Jehuda I. bemerkt dazu (ib.). ein chronologisches Späteres, das früher erzählt wird, sei schon Exod. 16, 35 zu bemerken.

Unter den Zweiunddreissig Regeln figurirt die vom Früher und Später als letzte (32.); sie heisst daselbt: מקדם שהוא מאוחר בפרשות Als Beispiel wird angeführt: 1. Gen. 15, denn die hier erwählte Bundesschliessung, V. 9 ff., nebst der Ankündigung der ägyptischen Knechtschaft, kann aus chronologischen Gründen nur im 70. Lebensjahre Abrahams stattgefunden haben, gehört also vor Gen. 12, 45. 2. Num. 7, die Aufrichtung des Heiligthums, gehört vor Num. 1, nach Exod. 40, 17. Nach dem zweiten Beispiele die Folgerung: מערם שהוא למר שהמאוחר מוקדם בפרשיות. — Die vorletzte (31.) der genannten Regeln lautet: מערן אתה למר שהוא מאוחר בענין Dieselbe betrifft die Einschiebung von Sätzen vor dem Schlusse des Hauptsatzes. Beispiele: I Sam. 3, 3, wo שומואל שוכב unterbricht und eigentlich erst am Schlusse des Verses stehen müsste 6. Ps. 34, 16—18, wo V. 17 den Zusammenhang zwischen V. 16 und 18 unterbricht.

לְּבֶשׁ. Um den Ausdruck "Mund Gottes" zu vermeiden, gebraucht der tannaitische Midrasch den Ausdruck "Mund der Heiligkeit". Sn zu 15, 31 (33a 28); dem Leugner der Gött-

¹ Dieser Vers allein ist genannt in der Version des Koh. r. 2 In der Version des Koh. r. steht Jeremias vor Ezechiel. 3 אירה היה ראני להיות ראש להיות ראשל. 4 An denselben Umstand knüpft Rab, Pesachim 6 b, die Bemerkung: אות אומרת אין מוקדם ומאוחר בתורה 5 Unter dem Namen Jose's (b. Chalaſtha). nach Seder Olam c. 1. 6 Auf dieser Erklärung beruht die massoretische Accentuation, die bei שוכב die Hauptpause angiebt.

hkeit eines Wortes der Lehre werden die Worte zugeschrieben: כל התורה אמר מפי הקודש ודבר זה משה מפי עצמו א : 15, 34 (33b למחר עתידים :(Sd zu 32, 7 (134a 27) עד שנאמר לו מפי הקדש : mit Hinweis auf Jes. ישראל להיות רואים ושומעים כשומעים מפי הק 20f.). T 218 7 (Taanith 2, 10), Paraphrase der Worte Pharao cho's: "Gott befahl, dass ich eile" (II Chron. 35, 21): מפי הקדש ib. V. 22. מפי אלהים אלהים gleichbedeutend ist mit מפי הקדש, ib. V. 22. ne den Artikel vor קדש, S zu 1, 1 mehrere Mal (3c 10f.): מפי שומע מפי :Vielleicht ist ib. (Z. 20) in der Phrase. שומע מפי stehende Bezeichnung Gottes מפי die nach מפי stehende Bezeichnung eine Aenderung und Erweiterung des ursprüngen מפי הקדש. Dasselbe gilt dann von den anderen Beispielen לא מעצמי אני אומר לכם אלא מפי :(Sd zu 1, 6 (66 b 4), מפי הק"בה (s. das erste Beispiel dieses Artikels); ebenso zu o (69a unt.); 1, 29 (70a 25). An einer vierten Stelle in Sd zu ו (67a ומבי הקדש der auch sonst vorkommende sdruck מכי הנכורה angewendet!. Man darf annehmen, dass ie in letzterem Ausdrucke das Attribut der Macht 2 auch in terem das Attribut der Heiligkeit anstatt Gottes genannt d: הַּקְרשׁ vertritt הַקְרוֹשׁ, wie Gott mit regelmässiger Hinzufügung Eulogie ברוך הוא mit Vorliebe genannt wurde 3. - Anders ss man die Verbindungen בָּחְבֵי הַּלְּדֶשׁ und רוּחָ הַלְּדֶשׁ verstehen;

¹ S. oben (S. 143) Art, מצי Den Ausdruck מפי נבורה wendet Ismael an, בת 15, 31 (33a 32): שביוה על דבור הראשון שנאמר למשה מפי הנבורה. Der Schule aels ist Horajoth 8a irrthümlich der Kanon des babylonischen Talmuds אנכי ולא יהיה מפי נבורה (citirt) אמרי רבנן kkoth 24a, in Exod. r. c. 33, § 7 mit אמרי רבנן zugeschrieben; s. Die Ag. d. Tann. II, 259, 3. Die sonstigen bei Levy 197b) gebrachten Beispiele sind nachtannaitischer Herkunft: Sabbath 89b, lanan (derselbe, Jebam. 72 b: תכורה מפי הנבורה); Exod. r. c. 24 (2), Eleazar Pedath: Megilla 31 b, Abaji (s. oben, S. 143, Anm. 5); Sanhedrin 28a unt., nym. — Weitere tannaitische Beispiele. Bar. Baba Mezia 58 b: תורה שנאמרה מפי הנו M zu 17, 13 (54b 22): על פי הנבורה (s. Die Ag. d. Tann. I, 213, 4). Erubin 54 b: מפי הנבורה [למר] מפי הנבורה. Vgl. Dalman, Die Worte Jesu, S. 104f. 2 S. Die Ag. d. babyl. Amor. S. 19. 3 Es ist unnöthig und unrichtig, Grund dieses Ausdruckes anzunehmen, dass grund neuhebräischem achgebrauche einfach Gott bedeutet", wie Blau, Zur Einleitung, S. 13, thut, danach auch רוח הקרש und כתבי קרש zu erklären. Vorsichtiger drückt sich uman (a. a. O. S. 165) aus, wenn er sagt, "dass es eine Gottesbezeichnung אס, die Heiligkeit gegeben hat". Er erinnert an אוא (בריך) מרשא das aram. quivalent von לרש unter כתבי קדש Dass in בתבי קדש unter לרש nicht eine Beichnung Gottes, sondern das den biblischen Schriften zukommende Attribut er Heiligkeit gemeint ist, beweist schlagend der Ausspruch Akiba's über das lobelled, Jadajim II, 5: שכל הכתובים קדש ושיר השירים קדש קדשים.

in beiden ist שוף attributiv mit dem ersten Worte verbunden und vertritt das Adjectiv. S. oben (S. 90) Art. יַלְּחָב und unt, Art. אַלְּטוֹן הַקּרָשׁ Und unt, Art. לְשׁוֹן הַקּרָשׁ עוֹן, die heilige Sprache, Sd zu 21, 7 (112b 5), Sota VII, 2, 3, 4.

קים (קום). Piel קים (geschr. קיים), aufrechterhalten, bestätigen; das Wort, die Verheissung bethätigen, erfüllen, s. v. wie im biblischen Hebraismus הַקִּים. Sd zu 13, 2 (92 a 5): סה משה אמר מקצת וקיים מקצת אף נביאים אמרו מקצת וקיימו מקצת וקיימו מקצת ביאים אמרו Eine dem Ismael'schen Midrasch eigenthümliche Frage lautet מה מה) אני מקים ... (מקיים), wie bethätige ich, wie halte ich aufrecht das Wort der Schrift? M zu 12, 5 (4b 16 19); 12, 6 (5b 22 23); 12, 11 (7b1); 12, 34 (14a 28); 20, 25 (74a 10); Sn zu 6, 5 (8b 29); Bar. B. Mezia 58b. In einer Controverse sagt Pappus zu Akiba 2: מה מקיים M zu 14, 29 (33 a 19 22 25 28); mit derselben Frage beginnt eine an Simon b. Jochai gerichtete Einwendung, Sn zu 11,5 (24 a 5)3. S. auch die Controverse zwischen Jehuda b. Ilai und Jose, dem Sohne der Damascenerin, Sd zu 1, 1 (65a 7 9 10) 4. In diesen Fragen handelt es sich darum, dass der betreffende Text mit einer vorher ausgesprochenen Ansicht in Einklang gebracht, von ihr aus erklär werde. - Wenn die Aussage irgend einer Bibelstelle durch eine an einer anderen Bibelstelle berichtete oder durch die Auslegung in ihr erkannte Thatsache bestätigt wird, wird dies durch die Formel לקים (לקיים) מה־שנאמר angegeben. M zu 12, 27 (14) 19), in Bezug auf Exod. 19, 4b; 19, 16 (64b 17), in Bezug auf Hol 1, 12; Bar. der Zweiunddreissig Regeln, No. 1, zu Exod. 12, 32, 1 Bezug auf Exod. 10, 25. In freierer Anwendung findet sich dies Formel in halachischen Aussprüchen. T 169 19 (Pesach, 8, 13). Bezug auf Prov. 27, 10; T 175 10 (Schekal. 2, 1), in Bezug a Num. 32, 22; T 241 31 (Jebam. 1, 10), in Bezug auf Zach. 8, 13. Die Bestätigung eines Prophetenwortes (Jer. 9, 9) durch die g schichtliche Wirklichkeit zeigt unsere Formel an in einem Au spruche Jose b. Chalaftha's 5, SO c. 27 Ende, Pesikta 113b 6.

Hithpael (od. Nithpael) הְתְקִים, (נְתְקִים), Passivum zu קים. Sd שמחתי שנתקיימו דברי אוריה לסוף עתידים אוריה לפוף עתידים: Bezug auf Micha 3, 12 — welche Unheilsweissagung auf Grund von Jer. 26, 18, 20 Urija zugeschrieben wird — und Zach. 8, 4. — In der Bar. Makkoth Ende lautet der Satz עד שלא נתקיימה נבואתו של אוריה הייתי מתיירא שלא תתקיים נבואתו של זכריה עכשיו שנתקיימה נבואתו של אוריה בידוע שנכואתו של זכריה של זכריה עכשיו שנתקיימה נבואתו של אוריה בידוע שנכואתו של זכריה של זכריה עכשיו שנתקיים עליהם המקרא הזה (54b 23): חמקיים עליהם המקרא הזה שבע שנים נתקיים עליהם המקרא הוה של צפים ביות בירוע מוחלים אווים ביות מחלים וועליד נתקיים אווים וועליך נתקיים עליה אווים וועליך נתקיים (1bs), T 289 15 (Nazir 4, 7): חמקרא הוה של עליד נתקיים וועליך נתקיים וועליך נתקיים אווים וועליך נתקיים ליות אווים וועליך נתקיים עלידם אווים וועליך נתקיים עלידם מחלים של שליד מחלים אווים וועליך נתקיים עלידם מחלים של שליד של שליד מחלים אווים וועליך נתקיים עלידם אווים ביות חיים של שליד עליד נתקיים עלידם עלידם עליד עתקיים עלידם עלידם ביות חיים אווים ביות חיים אווים ביות חיים של שליד עודה של שליד מחלים של שליד עליד נתקיים עלידם ביות חיים ביות אווים ביות חיים ביות אווים ביות הווים ביות הווים ביות אווים ביות אווים ביות הווים ביות הווים ביות הווים ביות אווים ביות אווים ביות הווים ב

Dem Midrasch der Schule Ismaels ist eigenthümlich die Frage, mit welcher auf den Widerspruch zwischen zwei Bibeltexten hingewiesen wird: הללו (oder כתובים (כתובים שני מקראות (כתובים הללו) (oder עובים שני מקראות (כתובים הלים), wie können diese beiden Schriftverse gleichzeitig aufrecht erhalten werden? M zu 12,5 (4b 26)²; 12,15 (8b 24); 12,40 (15b 8 10); 13,6 (20 b 10); 20,17 (70 b unt.); Sn zu 6,26 (12 b f.), eine ganze Reihe von Beispielen; Sd zu 11,12 (78b 22); 12,5 (88a 7); T 470 21 (Ab. zara 6,13)³. S. auch M zu 20,7 (69a 5): כתובים אלו כיצד יתקיימו ד' (69a 5); החבים אלו current of the support o

קָּיָם (geschr. קיים), Adjectiv zum Vorhergehenden: aufrecht bestehend, giltig (opp. בְּמֵל S zu 5, 19 (27c 5), Schekalim VI, 6: אם מיטים, zwei neben einander zu Recht bestehende Texte (in einer dem Hohenpriester Jojada in den Mund gelegten halachischen Schriftauslegung). Sd zu 11, 15 (81 a unt.):

singeleitete Erklärung ab; in Sd zu 1, 1 (65a) fehlt dieser Abschluss. Ebenso sehlt in Sd die an den beiden angeführten Parallelstellen vermittelst unserer Formel gegebene Beziehung auf Jes. 54, 3.

(in der im דברי אוריה קיימים דברי זכריה ואם בטלים ד' א' בטלים ד' ז'

vorigen Artikel erwähnten Agada Akiba's).

D. leicht, geringfügig, unbedeutend; Gegensatz zu אסק, schwer, gewichtig, bedeutend (s. oben, S. 61). Aboth II, 1 mm והיר במצוה קלה כבחמורה. Ohne Substantiv, M zu 23, 5 (99 bii): die h. Schrift spricht, מפני שדבר הכתוב בַּקַלי ללמוד ממנו את החמור von dem Unbedeutendern, damit man daraus - durch Schlussfolgerung - das Bedeutendere lerne. Eine ständige Frage in S lautet: אם נאמרו הַקַּלוֹת למה נאמרו הַתְּמוּרוֹת, zu 5, 3 (23c 2); 7, 21 (38a 8) 2; 22, 9 (97a 12). Zur Beantwortung wird dialektisch bewiesen, dass die h. Schrift sowohl die leichteren, als die schwererern Fälle angeben müsse, mit dem Ergebnisse: פדך לומר הקלות וצריך לומר החמורות. S. auch S zu 5, 17 (26 cd). In demselben Sinne nennt ein bereits oben (S. 81) erwähnter Ausspruch, Sd zu 1, 3 (66a 12) unter den Bestandtheilen der Lehre: הקלות והחמורות. Bar. i. Sanhedrin 28b (zu I Kön. 16, 31, הנקל): קלתיו של אחאב הם קולותיו .. כחומרותיו so ist zu lesen statt בחמורותיו של ירבעם, da es nicht angeht, wie Levy IV, 260a thut, die Wörter als hebräische Plurale der aramäischen Singulare קולא und צי betrachten).

(תמרי und קלי (zu lesen: קלי und יחמרי בית הלל

אסל החבר Name der exegetischen Regel, vermöge welcher vom Leichten aufs Schwere, vom minder Bedeutenden auf das Bedeutendere, oder auch umgekehrt vom Schweren aufs Leichte geschlossen wird, also der Schluss a minori ad majus oder a majori ad minus. Diese Benennung müsste eigentlich אין וועסר lauten; wahrscheinlich aber zog man es vor, in dem ersten Bestandtheile statt des Substantivs, das auch eine andere, sehr geläufige Bedeutung (אין, Stimme) hat, das Adjectiv zu gebrauchen. Die Benennung giebt die wesentlichen Momente der Schlussfolgerung

יל על אסל ist durch Versehen בהווה eingeschoben; s. oben, S. 39, Anm. בעל Vgl. Zebachim 44d. ³ Davon ist zu unterscheiden קלים וחמורים, der Plural von קלים וחמורים. S. folg. S. ⁴ Das Richtige hat Jastrow, 476b oben. ⁵ Jastrow (435b unt.) l. חומרים (wie קלים אות), Levy (II 76a): חומרין (aramāisch). Es wird wohl am einfachsten sein, das Wort nach Exod. 8, 10 zu lesen und das hals mater lectionis des kurzen ö zu betrachten.

n, deren verschiedene Schemata aus den folgenden Beispielen rsichtlich sind. M zu 20, 25 (74a 2): והרי דברים קל וחומר לשאר כל הכלים ומה אם מזבח החמור אם רצה לשנות ישנה קל וחומר לשאר כ והרי דברים קל וחומר ומה אם אבנים :(Tb. zu 20, 26 (74a 28). הכלי שאין בהם דעת לא לרעה ולא למוכה אמר הקדוש ברוך הוא לא תנהג כו מנהג בזיון חברך שהוא בדמותו של מי שהיה ואמר העולם דין הוא של תנהונ בו מנהנ בוי . Ib. zu 20, 25 (74a 15), Jochanan b. Zakkai: והרי דברים קל וחומר ומה אם אבני מובח על שמטילות שלום נ ישראל לאביהם שבשמים אמר הקדוש ברוך לא תניף עליהם ברזל המם שלום בין איש לאיש בין איש לאשתו בין עיר לעיר בין אומה לאומה נ ממשלה לממשלה בין משפחה למשפחה על אחת כמה וכמה שלא תב אמרת אם מוציאה הכתוב מיד מכר :(Tb. zu 21, 7 (78a 10). עליו פורענ החמור קל וחומר מיד רציעה קי Beispiele von Schlussfolgerungen. e in der exegetischen Discussion aufgestellt, aber durch den inweis auf ein Textwort beseitigt werden. M zu 20, 25 (74a 8): שהיה בדין ומה אם מזבח הקל אסור לבנות בו ההיכל וקדש הקדש . Ib. zu 20, 26 החמורים דין הוא שלא יהו בונין בו נוית תלמוד לומר. שהיה בדין ומה אם מובח הקל אסור לפסוע בו פסיעה יתירה :(4a 25 ההיכל וקדש הקדשים החמורים דין הוא שאסור לפסוע פסיעה יתירה ב .לפי שהן חמורין ת"ל. Die beiden Gegenstände der Schlusslgerung werden in einem Theile dieser Beispiele ausdrücklich und ממור qualificirt. Diese Qualificirung gehört zum urprünglichen und vollständigen Schema des Schlusses und auf ihr eruht die Benennung des letzteren mit den Abstrakten jener djectiva.

Der Plural zu קלים וְחְמּרִים מְשְׁלֵּים וְחְמָּרִים tautet קַלִּים וְחְמָּרִים; dabei ist also auch eim zweiten Bestandtheile des Ausdruckes das Adjectiv an die telle des Substantivs getreten. In dem oben (S. 43) citirten usspruche über den Dekalog heisst es, Sd zu 32, 10 (134b unt.):

Chagiga 15b, von den Schriftgelehrten, Fortsetzung der oben (S. 135) erwähnten Deutung zu Jes. 33, 18;

Baraitha Ismaels, Gen. c. 92 Ende: איה שוקלים שכתובים בתורה.

Die Regel des Kal-wachomer steht an der Spitze der Sieben egeln Hillels sowie der Dreizehn Regeln Ismaels. In der Batitha über die letzteren (S 1 b) wird als Beispiel eine der in der ibel selbst vorkommenden Schlussfolgerungen gebracht, nämlich um. 12, 14². In einer anderen Ismael'schen Baraitha werden die

¹ S. auch den oben, S. 16, Z. 8 citirten Satz. aitha ist angeführt Baba Kamma 25a und Par.

² Dieser Theil der Ba-

קרא. Kal אָזָר, lesen, mit der speciellen Bedeutung: die heilige Schrift lesen, die daher מקרא heisst (s. oben diesen Art.) ist ein alter Ausdruck für das Studium der Bibel (s. oben, S. 34). Aus dem tannaitischen Midrasch seien folgende Beispiele für die Anwendung des Verbums angeführt. Dem Midrasch der Schule Ismaels ist eigenthümlich die Phrase אָני אַקרא mit welcher die Frage über die Bedeutung eines überflüssig scheinenden Bestandtheiles des Textes eingeleitet wird. M zu 12, 10 (7a 11): אני אקרא והנותר ממנו באש תשרפו עד בקר למה נאמר D. h. Es würde genügen, wenn ich läse: was davon übrig bleibt sollt ihr im Feuer verbrennen; wozu ist gesagt: bis zum Morgen: (Denn, dass es bis zum Morgen verbrannt werden muss, ergieb sich schon aus dem vorhergehenden Satze: lasset nichts übri davon bis zum Morgen). Dasselbe M zu 12, 8 (6a unt.). S ferne M zu 12, 9 (6b unt.); Sn zu 5, 27 (6a 34). - S zu 2, 3 (10c4 Sn zu 26, 54 (49 a 1) קורא אני, zur Einführung eines Bibelcitate Diese Art der Einführung von Bibelcitaten findet sich auch i der Form . . קורא אני על, wo die Präposition die Beziehung d citirten Bibelwortes angiebt. Sn zu 5, 8 (2 b 28), 6, 5 (9 a 18): 87 על אני עליו (קורא אני =) עליהם :(Statt על find קראני (קורא אני =) עליהם. sich ב, S zu 5, 21 (27d 4): קורא אני בהם 2. Diese Beispiele gehör€ alle der halachischen Exegese an. - Das mit על verbunder Verbum קרא wird namentlich dann gebraucht, wenn man eis Bibelstelle citirt, die auf irgend einen Fall in freier Weise b

¹ Die massoretische Ueberlieferung (Ochla weochla, No. 182 und 1≡ gruppirt die Liste in fünf pentateuchische und fünf nichtpentateuchische Bspiele, indem an die Spitze der einen Hälfte Gen. 4, 23 tritt und aus der zwei⊏ Hälfte Ez. 15, 5 wegbleibt.

2 B. Mezia 58a unt.: משאני קורא בהן; j. B. Kam ≥ 2 c 30 wie in S.

gen wird. T 248, 3 (Jebam. 6, 8): הזרא עליו ר' יוסי את המקרא הזה (Keth. 5 Ende) ווקרא עליו ר' יוסי את המקרא הזה במקרא הזה יוסי את יוסי און. Hieher בהסרא המקרא הזה (Keth. 5 Ende) ווקראתי עליה את המקרא הזה (gen wird. Sd zu 12, 29 (91 b s 10): היקרא המקרא המקרא המקרא המקרא המקרא המקרא הוה (Gen wirden Schriftworte (Deut. 11, 31f.) auf ihren eigenen Fall an s. - Andere Beispiele für den vollständigen Ausdruck: M zu 21, 35 (Bb 4): המקרא הוה (Akiba zu Meir) לו המקרא המק

Wenn ein Wort des Textes zum Zwecke der Deutung anders elesen werden soll, als in der überlieferten Lesung, wird das it der Formel angegeben: ... אלא ... אל תַקרָא. Statt הַקרָא ndet sich gewöhnlich die aramäische Wortform תקרי (auch תיקרי eschrieben). Einigemal lautet die Formel . . אל תקרא כן 5 אלא; s findet sich auch . . . אל תהי קורא . . . אלא , Sn zu 11, 32 (26b 17). Die im tannaitischen Midrasch enthaltenen, mit dieser ormel eingeleiteten Wortdeutungen beruhen theils auf anderer esung des Buchstabentextes, theils auf Aenderung des Buchtabentextes selbst. In M, Sn und Sd finden sich folgende Worteutungen beider Art. I. M zu 12, 17 (10a 27), Josija, Textwort: המצות: Aenderung zum Zwecke der Deutung: המצות. — M zu 16, 15 שַּׁמְטִים (Ps. 78, 25) — אברים M zu 17, 8 (53a unt.), שׁבָּרִים וו Chron. 24, 24) — שַּׁפְּטִים - Sn zu 11, 32 (26b 15), הַמְּמַעָם -איבה – שיבה (138a 2), המסקה (ב בישיבה – שיבה המסקה) 6. – II. M עתי ב 12, 13 (8 a 14), Josija, יפסעתי ב ופסחתי M zu 14, 22 (31 a 23) Mar, סדר (Ps 68, 28) — רד ים . Sn zu 11, 32 (26b 16), Jehuda b. lai, וישחטו — וישטחו - Sd zu 32, 17 (136b 22), שעום — שערום - שערום. b. 32, 21 (137a unt.), בלוי – בלא . Ib. 32, 24 (137b 17), בהמות - מוא)ורסה – מורשה . Tb. 33, 4 (143b unt.), מוא)ורסה – מורשה . Alle diese

¹ S. Die Ag. d. Tann. I, 51, 2. 2 S. auch oben, S. 170, Anm. 6.

Beispiele aus Genesis rabba und Pesikta. Gen. r. c. 33 (5): אירהם המקרא עליו שלשה מקראות. (Akiba); 81 (2): חקרא עליו שלשה מקראות. (Jehuda I.); 32 (10): חקרא עליו שלשה מקראות. Pesikta 174a (in einer Erzählung us der Zeit des zweiten Tempels). — Ohne Object, Pesikta 59b: יוקראתי עליו (פועליה (קראו עליה (קראו עליה (קראו עליה (קראו עליה)); Gen. r. c. 58 (2): יוקראו עליה (קראו עליה); Gen. r. c. 25 (3), 64 (2), Pesikta 118a, 177a: יוקרא עליה (קרא עליה); Gen. r. c. 25 (3), 64 (2), Pesikta 118a, 177a:

Was Sd zu 34,7 (150a 14) betrifft, s. Die Ag. d. Tann. II, 289, 3.

Der Text in Sd, בהם אשלה בה בהם אל הקרי ושן בהפות אלא ושן בהם אשלה בם, giebt keinen Sinn.

Beispiele sind agadisch und gehören dem Ismael'schen Midrasch an. In S (aber in einem aus dem Ismael'schen Midrasch stammenden Theile) findet sich nur ein Beispiel, und zwar zur halachischen Exegese gehörig und mit יקרי ביה eingeleitet: zu 20, וו (92b unt.), wo Akiba zum Zwecke der Deutung statt ושכב liest בבב 2. Aus der tannaitischen Agada sind noch in grosser Menge Auslegungen erhalten, denen Wortdeutungen mit veränderter Lesung zu Grunde liegen 3. Es braucht nicht hervorgehoben zu werden, dass diese Wortdeutungen keine ernstgemeinten Vorschläge der Textänderung sind, sondern einzig und allein dem Zwecke der an die geänderte Wortform sich anlehnenden Schriftauslegung und Schriftanwendung dienen. Einmal wird mit der Formel * .. מקרא כן אלא die Aenderung der Satzstructur dargeboten: Sd zu 11, 21 (83 b 5), wo Josua b. Karcha sagt +, in Koh. 1, 4 müsste es statt דור הולך ודור בא והארץ לעולם עומדת eigentlich heissen: ארץ הולכת וארץ באה ודור לעולם עומד denn da die Erde für die Menschen geschaffen ist - das ist der Gedankengang des Tannaiten - müsste das Geschlecht der Menschen bestehen und die Erde dem Wechsel unterworfen sein. Aber die Erde, weil sie an der von Gott gesetzten Ordnung festhält, vergeht nicht, während die Menschen Gottes Gesetz übertreten und vergehen. -Historisch berühmt wurde die mit unserer Formel eingeleitete Deutung Akiba's zu Num. 24, 17, mit welcher er den Mann au Kôzêba als den verheissenen "Stern" begrüsste, dem "Edom" -Rom - unterliegen (V. 18) und der den Rest aus der "Stadt עיר) = Rom, V. אלא = Rom, V. פיר) vernichten soll. Er sagte: תקרי כוכב אלא בחב. Diese freie Schriftanwendung, auf Grund deren Bar Ki

zeba zu Bar Kôchaba (Kochba) wurde, zeigt am deutlichsten, wie es jene alten Schriftausleger mit der Formel "Lies nicht so, sondern so" gemeint haben.

7

. Kal אראה, sehen. Zu den Phrasen צא וראה und צא וראה עם אוראה. s. oben, Art. איצא und Art. יצא — Ein merkwürdiger Idiotismus ist die Frage מה כאה, deren sich die tannaitische Bibelexegese bedient, um irgend eine Thatsache oder eine gesetzliche Bestimmung als auffallend zu kennzeichnen. Die Antwort auf die so eingeleitete Frage wird mit der Auslegung der betreffenden Stelle gegeben. Als Subject zu פאה erscheint in dieser Frage der Gegenstand der biblischen Aussage, sei es eine Person oder ein Ding, zuweilen aber auch die Bibel selbst. Jochanan b. Zakkai wendet diese Frageform in mehreren seiner oben (S. 61 f.) unter erwähnten Schriftauslegungen an 1. 1. M zu 21, 6 (77a 13): מה ראתה אוון שתרצע מכל האיבוים; ebenso T 358 6 (B. Kamma 7, 5) 2. 2. T 358 10 (B. Kamma 7, 10), in Bezug auf Deut. 27, 5: דכי מה ראה מה ראתה (91b7) 3. M zu 22, 6 (91b7) מה ראתה מכל מיני מתנות תורה להחמיר על הנגב יותר מהנולן; ebenso T 357 20 (B. Kamma 7,2)3. — Ein in Rom noch zur Zeit des Tempels lebender Schriftgelehrter beginnt eine Agada über die Heiligung des göttlichen Namens mit der auf Daniel 3 sich beziehenden Frage: מה ראו חנניה מישאל ועזריה שמסרו עצמן (על קדושת השם) לכבשן האס, Pesachim 53b 4. - An Gamliel II. richtet Jehuda aus Kefar Akko מה ראה משה לומר :Bezug auf Exod. 18, 15 die Frage: מה ראה משה לומר כי יבוא אלי העס. Mech. z. St. (59a unt.). — Chanina (wahrscheinlich Ch. b. Gamliel) 6 richtet an Elieger b. Hyrkanos die auf Exod.

einer Baraitha Simon b. Jochai's: דרך כוכב מיעקב דרך כוובא מיעקב. S. Die Ag. d. Tann. I, 291, 3; Revue des Études Juives XXXVI, 202.

⁸ S. Die Ag. d. Tann. I, 98, 3. ⁶ S. Die Ag. d. Tann. I, 151, 8.

13. 13 sich beziehende Frage 1: מדה ראו ישראל לפדות פטרי חמורים ולא פטרי סוסים וגמלים. M zu 17, 1 (53b 5) 2. - Simon b. Jochai knüpft an Exod. 21, 1 die Frage: מדה ראו דינין לקדום לכל מצות שבתורה. M z. St. (74b 12) 3. - Eine anonyme Agada, drückt die Frage, warum in Ps. 76, 3, auf den alten Namen Jerusalems, Det. zurückgegangen wird, so aus: וכי מה ראה הכתוב להחזיר לה השם הראשון. T 3 s (Berach, 1 Ende). - In dieser schon in tannaitischer Zeit ausser Gebrauch kommenden Frage geht die Anwendung von מול auf die Bedeutung erfahren, erleben (vgl. האה מוב, מוב zurück. "Was hat N. erfahren, erlebt, dass er dies und dies that?" So fragte man etwa emphatisch, wenn man den Grund von etwas besonders Auffallendem wissen wollte: gewissermaassen: was ist ihm widerfahren, was focht ihn an. dass er that? Aber diese ursprüngliche Bedeutung der Phrase verblasst so vollständig, dass man sie in der exegetischen Kunstsprache, wie die angeführten Beispiele zeigen, auch bei leblosen Dingen und bei Begriffsdingen anwendete. Ein Beispiel dieses interessante Idiotismus 4 glaube ich schon in einer Bibelstelle erkennen z dürfen. Wenn nämlich der Philisterkönig in seiner Entrüstun und Verwunderung über Abrahams Vorgehen ihn fragt (Ger-20, 10): מה ראית כי עשית את הדבר הוה, so wird man diese Frag am besten so verstehen, dass man in ihr jenen Idiotismus erkenn und übersetzt: Was hat dich angefochten, dass du dies gethan hast?

ראי S. oben (S. 47), Art. הַרָי.

האיה, Beweis . Ein der Rechtsprechung angehöriger Aus-

ruck zur Bezeichnung des Beweises, auf Grund dessen der lichter das Urtheil fällt, die Rechtsfrage entscheidet. Sanhedrin כל זמן שמביא ראיה סותר את הדין אמרו לו הבא עדים ואמר :8. II, אין לי עדים אמרו הבא ראיה ואמר אין לי ראיה ולאחר זמן מצא ראיה ומו שו. - Die tannaitische Exegese nennt den Beweis, der für ne These, eine Meinung in einem Bibeltexte gebracht wird. enfalls ראיה. Z. B. Jebamoth XIII, 3, Akiba's Einwand gegen ne biblische Belegstelle Eliezer's: משם ראיה, ist von dort ein eweis? Ebenso T 415 16 18 20 (Ab. zara 3 Ende), Bar. Ab. zara a in einer Controverse zwischen Jose b. Chalaftha und den Gearten. Pesachim VI, 2, Eliezer b. Hyrkanos gegen Josua b. Chamja: מה זה יהושע מה ראיה רשות למצוה. S zu 13, 3, in einem Bethe Akiba's über einen Disput mit Ismael und Josua b. Chamia: מקום Anf.: – Oben (S. 116), Art. מקום Anf.: דריכין להביא ראיה ממקומות אחו Der volle Ausdruck lautet. the ein Beweis für die Sache (für den Gegenstand, die These, einung, Erklärung). Z. B. M zu 19, 15 (64b 14), Eleazar b. נראיה לדבר מסיני :Bar. Joma 80a oben, Jehuda I. לדבר יום הכפור T 461 28 (Ab. zara 1 Ende), Simeon b. Eleazar2: עם בן שלם Zweiunddreissig Regeln, No. 20 und וראיה לדבר ... S. ferner die oben (Art. וראיה לדבר...) gebrachten Beiiele für die Phrase: אף על פי שאין ראיה לדבר זכר לדבר אים שאין איז אף.

רבה. Piel רְבָּה (geschr. רבה,), eigentlich vermehren 5. Ueber e Bedeutung des Verbums und seine Anwendung in der tanuitischen Exegese s. oben, Art. מעם. Ausser den dort gebrach-

תאָה (zum Substantiv gewordenes Verbalnomen, vgl. אָרָה, Ezech. 28, 17) i.— Levy (IV, 406a) punktirt אָרָה nach der Analogie von הַּוְיָה, nom. act. הַּאָרָה, jedoch entspricht diesem für אור מאר das nom. act. האָר, von dem אָרָ יְיִה jedenls zu scheiden ist. In einer alten Mischnahandschrift, die meinem verewiga Collegen Kaufmann gehörte, ist unser Wort stets so punktirt: הַּאָרָה.

S. Die Ag. d. Tann. II, 425, 3.

3 Statt אור האיה hat die Bar. des bab. Talmuds legilla 31 b, Nedarim 40 a): ביהראיות, Zeichen.

4 Was das dunkle אור הראיות, Gen.

5 Im biblischen sbraismus ist allgemein der Hiphil angewendet, der Piel nur zweimal (Rich9, 29 - Ps. 44, 13). Andere Bedeutung hat הביה in Ezech. 19, 2; Echa 2, 22.

ten Beispielen seien noch folgende angeführt. S zu 4, 24 (21b ז לוברים אוב בו דברים שהם כיוצא בו דברים שאינן כיוצא בו 7, 21 (38b 12) אחר שריבינו דברים שהם כשלמים ודברים שאינם כשלמים M zu 13, 18 (22b 9): אף איני מְרָבָּה אלא נכסים שאין להם אחריות S zu 2, 13 (12b 1): S zu 7, 8 (33d unt.): אַרָבָּה את הלבונה S zu 1, 2 (4c 4): ארם לרבות את הגרים S zu 16, 32 (83b 6): לרבות כל האמור בענין לרבות בה 16, 32 (83b 6): לרבות כהן אחר A zu 16, 32 (83b 6): ארם לחבות כהן אחר בענין לרבות מנין לרבות מנין לרבות מנין לרבות בה הוחלב מנין מחר בענין בחר מנין אחר בענין מחר בענין בחר מנין אחר בענין מחר בענין בחר מנין אחר בענין מחר בענין בענין אחר בענין בענין אחר בענין אחר בענין מחר בענין בענין אחר בעניין אחר בענין אחר בעניין אחר בענין אחר בענין אחר בעניין אחר בענין אחר בענין אוניין אחר בענין אחר בענין אחר בעניין אונ

רבוי א Nomen actionis zu רְבָּה, opp. מְעִנּם. S. oben, S. 109, 110. Es seien noch folgende Beispiele angeführt. S zu 5, 4 (23b unt.) = Schebuoth III, 5 (in einer Controverse zwischen Akiba und Ismael), Akiba: מריבוי הכתוב לכך ריבוי הכתוב לכך ריבוי הכתוב לכך ריבוי השלא. Ismael: הכתוב לכך אין ריבוי אחר ריבוי אלא ביבוי אלא ביבוי אחר ריבוי אלא Dieselbe Regel wendet Eliezer b. Jakob an, S zu 2, 4 (10d 11) 4. Die gegentheilige Regel lautet, S zu 7, 12 (34d 16): אין ריבוי אחר מיעום אלא לרבות.

Das biblische רוּח הַקּרְשׁן. Ps. 51, 13, beweist, dass im Ausdruck רוּח הַקּרָשׁ der zweite Bestandtheil attributive Bedeutung hat, daran also, dass שקד in diesem Ausdrucke Gott bedeutet und דוֹח s. v. sei wie Geist Gottes, nicht gedacht werden kann 5. Im tannaitischen Midrasch wird שידור הקרש häufig dort angewendet, wo gesagt werden soll, dass an irgend einer Bibelstelle Gott als der Redende zu denken ist. So in den unter den Artikeln סבר (S. 130), ערוב (S. 146) und ערוב (S. 163) gebrach-

¹ So muss statt אני ארבה gelesen werden, vgl. weiter unten (33 a 3).

2 Der gewöhnliche Mischnatext (auch die Bar. Schebuoth 26 a oben) hat in Ismaels Einwand ריבוי statt יריבה, jedoch der pal. Mischnatext (ed. Lowe 113 a 3 hat, wie S, ירבוי 3 Vgl. Bar. Menachoth 89 a. 4 Hier ist vor איל eingeschoben: בתורה 5 Gegen Blau, Zur Einleitung, S. 13 f. Vgl. Dalmas Die Worte Jesu I, 166. S. auch oben, S. 169, Art.

ten Stellen, in denen neben einander stehende Bibelsätze auf verschiedene Redende vertheilt sind. Die betreffende Einführung lautet: רוח הקדש אומרת (T 312 17 24; 313 13; Sd zu 21, 8, 112b 12) ורוח הקדש צונחת (T 312 21). — Mit den Worten אמרה רוח הקדש ואוטרו (der heilige Geist ruft laut) werden als Gottes Rede Bibelätze gekennzeichnet, die gleichsam als Antwort auf ähnliche Aeusserungen Israels zu gelten haben. Es sind folgende Verssare: 1. Israel bekennt den Einen Gott, Deut. 6, 4; Gott nennt srael als das einzige Volk auf Erden, II Sam. 7, 23. 2. Israel ühmt die Unvergleichlichkeit Gottes, Exod. 15, 11; Gott die Unergleichlichkeit Israels, Deut. 33, 29. 3. Aehnlich Deut. 4, 7; ib. 8. 4. Israel rühmt sich Gottes, Ps. 89, 18; Gott rühmt sich mit srael, Jes. 49, 31. - S zu 10, 4 (46a 1): השיבתו רוח הקדש 2, nämch Psalm 133, der auf die Salbung Aharons zum Hohenpriester Bezug hat. — רוח הקרש מכשרתן, in Bezug auf Deut. 21, 8, Sota X, 6 (s. Art. בשר).

Daraus, dass Rachab mit Gewissheit angab, dass die Kundchafter nach drei Tagen zurückkehren werden (Josua 2, 16, vgl. 22), vird geschlossen: ששרתה עליה רוח הקרש, Sd zu 1, 24 (69b 29). — Was die Mutter Siseras gesprochen hatte (Richter 5, 28), konnte

¹ So M zu 15, 2 (36 b unt.). In Sd zu 33, 26 fehlt No. 3; vor 4, auch dort er Schlussnummer, stehen noch zwei Paare: Hoh. 2, 3; ib. V. 2. Exod. 15, 2 b; es. 43, 21. An der Spitze der ganzen Reihe steht folgende, unverständliche degenüberstellung: ישראל אומרים אין כאל ורוח הקדש אומרת אל ישורן. In Sd fehlt aberall das in M stehende מוחד. — In Sd zu 31, 14 (129b 30) heisst es, ohne Beziehung auf eine Bibelstelle: ישרה בת קול ואמרה. L. entweder המשיבה של השורה בל משה בול משה ב

Als nichtisraelitische Propheten vor der Offenbarung werden vorher ausser Bileam genannt Hiob und die anderen Sprecher des Buches Hiob.

Debora nur durch Inspiration wissen: לברים שאמרה אמו של של המוד שאמרה ברוח הקרש סיסרא לדבורה ברוח הקרש. Sn zu 11, 6 (24a וז) ל

וכמי, Wink, Andeutung. M zu 17, 14 (55a 8), Eleazar Modiim über die vier Frommen, denen Andeutungen über Zukunft gegeben wurden. שנתן להם רמו Moses bekam in Worten "lege in die Ohren Josua's" (Exod. 17, 14) die Andeuts dass dieser, nicht er selbst das gelobte Land Israel in Be geben werde. Trotzdem betet er später, in das Land kom zu dürfen. Ebenso liess Jakob die ihm in Gen. 28, 15 geword Andeutung unbeachtet und fürchtete vor Esau. Hingegen bes tete David den Wink, den er durch die Besiegung der wil Thiere (I Sam. 17, 36) bekommen und erkannte daraus, dass dazu bestimmt sei, etwas Ausserordentliches für Israel zu ti Und Mordechai erkannte den Wink, der ihm mit der Aufnal Esthers in den Königspalast zu Theil wurde, und er sah erw tungsvoll (Esther 2, 11) dem Kommenden entgegen. In die Ausspruche des Modiiten hat in nicht speciell exegetische deutung. Hingegen kommt ihm eine solche zu in Sd zu 32 וה אחד מן המקומות שניתן להם רמו לתחית המתים :(139b 17). "diese eine der Stellen, an denen ihnen - den Israeliten - eine deutung der Auferstehung gegeben wurde." Als solche Ste wurden ausser dem Ausgangsverse ("ich tödte und belebe") n angeführt: Num. 23, 10b; Deut. 33, 6a; Hosea 6, 2, - Sn zu 1 (36a 30), Chananja, der Brudersohn Josua b. Chananja's, fir eine Andeutung des dereinstigen Tempelgesanges in Exod. 19 während Jonathan, der Schüler Ismaels, eine solche Andeut in Num. 15, 3 findet 3. Beide gebrauchen den Ausdruck: 157 שנתפרש על ידי : Jonathan setzt noch hinzu: לשיר מן התורה עורא. Damit soll vielleicht gesagt sein, dass durch Ezra im Bt der Chronik (s. B. Bathra 15a oben) die Institution des Tem gesanges der Leviten ausdrücklich erwähnt ist. - Bar, Sahl 103b. Taanith 2b. Jehuda b. Bathura: ן רמו לניסוך מים מן התורה D. h. die Buchstaben D. '. D. welche in ינסכיה und ינסכיה (N 28, 19, 31) zu dem gewöhnlichen (V. 16, 22, 25, 28, 34, 38)

in כמשפטס (V. 33) zu dem gewöhnlichen כמשפטס (V. 18, 21, 24, 27, 30, 37) hinzutreten, bilden das Wort שָׁם, Wasser und enthalten eine Andeutung der künftigen Wasserlibationen יו.

רְשׁׁבּת, opp. חוֹכָה; s. oben (S. 58) diesen Artikel; opp. אָנֵרָה, s. oben, S. 13, diesen Artikel; opp. מִצְּיָה, s. oben (S. 57) Art. חול (S. 179), Art. בְּצִיּה, אַרָּה, הייניה, הייניה,

רשם. Part. pass. Kal לשום. Josua b. Chananja leitet eine Agada zu Exod. 17, 8 mit folgenden Worten ein (M z. St. 53a ob.)2: המקרא הזה רשום ומפורש על ידי איוב. Offenbar hat hier לשום dieselbe Bedeutung, wie sonst pund (s. oben, S. 137)3. Dieser Schriftvers - das besagen jene Worte - ist undeutlich, unbestimmt; wir erfahren nicht, warum Amalek plötzlich kam und Israel angriff. Aber es wird deutlich durch Hiob 8, 11, wo unter dem Bilde des Wassers, des feuchten Grundes, als der Lebensbedingung für Schilf und Ried, die Thora als die Lebensbedingung für Israel gemeint ist. - Zu diesem sonst nicht vorkommenden Singular findet sich der Plural in der Benennung alter Schriftansleger, der הוֹרְשֵׁי רְשׁוּמוֹת, die auch הוֹרְשֵׁי חָמוּרוֹת genannt werden 5. Folgende Aussprüche finden sich unter der Benennung ה" רשומות. M zu 15, 22 (45 a 16): "Sie fanden kein Wasser", d. i. die Thora, nach Jes. 55, 1. M zu 15, 25 (45b 18): Das heilende yy ist die Thora, nach Prov. 3, 18. M zu 16, 15 und 31 (49b 4; 51a 9): p ist der Name, mit dem die Israeliten das Manna benannten. M zu 16, 21 (50 a 5): Auch beim Manna galt das Wort aus Gen. 3, 19a; es musste an jeglichen Morgen "im Schweisse des Angesichtes" aufgelesen werden. Sn zu 35, 25 (62a 11): Das dreimalige מַנְה in diesem Abschnitte (V. 25, 26) lehrt, dass Urtheile über Leben und

Das Verbum to, findet sich nicht in tannaitischen Texten. In der nachtannaitischen Litteratur findet sich das Verbum allein, sowie in der Verbindung 197. Ausser den bei Levy, IV, 453b citirten Beispielen (Chullin 92a, Sabb. וופט) s. noch folgende aus Gen. rabba und Pesikta. דְמָוֹ לָקוָה לָּוֹ, Gen. r. c. 33 (6); אף משה רמוה לישראל מן התורה . Gen. r. c. 89 (4). אף משה רמוה לישראל מן התורה , Pesikta 25a; (ib. III, 570, 4). רְמָוֹ שׁ,. Gen. r. c. 19 (8) (ib. II, 360, 3). . . . פָמָוּ שׁ,. Gen. r. 6.53(9) (ib. III, 689, 5); Pesikta 15b (ib. I, 434, 3); 39b (ib. I, 435, 2). — Die Patere Bibelexegese wandte den Ausdruck an, um die mystisch-allegorische Auslegung (Abr. Ibn Ezra), oder die typische Auslegung (Zôhar) zu bezeichnen. S. meine Bemerkungen, Revue des Études Juives XXII, 37 ff., Stade's Z. f. d. alttest. Wiss, XIII, 301. 2 S. Die Ag. d. Tann. I, 169, 4. bietet in der That DUND statt DUND; jedoch scheint das nur eine erleichternde Variante zu sein. 4 Vgl. oben, S. 172, ภาพธภ, Plural zu พธภ. 5 S. oben S. 62, Anm. 4, 5, 6.

Tod durch ein Gericht aus dreissig Mitgliedern (עודה Zehn) gefällt werden. Sd zu 18,3 (106 b 2), von Jehuda b. Ilai überliefert: Symbolik der in Deut. 18, 3 vorgeschriebenen drei Priestergaben! Bar. Sanhedrin 104b unt.: Die Ps. 60, 9f. vorkommenden Namen bedeuten gewisse von der kommenden Welt Ausgeschlossene, denen mit den Worten des Psalmes Begnadigung in Aussicht gestellt Koheleth rabba zu 10, 1: Eine Sentenz über die Selbstbeurtheilung, von Akiba angeführt?. - Mit Hinblick auf die Bedeutung des Singulars רשום in dem Eingangs gebrachten Satze darf man דורשי רשומות als die Ausleger der undeutlichen, den Gedanken nur in Andeutungen enthaltenden Bibelworte erklären. wozu wenigstens ein Theil der unter ihren Namen erhaltenen Aussprüche stimmt. Mit der bekannten Bedeutung des Verbums im Hebräischen und Aramäischen (verzeichnen, bezeichnen) könnte man die hier constatirte Bedeutung so in Zusammenhang bringen, dass man annimmt, לשום bedeute etwas, was nicht klar ausgeschrieben, sondern nur durch Zeichen angedeutet ist. -In dieser Bedeutung scheint man מול auch in Dan. 10, 21 verstanden zu haben. Denn in einer Gemeinde, der Jehuda I, der Patriarch seinen Schüler Levi b. Sisi empfohlen hatte, befragte man diesen unter anderem über die Worte im Danielverse: TN הרשום בכתב אמת. Im Sinne der Fragenden liegt in diesen Worten ein Widerspruch: אמת למה רשום ואם רשום למה אמת 3; denn bedeutet etwas, was nur durch Zeichen angedeutet ist, während כתב אמת klare und vollständige Schrift bedeutet 4.

22

שבח. Piel שבח, rühmen. Sn zu 7, 18 (15a 15): דוכתוב, וויכתוב קשבח במצרים במצרים אברים במצרים במצרים במצרים der in Aegypten in ihm bestandenen Gerichtscollegien (di

תמחונה in dem Namen ישיבה – s. v. wie ישיבה, Num. 26, 24, angedeutet sind)!. Von demselben Stamme heisst es Sd zu 33, 18 (147a s): יששכר באהליך מלמר ששבמו של יששכר משתבח בתורה ("er vird gerühmt ob der Thora", denn die Zelte sind die "Zelte der Thora"); dazu der Hinweis auf I Chron. 12, 33.

לְּעָבֶּח (s. oben, S. 16f.); ferner opp. לְּעָבָּח (s. oben, S. 99). — בְּעָבֶּח , בְּשֶׁבָּח (s. oben (S. 71), Art. יחס (s. oben, S. 99). — בְּעָבָּח , בְּשֶׁבָּח , שְּבָחוּ , שָּבְחוּ , שָּבְחוּ , שָּבְחוּ , שַּבְחוּ , שַּבְחוּ , שַּבְחוּ , שַּבְחוּ , שַּבְחוּ , שַבְּחוּ וּשִׁבְּחוּ biblischer Personen, von denen der Bibeltext Unrühmches berichtet, durch Chija wird mit den Worten eingeleitet: רוש שלש מקראות לשב (nämlich Gen. 38, 14; I Sam. 2, 22; בּאָר, בּ, 8, 3), j. Sota 16d unt.²

שבר. Vereinzelt steht da der Ausdruck (j. Kidduschin 58b ישבר.) einer Baraitha Chizkija's יו לַמְּקְרָא לָמְקְרָא לַמְקְרָא. Vieleicht gehört diese Phrase schon der amoräischen Zeit an 4. — לְשַׁבַּר אַתִּרָא, s. oben, S. 3, Anm. 3.

שוה. Kal שָּׁוּה, gleich sein. S zu 11, 46 (57b 15 20), Bar. Chullin 27b: שְׁׁוֹה, gleich sein. Hiphil בהמה לעוף ועוף לבהמה 5. — Hiphil העורה אחת יהיה לאזרח בהל (18a unten): בא הכתוב השוה את הגר לאזרח בכל מצות שבתורו בא Dasselbe Sn zu 9, 14. Baraitha, Baba Kamma 15a, zu Num. 5, 6: השוה הכתוב 5. Baraitha, Baraitha, zu Exod. 21, 1: השוה הכתוב בא לכל עונשין שבתורו Bar. ib., zu Exod. 21, 29: השוה הכתוב בפרה (19a Exod. 21, 29: אשה לאיש לכל מיתות שבתור השוה כולם בכפרה (19a Baraitha, S zu 16, 33 (83a 19): האה הכתוב לְּהַשְּׁוֹזת ראשון לאחרון ואחרון (6a 7): ארה בא הכתוב לְהַשְׁוֹזת ראשון לאחרון ואחרון (6a 7): לראש

קורה , gleich. הַצֶּר הַשְּׁוָה S. oben (S. 163), Art. בְּרָה . אַנָר הַשְּׁנָה . Š. oben, S. 13.

¹ S. auch oben, S. 155, A. 4 Ende. 2 S. Die Ag. d. Tann. II, 527, 1.

Dieser Baraitha (j. Kidduschin 58b 44—60 entspricht Sd zu 24, 1 (122a6—17).

Digesehen von anderen Verschiedenheiten ist zu bemerken, dass für למור מולים in die Baraitha des Jerusch. אין אין זו לוב מורש שאת דורש לשובר מררש ראשון אין זו hat (s. oben, S. 31).

1 Das wird dadurch die Baraitha des Jerusch. Amoräer des 4. Jahrhunderts den Grundsatz ausricht (j. Schebuoth 37d 53 56): מורש שאת דורש לשובר מררש ראשון אין זון זון אין זון לוב מורש לפלים ווא שלום לוב שאת דורש לשובר מררש ראשון אין זון לוב מורש שאת דורש לשובר מררש ראשון אין זון לוב מורש שאת דורש לשובר מורש שאת בשובר און אין זון לוב מורש שאת בשובר שלום שלום בשובר בשובר שלום לוב לוב מורש לכל המאות זכוקים שבאות לבל המאות זכוקים שבאות לובל המאות זכוקים שבאות לובל המאות זכוקים שבאות לובל המאות זכוקים שבאות המשוב לעדים שבאות לובל המאות זכוקים שבאות המשוב לעדים לבל המאות זכוקים שבאות המשוב לעדים שבאות המשוב לעדים לבל המאות זכוקים שבאות המשוב לעדים לעדים לעדים לבל המאות זכוקים שבאות המשוב לעדים לעדים לעדים לעדים לעדים לעדים לבל המאות זכוקים שבאות המשוב לעדים לע

שׁרָה, Lied, Gesang. Eine anonyme Agada zählt in chrologischer Reihenfolge zehn Gesänge auf, die Gott zum Preangestimmt wurden, M zu 15, 1 (34a unt.), anknüpfend and Textwort את השרה הואת, mit der Einführung: שרה הואת הוא Es sind folgende Nummern: 1. Der in Jo. 29 erwähnte Hymnus, der in Aegypten in der Nacht der Bfreiung angestimmt wurde. 2. Exod. 15, 1–18. 3. Num. 21, 17–4. Deut. 32, 1–43 1. 5. Josua 10, 12. 6. Richter 5. 7. H Sam. 28. Ps. 30 (Salomo's Hymnus bei der Einweihung des Tempel 9. H Chron. 20, 21 2. 10. Der in Jes. 42, 10 und 48, 20 vorhegesagte Hymnus der messianischen Zukunft 3.

Von der stichischen Form, in welcher gewisse Stücke d Bibeltextes geschrieben werden, heisst es Sd zu 6, 9 (75a 19) Ba Sabb. 103b: באו שכתבה כשירה או שירה שכתבה כיוצא בה

שכך את־האון .שכך. S. oben (S. 3), Art. און.

אַם, Pl. שָׁמוֹת, der Name, speciell Gottes Name, im engste Sinne der eigentliche Name Gottes, das Tetragrammaton (s. obe S. 85, Art. פָּנֵיי, der auch שָׁם הַקּמוּהָל und שֵׁם הּקִפּנּי, deisst (s. obe S. 159). Sowie im biblischen Hebraismus für שׁ auch אַן gesa wurde (s. Ps. 30, 5; 97, 12; Hosea 12, 6; Ps. 102, 13) und zuweil beide Wörter als Synonyma neben einander stehn (s. Exod. 3, Jes. 26, 8; Ps. 135, 13, vgl. Hiob 18, 17) , so wurde in der tanmatischen Schulsprache שׁ in der Bed. Gottesname durch אַן קָּבָּהְה, das Aussprechen, Erwähnen des Namens . Es scheint, da im Sprachgebrauche der Schule אַן בְּּבָּהְה besonders dort gebrauch wurde, wo es sich um die Niederschrift der Gottesnamen in delt. So heisst es am Schlusse der Anweisung über die e

wandfreie Schreibung des Bibeltextes: או שכתב בה את האוכרות 371. Sd zu 6, 9 (75a 19), Sabb. 103b 1. Bar. Menachoth 30b (nach der Version in Sofrim 5, 4): ואין כותבין את האזכרה על מקום הגרד. Bar. Sabbath 116a (vgl. j. Sabb. 15c 53): הן ואוכרותיהן 2. Ib. (Jose ל. Chalaftha): קודר את האוכרות שבהן (Tarphon): אשרוף אותם ואת מנשה קדד את האוכרות :Bar. Sanh. 103b. האוכרות שנהו Taanith 3 (s. auch b. Rosch, Hasch, 18b): בשלשה בתשרי איתנטילת שמרייא (Var. בטילת). Hier ist אדכרתא מן שמרייא das aram. Aequivalent von האוכרה und beweist, dass man den in Documenten geschriebenen Gottesnamen ebenfalls mit diesem Worte bezeichnete. Wenn die zu dieser Angabe der Meg. Taanith gegebene Erläuterung der Baraitha authentisch ist, bed. hier אדכרתא = den Gottesnamen אל עליזן, der in der Nennung der hasmonaischen Fürsten und Hohepriester in Documenten angewendet wurde (יותנן כהן גדול לאל עליון). Daraus ergäbe sich, dass mit ursprünglich jede Benennung Gottes, nicht nur das Tetragrammaton gemeint ist 4. Es scheint aber, dass man schon frühe das Wort speciell zur Bezeichnung des Tetragrammatons anwendete. Dieses wird wohl in den meisten oben angeführten Beispielen gemeint sein. Wenn es jedoch in einem tannaitischen Texte heisst: wer rituell unrein ist, dürfe Bibel und Tradition studiren, aber dabei nicht die Gottesnamen laut aussprechen, und dies so ausgedrückt wird: ובלבר שלא יוכיר אזכרות (j. Berach. 6c 43), oder nach einer andern Version (b. Berach. 22a): ובלבד שלא יאמר so müssen unterschiedlos alle Gottesnamen gemeint sein. Auch in der nachtannaitischen Zeit findet man bald den Weitern, bald den engern Gebrauch des Wortes 5. In der Massora

עשה בתורתן של אלכסנדריים שהיו כל אזכרותיה כתובות 10: אדבר די 2 S. Revue des Études Juives XXXVIII, 42. 3 S. Neubauer, Mediaeval Jewish Chronicles II, 12 unt., wo irrthümlich אדרכתא gedruckt ist. 4 Wie eine Erklärung des Wortes אדברתא erscheint in der erläuternden Baraitha der Ausdruck וכי מוכירין שם שמים בשטרות.

⁵ Palästinensische Agadisten sprechen von שבע אוכרות שבע im 92. Psalme (j. Taanith 65 c 24), in welchem das Tetragrammaton sieben Mal vorkömmt; von im Gebete Channa's, I Sam. 2, 1—10 (ib. Z. 25, 9 Mal das Tetragrammaton); von שמנה עשרה אוכרות im 29. Psalm (ib. Z. 9, vgl. Berach. 28 b, 18 Mal das Tetr.). Andererseits zählt Hoschaja in Gen. 1, 1—3, 14 המוח שבעים ואחת (Gen. r. c. 20 g. Anf.), wobei sowohl die Beispiele für אלהים als die für שמנה עשרה אוכרות שבקריה שמעה während in den Abschnitten des Schema (Deut. 6, 4—9; 11, 13—21; Num. 15, 37—41) nur mit Hinzunahme von מבוחר gezählt werden können. — S. über dieses Schwanken der Bedeutung

bedeutet jedoch אדכרא nur den vierbuchstabigen Namen Gottes 1.

bedeutet in manchen Redensarten den einer Bibelstelle zu entnehmenden Grund einer gesetzlichen Bestimmung. Makkoth I. 2 (Meir) שלא השם המביאן לידי מכות מביאן לידי תשלומין d. h. die zweifache Bestrafung der überführten falschen Zeugen gründet sich auf zwei verschiedene Bibelstellen. Dw bed. aber hier nicht "übertr. Schriftstelle" 2, sondern dasselbe was Dw (die dem Aramäischen entnommene Nebenform für De) in der Verbindung סשום. Dem eben citirten Satze folgt Makkoth I, 3 eine andere Halacha Meirs, ähnlichen Inhaltes, in der die beiden Bibelstellen (Exod. 20, 16 und Deut. 19, 19) unmittelbar der Partikel angehäugt werden: לוקים שמונים משום לא תענה ברעד עד שקר ומשום ועשיתם לו כאשר ומכ . In dieser zusammengesetzten Präposition משום, der oben, S. 121, ein besonderer Artikel gewidmet ist, bedeutet att den in einer Bibelstelle sich findenden Grund zur Qualificirung einer Gesetzesübertretung. Die Bibelstelle, welche diese Qualificirung enthält, bietet gleichsam den Namen, den Titel, unter welchem die Uebertretung zu bestrafen ist3. Daher wird die Bibelstelle selbst, welche das Verbot enthält, als bezeichnet, wobei dieses Wort die Bed. Grund hat. In den oben. S. 121, citirten Beispielen tritt שמות an die Stelle von לאוץ, Verbote. In anderen Redensarten ist die Bed. "Grund" - sei es biblischer, sei es sachlicher Grund - noch deutlicher erkennbar; auch die gleichsam tautologische Verbindung von שם mit wird nicht gescheut. In einer oft citirten Baraitha (Pesachim 84a und Parall.) weist Jakob die exegetische Begründung einer halachischen These durch Jehuda b. Ilai mit den Worten zurück: 57 ... מן השם הוא זה אלא משום. Jehuda b. Ilai weist die sachliche Begründung einer Halacha zurück, um sie exegetisch zu begründen mit den Worten: לא מן השם הוא זה אלא משום שנאמר. T 293 (Sota 1, 6), 618 38 (Negaim 1, 12), Bar. Nedarim 73a. - Eine These Meirs wird von den Gelehrten mit den Worten abgewieser

von אַּלְּכֶּרְא die Ausführungen von Nager, Z. d.D. M. G. XXXV, 162 ff. und J. Fürsib. XXXVI, 410 ff.

¹ S. Frensdorff, Die Massora magna, Glossar, S. 1.

2 So Levy I השם מקרא).

3 Vgl. die ähnlichen Anwendungen von ששום משום in den zusammengesetzten Partikel אָלשׁם, לְשׁם לְשׁם, על שׁוּם עָל שׁוּם, לְשׁם אָל אַם, חסוף, הַשְּלָּשׁם, Aehnlich haben סֿיסוָאם, nomen die Bed. Vowand. Blau, Magyar Zsidó Szemle VIII, 534, übersetzt שַׁהָּ in Makkoth I, sachgemäss mit "Rechtstitel".

דבר שהוא משום :Kerithoth III, 4. — Kerith. IV, 3: אינו מן השם י משם אחד, משני שמות :Kinnim I, 4: אחד... דבר שהוא משום שני שמות.

שמע. Kal שמע, hören, verstehen, entnehmen. Dem Grundstocke der alten Terminologie gehört an die den Midrasch der Schule Ismaels kennzeichnende Phrase שומע אני oder zusammengezogen שומעני. Sie leitet, an das auszulegende Textwort anknüpfend, eine mögliche Auffassung desselben ein, um die Unhaltbarkeit derselben aus einem anderen Textworte, mit dem Ausdrucke הלמוד לומר eingeleitet, zu beweisen. S. folgende Stellen in M: Zu 12, 7 (6a 11); 12, 10 (7a 10); 12, 12 (7b 13); 12, 13 (8a 17); 12, 15 (8b 10); 12, 29 (13b 1); 12, 30 (13b 21); 18, 5 (58a 29); 20, 1 (66a 20); 20, 11 (69 b unt.); 21, 12 (79 b 3). In diesen Beispielen hat die Phrase fragende Bedeutung: "soll ich etwa so verstehen?" Ebenso in der Formulirung, wie sie sich in der oben (S. 112) im Art, מעשה erwähnten, Sätzegruppe (M 1a) öfters findet: שומע שומע אני Zuweilen wird der mit אני... כשהוא אומר... מנד eingeleitete Satz durch eine Frage ergänzt. M zu 12, 2 (3 a 15): שומעני . . . : (M zu 21, 11 (79a 14) שומעני מנין תלמוד לומר .. מה אני מקיים ... תלמוד לומר ... Mit שומע אני אני אני מקיים alternirt das gleichbedeutende יכול S. ausser den oben, S. 72, citirten Beispielen, M zu 13, 8 (21a 1): והגדת לבנך שומע אני מראש חדש תלמוד אַתָּה - 2 לומר ביום ההוא אי ביום ההוא יכול מבעוד יום ת"ל בעבור זה שופגל, s. oben (S. 43), Art. וס.

Wenn der in einem Bibeltexte gefundene Inhalt der Verrollständigung bedürftig ist, wird auf die Nothwendigkeit derselben
mit der Formel אָבָל לֹא שִׁמְעָנּוּ hingewiesen, welche bedeutet: jedoch wir haben nicht vernommen, dem Texte nicht entnommen.
M zu 12, 2 (3a 22); 12, 14 (8a 23); 19, 10 (63b 26); 19, 15 (64b 7).
Auf eine exegetische Deduction Josija's erwidert Jonathan: יְּעִדְייִן
אָרָא שִׁמְעָנּיּיִנְּיִּיּיִרְ, M zu 12, 6 (5b 25), womit er sagen will, dass dem betreffenden Bibeltexte die zu beweisende These nicht zu entnehmen

י Der palästinensischen Schulsprache der nachtannaitischen Zeit gehört an die Anwendung des Ausdruckes על ש, mit der unmittelbar darauf folgenden Bibelstelle, bei exegetischer Begründung einer These. S. j. Berach. 3c s: על שם יהנית בי יום ולילה jt. 6b it. על שם יהנית בי יום ולילה. Pesikta 191a unt.: על שם נם את זה לעומת זה עשה האלהים: Pesikta 191a unt. על שם נמ את זה לעומת זה עשה האלהים: Pesikta 177a: על שם והיה במחשך מעשיהם (c.); על שום ונשמע: Pesikta 177a: על שום אל תתהדר לפני מלך In dem Pesach-Rituale (Haggada), in welches dieser Satz aufgenommen ist, ist auch am Anfange desselben אונים an die Stelle von ימול getreten; denn dieses war im Midrasch der Schule Akiba's nicht mehr gebräuchlich.

sei ו. Bine vollständige Formel lautet: ... אבל ... אבל ... אבל ... אבל ... אבל ... אולא שמענו אלא ... אולא שמענו אולא ... אולא שמענו הוהרה לא שמענו הוהרה לא שמענו הוהרה לא שמענו בכל התורה וא שמענו בכל התורה (S. 41), Art. אַוּהָרָה. Vgl. auch die Ausdrücke: אָלא שמענו בכל התורה, Sn zu 5, 6 (2a 2); אולא שמענו להם בכל התורה (S. 156), Sn zu 18, 17 (38b 24). Zur 17. der Zweiunddreissig Regeln (s. oben, S. 156) hat die Ausführung in den beiden Beispielen zu derselben folgenden Rahmen: בשמענו שמענו בהחלבים ואם לאו לא שמענו אולא שמענו (אולא שמענו במובים ואם לאו לא שמענו (אולא שמענו במובים ואם לאו לא שמענו (10b 23); S zu 14, 21 (72b, 18); 14, 41 (73c 8); ib. (Z. 15); 25, 8 (106c unt.); 25, 30 (108d 18) 3.

Hiphil השמיע. S. oben, S. 3.

שׁמוּעוֹ eig. "das Gehörte, das Verstandene, Entnommene" bedeutet den aus dem Textworte ohne weiteres sich ergebenden Sinn, den Wortsinn desselben. In der Regel findet sich das Wort nur in der Formel אָרָשׁבּעוּטָם. M zu 15, 22 (45 a 11), Josua b. Chananja: אָרָשׁבּעוּטִים בשׁמוּעוּן, 17, 14 (56 a 15), El. aus Modim: עמלק כשמועו. Sn zu 12, 8 (27 b unt.) in Bezug auf Exod. 33, 20, Akiba: עמלק כשמועו הארם כשמועו הארם כשמועו הארם כשמועו. Small dem Wortsinne durch einen anderen Text beseitigt werden soll, lautet die Formel: אומן אני כשמועו הלמוד לומר. S. M zu 12, 6 (6a 3); 13, 7 (20 b 32); 20, 22 (72 b 5); 21, 21 (84 a 1); 23, 3 (98 b 16). — Ausser אום בשמועו הלפוד findet sich noch שמועו in dem oben, S. 111, Anf. des Art. מופע אני מופע אום angeführten Ausspruche Akiba's.

Gleichbedeutend mit שָׁמוּעָ ist welches Substantiv e ebenfalls in der Formel פֿשׁמע

¹ In der Parallelstelle, Sn zu 9,2 (17a 12): מסענו אוה עריין לא שמענו ביינו אוריבן שמענו מוריבן ביינו אוריבן אוריבן אוריבן ביינו אוריבן שמענו והיכן וואס אוריבן אוריבן

liezer b. Hyrkanos, gegen Josua b. Chananja, s. Die Ag. d. Tann. I, Die Bar. Bechoroth 5b giebt El.'s Meinung so: רפירים שמה, der Ort hiess a, das Wort bedarf also keiner Deutung. 2 Vgl. Bar. Kethub. 47 b. נמשמעה 1. כמשמעה, da dies die ständige Formel ist und das Suffix זי eksicht auf Genus und Numerus des Textwortes (das übrigens nicht n Substantiv ist) angewendet wird, mit Beziehung auf das hinzugedachte 4 S zu beiden Stellen (82a 1; 83 b 18) vermeidet den auch S nur vereinzelt vorkommenden Ausdruck משמען, indem das Textwort ederholt wird: מזבח זה המזבח 3 St. כמשמען 1. das in Bemerkte. S hat auch hier (83 b 18) das Textwort selbst: הכהנים אילו 6 S. Die Ag. d. Tann. I, 70, 3. Sd zu 20, 6 (110 b 18) und T 308, 24: אין לי במשמע; Bar. j. Sota 22d 62: אין לי במשמע. או מה חולדה כמשמעו אף עכבר כמשמעו: (52 b - 11, 29 או מה חולדה כמשמעו אף עכבר כמשמעו. — Beispiele 23 aus Genesis rabba: Cap. 1 (5); 31 (6); 44 (6). — Ueber die Anweneses Ausdruckes bei Menachem b. Sarûk s. den Excurs in meiner Die hebr.-arab, Sprachvergleichung des Abulwalid, S. 68-71. Der ו erwähnte arab. Ausdruck בשמים שוב ist dasselbe was ישמים.

- Dass der Wortsinn des einen Textes zum Abgehen vom Wortsinne des anderen Textes zwingt, wird so ausgedrückt (S zu II, 48a 2): משמע מוציא מיר משמע .
- 2. עַפְּשְּׁמְעָ , zumeist in der Formel des Ismael'schen Midrasc ... מומע תלמוד לומר ... במשמע תלמוד לומר ... M zu 12, 15 (9a 24 12, 16 (10a 7); 12, 20 (11a 15); 13, 10 (21b 4 10); 13, 12 (22a 12) Manchmal steht in dieser Formel קָּמְשָׁמְעוּ הְּנֶּישְׁמָעוּ הַנְּמִשְׁמָעוּ Marchmal steht in dieser Formel in der Formel das en leitende שומע אני weggelassen; dann lautet sie: ... אור משמע אני weggelassen; dann lautet sie: ... אור ארם ואר 21, 12 (80a 4); 21, 16 (81b 22). Andere Beispiele für משמע היל במשמע הודר כלים במשמע הנשים והגרים במשמע הואר הכל במשמע האנשים והגרים במשמע הוגרים במשמע במשמע הואר ארם וווון שנה ארל. במשמע האנשים והגרים במשמע במשמע במשמע הואר ארל. ציינה הַבְּתוּב בְּמְשִׁמְעוּ ווּנִי נִייִּינָה הַבְּתוּב בְּמְשִׁמְעוּ ווּנִי נִייִּינָה הַבְתוּב בְּמְשִׁמְעוֹ III.

שמש. Piel שֶׁמֶשׁ, aus dem Aramäischen übernommenes Aequ valent des bibl. שֵׁרֵת. Die Bedeutung dienen, fungiren, ist auf di

¹ Eine Erweiterung dieser Norm durch Ulla s. Joma 42 b. Sie wir dort auf Num. 19 angewendet: ל המרשה כולה משמע מוציא מיר משמע ומשמע ממילא במשמע (75a 8) ו. במשמע 17 במשמע (75a 8) ו. במשמע S. auch S. 18 במשמע (75a 8) במשמע (75a

⁶ Der Plural מַשְּׁמְעֵּתְ findet sich in nachtannaitischen Texten: j. Joma 6 ob., b. Joma 6 ob und sonst im babylonischen Talmud. Levy, III, 284 a mag aus diesem Plural ein Abstractum κινρψφ. Jastrow, Col. 856, hat das Ritige; jedoch unterscheidet er ohne Noth μρψφ und μρψφ. 7 S. Le IV, 578.

Sprache übertragen worden; man sagt von einem Ausdrucke, der für mehrere Bedeutungen verwendet wird, dass er für mehrere Ausdrücke dient, fungirt. Und so wurde das Verbum שָּשָׁ, mit verbunden, zum stehenden Terminus für lexikalische Angaben. Sn zu 11, 8 (24b 16): דבר אחד משמש לשלשה לשונות Lev. r. c. 14, Anf., Meir: דבר אחד, משמש שתי לשונות s. Echa r. Procemien, No. 24 Anf., El. b. Jakob: הלשון הזה משמש שלשה

שנה. I. Kal שנה, etwas zum zweiten Male thun, wiederholen (s. I Kön. 18, 34). Eine Regel Ismaels lautet 4: זו מדה בתורה כל פרשה שנאמרה במקום אחד וחזר ושנאה במקום אחר לא שנאה אלא על אחסר בה דבר אחד. So Sn zu 5, 6 (2a 4). In der Form, in welcher diese Regel im babylonischen Talmud (Sota 3 a und Parall.) stets angeführt wird, ist das Passivum (Niphal נשנה) angewendet: כל סרשה שנאמרה ונשנית לא נשנית אלא בשביל דבר שנתחדש נה Vielleicht aus tannaitischer Zeit stammt die Formel, mit der Jochanan aus den drei Abtheilungen der heiligen Schrift drei Verse רבר זה כתוב בתורה ? citirt , die denselben Gedanken enthalten אוני בנביאים ומשולש בכחונים, Megilla 31 a. — In einem Gespräche zwischen Jehuda I und Chija sagt Jener zu Diesem (nach dem Berichte im bab. Talmud, Moed Katon 16b): אם קרית לא שנית ואם שנית לא שילשת ואם שילשת לא פירשו לך, d. h. wenn du die Bibel auch dreimal gelesen hättest, so hat man dir nicht den richtigen Sinn des betreffenden Verses (es ist von Prov. 1, 20 die Rede) erklärt. Dieselbe Zurechtweisung lässt der genannte Chija einem jungern Gelehrten, Jonathan b. Eleazar, zu Theil werden, Berach. 18a9.

M zu 12, 4 (4a 22): שנה עליו הכתוב לפסול, in Bezug auf die Wiederholung von מְּכְסָת in מָּבְסָת, ebenso M zu 12, 21 (11 b 2) 10.

13

Bacher, Terminologie.

¹ S. oben, S. 126. ² S. Die Ag. d. Tann. II, 45. II, 289, 4. — Vgl. Die Annange der Massora.

4 S. Die Ag. d. die Anwendung unseres Verbums in der Massora.

5 S. oben, S. 56, Art. 270. II, 289, 4. - Vgl. Die Anfänge der hebr. Grammatik, S. 5, Anm. 4; ib. S. 11, - Aus nachtannaitischer Zeit vgl. den Ausspruch Acha's, Gen. r. c. 60 (8): פרשתו של אליעזר שנים ושלשה דפים הוא אומרה וטונה; ferner Jose b. Chanina's Aus-י שנאמרה לבני נח :(Pruch, Sanh. 59a (s. Die Ag. d. pal. Am. I, 430, 2): כל מצוה שנאמרה לבני נח 6 Vgl. oben, S. 65, Art. 17. 7 S. Die Ag. d. pal. Am. ונשנית בסיני . . . 8 Zu שלשה und dem im folgenden Beispiel stehenden ਸੁਖਾਂ ਤ. 1 Kon. 18, 34: שלשו וישלשו 9 S. Die Ag. d. Tann. II, 255, 4. — Levy, IV, 585 a unt, erklärt den Satz auf ganz sinnwidrige Weise. - Vgl. noch in einem Aus-ישוע מפמם בדברי תורה : pruche Jehuda b. Ilai's (s. Die Ag. d. Tann. II, 198, 4): הוי מפמם בדברי תורה ושונה ומשלט ומרגל . Sd zu 32, 2 (131 b 27). 10 In verschiedenen Baraithen des bab. Talmuds findet sich dieselbe Norm der halachischen Exegese in dieser

Die 10. der Zweiunddreissig Regeln lautet פוא שני etwas, was im Bibeltexte wiederholt ist, welche Wiederhol Deutung benützt wird. Als Beispiele werden citirt: die Vholung der Zahlen in Pharao's Traume, Gen. 41; die di Wiederholung von היכל הי in Jer. 7, 4.

וו. שָׁנָה hat in der Schulsprache die auf dem E wiederholen, zu wiederholten Malen sagen beruhende Bed des Lernens mündlich überlieferter Texte erhalten. De Lehren, Lernen und Behalten ungeschriebener Lehrstück besonders durch das wiederholte Hersagen oder das stille tiren derselben ermöglicht. So wurde שָׁנָשׁ zum Terminus Studium der Ueberlieferung und ihrer Disciplinen, sow lesen, Terminus für das Studium der h. Schrift war. oben, S. 152, am Anf. des Art. פּי שׁלְנָי auf einen Bibelvers als Object, weil dort davon mündlichen Belehrung über denselben die Rede ist. I (Sabbath 13, 1): פּ שׁלְנִין בַּבְּתְבֵי הַקְרָשׁ אָבַל שׁונִין בוּן בַּבְּתְבֵי הַקְרָשׁ אָבַל שׁונִין בַּהַן

דמקרא וְשָׁנָה אָת־הָּמְשׁנָה oder vollständig: הַּמְּקָרָא וְשְׁנָה אָת־הַמְּשׁנָה vom Studium der heiligen Schrift und der Tradition, be keiner weitern Beispiele Schrift und der Tradition, be keiner weitern Beispiele Schrift und der Tradition, be keiner weitern Beispiele Schrift Sch

III. Piel שְּנָה (geschr. שׁנָה), ändern. Sn zu 15, 18 Ismael: שינה הכתוב ביאה זו מכל ביאות שבתורה, d. h. hier h

Form: הכתוב שנה עליו לְעַכָּב. S. Pesachim 61a, 78b (= M 4a); Joma 5i buoth 14a (zu Lev. 16, 11); Zebachim 23b (zu Deut. 18, 7). In der I des bab. Talmuds wird sie so wiedergegeben: הכתוב (= דתנא ביה קרא - Joma 39b, Jebam. 40a, Menachoth 19b.

¹ Allgemeinere Bedeutung hat אָשְׁנָה (Aboth II, 4), ושונה (ib. IV, ist auch in diesen Beispielen zunächst das Lernen im Kopfe, das Repe dem Gedächtnisse anvertrauten Lehrstücke gemeint. Vgl. Schürer, G jüd. Volkes I², 88. 2 Anders zu verstehen ist der oben (S. 157) cit במא לתכם למנים ל

כי תבאו , während sonst vom Einzuge ins Land gesagt ist: כי תבאו oder יביאך ה' Der Umstand, dass Num. 19, 17 עַבָּר ה' im Sinne אַפָּר אינה הכתוב ממשמעו ist, wird so gekennzeichnet: אָפָר die h. Schrift hat das Wort in einem andern, als seinem gewöhnlichen Sinne gebraucht, Sn zur St. (46a 11) יו. Jehuda I. wendet den Ausdruck an, um das Ungewöhnliche der Textworte אשר לא ששינה הכתוב) Lev. 23, 29, zu kennzeichen, Bar. Joma 80a (במשמעו

אָשָרָה, Stunde, Zeitpunkt (aus dem Aram. אָשֶרָּה, jedoch etymologisch mit dem hebr. Verbum אָשָרָה, blicken zusammenhängend). Eine schon im tannaitischen Midrasch angewendete stehende Phrase ist אַרָּה אָשָרָה, zu jener Zeit, damals. M zu 18, 2 (57b 20); S zu 9, 24 (44d 11); SO c. 6; 11 Ende; 22 g. E. — Zu erwähnen ist auch: אַרָּה אַרָּה הוא אומר Szu 9, 23 (44c 15); 9, 24 (44d 10); 10, 2 (45c 5). T 11 10 (Berach. 4, 18). An allen diesen Stellen werden Verse aus Hagiographen und Propheten auf Situationen der mosaischen Zeit angewendet 5.

שקל. Kal שָׁקֵל. M zu 18, 1 (57 b 12), in Bezug auf die Textworte "für Moses und für sein Volk Israel": שקל משה כישראל

¹ Ebenso Temura 12b; Sota 16b (שמשמע). In dieser Baraitha ist Simon b. Jochai als Autor genannt (s. Schwarz, Die herm. Analogie, S. 188).

² In diesem Satze erkenne ich die vollständige Gestalt der Akiba in den Mund gelegten Frage מה יום מיום (Sanh. 65b). Dass מום nicht Dual sondern die unter Einfluss des aram. מום umgestaltete Pluralform ist, habe ich Ag. d. Tann. I, 263, 3 gezeigt; vgl. Monatsschrift, 31. Jhg. (1882), S. 570. ³ Vgl. die im bab. Talm. häufige Frage מאי שנא ⁴ Das erste Mal מה נשתנים vor יום bat die Münchener Handschrift מאי שנא. S. die vorige Anmerkung. ⁵ Vgl. So c. 7; אומן יום הוא אומן.

ישראל כמשה שקל רב כתלמיד ותלמיד כרב; d. h. Jethro hielt Most und Israel für gleichwiegend. — Der Niphal findet sich in de Erläuterung zur 19. der Zweiunddreissig Regeln (s. oben, S. 55 בור דברי תורה ומשקלה erwägen. — Piel שַׁלָּל שניהם כאחד in dem oben, S. 23, Z. 22 citirten Satze. Im Sinne der beide für Kal und Niphal gebrachten Beispiele findet sich sehr häuf das Part. pass.:

werbunden, gleichwiegend, gleichwerthig. zu 20, 11 (69 b 18), vom Sabbath: יד שהיום שקול כנגד כל מעשה בראשית . — Zweiunddreissig Regeln, No. 24, von Asael, II Sa יד ששקולה : (57b 14): אומר ששקול היו כנגד כולם :2, 30 M zu 18, 1 ציאת מצרים כנגד כל הנסים וגבורות שעשה הקב"ה לישראל. Zweiun dreissig Regeln, ib., von Jericho, Josua 2, 1: אמלה נכד כל הארץ בחוקה - Im Plural, der die verglichenen Dinge zusammenfas M zu 12, 1 (1ab); in Bezug auf die oben, S. 112, Art. מעשה, E wähnten: שניהם (שלשתם) שקולים זה כזה . Sn zu 27, 1 (49 b s). די den Töchtern Zelofchads: זכולן שקולות זו כזו 2. Im Midrasch d Schule Akiba's lautet der Ausdruck kurz so: שניהם שקולים, S 4, 32 (22a 1 2 4); zu 19, 3 (86b, 87 a); ebenso in der Mischna, K rithoth Ende 3. Mit ב verbunden ist שקול in S zu 10, 12 (4 oben), wo von den Söhnen Aharons gesagt wird, dass sie il gleichwerthig waren an Ansehen und auch an Ergebung in Gott Willen (וידם), 10, 3): שקולים בו בכבוד ושקולים בו בכמימה - We zwei Möglichkeiten in der Erklärung einer Bibelstelle in Fol der Unbestimmtheit des Textes sich die Wage halten, so wi das so bezeichnet: הַרָּבר שׁקוּל. M zu 12, 14 (8a 24) 4; S zu 2, (12d 11); 3, 4 (14a unt.) 5. In einer Controverse zwischen Elie b. Hyrkanos und Josua b. Chananja sagt Jener, mit Hinblick zwei Bibelstellen, die einander hinsichtlich der Entscheidung ül eine aufgeworfene Frage die Wage halten: בר עריין שקול מי מכריע. Darauf bietet Josua b. Ch. die Entscheidung dar, sie t den Worten einleitend: אני מכריע. T 158 25 (Pesach. 2, 7). Eber sagt Akiba in einer Controverse mit Simon b. Nanos: יל מי מכריע. Darauf S. b. N.: אני אכריע. S zu 23, 30 (101 c 18) 6. —

י Vor אות כות steht einmal (1 a 13) auch כאחר כות כות כות כות כות בי S. Anm. 3. 2 Baba thra 120 a: אשנלות היו ששנלות היו 3 Die parallele Baraitha, Pesachim 57 b, setzt him באחר. 4 Hier ist עריין עריין עריין איר אפשר שיבוע מאר ergänzt werden, wie es in S 12d 11 steht. In S zu 4, 24 (21 a 10) ist לי אפשר שיבועו כולן gekürzt aus הוא שיבועו כולן 6 In Menach IV, 3 fehlt diese Einzelheit.

zu 21, s (92 a 15): Jonathan: אין בית דין שקול, ein Gerichtscollegium darf nicht aus einer solchen Anzahl von Mitgliedern bestehen, dass bei Meinungsverschiedenheit die beiden Theile einander die Wage hielten und das Urtheil unentschieden bliebe; d. h. aus keiner geraden Zahl.

n

bezeichnet in seinem weitesten Sinne die Gesammtheit der jüdischen Lehre, sei es als Grundlage des religiösen Erkennens und Handelns, sei es als Gegenstand des Studiums. In Anbetracht der zur heiligen Schrift hinzutretenden Traditionslehre sprach man von zwei Lehren, die Israel gegeben wurden. S. die oben, S. 89, Anm. 2 citirte Stellen aus S und Sd. Mit Hinblick darauf beginnt das Gespräch zwischen Schammai und dem Heiden (Bar. Sabbath 31a) mit der Frage des Letzteren: כמה תורות יש שתים תורה שבכתב ותורה שבעל פה Die Antwort lautet: לכם. Ebenso beginnt das Gespräch zwischen Gamliel II. und dem ממה :romischen Kriegsobersten mit der Frage des Letzteren: כמה שתים אחת בכתב ואחת בעל פה :G. antwortet. תורות ניתנו לישואל. Sd zu 33, 10 (145a 9) י. — Mit הזרה wird oft die ganze heilige Schrift gemeint? So selbstverständlich war diese Bedeutung des Wortes, dass man sich nicht scheute, in demselben Satze הזנה in dieser Bedeutung und auch als Namen der ersten Abtheilung der L. Schrift, des Pentateuchs zu gebrauchen. Ein Agadist des 4. Jahrhunderts sagt, vielleicht einen älteren Spruch wiederholend: תורה ים וכחונים משולשת תורה נביאים וכתונים 3. In dieser letzteren Bezeichnung der gesammten heiligen Schrift hat הזנה seine am nächsten liegende Bedeutung: Pentateuch. Vgl. auch die Nebeneinanderstellung ימקרא und מקרא (oben S. 118). Eine specielle Anwendung des Wortes s. noch oben (S. 63), Art. שמה. — Gleich איוש wird שמנה bei Personificirung der h. Schrift angewendet: אמנה תוה, die Thora hat gesagt und dgl. S. oben, Art. אמר, ferner Art. חפם ,מתוך ,מפני ,לחש ,הואיל ,דַרָד אַרַץ ,דבר.

אַחְלָה, Anfang. Der Anfang des Wortes (opp. מוף, s. oben (8.129), Art, גתן. — Anfang des Abschnittes (תחלת הענץ), opp.

S. Die Ag. d. Tann. I, S1.
 S. Blau, Zur Einl. in die h. Schrift,
 Josua b. Nechemja in Tanch. zu Exod. 19, 1. Anonym Pesikta
 S. oben, S. 123, Anm. 1.

(S. 167), s. oben, S. 140, Art. ענין. — Auch החלת הפרשה, s. oben (S. 167), Art. קדם, — In einer exegetischen Controverse zwischen Josija und Jonathan behauptet dieser, dass man von dem dreimaligen אלהים Exod. 21, 7f. das erste אלהים nicht zur Deutung verwenden dürfe, da es als Anfangswort gesagt sei und Anfangsworte — die als den Gegenstand einführend unentbehrlich sind — nicht gedeutet werden: ארו הואין דורשין תחלה ואין דורשין תחלה ואין דורשין תחלה. M zur St. (92 a 14), j. Sanh. 18a 26, b. Sanh. 3b.

אָלְיוּן, das Untere, Folgende. S. oben (S. 140), Art. אֶלִין, das Wort ². S. oben (S. 129), Art. מיבָה, (S. 44).

תלה. Kal תלה, anhängen, abhängig machen. M zu 12, 25 (12a 28, 12b unt.): תלה הכתוב לעבודה הואת מביאתן לארץ ולהלן, die h. Schrift macht diesen Cultus von dem Einzuge ins Land abhängig. T 449 21 (Schebuoth 3, 3), Ismael zu Lev. 5, 1: חלה הכתוב תלה הכתוב הכל :(. Sd zu 24, 9 (123 a unt.) . כשיאות עון במנידין במרים. - S zu 25, 10 (107a 9), Jose b. Chalaftha, vom Jobel: אזר שהנתוב תולה אותה לענין תקיעת שופר וכתוב אחר? תולה אותה לענין שלוח עברים 4. — Besonders oft wendete man das mit ב verbundene Part. pass. אין הדבר תלוי אלא בלידה :מו an. S zu 12, 5 (58d 11): אין הדבר תלוי אלא S zu 15, 3 (75a 14): בימים Kidduschin I, 9: מצוה שהיא תלויה בארץ; ib, מצוה בארץ -S zu 19, 2 (86c): תלויים בה ... (s. oben, S. 12, Z. 5). — Gen. r. c. 71 Anf., Simon b. Jochai: לפי שכל הדברים תלויים ברחל . — Mit gleichbedeutend ist das aram. קלי in der eigenthümlichen, halbaramäischen Redensart: ועדיין דבר תלי בדלא תלי, Sd zu 32, 43 (140 b 2 3); 33, 1 (142 a 11). Der Sinn dieser Redensart, mit welcher eine Sache als unbestimmt, zweifelhaft bezeichnet wird, ist nicht genau erkennbar.

Der Niphal בְּתְלָה ist angewendet in der 14. der Zweiunddreissig Regeln: רבר גדול שנתלה בקמן ממנו, ein bedeutender Gegenstand von einem geringeren Gegenstand abhängig gemacht, indem er mit ihm verglichen wird. S. das Weitere oben (S. 3), Art.

20.212 can dubbleignad dua T

¹ S. Die Ag. d. Tann. II, 355.

² Wie der Begriff Kasten zu dem des geschriebenen einzelnen Wortes wurde, s. Die Anfänge der hebr. Grammatik, S. 4 f.

³ In S irrthümlich אות הוות הוות הוות בתוכ בתוכ Ag. d. Tann. II, 116, 4.— Zu der Aeussern brachten Worte.

⁵ S. Die Ag. d. Tann. II, 116, 4.— Zu der Aeussern Eleazars aus Modiim (M zu 15, 25, 46a 8): בוולה אינה תלויה אלא בשין ב. L. Ag. d. Tann. I, 205, 4.

I. Zum Piel למד, lehren, gehöriges Substantiv , das in seiner weitesten Bedeutung das Studium der Lehre bezeichnet, mit dem vollen Ausdrucke: תַּלְמוּד תוֹרָה (Pea I, 1). Das Wort umfasst das Lehren und Lernen, ist aber aus dem das erstere bezeichnende Verbum hervorgegangen, weil das Lehren die nothwendige Voraussetzung des Lernens ist. Den Ursprung des Wortes aus למד lassen die folgenden Sätze einer Agada Akiba's über König Manasse deutlich erkennen: וכי עלתה על דעתך שחוקיהו לימד תורה לישראל ולמנשה בנו לא לימד2 אלא כל תלמוד שלימדו וכל הלמור — . (73 b 32). אעמל שעמל בו לא הועיל בו אלא ייסורים bed. das Studium als Thätigkeit, sowie das durch das Studium erlangte Wissen. In ersterer Bedeutung sehen wir das Wort in jenen Aussprüchen, in welchen es dem Worte מעשה gegenübersteht3. Dieses bed. das der Lehre gemässe Handeln, das Ausuben ihrer Gebote, während תלמגר die theoretische Beschäftigung mit der Lehre, das Studium bezeichnet. Sd zu 11, 13 (79a 34): ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם מניד הכתוב שהמעשה תלוי בתלמוד ואין התלמוד תלוי במעשה וכן מצינו שענש על התלמוד יותר מן המעשה. Ib. (80a 4 5 17) 4. Das durch Studium erlangte Wissen bed. unser Wort in dem Ausspruche Jehuda b. Ilai's: איזהו רבו] כל שרוב שמורו ממנד T 375 24 (B. Mezia 2 Ende), 476, 8 (Hor. 2, 5), j. B. M. 8d 35 5. — Mit אלמגד ist gleichbedeutend מדרש, s. oben, S. 103. Statt בית המדרש sagte man auch בית תלמוד, s. oben, S. 118, Anm. 1.

וו Aus der speciellen Bedeutung des Verbums אָלָּהָי, in welcher es aussagt, dass der Bibeltext etwas lehrt, so namentlich in der Form מְלְמָהְּר, aber auch in anderen Formen (s. oben, 8.31 f. und S. 95 f.) leitet sich eine besondere Bedeutung des Substantivs אַלְמָהְּר her, in welcher es zu einem der häufigsten Kunstworte der tannaitischen Bibelexegese geworden ist. Der

י Vgl. קשלום השנות העונה השלום die alle aus dem Pielstamme gebildet sind.

2 Sd zu 11, 19 (83a 5): מלמרו תורה die oberste Pflicht des Vaters. Vgl.

Kidduschin 30a.

3 In einer Agada Eliezer b. Jose Gelili's (Ag. d. Tann. II,

299, 4): מעשים מובים מובים מובים (so T 309 12), in b. Sota 44a: מעשים מובים מוב

betreffende Ausdruck, קלמוד לומר, leitet das den Gegenstand der Auslegung oder der exegetischen Deduction bildende Textwort ein. Er besagt: es liegt eine Lehre (eine Belehrung) der Schrift in dem, was sie sagt. הַּלְמוּד לומר ist etwa soviel wie הַּרְמוּד מִלְמֵּד לומר, die Schrift lehrt, indem sie das betreffende Textwort sagt. hat hier genau dieselbe Rolle, wie das biblische לומר zahllosen Fällen! Am häufigsten wird vermittelst dieses Ausdruckes irgend eine mit יכול oder שומע אני hypothetisch vorgebrachte Schriftauslegung oder sonstige Meinung exegetisch widerlegt. (S. über diese Ausdrücke oben, S. 72 und S. 189). Ferner dient חלמוד לומר dazu, um die Antwort auf eine mit מנין eingeleitete Frage nach der biblischen Begründung einer These zu ertheilen. (S. oben, S. 106)2. - Sehr häufig findet sich die Frage מהיתלמוד לומר (= ממר הכתוב לומר die), was lehrt die Schrift mit diesem Textworte 3. Dieser Frage geht zuweilen die sich unmittelbar dem auszulegenden Texte anschliessende Formel an: שאין תלמוד לומר. Sota V, 4, aus Akiba's Predigt zu Exod. 15,1: או ישיר משה ובני ישראל את השירה הואת לה' לאמר שאין תלמוד לומר ... לאמר ומה תלמוד לומר לאמר מלמד שהיו ישראל עונין אחריו של משה... M zu 13, 4 (19b 24)4; ib. Z. 25. SO c. 2 Anf., zu Gen. 28,4: ... שאין תלמוד לומר אחות נביות ומה תלמוד לומר אחות נביות אלא ... סלמד. Ib. c. 10, zu Deut. 31, 2. Diese Formel soll den Hörer

¹ S. Lev. 14, 35 בולי ... לאמר. 15, 22 (פר. ... לאמר. Vgl. Sd zu 15, 22 (פר. ... לאמר. Vgl. Sd zu 15, 22 (פר. ... לאמר. דורשים בו דרשים דרשין דרשין: Pea 16c 58 hat dafür: לשהיו דורשים בו דרשים דרשים בו רבויין דרשין. — Anders fasst Geiger, Jüdische Zeitschrift VIII, 179, unseren Ausdruck auf. Er paraphrasirt ihn so: "Das ist eine Lehrerweiterung, eine zu erschliessende Bestimmung, welche es der Schrift nöthig macht, zu sagen". Sachlich ist das ungefähr dasselbe, wie meine Umschreibung; jedoch wird dabei der syntaktischen Stellung des לומר getragen.

spannt machen, indem sie sagt: Es ist — scheinbar — kein hrzweck ersichtlich, weshalb die Schrift dies sagt.

אלמה III. Die in dem vorhergehenden Artikel behandelten ispiele bieten das Wort תלמגד in einer Bedeutung dar, in der auf מוד mit der heiligen Schrift, dem Textworte als Subject rückgeht. Es giebt aber noch eine specielle Bedeutung des ortes, welcher die oben (S. 96) im letzten Absatze des Artikels behandelte Bedeutung von למד zu Grunde liegt. Die exegeche Begründung und Discussion der halachischen Lehrsätze rde ebenfalls קלמוד genannt, entsprechend der erwähnten Anndung des Verbums, bei der das Subject der Ausleger, der hriftgelehrte ist. In dieser Bedeutung wurde אלמוד zum Namen er Disciplin der Traditionswissenschaft, welche mit der als bezeichneten Disciplin (s. oben, S. 104) im Grunde denselben halt hat. Der Unterschied zwischen ihnen liegt nur darin, dass r "Midrasch" vom biblischen Textworte ausgeht und an dasbe seine Auslegungen und Erörterungen knüpft, während der almud" von den Halachasätzen ausgeht und dieselben exegech begründet und erörtert. Der "Talmud" in diesem engeren me hat die Schriftauslegung, und zwar - da es sich um die Be-Indung der Halacha handelt - die halachische Schriftauslegung n hauptsächlichen Inhalte. Und da andererseits dadurch, dass

¹S. Geiger, Jüd. Zeitschrift VIII, 178. ² Hieher gehört die im bab. mud vorkommende Frage אומאי חלמורא, z. B. Sanhedrin 59b, Frage Huna's Bezug auf eine mit חלמור לומר לומר המשבעם auf eine mit חלמור לומר לומר.

man die Agada als besondere Disciplin betrachtete, auch unter "Midrasch" speciell die Gesammtheit der halachischen Schriftauslegungen verstanden wurde, ergiebt sich die inhaltliche Identität der beiden, weshalb denn auch in der Nennung der Disciplinen des Traditionsstudiums oft genug an Stelle von gesetzt ist. Schon die Tannaiten sprechen vom Talmud, als einer Disciplin der Tradition (s. unten die Beispiele), aber erst in nachtannaitischer Zeit gewann diese Disciplin ihre specielle Bedeutung: als nämlich die recipirte Mischna Jehuda's I. die Grundlage und der hauptsächliche Gegenstand des Studiums wurde. Durch dieses in den Schulen Palästina's und Babyloniens sich forterhaltende Studium entstand der Talmud als Litteratuwerk, in seiner doppelten Gestalt: der Talmud Palästina's, der sogjerusalemische Talmud, und der Talmud κατ' ἐξοχήν, der babylonische Talmud.

Aus tannaitischer Zeit seien zu den bereits in den Artikeln הַּלְּכָה ,הַבֶּּרָה ,הַבָּּרָה ,הַבָּּרָה ,הַבָּּרָה ,הַבָּּרָה ,הַבְּּרָה in der hier constatirten dritten Bedeutung erwähnt. Bar. Baba Mezia 33a unt.: המוסקין במקרא מדה ואינה מדה במשנה מדה בחלמוד היי רץ למשנה .Ib. ונומלין עליה שכר בתלמוד אין לך מדה גרולה מו Letzteren Satz — wird dann berichtet — habe Jehuda I. dem ersteren angefügt, als die Mischna in Folge der dem "Talmud" zugetheilten ersten Range vernachlässigt wurde. Ebendaselbst (33b) wird auch der Wahlspruch Jehuda b. Ilai's, Aboth IV, 13, auf den "Talmud" bezogen: הוי ששנת בתלמוד שובנת בעולה ודון במבוד בעולה ודון במבוד בעולה ודון במבוד במבוד במבוד במבוד במבוד שובנת במבוד במבוד במבוד במבוד במבוד שובנת במבוד במבוד

¹ S. oben, S. 34, A. 2; S. 35, A. 3. S. ferner den im Art. משנה (S. 122) אינו brachten Ausspruch über die drei Theile der Traditionswissenschaft. In Berachten Ausspruch über die drei Theile der Traditionswissenschaft. In Berachten Ausspruch über die drei Theile der Traditionswissenschaft. In Berachten the Reight in Reight i

אל תתמה שהרי כתוב ... אל תתמה שהרי לתוב ... אואל תתמה שהרי כתוב ... אואל תתמה שומר. In beiden Beispielen wird das Erstaunen über ein angenommenes ausserordentliches Wunder durch den Hinweis auf ein ähnliches, durch die h. Schrift bezeugtes Wunder beschwichtigt. Ebenso Sd zu 32, 1 (131a 24): אוא מוער ביהוש ואם ביהוש ואם ביהוש ואם ביהוש ואם ביהוש ואם ביהוש ביהוש ואם ביהוש ואם ביהוש ואם ביהוש ואם ביהוש ואם ביהוש אואל תתמה ביהוש ואם ביהוש אואל תתמה ביאל תתמה על הדבר צא וראה מה אל תתמה על ... בכלים... אף אתה אל תתמה על ... ביהוש ואם ביאל ואם

Hiphil הַּתְּמִיה. M zu 18, 5 (58a 31); 18, 12 (59a 8): הכתוב. Die h. Schrift will mit der Hervorhebung dessen, dass Jethro, der an die Herrlichkeit der Welt Gewöhnte, in die Wüste zog und dass er, der ehemalige Götzendiener, dem Gotte Israels Opfer darbrachte, Staunen hervorrufen.

תמורה. S. oben, Art. נוסריקון g. Ende (S. 127).

ספת. Kal ספה (bibl. שפה), ergreifen, festhalten. M zu 20, 3 (67b 21), Chanina b. Antigonos 2: תורה לשון שתפסה תורה. Ebenso Sd zu 11, 16 (KS statt KD) Mit diesen Wörtern wird die Deutung des Götzennamens ללף (Lev. 18, 21) eingeleitet, wonach derselbe Alles bezeichnet, was der Mensch in abgöttischer Weise als Herrn über sich anerkennt und sei es auch nur ein Stück Holz oder eine Thonscherbe: למולך כל שתמליכנו עליך אפילו קיסם אפילו חום (Sd: מולך כל שימליכוהו עליהם אפילו קיסם אפילו צרור) 3. — כל מקום שתפם הכתוב עד סתם הרי הוא :(Schebuoth 3, 8): כל מקום שתפם הכתוב עד סתם הרי ער שיפרום לך הכתוב אחד. Wo die h. Schrift einfach den Ausdruck ער gebraucht, ohne אחד hinzuzufügen, ist die Aussage zweier Zeugen gemeint. - Auf לשון als Object bezogen, bed. DDB dasselbe, was im biblischen Sprachgebrauch (Gen. 4, 21; Jer. 50, 16, Ez. 27, 29): ein Werkzeug, eine Waffe handhaben, führen. Der Ausdruck ist gleichsam als das Instrument der h. Schrift angesehn 4.

¹ Vgl. die Beispiele zu אָמָהְנִּי, אָמָהְנָּי, bei Levy IV, 650a, Kohut VIII, 248b (wo Zeile 11 בריתות irrthümlich für ערכין steht). ² S. Die Ag. d. Tam. I, 379, 1. ³ In b. Sanh. 64a unt.: מפני מה תפסה תורה לשון מולך כל In j. Sanh. 25c 4, als Ausspruch Jocha-wans, tradirt von Chija b. Abba: ... דאה לשון שלימרתך תורה מולך כל שתמליכהו עליך...

S. ferner die oben (S. 111), im Art. bym gebrachte Regel Akiba's.

In dem oben, S. 35, Anm. 5 citirten Ausspruche wird die Thätigkeit Akiba's in der Feststellung und Redaction der Traditionsdisciplinen mit den Worten התקין מדרש הלכות והגדות bezeichnet Vgl. dazu T 676 33 (Zabim 1, 7): כשהיה ר' עקיבא מסדר הלכות

אתלמידים Auch hier sind הַתְּקִין Synonyma.

תְּרְגָּם, verdolmetschen, übersetzen, speciell die heilige Schrift aus dem hebräischen Urtexte in die (aramäische) Volkssprache übersetzen; im engsten Sinne den öffentlich vorgelesenen Text mit der aramäischen Uebersetzung begleiten. Megilla IV, 6: פְּלְים מַּרְנָם T 227 5 (Megilla 4, 19): אחד קורא בתורה ואחד ושנים מתרגם לוא בתורה ואחד מתרגם... מתרגם ולא יהא אחד קורא ושנים מתרגמין אחד קורא בנביא ואחד מתרגם... במון מתרגם על ידי נדול אבל אינו כבוד שיתרגם נדול על ידי קמון "ע נקראין ולא מתרגמין לא נקראין ולא מתרגמין לא נקראין ולא מתרגמין לא נקראין ולא מתרגמין Vgl. Megilla IV Ende 3.

Text, Uebersetzung, s. ob., S. 118, Anm. 4. — T 128 23 (Sabb. 13.2) Text, Uebersetzung, s. ob., S. 118, Anm. 4. — T 128 23 (Sabb. 13.2) פרא איוב תרגום, ebenso b. Sabb. 115a. In. j. Sabb. 15c s der volle Ausdruck: ספר איוב כתוב תרגום, das Buch Hiob, in aramäischer Uebersetzung geschrieben. Dieser volle Ausdruck stimmt überein mit der Ausdrucksweise der Baraitha (Sabbath 115b), welche von Bibeltexten spricht, die statt im hebräischen Urtexte in aramäi-

¹ Die Erfurter Handschrift setzt hinzu: רבי, also die Schulkinder mit dem Lehrer.

² Natürlich wird auch das Uebersetzen der Bibel im Griechische mit קרום bezeichnet. S. j. Kidduschin 59a 10: הרנם עקילם הנר לפני ה' אליעור ור' יהושע (ד' אליעור ור' יהושע), Es im Aquila's griechische Bibelübersetzung gemeint.

³ S. auch die oben, S. Anm. 2 citirte Baraitha.

scher Uebersetzung, und von aramäischen Bibeltexten, die statt im aramäischen Urtexte in hebräischer Uebersetzung geschrieben sind: תרגום שכתבו מקרא ומקרא שכתבו תרגום. Mischna, Jadajim IV. 5: חרגום שכתבו עברית ועברית שכתבו תרגום וי Die aramäischen lexte der heiligen Schrift (Gen. 31, 47, zwei Wörter; Jerem. 10, 1; Daniel 2, 4—7, 28; Ezra 4, 8—6, 18; 7, 12—26) werden ebenfalls man genannt, weil ihre Sprache die der Bibelübersetzung ist. lar. Sabbath ib.: תרגום שבעזרא ושברניאל ושבתורה Dass man וול שבעורא חוברניאל ושבתורה חובר בכל לשון לא ידי בתובין בכל לשון לא ידי בתובין בכל לשון לא ידי בתובין 3. An der ersten Stelle handelt es sich um die

² In der Mischnastelle fehlt שבתורה ³ So die Münchener Handschrift und die alten Ausgaben (Rabbinowicz VII, 257), während die späteren Ausgaben בכל לשון bieten. Auch in dem amoräischen Ausspruche (Sabb. ib., unmittelbar nach der Mischna) ist die ursprüngliche Lesart היו כתובין תרנום בכל dann wurde vor בכל ein 1 eingeschoben oder — in dem gewöhnlichen Tal-

שברית bezeichnet den sprachlichen Charakter des Bibeltextes, der berwiegend hebräisch ist, weshalb in unserer Halacha מכרית durch עכרית ertreten wird. Die mit der angef. Mischna in Jadajim parallele Baraitha, degilla 8 b unt., hat שכתבו שכתבו ותרגום ותרגום שכתבו מקרא also in umgekehrter Reihenfolge und מקרא für עברית, wie in der Bar, Sabbath. Offenbar ist opp der ursprüngliche Ausdruck; die Mischna setzt der Deutlichkeit halber עביין dafür. Blau, Zur Einleitung S. 75, hält die Baraitha in Megilla 8b mit Inrecht für ein Citat aus der Mischna in Jadajim. Die Hypothese Blaw's, ib., שות sei dasselbe was כתב עברי und bedeute die althebräische Schrift, ist unlaltbar; sie beruht auf der unbewiesenen Voraussetzung, dass "man die neue assyrische" - Schrift ausschliesslich für die hebräische, die heimische hinegen ausschliesslich für die aramäische Sprache anzuwenden befahl", und dass im Geiste der Gesetzeslehrer Bibel und biblische (= assyrische) Schriftzeichen berseits, Targum und targumische (= althebräische) Schriftzeichen anderereits zusammenflossen." Die Hypothese beruht ferner auf einer irrigen Intertetation der Worte וכתב עברי, welche in den angeführten Mischnastellen und en beiden Baraithen nach den citirten Worten folgen. Nach Blau wären iese Worte "eine Erläuterung des vorhergehenden מרנום. Aber schon ein lick auf die Baraitha in Megilla 8b, wo die Reihenfolge eine umgekehrte ist eigt die Unmöglichkeit dieser Auffassung; denn dort folgen die Worte בתב nach איתרנום שכתבו מקרא, wären also nach Blau's Annahme eine Erläuterung en vorhergehenden מקרא. In Wirklichkeit ist mit יכתב עברי ein besonderer all angegeben. Die Halacha nennt zuerst die Aenderung des sprachlichen harakter des Bibeltextes und dann auf kurze, aber ausweichende Weise die Schriftcharakters. In Bezug auf den letztern wird dann in M. Jadajim und Bar, Megilla 8b auch positiv angegeben: ער שיכתבנו אשורית על העור בריו. Damit מפר איוב תרנום für מפר איוב תרנום Blau's (S. 79) für מפר איוב תרנום, owie die "gewagte" Erklärung, ובכתב כל לשון (Sabb. 115a) sei = ובכתב כל לשון.

Uebersetzung des Estherbuches, an der zweiten um die aller biblischer Schriften. T 128 22 (Sabbath 13, 1) hat ובכל לשון, was entweder so zu verstehen ist: "und zwar in jeder Sprache", oder — wie im gewöhnlichen Talmudtexte der Baraitha — auf der Annahme beruht, dass הרגום חור aramäische Bibelübersetzung be deutet 1. — Die aramäische Uebersetzung der drei Abtheilunger der Bibel heisst Megilla 3a: חרגום של כתובים

קתורְגְּמֶן ,תְּרְגְּמֶן ,תְּרְגְּמֶן ,תַּרְגְּמֶן ,תַּרְגְּמָן ,תַּרְגְּמָן des vorgelesenen Bibeltextes öffentlid Vortragende. Megilla IV, 4: יותר לתרגמן יותר אי יפסיק התרגמן . . . לא יפרא לתרגמן יותר מדלג עד כדי שלא יפסיק התרגמן . . . ועד כמה הוא מדלג עד כדי שלא יפסיק התרגמן der oben, S. 28 erwähnten Bedeutung unseres Wortes s. Sn z 27, 18 (53b 7): יות משה משתיק את ib. Z. 10: התורגמן ליהושע Sd zu 18, 18 (107b s2): התורגמן . . . התורגמן .

mudtexte — או. Diese Aenderung beruht auf der Voraussetzung, dass מווים ausschliesslich aramäische Bibelübersetzung bedeutet.

² Der von Lowe editte Mischnatext (66 b s 10, 130 a 4) hat אַרָּאָרָאָר, was auch die ursprüngliche Form ist, vgl. syrisch אַרָּאָרָאָן. Es ist ein Form, wie שְּלֵיךְ und bezeichnet den Beruf. Aber die Form וְלֵינְאָ LEs ist ein Form, wie שְלֵין und bezeichnet den Beruf. Aber die Form וְלְינָאָ hatte — wol unter dem Einflusse des Participiums שְׁלֵים — die Tendenz, sich in וְלְינָאָ zu ver wandeln. Auch aus וְשְׁיִן wurde שְׁלֵין S. dieses und viele andere Beispiele שׁ Zunz, Die synagogale Poesie des Mittelalters, S. 402. Auf dieselbe Weise en stand die Aussprache וְלְיִלְיִוּ Die Erweiterung dieser Form zu וְלְיִנְיִוּ וְחַנִּיְ וְחַלְּבִּי וְלְיִי וְלִי וְלְי וְלִי וְלִי וְלִי וְלִי וְלִי וְלִי וְלִי וְלִי וְלִי וְלְי וְלִי וְלִי וְלִי וְלְי וְלְי וְלִי וְלְי וְלִי וְלְי וְלִי וְלְי וְלְיי וְלְי וְלְי

¹ Vgl. Chullin 60 b. ² S. auch oben, S. 164, Anm. 3.

NACHTRAG.

In den jüngst durch S. Schechter herausgegebenen weiteren Fragmenten des hebräischen Sirach (The Wisdom of Ben Sira... Cambridge 1899) finden sich folgende, im vorstehenden Wörterbuche behandelte neuhebr. Ausdrücke:

כיוצא בו, 38, 17; s. oben S. 75. ברית מדרש, 51, 23; s. oben S. 103. על, 5, 10; s. oben S. 133.

Diese Sirach-Stellen sind die ältesten Fundorte für die betreffenden Ausdrücke.

Zu S. 146, Anm. 1. Zu No. 3 vgl. Geiger, Jüdische Zeitschrift IX, 310.

erden (s. Lekach tob z. St., auch Jalkut hat das unrichtige להשיב.). Die vorte sind eine Deutung der Textworte "er soll zum Volke reden". D. h. der rophet soll selbst zum Volke reden und nicht einen Sprecher hinsetzen, der in ihn vorträgt. אוקים אמורא ist soviel wie das spätere אוקים אמורא.

~	

DIE EXEGETISCHE TERMINOLOGIE

DER

DISCHEN TRADITIONSLITERATUR

VON

DR. WILHELM BACHER PROFESSOR AN DER LANDES-RABBINERSCHULE ZU BUDAPEST

ZWEITER (SCHLUSS-)TEIL

E BIBEL- UND TRADITIONSEXEGETISCHE TERMINOLOGIE

DER AMORÄER

LEIPZIG
, J. C. HINRICHS'SCHE BUCHHANDLUNG
1905

	·	

VORWORT.

Jie exegetische Terminologie der Amoräer, deren Wörterbuch ier dargeboten wird, geht in dreifacher Beziehung über die im rsten Teile: behandelte Terminologie der Tannaiten hinaus. Sie mfaßt außer der Bibelexegese auch die Traditionsexegese, d. h. ie Erläuterung der in der Mischna enthaltenen und sonstigen annaitischen Traditionssätze, wie sie in beiden Talmuden niederelegt ist; sie hat außer Palästina auch Babylonien zur Heimat. dem sie aus den im 3., 4. und 5. Jahrhundert tätigen Schulen eider Länder hervorgegangen ist; sie ist endlich zweisprachig, neben das Hebräische, die fast ausschließliche Schulsprache er tannaitischen Epoche, das Aramäische tritt und ein großer eil der von den Amoräern verwendeten exegetischen Kunst-1sdrücke und Formeln dem Aramäisch der palästinensischen ad babylonischen Juden angehört. Dieser dreifache Unterschied estimmt auf sehr deutliche Weise die Verschiedenheit des hier handelten Stoffes von dem des ersten Teiles. Nichtsdestoeniger fügt sich die Terminologie der Amoräer eng an die der annaiten, so daß im Grunde beide Teile meiner Arbeit eine d dieselbe Terminologie zum Gegenstande haben. Nicht nur shält die Bibelexegese der amoräischen Zeit als unmittelbare ortsetzung der tannaitischen im großen und ganzen die alte ethode der Auslegung und damit auch deren Ausdrucksweise ei, sondern auch die Traditionsexegese schließt sich in ihrem erfahren und in ihrer Terminologie vielfach der Bibelexegese

¹ Die exegetische Terminologie der j\u00fcdischen Traditionsliteratur. Erster eil: Die b\u00e4belexegetische Terminologie der Tannaiten. — Der urspr\u00fcngliche Titel sutet: Die \u00e4lteste Terminologie der j\u00fcdischen Schriftauslegung. Ein W\u00f6rteruch der bibelexegetischen Kunstsprache der Tannaiten. Leipzig. J. C. Hinichs'sche Buchhandlung. 1899. — Hier zitiere ich diesen ersten Teil als Tannaitische Terminologie".

an. Die Aufgabe des gegenwärtigen Bandes besteht also zunächst in der Feststellung dessen, inwieweit die tannaitisch Terminologie in der Bibelexegese der Amoräer ihre Geltung beibehalten und inwieweit sie sich verändert und bereichert hat ferner in der Registrierung der neuen, durch die Traditionsexegese geschaffenen, jedoch zum Teile der Bibelexegese entnommenen und auch dort, wo dies nicht der Fall ist, oft auf die tannaitische Schulsprache zurückgehenden Terminologie. Die Bereicherung der exegetischen Terminologie, welche auf der erwähnten geographischen Sonderung der Schulen und auf der Anwendung einer zweiten Sprache beruht, macht sich besonders in der bedeutenden Zahl der neuen Artikel geltend, die dieser Teil gegenüber dem ersten aufweist. Aber eine wesentliche Störung in der Einheit der hier dargestellten Terminologie wird durch diese zweifache Erweiterung des Stoffes nicht bewirkt Denn die aramäischen Ausdrücke sind oft nur die Übersetzung der längst gebräuchlichen hebräischen; zuweilen allerdings kommt dem aramäischen Ausdrucke die Priorität zu. Und was die Terminologie der babylonischen Schulen betrifft, so hat sie namentlich eine große Anzahl aramäischer Ausdrücke aufzuweisen, die in ihr zuerst auftreten; aber in überwiegendem Malle stimmt sie mit der der palästinensischen Schulen überein, wie das ja bei dem Verhältnisse dieser Schulen zu einander auch nicht anders denkbar ist. Aber zwei Momente verdienen besonders hervorgehoben zu werden: Im babylonischen Talmud findet sich auch bei Aussprüchen palästinensischer Autoritäten die in den babylonischen Schulen übliche Terminologie angewendet; diese Aussprüche wurden also bei ihrer Übernahme durch die babylonischen Schulen gleichsam umgegossen und der neuen Umgebung angepast. Und ferner: Der babylonische Talmud enthält, besonders in den hebräischen Formeln der hier in Frage stehenden Terminologie, manches Element, das weder in den tannaitischen, noch in den palästinensischen nachtannaitischen Texten zu finden ist, dem man aber alten, tannaitischen Ursprung zuerkennen kann.

Chronologisch betrachtet, gehört die im vorliegenden Bande dargebotene Terminologie den drei Jahrhunderten zwischen dem Abschlusse der Mischna und dem des babylonischen Talmudan; und auch daß die Werke der palästinensischen Midrasch literatur, eine Hauptquelle für die Terminologie der palästinensischen Amoräer, ihrer Schlußredaktion nach einer späteren Ze

hören, ändert jenen Tatbestand nicht, da in ihnen die Terlogie keine wesentliche Änderung oder Bereicherung erfuhr. ist besonders aus der Identität der im palästinensischen ud und in den älteren Midraschwerken angewendeten Terminoersichtlich. Hingegen zeigen die unter der Bezeichnung huma-Midraschim zusammenfaßbaren Erzeugnisse der agaen Literatur manche Besonderheiten, auf die ich in den ffenden Artikeln hinweise und die man als die jüngsten der amoräischen bibelexegetischen Terminologie betrachten. Zu diesen Midraschwerken — in denen auch für die Terlogie das Hebräische wieder an die Stelle des Aramäischen — gehören außer dem Tanchuma (Jelamdenu) zum Pentat: Pesikta rabbathi, Deuteronomium rabba, große Teile Exodus rabba und Numeri rabba, Schocher tob zu den men.

Eine Vorstellung von dem Verhältnisse der hier dargebotenen kel zu denen des ersten Teiles möge durch folgende kleine stik gewährt sein. Die amoräische Terminologie ist in fast nal so viel Artikeln verarbeitet, als die tannaitische; das ist selbstverständlich zumeist durch die Traditionsexegese orgerufen. Von den Artikeln des ersten Teiles kommt etwa halbes Hundert in dem zweiten Teile nicht vor, während an zweihundert Artikel aus jenem hier wiederkehren, oft neu hinzutretenden Bedeutungen und Formeln. Über achtzig äische Artikel sind im zweiten Teile neu, davon etwa sechzig palästinensischen Literatur angehörig. Hingegen sind dem lonischen Talmud allein gegen achtzig neue aramäische kel entnommen, während die Zahl der sowohl in dem palästiischen Schrifttum als im babylonischen Talmud vorkommenden n aramäischen Artikel etwa vierzig beträgt. Die übrigen aischen Artikel des zweiten Teiles - mehr als fünfzig nen in hebräischer Form auch im tannaitischen Schriftvor.

Die Nützlichkeit dieser lexikalischen Bearbeitung der amoräin Terminologie glaubte ich dadurch fördern zu müssen, daß
das dem babylonischen Talmud entnommene Material durch
eren Druck von dem übrigen, ganz aus palästinensischen
lien geschöpften Material sonderte. Es ist dies zugleich der
versuch, die beiden großen Gebiete des Wortschatzes
Sprachgebrauches der talmudisch-midraschischen Literatur
ematisch und augenfällig von einander zu scheiden.

Bei den Anführungen aus dem babylonischen Talmud in der Name des Traktates (in leicht erkennbarer Abkürzung) un die Blattseite angegeben, bei Anführungen aus dem palästinen sischen Talmud (Jeruschalmi) Traktat, Kolumne und Zeile. Di übrigen palästinensischen Quellen sind mit folgenden Bezeich nungen zitiert:

Gen. r. = Genesis rabba; Exod. r. = Exodus rabba; Ler. r. - Leviticus rabba; Num. r. - Numeri rabba; Deut. r. - Deuterononium rabba. Diese Werke sind mit Angabe des Abschnittes und Hinzufügung der in der Wilnaer Ausgabe verwendeten Paragraphenzahl (in Klammer) zitiert. - Schir r. = Schir Haschirim rabba; Ruth r. = Ruth rabba, Echa r. = Echa rabba; Koh. r. = Koheleth rabba; Esth. r. = Esther rabba. Bei den Zitaten aus diesen Werken ist nur Kapitel und Vers des Bibeltextes angegeben. - Pes. = Pesikta, ed. Buber (mit Angabe der Seitenzahl): Pes. r. = Pesikta rabbathi (mit Angabe des Abschnittes und der Seitenzahl, nach ed. Friedmann, zumeist nur mit der letzteren). Tanch. B. - Tanchuma zum Pentateuch. ed. Baber (mit Angabe der Perikope und des Paragraphen); bei Zitaten aus dem Tanchuma zu Lev., Num., Deut. ist das "B." meist weggelassen, da bei diesen drei Büchern der von Buber edierte Tanchuma mit dem der früheren Ausgaben fast identisch ist. Aus Tanch. A. (Tanchuma der früheren Ausgabe) habe ich nur einige Stellen der zu Genesis und Exodus gehörenden Teile angeführt. - Schocher tob = Midrasch Tehillim (mit Angabe der Psalmzahl und der Paragraphen der Buber'schen Ausgabe). - Midr. Sam. = Midrasch Samuel (mit Angabe von Kap. und Paragraphen der Buber'schen Ausgabe). Außer den hier aufgezählten Midraschwerken ist bei der Sammlung des Materials kein anderes Erzeugnis der agadischen Literatur berücksichtigt worden, da damit eine quantitative Häufung der Beispiele, aber keine Bereicherung des Stoffes erzielt worden wäre.

Auch in diesem Teile blieben methodologische Erörterungen ausgeschlossen, und damit entfiel auch die Notwendigkeit, auf die für die traditionsexegetische Terminologie des babylonischen Talmuds sehr lehrreichen Werke zur talmudischen Methodologie hinzuweisen. Von neueren Arbeiten, in denen diese letztere Terminologie behandelt ist, seien erwähnt: J. H. Weiß, Zur Ge schichte der jüdischen Tradition (hebr.), III, 10-29; M. Mielzine Introduction to the Talmud (Cincinnati 1894), p. 191-264.

Budapest, Mai 1905. WILHELM BACHER.

אָג, Vater. In der Verbindung mit אָב, Tanchuma B. אָב, אַר אַר אַר אַר אַר אָר, welches ist die beweisende Hauptstelle dafür, daß der Name des ägyptischen Königs הפרע (so, nicht הפרע, lesen auch einige Codices bei Kennicot), Jer. 44,30, nach dem Verbum אָבוּת העולם ("Ägypten wird sein wie die Weiber"). בון העולם אַבוּת העולם ("Ägypten wird sein wie die Weiber"). אַבוּת העולם ("Ägypten wird sein wie die Weiber"). אַבוּת העולם (אַביר אַבוּת העולם). — S. auch unten, Art. בנין בנים בער אַבוּת הער.

Sabbath 22a (aramäisch): אבוהון דכולהון דם. Dies sagt der Amora Joseph in bezug auf die tannaitische Deutung der Worte: משבר את דכו (Lev. 17, 13), wonach das Zudecken des beim Schlachten vergossenen Blutes nicht auf verächtliche Weise mit den Füßen zu geschehen habe, sondern mit der Hand zu bewerkstelligen sei. Hierin bildet die Satzung vom Blute die Hauptstelle, indem aus ihr für alle Satzungen die Regel hergeleitet wird, daß nichts, was zur Erfüllung eines religiösen Gebotes dient, verächtlich behandelt werden darf.

אנדתא. S. unt., Art. הנרה.

אַרְרָאָ (auch הּ . . .), aus אַרְר ("groß", fem. sing.) und den Partikeln אַ (= יָּדֶּט und קֹנ zusammengesetztes Wort, das im bab. Talmud sehr häufig ist, in der Bedeutung: vielmehr, im Gegenteil. So z. B. in Verbindung mit der Redensatt איפכא מסתבוא s. unten Art. אפלא מסתבוא Das Wort ist nach dem entsprechenden palästinensischen Ausdrucke² als Ellipse aus אַרְרָבאָּ עָנָהְ zu erklären ("gemäßdem, was größer ist, als das" bisher Angenommene).

ארייא, worauf? Zusammengesetzt aus אַ (= יָּצֶל) und אייה (= היי, Frage-pronomen). Die volle Frage lautet: אַ אָרייא (vgl. Art. מיף), s. Erubin 51 b. In der Regel aber besteht die Frage bloß in dem elliptisch angewendeten אָרייא;

Berach. 34 b. in bezug auf einen Mischnasatz.³ Zumeist steht die Frage in

[‡] Zu Tann. Term., S. 2, ergänze: Bar. Chullin 78 b oben: את בנה אב S. ferner die Nachträge bei Marx, Oriental. Litteraturzeitung, 1900, Col. 260.

Pea 15d 2: והוא דרבה מינה; ohne מינה Masseroth 49 a כה מינה; הוא דרבה אתי למימר לך. אתי למימר לך. אמינה Masseroth 49 a כה לקים אמינה לקים אל המינה אמינה לקים אל המינה או Masseroth 49 a כה מינה לקים או למימר לקים או Masseroth 49 a כה מינה לקים או למינה לקים או המינה ל

¹ Die hier nach אדיא stehenden Worte א"ר הייא sind späterer Zusatz (s. Dikd. Softim z. St.); sie sind falsche Auflösung der Dittographie von אהייא (irrtümlich אהייא geschrieben, daraus: א"ר הייא).

folgender Verbindung: . . . אהיי אילימא א . . אלא ("Worauf bezieht sich das! Etwa auf . .? Nein, sondern . .."). S. Berach. 18a, Sabb. 146b, Baba Kamma 2b unt., Sanh. 79a.

אלם . S. Art. אולמא

ולפן. S. unt., S. 7 f.

אוקימתא S. unt., Art. סיף.

מילה דאר: אורייתא, ar., dass. was hebr. הורה. Taanith 66c אורייתא. Sanh. 18c ימילה דאר במילי דאורייא. — Sota 22a יוד. במילי דאורייא (die Thorarolle). — Schekalim 47c יוס, Jochanan fragt Abahu: מה אור חדתא שמעה ("was hast du für neue Thora—einen neuen Lehrsatz — gehört?"). Er antwortet: Eine alte Tosefta.

אות, Buchstabe; Plural: אותיות. Gen. r. c. 12 (10), Jochanan ("alle Buchstaben — Konsonanten — erfassen die Zunge" d. h. bedürfen zu ihrer Aussprache der Zungemit Ausnahme des ה).2 — Berach. 10a 50: שלא לערב ראשי אותיות Gen. r. c. 15 (7): שלא לערב את האותיות ("um die aneinanderstoßenden Buchstaben nicht zu mengen", d. h. nicht zusammenfließem zu lassen, nämlich die beiden מ in מלחם מן . — Anders j. Berach-4d וס: עירב את הגקודות : vgl. Gittin 44b והאותיות : vgl. Gittin 44b אירב את האותיות - 3-- Schir r. 1, 9: אלף בראש אותיות מ"ם באמצע תיו בסופן ("das x steht im Alphabet an der Spitze der Buchstaben, n in der Mitte, am Ende"). Ib. zu 5, 11: שכתורה שכתורה ("das", welches der kleinste der in der heil. Schrift stehenden Buchstaben ist"). - Von Wörtern, die mit denselben Buchstaben geschrieben werden: Schocher tob zu Psalm 9 (\$ 17): כאותיות לבן כן אותיות ib. zu Ps 53 (§ 1): הן הן האותיות (in bezug auf dieselben zwei Wörter). Tanch. B. באנרהם הן הן האותיות (zu 2, 5): באנרהם הן הן בהבראם. — Die ältere aramäische Formel lautet: דינן אתיא דדין אתיא אתיא; statt אתיא auch אתוי oder das hebr. אותיות. S. Gen. r. c. 9 (12) und die dort von Theodor (S. 73)

Über den Gebrauch von אווייתא in der Massora s. Frensdorff, Die Massora Magna, Anhang S. 1.
 S. Die Ag. der pal. Amor. I, 328, 2.
 S. Levy III, 434 b.

erzeichneten Varianten; ib. c. 68 (12); ib. (13); Echa r. zu 1, 1 מרח); Schocher tob zu Ps. 14 (3). — Pesikta rabb. c. 33 (153b): איין, Schocher tob zu Ps. 14 (3). — Pesikta rabb. c. 33 (153b): שראין, ווער ואתה מוצא תשעי ("zähle — d. h. berechne nach rem Zahlenwerte — die Buchstaben des Wortes איין, II Kön. 7,13, und du findest: 90"). 1 — Tanch. B. פרה באותיותיה: 21 ("das Wort מחלוקת באותיותיה ("das Wort מחלוקת באותיותיה של חבלה מועבה וועבה הושה בשוח של שבטום בל מוער הוא אותיות של שבטום בל כי תש הוחילו בראש אותיות של שבטום בל כי תש הוחילו בראשי אותיות של אותיות שמו ("Roses bezeichnete den unfang des 92. Psalmes akrostichisch mit seinem Namen (מומור).

אווא. In der Redensart למעמיה ... ילמעמיה - N. ging nach seiner Ancht, d. h. befolgte auch bei dem in Rede stehenden Lehrsatze seine anderarts zur Geltung kommende Ansicht — ist אודא ebenso angewendet, wie in em Plural אודא, der dasselbe bedeutet, was אולו (Beza 10 b, 11 a und sonst). פון אודא ist noch bezeugt in Meila 17 b, אודו בון (Aruch s. v., während e Ausgaben אודא haben). Für die Form dieses Singulars gibt es keine befriegende Erklärung, da er, wenn ד durch Lautwechsel aus האוד פון פון פון פון פון אודא בי האודא בא בי פון אודא בי פון אודא בי פון אודא (עמר מון אודא בי שווי אודא בי אודא בי שווי בי שווי אודא בי שוויי אודי א מודא בי שוויי אודא לי שוויי אודא בי שוויי אודא ב

הוהיר S. unt., Art. אוהרה.

אול, Peal: gehen. Zwei formelhafte Anwendungen dieses Verbums sind evorzuheben. 1. דרב אמי שמעהא דרב ("wie wer geht — wessen Meinung gt — dieser Lehrsatz Rabs"), Nedarim 88 b; vgl. Sanh. 86 b: ידרב אמי.; אול בי אמי אולא הא דאמר רבי ; דשמעהך כר' שמעון קאולה. Sabbath 12 b, Pesach. b; אולא הא דתניא; בשמעהך כר' שמעון קאולה הא דתניא b; אול הא דתניא (Erubin 54 b, 72 b, Jebam. 60 a, Kidd. 62 b, Sanh. 71 a. 2. אול בהר אול בהר (Ehebr. הלך אחר. הלך אחר. אול בהר אול בהר (Ehebr. אול בהר הא דתניא).

א. Ag. d. pal. Am. III, 570. ² S. ib. III, 305. ³ S. auch Frens
"ff, a. a. O., S. 1b. ⁴ Eine Liste der Stellen gibt Kohut (I, 51a). Aus

aselben seien diejenigen hervorgehoben, in denen R. Jochanan das Subjekt

satzes ist ("מ" ר" יותנן לע"): Sabbath 61a, Erubin 87b, Kidduschin 80a, Becho
h 57a, Temura 10a. ⁵ In einer palästinensischen Quelle (Koh. r. zu 3, 6)

mmt das Wort אוורן יסיי ייירון לע") ייירון לע") ייירון לע") ייירון לע") (Lety,

50b unt., übersetzt: "sie gingen und verurteilten sie"; das ist unmöglich,

nn im Satze ist das Subjekt des zweiten Verbums — אוורן — ein Singular:

verurteilte sie). Offenbar ist אוורן אוורן (ואיהוינון sie wurden gerichtet, es wurde

een der Prozeß gemacht.

maßgebend betrachten). S. Jebam. 119a: אולי רבנן בתר רובא; B. Kamma 46b: התר מחשבה אולינן, B. Bathra 26b: בתר מחשבה אולינן, Makkoth 19b: בתר מחשבה אולינן, אולינן אולינן, אולינן אולינן, בתר מעיקרא ר' יהושע אויל בתר בסוף Kethub. 52a: בתר למד אולינן, מעיקרא ר' יהושע אויל בתר בסוף, זיל בתר סברא: Gittin 73a: איל בתר סברא:

אָמוּ, etwa (wohl aus אממול, "wegen" gekürzt und elliptisch angewendet), eine zur emphatischen Einleitung von Fragen dienende Partikel (z. B. Gittin 33a und sonst; ומוני מום אמו תנא כי רוכלא ליחשב וליויל, s. unt. Art. בירה יום מוב אמו שבת s. unt. Art, ומני חום אמו שבת ; נותני תרתי אמו חרא ב'kidduschin 2b: אמו חרא יום מוב אמו חרא.

אָיהָה, welcher? Schir r. 4, 4 g. Anf. (in bezug auf eine Deutung der Worte אַיה, שוגר מהר מיני ; שגלשו מהר גלעד ib. Einleitung (§ 10): איזה זה זה משה ואהרן ; ib. 2, 12: ואיזה הוא זה דינן של זונות: Esther r. 1, 9: ואיזה זה זה שבט לוי. — Femininum. Schir r. 4, 4: האיזו זו זו מלחמת מדין Esth. r. ib.: איזו זו זו מלחמת מדין בעני (בע Lev. 19, 19): לאיזה דבר [נאמר] לא תזרע כרמך כלאים: (לאיזה דבר (נאמר) לא תזרע כרמך כלאים: לא יעלה עליך לאיזה דבר נאמר לא יעלה עליך.

יידי במי כל צרוע 2 mit folgendem Relativpronomen: dadurch daß; weil. Pesach 67b: איידי רכתיב כל זב כתיב נמי כל צרוע או לא צרוע ל מות מות ל מות

י Vgl. Blau, Steinschneider-Festschrift, S. 22. 2 Aus . . על יְרֵי שָׁ, indem על durch אַ ersetzt wurde; also hebr.-aram. 3 Zu letzterer Stelle gibt Raschi das Prinzip an, welches diesen Annahmen zu Grunde liegt: אוויה דקרא לחזור בכפילהוי ,Es ist die Art der h. Schrift, das bereits Gesagte zu wiederholen wegen einer anderen, mit der Wiederholung neu hinzukommenden Einzelheit." Vgl. Tann. Term. S. 193 (אונה בי על על על על על על על על געה). 4 Vgl. Kohut, I, 66 a b.

אילו נאמר. Bei der Beweisführung aus einer als möglich torausgesetzten, aber tatsächlich nicht angewendeten Ausdrucksweise des biblischen Textes lautet die Formel: אילו נאמר. אילו נאמר. הינו אומרים. אינו אומרים. אילו נאמר הכתוב. אילו הינו אומרים. אילו (שנה המתוב בי היינו אומרים בי כשהוא אומר הכתוב בי היינו אומרים. כשהוא אומר העוב אילו נאמר הכתוב בי היינו אומרים. כשהוא אומר האילו נאמר בי יאות הוה הא לא נאמר אלא בי אלא בי יאות הוה הא לא נאמר אלא בי יאות הוה הא לא נאמר אלא בי היינו אומרים. בי אלא אילו נאמר בי אלא בי הוא האלו נאמר בי אלא בי היינו אומרים. אלא היה כתיב בי לית כתיב בי לית כתיב בי לית כתיב בי (עד בצום בי בצום בי אלא בי עד באלו בי בי עד בי לית כתיב בי לית כתיב בי לים (עד בצום בי בצום). אלא בי עד בצום בי עד בצום בי לית בתיב בי לית כתיב בי לים בעוב בי לית בתיב בי לית בתיב בי לית בתיב בי לים (עד בצום בי בצום בי בי לית בתיב בי לית בתיב בי לים בעוב בי לים בעוב בי לים בעוב בי לית בתיב בי לית בתיב בי לית בתיב בי לית בתיב בי לים בעוב בי לים בעוב בי לית בתיב בי לית בתיב בי לית בי לית בי לית בי לית בתיב בי לית בי

אַיְּמְתִּי , wann? Dieses Wort steht als elliptischer Fragesatz zwischen zwei Bibelversen, um anzugeben, daß der Inhalt des an erster Stelle angeführten Verses sich bei dem im zweiten Verse berichteten Geschehnisse bewahrheitete. Tanch. B. 8 Ende: ארם (Ps. 36,7 und Gen. 8,1); ib. וישב 10, zu Gen. 17, 2. S. auch ib. וישב 10, zu Gen. 38,2 und 1: אימתי בשנה שפירש מאחיו באר ציון. Esth. r. zu 42 Ende: אימתי ועלו מושיעים בהר ציון.

אין ... אלא ... Beispiele für die Formel ... אלא ... ואין (ז) bei Angabe ron Wortbedeutungen: Lev. r. c. 23 Anf., Schir r. 2, 2: ואין לכן (Samuel b. Nachman); Lev. r. c. 32 g. Anf.: אין ואין איש האמור (Ps. 49, 13) ... Lev. r. c. 36 Ende: ואין איש האמור (Hosea 2, 12) אלא אכרהם

Megilla 21a unt. (zu Deut. 9, 9) אין ישיכה אלא לשון עכבה (Jochanan).

Beispiele für die Formel אין לי אלא . . . מנין . . . תלמוד לומר: Lev. r. c. 9 Ende, c. 21 Ende, c. 36 g. E.; Schir r. 7, 9; Koh. r. 1,4; Tanch. B. וישב 16.

Beispiel für die Formel . . אלא . . אין לך: Koh. r. 1, 6 Ende. - . . אין כתיב כאן ארא . . s. Art. כתב.

אית, es gibt (= h. ליש). Bei Anführung von beweisenden Bibelstellen. Lev. r. c. 22 (6): ואית ליה קריין סגיין. Er, R. Jochanan,

י In Exod. r. c. 6 g. Ende: אין לכן אלא לשון שבועה. 2 Palästinensische Quellen kennen diesen Ausdruck nicht. Der Schluß von Koh. r. (איני והא רבא) stammt aus b. Chagiga 5a, wo in den Ausgaben איני צwar fehlt, aber in der Münchener Handschrift steht. — Die traditionelle Aussprache lautet: אַיני.

hat — zum Beweise seiner These — viele Bibelstellen; ¹ ib. 23 (9), in bezug auf einen Ausspruch Bar Kapparas; ib. c. Anf., zu einem Ausspruche Simon b. Jochais. Pes. r. c. 22 En (114b): אית ליה קרייא סנייא (zu einem Ausspruche Pinchas Jairs). Echa r. 3, 19: ואית [ליה] ג' פסוקים (zu einem Ausspruche Chijas). Schir r. 8, 14: ואית ליה חמשה קריין ואית ליה ומשכני); in Echa Jizchaks). ² — Schir r. 1, 4 (משכני) ואית לי חורי ; in Echa 4, 6 dafür: אית לי חורי (Tanchuma: ich habe eine andere Belstelle zu einem Ausspruche Achas). ³ — S. auch noch unter Art. מחוור.

אכפת ל. . אכפת איכפת ל. . אכפת איכפת ל. . was kümmert es il was geht es ihn an, die im palästinensischen und babylonisch Talmud bezeugt ist, kommt auch in der Midraschliteratur häu vor: Gen. r. c. 44 Anf.: אוכי מה איכפת ליה להקדוש ברוך הוא 12 Ende (Rab). — Gen. r. c. 53 (s), zu Gen. 21 Tanch. B. שמיני 12 Ende (Rab). — Gen. r. c. 53 (s), zu Gen. 21 כן בשמחה שמעון מה איכפת ליה כך שרה נפקדה אחרים מה איכפת להם איכפת להם איכפת להם להם איכפת להם מדיינים אלו עם אלו אנו מה איכפת לנו אונים אלו אנו מה איכפת לנו אונים אלו עם אלו אנו מה איכפת לכם וורא אונים איכפת להם בו בראשית איכפת להם בו בראשית וועקב לא היה יודע ומה בא 12 ניחש וועקב לא היה יודע ומה בא 14 נושב (Berechja) איכפת ליה (Berechja) איכפת ליה בו מה איכפת לי בה איכפת לי בה מה איכפת לי בה בר בר איכפת לי בה מה איכפת לי בחים איכפת לי בחים איכפת לי בחים איכפת לי בה מה איכפת לי בחים איכפת לי בחים איכפת לי

אוֹלְמָא, Stärke. Erubin 29a, Jebam. 14b ob., Nidda 8a; אוֹלְמָא (Var. מהי, מהר), worin ist denn das eine stärker als das andere? Pesa אולפיה דהאי עשה מהאי עשה: Sanh. 34b; מאי אולמיה דהאי עשה מהאי עשה: Kerith. 4a; מאי אולמיה דכבש: אולמיה דכבש.

ጽኃኝ, zusammengesetzte Partikel, deren Bestandteile nicht deutlich kennbar sind. Sie bedeutet: demgemäß, folglich. Pesachim 2a b, mehr

¹ Die These selbst steht, ohne biblischen Beleg, B. Kamma 119a (s. Ag. pal. Am. I, 227).
² In Schocher tob zu Ps. 1 (21) hat Jalkut die ursprüt liche Lesart: אית ליה סנין קריין (s. Ag. d. pal. Am. I, 551), woraus irrtümli wurde: אית ליה הדין קרא, als ob bloß die eine Bibelstelle gemeint wäre.

Ag. d. pal. Am. III, 485.
⁴ Außer den bei Levy (I, 77a) und Kohut (I, 83 erwähnten Beispielen s. auch Sabbath 128a: אוני מה איכפת ליה לקוץ (I, 87b) aus אוני (של ש) und אם, indem אם "das" bedeutet. Nach Jaste.

Male: אור יממא אור יממא אור הוא, folglich — nach den zitierten Bibelversen — bed. אור Tag. Erubin 69 b: אלמא עבורת אלילים ושבת כי הרדי נינהו, folglich sind die Gebote über den Götzendienst und die über den Sabbat gleichen Ranges.

אלפא ביתא, Alphabet. Von der alphabetischen Form der מפני מה נאמרה : Klagelieder und der Psalmen. Echa r. 1, 1 Ende מנלת קינות אלפא ביתא. Ib. 9, 20 (= j. Sabb. 15c 11, Lev. r. c. 15): אחת (Var. שיירו בה אלפא ביתא (אלף בית Jehuda I und Ismael b. Jose lasen gemeinschaftlich das Buch der Klagelieder und ließen ein Kapitel desselben übrig. In Echa r. ist der Schluß der ersten vier Kapitel mit den Worten angegeben: סליק אלפא ביתא קדמאה, רביעית . . . תליתאה, . . . רביעית Cch. tob zu Ps. 119 (§ 3): . . ובסוף אלפא ביתא הוא אומר תעיתי . . . Auch die alphabetische Form der nachbiblischen Dichtung wird mit diesem Ausdrucke bezeichnet. Schir r. Einl., Koh. r. 1, 13 Anf.: Wenn ein Dichter (הדין פיישנא) ein alphabetisches Gedicht verfaßt, führt er das Alphabet manchmal zu Ende, manchmal aber nicht; jedoch Salomo führte stets das Alphabet zu Ende und fügte noch etwa funf Buchstaben (Verse) hinzu. Das ist angedeutet in den (שיורו) לשיורו) (I Kön. 5, 12): der Überschuß (שיורו) über das Alphabet (אלפא ביתא = אלף) war fünf. - In Ruth r. m 3, 13 und Koh. r. zu 7, 8 heißen die alphabetischen Dichtungen אלפנטרין (= מומורים) und sind neben den Psalmen (מומורים) genannt.1

In Joma 37 b (S. b. Lakisch im Namen Jannais) bed. אלף בית die für den Elementarunterricht verwendeten Bibeltexte, in denen statt der einzelnen Wörter deren Anfangsbuchstaben geschrieben wurden.² — Baba Bathra 168 b אלף בית בעלמא (das bloße Alphabet, ohne Sinn).

אוּלְפְּנָא, Lehre, Belehrung. J. Sanh. 20a s, Horaj. 47a 54 (Simon b. Lakisch): אולפניה דרחמנא, die Lehre Gottes. Speziell

⁽זוֹם) ist אלמא eig. Substantiv: Bekräftigung, woraus die adverbiale Bedeutung sich entwickelt hat (also etwa: kraft dessen). Vielleicht ist das Wort ursprünglich identisch mit der (ה) אַלְּאָת gesprochenen Fragepartikel (warum), in der zum hebräischen הָּלְּיָל das aram. א (= לַיַּל) pleonastisch hinzugetreten ist. Die Bedeutung "folglich" beruht auf einer Ellipse. Warum? [Weil] . . . Die verschiedene Aussprache dient der Differenzierung.

¹ Jalkut zu Koh. ib.: אלפא ביתא. S. Ag. d. Tann. I², 124. Über die Anwendung des Ausdruckes in der Massora s. Frensdorff, a. a. O. S. 1f. Bei Ginsburg (s. The Masorah א, 11 und sonst) steht auch אלף בית (hebr.).

Nach Raschis Erklärung. Es soll damit die Erlaubnis, kleine Rollen mit Pertstücken zu Unterrichtszwecken zu verfertigen, eingeschränkt werden. Vgl. Velbauer, Jewish Quarterly Review VII, 362. 3 Simon b. Lakisch sagt בית אתון המין אולפני מה נהיר באפי, sehet ihr nicht, wie meine Lehre in meinem Antlitze leuchtet!

bed. אולפן die von Anderen überkommene halachische Belehrung. also halachische Tradition. Der Patriarch Jehuda II fragt in bezug auf Jose aus Maon: אולפן קביל, "und hat er Belehrung empfangen?" Gen. r. c. 80 Anf.1 - Der Halachist Zeïra empfiehlt seinen Schülern die Predigten des Agadisten Levi anzuhören: דלית אפשר דלא מפיק פרשתיה דלא אולפן, denn es ist nicht möglich, daß er seinen Abschnitt zu Ende bringt, ohne irgend eine Belehrung halachischen Inhaltes einzuflechten. Rosch Hasch. 59 b 31. — J. Erubin 21 b 72: מן דעה, opp. מן אולפן - במן דעה. j. Megilla 71d s, bedeutet: nicht auf Grund einer traditionellen Belehrung. בר אולפן hieß Jemand, wer den "Talmud", die Erläuterung und Erörterung der tannaitischen Halachasätze sich angeeignet hatte, Lev. r. c. 3 Anf. (Jizchak).3 - Als Levi b. Sisi, der von Jehuda I einer Gemeinde empfohlene Gesetzeslehrer, auf halachische Fragen keine Antwort zu geben wußte, hieß es: דלמא דלית בר אולפן (Gen. r. c. 81 Anf.). - Man unterschied auch רבה דמולפנא vom רבה דמתניתא den Lehrer. dem Jemand die Kenntnis der Mischna (und Baraitha) verdankt und den Lehrer, von dem er die daran geknüpfte Erläuterung, den Talmud, gelernt hat, j. Jebam. 6b 20 (Zeïra). Doch kam es vor, daß man auch die letztere Art der Belehrung vom "Lehrer der Mischna" empfing: אולפן קביל מן רבה דמתניתא (ib. Z. 22). -J. Kidd. 61 b 34: אילין תרין אולפנייא, zwei überlieferte Angaben aus dem Leben der Tannaiten.

Im babylonischen Talmud heißt es zuweilen, daß ein Amora die Erläuterung oder nähere Bestimmung eines Halachisten אווי האולפנא הim Namen traditioneller Belehrung" vortrug. So Chanin b. Ammi, in bezug auf eine Halacha des Amora Samuel (Erubin 67 a unten); 6 Chija b. Ammi, in bezug auf eine Halacha des Amora Chija b. Abin (Arachin 28 b).

אם אם אם, Bedingungspartikel. 1. Pesikta 18 a b, zu II Sam. 24, 9: מספר למה מפקד ואם מפקד למה מספר למה מפקד למה מספר למה מספר למה מספר למה מפער מחדים בשם למה שמות 2: ויקהל בשם למה שמות למה בשם ואם בשם למה שמות Ps 147, 4; warum ist an der einen Stelle der eine, an der anderen der andere, und nicht an beiden der gleiche Ausdruck angewendet? — Ib. ייקהל 21, zu Num. 24, 5: ויקהל משכנותיך ואם 21, zu Num. 24, 5:

י In der Parallelstelle j. Sanh. 20d fehlt dieser Passus. Levy (I 40a) übersetzt unrichtig: "er hat seine Lehre traditionell". 2 S. Frankel, Mebo 16a: ישנה בעה בעה בעה בעה גמרא באולפן: S. Ag. d. pal. Am. II, 221. 4 S. nach j. Berach. 10c 58: מורא כל למתניתה Ausführlich handelt über diese Stellen Halevy, Dorot Harischonim II, 106 f. 5 Vgl. unten Art. במרא בעה האולפנא ול דמולפנא ול דמולפנא (Halevy).

מש למה אהלי ... — Koh. r. 9, 18, zu II Sam. 20, 21: אם במלך למה בדוד למה במל

- 2. Schir r. 1, 5, Paraphrase der Worte אם : שחורה אני ונאוה ביניאים שלי על אחת כמה ונמ בשחורים שהיו שלי כך אני נאוה בנביאים שלי על אחת כמה ונמ. Es t das die gewöhnliche Formel der Schlußfolgerung des Kal achomer.
- - 5. אמר אמר s. Art. אמר תאמר.

אמאי (aus א und מה, ב h. מאי, של מה, warum; nur im babylonischen almud. In Gen, r. c. 6 (9) מרי ליה aus Aboda zara 25a stammender usatz (s. ed. Theodor p. 49, Varianten zu Zeile 6).

Kal: sagen. Das Subjekt ist entweder die heilige chrift, beziehungsweise der biblische Schriftsteller, oder der Erlärer und Betrachter des biblischen Textes.

I. Pentateuch. משה אמר, Lev. r. c. 13 g. Ende (zu Lev. 11, 7); אמר מש Echa r. 1, 20 (zu Deut. 32, 25). Propheten. אמר וכן אמר ישעיה לפני הקב (Jes. 45, 15), Schir r. 4, 8; ישעיה לפני הקב Tanch. . ועל אותו הדור אמר ישעיה :Tanch. B. דור אמר 12 Ende, 17: שלח והוא שישעיה אכ Schir r. 4, 8; אמר ישעיה, Tanch. B. יתרו 13 Ende, אכך אמר ישעיה ; 4 משפטים . Tanch. B. בראשית 20; וארא 18 Ende, המי Echa r. 1, 2 Anf.; ישעיה אמר ... ירמיה אמר Ende. __ ... ירמיה וכן ירמיה אמר Echa r. 1, 18; וכן ירמיה אמר, Tanch. B. וירא - 21. — וכן יחוקאל אומר ; 40 בראשית .Tanch. B. כיוצא בו אמר יחוקא, Exod. c. 31 (6). — וכן הושע אומר, Sch. tob zu Ps. 22 (5 Ende). — וכן עפניה אמר – .ib. zu Ps. 8 (8). – צפניה אמר, Gen. r. c. 41 (3). - אמר זכריה (Hosea), Tanch. אמר זכריה (Hosea), Tanch. אמר הנביא ;3 ויצא .(Amos), ib. אמר הנביא אומר ;7 שמות .(Cha-(עשרה בני אדם אמרו ספר תהלים . Psalmen תצוה אמרו ספר תהלים, יכו דוד הוא אומר לישראל ; Pea 16b 60; וכן דוד הוא אומר, הוא שדוד אומר לישראל, שפע. r. c. 30 (3 Anf.); אמר דוד , Tanch. B. בראשית 12 Ende; ib. 33; ולם. אמר (עובר אור אומר, אומר, אומר, אומר, אומר, אומר, אומר, פרו אומר, דור אומר, אמר (Ps. 90); וכן בני קרח אמרו (Ps. 90); וכן בני קרח אמרו (Ps. 90); אמר אמר (Ps. 80); אמר אומרת (Ps. 80); אמר אומרת (Ps. 80); אמר שלמה (Ps. 80); אמר שלמה (Ps. 80); אמר שלמה אמר (Proverbien), אמר שלמה (Proverbien), אמר שלמה (Proverbien), אומר אמר (Ps. 81); אומר אומר (Ps. 81); אומר (Ps. 8

S auch die Art. כתוב , תורה , כתוב , כנגד

... אינו אומר אלא ..., bei Urgierung eines Ausdruckes Texte. Lev. r. c. 14 Ende, zu Hiob 10, 11: אליד אינו אומר אלא תסכבני ישתני אינו אומר אלא תסכבני ; ib. c. 21 Anf., zu Exod. I6 ; ib. c. 21 Anf., zu Exod. I6 ib. אליך אינו אומר אלא תורישמו ; ib. zu I Sam. 17, 44: אומר אלא לכה אלי וא אליך אינו אומר אלא לכה אלי אדם אינו אומר אלא לכה אלי אדם אינו אומר אלא לכה אלי אומר אלא לכה אלי אומר אלא כל בשר "hier". Pes. r. 12 (50b), zu Exod. 17, 15: אומר כאן אלא נסי ; ib. (51a), Exod. 17, 18: אומר כאן אלא נסי ; ib. c. 33 (152b), zu J 11, 1: אומר אומר כאן אלא וינא אומר באן אלא ווא אומר אומר הוא אומר אומר אומר הוא אומר באו בשלח אומר אומר באו אומר הוא אומר הוא אומר באו אומר הוא אומר באו אומר הוא אומר הואמר הוא אומר הואמר הוא אומר הואמר הואמר

Niphal: . . ידי, s. אמר על ידי. — נאמר כאן, s. Art. כאן, s. Art. כאן, s. Art. גאמר אמר, s. Art. כאן. אמר אמר

Mit שנאמר שנאמר, der am meisten gebrauchten Formel zur E führung von Bibelzitaten, wechselt zuweilen bei weiteren Zitat מתר ab. Lev. r. c. 30 (10): (Gen. 24, 1) אמר זאברהם זקן בא בימים (Gen. 24, 1); Schir r. 5, 16 Ende: אתך Schir r. 5, 16 Ende: וכתיב והדרת פני זקן וכתבואת יקב זעך לא תאחר (Exod. 22, 28) וכתיב כתבואת גרן וכתבואת יקב (Num. 18, 30); Ruth r. 1, 4: (Richt. 3, 19) אמר דבר סתר לי (B. V. 20). וכתיב ואהוד בא (ib. V. 20). כתיב ואהוד בא (cib. V. 20). בראשית הבא אמר המטר יו אומר אומר יו בא (34, 19: בראשית הבא - באמר - באמר

¹ S. Ag. d. pal. Am. III, 118.

II. Die Einführung von Bibelzitaten in der zweiten Person ("du sagst") kann nicht so verstanden werden, daß damit die heilige Schrift apostrophiert wird, sondern man muß sich vorstellen, daß der Ausleger des Textes sich an den Hörer oder Mitausleger wendet, dem er das Zitat in den Mund legt. In Gen. r. ist das aramäische אמר AR2, "du sagst" die besonders häufige Formel zur Anführung von Bibelstellen. Als Beispiel sei zitiert Gen. r. c. 61 (4): אף על גב דאת אמר ותלך ותתע במדבר באר שבע היך מה :Gen. 21, 14). Ferner ib. היך מה שנחשר עליה בריה תלמוד לומר.. דאת אמר. Beispiele aus anderen Midraschwerken: ואת אמר, Schir 1. 5, 15 g. Ende; ib. 7, 9 Ende; Ruth r. 2, 3. - בראת אמר Esth. ד, 2, 15. — אמר אמר Schir r. 1, 10 (s. auch Art. הדא הדא הדא אמרה . — Anstatt אמר ist zuweilen das Perfektum פּפּרָבוּ gesetzt; also אמרת, Schir r. 2, 5 Ende. Ib. 4, 8, zu II Chron. 32, 25: חמי das Partizipium) את חמי חוקיה מלך צדיק ואת אמרת כי נכה לנו beweist, daß es hier ursprünglich hieß: אמר אמר). Lev. r. 3, 5 ואת אמרת הזאת :Ruth r. 1, 19: אמרת והקמיר :Anf., zu Lev. 1, 17: ואת אמרת הזאת וכי עבודה זרה נעשה משה :Schir r. 1, 10 Anf., zu Exod. 4, 16 נעסי את Anstatt des aram. לאהרן דאת אמרת ואתה תהיה לו לאלהים wird zuweilen das hebräische אחה אומר angewendet. Lev. r. c. 17 (1), zu Ps. 73, 3, verglichen mit Jes. 48, 22: כתיב אין שלום ib. c. 17 (5 Anf.) zu Lev. 14, 34: כשם :9, 16 וישב .B. דanch. B. שבעה עממים הן ואתה אומר ארץ כנען אם אתה אומר :1 קרושים .ib למה אתה אומר :13 צו .ib שאתה אומר S. auch Art. Pap.

Manchmal ist nicht der Wortlaut des Textes, sondern eine aus ihm sich ergebende These mit "du sagst" zitiert. Ruth r. 2,6: מערה מואביה היא ואת אמרת מעשיה נאים ונעימים. Tanch. B. גערה מואביה היא ואת אמר בניו של נח צדיקים היו 10, zu Gen. 15. זאר, על פי שאתם אומרים שיקר יעקב לא שיקר (hier ist die Zuhörerschaft im Plural angesprochen, wenn man nicht annehmen will, daß es ursprünglich hieß: מאתה אומר.

י S. Ag. d. pal. Am. II, 526. ² Die Annahme Frankels (Mebo 9a), daß את אמר אם falsche Trennung von אַרְאָמֶר (= אַרְאָמֶר, hebr. נאמר) sei, ist undurchführbar.

Eine besonders häufige Verwendung von את אמר bietet die Zitierformel: כמה דאת אמר, s. unten, Art. כמה.

Exod. r. c. 38 Anf. zu Ps. 119, 89: באל תאמר בשמים אלא כשמים אלא ביש Tanch. B. תולדות 8, zu Prov. 17, 8: האבן הוא אלא האבן הוא 5. בעיני בעליו בעליו 1b. משפטים 8, zu Exod. 22, 24: בעיני בעליו בעליו (תאמר =) כסף אלא אפילו כל דבר שתלוה אותו לא תהיה לו כנושה.

Statt אם תאמר findet sich auch das aramäische Äquivalent dafür: אין תימר און אין הימר Schir r. 6, 9 Ende: אין תימר מעידים על עצמנו אין תימר בנו אין .אי אין .אי אין .אי אין .אי אין .אי אין .אין אי אין .אי אין .אי

In Echa r., Einl. zu 2, 1, ist mit האמר die an Deut. 8, 20 ("wie die Völker") angeknüpfte Vergleichung zwischen dem Untergange der Völker und dem Israels eingeführt und das Wort auch bei einigen Gliedern der Vergleichung wiederholt.

In j. Kilajim Anf. (26d) sind die aus Lev. 19, 19 sich ergebenden Erläuterungen des Verbotes der Artenmischung mit ("ich hätte gesagt") eingeleitet, dieselben dann aber als unrichtig verworfen.

¹ S. Lekach tob z. St. ² Levy (I 92b) bringt sie unter der für sie supponierten Wurzel אמי); ebenso Jastrow, Col. 74. ³ Im jerus—Talmud findet sich אפילו תימא, Pea 17c 34; doch muß dort ממר gelesen werden ≡ vgl. ib. 18a 56: ואפילו תימר.

הוה אמינא (ich hätte gesagt). — Infin. mit למימרא ד. . ; לימא und למימרא ד. . . למימרא לפימר, Berach. 13a, 22b; Pesach. 75a, R. Hasch. 21b; לימא ד לימא ד oft. — S. auch Art. אָר (S. 4).

S. noch Art. NID.

NADDON, Stütze, Anlehnung. Nomen act. zum Aphel von 700 (s. diesen Artikel). Das Verbum bed, die Anlehnung einer traditionellen Satzung an einen Bibelsatz, der jedoch nicht als biblischer Beleg für die Satzung gelten kann. Ein solcher Bibelsatz wird durch das Nomen als bloße Stütze für die betreffende rabbinische Satzung gekennzeichnet; der Ausdruck bedeutet also ungefähr dasselbe, was in der tannaitischen Literatur בוכר לדבר Die häufigste Formel, mit welcher eine Bibelstelle als "Asmachtha" gekennzeichnet wird, lautet: מררכנן וקרא אסמכתא בעלמא ("die Satzung ist rabbinisch, und die Bibelstelle ist lediglich eine Stütze"). So Berachoth 41 b ob. (in bezug auf die Annahme des bab. Amora Chanan, daß in den einzelnen Wörtern von Deut. 8, 8 die rituellen Maßbestimmungen für das Minimum der verbotenen Speisen an-Sedeutet seien)3; Moed Katon 3a (zu Lev. 25, 4, in einer Baraitha); Joma 74a (Zu Lev. 7, 23, in einer Baraitha als Belegvers angeführt); ib. 80 b (zu Lev. 11, 43, Fom Amora Papa angewendet); Jebam. 21a (Joseph zu Lev. 18, 30, gedeutet Yon Kahana) 4; ib. 52b (Aschi zu Deut. 24, 4, in einer Anwendung Akibas); ib. 72a (zu Gen. 17, 14, in einer Baraitha); Baba Mezia 88 b (zu Deut. 14, 22 f., in Siner Baraitha); Chullin 17b (zu I Sam. 14, 34, in einer Deutung des Amora Chisda); ib. 64 b ob. (zu Lev. 11, 41, in einer Baraitha); Nidda 25a (zu Gen. 3 21, In einer nichthalachischen Deutung Josua b. Chananjas); ib. 28 a (zu Gen. 38, 28, in einer Anwendung des Amora Huna). — Andere Wendungen der Formel: הילכתא נמירי לה וקרא אסמכתא בעלמא הוא "man hat die Satzung als übereferte Halacha gelernt — tradiert —, die Bibelstelle ist lediglich eine Stütze"), Pesachim 81b (zu Num. 6, 9, in einer Deutung des Amora Eleazar). הילכתא כינהו וקרא אס' בע' תר Sukka 6a (in bezug auf Deut. 8, 8 in der Deutung Cha-אסמכתא בעלמא הוא Pesachim 96b (zu Lev. 3, 7, in ner Baraitha); Chagiga 4a (zu Exod. 23, 17, in einer Baraitha). - אסמכתא

י Auch im jer. Talmud. S. unt. Art. אָרָה Anf. — In Joma 57b, ebenso boda zara 78b wird eine Kontroverse von Tannaiten mit פֿרָר eingeführt. hierüber Jad Maleachi, § 5. 2 S. Tann. Term., S. 55, Anm. 1.

Diese Maßbestimmungen (ש'עורים) werden in Joma 80 a, Sukka 5b als "Halascha vom Sinai" bezeichnet. In Moed Katon 5a ist diese Deutung im mamen Aschis mitgeteilt.

נינהו מררבנן, Taanith 27a ob. (zu Num. 6, 22, in einer Deutung Bar Kapparas). עינהו מרכנן, Chullin 77a (zu Lev. 11, 3, in einer Baraitha). — Meila 11b heißt es zu einer tannaitischen Deutung von Num. 28, 7: סרובנן והא קרא קנסיב (vgl. Art. 201).

אָר, auch. אַר פּי כּן — mit unmittelbar nachfolgendem Bibelzitat — gibt an, daß dieses mit Hinblick auf das im Texte Vorhergehende eine überraschende Wendung enthält. Schir r. 5, 4: אף על פי כן דודי שלח ידו מן החור ; ib. 5, 5: אף על פי כן דודי שלח ידו מן החור. Echa r. 3, 3: איף על פי כן וינה בני איש.

אפטרה (auch הפטיר und אפטרא), Nom. act. zu הפטיר, aram. אבטר. Das Verbum bezeichnet das Vorlesen des Prophetenabschnittes, welches dem Vorlesen der pentateuchischen Perikope folgt und die Vorlesung aus der heiligen Schrift abschließt,2 Mit dem Nomen wird der Prophetenabschnitt selbst bezeichnet. -Das Verbum kommt aber auch in der Bedeutung vor: über Jemanden öffentlich eine Leichenrede halten (אפמר על, הפמיר על, s. Art. ספר Dieser Bedeutung liegt der Begriff des Abschiednehmens zu Grunde (vgl. הנפטר מן המת, "wer von dem Toten Abschied nimmt", Moed Katon 29a). Das Nomen selbst kommt wohl nicht in der Bed. Abschiedsrede an einen Toten, Leichenrede, aber in der Bedeutung: Abschiedsrede an eine Gemeinde mit dem Danke für die von ihr empfangenen Wohltaten, vor (vgl. wer von dem Lebenden Abschied nimmt", ib.). Die Traditionen über solche Abschiedsreden gebrauchen die Formel: תבר לה אפטרה , d. h. Rabbi N bedient sich der betreffenden Bibelauslegung zu einer Abschiedsrede. So bei der Rede des Amora Jonathan aus Beth Gubrin (in Gen. r. c. 60 (7))3, welche an Gen. 24, 31 anknüpft; bei der Rede des Amora Jannai b. Ismael (Gen. r. c. 69 Ende), die an Richter 1, 15 anknüpft. 4 Als Muster dieser Dankreden, mit denen ein Gelehrter von der Gemeinde deren Gastfreundschaft er genossen, Abschied nahm, galten die Reden, mit denen die Schüler Akibas der Gemeinde in Uscha ihren Dank bezeigten. Diese tannaitischen Abschiedsreden sind

¹ S. Sifrâ z. St. (48b 9). Im Talmud muß das Zitat lauten: אותה האכלו (a. Dikd. Sofrim XVI, 105b). 2 S. Levy IV 31a. Als Grundbedeutung des Verbums darf aber nicht, wie Levy vorauszusetzen scheint, das "Abschließen" betrachtet werden, sondern mit Rapoport (Erech Millin 165) ist anzunehmen, daß das Objekt des Verbums das Volk, die Gemeinde ist, welche man nach Beendigung der Schriftvorlesung entläßt (vgl. אות האם האם השל בי זו בעלה אות האם משל בי זו בי

im babylonischen Talmud (Berach. 63 b) und in einem palästinensischen Midrasch (Schir r. 2, 5) erhalten. Ein späteres Midraschwerk (Num. r. c. 4, 28 a ed. Wilna) teilt — jedenfalls auf Grund einer älteren Quelle — eine der tannaitischen Abschiedsreden, die Jose b. Chalaftas, ebenfalls mit der Einleitungsformel: יוסי עכר ה' אפטרה, mit. Damit sind auch die übrigen Reden der Schüler Akibas als אפטרה bezeichnet. Der jerusalemische Talmud (Sota 17a 64) enthält auch die "Abschiedsrede" eines Amora des 4. Jahrhunderts, Abba b. Pappai.²

Die Ansicht Maybaums,3 daß wersprünglich den Epilog der Rede überhaupt bedeutet, ist durch keinen Beweis gestützt und steht mit dem Tatbestande, wie er sich aus den hier angeführten Stellen ergibt, an denen der Ausdruck allein vorkommt, in Widerspruch.

פָנים .S. Art. פָנים.

איפכא (gew. איפכא geschrieben)4, das Umgekehrte, das Gegenteil; als Adverbium angewendet. Sabbath 76a: איתמר, d. h. in der vorhergehenden Kontroverse ist Jochanan statt Simon b. Lakisch und dieser statt jenes zu etzen; Megilla 18b: רב ביבי מתני איפכא, in bezug auf die Meinungen Rabs und Samuels tradiert der Amora Bebai umgekehrt, indem er Rab zuschreibt, was der Amora Kahana Samuel zugeschrieben hatte, und umgekehrt. — Zebach. 32 a: כי .in bezug auf eine halachische Deduktion. Erubin 36b: כי אתי רב יצחק תני אינט, als Jizchak aus Palästina nach Babylonien kam, tradierte et die Mischna Erubin III, 5 umgekehrt, indem er nämlich die den Nichtjuden betreffende Satzung auf den Gelehrten übertrug, und umgekehrt. Baba Bathra איפכא מתנינן לה: ... Sabbath 69b unt.: zu zwei von Nachman b. Jakob m Namen Rabba b. Abuhas gelehrten halachischen Deduktionen aus Exod. ון, 15 und Lev. 19, 3 bemerkt Nachman b. Jizchak: אדרבא איפכא מיסתברא, d. h. tielmehr wäre sinngemäß umgekehrt zu deduzieren, indem aus dem einen der beiden Bibelverse sich eher das ergibt, was jener von dem anderen Bibelverse herleitet, und umgekehrt. — Berach. 49b: ותא איפכא שמעינן להו, d. h. wir hören in einem anderen Mischnasatze — daß es sich hinsichtlich der Kontroverse wischen Meir und Jehuda gerade umgekehrt verhält. S. auch Berach. 17 b, oma 14 b, Gittin 17 b.

S. ferner Art. 757.

אָפְשֵׁר, möglich. Die auf den auffallenden Inhalt einer Bibelstelle oder einer Auslegung sich beziehende Frage: "ist es denn möglich?" findet sich in verschiedenen Formen. Meist נאפשר כן

¹ S. Die Agada der Tannaiten II, 54f.

2 S. Die Agada der pal.

Amoräer III, 651.

3 Die ältesten Phasen in der Entwickelung der jüdischen Predigt (Bericht der Lehranstalt für die Wissenschaft des Judenthums, 1901), S. 9. — Das., S. 10 (Anm.) zitiert Maybaum irrtümlich als "Erklärung des Aruch", was Benjamin Mussafia angehört (Kohut I, 262 a, s. Levy I, 140 a).

4 Die traditionelle Aussprache ist Name, richtiger wohl: Name.

Jebam. 61 b unt.: אין דנין אפשר משאי אפשר, man folgert nicht Mögliches aus Unmöglichem i (in der Diskussion über die Kontroverse der Schulen Hillels und Schammais in M. Jebam. VI, 6). Es scheint ein tanuaitischer Grundsatz zu sein; vgl. im jer. Talmud (Terumoth c. II Anf., Jochanan im Namen Jannais)

למידין אפשר משאי אפשר.

אצל זה אני קורא שדך ואצל זה אני 22: אצל זה אני קורא שדך ואצל זה אני 21. Pea 19a 22: קורא קצירך, in bezug auf Lev. 19, s. — Ib. 15a 70: כשהוא בא אצל ליינות, in bezug auf Lev. 19, s. — Ib. 15a 70: כשהוא בא אצל (während die Sünde des Blutvergießens mit שול שון הרע מה הוא אומר . . . גדולות vergießens mit בדול gekennzeichnet wird, Gen. 4, 13, heißt es bei der Sünde der Verleumdung, Ps. 12, 4: עבדולות . — Esther הבעל מה כתיב (wie heißt es beim Baal?), nämlich I Kön. 18, 26.

אורחיה דקרא הוא :Horajoth 5a: אורחיה דקרא הוא אורחיה דקרא אורחיה דייני ("es ist die Art, die Redeweise der h. Schrift"), in bezug auf עיני הקהל, Lev. 4,13 (mit Anführung eines Ausdruckes des gewöhnlichen Lebens: עיני דפלניא). S. auch Joma 80a, Baba Kamma 109b, Kerithoth 3a. - אורחא דמילתא, die Art der Sache", d. h. was in der betreffenden Sache das Gewöhnliche ist, Joma 53b, Kethub. 62a ob., Nidda 22a. — מילתא קתני אורחא רמילתא קתני, Gittin 29a, והאי רקתני אורחא M. Gittin III, 5, wo es nur deshalb heißt: "und er wurde krank", weil dies in diesem Falle der gewöhnliche Hinderungsfall zu sein pflegt. S. auch Schebuoth 13a. - Um zu sagen, daß eine Einzelheit der Mischna bedeutsam ist und nicht bloß als das gewöhnlich Vorkommende gebracht wird, lautet die Formel: 170 דתימא אורחא דמילתא קתני קמשמע לן, Erubin 82a, Sukka 10a unt., Chullin 52b. -אורחא דמילתא קתני B. Kamma 48 b. — מילתא אנב אורחיה קמשמע לן Berach. 24 (in der Mischna, Berach. I, 1 wird deshalb die Zeitangabe angewendet: "von dem Zeitpunkte an, in dem die Priester, von dem Zustande der Unreinheit befreit, hineingehen, um wieder ihre Hebe zu essen" und nicht die einfachere Zeitangabe: sobald die Sterne aufgehen, weil mit jener ersten, den Beginn det Abends anzeigenden Zeitangabe nebenher auch die andere stillschweigend mit angegeben ist); s. ferner Sukka 21 b; ib. 41 b; Kidduschin 69a, Kethub. 65b, Chullin 83a, Arachin 14a, Sanh. 28a, Zebach. 19a, Nidda 10b. - Vgl. Kethub. 42b: אורח ארעא — ואגב אורחיה קא סתם לן תנא כר'. S. unten, Art. דרך ארץ.

י "Unmöglich" ist in diesem Falle die Voraussetzung, daß die Schöpfung des Menschen anders als in einem Paare (Mann und Weib) hätte stattfinden können. ² In der tannaitischen Terminologie entspricht: לע דרכנו למדנו; ³ Tann. Term. S. 24 f. Dort ist nachzutragen: Edujoth II, 3:

ארץ (ארא), eine Verbalwurzel, deren Grundbedeutung nicht sicher ist. Verschiedene Formen derselben kommen in häufig angewendeten Redensarten stehenden Charakters vor, aus welchen sich ergibt, daß das Verbum im Sinne von: zur Sprache bringen, zum Gegenstande der Frage machen, angewendet ist. Vom Peal kommt bloß das mit RP. P verbundene Partizipium vor; in der Prage אָרִי לה מאי קארי לה מאי ודקארי לה מאי קארי לה (קא אָרַי = קארי), d. h. wer dies in Rede bringt, dies fragt, wozu tut er das, da doch die Antwort, die auf den erhobenen Einwand gegeben wird, auf der Hand liegt? Jebam. 10 b, 14a, 72a, Kethub. 36a und oft.2 Häufiger ist der Aphel (אַיירָי), dem stets das Objekt mit der Präposition nachfolgt; z. B. Pesachim 6b: אירי במילי דפסחא -3 — Das Substantiv (אריא) ist meist in der überaus oft vorkommenden Frage: מאי אירייא (was für eine Rede? wozu?) zu finden; z. B. מאי אירייא אכן, Sabbath 142a ob. Ferner in der Redensart מידי אירייא (ist das etwa eine Rede? läßt sich so etwas sagen?), . Pesach. 60 b ob.; und in der Redensart אי משום הא לא אירייא (wenn diesetwegen, ist es keine Rede, d. h. das beigebrachte Argument ist nicht stichhaltig), z.B. Sabbath 48a.4

אַשְּהָעִי אַשְּהָעי, erzählen (Ithpael von שֵעי, im Targum Äquivalent von כמא ראשתעי. Ein Grundsatz des paläst. Talmuds lautet: כמא ראשתעיה מתניהא, so wie es die heilige Schrift erzählt (dargestellt) hat, erzählte es auch die Mischna. B. Kamma 2a 32, zu M. B. K. I, 1, wo die vier Hauptklassen der Beschädigungen in der Reihenfolge der biblischen Texte (Exod. 21, 28; ib. 33; 22, 3; ib. 4) aufgezählt sind; Sanh. 25c 38, zu M. Sanh. VII, 13 (nach Lev. 19, 31); Berach. 4d 66, zur Ordnung der Benediktionen des Achtzehngebetes (dem der Rang der Mischna zukommt), nach Jes. 56, 7.

Temura 28b: אורחיא דקרא לאשתעויי הכי בפי געו Lev. 1, 10: es ist die Art der Schrift, die einzelnen Gattungen des Kleinviehes aufzuzählen; Joma 74b: וכי בנוה משתעי קרא בעריות קא משתעי קרא yebam. 63b (zu Prov. 18, 22): אי בנוה משתעי קרא (wenn die Schrift von der Frau selbst spricht; wenn die Schrift — allegorisch — von der Thora spricht). S. auch Pesachim 3b ob.

ארא, Peal: kommen. Wenn zu einem Ausspruche ein anderer, mit ihm übereinstimmender zitiert wird, lautet die Formel:

... אתיא כי הא דאמר ר אתיא (oder ähnlich) es kommt so wie Rabbi N. gesagt hat. Jer. Pea 15a 67 (אתייא כיי דמר ר' יוחנן); ib. 15b 2a. Gen. r. c. 4 Ende (אתייא כההיא דאמר רב); ib. c. 11 (2) und c. 82 Ende (אתייא כדשמואל); Lev. r. c. 1 (4); ib. 32 (6), Pesikta 27ab; ib. 157b (... יומר ר' רבנן כההיא); Schir r. 2, 1 (אתייא כיי דמר ר' רבנן כההיא). Manchmal wird auch auf einen gegenteiligen Ausspruch hingewiesen. Gen. r. c. 3 (8): [אתייא כר' יוחנן ולא [אתייא כיי וחנן ולא [אתייא כר' וומן ולא [אתייא כר' וומן ולא אתייא כר' וומי הניגא כר' וומי ברבנן ולא אתייא כר' יומי כר' וומי ברבנן ולא אתייא כר' יומי ברבנן ולא אתייא בר' יומי בר' יומי ברבנן ולא אתייא בר' יומי בר' יומי ברבנן ולא אתייא בר' יומי בר' י

Der Aphel איתי (= h. איתי) bezeichnet die Herleitung einer These aus dem Bibeltexte. J. B. Kamma c. VII Anfang, ebenso j. B. Mez. c. III Anf.: מגן תיתי ליה (woher leitest du den Mischnssatz ab?); j. Moed Katon 82 b 51: מגן המא (שיתי לה מייתי לה מייתי לה מן הכא (מהכא Die gewöhnliche Formel in den Midraschworten lautet: (oder מחלים) בילי הייתי לה מן הכא (מהכא Gen. r. c. 6 (9); c. 12 (11); c. 13 (4); ib. (15); c. 26 (5); c. 49 (3); c. 54 (3); c. 74 (1); c. 80 (5); c. 82 (5); c. 100 (7); Pesikta 38b; Schir r. 1, 2 (ישקני g. E.); 4, 4 (g. Anf.); Koh. r. 1, 4 (יוד g. E.); 3, 20 (Ende); Ruth r. 1, 1. Ferner (ארוון) קרייא (קרא) בייתי לה מן הדין קרייא (קרא) בייתי לה מן הדין קרייא (קרא) Sanh. 28 b 69, Lev. r. c. 6 (6); c. 22 (9); Schir r. 1, 6 (g. Anf.); 1, 9 (g. Anf.); 7, 5 (g. Anf.); מייתי לה מן הדא בייתי לה מהמן לה רבנן אף אינון מהאי קרא (צ. Pes. r. c. 12 (111a).

¹ Als Subjekt kann man מילחא hindenken. ² Ib. 15 b unt. in einer Baraitha: אתיא בקל וחומר מבעל מום; hier ist die amoräische Ausdrucksweise in den tannaitischen Text eingedrungen. — S. auch Art. מנורה ³ Vielleicht muß hinzugedacht werden: בנורה שוה; oder es ist nach den beiden Textwörtern hinzuzufügen: לנורה שוה. Vgl. j. Berach, 11a 61, zu Deut. 8, 10 und Deut. 32, 3: אתיא שם שם לנוירה שוה.

Grundlage der Deduktion angegeben. Jebam. 109 b oben: אריא רדיפה רדיפה אומי (Ps. 34,15 und Prov. 21, 21); Chullin 140 b: אריא דנירה דנירה דנירה (Jer. 16,11 und Jes. 34,15). אריא דנירה דנירה ("wozu kommt der Schrifttext"), was soll dem Schrifttexte entnommen werden? Chagiga 7 b ob. — Bloß אימיי, למאי אתא לאשמועינן (Jona 45 b, Megilla 3a. Sabbath 103 b: לְּאֵרוֹיִי - בּאַרְהְיִי אַרְאָרִי - בּאַרְהְיִי לְאַיְחוֹיִי - בּאַרְהְיִי אָרְאָרִי וֹיִי לַחְּבִּי לְאַרְיִי וֹיִי לַחְּבִּי לְאַרְיִי לְּאַרְיִי לְּאַרְיִי לַּאַרְיִי לִּאַרְיִאָּ לִאִּר בּאַרָּ לִאַר בּאַר בּאַב בּאַר בּא

אתמהא S. Art. חמה.

אתמול וישא יעקב רגליו היום : gestern. Koh. r. 9, 11 אתמול ויאסה רגליו אל המסה, gestern galt von Jakob (Gen. 29, 1): er erhob seine Füße, heute (ib. 49, 33); er zog seine Füße ins Bett zurück; zur Deutung der Textworte: nicht verbleibt dem Leichtfüßigen die Flinkheit. Dann folgen weitere, ähnliche Deutungen, ebenfalls mit der Formel: . . . והיום אתמול Tb. 10, 1 Ende, Deutung des Verses auf die Zeitgenossen des Propheten Elija אתמול מבאישין דברים כנגדו ואומרין הבעל עננו :(I Kön. 18, 26 und 30): אתמול (in der biblischen Erzählung geschieht beides an einem Tage). - Statt היום wird auch יוסף אתמול ענו בכבל (Ps. 105, 18) ietzt. gesagt. Esther r. 2, 5: (Ps. 105, 18) משה אתמול בורח מפני פרעה ועכשיו משקעו בים ;ועכשיו ויוסף הוא השלים; dann folgen zwei ähnliche Sätze über die große Wendung im Leben Hiobs und Mordechais. Tanch. B. אתמול היה 13: היה 13: אתמול היה עכשיו נתיירא מהם .— Auch משה מננח בהם ועכשיו נתיירא מהם. נח אתמול אבנים שחקו מים (Hiob 14, 19) והכא אמר ויהיו בני :.ib.: (Gen. 9, 18) nj.

כל אתר דתימר: (Judan): אַתְּרָא אָתַר ערירים יהיו הווין בלא וולד וכל אתר דתימר ערירים ימותו קוברין את בנהס ערירים יהיו הווין בלא וולד וכל אתר דתימר ערירים ימותו קוברין את בנהס (in bezug auf Lev. 20, 21 und 20, die einzigen Stellen, an denen die beiden Ausdrücke vorkommen). — J. Nazir 55a 11: בכל אתר אתר אמר אמר ער שימעים וכא את אמר אפילו לא מעם

Gen. r. c. 54 (5): חטירה לית היא לית מן אתרא לית עוד מן, zu Gen. 21, 30, wo das Futurum ההיה auf den Brunnen in der Wüste (Num. 21, 17) hinweist, die h. Schrift also an der betreffenden Stelle

¹ Fraglich ist die Redensart . אָתְאָן ל, also Partic. plur. fem., bei einem Subjekt im Singular. Erubin 16 b oben: אתאן לרבן שמעון בן נמליאל (Subjekt ist אתאן לרבן שמעון בן נמליאל; B. B. 21a ob.: אתאן לרבי (סיפא אתאן לתינוקות של בית רבן (Ohullin 104a ob.: אתאן לרבי בית רבן (Subjekt ist אתאן לרבי בית רבן). — Vgl. hingegen Kerithoth 26a: בולהון מיחיד לא אתאן

² In Sabb. 27a hat die Münchener Handschrift לרבות für האתויי.

selbst "nicht mangelhaft ist", der Hinweisung auf den an sie angeknüpften Gedanken nicht entbehrt.¹

5

קראי, Erdichtung. J. Pea 16a 19: בְּרֵאי, בּרֵי הכתובים דברי בראי לפון. Ren. 18, 13, wo die Außerung Saras in V. 12 um des Friedens willen geändert ist (Chanina b. Chama). Ib. 16a 24, dasselbe in einem Ausspruche Simon b. Gamliels; die Parallelstelle, Lev. r. c. 9, hat לשון בריות.

werden soll, daß Aschis Äußerung, da sie nicht stichhaltig ist, nicht ernst gemeint sein konnte, oder: daß sie ohne Grund ihm zugeschrieben wird. So Pesach. 11a, Jebam. 21a, ib. 82a, Baba Mezia 71b, Baba Bathra 145a, Zebach. 100b, Menach. 68a, ib. 95b. Außerdem findet sich die Phrase noch in bezug auf Äußerungen der Amoräer Abahu (Baba Mezia 9a), Papa (Sabbath 27a unt), Mescharscheja (Gittin 88b), Huna b. Josua (B. B. 101b), Raphram (Kerith. 14a) angewendet. 3

Zebach, 82b (Rabba): הו ולימד על זה ולימד על זה.

II. Vom Ausleger und seinen Zuhörern. Auf die Frage, was לאמר, Gen. 15, 18, bedeuten soll, lautet die Antwort: גאנו למחלוקת. worauf die Kontroverse zwischen Agadisten über Abrahams Unschlüssigkeit hinsichtlich der für seine Nachkommen zu wählenden Strafe mitgeteilt wird. Gen. r. c. 44 (21), Pes. r. c. 15 (67a).

Joma 61 b ob, sagt Jochanan in bezug auf eine halachische Frage: 130

¹ S. Die Ag. d. pal. Am. III, 589. ² In Lev. r. c. 9 ist Bar Kappstals Autor genannt, und statt אים ist geschrieben: בראות בראות (ברות). ³ Die Lesung mit א statt (ברות), welche vom Aruch angenommen und mit ™ העצובית erklärt wird (Art. בר IV, Kohut II, 166), entsprang dem Wunsche, die unehrerbietige Ausdrucksweise, welche das Wort ברותא darbietet, zu beseitiges ⁴ S. Die Ag. d. pal. Am. I, 454, 5; II, 521, 2.

למחלוקת :Gittin. 7b unt. Zeïra; למחלוקת ר' מאיר ור' אלעזר ורי שסען; רי יהודה ויגן

Die Aufforderung בוא וראה, mit welcher besondere Aufmerksamkeit für das Vorzutragende geheischt wird, ist in der Midraschliteratur oft anzutreffen. S. Gen. r. c. 45 (7); 70 (11); 75 (10); 95 (1); 98 (20). — Lev. r. c. 2 (4 Ende); 3 (4 g. E.); 8 (g. E.). — Pesikta 17a, 22a, 114a. Schir r. 5, 14; 7, 14; Echa r. 1, 5 E.; 1, 6 Anf.; Koh. r. 1, 3; Esth. r. 1, 6 Anf.; 1, 8 Anf.; Ruth r. Einl., 1, 18; 2, 12. Tanch. B. בראשית 4, 37, 39; אין 4, 32, 43; אין 4; הולדות 13; שמור 13; וישל 13; שמור 13; שמור 13; שמור 13; שמור 13; שמונ 13; שמונ 13; בשל 15; חשל 15; אמור 15; בשל 15; וישל 15, 160b, 160b, 168b, 185a, 192b, 193a, 194b. Aus dem jerus. Talmud sei angeführt: Pesachim 30b 45 (Jose b. Abun); Kilajim III Ende, 29a (ebenfalls Jose b. Abun, halachisch).

Aus dem bab, Talmud: Jebam. 63b (Raba).

Vereinzelt ist בוא למד, Sch. tob zu Ps. 52 (3), aus tannaitischer Quelle.

Vgl. auch unten Art. חמי

בין כך ובין כך :, zwischen. Lev. r. c. 24 (2), zu Ps. 56, 2: בין כך ובין כך אהלל דבר (ob so oder so, auf jeden Fall).

האי בינייהו .. איכא בינייהו , Berach. 18a und oft: "was ist — der Unterschied — zwischen ihnen?", d. h. worin unterscheiden sich die Urheber der zinander entgegenstehenden Ansichten, wobei zeigt sich die Verschiedenheit derselben?

בְּנִין אָב. Dieser alte Terminus der tannaitischen Bibelexegese wird einigemal in der nachtannaitischen Agada auf sehr charakteristische Weise verwendet. Jer. Sanh. 18a 64 (Eleazar b. Pedath): כל מקום שנאמר וה' הוא ובית דינו ובנין אב שבכולם וה' דבר עליו (Die Hauptstelle dafür, daß mit הוא בית שוחל der Ewige — die Teilnahme des göttlichen Gerichtshofes an dem Ratschlusse Gottes gemeint sei, ist I Kön. 22, 23). Ebenso Lev. r. c. 24 Anf., Schir r. 1, 9.2 — יורין ומכנים דיורין בנין בנין בנין אב ארץ (Josua 3, 11) אב שבכולם היא ובנין אב ארץ (Pesikta 123a (Samuel b. Nachman). אב שבכולם הנה יד ה' מכת דבר הוא ובנין אב אברץ (Exod. 9, 3) כל חנופה במינות הכתוב מדבר ובנין אב שבכולם הנה יד ה' (Exod. 9, 3) שבכולם הנה יד ה' (Bern. r. c. 48 g. Anf. (Jonathan). — Zu dem Ausspruche

Vgl. Grünbaum, Gesammelte Aufsätze (1901), S. 306.
 S. Die Ag. d. pal. Am. II, 82.
 Ib. I, 502.

Samuel b. Jizchaks, daß im Buche Koheleth unter Essen und Trinken allegorisch Thorastudium und gute Handlungen zu verstehen seien, bemerkt Jona: זבנין אב שבכולם והוא ילונו בעמלו (Koh. 8, 15), Koh. r. zu 2, 24; 3, 13; 5, 17; 8, 15. Zu 5, 17 heißt es אבכלם, vgl. oben S. 1, Art. אבכלם.

Halachischen Inhaltes ist der von Abahu im Namen Jochanans tradierte Satz j. Orla 62d 43: . . . מנין אב שבכולם וכל חמאת (Lev. 6, 23).

בעא (בעי), Peal: suchen, forschen, fragen (vgl. im bibl. Hebraismus: Jes. 21, 12, Ob. 6). Im palästinensischen Talmud hat das Verbum folgende Bedeutungen 1: 1. einwenden, z. B. שמעון בעי (ר יוחגן בעי 1: 1. einwenden, z. B. Demai 21 c 61; עמרה ר' יוחגן בעי הוהגן בעי קומי ר' יוחגן בעי הוהגן בעי הוהגן בעי הוהגן בעי הוהגן בעי הוהגן בעי בעיתה (Challa 59a 63. — 2. fragen, bes. wie in einem speziellen Falle zu entscheiden sei, z. B. Demai 22 c 29: "יונה בעי בעי קומי ר' ימא בעיתה (בעי 1: יומי בעי 1: 15. 22 d 55: מורן בעי 1: יומי בעי 1: Kethub. 34 b 14: יודן בעי 1: Kethub. 34 b 14: יודן בעי 1:

Im babylonischen Talmud ist das Verbum, soweit es fragen bedeutet, nur in der unter Nr. 2 angegebenen Bedeutung zu finden. B. Kamma 33a unt בעא מיניה רבא מרב נחמן. Besonders häufig ist die Anwendung des Verbums passiver Konstruktion מיבעיא בעי ליה, Baba Mezia 102a, nes wurde durch ihr eine Frage gefragt" (er fragte); איבעיי איבעיא לן איבעיא, Arachin 5a, "es wurde durch uns gefragt" (wir fragten). Sehr oft: איבעיא להו, "es wurde durch sie gefragt (sie fragten).3 S. auch Art. DUD. - Andere Anwendung des Verbums (in der Bed.: fordern, erfordern). Sabbath 150 a: שאני התם דבעינן והיה מחניך קרוש (dor ist es verschieden; denn dort fordern wir das in Deut. 23, 15 Vorgeschriebene Gittin 20a oben: הא בעינא וכתב לה (da fordern wir ja die in dem Worte Deut. 24, 3, enthaltene Bedingung). Sanh. 61 a ob.: קרא ("ist eine Bibel stelle erforderlich"). Megilla 15b unt.: כתב מיבעיא ליה, in Esth. 6, 3 wäre statt בתוב erforderlich: בָּתָב; ib. 16 b; מיבעיא מיבעיא , צע אמר אמר Esth. 9, 25. Sanh. Sab מאתו מיבעיא ליה, gen. 19, 24. - Das Part. Ithpeel sing. fem. findet sich auch in der Formel: לא מיבעיא, "es ist nicht fraglich", s. Sabb. 92 b, 1504 Erubin 84b, Baba Kamma 54b ob. - . . . אי בעית אימא. Wenn du willst, ווי בעית אימא sage so . . ., z. B. Berach. 3a ob., 7a, 18b, R. H. 27a. Vgl. oben S. 4, Art. X

לברם, jedoch, aber. Mit הָּכָּא, hier, verbunden ("aber hier") dient diese Konjunktion zur Einführung einer Bibelstelle, die מו einer anderen, vorher zitierten, einen Gegensatz bildet. Lev. בני המה כאדם עברו ברם הכא כי אל אנכי ולא איש. Ib. c. 6 (5) dasselbe im Namen des Agadisten Pinchas. — Echa r. Prooem. 5, zu Lev. 17, 15

¹ Nach Frankel, Mebo 9b. 2 Das Partic. Ithpeel ist als Subst. argewendet. Vgl. Berach. 2b oben: בעו לה מיבעיא, sie fragten es als Frage.
3 Vgl. אישתכח להו (Temura 15b), es wurde durch sie vergessen, d. h. sie vergaßen

אָלֶטְאָ, wörtlich: in Frieden; Einführung dessen, was man in der Dispuation zugibt, anerkennt. "In Frieden" bed. dann soviel, wie ohne Widerpruch, unbestritten. S. Berach. 5b; ib. 9a ob., Pesach. 50a.

R. Hasch. 4a: מאי קא מכשר להו נביא לישראל, zu Ps. 45, 10. — In der Bed. dicht froher Botschaft gebraucht das Verbum Levi in seiner Verknüpfung von Num. 16, 7 mit Deut. 3, 26 (Sota 13b): ברב בישר ברב בישרוהו. Ib. 10b, zu Gen. 27, 32 und 38, 25: תוח הקדש. — S. auch Art. בהבר בישרוהו.

רוח הקדש .S. Art. בת קול

nach. Wenn ein Bibelvers im Zusammenhange mit dem unmittelbar nachher oder etwas weiter folgenden Verse

¹ In Lev. r. c. 16 fehlt dieses Detail.

² Var. לסבור ,לסרור ...

gedeutet werden soll, wird dieser vermittels der Frage (710) 71 zitiert. Lev. r. c. 15 (5), zu Lev. 12, 2 und 13, 2; ib. (6 zu Num. 5, 10 und 12; ib. c. 16 (2), zu Ps. 34, 13 und 14; c. 5 Ende (Pes. r. 125a), zu Jes. 33, 15 u. 17; c. 31 (3), zu Gen. 1, u. 3. — Gen. r. c. 16 (5), zu Gen. 6, 2 u. 7. — Pesikta 15b, Exod. 30, 10 u. 12; 25a, zu Prov. 11, 1 u. 2; 29b, zu Ps. 9, 7 u. 87a, zu Deut. 10, 21 u. 22; 96b, zu Jes. 58, 13 u. 14; 99b, Exod. 23, 19 u. 20; 103b, zu Exod. 18, 27 u. 19, 1; 120b, zu Je 9, 11 u. 12; 158a, zu Ps. 51, 19 u. 21; 159b, zu Hosea 14, 1 u. - Schir r. 1, 3, zu Gen. 12, 1 u. 2; ib., zu Jes. 29, 23 u. 24; i 2, 13 Ende, zu Ps. 89, 52 u. 53; 1 4, 8 Ende, zu Ps. 20, 7-9 u. 1 5, 15, zu Lev. 19, 20 ff. u. 23; ib., zu Lev. 19, 23 ff. u. 26. - Mid Sam. c. 2 (2), zu I Chron. 29, 9 u. 10; Tanch. B. יירא 3, zu F 68, 5 u. 6. - Sch. tob zu Ps. 7 (12), zu Ps. 9, 2ff. und 8, 1; I 9 (9), zu Mal. 1, 4a und 4b; Ps. 18 (36), zu Ps. 89, 5 u. 6; Ps. 10 Ende, zu Jer. 33, 11a und 11b.2 — Aus dem palästin. Talmu Berach. 2d 7, zu Gen. 2, 3 u. 4; ib. 2d 64, zu Ps. 19, 15 u. 20, 5 a 30 (Echa r. 1, 16 Ende), zu Jes. 10, 34 u. 11, 1; R. H. 59c zu Ps. 17, 1 u. 2; Megilla 74c 9, zu Neh. 8, 4 u. 5; Chag. 77c zu Ps. 31, 19 u. 20; Sota 22 c 44, zu Deut. 17, 20 u. 18, 1; Kie 65 c 3, zu Deut. 11, 16 u. 17; Ab. zara 42 c 58, zu Ps. 146, 5 u. Bloß וכתיב בתריה: j. Berach. 9b 18, zu Ps. 110, 3 u. 4; Gen c. 34 (8), zu Deut. 18, 10 f. u. 12; ib. (14), zu Gen. 9, 6 u. 7; ib 84 (8), zu Ps. 66, 5 u. 6; Lev. r. c. 5 (4), zu Deut. 12, 19 u. Pesikta 25a, zu Deut. 25, 16 u. 17; ib. 99b (Tanch. ראה 16), Deut. 14, 21 u. 22; Schir r. 1, 10, zu Num. 27, 1 ff. u. 12; Echa 3, 49, zu Jes. 60, 22 u. 61, 1; Esth. r. 1, 4 Anf., zu Jes. 45, 1f. u Tanch. B. נח 14, zu Dan. 3, 17 u. 18; נשא 25, zu Ps. 85, 9 u.

In den Tanchuma-Midraschim ist in der Regel das ars בתריה durch das hebräische Äquivalent ersetzt. Die Form lautet dann: כתיב אחריו Tanch. B. בראשית 1 und zu Ps. 104, 3 und 4; ib. 12, zu Ps. 104, 32 u. 31;⁵ ib. 19, zu Gr 1, 1 u. 2; וישלח 3, zu Deut. 10, 17 u. 18; יישלח 21, zu Ps. 125

¹ In Pes. r. c. 15a (76a) dasselbe, statt בתב: כתב: 2 Zu Ps. 6 (נ): 7 בתריה; 31 (9): אחריו: 3 In Sch. tob zu Ps. 2 (9) ist ו מתיב בתריה Jes. 42, 1 nach 52, 13 zitiert. Wahrscheinlich ist בתריה zu streich

⁴ S. noch Schir r. zu 1, 2, Acha: אפריון ודבתריה בבית עולמים נאמרה der mit 3, 6 beginnende Abschnitt bezieht sich auf das Heiligtum; j. B. M. Anf. (9a 38) in bezug auf die Mischna: אמור דבתרה 6 Hier ist der vorlastehende Vers als nachfolgender zitiert, weil dem Zusammenhange nach V. zwischen 32 u. 33 gehört.

ע. 4; ib. 28, zu Gen. 35, 9 u. 11; מושב 11, zu Dan. 5, 30 u. 6, 1; וושב 10, zu Gen. 37, 36 u. 38, 1; ארא 6, zu II Chr. 6, 42 u. 7, 1; במדבר 6, zu Exod. 25, 3 u. 6; אמור 3, zu Jes. 8, 19 u. 20; במדבר 12, zu Gen. 50, 12 u. 13; חקר 42, zu Num. 20, 29 u. 21, 1; און 16, zu Exod. 34, 26 u. 27; Exod. r. c. 22 Ende, zu Ps. 24, 4 u. 5; ib. c. 25 Ende, zu Jes. 58, 13 u. 14; ib. c. 31, zu Exod. 22, 26 u. 27; Pesikta r. 1 c. 9 Ende (33a), zu Ps. 61, 3 u. 5; c. 11 g. E. (46a), zu Exod. 32, 12 u. 14; c. 12 (51a), zu Ps. 9, 7 u. 8; c. 13 (54b), zu Prov. 11, 1 u. 2. — Deut. r. c. 6, zu Deut. 21, 17 und 18: אוריו אוריו ביורא 10, 16 u. 17.

Die anderen Midraschim haben nur in vereinzelten Beispielen בתריה st. בתריה: Gen. r. c. 1 (5), zu Ps. 31, 19 u. 20; ib. c. 13 (6), zu Ps. 65, 14 und 66, 1; ib. c. 17 (2), zu Gen. 9, 6 u. 7; Pesikta 188b, zu Jes. 4, 6 und 5, 1.

Im babyl. Talmud lautet die ständige Formel: הוכתים בתרים. S. Berach. 5a, 2u Ps. 149, 5 u. 6; ib. 8a, zu Prov. 8, 34 u. 35; ib. 32 a unt., zu Deut. 3, 24 u. 25; Joma 26a, zu Deut. 33, 10 u. 11; Megilla 31a, zu Deut. 10, 17 u. 18, Jes. 57, 15 a u. 15b, Ps. 68, 5 u. 6; B. Kamma 83b (תעוד כתיב בתרים), zu Lev. 24, 18 u. 30.²

3

לבי (Plur. st. constr. von נייני), bei. Berach. 4b: אילו במיכאל כתיב. לתיב. Uber Michael ist geschrieben: Jes. 6, 6 (ויעץ), während es bei Gabriel heißt: Dan. 9, 21 (מועף ביעף). Unter den paläst. Midraschwerken bietet nur Lev. r. Beispiele wie: רכתיב גבי יעקב, c. 34 Ende; רכתיב גביה, c, 28 (4 Ende).

— Vgl. oben, S. 16, Art. איל אוני.

אָרְוּן, Art. איי נוונא כי, auf diese Art. Pesach. 84b, B. Mezia 30b. — קנון m Sinne von "zum Beispiel".

ארקא, Übertreibung, Hyperbel. Mit diesem Worte kennzeichnet Raba die Angabe der Mischna, Tamid II, 1, der Aschenhaufen auf dem Altare habe zuweilen 300 Kor gefaßt, Chullin 90 b, Tamid 29 a; ebenso die andere Angabe der Mischna (Tamid III, 2), man habe das Opfertier des täglichen Opfers aus einem goldenen Becher getränkt. Ferner wird in der Erläuterung des Ausspruches von Ammi über die biblischen Hyperbeln (s. Art. הבא) der Ausdruck "in den Himmel", Deut. 1, 28, als אמוניתא נחמא bezeichnet. In Arachin 11a gibt Nachman b. Jizchak als Mnemonikon den Satz: אמרניתא נחמא die Mischna (Baraitha) enthält hyperbolische Angaben. S. auch Beza 4a, Erubin 2b. — Im jerus. Talmud findet sich der Ausdruck in einem Ausspruche des babylonischen Amora Samuel (Schekalim 51 b 13) auf die Zahlenangabe in M. Schekalim VIII, 5 angewendet; und ebendas. (Z. 14) ebenfalls im Namen Samuels auf M. Tamid II, 1.

Hier steht אסס st. כתים, s. S. 24, Anm. 1.
 In der Massora דבתריה, Frensd., S. 3.
 S. auch unt. S. 28, A. 2. — נבי in der Massora, s. Frensd., ib.

אָנוּ, Körper, Wesen (s. Tann. Term.). Der Ausdruck אורה, wesentliche Bestandteile der Thora, findet sich bei der palästinensischen Amoräern Simon b. Lakisch (Chullin 60b) und Acha (Gen. r. c. 60, § 8) und bei dem babyl. Amora Asch (Kerithoth 5a). In j. Berach. 3c 30 sagt Abba von den zehr Geboten: און הן גופה של שמע, sie bilden den wesentlichen Inhal der Schema-Abschnitte.

Ganz vereinzelt und rätselhaft ist die Anwendung des Worte מנא als Überschrift in Lev. r. c. 5 (5), 6 (3), 7 (3), 8 (3), nicht i der im bab. Talmud wahrzunehmenden Bedeutung.²

לנוירה), Verordnung, Vorschrift. Jer. Terum. VI And 44a 24 (Zeïra): גורת הכתוב הוא ; ebenso j. Sota IV Anf. 19c 2: Pesikta 40b (im Munde Joch. b. Zakkais): רתו של מלך מלכי מלכי הוא ; Schir r. 1, 2 g. Anf. (Jochanan): ד וכך נוירות יש בו ; Schir r. 1, 2 g. Anf. (Jochanan): ד וכך נוירות יש בו ; המלכים הוא ; es ist eine — rabbinische — Verordnung, die nicht durch eine weitere Verordnung verschärft werder nicht als Grundlage einer weiteren Verordnung dienen kann.

Im babylonischen Talmud lautet der letztangeführte Grundsatz so (fragend) היא נופה נוירה ואגן ניקום וגנוור גוירה לנוירה. Er wird besonders von Raba (Sabbat 11 b oben, Erubin 99a, Joma 44 b) angewendet, ferner von Abaji (Beza 3a Chullin 85 b), Nachman (Jebam. 109a), Joseph (Chullin 104a), Safra (Jebam 51 b). Joseph (Chullin 104 ab) leitet den Grundsatz aus der Mischna Chullin IV.

יות בית דין לעקור את Tann. Term. S. 11 ist nachzutragen: Horajoth I, 3: את בית דין לעקור את בית הין לעקור את (s. unt. Art. יקקר המצוח כולה (s. unt. Art. יקקר המצוח כולה)

Levy I, 314 b sagt mit Unrecht: "in den Midraschim"; denn außer der angeführten Stellen des Lev. r. kommt Nöll in den Midraschim nicht vor.
 S. ferner: Sabbath 21a, Erubin 4b, Joma 11a, Sukka 6b, Ab. zara 21a
 Nidda 67b.

ab. — In elliptischer Redeweise heißt es im bab. Talmud, wo der Grund einer Gesetzesverschärfung angegeben wird, . . אורה שמא (Sabbath 16b, 22b, Bechor. 15b) oder ווירה משום (Sabb. 17b, Beza 2b), wo גוירה משום gekürzt ist.

Aus dem bab. Talmud sei erwähnt: שילו לא נאמר קרא הייתי אומר נורה שוה אילו לא נאמר קרא הייתי אומר נורה שוה לא צויך (neben einer ausdrücklichen biblischen Belegstelle bedarf es nicht der Beweisführung durch Wortanalogie), Baba Mezia 61a (vgl. Sanh. 43a). — Ferner: אין נוירה שוה למחצה, Kerith. 22b. S. auch Art. הנא. הנא. און נוירה שוה למחצה.

In der Bed.: Buchstabendeutung durch Permutation findet sich unser Wort in Jalkut Machiri (ed. Grünhut) zu Prov. 29, 21:6
אחא קורין לסהרא מנון בנ' דאמב"ח שכן דב' .

Moed Katon 28a; יהיה (Num. 6, 5), Nazir 5a; ש" (Prov. 8, 21), Sanh. 100a; או (Exod. 30, 31), Menach. 89a, Hor. 11b, Kerith. 5b; הריון (Ruth 4, 13), Nidda 38b.

בְּלָה, aufdecken, kundgeben, offenbaren. Pesikta r. c. 29 (136b): אלא גלה הכתוב אם הנביא אמר תרדנה עיני דמעה אם לאו die Schrift selbst machte es nicht offenbar, ob in Jerem. 14, 17 der Prophet es ist, der spricht, oder nicht (d. h. ob nicht vielmehr Gott es sagt: meine Thränen fließen); aber aus den Worten "Tag und Nacht" (vgl. Jer. 8, 23) ist ersichtlich, daß nicht der Prophet es ist, sondern Gott, bei dem es keinen Unterschied zwischen Tag und Nacht gibt. Ib. c. 31 (145a), zu Dan. 12, 13: משנילה הקב"ה לדניאל את הקץ (Simon b. Lakisch).

Vgl. Kethub. 111a (Levi); שלא ינלו את הקץ.1

רמר, Peal. Dieses aram, Verbum, welches - wie das hebr. ימר - vollenden bedeutet, hat in Babylonien die Bedeutung "lernen" gewonnen, und zwaf wird in erster Reihe das Lernen und Erlernen der Tradition mit ihm bezeichnet-(s. diesen Art.) ילף das Verbum מות (s. diesen Art.) welches in Babylonien ebenfalls als Synonym von נמר gebraucht wurdewährend letzteres Verbum in Palästina überhaupt nicht zur Geltung kam. Wie 703 zu der Bedeutung lernen gelangte, läßt sich vielleicht durch folgende Erwägung erklären. Das Lernen des nur mündlich gelehrten Traditionsstoffes bestand darin, daß man das Vernommene immer wieder von dem Lehrer zu vernehmen und selbst mündlich zu wiederholen (שנה) trachtete, bis man es vollständig dem Gedächtnisse eingeprägt hatte. War dies erreicht, dann hatte man die Aneignung des Lehrstoffes vollendet. Daher gebrauchte man für das Erlernen und auch für das Lernen des Traditionswissens das Verbum für vollenden. Deutlich ist dieser Zusammenhang der Bed. lernen mit der Grundbedeutung des Verbums aus folgender Erzählung erkennbar (Erubin 54b): Rabbi Perida hatte einen Schüler, dem er den mündlichen Lehrstoff vierhundertmal vorzutragen pflegte, bis er ihn erlernte; einmal wurde die Aufmerksamkeit des Schülers durch etwas abgelenkt, so daß er auch nach vierhundert-

י Passivisch: אותנלה קלוני, Joma 9b (Jochanan u. Eleazar); אותנלה קלוני, Nazir 23b (Jizchak zu Prov. 18, 1). S. auch Art. מרנלי רחמנא גבי כלאי 2 פרנלי רחמנא גבי כלאי 3 Pes. r. 98a; הכרם גלי ד' גבי המאת 3 Pes. r. 98a; הכרם האנמריה לאו דאנמריה אי לאו דאמר ליה ליה ליה באמר ליה. Offenbar ist ראנמריה eine alte Variante.

maligem Anhören das Vorgetragene nicht erlernte. מאה ליה ד' מאה דהוה תניו ליה ד' מאה ... תנא ליה 3 ולא נמר יומא חד ... תנא ליה 1 Hier steht dem vielmaligen 4 mündlichen Vortrage von seiten des Lehrers das Anhören bis zur vollkommenen Ansignung von seiten des Schülers gegenüber; diese vollkommene Aneignung, das ganzliche Erlernen, ist sachgemäß durch ab bezeichnet.5 Von jemandem lernen, seiner mündlichen Belehrung teilhaftig werden, heißt ממר מן oder (halb hebräisch) תורה מפומיה ראחר: Chagiga 15b: תורה מפומיה האחר, מכר מן פום אול , wie lernte R. Meir Thora aus dem Munde Aschers (Elischa b. Abujas)? Erubin 54b: מין יוסף בר חייא מכולי עלמא נמיר : Chullin 18b: יוסף בר חייא מכולי עלמא נמיר (Joseph b, Chija lernt von aller Welt, d. h. ohne die Verläßlichkeit dessen, von dem er eine Tradition übernimmt, zu prüfen). Joseph, als man ihm diese über ihn in Palistina herrschende Meinung hinterbrachte, protestierte mit den Worten; MIN (ib.). Als Safra starb, zerrissen die Gelehrten von Pumbeditha nicht ihre Kleider zum Zeichen der Trauer; denn sie sagten: לא נמרינן מיניה; er war nämlich keines von ihnen Lehrer gewesen (M. Katon 25 a). Raba sagte in bezug auf einen von Joseph vernommenen Halachasatz: האלהים אמרה ונמירנא לה מיניה (Erubin 14b); ebenso in bezug auf einen von Jizchak vernommenen Halachasatz (Megilla 10a). Jehuda b. Jechezkel sagte zu Zeïra und anderen Hörern in bezug auf einen entweder von Rab oder Samuel vernommenen Halachasatz: נמירו מינאי הא מילתא (Imperativ). - Auch das mittelbare Lernen von jemandem, dessen Beispiel man befolgt, wird durch ולינמור :Sabbath 92a; אנן מאברהם ניקום וננמור :bezeichnet. Joma 28b: ולינמור ממשה; Erubin 54b: וניגמר ממשה. — Einmal findet sich der Ausdruck ,נמר משום, im Namen jemandes lernen, d. h. als dessen Ausspruch den Halachasatz über-ור' אלעזר משום ר' יהושע נמר לה והא משום ר' יהושע בר :kommen haben. Nazir 56b: ור' אלעזר ממל נמר לה , in bezug auf die Mischna (Nazir VII): אמר ר' אלעזר 6 משום ר' יהושע.

Beispiele für נמר , lernen, ohne Angabe des Lehrers und ohne Objekt: Chag. 3a: יביון דלא שמע לא נמר ; Sabbath 31a (Hillel zum Proselyten): זיל נמור . Mit Angabe des Objekts: Berach. 49a (Chisda): אי זכאי נמירנא לשמעתיה (Chisda): ברכת מזונא לא נמירנא לא נמירנא לא נמירנא לה לכוליה תלמורא (Sabbath 21a (Abaji): הוה נמירנא ליה לכוליה תלמורא (Chag. 3a: דהוו נמירנא ליה לכוליה תלמורא (Baba Mezia 84a: מירי אורייתא (מירי תורה בעתיקתא קשי מחדתא 29a: Joma 29a: מירי בעתיקתא קשי מחדתא (ses ist schwerer altes wieder zu lernen, als neues zu erlernen").

כי הוה גמיר רבי תלת עשרה אפ: bed. lehren. Nedarim 41a: פי הוה גמיר רבי תלת עשרה אפר בני הוה גמיר רבי תלת עשרה שבעה מנהון (vgl. Nidda 24a). Chagiga 13a: בתר דאגמרון אמרון ליה

¹ Hs. München מתני מתני ² In Hs. München und anderen Quellen fehlt dieses Wort. ³ Hs. München setzt hinzu: ארי מאה וימני ³ Userhundert ist eine hyperbolische runde Zahl. ⁵ Vielleicht ist der Ausdruck elliptisch gemeint, etwa במר למתני oder ממר למתני Daß ממר למולף das erfolgreiche Lernen, im Gedächtnisse Behalten, bedeutet, im Gegensatze zum Vergessen, sieht man am Ausspruche Samuels über die Halachasätze, die während der Trauer um Moses rergessen wurden (Temura 15b): אישרכה להו אישרכה ורנמירן להו הוו נמירי כמשה (Temura 15b): אישרכה להו אישרכה ורנמירן להו הוו נמירי כמשה (Temura 15b): אישרכה להו אישרכה ווינמירן להו הוו נמירי במשה (Temura 15b): אישרכה להו אישרכה ווינמירן להו הוו נמירי במשה (Temura 15b): אליעור להו אישרכה להו אישרכ

יקא מנסרינן להו ; Joma 57a unt.: יקא מנסרינן להו ; Joma 57a unt.: יקא מנסרינן להו ; Joma 57a unt.: יקא מיבעיא לי לאנטורי ללויים ; Sabbath 124b unt. (Raba): א מיבעיא לי לאנטורי ללויים ; Sabbath 124b unt. (Raba): א נמירי מינסר נמי מנסרי (nicht genug, daß sie nicht lernen, sie woller noch lehren).

Sowie das tannaitische Äquivalent von אמר, nämlich למר, nicht nur da Lernen im eigentlichen Sinne, die Aneignung des Wissensstoffes bezeichne sondern auch das Lernen, die Erkenntnis eines Gegenstandes auf Grund eine andern, d. h. die Herleitung des einen von dem andern, so wird auch """ dieser letztern Bedeutung angewendet. Berach. 20a ob., Chullin 98b: 100 מינה; Pesach. 42b; לא נמרינן מסיני; Nidda 42a; מכשר וחלב לא נמרינן; Ernbin 2b יטרי פינפר נפרי מהדרי להא פילתא :(Raba); אולם נפר נפרי מהדרי להא פילתא :(Raba) מפתחו של אולם נפר ינסרה :, Zebach. 57a unt.: ימרה הוא דנסרי הוא דנסרי מהדרי; Sota 44 b unt.: ינסרה כל תנאי מהיכא נמרינן : Gittin 75b; כל תנאי מהיכא נמרינן ; Baba Bathra 130b unt א תנמרו מיניה. Hervorgehoben seien die Beispiele, in denen es siel um die Deduktion auf Grund der Wortanalogie handelt. Sabb. 27b unt.: " מר העברה העברה מיום : 20 Num. 19, 14 und Exod. 40, 19; ib. 96b, אהל אהל ממשכן במר לה לה מאשה : zu Exod. 36, 6 und Lev. 25, 9; Kidd. 23a; ממר לה לה מאשה, zu Dent 24, 3 und Exod. 21,7; Sukka 5 b ob.: פני פני גמר, zu Lev. 16, 14 und Gen. 27,30 Bechor. 15b: נמר בשעריך בשעריך, zu Deut. 15, 22 und 12, 21; Chullin 136b מתר לנר לנר מהתם, zu Deut. 26, 12 und Lev. 19, 10. - Zebach. 49b ob.: א הוא מכר .s. unt., Art מכר im Gegensatz בער סכללו ולא כללו נמר מיניה. — Über נמר Gegensatz בער. סבר s. unt., Art

Das Partic. plur. masc. נמירי findet sich im babyl. Talmud oft als Ein führung von Traditionssätzen verschiedenen Inhaltes; es hat dann dieselbe Be deutung wie in dem vollen Satze: הילכתא נמירי לה, Sabbath 97a, Pesachim 17 ob., Sukka 6a, Nazir 30b, Baba Kamma 110b.4 Unter den mit dem Wort eingeleiteten Traditionen finden sich auch halachische Grundsätze, z. ! Berach, 12b (andere Abschnitte, als die von Moses gemachten, dürfen im Bibe texte nicht gemacht werden); ib. 28a (מעלין בקדש ולא מורידין) 5; Jebam. 46b (ן מבילה מבילה); Menach. 62b. Aber der größere Teil ist nichthalachisch. W finden unter ihnen Thesen ethischen Inhaltes: Berach. 29a ob. (zitiert w Abaji: מכא לא הוה בישא; Sanh. 45a und Sota 8a (zitiert von Raba)6; Sota 11 (zitiert von Chisda). Ferner agadische Traditionen zur biblischen Geschicht Erubin 63b (zitiert von Jochanan); Ab. zara 9a; ib. 14b (zitiert von Chisch Abraham besaß ein Werk über den Götzendienst, welches vierhundert Kapit umfallte). Archäologische Angaben: Sukka 5b (zitiert von Acha b. Jakob, üb die Cherubim); Zebachim 54b (Topographisches über Jerusalem); Menacho 88 a (aus dem Tempel von Jerusalem); Pesach. 52 b (zitiert von Jose b. Chanin über die Tiere und Pflanzen der Provinzen Judäa und Galiläa). Astronomische Berach. 58b unt. (zitiert von Samuel). Meteorologisches: Berach. 59a (zitie

Rabba (Hs. München Rab).

¹ S. C. Levias, Grammar of the ... Babyl. Talmud, p. 175. 2 S. audie Bemerkungen von C. Levias über במר, כות נמר במר in Hebrew Union Collegannual, 1904, p. 151 f. 3 Eigentlich eine Passivform, aber in aktivische Sinne gebraucht. 4 S. auch Sabbath 28 b: במירי לה במירי לה in Gemerkungen von C. Levias über במירי לה in Sabbath 28 b: במירי לה in Sabbath 28 b

von Abaji). Physikalisches: Sabbath 92a. Naturgeschichtliches: Chullin 63a (zitiert von Abaji). Aus der Geisterwelt: Sanhedrin 44a. Eine Erfahrung aus den Verfolgungszeiten: Taan. 19a.

Das Substantiv בול (stat. emph. אמול) bezeichnet zunächst das Gelernte, den erlernten Wissensstoff. Chullin 103b: רבי אסי נמריה איעקר ליה (Assi hatte das Gelernte vergessen); Sanh. 82 b unt.: ואדכריה רב לנמריא (vgl. Pesachim 69a); Menach, 7a: ושתא לאדכורי נמריה R. Hasch, 14b: ר"ע נמריה אסתפיק: R. Hasch, 14b: ר"ע אנב שישפך רהים לך נמרך :Assi antwortet ib.: אנב שישפך רהים לך נמרך. Assi antwortet עמר נמרא נמיר לה Besonders häufig ist die Redensart אין אנב שימפי רהים לי נמרי emandem, der einen Lehrsatz als mündliche Überlieferung von seinem Lehrer überkommen hat; so Erubin 38b (Rab),2 Taan. 2b (Abahu), Schebuoth 12a (Jochanan), Rosch Haschana 4a (Rabba b. Lima, in bezug auf eine Erklärung Rabs zu dem Worte שנל, Neh. 2, 6), Zebach. 13a (Ben Azzai). Im Plural bedeutet die Redensart נמרא נמירי לה dasselbe, was die eben besprochene kürzere Formel נמידי.3 - In Erubin 53 a wird gesagt, daß Jochanan in dem Lehrhause Hoschajas wohl die Mitglieder desselben, was ihre geistige Befähigung und ihre Gelehrsamkeit betrifft, kennen gelernt, aber sich selbst dort keinen Wissensstoff angeeignet hat: לב כל אחד ואחד וחכמת כל אחד נמר + נמרא לא נמר Die spruchurtige Phrase גמור זמורתא תהא, welche mehrere Male in Gesprächen zwischen Joseph und Abaji vorkommt (Sabbath 106 b, 113 a, Erubin 60 a, Beza 24 a, Ab. zara 32b), ist nicht genügend erklärt worden. Zu erwähnen sind noch die Ausdrücke: אצלי אורניה לנמרא (Chagiga 11 b); מרא הוה בידיה (Nazir 39a ob.); נמרא הוא רשלחו ליה (Baba Kamma 61 a); וכולהו נמרא (Sabb. 55 a, Baba Bathra 17 a, in bezug auf agadische Überlieferung); Erub. 78a (Rab): נמרא ולא ידענא מאי מקסג (Kethub. 10b: מרא הוה שמיע ליה מעשה לא הוה חזי als Quelle für historische Daten findet sich einigemal in Taan. 28 b f.; s. auch ib. 20 a; Baba Kamma 82b; Makkoth 23b.

Manchmal steht נמרא im Gegensatz zu קרא oder קרא , wo angegeben wird, daß eine These nicht biblisch begründet, sondern aus der Überlieferung bekannt ist. R. Haschana 31a (Jochanan), von den zehn Wanderungen der das Heiligtum und Jerusalem verlassenden Gottesgegenwart (Schechina) und den zehn Wanderungen des Sanhedrin: עשר מסעות נסעה שכינה מקראי וכננרן נלתה סנהדרין (bebendaselbst: עשר מסעות נסעה שלכה אל נסרא למה לי קרא נמרא (cebendaselbst: אלא למה לי קרא הילכתא האל נמרא ... וקרא למאי אתא — Kerithoth 19a: אלא נמרא ... ממרא פליני לה משרא ... ממרא ... ממרא ... ממרא ... מומרא ... מומרא simon streiten auf Grund verschiedener Überlieferung, nicht auf Grund weichender Bibelexegese).

אממה רומרא ("im Namen der Überlieferung") bedeutet, daß etwas ohne Nennung der Gewährsmänner mit Berufung auf die Tradition vorgetragen wird. Der Ausdruck findet sich bei Aussprüchen der babylonischen Amoräer Abaji (Joma 14b) und Acha b. Raba (Jebam. 86a, Kidduschin 53a) und in einem

Berichte über Hillel (Pesachim 115a). Deutlich ist der Sinn des Ausdruckes erkennbar in der halachischen Legende über David, Baba Kamma 61a, wo es am Schlusse heißt: אראמרינהו משמיה דנמרא, d.h.: er trug die betreffenden Halachasätze ohne Nennung derjenigen vor, denen er ihre Kenntnis verdankte.—Über מברא im Gegensatze zu אסברא. den Art. מברא.

In den Ausgaben des babylonischen Talmud steht das Wort אינורא (abgekürzt 'Di), an der Spitze der Absätze des Talmudtextes, während das vorhergehende Stück der Mischna das Wort מתניתא zur Überschrift hat.! Diese Anwendung des Wortes "Gemara" als Name der gesamten Erklärung der Mischna, also des Talmud, hat sich zwar im literaturgeschichtlichen und volkstümlichen Sprachgebrauch bis auf den heutigen Tag festgesetzt,2 findet sich aber im Talmud selbst nur ganz vereinzelt. Denn wo es die Ausgaben in der Bedeutung von "Talmud" darbieten, dort ist das Wort zumeist durch die Zensur (von der Baseler Ausgabe an) an die Stelle von הלמוד in den Text gekommen. Das einzige Beispiel für den alten Gebrauch des Wortes נמרא in dem Sinne, in welchem es zur Vertretung vom "Talmud" geeignet wurde, ist der unten, im Art. קבעיתו ליה נמי בנמרא (Peal), anzuführende Satz (Erubin 32 b): קבעיתו ליה נמי בנמרא, im Munde eines babylonischen Amora der zweiten Hälfte des dritten Jahrhunderts, In diesem Satze bed. Karp die im Lehrhause fixierte und zum Gegenstande der Lehrüberlieferung gewordene Erläuterung der Mischna, also den autoritatives, aber durch die späteren Diskussionen bis zur Schlußredaktion noch zu erweiternden Talmudtext. Lehrreich für diese Bedeutung des Substantivs ist die Anwendung des Verbums in den Worten eines bab. Amora des 5. Jahrhunderts. Mescharscheja (Horajoth 12a). Dieser sagte seinen Söhnen: ני בעיתו מיעל מינמר קמי רבייכו נרסו מתניתא ועלו ("wenn ihr zu euerem Lehrer hineingehen wollet, שו zu lernen, gehet nur so hinein, nachdem ihr vorher den Text der Mischna repetiert habet"). Hier ist also der Mischnatext das Substrat des Lehrvortrages, während den Inhalt desselben das Verbum כמר bezeichnet. Hierher gehört auch das Epitheton בְּמְרָנָא וְמַרְנָא Tradent und Ordner", mit welchem sich Nachman b. Jizchak, der bekannte babyl. Amora des 4. Jahrhunderts (st. 356). selbst bezeichnet (Pesachim 105b). Dieser Amora ist es, von dem bekannt ist daß er mnemonische Sätze, diese ältesten äußeren Hilfsmittel der Redaktion des bab. Talmuds, aufgestellt hat.4

¹ Es ware noch aus den Handschriften festzustellen, inwieweit dies Überschriften alten Ursprunges sind. In dem alten Fragmente des Traktate Kerithoth, das Schechter und Singer herausgegeben haben (Cambridge 1896) fehlen diese Überschriften. Vielmehr steht an der Spitze des Perek die ganze Mischna desselben, während im Talmudtexte selbst die Absätze teils durch die Uberschrift 'D'ם (= אַכּיסקא, Absatz) bezeichnet sind, teils durch das Wort mit dem das betreffende Stück der Mischna, in gekürzter Form, nochmals dargeboten wird. ² S. die Beispiele für נמרא als Bezeichnung des Talmuds und als Äquivalent für תלמוד in meinem Artikel "Gemara" im Hebrew Union College Annual, 1904, S. 26-36. - Nicht dem Sachverhalt entsprechend ist die Angabe bei Grünbaum, Gesammelte Aufsätze, S. 301: "מורא nur die Übersetzung des Wortes "חלמוד". ש S. unten, Art. תלמוד, - Zuweilen steht ב ב (שתא סדרי an der Stelle des Wortes תלמור, 4 S. Die Agada der babylonischen Amoräer, S. 134.

In palästinensischen Quellen kommt das Substantiv נְּמְר in dem Ausdrucke נמרה של תורה על תורה vor, dessen Bedeutung ist: "Vollendung der Thora", d. h. Beendigung des Studiums der Thora, lie mit einem Gastmahl zu feiern ist, sowie Salomo ein Gastmahl gab (I Kön. 3, 15), als ihm von Gott die Weisheit zu teil geworden war. Schir r. Einl. und Koh. r. Einl.

צבאי Schande, Schmach, Gegensatz von אשבה, Ruhm, Lob.2 Pesikta 111b (Abba b. Kahana): אתה מוצא כל מה שכתיב בישראל וכישראל und ברחב כתיב Dann folgen, mit לנגאי כתיב ברחב לשם eingeleitet, die entsprechenden Bibelstellen, in denen ähniche Ausdrücke Israels Schmach und Rachabs Lob enthalten: losua 2, 12 und Jer. 5, 2; 2, 13 und Ezech. 22, 7; 2, 6 und Zeph. 45; 2, 6 und Jer. 2, 27; 2, 13 und Jer. 9, 5,3 — Der Agadist Levi leutete sechs Monate lang die Worte in I Kön. 21, 25 zu Ununsten Achabs (לנגאי), nachher ebenso lange zu seinen Gunsten נה (לשבה), j. Sanh. 28b 17. — Tanch. B. כדורותיו 6, zum Worte, כדורותיו יש דורשין לעבח ויש דורשין לנגאי :Bbenso Pes. r. c. 6 (25b), zu Kön. 7, 51. — Jer. Bikkurim 65c 43: תריו אומרין חד אמר לשבח וח א' לנגא (zu Exod. 34, 8); vgl. b. Kidduschin 33b, Tanch. B. 170 4. — Tanch. B. יקהל 3, zu den genealogischen Angaben in שבח לו שבח ל שבח מ einerseits und Lev. 24, 11 andererseits: שבח לו נגאי לו נגאי לאביו... נאי לאביו. . . . נגאי לו נגאי לאביו. . . . מנאי לאביו. 3, zu Num. 25, 11 כל מקום :26 בלק .Tanch. B. פנחם לשבח וומרי לננאי :14 md שנאמר העם לשון ננאי הוא וכל מקום שנאמר ישראל לשון שבח הוא; dann verden als Beispiele für die erste These folgende Stellen zitiert: Num. 11, 1; 21, 5; 14, 11; 11, 10; 14, 1; Exod. 32, 1; Num. 25, 1. — לולר. Sam. c. 1 (7), zu I Sam. 1, 2: הכתוב פותה שבחו ומוכיר נגאו. Lev. r. c. 2 (פ): דבר של ננאי. — Aus der Halacha des jerus. 'almuds: Jebam. c. XII Ende (13a): אית תניי תני חליצה ננאי אי מה לנגאי לשבח ; ib. 4c 47; ת' ת' ח שב.

, dass. was נגאי. Gen. r. 84 (9), zu Gen. 37, 4: מתוך גנותן של שבמים אתה יודע שבו

ברס, Kal: bewirken. J. Erubin 21c 16 (Jochanan), in der

S. Die Agada d. pal. Am. III, 244, 5, wo nachzutragen ist, daß in Koh. r.

Autor nicht Eleazar, sondern Jizchak genannt wird. — Hier sei noch auf

Wort אומר hingewiesen (gekürzt ''בווים), mit dem Bibelzitate gekürzt werden.

ist eigentlich eine Anweisung, den angeführten Bibeltext bis zu Ende zu

Zitieren (⇒ לקרות ביווים לענות לקרות ביווים ב

גְּרְכָּאָ אָמָרָה, in der Bed. "selbst". Die Redensart בְּלְבָּרְמָה אָמְרָה findet sich, zumeist im Munde des Amora Jose, mehrere Male im jerus Talmud: Pea 18d 70 (Mana), Demai 24d 50, Schebiith 38a 40 (Mana), Pesachim c. IX Ende, Kethub. c. III Ende und c. IX Ant; Gittin 46b 9; Schebuoth c. V Ende, Ab. zara 45a 29. Sie bedeutet: die betreffende Mischna (oder Baraitha) selbst besagt es (hebräisch würde die Redensart so lauten: כל עצמו אין כתוב רעהו אלא בשואל. Vgl. B. Kamma 5d 46 (Baraitha): כל עצמו אין כתוב רעהו אלא בשואל (Exod. 22, 13).

Dal, Peal, eigentlich: zerreiben, zermalmen, dient zur Bezeichnung der im Hersagen des Lehrstoffes bestehenden Wiederholung desselben. Die Aneignung des vernommenen Lehrstoffes ohne Hilfe schriftlicher Aufzeichnung konnte nur durch stetige Wiederholung desselben gesichert worden. Zur anschaulichen Bezeichnung dieser Tätigkeit des Studierenden bot sich der Begriff des Zermalmens oder Zerstossens der Getreidekörner (vgl. biblisch (gl. Das Hersagen des Gelernten durch den für sich Studierenden geschah entweder laut oder leise. Taan. 24a oben: יומא חד שמעיה דקא נרים (eines Tages hörte Jose b. Abin, wie Aschi einen halachischen Lehrsatz Samuels hersagte). Erubin 53b unt.: Beruria, die Gattin Meirs, fand einen Schüler, wie er leise studierte (mn קא גרים בלחישה). In der Legende von Davids Tode (Sabbath 30b) heißt es, daß David den ganzen Sabbathtag hindurch הוה יתיב ונדים. In der Legende von Simon b. Jochai und seinem Sohne (Sabbath 33b); sie saßen den ganzen Tag bis an den Hals im Sande und studierten (נרסי). Simon, der Sohn Jehudas I., un Bar Kappara הוו יתבי וקא נדס' (Moed Katon 16a). Von Samuel und Mar Ukb heißt es (M. Kat. 16b): מי הוו יתכי נרסי שמעתא ב Es scheint, daß bei gemein samem Studium zweier, wie in den angegebenen Fällen, der eine zuhörte während der andere sprach. — Abaji erzählt (Megilla 29a): דיש הואי נריסנא מביתא . . . הואי נריסנא בבי כנישתא . . . הואי נריסנא בבי כנישתא . . . הואי נריסנא בבי כנישתא על נהרא דמיא יבי שמעתא: Wer des Flusses zu studieren (Kerith. 6a, Horajoth 12a): אונרוסו על נהרא דמיא ברי על נהרא דמיא ברי ברי בי הוה בפק בי הוה לי בי הוה לי בי הוה לי בי הוה בפק פומיה מגירסא. In der oben erwähnten Legende von David heißt es: לא הוה פסק פומיה מגירסא. Das in der Jugend dem Gedächtnis Eingeprägte heißt אוירסא דינקותא (Sabb. 21b). — Erubin 28b; בי הוה בי הוה (das Erlernte im Gedächtnisse zu behalten). — In Sukka 28b unt. wird שינרי von מינרס שינרי (bloß im Gedanken studieren) unterschieden; in Baba Bathra 21a heißt בי אונרי (das Erlernte im Gedächtnisse hat; אורים אונרי בי שינרי שינרי אינרי שינרי שונרי בי שונרי שינרי שונרי שונרים בי שונרים בי

Die palästinensische Literatur bietet מום nur in der Angabe: יודן גרס לה, Schocher tob zu Ps. 1 (5), deren Sinn nicht klar ist.2

לרע , Kal: hinwegnehmen. Eine exegetische Norm Jochanans (tradiert von Ammi) lautet: לרוש מתחלת הפרשה לסופה (j. Sota 20 a s, Nazir 53 d 73, Horaj. 46 a 24): man darf — zum Zwecke halachischer Deduktion — den Bestandteil eines am Anfange des Abschnittes stehenden Wortes von dort wegnehmen und ihn am Ende des Abschnittes verwenden.

Im bab. Talmud lautet eine ähnliche Regel: נרעין ומוסיפין ודורשין (Joma 48a, Baba Bathra 111b, Zebach. 25a, Bech. 44b). — S. unt., Art. אלה.

٦

י Seine andere Mahnung s. oben S. 32. 2 S. hierüber Ag. d. pal. Am. III, 271. — Das in Exod. r. c. 5 (1) zu lesende גרסיגן fehlt in den Paralleistellen: Pesikta 126a, Schir r. 8, 1. 3 S. Die Ag. d. pal. Am. I, 266, 4.

⁴ Vereinzelt ist die Anwendung des bloßen הכתוב מדבר in Pes. r. c. 27 (132b und 133a), wo mit dieser Formel zu einer Bibelstelle eine andere, Ähnliches enthaltende zitiert wird; zu Jer. 2, 4: Prov. 23, 22; zu Exod. 20, 16; Ps. ²⁷, 12. ⁵ Var.: מתחלת המכות הכתוב מדבר .

תבת. Rede, speziell Gottesrede, in welcher Bedeutung d Begriff auch personifiziert wird. Lev. r. c. 1 (9): זלאך קורא והדיבור מדבר ib. (5 Ende): אלא קרא הדיבור אלא למשה Schir r. 1, 2 g. An לא היה הדכור מדבר עם משה :ib. 2, 13: מדב מדבור מדבר עמך Von den Offenbarungsworten am Sinai heißt es: Lev. r. c. 1 (1 Schir r. 2, 3 E.: ידו פרצופין היה הדבור יוצא Schir r. 1, 2 g. An קול הדיבור :ib. 2, 3 E.: יוצא מפי הקב"ה; ib. 5, ני דבורים שמעו ישראל מפי הק"בה :ib. 1, 2 g. Anf. מקול דיבורו הראשון - Weitere Beispiele für Personifikation des Begriffes דבור Taan. 65d 45, Meg. 72c 52 (aram.): אמר ליה ? Pes. r. c. (12a): מיד קפץ עליו הדבור (zu Jos. 7, 10). Ib. c. 8 (30b): יבר (חבריבור (l. הדיבור (nach Ps. 119, 105). - Ib. c. 10 (40t עי הדבור .(מנו מפי הדבור ib. c. 13 (54a): מי הדבור Statt מפי הד' findet sich in demselben Sinne auch מבי הד' j. Sabbath 15 a 36; j. Erubin 22 c 54; Pes. r. c. 3 (11 b).4 - . der Bed.: Wort der h. Schrift Lev. r. c. 12, 2: הרבור נאמר (nämlich das in Lev. 10, 3 angeführte Gotteswort).3-Bed. auch: Ausdruck (in lexikalischem Sinne). Echa Procem. 32 (Jochanan), vom Substantiv שועה: 'שועה: 'ור זה משמש נ' ; ib. 5, 20: דכורים אמר ירמיה, nämlich vier Ausdrücke fl die Verwerfung Israels durch Gott.

¹ Vgl. B. Bathra 121 b ob.: אלא היה הדבור עם משה 2 S. auch Chagi 14a (Jonathan): כל דיבור שיצא מפי הקב"ה. 3 S. Die Ag. d. pal. A I, 562, 6. 4 S. auch Chullin 5a, 5 Aus Sifra z. St. (45 d). Bichtiger wäre: הראשונים.

ת לעולם: Schir r. 4, 4 E, משם יצאו דבדות לעולם; Sch. tob zu Ps. 78 (1), ולא הדברות בלבד

Im babylonischen Talmud ist דְּבֶר תּוֹרָה ein ständiger Ausdruck für die aus der Thora, der schriftlichen Lehre sich ergebenden Satzung; er wird dann angewendet, wenn angegeben werden soll, daß die traditionelle Lehre eine von dem "Worte der Thora" abweichende Praxis feststellt. So lautet ein oft wiederholter Ausspruch Jochanans über das Besitzrecht des Käufers an dem לבר תורה מעות קונות ומפני מה אמרו משיכה :durch Kauf erworbenen Gegenstande עליה (Erubin 81 b, B. M. 46 b, 47a, Chullin 88a). Von Jochanan stammen auch andere, das דבר תורה den rabbinischen Bedimmungen (דבריהם) gegenüberstellende Halachasätze, s. Pesach. 92a unt. (und Parallelstellen), Kidd. 18a; Baba Mezia 57a, Baba Bathra 114b (im Namen Jehuda b. Simons)2; Zebachim 32b. Auch andere palästinensische Amoräer escheinen als Urheber solcher Aussprüche, und zwar: Chanina b. Chama, Jebamoth 122b; Josua b. Levi, Nedarim 45a; Chizkija b. Chija, Gittin 53a; Eleazar b. Pedath, Pesachim 91 b. Die meisten solcher Sätze tragen den Namen zweier Schüler Jochanans, welche in Babylonien namentlich seine Ansprüche wadierten: Jizchak (Erubin 4b und Par., Jebam. 113b u. Par.) und Ulla (Kethub. 57 b, ib. 102a, Gittin 55a, B. Kamma 8a u. Par.). Von babylonischen Amoriiern sind als Urheber hierher gehöriger Aussprüche zu nennen: Adda b. Ahaba (Berach. 20 b), Huna (Jebam. 72a), Mescharscheja (Gittin 88b), besonders aber Raba (Berach. 19 b, Sabbath 58 b unt.3, Kidd. 17 b, ib. 73a).

Über דְּבֶר אַּחָר, womit eine neue Erklärung desselben Bibeltextes eingeleitet wird, s. die Bemerkung Maybaums, Die ältesten Phasen in der Entwickelung der jüd. Predigt, S. 28f.

ורין). Das aramäische Verbum (Peal) wird in derselben Bed. wie das bebräische angewendet (schließen, folgern, herleiten). Pesach. 81 b unt.: ימי מינה מהלכה; Nazir 35a: בכלל ופרש למירייניה למירייניה (מינה); Sanh. 75b, Chullin 120b: דנין אפשר מראי אפשר. (Hebr.: דנין אפשר מראי אפשר. ברון מינה ומינה.

יין in der Bed. Schlußfolgerung kommt einigemal im paläst. Midrasch vor. Gen. r. c. 33 (3 Ende) zu Gen. 8, 1: והדין נותן אולים שהכנים עמו בחיבה, die logische Folgerung ergibt es, daß Gott um der zum Opfer bestimmten reinen Tiere willen, die Noah in die Arche gebracht hatte, seiner gedachte. Ganz ähnlich Gen. r. c. 73 (3), zu Gen. 30, 22: דרון בותן שהכניסה צרתה (hier ist nach בותן בותן שהכניסה צרתה). בותן בותן שהכניסה בותן היה לקללה בותן אולים לביתה עוברון היה לקללה (בותן היה לקללו בישור). לביתה לקללו היה לקללו (בותן היה לקללו בישור). בדין היה לקללו (בותן היה לקללו (בות) (בותן היה לקללו (בות) (בותן היה לקללו (בות) (בותן היה לקללו (בות) (ב

¹ Was den pal. Talmud betrifft, s. unten Art. מורה. 2 S. Die Ag. d. pal Am. III, 605. 3 Hier muß statt מבז gelesen werden אבז (s. Dikd. Sofrim). 4 Diese Form kann nicht Inf. Peal sein, sondern ist Inf Pael (s. Levias, § 510), der die Stelle des Peal vertritt, 5 S. Tann. Term. S. 22, Anm. 2, 6 Ruth r. z. St.: מברין הוא שיקללנו S. j. B. Kamma 7 c 2 (halach): דאוי היה שיקללנו 7 In Tanchuma z. St.: דאוי היה שיקללנו 7.

— Pes. r. c. 8 (29b), zu Jes. 29, 11, in Beziehung gesetzt zu 21, 26: אינו בדין שיצאו לחפשי

רוֹק), Peal: genau, sorgfältig vorgehen, sei es beim Sprechen, sei Lernen, sei es beim Interpretieren. Das Perfektum findet sich in der sti Redensart: נפק דק ואשכח הא דתניא (דתנן), mit welcher berichtet wird, mand genauer nachforschte und einen tannaitischen Lehrsatz fand, der Erläuterung des fraglichen Gegenstandes wichtig war; s. Pesach. 19a 19a, Jebam. 105a; Kethub. 81b, Makkoth 16a, Chullin 6a, 31b. Son meist das Part. act. דְייִק angewendet. Joma 83b: יר היה דייק בשמא Makkoth 16 a unt.: ר"ק הכי ; Pesach. 8b: דייק חיצונות; Nidda 45 b יתירה קא דייק (Reth. 31 b: דייק מרישא, דייק מרישא; Jebam. 10a: א לא דייקת זמר .Art דרייק ונמר שמעתתא מפומיה דרביה :Pesach. 52b; מתניתא ממתניתא den Judäern wird gesagt (Erubin 53 a), דרייקי לישנא, dall sie sorgfältig Sprache sind, korrekt sprechen.2 Von den Suranern sagt Raba (Git unt.): דרייקי קראי, daß sie die Bibeltexte genau erklären; derselbe sagt than, dem aus Babylonien stammenden Tannaiten (Gittin 65b): ממרות , er mache einen Unterschied zwischen diesen beiden Imperativf - Häufig wird das Partic, pass. fem. רֵייקא (auch קייקא) angewendet 4, so Redensart: דייקא נמי, d. h. die vorgetragene Meinung erweist sich als ge wogen, als richtig (Berach. 26 a, Sabb. 41 b, 53 a, 154 b, Erubin 63 a, Gitt Ned. 35a, Chullin 119a, Nidda 4b); speziell, wenn eine Bibelstelle die I keit der Meinung erhärtet: דייקא נמי דכתיב (Taan. 6b, Megilla 4a, 6s Kamma 7a, Sanh. 95b). Oft ist מתניתין das Subjekt zu דייקא. So z. B. נמי דייקא (Sabb. 155b, Erubin 43a, 95a, Jebam. 38b, Chullin 141b); כוותיה ד' (Meila 5a), לא דייקא מת' (Joma 64b), מ' כוותיה ד' (Meila 5a), וברייתא נמי דייקא (B. Kamma 75a). In allen diesen Fällen wird von der I (oder Baraitha) ausgesagt, daß sie, genau interpretiert, sich als mit der fre Ansicht übereinstimmend, also derselben als Beweis dienend, erweise. gehört auch: קראי לא כמר דייקי ולא כמר דייקי (B. Kamma 3b), d. h. di stellen dienen, genau erklärt, weder dem einen, noch dem andern der ten Autoren zum Beweise. - Das Substantiv ND197 bed. das Ergel näheren Erwägung; das Wort findet sich entweder in der Verbindur דמתניתין (Sabb. 37 b, 92 b, Jebam. 39 a, Kethub. 17 b) 5, oder zu dem Urh Erwägung in Beziehung gesetzt, wie דיוקא דרבא (Jeb. 4b), רמי בר חמא (B. Mezia 8a), דיוקא דילך (Meila 16b).

אריין, als Adverbium gebrauchtes Substantiv, in der Bed.: g nehmen. Temura 12b, in bezug auf die Auffassung von Num. 19, 17: אר אין האריין, der zweite Teil des Bibelverses — ונחן עליו — ist genau zu nehmehalb man das Wasser erst dann in das Gefäß tut, wenn die Asche be Gefäße ist. Ib.: מאי הוית ראסרת סיפיה דקרא דווקא דילמא רישא דווקא אות. — 1 מאי הוית ראסרת סיפיה דקרא דווקא אות דווקא בילאן בילאן בילא בילאן בילאן אות מון בילא בילאן בילאן אות בילא בילאן בילאן אות בילא בילאן בילאן אות בילא בילאן אות בילא בילאן אות בילא בילאן בילאן אות בילא בילאן בילאן אות בילא בילאן בילאן אות בילא בילאן בילאן אות בילאן בילאן בילאן אות בילאן בילאן אות בילאן בילאן בילאן אות בילאן בילאן בילאן אות בילאן בילאן בילאן בילאן אות בילאן בילא

¹ Dem entspricht in der paläst. Quelle (j. R. H. 59a): איר דורש שנות. ² S. Die Anfänge der hebr. Grammatik, S. 6. ³ S. Levy,

⁴ Levy, I 384 b f. versteht diese Form irrtümlich als Partic. act. P als Perf. Pael. ⁵ S. Tann. Term. S. 24, Anm. 4. ⁶ Der maso Text hat לאי, nicht אל (s. auch Joma 55a). ⁷ In Gen. r. c. 82 s

PRIT, Peal: drängen. Eine eigentümliche, von Raba (Pesach. 59b) angewendete Redensart lautet: שבקיה לקרא רהוא (והוא (והוא) דחיק ומוקים אנפשיה, lasse den Bibelvers, denn er drängt und behauptet sich selbst. Es ist dies in bezug auf den zwischen zwei Bibelstellen gefundenen Widerspruch gesagt, der damich beseitigt wurde, daß man den einen Bibelvers auf eine gezwungene, im Wortlaute nicht gelegene Weise interpretierte. Jene Redensart besagt nun, daß er betreffende Bibelvers selbst den Zwang in sich enthält und auf die seinen ahalt einschränkende Interpretation hindrängt. Die Redensart ist noch angewendet Kidduschin 68a und Nidda 33a (auch hier Raba). — Baba Kamma 3a, 106a: שינויא רחיקא, eine gezwungene Antwort; Plural: משנוי רחיקא, Kethub. למאי רוחקיה (was zwingt Rab dazu), ebenso Jebam, 24b, Kidduschin 63a; וחסרא רוחקיה, Nazir 18b.

(מינותה (הרכוותה (הרכוותה (מרכוותה (מר

Aramäisch. Peal, ולא דמי, Ruth r. 4, 7 Ende (aus j. Kidd. 19d אין). — Pael: Koh. r. 10, 11 Ende: ורבגן מדמיין ליה

Erubin 51a: היכא דאיכא מידי דרמי ליה מדמי ליה ילפיגן, man leitet Gleiches on Gleichem ab. — מי דמי, ist es denn gleich? Sabbath 12a, Sota 11a. — Sabb. 2a: מרמה מילתא למילתא. — Berach. 19a: מרמה מילתא למילתא. Zebach. 31b:

אַרָאַא, Meinung. Wenn dem Ausspruche eines Autors ein

chlusse eines Berichtes über die Lösung des Widerspruches zwischen Gen. 19 und I Sam. 10, 2 die Bemerkung des Redakteurs des Gen. r. (oder etwa dere Glosse): אוההיא דווקא, d. h. die zuletzt gegebene Lösung sei die richtige. Über שוו דווקא in der Masora s. Frensdorff, S. 3.

י Vgl. den Ausdruck: החקינן מחניתין אתרי מעמי, Kidduschin 63 b. החקינן ומוקמינן מתניתין אתרי מעמי, Kidduschin 63 b. י החקינן ומוקמינן מתניתין in der Masora, s. Frensdorff, S. 3. a In der Parallelstelle (Pesikta מיין). S. Die Ag. d. pal. Am. I, 86. a In der Masora רְּמִיין, Frensdorff, S. 4.

תות :B. 5, 14: תורה זקרוקיה של תורה :B. 5, 14: הְקְּהּוּק נמה מצות כמה מצות כמה דקרוקים יש :b. 7, 4: מנה מצות ודקרוקים יש :b. 7, 4: בתורת כהגים תרינ מצות חוץ מן הכללים ומן הפרטים :Exod. r. c. 32 (1): ומן הדקרוקים ומן הדקרוקים.

לימדתך תורה דרך ארץ Die Formel לימדתך תורה דרך ארץ dient zur Einführung von Lehren nicht in engerem Sinne religiösen Inhaltes, die sich aus dem Bibeltexte ergeben. Gen. r. c. 20 (12); 31 (10, 11); 60 (16); 70 (14); 76 (3). Lev. r. c. 9 (6 Ende); 26 (7); 34 (8). Pesikta 1a, 98b. Schir r. 4, 16 Ende. Ruth r. 1, 12. Es heilt auch so: לימדה תורה ד"א, Schir r. 1, 17; Tanch. B. אמור 4, חקת 35, למד (5). פינחס 16; Pesikta r. 17b. ארץ הרץ הרץ Gen. r. c. 7 (5). דרך ארץ לבריות, Tanch. B. נח 28. - Andere Anwendungen des Ausdruckes in der Schriftauslegung: Lev. r. c. 34 (8): ארץ ארץ . . היא; Gen. r. c. 32 (דרך ארץ . . ברם הכא . . . Schir r. 1,1 g. E .: ומייתי לה ר' יונתן מדרך ארץ, nämlich die chronologische Aufeinanderfolge in der Abfassung der drei salomonischen Schriften bewies er daraus, daß in der Regel die Jugend die Zeit ist, in der man Lieder verfaßt, das Mannesalter die Zeit für Sittensprüche, das Alter die Zeit für Betrachtungen über die Nichtig keit der Welt. - Tanch. B. בשלח 10, zu Exod. 13, 17: א נחם . . כדרך כל הארץ כיצד דרך הארץ . . Pes. r. 100b: לך ללמוד מדרך הארץ. — Tanch. B. וישלה 54, zu Gen. 32,5, um die Singular

יל דעת רבי, .. על דעת רבי .. על דעת רבי , Schir r. 4, 4 Anf.; על דעת רבי , אלכסנדרי דרש דעת אחרת אחרת .. S. auch Art. אלכסנדרי דרש דעת אחרת .. S. auch Art.

² Aus dem bab. Talmud sei erwähnt: מאי דעתך, Sabbath 47 b, Pesach. 48≡ Kidd. 65 b. S. auch Art. מלק, 3 S. Tann. Term. S. 23 f.; J. Enc. VI, 67. ⁴ In einem Ausspruche des Tannaiten Jehuda b. Ilai.

der Tiernamen zu erklären: דרך ארץ השיח. Hier hat דרך ארץ die Bed. von דרך ארץ.

Im babylonischen Talmud findet sich häufig der entsprechende aramäische Ausdruck: אורח ארעא. אורח ארעא. So besonders in der negativen Formel: אלא אורח ארעא. Berach. 7a, 49a, 62a, Sabbath 140b, Pesach. 69a, Chagiga 13b, Bosch Hasch. 8b, 31b, Joma 17b, 27a, 50b, Megilla 16a, Kethub. 10b, Sota 21b, Baba Mezia 71a, 84b, 86b, Baba Bathra 74b, Ab. zara 10b, Sanh. 17a, 82a, Chullin 83a, Kerith. 10b, Tamid. 26b. — אורח ארעא קמשמע לן, Beza 25b, Kethub. 56a. — אורח ארעא היא (אורח ארעא היא ב) אורח ארעא היא 3a, 3b.

דרש, Kal: den Schrifttext auslegen, erklären.2

- 1. Das Verbum mit dem Gegenstande der Auslegung als Objekt. Pesikta 31 b, 37a: מים פנים (wenn ihr den Ausdruck היו יודעים לדרוש אם ללקיחה אתם דורשים (wenn ihr den Ausdruck הף, Gen. 5, 24, zur Grundlage der Erklärung nehmet). J. Bikkurim 64a 21: וכולהון מקרא אחד הן דורשין (s. auch Art. מקרא במקרא אומר לך דרשני 13: וישב , zu Gen. 37, 20; Pes. r. 35a unt.: אין המקרא אומר אלא דרשני, zu Hoh. 7, 3.
- 2. Das Verbum ohne Objekt. J. Schebiith 35 b 34, 36 a 16: מר דרשו : 9 בראשית החרה. B. לקרות אתה יודע לדרוש אי אתה יודע בראשית. Hierher gehören die Fälle, in denen biblischen Personen die Auslegung einer Bibelstelle zugeschrieben wird. Lev. T. c. 25 (6): שלא ברהם אבינו ודרש משה : 11 יתרו 11: ישב אברהם אבינו ודרש היו דורש היו דורש בו אומרים : 16: אלא לישי יושב ודורש כן :Ruth r. IV Anf.: כך היה בועו דורש בו וכלהון דורשין מטעם אחד : 9 (מרו ברש בורש כך :177a: סמאן דרש אבנר : 19 וישלח Ben. r. c. 47 (2): ממון דרש אבנר : 16: שלח ביעקב : Pes. r. 16: בנותם בעצמו : Exod. r. c. 33 (5): ברוש פינתם בעצמו : Exod. r. c. 33 (5): ברוש פינתם בעצמו : 15.
- 3. Das Verbum in der Bed.: die Schrifterklärung oder anderes öffentlich vortragen, predigen. Lev. r. c. 15 (3): מעשה בארם בארה היה דורש. Lev. r. c. 15 (3): אחד שהיה יושב ודורש הי ib. c. 29 (2): דרש היה דורש ד' ib. c. 5 (1): דרש הי לוי בן סיסי ib. c. 25 (7): דרש הי מאיר דרש הי מוע את הדרשה ברנים לשמוע את הדרשה בונים (ib. לך לך לך ib. לשמוע את הדרשה ברנים על הנסא Hierher gehört aus der Pes. r. c. 6 (25a): . . ועכשו אתה אומר . . . ועכשו אתה אומר . . . Das ist ein Ein-

wurf, der dem Hörer dem Prediger gegenüber in den Mur gelegt ist. Ib. (23a): לא כשם שררשת (Nechemja gegen Jehuda

Hithpael. Jer. Kethub. 27d 12, 19: מתדרש, מתדרשה.2

Das aramäische Verbum. Peal zu 1. J. Pesach. 34a 35, 3 קרֵיִי דְרָשׁ; Gen. r. c. 5 (7): פסוקא יתיב ודריש (ב) דריש (ב); Koh. r. 6, מאיר לא דרש קציר רבנן דרשי j. Pea 18a 58: מאיר לא דרש קציר רבנן דרשי j. Joma 40a 40, 45; Pesach. 35a 28 ff.: יוסי הגלילי דרש j. רבנן דרשין j. בהוון דרשין j. יתיב דריש j.

Zu 1. Pesach. 22b: את לא דריש; ib. 43b: דרריש כל; Nazir 65b: אתים אתים אתים אתים בגן לא דרש אתים אתים אתים בגן לא דרשי אתים איל ואיתעביד לי ניסא בהאי קרא דרשינא: Berach. 58a unt.; איל בהאי קרא בהאי קרא באי ("weil mir durch diese Bibelstelle ein Wunder geschehen ist, will ich auslegen"). Chullin 142a: אילמלא דרשיה אחר להאי קרא Kidd. 20a, Arachin 30 שינהו רב נחסן: Arachin 30b: שינהו רב נחסן. להני קראי כסיני

Zu 2. מאי דְרָשׁ ; Sabbath 87a, Taan. 22a. Plural, מאי דְרָשׁ : Erubin 63
Taan. 30b, Meg. 14a, Nidda 57a. Pesach. 18a: דרשי הכא הכא הכא הכא הכא דרשי הכא למידרש ביה הכא למידרש. Pesach. 24b, 77b, Bechor. 6b, Chullin 118b: דרשינן היכא למידרש. Jebam. 94b: אורה ליה למדרש ביה מרנניתא ודרש ביה הספא Außerung Es über die in der Mischna, Jebam. X, 3 mitgeteilte Deutung Eleazar b. Matthi zu Lev. 21, 7: er hätte eine wertvolle Deutung geben können und gab ei wertlose. — Mit der Präpos. ביה האול האול מאי דרש ביה אול ביה ביה מאי דרש ביה ביה ביה האול (Rrub 16b, Sukka 27b, Makkoth 4b, Chullin 91b, Temura 21b; אול הול א תפיש למדרש (והדרוש 16b, Sukka 27b, Makkoth 4b, Chullin 91b, Temura 21b; המשכחת דרוש ביה ולהו לא תפיש למדרש (והדרוש האול של 16b bezug auf die in der Mischna Sanh. XI, 1 genannten bi lischen Personen.

Zu 3. Beza 28a unt.: דרשינן משמך; ib. תדרשון משמאי.

Das Substantiv דְּרָשׁׁ (st. emph. לְּרָשׁׁא) bed. sowohl die Tätigkeit d Schriftauslegung als deren Ergebnis. Jebam. 54b: ארא ארא זי רכוליה קרא לדרשא, nachdem der ganze Bibelvers dazu bestimmt i

י Im bab. Talmud sehr häufig; z. B. bei den agadischen Vorträgen Rabs. Die Agada der bab. Amoräer. S. 47f. ² Die entsprechende aramäise Form (מַּרְרָיִשׁ) findet sich in einer exegetischen Regel Rabas, Berach. 60a, 6 (s. unten, Art. מַרָּרָישׁ). S. Die Ag. d. bab. Am. 132. ³ מון דרשי בין ה"א לחי"ת (j. Maaser scheni 56a 42, j. Pea 20b 57, j. Sabb. 9b 76) bed.: die Gelehrt machten in der Wortauslegung keinen Unterschied zwischen ה und ה. ⁴ Auch mit ה statt א geschrieben. Levy I 429ab macht ein weibliches Hau wort (= hebr. מַרְרֶשֶׁה) daraus. Das von ihm selbst gebrachte Beispiel א אחרינא hätte ihm das Richtige zeigen können.

Aus den palästinensischen Quellen ist nur die bereits S. 41 unt. angeführte Stelle aus Tanch. B. לך לך לו Ende zu erwähnen, wo das hebräische Wort דרשה öffentlicher Vortrag, Predigt bedeutet. In dieser Bed. wurde das weibliche Substantiv im Späthebräischen allgemein gebräuchlich und ist noch heute der gewöhnliche hebr. Ausdruck für Predigt. Mit dem nur im bab. Talmud vorkommenden aramäischen Substantiv hat das Wort jedoch keinen Zusammenhang. In Koh. r. 2, 6 muß statt מדרשות gelesen werden

h

הבאי, Übertreibung, Hyperbel. Nach tannatischem Vorbilde gebraucht der pal. Amora Ammi diesen Ausdruck zur Bezeich-

י S. jedoch j. Jebam. 8d 3, wo דרשא – דרשא, im Sinne von Schriftdeutung. 2 So zwei Handschriften bei Theodor (p. 34). Die Ausgaben haben: הא מה דאיתמר S. Tann. Term. S. 27. 3 In Koh. r. 7, 2: הא מה דאיתמר S. oben S. 11, Anm. 2.

nung der Hyperbel in Pentateuch (Deut. 1, 28), Propheten (I K 1, 40) und Mischna (Tamid II, 2). Chullin 90b, Tamid 29a.

עפית, zusichern. Zur Bezeichnung der göttlichen Zusa Verheißungen angewendet. שהבטיחן הק"בה "j. Sabbath 10d 12 j. Erub. 29c 23). הבטיחני הק"בה "Tanch. ל לך לך 17 (zu Gen. 12 הבטיחני הק"בה (tannaitisch), Lev. r. c. 17 (6); שהבטחתני לאבותיכם לא שכחת ההבטחה שהבטחתנו (zu Ps. 27, 3), Lev. r. c. 17 (1). לא שכחת ההבטחה שהבטחתנו (בע Ps. 26, 44), Esth. r. 4, 17. והיכן הוא הבטחת הנביאים שהבטחתני (zu Ps. 26, 44), Pes. r. c. 8 (29b). אבל האלהים שהבטיח חי וקיים (zu Ps. 42, 2), Pes. r. c. 1 Anf. (

תְּבֶּּיך . Als Beispiel für . . מַנְּיִד שָׁ in der nachtannaitisc Agada sei zitiert j. Schebiith 35c 28f., die Deutung von Joel durch Jona (j. Berach. 3a 57 ist Baraitha); Gen. r. c. 20 Hoschaja.

מהגרה: הגרה בהנדה: Haggada, Agada. Gen. r. c. 56 (6): ההגרה als Gegensatz zu מן אולפן מן; letzteres bed. halachische Traditi ersteres nichthalachische Schriftauslegung. — J. Pesach. 32a ו רגיל באגרה (lehre mich A.); j. Taan. 65b unt. אלפן אגרה באגרה וויפרחו גפן בהגרה (lehre mich A.); j. Taan. 65b unt. יחיו דגן בתלמוד ויפרחו גפן בהגרה (lehre mich A.); j. Taan. 65b unt. וויפרחו ויפרחו גפן בהגרה (lehre mich A.); j. Taan. 65b unt. Ib. c. 21 יחיו דגן בתלמוד ויפרחו גפן בהגרה (lehre mich A.); j. Taan. 65b unt. ib. 2, 5: יחיו דגן בתלמוד ויפרחו ויפרח

אגדתא, das aram. Äquivalent für הגרה. J. Sabb. 15c והגדה. J. Jebam. 5c unt.: הרא אנדתא הכותבה. . . . הדורשה. דאנדתא.

Chullin 92a: מי רבא באנדתא. Sota 49a: מיה רבא. Sota 49a: מיה רבא. Chullin 60b: כתוב באנדתך. Baba Mezia 116a, B. Bathra 52a: מדר, שמעתא. Saph. 57b: סדר, שמעתא. S. auch die Art. הערתא.

Die Redensart קבָּעֵע עַבְּקָהָ, (eig.: lasse dich selbst gelangen, d. h.: nimm an) wird in den halachischen Erläuterur des jer. Talmud angewendet, um eine Einwendung einzuleiten, der auf die Möglichkeit eines speziellen Falles hingewiesen w Gewöhnlich geht der Redensart die Einführung עַר voran (e Art.). Pea 17d 5, Demai 26b 52; Kilajim 27d 58, Terum. 40 ib. 46b 17; Maaser scheni 53c 4; 54d 22; Sabb. 13b 32; 16d

S. Tann. Term. S. 29, und oben S. 25, Art. NDM.
 S. 33 f.; Ag. d. Tann. I², Anhang, S. 459—481.
 S. oben, S. 8.

Pesach. 33 a 21, 43; Joma 44b 1; Schekalim 49 a 71; Beza 60 a 26; Megilla 73 c 42; Chag. 78 c 53; Kethub. 33 a 28, 43; Nazir 56 b 17; Baba Kamma 4a 73.

Im agadischen Midrasch findet sich der Ausdruck einmal in esikta r. c. 17 (87b). — S. auch unt. Art. ממא

Zu הגיעוך, j. Berach. 5a unt. Erub. 22d 35 s. Art. מחוור.

רורא. Pronomen demonstr. sing. fem. Besonders hervorzueben ist die Formel דכתיב [richtiger הרא הוא (abgekürzt חה), mit welcher in den agadischen Vorträgen der Procemienext an den Perikopaltext geknüpft wird. Mit den Worten "dies st es, was geschrieben steht", wird gesagt, daß das in dem einen exte Enthaltene auch in dem andern sich findet. Besondere Beispiele aus Gen. r.1, Lev. r., Pesikta usw. anzuführen ist unlötig. Die Formel wird auch sonst angewendet, wo zu einem Bibelverse ein anderer analogen Inhaltes angeführt, oder irgend in Gedanke oder eine Ansicht oder Erklärung durch Hinweis uf einen Bibelvers bekräftigt wird; s. j. Pea 16a 46; j. Sabbath 6a 35; R. Hasch. 59a 22; Sanh. 29d 23; Pesikta r. 89a; 99b. In Pes. r. steht, wie auch sonst vielfach, כתיב st. ד)כתיב (ד)כתיב: 69a, 20a, 147a.2 Die Formel lautet auch הדא היא, j. Berach. 14a etzte Z.; besonders oft in Gen. r. (abgekürzt: ה"ה), z. B. c. 56 (2), ed. Theodor p. 57, Z. 9.3

¹ S. Maybaum, a. a. O. S. 17. In Tanch. B. מרח 4 ist mit אות הרה הוא der Perikopentext an den Schluß der exegetischen Ausführung des mit ihm in Zusammenhang gebrachten andern Textes geknüpft (s. Art. הוי).

S.die Varianten bei Theodor. 4 S. oben S. 11.

bed.: Dies kannst du nur in einem bestimmten Falle sagen, aber nicht in anderen Fällen, s. j. Berach. 2b 40; Pea 15b 22; 16b 10; 18d 23, 26; Demai 22d 5; Koh. r. 1, 2: אבל הארץ אבל 25, בבני תורה בעמי הארץ אבל בעמי הארץ אבל 1, Lev. r. c. 20 (10 Anf.); Tanch. B. אחרי 7.

קרְרָאָ, Substantiv unbekannter Herkunft, welches ausschließlich mit den Präpositionen של verbunden vorkommt, und zwar als Adverbium der Att und Weise. Hier verdienen folgende Fälle der Anwendung von בהדיא בהדיא in denen dieses Wort bedeutet: explicite, ausdrücklich; und zwar ist entweder von Bibeltexten oder von tannaitischen Lehrsätzen die Rede. Sabbath 27 b: . . . של הא כתיב ביה לא תלבש (Deut. 22, 11 f.), d. h. bei den Schaufäden steht es ausdrücklich geschrieben, daß sie nicht aus gemischtem Gewebe verfertigt werden dürfen; es bedarf also keiner anderweitigen Deduktionen hierfür. S. ferner Jebam. 3a ob., Baba Kamma 107 b ob.; Berach. 41 b ob.: בהדיא מי כתיבי הל שינורין (s. oben, Art. אמכתה לא קתני לה בהדיא מי כתיבי של הא דכתיבא בהדיא קתני דאתיא מדרשא לא קתני לה בהדיא מי כתיבי M. Baba Mezia VIII, 1, erwähnt nur das, was ausdrücklich geschrieben steht, nicht was erst exegetisch hergeleitet werden muß. In bezug auf tannaitische Texte: אמני לה בהדיא קתני לה בהדיא קתני לה בהדיא, Pesach. 41a, Sukka 46a, B. K. 78b, 82a, 110b, B. B. 19a, Nidda 58a; אמני לה בהדיא קתני בהדיא א הא בהדיא קתני בהדיא, Pesach. 53a.

קהרך, Peal: umkehren, sich von etwas abwenden, davon abgehen, Pesach 120 a: אוור ביה קרא die Schrift ist davon abgegangen; nachdem nämlich in Exod. 12, 8 das Essen von ungesäuertem Brote und Bitterkraut an de Genuß des Passahlammes geknüpft wird, geht die Schrift in V. 18 in bezug au das ungesäuerte Brot von dieser Bedingung ab. — Der Aphel mit dem Akkrativobjekt bed, dasselbe: etwas zurücknehmen. Berach. 13 a: אווי בא ההרויה קרא באווים (Gen. 35, 10), in Gen. 46, 2 zurückgenommen. Jebam. 7 b ob.: און לא ההרויה קרא (Gen. 35, 10), in Gen. 46, 2 zurückgenommen. Jebam. 7 b ob.: און לא ההרויה קרא (Gen. 35, 10), in Gen. 46, 2 zurückgenommen.

הואיל. Konjunktion des Grundes, ein hebräisches Wort, welches auch is aram. Kontexte gebraucht wird und zwar stets mit dem Prädikate durch ו verbunden.² הואיל וכתב בהו , Berach. 25b, Sabb. 149b; הואיל וכתב בהו , Chullin 23i, Sabb. 81b. In der Halacha ist הואיל ואתיא לידן נימא ביה מילתא, als erste

¹ Das ביה ist emphatisch (vgl. הזור בך, Edujoth V, 6). 2 S. Tam Term. S. 37 f. In einem hebr. Satze gebraucht Raba das Wort, Berach, 221 zu Prov. 28, 9: הואיל וחמא אע"פ שהתפלל הפלהו היעכה. — In der Midraschliteratu findet sich die Konjunktion in einem Satze Josua b. Levis, Schir r. Einl.: ואחה מקישו מכל צר

Wort des betreffenden Begründungssatzes, zur Bezeichnung des Motives geworden, welches bei der Entscheidung einer Frage für maßgebend erachtet wird. Pesachim 46 b: אמרינן הואיל אמרינן (Pesach. 38a: אמרינן הואיל אמרינן).

חה. Imperativ Kal des Verbums הזה, sein, mit Anwendung der aramäischen Schreibung (mit ') statt der hebräischen (הוה). Das zum selbständigen Terminus gewordene Wörtchen steht am Schlusse einer exegetischen Erörterung und weist darauf hin, daß der Text, der dieser zu Grunde liegt, hiermit sein richtiges Verständnis gewonnen hat. So z. B. heißt es (Pesikta 57ab) am Schlusse der ersten drei Absätze der Pesikta zu Num. 28, 2 ff. jedesmal: הוי אם ארעב לא אומר לד, um zu sagen, daß der Psalmvers 50, 12, der erste Procemiumtext dieser Pesikta, durch die im Vorstehenden gegebenen Erläuterungen verständlich geworden ist. Dieses הני ist gekürzt aus הני אומר ("sage"), welche volle Formel sich in derselben Anwendung im Tanchuma, aber auch sonst vorfindet. S. Tanch. B. בראשת 281; ib. 37; ib. 4; ib. 10; 23; Schir r. 7, 2 (Procemium zu Num. 29, 35); Koh. r. 2, 2 (Procemium zu Lev. 16, 1, s. Pesikta 168 bf.); ib. 5, 15 (Procemium zu Lev. 23, 10, s. Pesikta 69a). - Mit הני אומר kann aber auch am Schluß des Procemiums auf den durch die Erläuterung des Procemientextes verständlich gewordenen Perikopentext hingewiesen werden. S. Tanch. B. בראשית 11; לך לך לך אל תירא אברם; ib. 29: הוי אומר אשר מגן צריך בידך. — Die Formel הוי אום findet sich auch dort angewendet, wo auf irgend eine These, als aus dem angeführten Bibeltexte sich ergebend, hingewiesen wird. S. Tanch. B. בראשית 12 (בראו מלאכים); ib. 13; Pesikta r. 120b, Z. 1; Exod. r. c. 14 (2). - Ferner wird mit הוי אומר in emphatischer Weise die Beantwortung einer unmittelbar vorhergehenden, zur Erläuterung des Textes gehörigen Frage eingeleitet. S. Tanch. B. ושלח 23 Ende; Pesikta 70b (ובאיזו זכות זכו ישראל לירש את ארץ כנען הוי אומר בזכות מצות עומר); ib. 186a; Schir r. 5, 1; ib. 8. 1. — Die abgekürzte Formel אוי kommt viel öfter vor, und zwar in allen Arten der Anwendung, in welchen הוי אומר sich findet. Also 1. Am Schlusse des Procemiums zum Hinweis auf den Procemientext: Lev. r. c. 14 (2); ib. (3); ib. (9); c. 24 (3); c. 26 (4); Pesikta 73b, Schir r. Einl.

¹ Buber hat mit Unrecht das Wort אומר nach אומר (p. 21, Z. 7) in runde Klammern gesetzt, d. h. gestrichen. Übrigens weichen auch in den anderen Beispielen für המי אומר im Tanch. die Handschriften voneinander ab, indem, wie Buber angiebt, in einzelnen von ihnen אומר fehlt.

(Procemium des Pinchas b. Jair); Echa r. 1, 9; Koh. r. 1, 3 (Prooem. zu Lev. 23, 10); Esth. r. Einl. (Prooem. des Chama b. Chanina); 1, 9 Anf.; Tanch. B. נח 16, לך לך ל, 4, יירא 29, 50, יירא 9, נשא ,31, 29 במדבר ,10, ד שמיני ,1 ויקהל ,11 וארא ,9 וישב ,10 וישלח 30, 31; Pes. r. 18a; Exod. r. c. 16 Ende, c. 18 (5); c. 25 (8); c. 27 (7). — 2. Am Schlusse des Procemiums zum Hinweise auf den Perikopentext, oder sonst am Schlusse der Erläuterung eines Bibeltextes zum Hinweise auf diesen. Lev. r. c. 16 (1); 31 (4); Pesikta 65 a. Schir r. 1, 4 (משכני); 7, 2; Koh. r. 1, 4; 1, 15; 1, 16; 3, 2; Deut. r. c. 5 Anf.; Tanch. B. בראשית 5; ib. 7; וישלח 7, וישלח 7, וישלח משפטים 3; Exod. r. c. 23 (4); Sch. tob zu Ps. 36 (7); 62 (1); 109 (4). - 3. Zum Hinweise einer im Vorhergehenden nachgewiesenen oder aus dem Texte sich ergebenden These. Gen. r. c. 4 (4); 20 (5); 62 (2); 74 (6); Pesikta 111b; Schir r. 4, 4; Echa r. Procem. N. 18; Koh. r. 9, 16; Tanch. B. מות, 20, שמות 5; Pes. r. 54a, Z. 11. -4. Emphatische Beantwortung einer Frage: Gen. r. c. 4 (7). -In Schir r. 1, 4 משכני) Anf.) wird auf Hosea 4, 6 so hingewiesen: . . . הוי מה שנאמר ותשכח

Der hier nachgewiesene Gebrauch des Imperativs הוי במל sich schon in der tannaitischen Halacha nachweisen. S. Tosefta Nidda I, 6 (641, 38): הוי לא אמרו Baraitha Gittin 5a unt.: הוצרכו 3 לומר - S. auch Art. הרי. הרי.

רוה (הוי) (הוי). Verbum von ungewisser Grundbedeutung. Es ist stets mit der Präposition ב verbunden und bezeichnet das Aufwerfen von Fragen und Einwendungen in der halnchischen Diskussion. Jebam. 17a: יחיב רב המבונא היי בשמעתיה (הוי בה רי זירא :Rethub. 72b ob., Nedarim 38b: הוי בה רב עולא וקא הוי בשמעתיה, הוי בה רב אחאי בה רב אחאי. Besonders

י Nur die Londoner Hdschr. hat אות (s. ed. Theodor, S. 109, Z.2); vgl. j. Schebuoth 38c 27. 2 Hierher gehören auch die von Levy 1, 458s, Z. 8ff. zitierten Stellen des jerus. Talmuds. Levy erkennt in dem Worte nicht den Imperativ. Kohut (III, 192b unt.) identifiziert das Wort sogar mit אותר verkündigen, beweisen". 3 Raschi umschreibt im Komm. zu dieser Stelle הור אומר מעחה מונה אומר מעחה הור אומר מעחה הור

מונין בה ig ist אייון, wir warfen dabei die Frage auf, wobei als Redende die unnnten Träger der Diskussionen des Talmuds, die Mitglieder des Lehrhauses, enken sind. S. Sabbath 6b unt., 71a, 99b unt.; Joma 74a ob., 79b; Sukka Megilla 22a ob.; Jebam. 29b; Kidd. 49a ob.; Gittin 60b; Schebuoth 22b; tara 35a, 52b; Nidda 6b ob. — Als Substantiv zu dieser Bed. des Verbums indet sich der Ausdruck הויות דרב ושטואל (Berach. 20a und Parallelstellen), Jehuda b. Jecheskel auf die Erörterungen und Fragen seiner Lehrer Rab Samuel angewendet; und אביי ורבא Dehuda b. Jecheskel auf die Erörterungen und Fragen seiner Lehrer Rab Samuel angewendet; und אביי ורבא Dehuda b. Jecheskel auf die Erörterungen und Fragen seiner Lehrer Rab Samuel angewendet; und Raba's umfassende Wissen Jochanan akkai's (Sukka 28a, B. Bathra 134a).

Im paläst. Talmud findet sich unser Verbum nur vereinzelt: nith Anf. (63c 60), Chija b. Merija sagt zu Mana: הכי הוה אכוך היי .— Das Substantiv, Maaseroth 49d 73: מתניתא יונה אכוך הויה דרי (wo aber statt הוויה דרי viell. gelesen werden ו. הרא).

הוג מוכיח על עצמו , הוכיח הוא מוכיח על עצמו , הוכיח, beweisen. J. Megilla Anf. (69 d): הוכיח על עצמו , הוביח על עצמו . J. Terumoth Anf. (40 a): מעשה שלו . J. Terumoth Anf. (40 a): מעשה שלו . J. Terumoth Anf. (40 a): על מחץ מעשה שלו . על מחץ (עקו . Maaseroth 51 b 25); j. Schebiith 35 a 26: חברת מוכיח בדבר . ב

Beispiele für das Passivum (הוֹכָה): j. Orla 62a 49: הוכח האיסור. Aus dem Hebräischen übernommenes aramäisches Partic. pass. ist: משום , Jebam. 4a; מוכחא מילחא, Berach. 50a.

אוסיף, hinzutun. In der Regel Jose b. Zimra's über שמות, hinzutun. In der Regel Jose b. Zimra's über שמות und tanch. B. שמות 3 und Parall.) heißt es: ואלה מוסיף על beginnt, tritt der alt des neuen Abschnittes zu dem Vorhergehenden hinzu, ist ihm in eine Reihe gestellt.

Eine Regel des bab. Talmuds lautet: אייו מוסיף על ענין ראשון, Pesach. 5a Lev. 23, 39); Jebam. 9a (zu Num. 15, 27); Kidd. 14b (zu Lev. 25, 47); Baba uma 107b, Baba Mezia 95a (zu Exod. 22, 13); Schebuoth 10a (zu Lev. 16, 10); ach. 48a, Kerith. 22b (zu Lev. 5, 17); Chullin 78a (zu Lev. 22, 28). — An gen der angeführten Stellen ist die Regel noch ergänzt durch die Worte:

¹ Nach Buber z. St. gehört dieser Ausdruck nicht dem Texte des Tanchuma sondern ist Zusatz aus Num. r. c. 19 (20). Tatsächlich ist eine solche Andung des Plurals מסוקים in der älteren Midraschliteratur ohne Beispiel.

Die Ag. d. pal. Am. I, 110, 1; 112, 4.

Bacher, Terminologie II.

יילמר תחתו מו עליוו. Ohne Frage ist die Regel tannaitischen Ursprunges -Bechor. 26a (Raba. zu Exod. 22, 21): . . . אמר קרא תעשה הוסיף לך עשייה אחרת. -. Aramäisch. Chullin 65b: ראתא הוא לאוסופי הוא חורה לשנה in bezug auf Deut. 14 im Verhältnis zu Lev. 11.

אהיר, warnen, ermahnen. In den Homilien über penta teuchische Abschnitte, die Gesetze enthalten, schließt das Proce mium vielfach mit den den betreffenden Bibeltext einleitender Worten: לפיכך משה מזהירו את ישראלי ואומר להם: So besonder in Lev. r. Zu Lev. 14, 2: c. 16 (1); ib. (2); ib. (4); zu Lev. 14, 32 c. 17 (1); ib. (2); ib. (3); ib. (5); zu Lev. 15, 2; c. 18 (1); ib. (2); ib. (3), s. auch Koh. r. 12, 7; zu Lev. 17, 3; c. 22 (6); zu Lev. 23, 10: c. 28 (3); ib. (4); zu Lev. 24, 40: c. 30 (1); ib. (2); ib. (3) ib. (7); ib. (12); zu Lev. 25, 14; c. 33 (1); ib. (3); ib. (4); ib. (5); zu Lev. 25, 35; c. 34 (1); ib. (2); ib. (3); ib. (4); ib. (5); ib. (6); m Lev. 27, 2: c. 37. - Ferner in der Pesikta. Zu Deut. 14, 22 97a, 97b, 98a, 98b, 99a; zu Lev. 23, 40: 180b, 181b, 185a (s auch Schir r. 2, 3 Anf.). - Pesikta rabb. Zu Lev. 23, 10: 91b, 92a; zu Num. 29, 35: 201b. — Tanchuma. Zu Lev. 17, 2: אוריי 15; Deut. 14, 22: ראה 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15. — Schir r. Ze Exod. 23, 17: 7, 2. - In Tanch. B. ואתחנן Addit. 2 heißt es zw Einführung von Deut. 31, 29: משה מזהיר כהם; in Tanch. B לפיכך אמר להם משה הזהרו שלא תלוו :5. zu Exod. 22, 24: משפטים ברבית. In Esth. r. 3, 4 legt der Agadist Levi dem Mordecha einen Hinweis auf Deut. 27, 14 in den Mund: ושה רבינו הוהיר לנו פיכך מוהיר לאהרון :9. In Tanch. B. שמיני 8, zu Lev. 10, 9: פיכך מוהיר ist nicht Moses, sondern Gott als Subjekt zu denken; ebenso i Schir r. 3, 7, zu Num. 6, 28: לפיכך מוהיר את בני אהרון ואומר להם ib. 5, 16, zu Lev. 11, 43: מוהיר להם לישראל ואומר להם ; Tanch. מיני 13, zu Lev. 11, 2: לכך הזהירן; ib. בהר 2, zu Lev. 25, 2: מיכך הזהירן .. על .. - Gott ist auch ausdrücklich als Subjekt zu הוהיר genannt Tanch. שמיני 12 Anf., zu Lev. 11, 2: הקרוש ברוך הוא הוהיר ישראל ib. אמור (als Paraphrase von Ps. 12, 7): אמור את מהק"בה מזהיר את ישראל בשביל קרושתן ומהרתן In Tanch. B. וירא 25 sagen König Chanuns Leute (II Sam. 10, 3) zu ihm, mit Beziehung auf Deut 23, 4: אל תאמן בדוד למה שהק"בה מוהירו בשבילנו. S. auch nock Tanch. בהעלותך 1, zu Num. 8, 2: הנרות על הנרות באן הוא מזהיר על הנרות ואף כאן r. c. 31 Anf., zu Exod. 22, 24: לכך הוא מוהיר על העני; ib. c. 31 (4) לכך מוהיר להם. — Gott als redend eingeführt. Tanch. איקרא 3, זו Deut. 10, 18: לפיכך אני מוהירך עליו; Deut. r. c. 5 (8), zu Deut. 17,1

können auch wegbleiben. אמר . . הַּהַרָּה אמר . . הַהַּרָּה . . הוהיר

¹ Auch לישראל. ² Auch לישראל. ³ Diese zwei Wo

Das Verbum in der aram. Aphel-Form und Gott als Subjekt. Baba Mezia la, zu Lev. 25, 17: אימא לא אוהריה רחמנא בלא חונו ; Jebam. 105b, zu Gen. 17,7; לבי (vgl. Sanh. 59b); Baba Kamma 33a, zu Exod. 21, 35; לבי לה רחמנא ; ib. 112a, zu Lev. 25, 36; דינא קמוהר ליה רחמנא .— S. auch ענש ווי.

אוהרה לשון הרע מנין אוהרה. Antrort: Deut. 23, 10. Tanch. שופטים 6 Anf., zu Deut. 16, 19: אוהרה
אוהרה: - לנשיא שלא יושיב את הראוי למטה למעלה והראוי למעלה למטה
הראוי למעלה למטה - In Exod. r. c. 30 (17), zu Exod. 21, 18f. ist aus einer tannaitischen Quelle zitiert: הרבה אוהרות כתובות כאן . . . Dies bedeutet nicht Verbote, sondern die Warnungen gegen den Streit, dessen traurige Folgen in diesen Versen so deutlich vor Augen geführt werden (ebendas.: ההיר אלהים).

In aramäischer Form: אהרתיה מהכא, Sanh. 56a, Makkoth 21a öfters. — אהרתיה ist ein Verbot, das in die Form eines Gebotes gekleidet ist, z.B. Deut. 10, 20; im Gegensatz zu אהרת לא תעשה, s. Temura 4a, Sanh. 56a. (Später verstand man unter אוהרות die Zusammenstellungen der 613 Gebote und Verbote in poetischer Form.)

קראָן, wie? Tanch. B. ווצא 14 zu Gen. 29, 31 wird gefragt: אָרָא, d.h. wie ist es möglich, wie kam es, daß Lea "die Gehaßte" genannt wird. Pes. r. c. 1 (2a) bed. die Frage אָרָא: Wie ist es möglich, daß sie am Sabbath und am Neumond kommen, wann der Neumond auf einen Sabbath fällt? Vgl. j. Berach. 7 c 15f.² 8. auch Art. ברוב.

היינו, das ist es.³ Bei Anführung eines bestätigenden Bibeltextes: היינו, Gen. r. c. 49 (10); 54 (4); Lev. r. c. 20 (1); Tanch. 29; Exod. r. c. 1 (22). — והיינו דכתים. Tanch. B. אוארא; 8;

¹ Beispiel für das Passivum aus b. Bechor. 4 b (Nachman b. Jizchak): בשלוש מקומות הווהרו על הבמוזת בשלוש מקומות הווהרו על הבמוזת בשלוש מקומות הווהרו על הבמוזת, z. B. Nedar. 10 b, Chullin 88 a. ³ Zusammengezogen aus קדי ניהו Levias, § 125.

Exod. r. c. 1 (20 Ende, 22, 28). היינו הוא דכתיב, Esth. r. 1, 2

ק"ק, wie. Bei Anführung von Bibelstellen in Gen. r. sel oft: המ"דא היך מה דאת אמר (gekürzt אמ"ד), s. c. 1 (1); c. 17 (4); j. Bi rach. 2c 70; Schir r. 1, s; 2, 2; Midr. Sam. c. 2 (7); 5 (8). און במר המר המר המר, j. Berach. 8d פר. אמר אמר המר, הכמא האת המר, 2c. Pes. r. c. 17 (87b): הכמא דאת אמר המר; ib. c. 22 Anf. (110b) היך דכתב.

Erubin 51a, in bezug auf M. Erubin IV, 5: הני אלפים אמה היכן כתיבן. An wort הרניא, Baraitha zu Exod. 16, 29.

בּהלא. Der emphatische Hinweis auf eine Bibelstelle הַלֹּא. הוא ("ist es nicht das, was geschrieben steht?") findet sich be sonders in den drei Midraschwerken: Echa r. (1, 9 E.; 1, 10; 1,1 öfters; 1, 17; 2, 2 öfters; 2, 9; 3, 44; 3, 64; 4, 6; 4, 11 E.; 4, 12 Koheleth r. (3, 14; 4, 9; 5, 2; 7, 19; 9, 4; 12, 7) und Esther r. (2, 3, 12; 3, 15; 4, 7; 4, 15; 5, 3ff.). הלא כתוב Echa r. Prooem. 24.—Bei Einwänden auf Grund einer Bibelstelle

ין Vgl. j. Erubin 21 כ 2: מה האת אמר אמר von einer Halacha; ib. 19b 4 אין מה דאת אמר אמר יות von einer Halacha; ib. 19b 4 אויך מה הרימה התימר המן 2 Hier bed. היכמה התימר המן

והלא דברים קל וחומר, Koh. r. 12, 11.

הלכה, Halacha, normierte Satzung 'des mündlichen Religionsgesetzes. Um die Anwendung des Wortes zu beleuchten, seien die verschiedenen Verbindungen vorgeführt, in denen es vorkommt. Ruth r. Par. IV Anf.: וביאר את ההלכה, er erläuterte die Halacha; ib.: זו כל שיבטל הלכה, jeder der diese H. für ungültig erklärt; ib. (j. Sanh. 20c 13, Midr. Sam. c. 20): אין הלכה מתבררת אלא בשלשה, die Satzung wird nur durch drei Personen, die sie bestätigen, evident gemacht. Schir r. 7, 5 (Deutung der Worte וו הלכה שיוצאת מבית שער ומרווחת לרבים :(שער בת רנים, die H., die aus dem Torgemache (der Torhalle, wo die Beratungen stattfinden) hervorgeht und sich in der Öffentlichkeit verbreitet.2 Sanh. 20c ו2: הלכה נצרכה לו, er bedurfte einer Halacha, d. h. er bedurfte der Belehrung über eine Satzung. Lev. r. c. 25 Anf.: נקראת הלכה על שמו, die H. wurde nach ihm benannt, in seinem Namen gelehrt. Ib. c. 13 Anf.: נתעלמה ממנו הלכה, die H. hatte sich ihm verborgen (er hatte sie vergessen); Ruth r. 2, 5: נתעלמה סדר הלכה וb. סדר הלכה הלכה שנתעלמה מעיניך, s. Art. סדר. Ruth r. Absch. V Anf.: לדורות הלכה לדורות; j. Sanh. 20c 14: ער שאני מקיים הלכה לרבים :. Ruth r., Absch. IV Anf. שתקבע הלכה bis ich die Satzung für die Offentlichkeit feststelle.4 Koh. r. 7, 2; man stellt angesichts der Toten-אין שואלין הלכות לפני מטתו של מה bahre keine Fragen über Halachisches. 5 Ib. 7, 7 (Baraitha). Als Weisenjünger ist zu betrachten: כל ששואלין אותו הלכה ממשנתו

¹ Aus dem bab. Talmud. Temura 17a: הלא שרוע וקלום כתיב בפרשה: ² Vgl. j. Sanh. 19c 22: שמשם תורה יוצאת ורווחת לכל ישראל; j. Jebam. 3a 4s (tann.): ³ Vgl. b. Berach. 11a, Pesach. 13a, 100a.

Vgl. M. Baba Kamma III, 9: תימה קיימה הלכה Fragen bilden die Eingänge zu den Abschnitten der Tanchumamidraschim; in einem dieser Midraschwerke (Deut, r.) ist diesen Fragen das Wort הלכה zur Kennzeichnung rorgesetzt. S. Ag. d. pal. Am. III, 506 f.

מאיר פנים בהלכה .- Ruth r. 2, 1: מאיר פנים בהלכה, der leuchtenden An litzes ist (oder: Anderer Antlitz leuchten macht) bei der Be schäftigung mit der Halacha; Koh. r. 1, 9 dasselbe (zur Erklärun des Namens Meir). 1 Schir r. 8, 14: ני חברים שהיו עסוקים בדבר למידי חבמים שמדיינים? Koh. r. 2, 8: 3הלכה ונכבשין זה לזה בהלכה מהלכה, die miteinander in der Halacha disputieren. Exod. r. עמק als Deutung des Wortes עומקה של הלכה .מבין בהלכה als Deutung des Wortes in Jos. 8, 9 (בעם) und 13, b. Megilla 3b, Erubin 63b, Sanh. 44 (Jochanan). כד היתה הלכה בידם (s. Art. הסכים); j. Jebam. 8a: (Josua b. Levi): הלכה – כל הלכה שהיא רופפת בבית דין im Sinn von: theoretische Satzung, als Gegensatz zu מַעשה, aram. אָכָרָא, Praxis: j. Beza 61 b 10: יוה דורש להן להלכה ואינון סברין לעובדא j. Moed Katon 82d 50: דילמא למעשה דילמא איתאמרת דילמא למעשה; j. Sanl 22 b 22: כאן להלכה כאן למעשה. — Im Gegensatze zur biblische Satzung, j. Kethub. 24 d 75: תורה להלכה כאן לדבר תורה - 1. באן להלכה כאן מנהנ מבמל את : Baba Mezia 11 b 41 מנהנ מבמל את : Gegensatze zum Brauche, j. Baba Mezia 11 b ההלכה - Beispiele für הלכה למשה מסיני; j. Sukka 54b 39 (Jochs nan); Schir r. 6, 4 (s. Art. הסכים); Koh. r. 1, 10 und 5, 8 (di Parallelstellen im j. Talmud, Pea 17a, Megilla 74d, Chagiga 76d und in Lev. r. c. 22 Anf.: נאמר למשה מסיני). - Zum Plum als Name einer der Disziplinen der Traditionswissenschal s. Art. מקרא.

mit der angegeben wird, daß die Meinung eines Autors gegenüber der abweichenden Meinung als gesetzlich maßgebend zu betrachten ist, lautet: יחיר ורבים חלכה לחלבה בותו הלכה כחם משנה ; ib. 9a und oft: הלכה למעשה Mib: אולכה כחם משנה ; ib. 92a: הלכה כחותו — Mit השלבה למעשה Jochanan, nach der Mitteilung seines Schülers Assi, ausdrücklich an, daß eine von ihm als gültige Halacha bezeichnete Lehrmeinung auch in der Praxis zu befolgen sei (Baba Bathra 130a). Der Ausdruck השלבה למעשה הלכה למעשה הלכה למעשה הלכה למשה מסיני ist (s. Sanhedrin 11a), findet sich noch Berach. 24a, Sabbath 34a, Beza 29b, Ab. zara 74a. — Beispiele für יחינה למשה מסיני im babylonischen Talmud: Sabbath 28b, 62b, 79b, Erubin 4a, Chagiga 3b, Moed Katon 3b, Joma 80a, Sukka 6a, 34a, 44a, Taanith 3a, Nazir 37b, 56b, Aboda zara 36b, Zebachim 112a, Menachoth 35ab, Nidda 45a, 72b. — In Baba Bathra 12b sagt Aschi, zum Beweise dafür, daß den Gelehrten prophetischer Geist zuteil geworden: מתע דאמר נברא מילתא ומתאמרה הלכה למשה מסיני כוותיה.

Plural. Sanhedrin 106 b: נ' מאות הלכות פסוקות (vgl. im nächsten Artikel den aramäischen Singular: הילכתא פסיקתא; in der Parallelstelle, Chagiga 15 b, fehlt das Epitheton — Baba Mezia 112b, Schebuoth 45a (Samuel): תלי תלים של הלכות ב1b: תלי תלים של הלכות.

Die aramäische Wortform הַלְכַתָּא ist im babylonischen Talmud vielfach angewendet. למאי הילכתא כתביה רחמנא, "behufs welcher Satzung hat es Gott - in der Thora - geschrieben?" Chagiga 17a, M. Katon 23a, R. Hasch. 4b, Baba Kamma 5b, B. Mezia 32a, Chullin 118a. — Jebam. 4b: למאי הילכתא כתביה . - Pesach. 64a: למאי הילכתא - למאי הילכתא פלגינהו רחמנא, Sabbath 7a, 34b, 82b. - Bei Gegenüberstellung der überlieferten Satzung und des biblischen Textes. Sukka 28 b: והשתא דאמרת סוכה הלכתא קרא למה לי: Nazir 25 b, Temura 18a: איצמריך קרא ואיצ' Menach. 92b, Bechor. 16a: למה לי קרא הילכתא נמירי לה הילכתא (ינהו הני קראי נינהו 3b, Nidda 72b: הילכתא נינהו נינהו הני קראי נינהו; Nidda 73a: הילכתא נמירי לה Bloß הילכתא נמירי לה Sukka 5b, 34a, הילכתא נמירי לה Chullin 72 a.4 - Von Satzungen, die einander widerstreiten: קשיא הילכתא אהילכתא, Sabbath 24b, M. K. 19b, Kethub. 13a, Kidd. 59b, Baba Bathra 119b; 'ה' אה' לא קשיא, Bechoroth 11a; כי היכי לא תקשי ה' אה', Jebam. 37a. — Ausdrücke zur Peststellung der gültigen Halacha, והלכתא כרבה, Berach, 12 b; . . . אהלכתא, Bemch. 38b, Pesach. 121b; מתניתא כי הא מתניתא, Berach. 23b, 25a; ולית ה' לית הילכתא , Sabbath 127a; הילכתא כמאן Berach. 48a, Sabb. 142b. Fragen: ככל הני שמעתתא, Sabbath 127a; הכי – Erubin 90b; הל כוותן או כוותן או כוותן או ה' כוותך או ה' כוותך או ה' כונ הילמתא מאי – Frage Kehana's und Assi's an Rab, Sabbath 45 a. – הילכתא מאי, Frage Raba's an Nachman, nachdem ihm dieser die Frage nach dem Wortlaute eines Mischnasatzes nicht zu beantworten wußte, Sabbath 45 a. הכי הילכתא affirmativ Jebam. 88b, 91a. — . . אתאי הילכתא, nähere Angabe dessen, worauf sich die Halacha bezieht, Erubin 4b, Sukka 6b. — Zeira zu Jirmija (R. H. 13a, Sota 16b): לא תפיק נפשך לבר מהילכתא, begieb dich — in deinen Fragen — nicht außerhalb der Grenzen der Halacha. — הילכתא למשיחא, eine Satzung, die keine aktuelle Bedeutung, sondern die messianische Zeit im Auge hat, Sanh. 51 b, Zebach. 45a. — Eine große, wichtige Halacha heißt ה" רבתי, Sabbath 12a (Joseph), oder הילכתא נברוותא, Sukka 38 b (Raba); Plural: הילכתא נברוותא, Berach. 31 a

י Vgl. M. Schebith IX, 5: תלכה כדבריו "Dreihundert Halachoth" in einer tannaitischen Quelle, Sanh. 68a. 3 Vgl. Sifra zu Lev. 7, 12 (Tann. Term, S. 42, Anm. 4). 4 S. auch oben, S. 30.

(Hamnuna); eine abgeschlossene, endgültig entschiedene H., אדי פסיקתא, Ba Kamma 102 a, Ab. zara 7a. — S. auch Art. מוס, Ende.

אהני נורה שזה ואהני קרא. Aphel: nützen. אהני נורה שזה אהני נורה אהני נורה שזה אהני למרא, es nützt die Dedu tion durch Wortanalogie, und es nützt die unmittelbare Herleitung derselb These aus einem Schrifttexte (jede nach einer anderen Richtung): Gittin 49 Baba Kamma 6b, Sanh. 51b. אהני מקרא ואהני מסורת Zebach. 37b. 38a.¹

פומר, Pron. demonstr. plur. fem. Eine stehende Formel für die Beschränku einer Aussage auf einen Teil des in Rede stehenden Gebietes lautet: ימלי . . אבל ל . . אבל ל . . , wörtlich: diese Worte gelten für . ., aber für . . (in der tannt tischen Terminologie entspricht: . . במה דברים אמורים . S. Berach. 15a; Erub 76b, Pesach. 51a. — מנא הני מילי , s. Art. מנא הני מילי.

ה הסכמת וכתבת בתורה. למהים עמהם וכתבת בתורה. הסכמת בתורה בתורה (David in der Paraphrase zu Ps. 3, 3, 3, 1b. עמהם וכתבת בתורה (nämlich indem er in Exo 4, 22 das durch Jakob erworbene Erstgeburtsrecht anerkenn 1b. אף דוד הסכים לומר (zu Ps. 32, 6). J. Cha 77 c 38: סכים לומר לומר (bloß für die selbst, für dein dem Ergebnisse deiner Schriftdeutung zustimme des Denken darfst du den biblischen Schöpfungsbericht in bezu auf das der Weltschöpfung Vorhergehende deuten). — J. Po 15b 50 (zu Exod. 38, 22): איר דעתו ושכחוה ועמדו השניים והסכימו בידם ושכחוה ועמדו השניים והסכימו (debenso Sukka 54b 50, Kethub. 32 c 11). Sch בידם היה מסכימים ההלכה על (zu I Chr. 12, 32): פיהם כהלכה למשה מסניני פידם ושכחות מסכימים ההלכה על (zu I Chr. 12, 32):

קה למס: (שרתי): בה למס: (שרתי): בה למס: (שרתי): בה למס: (Imper.), d. h. kehre das Wort (סמל) um, und du erhältst מל Götzenbild (das die Strafe bezeichnende Wort enthält auch d Angabe der Sünde). Lev. r. c. 35 Anf.: א עור אלא שהן הפוכות איי עור אלא שהן הפוכות: א עור אלא שהן א עור אלא שהן הפוכות: א עור אלא עור אל א עור אלא שהן א עור אלא עור אלא שהן הפוכות: א עור אלא עור אל אל א עור אלא עור אלא עור אלא עור אלא עור אל אלא עור אלא עור

Statt א ה ist im Peal (und Aphel) die Wurzel אמן המקר angewendet. Mit הפבינות אוד bezeichnet man die Umkehrung der Angaben über die Autoren der einand gegenüberstehenden Meinungen (s. Art. אולף). Berach. 49 b: איפון (Erub 38 b: איפון איפון איפון (Imperativ); Berach. 25 b, Sabbath איפון כתרייתא איפון בתרייתא (Imperativ); Berach. 25 b, Sabbath לאיפון מאי חוית האפכת קפייתא איפון בתרייתא (Det bei Umkehrung der Angaben über zwei einander gegenüberstehende Fälle; Pesach. 5 b: איפון . לא תיפון.

י ארף st. מילי למה לי st eine unrichtige Leseart, 2 Vgl. die Phrase: מילי למה לי Nazir 23 a. 3 S. Tann. Term. S. 132. 4 Sch. tob z. במרת וכתבת וכתבת וכתבת בתורתך. 5 Eine längere von Jona tradierte Auslegnug Amora Abba zu Deut. 4, 32, die aber tannaitischen Ursprunges zu sein sche

תבעה של משנה, "Darlegung הצעה של משנה, "Darlegung – d. h. Text — der Mischna", und zwar ausschließlich in Botschaften Abins, in denen der Ausdruck — in Aussprüchen der palästinensischen Autoren Jose b. Chanina und Jochanan — angewendet wird, Sanhedrin 51a, Chullin 101b; ib. 49b.1

zwei Dinge miteinander vergleichen, sie in einer bestimmten Hinsicht einander gleichstellen.2 1. Das Subjekt ist lie h. Schrift, die zwei Gegenstände entweder dadurch, daß sie sie nebeneinander stellt, oder daß sie bei beiden analoge Aus-מקיש : hticke gebraucht, einander gleichstellt. J. Berach. 2c וו: יציאתו לביאת, in bezug auf Lev. 22, 7, verglichen mit Gen. 19, 23; b. 10a s: הקיש תורה למצוה, auf Grund von Exod. 24, 12; j. Demai 24d 46: הקיש אחוזה לעברים, auf Grund von Lev. 25, 46; j. Rosch Haschana Anf. (56a 49. 61), auf Grund von II Chron. 3, 2; j. Mealla 70 d 68, auf Grund von Esther 9, 27; j. Rosch Hasch. 58 b 52: דעולם לנ' אבירי עולם, zu I Sam. 12, 6 und 11. Gen. הקיש נאולה לפרנסה ופרנסה לנאולה: durch das Nebeneinander von Ps 136, 24 und 25. Tanch. B. יירא 37: הקיש עיבורה auf Grund von Gen. 21, 2. - Mit ללידהה verbunden. Tanch. B. שהרי הַקִּישָה כנגד שבם בנימין, zu Daniel 7, 5 verglichen mit Gen. 49, 27.

ד' מקראות הוקשו לחכמים זה :Das Passivum. Pesikta r. 198b: די מקראות הוקשו לחכמים זה (s. oben Art. רמה). — b. Rosch Haschana 4b (Jona, der pal. Amora): הוקשו כל המוערים כולם זה לזה

Aramäische Formen. Der Aphel entspricht dem Hiphil, der Ittaphal dem Hophal. 1. Sabbath 83b: אקשה רחמנא (Nidda 35a ebenso; Meïla 17a: כי קא לאקושי וואס (Bechoroth 16a unt.: אקשי רחמנא (Bechoroth 16a unt.: אקשינן לולב לאתרונ (Bukka 31a: וחומרא לקולא מקשינן לולב לאתרונ (Besach 83b: אוומרא לקולא מקשינן ריבים לנגעים (Berachoth 20b: הואיל ואיתקש לתלמור (Pesach 20b: למאי הילכתא איתקש לתלמור) (Pesach 22b: איתקש איתקש לתלמור).

¹ S. Die Ag. der pal. Am. III, 399f. — Das Verbum findet sich Berachoth מציע את המשנה ואינו מציע את המדרש: מציע את המשנה ואינו מציע את המדרש. — Vielleicht muß man הַצְּעָה של משנה lesen, da der Ausdruck, bei Annahme des weiblichen Substantivs, lauten müßte: הצעתה של משנה.

¹ Charakteristisch ist der Ausdruck כתפו לכתפו in Schir r. 1, 10: Moses stellte sich mit Aharon in eine Reihe, erhob sich nicht über ihn (zu Exod. 4, 29).

³ S. oben S. 46, Anm. 2 E. 4 In b. Bechoroth 53 b a sagt Raba in einer halachischen Exegese zu Deut. 14, 22: אמר מכר קרא שנה שנה לשנה הקשתיו ולא לרבר wohl nicht der Ausleger, sondern die h. Schrift zu denken.

הקיש), Nomen actionis zu הְּקִישׁ. Zebach. 49b und Parall stellen: דבר הלמד בהקיש חוור ומלמד בהקיש (in Zebach. 57a tannaitisch). — Keri 22b: אין היקש למחצה. — Zebach. 48a: סבר הקיש עדיף ומר סבר גוירה שוה עדיף. — Zebach. 48a: היקישא למאי אתי. Nedar. 3a: היקישא למאי אתי. Nedar. 3a: צריד הקישא.

Beispiele für die Verwendung von בוהרי zur Einführung von Einwänden Pesach. 22a, 23a, 69b.

אם ממה שהשלים בנביא, beendigen. Mit der Formel השלים, beendiger Procemien der Pesikta rabbathi auf die prephetische Perikope hingewiesen. Es sind folgende Pesikta's, dere halachisch eingeleitetes Procemium mit einem solchen Hinweisschließt: 1 (1b), 4 (19a), 11 (42a) 2, 13 (54a), 41 (172b). Statt השלים in folgenden Pesikta's: 6 (23a), 44 (82b). Was die anderen Abschnitte betrifft, s. Art. אַשְּלָחָאָר. Der Ausdruck "beendigen bezeichnet die Haphtara, mit welcher die Vorlesung aus der hei Schrift beendigt wird. An אַשְלֶּחָהָא, Überlieferung, die massore tische Bezeichnung der prophetischen Schriften, ist wohl be unserem Ausdrucke nicht zu denken.

מהְתְּחֵיל, anfangen. Als adverbiales Hilfszeitwort, mit welcher das andere Zeitwort im Partizipium, seltener im Infinitiv mit verbunden wird, erscheint התחיל besonders in den Tanchume Midraschim und bildet eine stilistische Eigentümlichkeit derselbei In den anderen Midraschim ist diese Ausdrucksweise fast ginicht anzutreffen. Jedoch enthält der paläst. Talmud eini

הרי הוא אומר in Gen. r. c. 6 (1) ist späterer Zusatz, s. ed. Theodor p. Z. 2. Hier הנביא st. בנביא אומר I Nur Midr. Samuel c. 18 (2) kann anführen: וירב Paraphrase von וירב I Sam. 15, 5.

Beispiele derselben (zumeist tannaitischer Herkunft). Sanhedrin 29a 61: התחיל דורש להן Pesach. 33a 14 התחיל דוד אומר שירה; Joma או מבעבע : התחיל מבעבע; Sanh. 28d 64: התחיל מבעבע; ib. 23b 36: ה" מפיים; Schebiith 37c 25, 32: מפשים ; Kethub. 29d 28, aus Tos. Keth. IV. 6: התחילה קובלת; Kidd. 65c 9, Sanh. 23d 10: התחילה קובלת; Chagiga 77c 59: חתחיל לקלם (viell. מקלס ב).1 — Die Midraschwerke, in denen diese Anwendung von התחיל, und zwar in bei weitem überwiegendem Maße in Verbindung mit dem Partizipium, als entschiedene sprachliche Eigentümlichkeit vorkommt, sind folgende: Tanch. B. zu den ersten vier Büchern, Deuteron. rabba, Exodus rabba. Pesikta rabbathi, Schocher tob, Unter den Beispielen dieser Ausdrucksweise sind besonders diejenigen hervorzuheben. in denen die Außerungen der redenden Personen - zum Teile dem Bibeltexte entnommene - mit התחיל צווח oder התחיל צווח ("er begann zu schreien") eingeführt werden. Letzteres kommt besonders in Exod. r. vor: c. 5 (14); 18 (1), zu Exod. 10, 24; ib., zu Exod. 11, 4; 19 (6); 20 (1); ib. (5); ib. (9), zu 12, 31; ib., zu 13, 17; ib. (19); 30 (11), zu Ps. 143, 2; 31 (12), zu Hiob 23, 3. Statt steht auch צועק: c. 10 (5), zu 8, 4; 21 (5); 43 (7). Beispiele für אומר aus Exod. r.: c. 8 (1), zu Ps. 24, 7; 18 (2), zu Ps. 119, 62; 20 (1), zu 7, 16. Zur Charakteristik der Redeweise seien die Fälle der Anwendung derselben aus Pes. r. angeführt, wo ausnahmslos das zweite Verbum im Partizipium steht. התחיל ה' אומר לו (ib.); ה' מקרב (ib.); ה' משיבו (11b) ה' אומר (ib.); ה' אומר לו (12a); מוכיתן (ib.); מברכן (ib.); מברכן (12b) ה' מנפפן (12a); מוכיתן ה' תובע :(30b) ה' שואל :(28a) התחילו מרגמים אותו :(20b) ה' צווח (37b); ה' מפייסו (41a); מיצר (48a); מיצר (54b); ה' אומר (57a); ה' משליכים :(ib.); ה' משיח :(105b) ה' מדבר :(89a) ה' מגיים חיילותיו (128a); אומרים (ib.); התחילה (129b) ה' צווח (129b) ה' אומרים תוכשת (153a); ה' מדבר (151a); ה' מצדיק (150b) ה' משיב (144a) תוכשת ה' מאשרם :(179b) ה' מודד :(176b) התחילו מקלסים :(161b) ה' מתנה עמו משכחם (185b); מקלם (186a); מקלם (187b). — In Tanchuma B. ist die Redeweise mit dem zweiten Verbum im Infinitiv (mit ין sehr häufig anzutreffen; z. B. heißt es öfter התחיל לומר, als ה אוסר ... Aber auch hier ist die Verbindung von התחיל mit dem Partizipium des zweiten Verbums die bei weitem häufigere Form.

י Vgl. den entsprechenden aram. Ausdruck: און (= בנים (בנים (בים (בוות)), j. Joma 39d וין, und die bei Levy IV, 611b angeführten Stellen: j. Demai 21d 73, J. Terum. 46a 34 (nicht 45a).

הָתְּם, dort. Hinweis auf eine andere, als die in Red stehende Bibelstelle. S. die Art. כאן und כאו .

٦

וודאי), in Wirklichkeit. Einem biblischen Ausdrucke nach gesetzt, bed. ידאי, daß der Ausdruck in wörtlicher Bedeutung מ verstehen sei. Gen. r. 16 (2), zu Gen. 2, 11: הוהב ווראי; ib. 45 (9), מ לעשות מלאכתו ו' :ib. 87 (7), zu Gen. 39, 11: 'לעשות מלאכתו ו' Pesikta 27a, zu Deut. 25, 18: 'ז קראך; ib. 123b, zu Ruth 2, וו אביך ואמך וי Lev. r. 34 (8), Ruth r. 2, 14, zu Ruth 2, 14: זג: הקוצרים ו' Tanch. B. בחקותי 7, mit Beziehung auf Gen. 22, 12 אשר לא צויתי את אברהם לשחום את בנו ודאי; Lev. r. c. 20 (10), זו Exod. 24, 11: אכילה וודאי; Koh. r. 7, 1 g. E., zu I Sam. 25, 1: מיתה וודאי Pes. r. c. 3 (12a), zu Gen. 48, 14: "ו שכל ו" . — Zuweilen — besonder wo der Ausdruck ein ganzer Satz ist - geht יודאי voran. Lev. I c. 12 (5), zu Prov. 31, 1: וראי אמו מוכיחתו; Schir r. 2, 5 g. E., z I Sam. 15, 6: מקץ 4, zu Dan. 2, יודאי עשה חסד עם משה 4, zu Dan. 2, 2 וראי מכשפים; ib. שמיני 7, zu Prov. 23, 32: וראי מכשפים. In Tanch. F Ende ist einem von Jerusalem entzückten Kaufmanne, mi Hinblick auf Ps. 48, 7, der Ausruf in den Mund gelegt: 11 W בל הארץ פשוש כל הארץ. Pes. r. c. 19 Anf. (94a) sagen die Weiser mit Hinblick auf Ezech. 30, 21: אי כל מי ששולח ידו בפקדונו של ותברו ראוי שתישבר זרועו. S. auch noch Pes. r. c. 25 (128a) in bezu auf die erste der drei Stellen in denen das Verbot, das Zicklei in der Milch seiner Mutter zu kochen vorkommt (Exod. 23, 19) ו.הראשון ודאי לאיסור בשר בחלב

Mit der Präpos. ב vermehrt. Gen. r. c. 55 (6), zu Gen. 22.1 לית בודאי (tannaitisch); ib. 98 (4), zu Gen. 49, 4: לית בודאי (tann.); Lev. r. c. 2 (3), zur Deutung von מדי Jerem. 31, 19: "בודאי בורי בו Pes. r. c. 28 (136 b), zu Ezech. 36, 20: בודאי דבורי בו ib. c. 34 (158 b): תמלך המשיח בורי בו; ib. c. 34 (158 b): בודאי זה מלך המשיח בורי אמרה תורה בורי 21, 27: מרה תורה בורי צל הרשעים אמרה תורה בורי 21, 27:

והדי, Bekenntnis. In einer speziellen Bedeutung ist das Woin j. R. H. 59c 29 angewendet. Die zehn Erinnerungsverse i Neujahrsgebet (זכרונות) sind גד עשרה ודויים שאמר ישעיה רחצו הוכו sind וגרי למדו הימב ונו למדו הימב ונו למדו הימב ונו

¹ Aus dem babyl. Talmud. Chagiga 3a, Aschi's Bemerkung zu Deut. 31, בודאי כך התניתי עמו (tann.): בודאי כך התניתי עמו (tann.): בודאי כך התניתי עמו in der Massora, s. Frensdorff, S. 4.

rmahnungen zur Umkehr i, welche als Sündenbekenntnisse berachtet werden können.

הַלא S. Art. הַלא.

3. Zusammengesetzte Fragepartikel, deren Verwendung us folgenden Beispielen ersichtlich ist. Die kürzeste Form der eingeleiteten Erörterung ist die, bei welcher der Frage mit אלא eingeführte Antwort folgt. Gen. וכי גיהנם מובה :(ib. (9): וכי יצר הרע מוב מאוד . . אלא . . ווני גיהנם וכי אכנים יש בבכל אלא . . . Schir r. Einl.: . . אלו אלו en. r. c. 100 (9); Lev. r. c. 19 (5); 25 (6); Echa r. 3, 6; Ruth r. 3; 3, 16; Tanch. B. בהר 5.2 - Zuweilen enthält die Antwort eingeleitete These, die sich aus dem len Gegenstand der Frage bildenden Texte ergibt. Lev. r. c. mch Lev. r. c. 26 (7); Schir r. 4, 8; Ruth r. 1, 1 Ende; Koh. r. וו g. E. - Die Frage kann so formuliert sein, daß mit דאת oder ähnlich der auffallende Ausdruck im Texte, der die frage veranlaßt, hervorgehoben wird. Echa r. 4, 1, zu II Chr. וכי בכמה קברות נקבר דאת אמר בקברות אבותיו אלא . . : 35,24 b. Prooem. 23, zu II Chr. 24, 20; ib. Prooem. 8 Anf. (שאתה אומר), m Jer. 9, 18; Lev. r. c. 20 (10), zu Exod. 24, 11; ib. c. 3 (6), zu Ps 133, 2; ib. c. 1 (4), zu Gen. 14, 15 (דכתיב). — Die Frage wird durch Anführung eines anderen biblischen Textes unterstützt. וכי יש חשך למעלה והכתיב אלא . . . Deut. 5, 20: . . אלא Dan. 2, 22) ונהורא עמה שרא S. ib. c. 30, (13), zu Lev. 24, 2; Schir בהעלותך .1, 2; ib. 8, 6; Tanch. בהעלותך 27, zu Num. 11, 16, aus Exod. 24, 9; Tanch. B. 71 19 E.; Esther r. 6, 1; Pes. r. 117a. Die Begründung der Frage kann auch ohne Anführung eines andern Textes geschehen, indem mit והלא der dem Wortlaute des ausgelegten Textes widersprechende Tatbestand konstatiert wird. Tanch. B. וכי ראשון הוא והלא יש חמשה עשר הוא אלא . . . 30, zu Lev. 23, 40: . . . אמור S. auch Tanch. B. ייחי 16; Lev. r. c. 1, 1; ib. 29 (6); ib. 34 (8).

וכי אומרים . . . אלא . . . וכי אומרים... אלא... וכי אומרים.

Die Formel ולא עוד אָלָא ("nicht allein, sondern auch") wird einem Bibeltexte vorausgeschickt, dessen Inhalt als Steigerung des im vorhergehenden Bibeltexte Enthaltenen verstanden werden soll. Lev. r. c. 4 (3), zu Prov. 19, 2: ולא עוד אלא

עומא בין לי אלא . . . Oder es wird sonst eine Steigerung durch diese Formel bezeichnet. Ib. c. 28 (3), zu Lev. 23, 10: צין לי אלא בין לי אלא ווי בין לי אלא בין לי אלא בין לי אלא של שעורים עומר אחד מכלכם ולא עור אלא של שעורים S. noch Lev. r. c. 2 (6 E.) 3 (6); 8 (4 E.); 18 (2). Außer Lev. r. s. Schir r. Einl. öfters, ib. 2, 4; Ruth r. 3, 7; Echa r. 1, 1 (שרתי); Esth. r. 1, 22; 3, 9. Tanch. B. הבוה; 27; וורא 27; וורא 6.1

1

חלה. Der am Anfange des Artikels הַרָא erwähnten aramāischen Formel הרא הוא דכתיב entspricht die hebräische Formel: מהו שאמר הכתוב (זה הוא ,זהו) אם. Zur Verknüpfung des Procemiestextes mit dem Perikopentexte findet sie sich oft in Lev. r., in der Pesikta, besonders aber im Tanchuma. Lev. r. c. 2 (1), zur Verknüpfung von Jerem. 31, 19 mit Lev. 1, 2; ib. c. 4 (1); 5 (1); 7 (1); 8 (2); 9 (1); 10 (1, 4); 11 (5); 18 (3); 19 (1, 5); 21 (5). — Pesikta 1b, 29b, 76a; 76b, 105a; 105b; 176a, 186b; 188b. — Tanch. B. בראשית 4, 5, 13, 15, 22, 23, 28, 34, 35, 36, 37, 38 usw. In Gen. r. steht diese hebr. Formel nur zweimal: c. 53 (1) und 95 (2).2 Beispiele aus den andern Midraschwerken: Schir r. Einleitung; Ruth r. Einl., ib. III. Abschn. Anf., IV. Abschn. Anf.; Koh. r. Einl.; Esther r. 3, 1.3 Deut. r. c. 3 (9); 5 (2, 3); Pes. L. 16 a, 21 b usw.; Exod. r. c. 19 (1); 20 (1). In Exod. r. finden sich Beispiele für die gleichartige Verwendung der aramäischen und der hebräischen Formel, indem mit dem Perikopentexte zwei Bibeltexte verbunden werden: c. 15 (4), zu Exod. 12, 1, verknüpft mit Micha 6, 4 und Ps. 43, 3: החדש הזה לכם הה"ד ואשלח לפניך את . . משה אהרן ומרים וזה שאמר הכתוב שלח אורך . . c. 30 (24), Exod. 21,1, verknüpft mit Jes. 56, 1 und Prov. 24, 23: שמרו הה"ד שמרו . . . ווה שאמר הכתוב. In diesen beiden Fällen findet eine Verknüpfung von Texten aus den drei Teilen der heiligen Schrift statt.4 S. auch Exod. r. c. 29 (9) zu 20, 2, verbunden mit

¹ Eine ganze Folge solcher mit Bibelstellen begründeter Steigerungen, unter Anwendung der Formel אולא עוד אלא s. im Ausspruche des Agadisten אולא נוד בארוב האוד א s. im Ausspruche des Agadisten אולא (chak, Megilla 6 b. 2 Nach Maybaums (S. 17, Anm. 4) richtiger Annahme wonach vor אמר הכתוב אינו פרקוב אינו אינו אינו אינו פרקוב אינו אינו אינו אינו פרקוב אינו פרקוב אינו אינו פרקוב פרקוב אינו פרקוב אינו פרקוב אינו פרקוב אינו פרקוב פרקוב אינו פרקוב אינו פרקוב פרקוב פרקוב אינו פרקוב פר

Amos 3, 8 und Jerem. 10, 7: אנכי ה' אלהיך הה"ד אריה שאנ . ווהו בי אלהיך הה"ד אריה שאנ . ביתיב מי לא ייראן. Eine durchgängige Anwendung findet die Formel im Midrasch zu den Psalmen, sowie in Agadath Bereschith.

In der Pesikta findet sich häufig die Formel: דה.. דכתיב בתיב bei Deutung des Textwortes mit Heranziehung eines anderen Bibeltextes. S. die Auslegung von Jes. 2, 9 im Prooemium Jochanans (p. 11b): יישר אדם זה ישראל דכתיב בהון ... אדם (Ezech. 34, 31) וישפל איש זה משה דכתיב ביה והאיש משה (Ezech. 34, 31) אתם (Num. 12, 3) וישפל איש זה משה דכתיב ביה והאיש משה (Ezech. 34, 31) אתם steht einmal (78b). שכתיב steht einmal (78b).

אלת אוֹמָרָת. Mit אוֹמָרָת אוֹל leiten die Amoräer eine These ein, welche sich aus dem Inhalte des in Rede stehenden tannaitischen Halachasatzes ergibt. S. Berach. 20 b (Rabina); Sabbath 103 b (Chisda); Pesachim 19 b (Aschi); ib. 38 b (Simon b. Lakisch); ib. 114 b oben (S. b. Lakisch); Beza 30 a (Kahana); Rosch Basch. 22 a (Manasse); ib. 28 a (Rabba); Kethub. 11 b (Schescheth); Nazir 46 b (Adda b. Ahaba)¹; B. Mezia 91 a (Mari b. Kahana); B. Bathra 23 a ob. (Tobi b. Nathan); ib. 63 a (S. b. Lakisch); ib. 169 b (Rafram); Chullin 12 b (Raba).—
Aramäisch lautet die Formel אַרָא אַרְרָה, s. Baba Mezia 60 a (Eleazar); Bechoroth 45 b (Jose b. Abin).

אָנג, paaren, miteinander in Zusammenhang bringen. Tanch. B. ומשה זיווג שבטו של לוי כנגר מלכות יון: 13: וידו 13: ומשה זיווג שבטו של לוי כנגר מלכות יון: 13 משה זיווג שבטו של לוי כנגר מלכות יון (Javan ist das dritte der vier Weltreiche, und der Stamm Levi, dem die Hasmonäer ויעקב זיווג. 1b. זיווג מדי מלכות מדי (Medien ist der Bär, Dan. 7, 5; Benjamin der Wolf. Gen. 49, 27).

Hithpael: sich zu einem Paare verknüpfen lassen. Exod. r. c. 15 (7), zu האותיות מזרוונין חוץ מב' אותיות הללו (in der Buchstabenkombination der Methode א"מ ב"ה bleibt in der ersten Hälfte des Alphabetes der Buchstabe ה, in der zweiten ohne Paar).2

בד' מקומות מזכיר (das Subjekt ist מיתתן של בני אהרון ובכולן מזכיר סורחגן (הכתוב הכתוב לas Subjekt ist) מיתתן של בני אהרון ובכולן מזכיר סורחגן (das Subjekt ist); הכתוב (הכתוב ברוך הוא מזכיר בתורתו ג' פעמים מי מריבה (ib. 31 (4): הקדוש ברוך הוא מזכיר בתורתו ג' פעמים מי מריבה (ib. 36 (5): אולמה הוא (5): גע Lev. 16, 1; ib. 36 (5): אולמה הוא (5): גע Lev. 26, 42. — Schir r. 1, 6: עומר ברמשק ומזכיר ערוע (עומר ברמשק ומזכיר ערוע (אומר ברמשק ומזכיר ערוע (אומר ברמשק ומזכיר ערוע).

ומר, Piel: einen Psalm (מומור) dichten. Sch. tob zu Ps. 5 (1): אמר דוד הואיל וכן אני מומר על שתיה.

י In B. Kamma 35 b ist אומר (Chija b. Abba) späterer Zusatz; s. Dikd. ofr. z. St. ² Über און זוגן in der Massora s. Frensdorff, S. 4.

T

תדש, Piel (חַרְשׁ): etwas Neues bringen, vortragen. Schir r 6, 4: שמא נביא אחר עמר וחידש את ההלכה (in einer Äußerung Mose zu Num. 7, 3). Ruth r. 2, 4: מעתה דבר עוד מעתה דבר עוד מעתה אין נביא רשאי לחדש רבר עוד מעתה, Ruth r. 2, 5; 4, 1; 4, 5; j. Jebam. 90 Sabbath 185ab: גתחרשה הלכה (in bezug auf eine an Lev. 12, anknüpfende Halacha).

תהוש אין, Nom. act. zum Vorigen. J. Nazir Ende, Sanh. 27a אינו בעו Exod. 21, 19 (Simon b. Lakisch): חירוש מקרא הוא שיתן (die Be stimmung, daß das Versäumnis dem Beschädigten zu ersetzen sei ist etwas "Neues im Schrifttexte", d.h. etwas, was nicht begründe ist). J. Pea 16c 35: חהרי הוא בחירושו, die Qualität der in der 11 der Dreizehn Regeln Ismaels als דָּבֶר חָדֶשׁ bezeichneten neuer Folgerung aus einem Schrifttexte. J. Terum. 44c 21, zu Deut 22, 19: (l. דוושו יצא המוציא שם רע דבר שהוא יוצא בחירושו (לחירושו למדין ממנו (vgl. j. Kethub. 27a 22); j. Sota 18c 55, zu Num 5, 12: סטה לחירושה יצאת ודבר שהוא יוצא לחירושו אין למידין ממנו S. noch j. Pesach. 31d 71, Nazir 51c 6.

חידוש הוא שחירשה תורה בקנם הידוש הוא הוא שחירשה תורה בקנם הוא שחירשה תורה בקנם עודה הוא הוא הוא Nedarim 4a; אשאני מוציא שם רע דחידוש הוא Kethub. 45a; Sanh. 27a; שאני מוציא שם רע דחידוש הוא הוא הוא בשר בחלב חידוש הוא Temura 13b; מר זומם חידוש הוא הוא הוא ומחרוש לא נמרינן Chullin 98b; בר הבר החדש ואין בו אלא חידושו הוא ומחרוש לא נמרינן ברא לידון ברבר החדש ואין בו אלא חידושו

חדת, Pael (= שֹחַת). Kethub. 45a: לא חדית ר' ,חדית ר', לא

אויכן אייה (אויר), Peal: sehen. Die Redensart . הייכן אייה ("wir wollen sehen ob") wir angewendet, wo es sich darum handelt, einen zur Entscheidung vorliegende Fall genauer zu untersuchen und dann zu entscheiden: Gittin 77b (Joseph)

¹ In Gen. r. c. 16 (2) wird der Bibelsatz יניד עליו רעו (Hiob 36, 33) in de Sione von איז מוכיח מוכיח מוכיח מוכיח (Gen. 2, 12) ein Edelstein שהם beweist "der Genosse des Wortes", das danebenstehende שהם. S. Die Agpal. Am. III, 68.

ש Vgl. הרא מכלל חבירתה, unten, Art. כלל -S. auch Frensdorff, S. 5.

Kamma 117b (Aschi); Baba Mezia 104b (Aschi); Chullin 48b unten.1 -" ("lasset uns sehen") wird angewendet, wo man eine theoretische Frage besieht und Genaueres über sie feststellt. S. Berach, 27 a (Chisda), Sukka Jirmeja); Gittin 44b (Joseph); Kidduschin 53b (Jirmeja); B. Kamma 51b i); Arachin 29b (Joseph). - Berach. 49b (Nachman), in bezug auf eine Nachman im Namen Samuels überlieferte Satzung: מיניה דמר שמואל לא שמיע לי אלא נח. Baba Mezia 8b, Abaji sagt seinem Lehrer Joseph, in auf einen Ausspruch Samuels: יימנין סניאין אמרת לן נחזי אנן ולא אמרת לן מאי חוית Mit משמיה דרב (dem Äquivalent des hebräischen משמיה דרב, s. wird gefragt, was denn eine Meinung oder Annahme veranlaßt hat, doch freistand, eine andere Meinung oder Annahme auszusprechen, מאי חוית רסמכית אהא סמו (warum stützest du dich gerade auf diesen Bibeltext, dich auf jenen), Megilla 17b. Dasselbe in bezug auf halachische Lehrngen Jebam. 83 b. Ib. 94 a, in bezug auf einander gegenüberstehende Zeugen-מאי חזית דסמכית אהני סמוך אחני: Kidduschin 20 a, in bezug auf Bibelstellen, an in erleichterndem und in erschwerendem Sinne auslegen kann: מאי חזית מאי חוית דמדמית ליה למוף הקדש נדמייה :Baba Mezia 55 a. דררשינהו לקולא נדרשינהו ל . לתחלת Arachin 30a: מאי חזית דקנסינן ליה ללוקח ניקנסיה למוכר. Temura 12b, א א הוקת. S. auch Art, הוקה. Angeführt sei noch die Antwort Raba's, als mand fragte, ob er seinen Nebenmenschen töten dürfe, da ihm das mit rohung befohlen wurde, daß er sonst selbst getötet würde: Laß dich töten öte nicht, מאי חוית דרמא דידך סומק טפי דלמא דמא דהאי גברא סומק טפי. Hier ch מאי חזית das Wort למימר hinzuzudenken.

אור, Piel. Die Redensart אור, Piel. Die Redensart אור, Piel. Die Redensart אור, Piel. Die Redensart שלא מצינו (wir n die ganze h. Schrift durchgenommen und nicht gefunden, ..) findet sich an folgenden Stellen: j. Taanith 68a 70, Me-74b 43, Pesikta 140b (Chanina b. Papa zu Jes. 51, 16, der gen Stelle, wo Israel als Zion bezeichnet wird); j. Ab. zara 4 (zu Jes. 7,6)²; Gen. r. c. 78 (14), Abahu zu Gen. 33, 14³; 85 (7), zu Gen. 38, 14; ib. 100 (6), Sam. b. Nachman zu Gen. 5; Lev. r. c. 23 (10), Simon b. Lakisch zu Ri. 4, 18; Pesikta 4a, h. B. שקורי 8, Jizchak zu Hoh. 3, 11; Pesikta 34b, Koh. r. Pes. r. 60a, Sam. b. Nachman zu I Kön. 5, 12⁴; Koh. r. 7, 1, zu Josua 24, 30; Pes. r. 82b, Bar Kappara zu Jes. 8, 6. Samuel wendet die Redensart zu anderem Zwecke an, Jebam. 108a, wo aus ישראר oder עוררי korrumpiert ist.

תְיִילְא , Kraft, in der Bed. Argument. חייליה דר ... מן הרא, חייליה דר ... מן הרא , חייליה בסיב של 23c 45; ebenso Maaseroth 49 b 22, Pesach. 29 a 30, Kidבי יוסה נסיב חייליה : Pesach. 32a 13: מן תרי מעמוי דר ...

חלף, Pael. וחורנא מחלף (der andere tradiert umgekehrt),

¹ Die richtige Lesart ist החינא, nicht ב" S. Ag. d. pal. Amor. III, ² Vgl. Tanch. B. הרומה 7 und die dort von Buber angeführten elstellen. ⁴ In Schir r. 1, 1:.. ישורנו על כל ספר משלי.

cher, Terminologie II.

in der Überlieferung eines Ausspruches Samuels durch Huna und Jehuda, j. Sabbath 7 b 63. — יאית דמחלפין (manche tradieren umgekehrt), in bezug auf eine Halacha Rabs, j. Sabbath 10c 51; dasselbe, j. Moed Katon 83c 53, in bezug auf die Deutung von Deut. 34, 8 durch Simon b. Lakisch; האית דמחלפין לה, Pesikta 46a, in bezug auf die Deutung von Deut. 33, 8 durch denselben. — Challa 59 b 69 (zu einer Kontroverse zwischen Jochanan und Simon b. Lakisch): הייא בר אבא מחליף שמועתא (gehensol: הייא בר אבא מחליף שמועתא (Gen. r. c. 20 (10), zur Erklärung von pup und 7, Gen. 3, 18¹; ib. c. 31 (11), zu Gen. 6, 16.

Hiphil, vom Tausch der Buchstaben. Schir r. 5, 11, eine Reihe von Beispielen für Blasphemien, die in biblischen Texten durch Vertauschung von Buchstaben entstehen: אם החליף רי"ש, im Worte אחר, Exod. 34, 14; אם החליף חית לה"א, Exod. 34, 14; אם החליף חית לה"א, Iev. 22, 2; dass, in וחכיתי, Jes. 8, 17 usw.

Hithpael. Sch. tob zu Ps. 90 (13), in einer kombinierten Deutung des Zahlenwertes des Wortes בראשית מתחלף עם מ' דבראשית מתחלף עם מ' דאת"בם הרי שלשים י' מתחלף עם מ' דאת"בש הרי ארבעים.

B. Kamma 57b, B. Mezia 80b: אברה בר אבוה וחני, in bezug auf eine halachische Kontroverse zwischen zwei Tannaiten, die Rabba b. Abula mit Vertauschung der Autornamen tradierte. — Ithpael Erubin 75b (Joseph): מריה דאברה"ם רבים ברבי איחלף לי

S. auch noch Art. משנה.2

י Jalkut z. St. (I, 32): אית רמחלפין; s. auch Gen. r. c. 18 (1). לוֹפְּרֹי s. Tann. Term. S. 59, Anm. 6, wo nachzutragen ist als Beispiel für die Redensart יחילוף היו הדברים: Jebam. XIV, 3; ferner Bar. Sukka 29a (אַרֹיִה אַ־יִּין), Baba Kamma 66b. — Zur massoretischen Terminologie s. Frensdorff. S. 5. Daraus Midr. Sam. c. 23 (13); Sch. tob zu Ps. 26 (7).

57d 21; Schebuoth 36b 24.1 — מה כתים, siehe was geschrieben steht, j. Sanh. c. II Ende (20d); Schir. r. 1,6 g. Anf.: מא חמי מה אמר – .מה כתיב חמן מה , j. Maaser scheni 56a 43; חמין מה , j. Pesach. 28a 38. – את חמי, s. oben S. 11.

תמר , Pael: erschweren, mit größerer Strenge entscheiden. J. Schekalim 50 c 54, Ab. zara 41 d 70: Als Rab nach Babylonien kam, sah er, daß man es dort mit einer Satzung leicht nahm, da erschwerte er sie; ומחר עליהון המרון מקילין וחמר קליהון המרון, j. Moed Katon 82 c 42: הן דהוינן סברון דו מיקל לה חמר 37 c 15 (c. II Ende): הן המרות עליך; j. Sabbath 12 d 5, Pesach. 36 b 2: הרא מחמרה על גרמה 22 a 4: הרא מחמרה על גרמה.

Aphel. Sanh. 51a: אחמיר בהו רחמנא בכהני, in bezug auf die Priester hat Gott die Satzungen erschwert; Ab. zara 49a: אחמורי מחמורי; Nidda 66a: היכא לא ליחמר ולא ליקל ליקל: Jebam. 88a: לא ליחמר ולא א' לא א'.

הרי אמרת את הקלה: Exod. r. 1 (15): הקמור, schwer, opp. קל. Exod. r. 1 (15): הקלה, אמרת את החמורה, mit diesen Worten leitet der Agadist Levi eine Bemerkung zu Exod. 1, 18 ein, in der er die Rettung der Neugeborenen durch die Hebammen noch wunderbarer erscheinen läßt, als das in einem vorhergehenden Ausspruche der Fall ist.

– Koh. r. 1, 4 Anf., zu Deut. 32, 39: מי שאומר את החמורה הוא אומר 32, 39: את הקלה אני אמית ואחיה הרי חמורה וכל שכן מחצתי ואני ארפא שהיא . קלה ממנה

קְּמִיר (= hebr. קְּמִּוּר, Schebuoth 39a: משום דחמירה, vom dritten Gebote des Dekalogs, Chullin 10a: חמירה סכנתא מאיסורא, Sanh. 3b: ריני נפשות דחמירי,

חסר, Piel: verringern (scil. ein Wort um einen Buchstaben). Pesikta 95 b, Exod. r. c. 31 g. E.: אָפרן, näm-lich אָפרן, Gen. 23, 16, sonst mit ז (עפרון), hier ohne ז geschrieben 3; in Gen. r. c. 58 (7) dafür: ז"ו התורה ו"ו

Pael. Die Formel ימחסרא והכי קתני besagt, daß die Mischna in ihrem Wortlaute ergänzt werden muß, um einen vollständigen Sinn zu ergeben: sie in verringert (defekt) und eigentlich lautet sie so (dann folgt der ergänzte Mischnatext). S. Berach. 15b, 41a, Sabbath 21a, Beza 24a, Nazir 11a, Bechototh 39a.

In Gen. r. c. 87 (5): מלא שבק קריא כלום.

des Wortes לאלהים - Tanch. B. בילו במקומה אינה : 25 נשא מסרה כלום, zu Num. 7, 1.1 Diese letztere lautet aramäisch: אתרה לא חסרה כלום, j. Sabbath 9b 74, einleitende Bemerkung d Gelehrten von Caesarea zu einer Deutung der Worte הדברים Exod. 35, 12, mit der gesagt werden soll, daß das Wort 7 allein, ohne Heranziehung von הדברים, zu dieser Deutung genügt. In massoretischen Bemerkungen zur Schreibung einzelner Wört des Bibeltextes bed. הסר die defekte Schreibung, im Gegenss zu מלא Doch findet sich auch מלא st. מלא j. Kethub. 27d ו רה אחת שלמה :20 Zu Deut. 23, 13-29; ib. Z. 68: מער חסר כתיב בפרשה תיב בפרשה, nämlich V. 19. - Beispiele: Schir r. 2, 15, Exod. 22 (1), zu Hoh. 2, 15: חכר מלא תנינא מלא קרמאה מלא קרמאה 3; Tanch. תולדות שבתורה חסרין חוץ משנים שהן מלאין :18 בראשית, nämli Gen. 2, 4 und Ruth 4, 18; vgl. Gen. r. c. 12 (6): עני מה אינון ינר מלא צר חסר ... in der Regel Eleazar b. Pedaths Jes. 23, 5, Gen. r. c. 61 Ende und Par.4 - Pesikta 48b, zu Ge 18, 1: ישב כתיב חסר ו"יו - Tanch. B. נה 17, zu I Kön. 6, 38; ה מבול חסר מי ist aus מבול gekürzt. - In arithmetisch Anwendung ist חסר das Gegenteil von יתיר. Schir r. 4, 4: חסיר או יתיר, in der Regel Chizkija b. Chija's über das כי vor runde Zahlen; s. auch Ruth r. 1, 5, wo die Regel angewendet ist. Rosch Hasch. 46a 40: בכלל חסרים ובפרם יתרים.5

חשב, Piel: berechnen, zusammenzählen. J. Chagiga 79d 4 Huna bemerkt zu der Angabe eines älteren Autors, daß in de Schriften der drei nachexilischen Propheten der Gottesname 9 mal vorkommt: חשבתים ואינן אלא פ"ג.

Pael. Megilla 10 b unt.: א"חשיב, er rechnete aus; Baba Bathra 118 b unt.: א" קחשיב (Wie rechnete die h. Schrift, wenn in Josua 17,5 von zehn Antaile Manasse's gesprochen wird?); Chullin 42 b unt.: חשבינהו בחד (er rechnete d zwei als eines); Nazir 21a und sonst: חנא כי רוכלא ליחשב וליויל (soll etwa de Tanna, wie ein Krämer, der seine Ware herzählt, verfahren?).

קשְבּוֹן, Summe, Zahl. J. R. Hasch. 56b 40, Midr. Sam. 126 (5), zu II Sam. 5, 5 im Verhältnis zu I Kön. 2, 42: שכון מרוכה בולע לחשבון ממועט. Gen. r. c. 39 (7), zur Chronologie von Ger 11, 32: לענין החשבון 20 (vom Namen אנים לוב), die Summe seiner Buchstaben beträgt 24:

י S. Ag. d. pal. Am. I, 302, 2. 2 S. ib. II, 122, 2. 3 Die Massol zu dieser Stelle bemerkt jedoch, daß שׁמְלִים stets defekt geschrieben werde massahme zweier Stellen: Richter 15, 4 und Echa 4, 18; zu den beiden letzt Stellen lautet die Massora: "ב מל" ב zweimal plene. 4 S. Die Ag. d. F. Am. II, 87, 2. 5 S. auch Frensdorff, S. 5.

Sch. tob zu Ps. 90 (13), vom großen ב des Wortes בית :בראשית שהיא גדולה כשני ביתין מצטרפה לחשבון ארנעה

תושבניה דהדין :4: חושבניה הדרין (ב hebr. תושבות). J. Berach. הושבנא דהדין הדין (die Messiasnamen מנחם und מנחם haben denselben Zahlenwert); ebenso Echa r. 1, 16 (מעשה בדואג). Esth. r. 3, 11: הכסף בגימטריא מאה וששים וחמשה כמו העץ חושבניה דדין כחושבניה דדין כחושבניה דדין בחושבניה דדין באורים.

Nedarim 32a unt.: רחושבניה הכי הוי 318, Gen. 14, 14); ib. zu אליעור) באליעור 318, Gen. 26, 5, באליעור מאה ושבעין ותרין (נקב 32b; השמן בחושבניה תלת מאה 32b; וחושבניה מאה ושבעין ותרין נארגעא.

תתם, schließen, opp. תחם (s. diesen Art.). Koh. r. 3, 14: שני ספרים שכתב שלמה לא תחמן אלא ביואה, nämlich Proverbien (31, 30) und Koheleth (12, 13). Lev. r. c. 4 g. Ende: מאה ועשריםי יו עשריםי בהם הללויה. — Pesikta 116a (Eleazar b. Pedath): כל הגביאים פתחו בדברי תוכחות וחתמו בדברי נחמות. Vgl. j. Berach. 8d 28f.; unten, Art. סים.

סיים, s. Art. סיים.

20

בשטים, Grund, Ursache (hebr. und aramäisch). Im nachtannaitischen Midrasch bed. das Wort besonders die biblische Begründung einer These. Stereotyp ist die Frage מה מעם הובים, die in allerlei Variationen zu finden ist. — Beispiele für מה שעם selbst. Aus dem jerus. Talmud: Berach. 3d 71; 9a 4; 14a 22; 14c 7; Pea 15d 24; 16b 17, 19, 21, 55, 56, 59; 17a 61; Demai 24d 61; Scheb. 36b 66. — Gen. r. c. 11 (2); 48 (7); 66 (1); 68 (1). — Lev. r. c. 1 (5); 8 (3 E.); 31 E.; 35 (7 E.). — Pesikta 143a. — Schir r. 1, 3 E.; 1, 15 g. E.; 4, 6; 4, 8; 4, 12; 5, 1; 8, 10 g. E. — Echa r. 1, 5 Anf.; 1, 13 E. — Koh. r. 1, 12 E.; 9, 12 g. E. — Ruth r. 1, 1 Anf. — Dyn השט. Jer. Berach. 4a 13 (tann.); 8b 36; 8d 19; Pea 16a 27; Schebith 36c 14. — Pesikta 144b; 145a; 167a; Koh. r. 1, 15 g. E.; 3, 20 E.; Tanch. B. מאר 8.2 — Aram. משט שט. Jer. Berach. 2c 44; 9a 2. — Gen. r. c. 16 (4); 26 (5); 32 (7); Lev. r. c. 22 (10); 23 (8); 23 (13); 31 (9); Schir r. 7, 10; Echa r. 2, 3; 3, 49; Koh. r.

4, 17; 7, 12; 8, 17 Anf.; Pes. r. 76a, 121a. - אמאי מעמא Pesik 27a: Koh. r. 1, 12 g. E. — מה מעמא Jer. Berach. 14c 28: 14d 2. Pea 16 a 11; 21 b 2; Kilajim 32 b 6; Scheb. 35 c 34; Terum. 32 d 1 Sabb. 3a 40, 42; Sukka 54c 20, 22; R. H. 57a 43; Taan. 64a 1 Pesikta 13b; Lev. r. c. 7 (3); Koh. r. 9, 9 Anf. - מעמא J. Berach. 14a 32; Pea 16a 9. - סאי מעם. Lev. r. c. 29 (3). מאי מעם . Gen. r. c. 89 Anf., Pesikta 121a. - מאי מעמיה. י Ge r. c. 22 (6); 24 (5); 24 (7); 27 Ende; 28 (4); 46 (2 E.); 64 (4); 65 (1) 68 (11). — מה מעמיה. Gen. r. c. 20 (10); 49 (1); Pes. r. 118b (מעמיה l. מעמיה מעמיה (מעמיה Gen. r. c. 98 (10), Midr. Sam. c. (1, 2); 2 (10); 5 (4); Pes. r. 76a. In allen bisher aufgezählten Be spielen folgt nach der Frage unmittelbar die betreffende Bibe stelle, ohne weitere Einführung, und die Bibelstelle genügt z weilen für sich, um die gesuchte biblische Begründung darzubiete Oder aber ihr wird, was meistens der Fall ist, die Auslegung be gefügt, durch welche die Begründung der vorhergegangen These in ihr enthalten ist. Seltener sind die Fälle, in denen de Bibelverse, mit dem auf die Frage geantwortet wird, die Ei führungsformel vorausgeht. ממה מעם כתיב, Pesikta 25a; מעמיה, "מ שנאמר — Esther 1, 12. — מעם דכתיב (6).2 משנאמר בחיב, Esther 1, 12. Pesikta 48b, 49a, 49b, 64b; Lev. r. c. 22 (9); 22 (10); Ruth r. 1, Koh. r. 1, 9.3 In Lev. r. c. 16 (8) wird nach der Mitteilur eines Ausspruches des Amora Acha gefragt: מאי מעמא; die An wort ist mit אחא דאמר ר' eingeleitet. Es ist noch zu bemerke daß die verschiedenen Variationen der Frage מה מעם nicht imme als ursprünglich angesehen werden dürfen; denn man muß at nehmen, daß in vielen Fällen der Text eine der Willkür des Al schreibers zu verdankende Auflösung der Abbreviatur b'b da bietet. - Ein besonderer Fall der Anwendung der Frageforme מה מעם liegt vor in Gen. r. c. 1 (2) 4, wo dieselbe so viel bedeute wie מפני מה und einen Fragesatz einleitet; ebenso Gen. r. c. 26 (2 Vgl. auch j. Berach. 4b letzte Zeile: מה מעם אמרי. Die Antwor in diesen Fällen wird nicht mit einem Bibelverse erteilt. -

¹ Das Suffix in משטים bezieht sich auf den Urheber des Ausspruches, nac dessen biblischer Grundlage mit dieser und den folgenden Formeln (in dene משטים angewendet ist) gefragt wird. Die Frage wird dann nicht durch den Usheber des Ausspruches, sondern durch den Redakteur des Midraschwerkes ode dessen Quelle gestellt. Es läßt sich freilich auch annehmen, daß das Suffix sic auf den Ausspruch (רבר) bezieht, also מעמי של דבר בעמיה בשל לא עומים של דבר בעמיה בי מעמי של דבר בעמיה בי 3 S. auch Gen. r. c. 8 (1), dazu d Varianten bei Theodor, S. 47, Z. 3.

Zuweilen wird in der Frage der Urheber des Ausspruches genannt, nach dessen biblischer Begründung gefragt wird. 1 Besonders häufig ist das im paläst. Talmud der Fall. Die Formel lautet dann . . . דר (מעמיה) מעמא (מאי) בה: Demai 25b 62; Scheb. 39a 51; Terum. 40c 25; 42d 68; 44d 45, 49; Sabb. 11d 22; Pesach. 34c 29.2 In Pesikta r. ist die Formel hebräisch so wiedergegeben (4a, 56a): ... מה מעמו של ר'... In gleicher Verbindung findet sich der Ausdruck auch dort, wo nicht gefragt, sondern angegeben wird, womit die These eines Autors begründet wurde. Pesikta 10a (Levi): מעמיה דר' אבהו (Gen. r. c. 7 (3): מעמא דר' חמא בר חנינא; ferner Gen. r. c. 41 Ende; 60 (5); Pes. 3b, 142a; aus dem jerus. Talmud: Berach. 4b 70; Pea 20a 59; Demai 24d 45; Kil. 28d 21; 31c 60; Challa 57b 69; 58b 35; Sabb. 9d 40; 17a 68. J. Berach. 2d 20: חד אמר מעמיה דרבי וחרינא אמר מעמיה דר' נתן (vgl. Echa r. 2, 18),3 Schir r. 1, 2 (ישקני E.): מעמון דרבנן דכתים; ib. 6, 4 g. E.: מעמון דרבנן דכתיב; Koh. r. 9, 12: מעמא דרבנן דכתיב.

Für den Agadisten Tanchuma ist charakteristisch die Phrase: אמא ממרית (אמינא אימא) מעמא, womit er die biblische Begründung für die Aussprüche früherer Autoren einleitet; s. Gen. r. c. 1 g. Ende; ib. c. 4 (3); ib. c. 3 (6) = j. Berach. 12 c 14; j. Berach. 5a 12 (= Echa r. 1, 16); j. Berach. 12d 43; Lev. r. c. 21 (2); ib. c. 36 Anf. 4 Außerdem wird diese Formel einmal durch Zeïra angewendet (j. Berach. 3a 70) und einmal durch Samuel, der einen Ausspruch Rabs biblisch begründet (ib. 3d 24; 7a 56).

Andere Anwendungen des Ausdruckes מש. J. Beza 62 b 23:
ר יהודה אומר ממעם הוה אלא: Sch. tob zu Ps. 18 (11): אמר ממעם הוה אלא:
ר יהודה אומר ממעם הוח מעם Ps. 18 (11): אומר ממעם הוח אלא:
In diesen Beispielen bed. מעם den biblischen Grund, die Belegstelle; ebenso j. Schebiith 38 b 10, 13: איים מעמא למיקם על הדין מעמא:
געי למיקם על הדין מעמא: Viell. gehört hierher מעמא 25 (1).
וו. Nedarim c. 9 Ende (s. unt. Art. מאל הבלים), Midr. Sam. c. 25 (1).

וח לפר Bed.: sachlicher Grund findet sich מעם הוח folgenden Ausdrücken: כולן מורים ממעם אחר j. R. Hasch. 58b 25.5 מעם אחר j. Kethub. 30c 61. יש באשה האלו מביאין מעם לדבריהן וא' מ' בדבר j. Kethub. 30c 61. אילו מביאין מעם לדבריהן וא' מ' (1): אילו מביאין מעם לדבריהן וא' מ' ברה ברה 24 Anf.: מ' ל שני מגלה מעמה של פרה ברה 24 Anf.: מ' ל אני מגלה מעמה של פרה 24 Anf.: מ' ל

י S. S. 70, Anm. 1. י In j. Pea 17 b 74 wird auf die Frage nicht mit einer Bibelstelle geantwortet; ebenso 16 c 49, 72; Demai 24a 42. 3 S. auch j. Demai 26 b 31: א כטעמיה דהדין טעמיה דהדין (nicht biblische Begründung); j. Pesach. 34 c 28: א מעמא דהן תנייה 4 S. Die Ag. der pal. Am. III, 480. 5 Vgl. Schir r. 6, 9 g. Anf.: אונלה מעמה ווון 16 Vgl. b. Sabbath 83 a unt. (Rab): של משנה וון

אירו דמילתא , zur Erklärung von שירו , I Kön. 5, 12 angewendet בי Schir. r. 1, 1 g. Ende; אמר מעמא, j. Schebiith 37a וואמר מעמא ib. 37b 54; Maaser scheni 55a s.

Beispiele für den Plural, in den in der Darstellung der tannaitischen Terminologie (S. 66f.) festgestellten Bedeutungen ב 1. אני אנלה לך מעמי תורה ברבים, Pesikta 39a (Pes. r. 64a); אני מגלה לך מעמי צור דורש מעמי תורה ברבים, Pesikta r. 97b; מעמי צור דורש מעמי תורה ברבים, Pesikta r. 97b; מעמי צור אורה בה מעמי תורה אורה בה מעמי תורה ב. Schocher tob zu Ps. 35 (2); אוניים בהם אני שומע מעמי תורה ב. 35 (2); הפסוף הזה אתה דורש אותו ומוצא בו כמה מעמים מובים ובי ב' ב' מעמים מובים אלף וחמשה בו ב' ב' פסוף ופסוף יש בו ב' ב' מעמים אלף וחמשה בה ב' ב' מעמים על כל דבר אלף וחמשה באינש דאית (יש בו ב' ב' 60b; b. Erubin 21b unt.). — Aramäisch (in keiner der drei speziellen Bedeutungen): באינש דאית ב' ה' ב' ב' ה' ליה) תרין מעמין והוא מתיב חד מנהון על שהשיבו מעמין והוא מתר אמר מעמין והוא מתר אמר מעמין והוא מתר אמים מעמין והוא מתר אמר מעמין והוא מעמין והוא מעמין והוא מתר אמר מעמין והוא מעמין ווא מעמין והוא מעמין והוא מעמין והוא מעמין והוא מעמין והוא מעמים ו

Beachtung verdient, daß im Tanchuma der Terminus מעם fast gar nicht vorkommt. Was Tanch. B. בראשית 26 Anf. zu lesen ist (... למאי מעמייהו ד.), stammt aus bab. Jebamoth 61 b.

In überwiegendem Maße hat Dyd im bab. Talmud die Bedeutung: sachlicher Grund. So zunächst auf den Bibeltext selbst bezogen: איז הקרא, in der vielfach wiederholten These, daß R. Simon (b. Jochai), nach dem inneren Grunde der biblischen Satzung forschte: איז מעמון הוא דרריש מעמיה דקרא (s. Joma 42b, Jebam. 23a, Sota 8a, Gittin 49b, Baba Mezia 115a, Sanh. 16b, 21a, Menach. 2b). S. auch Jebam. 76b: איז מעמא דשביעהא (Sanh. 39a: Sanh. 39a: במו מעמול בשניעהא בשביעהא (Sanh. 39a: במו מעמא בשניעהא בשניעהא (Sanh. 39a: במו מעמא בשניעהא (Sanh. 39a: במו מעמא בשניעהא (Sanh. 39a: במו מעמא בשניעה). במו מעמא פווי מעמא בשניעה שניעה מילהא (Sanh. 39a: במו מעמא בשניעה). איז מעמא בשניעה מעמה מולה (Sanh. 31b) במו מעמא בשניעה (Sanh. 31b) במו מעמא בשניעה (Sanh. 31b) במו מעמא בשניעה (Sanh. 31b) במו אונים (Sanh. 31a).

י Vgl. מעמו של דבר, Gen. r. c. 39 (9), tannaitisch. Das Suffix in ביי bezieht sich nach dieser Erklärung auf das vorhergehende משל.

שרח. Der Hiphil הְּמְרִיהְ kommt in charakteristischer Anwendung im Tanchuma vor, in einer Entschuldigungsformel, mit welcher der Redner — beziehungsweise der Redakteur des Midraschwerkes — darauf hinweist, daß noch vieles über den Gegenstand zu sagen wäre, er aber abkürze, um durch Länge nicht lästig zu fallen (nicht den Hörer zu ermüden). Tanch. בפניכם בפניכם (die Schilderung der Vorsündflutler auf Grund von Hiob 24); ib. והרברים הרבה אלא כדי שלא להטריח בפניכם והענין הרבה :15 וירא (Rettung Lots durch die zwei Engel); ib. שיטין הרבה יש למקרא הזה אלא בשביל שלא להטריח :7 אטור (zu Ps. 36, ז); ib. חקת 16 Anf: שיטין הרבה יש במקרא אלא שלא להטריח בפני (zu Roh. 8, 1).3

Eine oft vorkommende stehende Ausdrucksweise lautet: מילתא בקל (die heilige Schrift nimmt sich die Mühe, etwas, was durch Schlußfolgerung hergeleitet werden könnte, ausdrücklich zu schreiben).

S. Pesach. 77b, Joma 43a, Jebam. 22b, Sota 29a, Kidd. 4b, Baba Mezia 94b, Zebach. 103b, Chullin 118b.

ראלי, als Adv. gebrauchtes Substantiv, in der Bed. "richtig" (Pargum Onk. übersetzt damit: בוב, Exod. 10, 24; בום, Gen. 40, 16; הושב, Deut. 13, 15). Im jerus. Talmud wird das Wort sehr häufig

י Die entsprechende Antwort beginnt mit משט. S. auch Berach. 49 a:

ב אוי מעמא לא משום. 2 Zu משום in der Massora s. Frensdorff, S. 6 f.

In Tanch. B. חיאך הוא מסיח במירחא וז heißt es: היאך הוא מסיח במירחא, zur Kennzeichnung der umständlichen Ausdrucksweise Esau's in Gen. 27, 31, im Vergleich zu der שלא ממורח ציבורא: (nach der tichtigen Lesart); j. Berach. 3c 33: שלא להמריח על העבור.

gebraucht, sei es in Verbindung mit einem Verbum, sei es selbständig. Pea 18b 43: יאות אמר ר' יודה Demai 21c 62: יאות הוה פאלו הוה כתיב. . . הוה יאות Sota 22a 3: אילו הוה כתיב. . . הוה יאות Berach. 7a 58: יואות שהוא כן; Berach. 2d 42: יואות שהוא כן; ebenso Demai 25 d 34. S. auch die Art. ידע, אילו.

דם, sofort. Dieser Ausdruck dient dazu, um die Darstellung. namentlich bei Erweiterung des biblischen Berichtes, lebhafter m gestalten, besonders um ein neues Moment einzuleiten. Zumeist geht מיד unmittelbar dem betreffenden Bibeltexte voran. Gen. r. c. 34 (9), zu Gen. 8, 20 b, nach der Paraphrase der ersten Vershälfte: . . מיד ויקה מכל . . Ib. c. 55 (4), zu Gen. 22, 1: סיד והאלהים מסה את אברהם. Manchmal wird dem מיד noch eine Einführungsformel angefügt. Pesikta 175a (= Lev. r. c. 21 g. Anf.), zu Ps. מיד מה :1. Echa r. zu 2, 1: מיד אמר דוד אל תתן ה' מאויי רשע :Echa r. zu 2, 1: מיד כתיב ויחלו האנשים. Weitere Beispiele für die erstere Art: Schir r. 1, 1, zu I Kön. 1, 15; ib. zur selben Stelle; ib. 1, 13, zu Jos. 5, 5; ib. 2. 14, zu Exod. 2, 24; ib. 3, 6 zu Gen. 32, 26. Lev. r. c. 13 (1) zu Lev. 10, 16; ib. c. 26 Ende, zu I Sam. 17, 38. Exod. r. c. I Anf., zu Gen. 21, 9. Ruth r. 1, 5, zu Hiob 2, 8. Koh. r. 5, 6, zu Jes. 38, 2; ib. 9, 18, zu II Sam. 20, 20. Tanch. B. NY 1, zu Gen. 28, 7; ib. שמות 13, zu Exod. 3, 4. — שמות wird auch innerhalb der Paraphrase des Bibeltextes, also ohne Sätze des letzteren selbst einzuleiten, angewendet. Tanch. B. לך לך 7, zu II Sam. 10,6: מד יצא מלך :ib. 17, zu Gen. 14, 17: מיד שלח לארם נהרים והשכיר מיד קפץ על אברהם ; ib. וירא 42, zu Gen. 22, 1; סדום לקראתו

ידע, wissen, erkennen. Im paläst. Talmud wird der aus einem tannaitischen Lehrsatze angeführte Beweis für eine halachische These sehr oft mit den Worten eingeleitet: התנין (דתני , דתנון). S. Demai 25b 65; Kilajim 30d 58, 31c 25t Terum. 46b 5; Maaser scheni 53c 52, 54a 48; Sabbath 4a 35;

Die Redeweise entspricht dem biblischen . . הְּבֶּר בְּוָר, Lev. 10, 11 und oft-2 Vgl, Hiob 6, 27: דע לך בין.

esach. 28a 76. In Maaser scheni 53c s wird mit תרע לך שהוא מן דתמן אם auf einen babyl. Amorasatz als Argument hingewiesen. uch wo das Argument nicht einem Traditionssatze, sondern nem sachlichen Grunde entnommen ist, wird diese Formel anwendet; j. Pesach. 31a 41: . . יתרע לך שהוא כן שהרי ; ib. 31a 38: תדע [לך] שהוא כן שה Zur Verstärkung wird das Adverbium יא vorgesetzt; Sukka 54b 66: . . . יאות תרע לך שהוא כן שכבר; שבמולן כתיב . . שהוא כן שבכולן כתיב . . . Im agaschen Midrasch wird die Formel in verschiedenen Variationen igewendet. Am häufigsten: (selten תדע לך שהוא כן (כך. So in ev. r. c. 1 (1, 4, 5), refrainartig am Schlusse dreier Procemien, it Hinüberleitung auf den Perikopentext; ähnlich Lev. r. c. 19 (3) 1; , 2; 32, 5 (שהוא st. שהוא st. בי Ebenso am Schlusse von Procemien: anch. B. מנחם 7; נשא 7; נשא 21; בלק 25; בתח 1; Exod. r. c. (s); Sch. tob. zu Ps. 3 (1); 30 (4). Andere Beispiele für diese ormel: Schir r. 1, 4; 2, 14 E.; 4, 7; 4, 13 g. E.; 7, 8 g. E.; Midr. ווו. c. 5 (2); Tanch. B. ווצא 21; תוריע 12 Anf. — תדע לך שכן (od. שכך). Am Schlusse von Prooemien: Tanch. B. בראשת נה : 12: בראשית 9. 16; sonst: Lev. r. c. 27 (5); Tanch. B. יירא א אולדות 3; Echa r. 1, 1 (העיר Anf.); Sch. tob zu Ps. 92 (2). hne das emphatische 7, am Schlusse des Procemiums, Tanch. מרע שהוא כן :12 אכן sonst: ib. וירא 15 (ת' שכן הוא); Lev. r. c. (3). Ohne הוא, bloß תדע לך שכן: Gen. r. c. 23 (2); 71 (2), 81 (2); tod. r. c. 42 (6); Koh. r. 3, 15. Ferner findet sich: תדע לך שכן אמר ר Schir r. 3, 7; . . . מרע לך שכן למדתי Pes. r. 152a. äufig ist die Beweisführung einer These in folgender Form: תרע לך (mit ש, auch שהרי, wird das Argument eingeleitet) 2; j. Berach, 3b 56; Tanch, B. 72 2; Gen. r. c. 72 (2); 100 (9). ev. r. c. 4 (3); Exod. r. c. 22 g. E.; Tanch. שלח 28; שלח Add. ; Deut. r. c. 9 (3). Ohne ש, bloß תדע לך, als die Argumentam einleitende Formel findet sich besonders in den Tanchumaidraschim: Tanch. B. בהר 20 Anf.; אמור 23 Anf.; בהר 4; Exod. c. 3 (8); 21 (4); 38 (5); Deut, r. c. 1 (1); 1 (10); 1 (11); 2 (29); (6); 5 (3); 5 (10); 9 (1 g. E.); Pes. r. 7b. Ebenso ותדע לך: Exod. c. 40 (3); Pes. r. 54b. תדע שהרי: Tanch. B. מקץ 14 g. E.; th. r. 4, 2. Bloß תדע Tanch. בהעלותך 28 g. E.; Koh. r. 3, 2 תדע דהא כתי . Noch folgende Variationen seien erwähnt: תדע

¹ In der Parall. Schir r. 5. 11 steht nach שהוא כן noch הדבר. ² In igen der Beispiele, z. B. den ersten zwei, steht vor dem Argument auch die beweisende These als Objekt zu הרע לך.

מנין תדע כן :4 נח .ib. מכאן תדע לך ש . . 4: בהר Tanch. לד וראה . . ש א. Exod. r. c. 23 (3); . . . תרע ש . . . תרע ש. . . Schir r. 3, 10 E. - Formelhaft sind Angaben des Nichtwissens, wie eine Bibelstelle zu erklären sei, um ihre Erklärung einzuleiten. Gen. r.c. 98 (19): . . תלמוד לומר . . Exod. r. c. 7 g. E.: איני יודע מי יודע . אלא ללמדך (Sch. tob zu Ps. 25 (6): אינ יודע מקרא זה מה הוא אבל איני יודע . . כיון :(Gen. r. c. 2 (5): יכשהוא כתיב . . מלמד . אנל אין אנו יודעים איזה . . כשאמר . . . Pesikta 61a: . . הוי אנו יודעים; Gen. r. c. 68 (9): און אנו יודעים . . . מן מה דכתיב . . הוי (s. ähnlich ib. c. 51 (9); 64 Ende; Lev. r. c. 12 g. Anf.; Tanch. B. אין אנו יודעים 1; Pesikta r. 104b); Tanch. B. אין אנו יודעים 17 Anf.: . . אין אנו יודעים אלא. Jer. Pea 15c 4: הרא אמרה . . כשהוא אומר . . כשהוא אומר . . הרא אמרה . . ש. Aramäisch, Schir r. 4, 7: ולת אנן ידעין מאן דאמר דא ומאן כתיב . . וכתיב . . ואין אתה :20 וישלח . Tanch. B. דאמר דא יודע . . . אלא . . . Hierher gehört ferner: . . . אלא . . שלא מלמד ש . . אלא Lev. r. c. 8 Anf.; . . אלא מלמד ש . . Lev. r. c. 22 Anf.; Koh. r. 1, 5 Anf.; 5, 8 Anf. - . . . שינו יודע ש Tanch. B. מקץ 6 Anf. 1 – רצונך לידע, ib. 6; Exod. r. c. 15 (6); Sch. tob zu Ps. 7 (14).

Beispiele für das aus der Schule Ismaels bezeugte להוריעך im nachtannaitischen Midrasch: jer. Berachoth 5a 1; Bikkurim 63 d 68. Gen. r. c. 62 (5); 63 (9); 72 (2); 89 (6). Tanch. B. בראשית 26; חולדות 19; בהעלותך 2, 28; חולדות 13, 19, 30; סולדות 19; בהעלותך 13, 19, 30; סולדות 19. בנחס 13, 19, 30; בלח 13, 45 (4), 79 (5). Bloß בוריענו 85 b; Pes. r. 160 b; Tanch-וכי אין הכתוב 20; אמור 1; בלח 1; בלח 19, 20; אמור 19, 20; אמור 20

Beispiele für . . הַּדְעָ ד : Berach. 46b; Sota 40a; Kidduschin 27b; Chullin 96a. הדע דהא: Berach. 17b. יתרע דורה: Berach. 15a, Erubin 70a. . . יתרע דורה: Bechoroth 4b. — Sabb. 138b (Rab בע הובלא בא Deut 28, 59): כאן הודיעך: Ger Autor des Mischnasatzes). Erubin 72b: הבלאה זו איני יודע מה היא Chullin 82b: ההדיעך כחן דרבנן: Chullin 82b; להודיעך כחן דבית שמאי

יחר Piel יחד. Echa r. 2, 1 g. E.: יחד מיחר. Piel יחד. Echa r. 2, 1 g. E.: יחד. פרוך הוא מיחר. Gott zeichnete das Böse (das Strafgericht) nicht damit aus, daß er seinen Namen dabei genannt hätte: gefolgert aus Ez. 9, 5, wo nach אמר die Nennung Gottes fehlt. — Lev. r. c. 12 (1): אמר בפני עצמו ויחד אליו הרבור בפני עצמו בעמו באהרון ויחד אליו הרבור בפני עצמו בעמו בעמו בעמו בעמו בעמו ציים. ציים בער 18, 8.

י Vgl. טי מוריע, j. Sabbath 4a 33 (= Beza 62a 5). In der Paralleistell פי לירוע, j. Sabbath 4a 33 (= Beza 62a 5). In der Paralleistell פירוען הכתוב 24br מיריעך הכתוב 24br. 2 Vgl. j. Schebuoth 35 a 55 (tannaitisch): ישוריעך הכתוב

³ Dieser Ausspruch Eleazar b, Pedaths ist Ag. d. pal, Am. II, 73 nachzutra 50

Nithpael. Lev. r. c. 12 (2): ונתייחד אליו הדבור, zu Lev. 18, 8; b. c. 13 (1): הדבור אליהם, zu Lev. 10, 12.

In der Bedeutung "aufzählen" steht הַחָי in folgendem Satze Ruth r. Absch. I Ende): לא ייחס הכתוב את ממונם, nämlich Ruth , i, wo die h. Schrift den Besitz des auswandernden Elimelech icht erwähnt, während in Esra 2, 66 f. der Viehstand der ins eilige Land Einziehenden aufgezählt wird. — Eine spezielle Beeutung hat הובה מוצא משר אור (Ps. 90 (6), wo mit Beziehung uf den Ausdruck תפלה למשה אור הרבה נביאים והרבה צדיקים נתפללו לפני הקב"ה ולא בא הכתוב לייחס אל הרבה נביאים והרבה צדיקים נתפללו לפני הקב"ה ולא בא הכתוב לייחס אל ihm wird ein Gebet zugeschrieben, weil er vierzig lage und vierzig Nächte gebetet hat.3

Das aramäische Verbum im Pael. Jebam. 62a: ייחסינהו בשמייהו, in bezug f II Kön. 20, 12; Megilla 12b: ליחוסיה וליוול או ליחוסי או ליחוסי או ליחוסיה, zu Esther 2, 5.

Beispiele für den Terminus יכול, der eine hypothetische יכול, der eine hypothetische יכול

¹ Sanh. 82 b: הכתוב מייחסו 2 S. auch Sabbath 55 b: מא הכתוב מייחסו , zu am. 14, 3. ³ Eine spezielle Bedeutung hat das Verbum auch in b. Mela 17a ob.: כרי לייחס בהן שנותיו של יעקב (Die Lebensjahre Ismaels sind erhnt, Gen. 25, 17, um durch sie die Lebensjahre Jakobs berechnen zu können.)

⁴ S. Ag. d. pal. Am. I, 144, 6.

כן תלמוד לומר

(od. כביכול). Beispiele der Anwendung dieses Aus druckes, mit dem eine der Ehrfurcht vor Gott widerstreitend oder sonstwie kühne Außerung gemildert werden soll. Jerusalen Talmud: Berach. 9d 75 (S. b. Lakisch); R. H. 57b 19; Taanit 68d 26 (Simon b. Lakisch); Sanh. 27c 58 (Abahu); ib. 28b 6 (Eleazar); Schebuoth 33c 19 (Abahu). — Gen. r. c. 12 (1), tann. 75 (1). - Lev. r. c. 23 (6), Abin; 30 (13), Simon b. Pazzi; 31 (6) - Pesikta 15b; 29a (Abba b. Kahana); 102b (tann.); 113 (Acha); 151a (Sam. b. Nachman); 164a (Issachar aus Kefa Mandi); 166b (Jehuda b. Simon); ib. (Levi b. Parta); 171a. -Schir r. 1, 4 g. Anf. (Acha); 4, 4 g. E.; 4, 8 (Simon b. Jannai) 5, 2 g. E. (Jannai); ib. (Levi). — Echa r. Procem. 2 (Jochanan) ib. (Simon b. Lakisch); Procem. 15 (S. b. Lak.); Procem. 34 (Acha); 1, 6 (Jeh. b. Simon); 1, 16 (Levi); 2, 3 (Jeh. b. Simon) 3, 31. - Koh. r. 2, 12 (Jizchak b. Marion). - Esther r. 3, 6. -Tanchuma B. בראשית 11 (S. b. Lak.); ib. 36; הם 4 (Acha b. Chanina); ib. 17 g. E.; לך לך לך לד (Berechja) וישלח 5; ויצא 10 (Berechja) ib. 28; שמיני 2; שמיני 3 (Tanchuma); משפטים 3 g. Anl. 3; ib. 5; אחרי (Abahu); מצורע (מנורע 3; ib. 5; אחרי 13; ib. 18 (Abahu); ממורע אמור שלה ; ib. 10; ib. 14; במעלותך (Jizchak); במדבר 2 Anf.; שלה Addit. 11; סנחס 2. — Deuter. r. c. 1 (2), Jeh. b. Simon; 3 (15), Simon; 7 (10); 7 Ende (tann.). — Pesikta rabb. 5b (Josija); 20a (Abba); 32b; 77a; 106a; 110a (tann.); 136a; 136b; 175a; 187b; 196 b. — Exodus r, c. 15 (12 Anf.), tann.; 18 (1); 18 (7); 21 (1). Levi; 21 (2); 23 (1), Abahu; 23 (8), Jochanan; 25 (8); 29 (9), tann.; 30 (24); 33 (6); 36 (4); 42 (5), Abin; 43 (1), Chama b. Chanina. Schocher tob, zu Ps. 10 (5 Ende); 12 (2), Jose b. Chanina (ebenso 52, 2); 12 (3), Judan; 18 (29 E.), Chama; 20 (3); 52 (6); 76 (8), Berechja; 86 (7), Jizchak; 97 (2), Samuel b. Nachman.

(zu Jes. 22, 12): ואילמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו

Im babylonischen Talmud findet sich sowohl כביכול, als die längere Entschuldigungsformel fast nur in tannaitischen Sätzen oder in Aussprüchen palästinischer Autoren. Beispiele für das erstere: Chagiga 13b (anonyme Agada zur Ausgleichung zwischen Daniel 7,10 und Hiob 25,3); Joma 3b (tannaitisch); Sota 35 a und Parallelst. (Chanina b. Papa); Baba Kamma 79b (tannaitisch); Sanhedrin 97a unt. (tannaitisch). Die volle Formel אלמלא מקרא כחוב אי אפשר findet sich in Aussprüchen von Josua b. Levi (Erubin 22a), Jochaman (R. Hasch. 17b, ohne כביכול Baba Bathra 10a); Eleazar (Berachoth 32a)¹; Abahu (Megilla 21a).

ילף. Peal: lernen (= hebr. למד, Im jerus. Talmud lautet eine häufig angewendete Formel der halachischen Erörterungen: הדא ילפא מן ההיא וההיא ילפא מן הדא ("dieses lernt von jenem, und jenes lernt von diesem"). Es ist damit gesagt, daß zwei miteinander in Beziehung gebrachte Satzungen in bezug auf einzelne Bestimmungen einander ergänzen, indem für die eine Satzung die Norm der anderen geltend gemacht wird. S. Pea 17c 36; Demai 24 a 59; Maaser, 51 a 3; Sabbath 4d 71; Pesach, 27 c 35; Sukka 53a s; Kethub. 33a 67; B. B. 13c 12; Nidda 50c 14. S. auch Kidd. 60b 64: ילפה מן הרא - In der Regel aber ist nicht der Gegenstand der Deduktion das Subjekt zum Verbum ילף, wie in der erwähnten Formel, sondern der Interpret der Halacha, der Forscher ist es, von dem mit 'dusgesagt wird, daß er das eine vom anderen "lernt", d. h. Bestimmungen des einen für das andere ableitet. S. j. Maaser scheni 52c 62: ר' יודה יליף כל רבנן ילפין לה ; j. Erubin 18b 20 (zu M. Erubin I, 1): רבנן ילפין לה חד :4: אולם Sukka 51 d מפתחו של היכל ור' יודה יליף לה מפתח האולם נילף פיאת :j. Pea 15 a 51; יליף לה מן הארון וחורנא יליף לה מן הענלות עומרין מפיאת קסה (vgl. ib. 19c 24). — Deduktion einer These aus einer Bibelstelle bed. ילף in j. Sanh. 19c 6: אם מתוך את יליף לה Ebenso Sch. tob zu Ps. 18, ווכנן ילפי לה מהכא . Außer diesem letztern Beispiele findet sich ילף nirgends im palästinensischen Midrasch angewendet.

[!] Nach der richtigen Lesung, s. Ag. d. pal. Am. II, 56, 1. 2 S. Dikd. Sofrim zu Erubin 54b (V, 217), wo zu לרבורו die alte Leseart ולילפ verzeichnet ist; צו יולילף ונינמר a Hier ist ילף in der zu Anfang des Art. angegebenen

Erubin 2b oben: לילפו מפתח שער החצר ; לילפו מפתח לילף מיניה; Kerith. ₹ג ; לילפו מפתח עד החצר החצר; ומי ילפינן לאו מכרת לא ילפינן (לאו מלאו ילפינן לאו מכרת לא ילפינן (לאו מכרת לא ילפינן (דומי ילפינן קרשים מהרדי :Temura 21b; חברת לא יליף (מיף החצר במי לא יליף הוא יליף במי לא יליף (מוף אוליף הוא הוא במי לא יליף מוף אוליף וומיף אוליף וומיף אוליף אוליף אוליף מוף אוליף אוליף אוליף מתח בתח בתח בתח במיף וליף מוף ביליף וה זה מוף החצר ביליף וה זה וה וומיף ליליף נורה שוה :ליף וה זה יליף נורה שוה ביליף וה זה זה זה זה זה זה יליף נורה שוה ביליף וה זה זה זה זה זה זה זה זה יליף נורה שוה ביליף וה זה זה זה זה זה יליף נורה שוה ביליף וה זה זה זה זה זה יליף נורה שוה ביליף וה זה זה זה יליף נורה שוה ביליף וה זה זה זה זה יליף נורה שוה ביליף ווח ביליף נורה שוה ביליף ווח ביליף נורה שוה ביליף ביליף ביליף ווח ביליף ביליף

לְּכָּה, schön. Als Adverbium gebraucht in folgenden Ausdrücken. הרי יפה אמר הכתוב, Anfang eines Prooemiums zu Num. 4, 13, aus II Kön. 14, 27 (Tanch. במדבר 31). — Pes. r. 152a: זו Schluß einer Erläuterung zu Jes. 51, 14; ib.: זו אלעזר Schluß einer Homilie zu Gen. 21, 1, welche vom Satze Eleazar b. Pedaths über יוה ausgeht. S. auch Lev. r. c. 28 (1): יפה אמר שלמה (1): זו השבן, in dem Berichte Benjamin b. Levi's über die Rettung des Buches Koheleth; Gen. r. c. 25 (6): יומה השבן

יצא. hinausgehen. Beispiele für das emphatische איצא. bietet bloß Gen. r. c. 9 (8) und c. 15 (7).3 - . . זא ולמד מן. Tanch. B. צא ולמד מאבימלך 13: אולמד מאבימלך nämlich aus Richter 9, 53; ib. שלח ולמד :2 דברים .ib. צא ולמד מן האבנים . 15: . . 20; ib. צא ולמד מן האבנים מיוסף, aus Gen. 45, 3. Midr. Sam. c. 28 (5), Gottes Wort an David: צא ולמד מיהושע רכך, aus Jos. 10. Exod. r. c. 23 (3): אז ממרה, aus Exod. 15, 25. Sch. tob zu Ps. 1 (22): אלמד ממרה מבלעם הרשע, aus Num. 22, 18.4 Hierher gehört auch j. Erubin 22c 27 (wo aber nicht auf einen Bibeltext hingewiesen wird): CN ... צא ולמד מן... צא ולמד מן... Ferner sei die im pal. Talmud öfters vorkommende Redensart erwähnt: נצא בחוץ ונלמד; sie wird von zusammen studierenden Gelehrten gebraucht, die irgend einen Traditionssatz nicht kennen und mit jener Redensart den Willen ausdrücken, die Lücke in ihrem Wissen zu ergänzen. Es wird dann stets berichtet, sie wären wirklich hinausgegangen und hätten gehört (נפקון ושמעון), wie jemand den betreffenden Satz vortrug. S. Schebiith 33d 61 (Abba und Hela in Tyrus, Jona); Terum. 43 c 68, Sukka 53 a 70 (Judan b. Pazzi und Aibo b. Nagri, Chizkija); Sabbath 5a 74 (Bar Kappara und Chija). S. noch Aboda

Bed. angewendet: das Subjekt sind die Gegenstände der Deduktion; etws weiter heißt es im selben Sinne: מינה (Var. וניגמרו (וניגמרו (וניגמרו).

יפה א לפה Ag. der pal. Am. II, 82, 1. ² Frensdorff, S. 6: "אינאה מה העבור נוהנ ביותנ and an anzuzeigen, daß die Form, wie sie im Texte steht, die richtigere ist." ³ J. Pea 20c 21: אואה מה העבור נוהנ 3 J. Pea 20c 21: אואה מה העבור נוהנ (Aram. j. Sabb. 8 a 61: "Dib). Dem entspricht im bab. Talmud (Erubin 14b): 4 אוא ולמד ממשה בין מאי עמא רבר tanna dibe Elijahu. ⁵ Vgl. Schir. r. 4, 11 Ende (zweimal).

Ende 45 b 60; Horajoth 46 d 22.1 — Hierher gehört noch die tisch gemeinte Redensart: צא וקדא, gehe hinaus und beschäfdich mit dem Bibeltexte, in der Botschaft Jannai's an Chah, j. Kilajim 42 d 30, j. Sabb. 10 c 43 (vgl. auch j. Kethub. 29 d 1).
Im bab. Talmud (Berach. 30 b, Jebam. 40 a, Keth. 56 a) lautet die Redensale qre qreç den

לפוצא בן, desgleichen. Beispiele aus dem nachtannaitischen rasch. Echa r. Procemien 15: מפרעה ומסיסרא וכיוצא בהן; מפרעה ומסיסרא וכיוצא בהן; Schir r. 4, 2 Ende, ch. B. כיוצא בדבר אתה 11: מצורע 11: וישב 20, וישלח 11: וירא 11: מיוצא בדבר אתה (Var.: יש בפסוקין כיוצא בדבר 19: וירא 19: יש בפסוקין כיוצא בדבר 19: וירא 19: אוונה Wiederholung des Nomens anstatt des Pronominalsuffixes Gen. 19, 24; als ähnlich wird zitiert I Kön. 1, 33.

ישובו של מקרא הוא Tanch. B. ישובו של מקרא הוא ארברא (S) bed. das Wort: "Verdeutlichung" des Bibeltextes. Als he gilt das Wörtchen את vor den beiden Objekten in Gen. diese werden, so läßt der Midraschautor 3 R. Ismael sagen, ch das Wörtchen als Objekte gekennzeichnet. - Das Verbum kommt in der Bed. ordnen, beruhigen vor, s. Levy II, 270. איתר ליה חר Ithpael. Temura 2a: איתר ליה חר (eine der Bibelstellen ist übrig, um Deduktion benützt zu werden); Arachin 2b oben: אייתרו להו תרי; Temura zu Lev. 27, 10): יתיר מייתרי מיתרי Das Adjektiv יתיר (aram.) übrig, flüssig. Arachin 19a: רדייק לישנא יתירא (von Akiba, der es mit einer scheinüberflüssigen Ausdrucksweise in einem Verkaufsdokument genau nimmt); lla 11a unt.: פרא יתירא הוא; Moed Katon 8a: יתירא הוא ebenso; ebenso . 45b, 71b; Jebam. 69a (zu Lev. 22, 12): הוא יתירא הוא; Chullin 65b Lev. 11, 22): תעווב קרא יתירא ⁴ יתירא הוא (zu Lev. 19, 10): העווב קרא יתירא הוא ל. Makkoth 15a: יתירא אשה יתירא; Baba Mezia 8a unt.: דכתב ביה רחמנא עשה יתירא. Das Substantiv איתורי קראי קאמר : Chullin 26 a unt,: מיתורי קראי קראי,

5

לאן, hier (an der in Rede stehenden Bibelstelle). Lev. r. c. Ende (= j. R. H. 59c 61), zu Num. 29, 2: בכל מוספין כתיב ברא שית ברא אלהים \pm בראשית. - Tanch. B. מקדם ברא אלהים \pm בראשית

י Vgl. Ratner, Scholien zum Jeruschalmi (אובת ציון וירושלמי), Traktat ath (Wilna 1903), S. 37. 2 S. darüber Die Agada der pal. Amor. I, 5, 7; Ratner ib. S. 102. 3 Nach der Version in Gen. r. c. 1 (14) gibt Antwort, jedoch anders ausgedrückt, Akiba. S. Ag. d. Tann. I, 62 (I², 57). 4 In den Ausgaben fehlt das Wort איף. 5 In den Ausgaben: תעווב S. auch Frensdorff, S. 6.

אין כתיב כאן אלא בראשית (zu Gen. 1, 1); ib. אין כתיב כאן אלא בראשית לבע Gen. 34, 1, vgl. mit 30, 16): אין רוצא ואף 14 (zu Gen. 34, 1, vgl. mit 30, 16): אף 14 (zu Gen. 34, 1, vgl. mit 30, 16): אף 14 (zu Gen. 19, 15): בראשית (באן הול ווא מהר באן כרובים ונאמר בסנחריב יושב הכרובים מה כ' האמור כאן? חרופים אף כאן ח' ונ' על כתוב (zu Gen. 27, 30): און כתוב (zu Gen. 38, 16, vgl. mit Num. 22, 23): שלאן כתוב התם ותם האתון האתון אליה וכתיב התם ותם האתון האתון 1.3 (zu Gen. 38, 16, vgl. mit Num. 22, 23):

מכאן (auch מיבן), von hier, daher. Die kürzeste Formel zur Verknüpfung einer These mit einem Schrifttexte, aus dem sie sich ergibt, lautet מכאן ש ("von hier ergibt sich, daß . . ."). S. j. Berach. 4b 65; 7b 71; Pea 18a 46. Gen. r. c. 3 (7); 5 (7); 18 (4); 19 (5); 51 (3); 52 (8); 60 (6); 76 (2); 88 (5). — Pesikta 6b; 21b; 42a; 65a; 141a. - Lev. r. c. 9 (9); 20 (10); 30 (3). - Schir r. 1, 1; 1, 9; 1, 12 E.; 3, 7; 5, 16 g. E. — Ruth r. 2, 14 g. E.; 3, 3; 4, 2. — Koh. r. 3, 11 Anf.; 3, 14. — מכאן אמרו : Gen. r. c. 65 (10). - Pesikta 23a; 124ab. - Schir r. 4. 4 g. E. - Ruth r. Parascha II g. Anf. — מכאן אמרו רבותינו: Tanch. B. וישב 17 g. Anf. — Den Tanchuma-Midraschim eigentümlich ist סכאן אתה למד . . ש: Tanch. B. בראשת 13; וירא 22; ib. 24 E.; ib. 42 E.; יצא 19 Anf.; וישב 10; וישב 12; ויקרא 19; ויקרא 11; וישב 11; בהעלותך 23 E.; שלח 12 E.; בלק 14; ib. 29. — Exod. r. c. 1 (1); 1 (30); 1 (32); 3 (12); 4 (2); 5 Ende; 10 Ende; 21 (10); 26 Ende; 31 (8). - Sch. tob zu Ps. 9 (7); 18 (15 g. E.); 44 (1 Anf.); 51 (2). Vgl. auch Tanch. B. שלה 5: מכאן אתה אומר ; ib. 15: מכאן אתה מחשב

Baba Bathra 69 b oben, zu Gen. 23, 17: מכאן למצרים מן התורה (dieser Ven enthält die biblische Grundlage für die Gesetze von den Anrainern).

כביכול S. oben S. 78.

קבר, schon, bereits. Beispiele für בבר נאמר s. unter לָּלָּא, schon, bereits. Beispiele für הלא כבר נאמר s. unter לָּלָּא. — יכבר כתיב Gen. r. c. 35 (3); 39 (11); 48 (16); 68 (5).

אמרי לה כרי ... נסב. אמרי לה כרי ... מדל. nach der Angabe der Urheberschaft eines Satzes stehend (z. B. אמר רבא ואמרי לה כרי), bed. wahrscheinlich: Andere lehren den Satz ohne solche Angabe ("wie er ist" קרָהיא). S. Joma 44a, 72b, Meg. 2b, Jebam. 90a, B. M. 2a, Menach. 55b, Chullin 73a.

¹ Zu אין כתיב כאן s. unt., S. 92. ² Hier muß es heißen: אות המסל להלן im Munde Jochanans s. B. Ratner. ³ Über die Phrase ווש כאן (כן) וו Munde Jochanans s. B. Ratner. Scholien zu j. Sabbath 4 c 61 (S. 32). ⁴ Der massoretische Text: איף'. Die Variante יקריבו findet sich auch in Handschriften.

- כר, Hiphil. Tanch. צו 7 (zu Ezech. 33, 11, vgl. mit I Sam. שני פסוקים מכחישין זה את זה.
- בי. Fragepartikel: wie? Pesikta 7b (wieso entsprechen chs Gebote für den König den sechs Stufen des Königsier); 76a; 122a. Lev. r. c. 5 (1). In diesen Beispielen vere Fragepartikel einen ganzen Fragesatz. Ebenso die ere Form der Partikel, הא כיצד ; Pesikta 64ab; Schir r. 1, 14
 ; Esth. r. 1, 5 Ende. Im jerus. Talmud lautet diese ere Form: הא באיזה צד; s. j. Berach. 2 d 24. S. auch Art.
 S. 94).
- בין שכלל במקום אחר בין שכלל יופרט במקום אחד כלל ופ בין שכלל במקום אחר בין שכלל יופרט במקום אחד כלל ופ בל מה שפרט דוד כלל אותו: Nachman): אחד ופרט במקום אחד כלל ופ בל מה שפרט דוד כלל אותו: Dan. 4, 34, wo Nebukadnezzar in einem einzigen die Ausdrücke zum Preise Gottes zusammenfaßt, die David Imbuche einzeln anwendete. Sch. tob zu Ps. 106 (9): אף בפכ אף: עוד בין בשה בין בשה בעלון כולן בפכ אף: עוד בין בולן כולן בפכ אר בולן כולן בפכ אות בוללו עם ה בולן בולן עם ה בולו עם ה בולו בהן: הוא כוללו עם ה בולוים בהן: הוא כוללו בהן: (in den beiden Abschnitten chema, Deut. 6, 4—9 und 11, 13—21, ist der Dekalog ent-בולויה שהשם והשבח : Sukka 54a 4: במקום החדרות בללויה שהשם והשבח : Sukka 54a 4: ברות בללויה שהשם והשבח : Sukka 54a 4: במקום במקום
- ב, die Gesamtheit, das Allgemeine, das Ganze, opp. פָּרָפּ, sondere, die Einzelheit. Gen. r. c. 18 (1), zu Ezech. 28, 13: כלל ופרט את הכלל מוספת לפרט הכ כלל ופרט את הכלל מוספת לפרט הכ geschieht so; daß die am Anfange stehende Bezeichnung esamtheit der Edelsteine (כל אבן ב) die Zahl (10) der inzeln genannten um eins vermehrt. Exod. r. c. 9 (11): Diese 6. der 13 Regeln s wird von Jose b. Abin in seiner Auslegung von Exod. ngewendet. Gen. r. c. 60 (15): כלליה של תורה מרובים

⁷ielleicht ist zu ergänzen: מתמן הוא יליף לה מכללא והכא הוא יליף לה מפרטא 2 S. Ag. d. pal. Am. I, 379. תמן הוא יליף לה מכללא והכא הוא יליף לה מפרטא 2 S. Ag. d. pal. Am. I, 379. תמן הוא יליף לה מכללא והכא הוא יליף לה מפרטא 3 Sc. Regel Ismaels wird in Sch. tob zu Ps. 1 (14) zitiert und auf Jos. אלעור הכה angewendet. — Rabina zitiert eine zur 6. Regel Ismaels gedegel der Palästinenser (כראמרי במערבא): כל מקום שאתה מוצא שני כללות (כראמרי במערבא) Chullin 66b unt; vgl.

מפרטיה. Regel des Eleazar b. Pedath, bei Gelegenheit von G24, 66: die zusammenfassenden Stellen der heiligen Schrift si
zahlreicher als ihre die Einzelheiten enthaltenden Abschnitte.
Mit איל הקר של הקר wird eine allgemeine These eingeleitet, j. P
sach. 34d 25 (tann.); j. Jebam. 12d 74. S. auch Jochanan
Lev. r. c. 19 (6) über Jojakims Schuld. — In Sch. tob zu P
18 (12) steht איל הוא בכללו של דבר für das richtigere: עקרו של דבר in j. Berach. 13c 47. — J. Pea 16a 36: דבר הוא בכלל ארור בכלל ארור אפילו בעמלה של הרוך : הרי הוא בכלל ארור אפילו בעמלה של הורה בכלל (עמלו): במלל ברוך בעמלה של הורה בכלל (עמלו): — Ruth r. Ende, in de Paraphrase von Ps. 40, 8 sagt David, auf seine moabitische He kunft und Deut. 23, 4 zielend: יבוא הייתי

J. Terum. 40 c 36 (Jona): לית כללוי דרבי כללין (die von Rab) in der Mischna aufgestellten allgemeinen Regeln sind nicht wallgemeiner Geltung); ebenso j. Jebam. 10a 42, 56, 59; 12d 53, 5

Bechoroth 15b unt.; כללא דמילתא aram. כללו של דבר, B. Mez. 109b ol נקום הא כללא בירך :Gittin 85a. -- Pesach. 52b: כללא דרישא, כ' דסיפא. Fragen וכללא הוא Pesach. 97a, Jebam. 21b, Temura 3a. — וכללא, ein V. bot, das sich aus dem Inhalte eines Gebotes ergibt, Jebam. 54 b und oft. der eine Ausspruch ist als aus dem Inhalte des andern sich ergebend gen worden. - מכללא איתמר, s. Art. פירוש. - Eine oft gebrauchte Formel . . ז מכלל ד ; sie bedeutet: aus dem Textworte oder dem Halachasatze ergie sich, daß . . ,; s. Berach. 60a ob.; Sabb. 149b (zu Jes. 14, ז : דער השתא לא (אחרונים מכלל דאיכא ראשונים 1, Moed Katon 16b (zu II Sam. 23, 1), הוה רנה weilen geht der Formel der entsprechende Vordersatz, die Grundlage Folgerung, voraus. Pesach. 102b: . . מכלל ד . . מכלל ה Joma 37a: . . זמר , Joma 37a: . . . קאמר .. מכלל ד.. Mazir 44a, Chullin 103ab. — Hebr. Plural כללות Nacir 44a, Chullin 103ab. 38 b: לאו שבכללות, ein biblisches Verbot, wie Num. 6, 4, das mehrere Einz verbote zusammenfaßt. S. auch Pesach. 41 b. Erubin 27 a: למרין מן הכללות ein Grundsatz Jochanans in bezug auf die allgemeinen Thesen der Misch (vgl. ib. 29a, Kidduschin 34a). - Aram. Plural בללי Erubin 46b, 56a: אונהע להני כללי , jene allgemeinen Thesen gelten nicht; Jebam. 10a: להני כללי . Kethub. 60 a, Rammi b. Jechezkel sagt: כללי הני כללי דכייל יהודה. ים משמיה דשמואל ist das Verbum zu כללי ופרטי – 2.(כלל ופרטי בשמיה למואל ist das Verbum ביל). 3. Erubin 27 Sukka 50 b, Kidduschin 21 b, Nazir 34 b, Sota 16 a b, B. Kamma 64 a, Sanh. 45

Bechor. 51a, Zebach. 44a, B. K. 64b, Scheb. 5a. — Die Regel eines palla-Amora (Ilai, Hela) in Sanh. 113a lautet: מקום שאחה כלל בעשה ופרם בלא בכלל ופרם - מעשה אין רנין אותו בכלל ופרם - Plur. תעשה אין רנין אותו בכלל ופרם (S. 40).

¹ Geht zurück auf das tannaititche . . מכלל שנאמר (Tann. Term. 8.85 2 S. Gen. r. c. 33 (3). In der Erzählung über Jehuda I und Chija brichtet Jose b. Abin: אהן לי יום שהיה רבי הייא נווף מרבנו אליף לרב בר אחתוה כל "דיות הלכתא הבכלאי לייא דאורייתא הלכתא הבכלאי .

Schebuoth 4 b, 37b, Kerith. 21 a. — Bechoroth 5a, zu Exodus 38: דרילמא כללי (die Gesamtsummen und die Einzelzahlen). Ib. פרטא ווטא und פרטא ווטא פרטא ונא

יבְלְפִי (למעלן, in der Richtung nach, in bezug auf. Gen. r. c. 12 (7): הדבר אמור (Var. למעלן, בע dem Ausspruche einer Baraitha, die von Gott etwas aussagt, ohne ihn zu nennen. – Sch. tob zu Ps. 102 (1): כלפי מנשה אמר תפלה לעני (1): כלפי מנשה אמר תפלה לעני; ib.: אמרו דוו ; ib. (2): אמרו דוו

Baba Bathra 16a, zu Hiob 9, 24 (Abaji); שמן. — Die הלא דבר איזב אלא כלפי שמן. — Die bäufige Redensart כלפי לייא drückt Erstaunen aus: nach welcher Richtung geht dieser Ausspruch! S. Sabb. 127a, Pesachim 5b u. o.

(od. אכם). Eine zur Einführung von beweisenden Bibelstellen besonders oft angewendete Formel lautet: כמה דאת אמר ("gleich dem was du sagst", s. Art. אמר), abgekürzt so geschrieben; כמ"דא. Beispiele aus dem jerus. Talmud: Berach. 10a 2; Schebiith 35 c 24; Sabb. 4c 20; 8 b 57; Joma 44 b 65; Sukka 53b 19; Taan. 69 b 23, 26; Chagiga 77 c 21. — Pesikta 52 a, 65 a, 68a, 85a, 99b, 117b, 124b, 129b, 132a, 135a, 172a. Lev. r. c. 10 (5); 31 (3); 34 (15). Schir r. 1, 4. Echa r. Procem. 8, 16, 24; 1, 2; 1, 3; 1, 7; 2, 2; 3, 9; 3, 37; 5, 21. — Tanch. B. אמור ; 17; אמור ; 7; 14. Pes. r. 49a, 170a, 186a, 186b. -- Halb hebraisiert (אָמָר st. אומָר): Pes. r. 87b, 88b. Exod. r. c. 27 Anf. Sch. tob zu Ps. 2 (8); 8 (8). - Seltener ist כמה דתימר: j. Pea 19a 45; Kilajim 31 c 57; Sabb. 8b 55; M. Katon 80 d 19; Sanh. 27 d 52. Lev. r. c. 1 (3); 1 (13); 10 (6). Schir r. 1, 15 Ende. Oder כמה פרחימא 6: j. Berach. 5b 61; Lev. r. c. 3 (1); 5 (1); 6 (3). Schir r. 1, 1 (ישקני) Ende). Ruth r. 1, 2; 2, 14. Exod. r. c. 1 (34 g. E.); 4 (1); 13 (1); 45 (5). — Vgl. noch כמה שנאמר, Tanch. B. נה 12; וירא .ib. ממה שכתוב 8.

Im jerus. Talmud kommt die Formel auch bei Anführung 10n Traditionssätzen vor. כמא דאת אמר, j. Sabbath 8b 55; כמה דתימר Kilajim 28d 15. כמה דתימר, Sabbath 6c 52. כמה דתימר, Pea 20 c 2.

Diese Präposition gibt an, worauf, zumeist: auf welche Personen sich eine Bibelstelle bezieht. In den Tanchuma-

י Als tannaitisch trage ist hier nach: j. Makkoth 31d 2: כלפי שנאמר הורה; b. Pesach. 8b: מכלפי שאמרה הורה 2 S. Theodor z. St., S. 106. 3 Vgl. Art. בנגר Die Ausgaben haben בכלפי st. בנגר היכן יש Von Raschi zu Sabb. 127a mit בנגר היכן wiedergegeben (לְּהִי בּ לִייִא). Die Erklärung R. Chananels, wonach אַלְיָה בּ לִייא s. in Aruch Art. כלפי (IV, 242a). © Es läßt sich allerdings nicht feststellen, wo דתימר oder בהימו ursprünglich ist.

Midraschim pflegt das Procemium mit der Frage zu beginne בוה אמר . . . המקרא הזה S. Tanch. B. נה 23 Anf., zu P א אמרו אלא כנגד :Antwort כנגד מי אמר דוד המקרא הזה :59. 13 דואג ואחיתופל S. ferner Tanch. A. יינש 4; Pes. 30a, 95a, 134b 140b, 158a, 160a, 161a, 199a; Tanch. ברכה 5. Echa r. Procem 24; Gen. r. c. 93 (7); Gen. r. שמה חדשה, zu Gen. 49, s, wo in bezug auf Hiob 15, 18 (Eliphaz) gefragt wird: נער מי אמר איוב המ הוה Die Antwort auf diese Fragen wendet natürlich ebenfalls die Praposition כנגד an. Ohne einleitende Frage beginnt ein Prooemium in Pes, r. (47a) mit dem Texte aus Hiob 12,13 so: איוב אמר הפסוק הזה כנגד כל חבריו. — Die Beispiele für דְּנָּד אמר s. oben S. 36. - Andere Beispiele, zumeist ohne Verbum. Gen. r. c. 37 (2), zu Ps. 7, 1: של רשע אמר בימה של רשע בימה 2; ib. c. 64 (8), die Namen der Brunnen in Gen. 26 entsprechen den fünf Büchem des Pentateuchs: עשק כנגד ספר בראשית usw.; ib. c. 94 (2), die vier wichtigsten Stämme Israels entsprechen den vier Weltreichen: והנ כנגד מלכות בבל :6 חרומה .usw.; Tanch. B חרומה 6: יהודה כנגד מלכות בבל usw.: ib. אמר דור כנגר מעשה העגל :3 כי תשא. Sch. tob zu Ps. 4(1): בל מה שאמר דוד כנגדו וכנגד כל ישראל אמר . — Besonders wird mit angegeben, daß eine Zahl auf bedeutsame Weise derselben anderwärts sich findenden Zahl entspricht. Die zwei Tafeln (Exod. 31, 18) sind כנגד חתן וכלה, ferner כנגד חתן וכלה, ferner כנגד העולם הזה והעולם הבא ferner כנגד שני שושבינין (Tanch. B. כנגד ארבע מלכיות in Hoh. 7, 1 שובי ארבע מלכיות ארבע מלכיות ווי 12).3 – עובי (Gen. r. c. 66 g. Auf.). - Die vier (Becher des Pesachabend-Ritus sind כנגד ד' נאולות שנאמרו במצרים (nämlich in Exod. 6, ef.); oder כנגד ארבעה כוסות שנאמר כאן (Gen. 40, 11, 13); oder כנגד ארבע כנגר די כוסות של תרעלה שהקב"ה משקה את אומות העולם oder; מלכיות (nämlich: Jer. 25, 15; Ps. 75, 9; ib. 11, 6; Jes. 51, 22) 4, Gen. r. c. 88. - Andere Beispiele, nach den Zahlen geordnet. Vier: Schir r. 2, 7. — Fünf: Gen. r. c. 3 (5); Gen. r. c. 64 (8); Lev. r. c. 4 (7); Schir r. 1, 14; Pes. r. 108a. - Sechs: Pesikta 7a; Gen. r. c. 12 (6); Schir r. 6, 4. — Sieben: Koh, r. Einl.; Tanch. בלם 16. -Acht: Pesikta 128 a. - Zehn: Gen. r. c. 53 (7); ib. 58 (8); ib. 60 (6); Schir r. 4, 10. - Elf: Pesikta 198 a. - Dreizehn: Tanch. B. תרומה 4. — Achtzehn: Lev. r. 1, 8. — Vierzig: Tanch. B. תרומה 17. - Achtundvierzig: Schir r. 4, 15.

¹ Nach TEN steht der Name des biblischen Autors. Die Frage lautet auch so: הוה . . . למקרא הוה . .; oder, ohne Nennung des Autors: . . . למקרא הוה

² S. Die Ag. d. pal. Am. III, 684. 3 Vgl. Tanch. B. בראשית 26.

⁴ S. Die Ag. d. pal, Am. I, 185.

ma 76a, Chisda fragt zu M. Joma VIII, 1: הני חמשה עינויין כננד מי: Ant-מנגר חמשה עינויין שבתור (nämlich Num. 29, 7; Lev. 23, 27; ib. V. 32; ib. ib. V. 31). - Megilla 21b. Beantwortung der Fragen (zu Mischna Me-הני כנגד מי :Arachin 13b . הני עשרה כנגד מי ; הני שלשה כנגד מי . (1 .). מנסת ישרא. die Gemeinde Israels, eine in der Agada be-Personifikation der Gesamtheit Israels. Besonders häufige enheit zur Anwendung dieser Personifikation bot die Ausdes Hohenliedes dar, indem einzelne Verse desselben der nde Israels in den Mund gelegt und demgemäß paraphraverden. Die einleitende Formel lautet: אמרה כנסת ישראל aber zuweilen fallen die Schlußworte der Formel weg. lem natürlich dort, wo Israel seine Rede nicht an Gott In Schir r. findet sich die so eingeleitete Paraphrase genden Versen 1: 1, 4; 1, 5 (vgl. Exod. r. c. 23 g. E.); 1, 6 spricht zu den Propheten) 2; 1, 6 Ende; 1, 13: 2, 1 (s. auch b zu Ps. 1, 20); 2, 43; 2, 5 (s. auch Pesikta 46a); 2, 9; 3, 1; auch Tanch. B. תולדות 18, Pes. r. 70 a); 5, 4. In Schir r. sich noch zu folgenden Versen die Personifikation des enden Israel: 2, 1 (כ"י משיבה לאומות העולם); 6, 1 (כ"י אמרתהו); Außerdem ist zu erwähnen Schir וו כ"ו . . . זו כיי (vgl. Tanch. קרושים 12). Zum Hohenliede eren Midraschwerken: Tanch. B. יתרו 14, zu 5, 10 (אמרה כ"י); ת Anf., הק"בה מקלם כ"י 9: כי תשא (im Hohenliede); Sch. Ps. 23 (1), zu 2, וה הק"בה לפני הק"בה; ib. zu Ps. 18 (11), : בכנסת ישראל שבכבל; Pes. r. 160a, zu 8, 9; ib. 35b, zu 7, 3. ben dem Hohenliede sind es besonders die Psalmen, deren e Verse als Worte der Gemeinde Israels paraphrasiert אמרה כנסת ישראל לפני הק"בה Im Schocher tob sind mit itet die Paraphrasen zu 4, 2 (§ 1); 9, 5 (7); 10, 3 (4); 13, אמרה אור, 61, 5 (2); 71, 2 (2); 88, 1 f. (1); 116, 1 (1) 5; mit אמרה Paraphrasen zu 3, 6 (7); 30, 7 (6); 49, 6 (3); 68, 29 (15). lem seien aus Sch. tob hervorgehoben die Auslegungen zu (א): לצבא רב לכ"י : (68, 12 (6); לצבא רב לכ"י (14); 7, 1 (14); משה ואהרון מתפללין בשביל :99 Ende ;בת זו כ"י (6) בה 8, 23 (21): מדבר בכ"ז In anderen Midraschwerken werden le Psalmverse mit Anwendung der erwähnten Formel als

³ei manchen Versen, wo mehrere Deutungen mitgeteilt werden, mehrere

2 S. auch Pes. r. 134b.

3 In erster Reihe stehen die beiden
asen der Tannaiten Jehuda und Meir.

4 S. auch das Gleichnis zu
12, Exod. r. c. 15 (10). Hier sei noch erwähnt das Gleichnis zu Hoh.
25 r. 162a).

5 Hier ist das Wort DIII ausgefallen.

Rede Israels paraphrasiert: 10, 14 (Esther r. 1, 9); 30, 13 (ib. 6, 11; Dialog); 42, 5 (Echa r. Procem. 24; ib. 1, 17); 73, 25 (Deut. r. c. 2 g. Ende); 77, 6 (Tanch. B. כי תשא 14, Exod. r. c. 45 g. Anf.); 77, 7 (Pesikta 119b); 140, 6 (Esth. r. 3, 2). S. auch Pes. r. 161a, zu Ps. 36, 10: כנגד כ"י מדבר - Aus anderen biblischen Büchem finden sich folgende Verse mit Anwendung jener Formel paraphrasiert: Deut. 26, 15 (Tanch. נשא 15); Jesaja 49, 14 (Pesikta 132a); Jerem. 15, 17 (Pesikta 119b, Echa r. Procem. 3); ib. 20,7 (Pes. r. 107a); Hiob 30, 15 (Echa r. 2, 1); Echa 1, 12 (Echa r.: לאומות העולם (Echa r.) 3, 12 (Tanch. נצבים 1); 3, 19 (Echa r.); 5, 21 (Echa r.: Dialog). Ferner wird die Personifikation Israels als bei folgenden Bibelstellen angewendet. Exod. 25, 3f. (Exod. r. c. 49); Deut. 33, 29 (Tanch. אחרי 18); Jes. 43, 14 (Pes. r. 141a); ib. 60, 1 (Pes. r. 162a); ib. 61, 10 (Pes. r. 164a); Hosea 11, 1 (Pes. r. 129a); Habak. 3, 17 (Tanch. B. אידא 31); Zach. 4,3 (Pes. r. 29b). — Aus Genesis rabba kann nur ein tannaitisches Beispiel für die Verwendung des Begriffes כנסת ישראל angeführt werden: Kap. 11 (8), Gott sagt dem Sabbath: כנסת ישראל היא בן ענק, und im Anschluß daran die Paraphrase zu Exod. 20, 8: אנגך קלס .S. auch Art היא בן זוגך – S. auch Art קלס.

Im babylonischen Talmud ist es namentlich die von Palästina her stark beeinflußte Agada Raba's, in welcher die Personifikation Israels als מנסת ישראל häufig vorkommt.² So in den Auslegungen Raba's zum Hohenliede 7, 12 (Erubin 21b); 7, 14 (ib.); 8, 10 (Pesachim 87a). Ferner zu Ps. 116, 1 (Pesachim 118b); Esther 2, 5 (Megilla 12b). Außer Raba sind im bab. Talmud nur palästinensische Autoren als Urheber von Agadasätzen genannt, in denen unser Ausdruck angewendet ist; und zwar: Chanina b. Papa, zu Prov. 28, 24 (Sanh. 102a); Berechja zu Hos. 6, 3 (Taan. 4a); Dimi zu Hoh. 1, 2 (Ab. zara 35a); derselbe zu Gen. 49, 12 (Kethub. 111b). Auch die Paraphrase zu Ps. 16, 2 in Menach. 53a ist paläst. Ursprunges. Jedoch war es ein agadischer Gemeinplatz der babylonischen Schulen: אונסת ישראל ליונה מחילא, die Gemeinde Israel gleicht der Taube; s. Berach. 53b (wo der Satz mit Ps. 68, 14 begründet wird), Sabbath 493 (ebenso), Sanhedrin 95 a (ebenso), Gittin 45a.

לשון כפול , doppelter Ausdruck (nămlich das zweimalige הנך יפה in Hoh. 1, 15); opp. לשון פשום (das einmalige הנך יפה, ib. V. 16), Schir r. z. St., Tanch. B. תצוה 1.—

י In Lev. r. findet sich der Ausdruck nicht, ebensowenig in Koh. r. und Ruth r. — Statt הקב"ה שראל לפני הקב"ה אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה. S. Lev. r. c. 21 (4), zu Ps. 27, a; Echa F. Procem. N. 13, zu Prov. 25, 19; ib. 2, t (zu Echa 2, 1); ib. 5, t (zu Echa 5, 1); Koh. r. 8, 4 (Dialog auf Grund mehrerer Bibelstellen); Sch. tob zu Ps. 9 (6), zn Ps. 9, 4; Tanch. B. חלרות 24, zu Ps. 80, 6; ib. התעלותך 9, zu Ps. 43, 3; ib. 19 Ende, zu Jes. 62, 10 (Dialog).

in demselben Sinne, Schir r. 1, 1, zur Erklärung des Titels שיר השירים angewendet. — לשון כפול in Gen. r. c. 84 (10), ת Gen. 37, s, bedeutet die Ausdrücke משל תמשול, מלך תמלך. — Der Ausdruck נבואות כפולות bezeichnet die Eigenart der prophetischen Reden Jesaia's (im zweiten Teile), in der Wiederholung einzelner Wörter, wie נחמו נחמו (40, 1) und dgl. (51, 9, 12, 17); ספוםות פשומות פשומות Pesikta 126a, Lev. r. c. 10 Anf. Von derselben Eigenart der Reden Jesaja's heißt es anderwärts (Tanch. וכל הנחמות שאמר ישעיה כפלים הם :(1 דנרים mit Anführung des Ausdruckes בפלים in Jes. 40, 2. Dieser letztere Ausdruck wird anch zur Kennzeichnung der Reden Channa's und der bei ihr מפשפשendeten Worte (I Sam. 1, 10: חבכה חבכה, ib. V. 6 וכעסתה כל מעשה חנה בכפלים :gebraucht (ראה תראה ,ותדר נדר :V. 11; כעס Midr. Sam. c. 1 (9). Eine Gruppe von Bibelstellen, in denen je zwei synonyme Ausdrücke tautologisch nebeneinander angewendet sind, ist in folgender Regel zusammengefaßt (Midr. Sam. zu I Sam. 12, 2, c. 14): זה אחר מחמשה דברים שהן מכופלין זקנת ושבתי, עדי ושהדי (Hiob 16, 19), משפטי ודיני (Ps. 9, 5), פרא ערוד (Hiob 39, 5). (ib. 40, 18) עצמיו גרמיו, Ebenso Sch. tob zu Ps. 9 (7), doch mit der weil er zur Überschrift die Doppelbezeichnung מומור שיר hat. Sch. tob zu Ps. 92 (1). [In Tanna dibe Elija r. c. 4 (p. 19 ed. Friedmann) wird eine Liste von parallelen (doppelten) Abschnitten des Pentateuchs mit den Worten eingeleitet: לקיים כל , und mit den Worten geschlossen: דברי תורה שהם כפולים בכל מקום הא למדת לדברי תורה שהן כפולין ב מ Beispiele: Die beiden Dekaloge (Exod. 20, Deut. 5); die Rechtssatzungen (נויקין); das Gesetz vom hebr. Sklaven (Exod. 21, 2ff.; Deut. 15, 12ff.); das Verbot von den gemischten Arten (Lev. 19, 14, Deut. 22, off.); die Zeichen der unreinen Tiere (Lev. 11, Deut. 14); die Opfergesetze (Lev., Num.), die Bundesschließung (Exod., Deut.).]

¹ Das Deuteronomium wird in dieser Liste stets חוכחות genannt.

. . מכריז ואומר נאם. Pes. r. 199b, zu Deut. 27, 5: מכריז ואומר הכתוב . . מכריז ואומר משכני . . Schir r. 1, 4, z. St.: עליהן לא תניף .

לבחה, Zwang. J. Terum. 40c 29: על כרחך איתמר (ob du willst, oder nicht, es ist so gesagt worden). — Lev. r. c. 1 (1): דא על

כרך וחני Peal. Die Redensart כרוך וחני bed.: wende die Sätze der Mischna um: Sabbath 34 b, B. Kamma 59 a, Baba Mezia 89 a, Menachoth 87 a.

לרע (כרע Hiphil: entscheiden, den Ausschlag geben. J. Sabbath 4a אז: זור' עקיבא בא להכריע על דברי בית הלל; j. R. H. 50d 25: ובן בון יור' עקיבא בא להכריע על דברי בית הלמודו קון; j. R. H. 50d 25: אואי מכריע על דברי תלמודו Gen. r. c. 78 (6), tannaitisch: הדעת Ib. c. 15 (2): מכרעת אהד מכריע על גביו (eine Bibelstelle welche in einer Kontroverse zwischen zwei Tannaiten den Ansschlag gab zu Gunsten der Meinung des einen von ihnen).

לתב (מוד בערה בתורת). Kal: schreiben. Gott ist es, der — in der Bibel — schreibt. Lev. r. c. 6 (5): מון אנכי בערה בתורת בתורת בתורת בתורה הברה בתורה הברה בתורה בתורה בתורה הברה בתורה הברה בתורה בתו

Hiphil, הְּכְּתִּיכ: schreiben lassen. Von Gott ausgesagt: Rut r. 2, 14 (dreimal, in bezug auf zwei pentateuchische Stellen un auf einen Vers in Ruth): אילו היה ... יודע שהקב"ה מכתיב עליו: Tanch. B. אילו היה ה. מכתבתי לך בתורה: Tanch. B. הכתבתי בתורתי ib. 19 (in bezug auf Hosea 14, 6): אני הכתבתי עליך שאתה עניו: Exod. r. c. 10, Gott spricht zu Moses: אני הכתבתי עליך שאתה עניו: Ib. c. 15 (15), Gott spricht zu Israel am Meere (in bezug auf Amos 9, 2f.): ראו מה הכתבתי . ראו מה הכתבתי בתורתך. Ib. c. 20 (1), in bezug auf Ps. 146, 7

Ein Vers aus Ps. 91, als von Gott in der Thora geschrieben angeführt. Aber es scheint, daß die Worte צמו אבני בערה nur den Gedanken ausdrückenden man auch im Pentateuch gefunden hat, daß nämlich an Israels Not auch Gott Teil habe. S. Die Ag. d. Tann. I, 288, 2; II, 99, 1; Ag. d. pal. Amor. II, 112, 9.

2 In Koh. r. 12, 10 sind die Textworte וכתוב יושר so paraphrasiert: מפר הישר mit Hinweisung auf zwei Jesaja-Verse.

ausgesagt. Lev. r. c. 24 g. E., c. 26 (3): מבורה ב פרשיות הכתיב לנו משה ; s. auch Gen. r. c. 90 (2), Pesikta 175ab, Lev. r. c. 21 (2 Ende).

אוקאם, במשה שנכתבה Pes. r. 64a: תָּכְּתַב (I Sam. 10, 25) ובשמואל שנכתב לו ספר (Maleachi 3, 22) תורה לשמו (Ruth 1, 8: (מגלה זו) ולמה נכתבה (מגלה זו).

77

בתיב, das aram. Aquivalent von בתיב (part. pass.), ist, wie schon in der tannaitischen Literatur, der häufige Terminus zur Einführung biblischer Zitate ("es ist geschrieben"). Vor allem an der Spitze כתיב an der Spitze von Procemien zur Einführung des Procemientextes dort, wo der Urheber der betreffenden Deutung nicht genannt ist. Beispiele hierfür bietet in besonders großer Anzahl Gen. r. 1, ferner Pesikta (1b, 3a, 3b, 42a, 57a, 69a, 99a, 147a, 196b) und Tanch. B. zur Genesis (בראשית 1, בראשית 8, ib. 25, חולדות 13, ib. 19, וירא 5, ib. 22). Aber auch sonst wird eine Schriftauslegung, wenn sie für sich, ohne Zusammenhang mit etwas Vorhergehendem, mitgeteilt ist, mit כתיב eingeleitet; s. j. Pea 15c 34; ib. 15d 12; ib. Z. 15; ib. 16c 11; j. R. H. I Anf. Vgl. auch Gen. r. c. 61 (7): die den Nachkommen Ismaels in den Mund gelegte Deutung der Worte in Deut. 21, 17. - Die verschiedenen Variationen, welche bei der Anwendung von כתיב vorkommen, zeigen folgende Beispiele: כך כתיב בתורתנו, Echa r. 1, 16.2 — כבר כתיב בתורתנו, s. oben Art. ברוב . . . בתוב בהון , Lev. r. c. 2 (2); בהון Echa r, 5, 9; ב . . כתיב ב . . וכתיב ב . . Tanch. B. לך לך 26 Anf., . . כתיב ב ... כתיב . . כתיב . . כתיב . . . באל ב . . כתיב . . . Echa בכל . . כתיב . . אבל ב . . אין כתיב ; בזה כ' . . ובזה כ' . . . אבל ב . . אין כתיב ; א מה כ' - בתר .s. Art, ומה כ' בתריה ,וכ' בתריה . בתר .s. Art. בתר .s. .s. unten Art. מה. — דכתיב sehr häufig; vgl. auch Art. זה Ende. — ברכתיב, Gen. r. c. 7 (3); Pes. 47b, 49a, 50a, 62a, 68a; Lev. r. c. וה (1); Schir r. 1, 4 Anf. - . . בההוא דכ' ב . . . Koh. r. 1, 11; Esth. ה. 1, 12. — מדכתים, Schir r. 1, 2. — מכיון דכי, j. Sota 17d st. — סכיון של, j. Pea 20a 25. — בנין דכ', j. Sota 22b 32; j. Sanh. 24d 9. - לפום דכ , j. Sanh. 20d וז. - לפי שכתיב Tanch. B. יתרו 5. -אתרי ,Tanch שכן כתיב – Anf. – שכן כתיב בתורה, Tanch את"פי שכתיב בתורה וורא ,5 נח Tanch. B. שכך כ 13. — שכך כ 13. אילו היה כתיב ib_ יצא 22. — Fragend. והכתיב (auch וידא כתיב): j. Berach. 10d, 1b. 13d; Kilajim 31 c 68; Erubin 21 a 67; Pesach. 30 c 51; Gen.

¹ Maybaum, Die ältesten Phasen, S. 17, zählt in Gen. r. 59 Beispiele für diese Anwendung von מתיב בתורה. 2 Vgl. Sanh. 81a ob. (tann.): אבא כך כתיב בתורה.

Eine der wichtigsten und überaus zahlreich angewendeten Formeln der agadischen Schriftauslegung lautet: אין כתיב כאן... . אלא. Sie wird dort angewendet, wo ein Wort oder eine Wendung des Bibeltextes, anstatt dessen auch ein anderes Wort oder eine andere Wendung hätte stehen können, die Grundlage der Deutung bildet. Beispiele aus dem jerus. Talmud: Berach 2d 39; ib. 5c 19; ib. 6a 3; ib. 12d 67; ib. 13a 1; Pea 15b 49, 53; ib. 16a 22; ib. 16b 45, 57; Sabbath 5b 12; Schekalim 49b 5; Sukka 54 c 14; ib. 55 c 26; Taanith 65 b 45, 47. Eine kleine Statistik über die Anwendung unserer Formel in den einzelnen Midraschwerken wird nicht ohne Interesse sein. In Gen. r. findet sie sich an ungefähr 50 Stellen, in Lev. r. 25 mal, in Pesikta 20 mal, in Schir r. etwa 25 mal, ebenso oft in Echa r., in Koh. r. 6 mal, in Esth. r. 4 mal, in Ruth r. 2 mal. Was die Tanchuma-Midraschim betrifft, so steht die Formel in Tanch. B. zu Genesis und Exodus etwa 30 mal 1, während sie im Tanch. zu Leviticus und Numer nur sehr spärlich (etwa 7 mal), zu Deuteron, gar nicht vorkommt ebenso fehlt sie in Deut. r. In Pes. r. (wo meist מונ statt אוני steht, s. unten) steht sie fast 20 mal; aber in Exod. r. nur 2 mal in Sch. tob ein einziges Mal, zu Ps. 6 (5). Hie und da fehlt da Wörtchen מאן aus der Formel (. . אין כתיב אלא . .), was abe Versehen der Abschreiber sein kann (Lev. r. c. 9 Anf., Schir 3, s). Einigemal folgt nach der Formel der Terminus מלמד, de die aus dem Textworte sich ergebende exegetische Folgerun zieht. S. Pesikta 15a (zu I Kön. 13, 2): צמות ירבעם אין כתיב כאן אלא ועצמות אדם מלמד שחלק כבוד למלכות; ib. 52a (zu Deu מקרב עם ועם מקרב גוי אין כתיב כאן אלא גוי מקרב גוי מלמד : "4, 34 שהיו אלו ערלים ואלו ערלים.

Eine besondere Art der Verwendung des Wörtchens noch hervorzuheben: indem es dem Textworte nachgestellt wird betont es die Schreibung des Textwortes, welche auch eine ander Lesung als Grundlage der Deutung ermöglicht, als die gewöhrliche, massoretisch überlieferte. Hierher gehören auch alle Fällein denen die als Kethib bezeichnete Form des Textwortes von

¹ Statt אין steht אין in Tanch. B. בראשית 7 Ende, צו 9.

Ausleger dem Kere vorgezogen wird Beispiele aus dem וs. Talmud: Berach. 11 c 23 (zu Ps. 68, 27): במקהלת כתיב (also Singular erklärbar); ib. 13b 56 (zu Koh. 9, 4): יבחר כתיב; Taan. 15, ebenso Pes. 42a (zu Gen. 1, 14): מארת כתיב (Sing.). Aus Pesikta: 4b (zu Jes. 51, 4): ולאמי כ' (l. ולאמי); 6a (zu Num.): רמיך כ' (בלת כ (L. רמיך כ' (בלת ב II Sam. 1, 16); דמיך כ' (Plural); 39a Zach. 14, 6): 'ספאון כ' (als Verbum zu lesen); 48b (zu Gen. ושב כ'ו (Perf.); 65a (zu Prov. 31, 18): בליל כ' (Anspielung ליל, Exod. 12, 42); 73a (zu Ezech. 31, 15): 2; 87a (zu 25, 1): שלשום כ' : 102a, 105a (zu Prov. 22, 20): שלשום כ' : 124a Ruth 2, 12): שלמה כ' (d. h. Salomo). — Aus Gen. r.: Kap. 1 (3), מוא (8) zu Jes. 44, 24: 'מי אתי כ' ; 7 (4), zu Gen. 1, 21: התנינם כ' ngul.); 8 (12), zu Gen. 1, 28: וכבשה כ' (Sing.); 18 (2), zu Gen. ויבן כ' (ויבן (l. ויבן); 19 (9), zu Gen. 3, 9: איכה כ' (l. איכה); 34 (9), Gen. 8, 20: ייבן כ' (l. ייבן); ib. (10), ebenso j. Berach. 6d 15, zu ת. 8, 21; מנעריו כ' (etwa מְנְעָרִיו zu lesen); 35 (2), zu Gen. 9, 12: לדרת (doppelt defekt); 36 (4), zu Gen. 9, 21: 'ההלה כ' ;; (3), zu Gen. 19, 1: 'שב כ' (Perf.); 84 (6), zu Gen. 37, 24: 'ישב כ' ng.). Andere Beispiele bieten Lev. r., Schir r., Echa r., th r., Koh. r., Esth. r., Tanch., Pes. r.

In einigen wenigen Fällen findet sich כתיב bei der Angabe, ein Bibelzitat in einem bestimmten biblischen Buche gerieben steht. Koh. r. 2, 8: בישעיה ; Echa r. 2, 4 und וביתוב בשלמה ; Koh. r. 5, 10: שכ' בשלמה (ein Kohelethers); Tanch. קרח Add. 4 Ende: שכ' בדוד (aus dem 119. Psalm); nch. B. יורא 3: וכתיב באותו מזמור :3: וירא

Die Pesikta rabbathi bietet die Eigentümlichkeit dar, daß at מתיב sehr oft, vielleicht in überwiegendem Maße, כתב gewieben ist. Dieses kann zwar hie und da als hebr. Perf.: בַּחַב der
esen werden; aber die Identität des Wortes mit dem כתים der
deren Quellen ist zumeist unbezweifelbar. Jedoch läßt sich
hat beurteilen, ob in dieser abweichenden Schreibung des
ortes Nachlässigkeit der Abschreiber oder eine ursprüngliche
hographische Besonderheit dieses Midraschwerkes vorliegt.4

Das hebr. Partic. pass. בְּתוֹב findet sich besonders in der rmel אותו שכתוב בו (und ähnlich). S. Gen. r. c. 1 (4), 4 (4), (9), 48 (8); Tanch. B. וישב 13 E. Andere Beispiele bieten

י Mit dem Zusatze: יו"ו בחר 2 S. Die Ag. d. pal. Am. I, 52.
ier hat כתיב die Bed. von אל חקרי (s. unten Art. אל הקרי); oder sollte eine Lesart
ה existiert haben? ל מתיב in der Massora, s. Frensdorff, S. 6.

Lev. r., Schir r., Echa r. Sonst hat כתים auch im hebr. Konterte sein hebr. Äquivalent fast ganz verdrängt.

in der Bed. Bibel (= הכתוב) findet sich nur einmal, und zwar im Munde Hamans, der in der zu Esther 6, 10 gedichteten Erzählung die Worte in Deut. 33, 29 mit der Einführung zitiert: מה דאמר כתבא (Esther r. z. St.), nach einer anderen Quelle (Lev. r. c. 28 Ende): מה דאמר כתבכון.

קתוב בחוב אומר אומר Bibelstelle, Bibelvers. Wenn zwei einander widersprechende Bibelstellen zitiert werden. J. Berach. 8c 14: . . . הא כיצר (vgl. ib. 13c 40). Ohne den Schluß der Frage (הא כיצר): j. Pea 15d 31; Schebiith 34d 43. Pesikta 35a; Lev. r. c. 9 (2); ib. 23 (10); Schir r. 3, 11; Ruth r. 1, 6; ib. IV. Abschn. Anf.; ib. 2, 4 (hier steht am Schlusse der Frage היאך הואך ib. V. Abschn. Anf.; Koh. r. 8, 8. — Pesikta 22b: . . . האוב אחר אומר הוב אחר לו משכני); Schir r. 1, 4 (משכני) אית לו משכני) אית הקתוב הורי אית לו משכני) אית שול die heilige Schrift als Ganzes. Man personifiziert יומים und verbindet es mit verschiedenen Verben, besonders denen des Aussagens. 5

אמר הכתוב. Gen. r. c. 44 (11); 51 (11); Tanch. B. אמר הכתוב 10 (als Einleitung des Abschn.); אידו 8; Pes. r. 147b (also

inl.). — הכ אומר, Pes. r. 132a; הוא שהכ אומר Pesikta 21a, Tanch. וה. S. auch Art. זה.

5

לא. Mehrere mit der Negationspartikel beginnende Formeln in den Artikeln אמר ; כְּתִיב (I E.); סוף, — Pesikta 50 b, zu Hoh. וולא היא ענייה ולא היא אמירה ווויה שויה ולא היא אמירה ("die Verba אמר und אמר beeuten nicht dasselbe"); Pes. r. 74a, Schir r. 2, 10 dass. — Schir 2, 11: ולא הוא הגשם ולא הוא הסתיו (fragend).

Berach. 6 b: ליח ליח אכל .. אבל .. אבל .. ליח לן בה ("wir haben das nur in dem nen Falle gesagt, aber in dem andern Falle gilt uns der Ausspruch nicht", baji in bezug auf einen Ausspruch Huna's). — אלא .. אלא הימא .. אלא אפילו (Frudin 95 a; א הימא ... אלא אפילו אפילו און א אפילו אין א אפילו אמר אפילו אין א אפילו אין א אפילו און א אפילו אין א אפילו אמר אין א אפילו אין א אפילו אין א אפילו אפילו אין א אפילו אין א אפילו אפילו אפילו אין א אפילו אפילו אפילו אין א אפילו אין אפילו אפילו אפילו אפילו אין אפילו אין אפילו א אפילו אין אפילו אין אפילו אפילו אפילו אין אפילו אפילו אפילו אפילו אפילו אפילו אין אפילו איילו איילו אפילו איילו איילו

לאון, biblisches Verbot. Plural: לאון, J. Sabbath 9 d וז: לאון לא לכריתות, j. Terum. 44 d און לא לכריתות ; j. Sabb. 12a 74, j. oma 44 d און מצטרף.

Makkoth 15a: לא רמי לאויה ללאו דחסימה ("sein Verbot gleicht nicht dem erbote in Deut. 25, 4"); Pesachim 41b: לא מייחר לאויה ("es ist kein besonderes erbot dafür da"). לא שבכללות ; לאו הבא מכלל עשה לא s. oben Art. לעבור לאוין, s. oben Art. לעבור לאוין, Baba Mezia 111a; היבי לאוין, Jebam. 49a 1. — Aram. Plural: תרי 'Temura 4b; לאוי ואת בני (die Verbote in Lev. 22, 26 ff.), Chullin 80b; לאוי נוכר (fremde, d.i. zu einem andern Gebiete gehörige Verbote), ib.

לְהַלְּלְן, weiter, an einer andern Bibelstelle. Gewöhnlich im egensatze zu אָבּ hier. אוֹב להלן הונאטר להלן נאטר כאן. j. Berach. Ic ob., Pea 19a 29, Joma 40 a 37, ib. 43 b 60, ib. 45 d 25; Gen. r. 25 (1), 53 (8), 56 (6), 91 (3); Lev. r. c. 5 (1), 34 (13); Koh. r. 12; Tanch. כאן הוא אוטר הוללן הוא או הוא אוטר הוא אוטר. בולהלן הוא אוטר הוא אוטר. להלן הוא אוטר. ולכאן הוא אוטר. להלן הוא אוטר. ולכאן הוא אוטר.

י Hier steht הכתוב für Gott, der die Strafe verhängte. 2 Über לאני s. Tann. Term. S. 129, Anm. 1. Zum Verbum הכתוב ist dort nachzuagen: Zebach. 114b, Chullin 80b, הכתוב נַתְקוּ לעשה (im Munde eines Amora).

- . . ולהלן . . ולהלן . . ולכאן . . . (Gen. c. 89 (5); . . ולהלן . . ולהלן . . Pesikta 60b. Tanch. B. יירא 20; . . וכאן . . וכאן, Pes. r. 122a. — . . להלן כתוב . . וכאן, Lev. r. c. 32 (5); . . וכאן כתיב . . וכאן להלן כתיב אלהלן כתיב . . וכאן כתיב אלהלן ההלן ביין, Schir r. 4, 12; Esth. r. 3, 4; ib. 3, 6. . . ולהלן כתיב . . . נאן כתיב , Lev. r. c. 10(6). - נאמר להלן . . . וכאן כתיב Tanch. דמר 5 E. - Statt נאמר להלן sich oft הכא. Außer den oben unter Art. הכא zitierten Beispielen s. noch: . . אבל הכא . . . אבל Ruth r. 3, g. Ende. — להלן . . . ברם הכא . . ברים . . ברים הכא . . במא כתב . . להלן . . . Esth. r. 1, 7 Ende. — . . להלן Pes. r. 115b. - . . . ולהלן הוא אומר . . . הכא את אמר Lev. r. c. 20 (10). -- . . . ולהלן אתה אומר ולהלן אתה אומר . . . להלן להלן ברם הכא . Gen. r. c. 70 (11). — Ohne Gegensatz: סה כתיב להלן, Schir r. Einl.; ולהלן הוא אומר, Schir r. 4, 4; Koh. r. 7, 27 Anf.; Tanch. בשלח 8; ib. אמור 4. - . . ברם להלן . . . Sch. tob zu Ps. 28 (4). — אבל להלן האלן . Sch. tob zu Ps. 53 (2). — . . ולהלן כתים Tanch. B. יחי 16 Anf.

לְחוֹד, allein, für sich. Makkoth 11a (in bezug auf יְרָבֶּר, Ps. 47, 4): דנר לחור

לחש, Kal: zuflüstern. Die tannaitische Phrase לחשל, Kal: zuflüstern. Die tannaitische Phrase לחשל, Kal: zuflüstern. Die tannaitische Phrase וויס לחשך אדם לומר בין עירבו לשלא עירבו לשלא עירבו לשלא עירבו (בין עירבו לשלא עירבו ליבו עירבו ליבו עירבו ליבו עירבו ליבו ע

(מעד (מעד (מידָא aus לְיִידְא). Im jer. Talmud wird öfters nach dem Zwecke eines Bibelsatzes mit den Worten gefragt: רלידא (oder מילה מילה (מילתא און); s. Kilajim 31 b 60, Sabbath 9d 43, Pesach-40d 41 (hier: מילתא), Sota 16 c 51. — Ohne Beziehung auf Bibelstellen: Erubin 17d 24: וליידא מילה אמרה הוא ליידא מילה.

לְּכָּךְ, deshalb. In der Verbindung לכך, zur Einführung von Bibelstellen. Pesikta 1b, 2b, 5a, 22a, 81b, 83b, 172a, 186b. Lev. r. c. 1 (1). Tanch. B. הו 16, דלך לך 19, דרא 24, ib. 40, דר 3, ib. 4, ib. 5, שלח Addit. 8. — Schir r. 4, 7; Echa r. 1, 3 Anf.; 4, 17; 4, 19. — לכך אמר א לכן א

למד (auch ממי (וממי Al, lernen, folgern. אתה למד (auch ממי (וממי Dp., Pesikta) אתה למד (13b, 19a, 65b; Gen. r. c. 47 (6), 59 (2, 3), 60 E., 85 (8); Lev. ב. 10 (3), 10 (5), 17 (4), 19 (2), 37 (1); Schir r. 8, 12; Ruth r. 1, 50 אונש (10, 4). Tanch. B במרבר (10, 4). דינש (10, 4) אונש (10, 4) אונש (11, 5) אונש (11, 5) אונש (12, 5) אונש (13, 5) אונש (14, 5) אונש (15, 6) אונש (16, 6) אונש (10, 6)

¹ Andere Beispiele s. bei *Levy* II, 492b. ² Zu Tann. Term. S. 94 inoch anzuführen: Sota 48b.

blische Persönlichkeit beantwortet. In den Tanchuma-Midrahim lautet die Frage auch so: מנין (ומנין) אתה למד, Tanch. B. מצורע 10, מצורע 6, Pesikta r. 51b; Sch. tob zu Ps. 62 (5). Oder: מהיכן אחה ל Tanch. צו 16, Exod. r. c. 42 (3). Andere hierher ehörige Formeln. J. Sabb. 4d 54: שש משש (zu Exod. , 1 und 28, 39). — אתה למד ב Kilajim 28c 7; Gen. r. c. א (וו): Tanch. צו 2: Pes. r. 52b. - למד למד Pekta 105a. — . . . למד ש , Sch. tob zu Ps. 73 (3). — הא למד (Gen. r. c. 38 (6), 75 (8); Tanch. B. בראש 12 E. - ייש לך ואין אתה למד מכאן יש לך מנין ללמוד :23 תולדות .Tanch. B. ללמ es. r. 40a; . . למוד מ . . למוד מ, Lev. r. c. 10 (5); ואם אין לך ללמוד מכאן למוד ממקום א Exod. r. c. 9 (1 E.). — למד מ. . דכח Pesikta 57a; למד ממה דכתיב, Pes. r. 80a. — An ese Beispiele der Verwendung des Zeitwortes in der 2. Pers. r Einzahl reihen sich die in der 1. Person der Mehrzahl. זרי למדנו ; J. Kidd. 58c 18; הא למדנו ; Gen. r. c. 53 (13), 68 (5); למדנו (7), Lev. r. c. 24 g. E.; מנין אנו לומדין, Schir r. Einl. g. Anf. — נלמד מ . . . Pesikta 6b. 7a; . . מה לי ללמד ממקום אחר נלמד ממק מנין 20 E. — In der 3. Person der Mehrzahl. מנין , j. Sota 18b 9, j. Kidd. 60d 32; ממי למדו , Tanch. B. הם; , j. Jebam. 6b 69; . . אלא מ . . . לפרל , j. Pea a 84; מדו . . , j. Sabb. 4d 53. - Sonstige Beispiele. . . ם כי .J. Baba Mezia 10b 16; ממי למד משה , Tanch. B. כי ר' יוסי , Koh. r. 5, 4. — J. Orla I Anf.: ר' יוסי mit dem למד דבר מתחלתו . . . ר' יונה למד דבר מסו hrifttext als Subjekt bietet der nachtannaitische Midrasch kein eispiel: nur die Anwendung der 12. der Zweiunddreißig Regeln Gen. r. c. 20 (5) gehört hierher: בא ללמד על . . ונמצא למד ממנו.

Piel, למד. למד. למרין. בראש 2 (die Matrone zu Jose b. Chaftha): מנין אתה מלמדני (Levi): שמלמדין דבר מתוך (Schir r. 4, 4 (Levi): מנין אתה מלמדני בר מתוך J. Aboda zara 41 b 60 (Akiba, ib. Z. 67: Jochanan): מני למדתי עליים — In folgenden Formeln ist das Subjekt zu אין עשה Bibeltext, aus dem die Folgerung gezogen wird. אין עשה (Subj. לימדה על כל הפרשה (Subj. לימדה על כל הפרשה (Subj. Kilajim 31 b 53;

ist הנערה, Deut. 22, 19), j. Kethub. 27d 68. — . . א ללמדך ש j. Pea 15b 43; Sukka 54c 17; 55d 25; R. H. 58b 52. Gen. r. 13 (3), 39 (14), 58 (8), 60 (11). Pesikta 2b, 25a, 107a, 140b, 156 Lev. r. c. 16 (6). Schir r. 1, 1; 1, 2 E.; 3, 10. Kohel. r. 7, 1 E 9, 18; 10, 4. Tanch. B. בראש 30, 11 נח 11, מקץ 10, 12, שמות 5, שמות 2 בלק ,40, 46 חקת ,22, חקת 9, 22 נשא ,17 במדבר ,13 מצורע ,3 שמיני ,4 סנחם 3, שקב 5. Pes. r. 73b; ib. 161a und 198b (ohne ש).

Die exegetische Folgerungsformel . . שלמד ש hat im nach tannaitischen Midrasch die andere Formel (מגיד ש) ganz יפו drängt.1 Besonders häufig findet sie sich in Gen. r.: c. 3 (4 ib. (7), 6 (2), 12 (4), 14 (4), 14 (8, 10), 16 (4), 23 (13), 26 (2), 32 (7 36 (6), 38 (9), 44 (21), 45 (5), 50 (6), 53 (6, 11, 13), 56 (10) 58 (6, 7) 63 (5, 6, 13), 64 (6, 9), 65 (23), 68 (10), 69 (7), 71 (6), 72 (4), 73 (11 14 (16), 78 (4), 85 (7), 86 (3), 91 (8, 9), 92 (4, 8), 94 (4), 98 (2, 7, 18 S. ferner j. Pea 16 a 50; 16 b 13; Sota 22 b 65. Pes. 9a, 9b, 33 b, 34 38b, 55a, 61b, 84a, 85b, 94b, 95a, 107b, 151a, 153a, 154b, 173; 173b, 174b, 177b 198b, 199b, 200a. Lev. r. c. 1 (11), 7 (1), 8 (4) 13 (5), 18 (1), 24 (6), 26 (7), 29 (2), 29 (10), 37 Ende. — Schir 1, 6; 1, 12; 2, 3; 3, 11 E.; 4, 7; 6, 4; 6, 11; 7, 5. Ruth r. 2, 13; 3, 1 4, 12. Echa r. 3, 3. Koh. r. 7, 2; 7, 28; 9, 11. Esth. r. 2, 5; 2, 1 6, 12. Tanch. B. יירא 34; ib. 37; ib. 41; שמות 4; ib. 17; בא 1 22; מסעי ; 15 בלק ; 22 שלח ; 2 קרשים ; 7 אחרי ; 1 תוריע ; 15 כי תשא 3. P sikta r. 135a, 161a, 164.

"מוד לומר ארץ s. oben, S. 40; über מורה דרך ארץ unten, Art, תלמוד.

אף אני לומד Joma 58b; אף אני לומד, Erubin 46b. Eine Kette von Deduktion durch Wortanalogie 2 von Chisda (Erubin 51a) lautet: מוף מקום מוקום מוקום ומקום ומק . . . מניסה וניסה; eine andere von demselben babyl. Amora (Pesach. 7b): דנו ... מציאה ומציאה מחיפוש וחיפוש. Eine Deduktionskette dieser Art im Nam des paläst. Amora Abahu findet sich Kethub. 46a (Sanh. 71b): דנו יסרו ... שמרו מבן וכן ... - Von Chisda stammt die Redeweise, mit der die Anwe dung einer Stelle in Jecheskel zu halachischer Deduktion eingeleitet ist (San 22 וה מתורת משה רבנו לא למדנו עד שבא יחוקאל בן בווי ולמדנו :(88 b, zu Ez. 44, 9) Diese Außerung Chisda's wurde nachher von Aschi und Rabina öfters angefüh (Moed Katon 5a, Taan. 17b, Joma 71b, Sanh. 22b, Zebach. 18b)3; der zwei Teil der Außerung wird auch so gebracht: מרברי יחוקאל בן בווי למדנו. - ! ודברי רבינו נלמד :(B. Bathra 82 b (Zeïra) . . למדנו : דברי רבינו נלמד – Sabbath 131a, B. Kamma 25b: למדין ומשיבין (man deduziert und widerles

¹ Die Beispiele für שניד ש s, oben S. 44, 2 S. die oben, S. 97, Z. aus j. Sabb. 4d 54 zitierte ähnliche Kette. 3 S. Die Agada der baby Amoräer, S. 70.

Beispiele für . . ש מלמר ש im bab. Talmud: Berach. 32a (öfters), Erubin 21a,

Megilla 12 a.

Die Formel ילמדנו ("unser Meister belehre uns"), mit welcher in den Targum-Midraschim die an der Spitze der Homilien stehenden halachischen Fragen eingeleitet werden 1, scheint aus den babylonischen Schulen zu stammen, obwohl sie natürlich in letzter Reihe tannaitischen Ursprunges ist. Die Aufforderung: mit welcher Tarphon von seinen Schülern angesprochen wird (Sifrê zu Num. 18, 18), findet sich auch in der Mech. zu Deut. 15, 20 (p. 11, ed. Hoffmann) bei Jose Gelili, In einer Baraitha (Pesachim 48b) leitet Akiba eine an Gamliel gerichtete Frage mit den Worten ein: ילמדנו רבינו. Aber im babylonischen Talmud ist eine große Anzahl von Botschaften überliefert, die an einzelne Gelehrte gerichtet werden und die mit der Formel eingeleitet sind. Die älteste dieser Überlieferungen bezieht sich auf eine Anfrage, welche der Vater Samuels an den שלח ליה אבוה :Patriarchen Jehuda I schickte (Pesachim 103a): שלח ליה דשמואל לרבי ילמדינו רבינו סדר הבדלות היאך. Eine ganze Reihe solcher Botschaften wurde an Samuel gesendet; die Fragenden sind: das Lehrhaus Rabs² (Gittin 66b, 98a, Baba Bathra 152b, Schebuoth 46a, Sanh. 24b); die Einwohner von Akra di-Agma (B. B. 127a); Joseph b. Menaschja aus Dewil (Gittin 81a). Eine größere Anzahl von Botschaften mit unserer Formel hat Nachman b. Jakob zum Adressaten (Kethub, 106b, Baba Bathra 46b, Sanh. 8a, ib. 24b, durchaus von Nachman b. Chisda). Andere Adressaten 3 in den betreffenden Überlieferungen sind: Rab (B. B. 155b: von Giddel b. Menaschja); Nachman b. Chisda (B. B. 36h: von den Einwohnern von Pum-Nahara); Rabba b. Nachman (Jebam. 25a: von Rabba b. Huna); Joseph (Sabbath 123a, Jebam. 76 a: von Raba b. Rabba); Raba (B. B. 139 a: von Abuha h. Geniba); Pappai (Jebam. 21 b: von Mescharscheja aus Tusinja). Joel Müller 1 hat mit Recht angenommen, daß wenigstens ein

S. Die Ag. d. pal. Am. III, 493, 506 f.
 S. darüber Halevy, Dorot Harischonim II, 409.
 Durchaus babylonische Amoräer, auch die Fragesteller sind Babylonier.
 Briefe und Responsen in der vorgeonäischen jüdischen Literatur (Bericht der Lehranstalt für die Wiss. des Judenthums, Berlin 1886), S. 10; in der Anm. 50 (S. 28) ist nur ein Teil der hier zuerst

Teil dieser Botschaften schriftlich war und unsere Formel die Einleitungsformel des die Frage darlegenden Briefes war. — Aus dem mündlichen Verkehre der babylonischen Gelehrten sei erwähnt: לימדתנו רבינו (Gittin 46b: Abba zu Huna); ebenso Chullin

30b (Zeïra zu Jizchak b. Samuel b. Martha).1

המה, Fragepartikel: warum. Aus den Fällen der Anwendung dieser Fragepartikel verdienen einzelne Arten hervorgehoben zu werden. Zunächst die Fälle, wo mit dem bloßen למה nach dem Grunde einer Behauptung oder These gefragt und die Antwort mit einer Bibelstelle ohne jede Zitierformel gegeben wird. S. Lev. r. c. 17 (1), zu Ps. 73, s: למה ?כי קנאתי בהוללים . Schir r. 3, 5 Ende, zu Jes. 43, 4: צבאות שמו ? למה ? גואלנו ה' צבאות שמו . S. ferner Lev. r. c. 13 (5), zu Jerem. 5, 6; Echa r. Procem. 24, zu Jes. 22, 5; ib 3, 30, zu Koh. 12, 14; Koh. r. 4, 17, z. St.; ib. 7, 2, zu Koh. 7, 4 Esth. r. Einl. Anf., zu Deut. 28, 67; Tanch. B. ייקהל 8, zu Exod 15, 23. In den meisten dieser Beispiele dient unser למה der Konjunktion des Grundes D, die der Schrifttext enthält, als Unterlage. Noch deutlicher erscheint die Funktion des אלמה, wo die Auslegung der betreffenden Bibelstelle sich darauf beschränkt den einen Teil des Textes als Begründung des andern zu er kennen. S. Gen. r. c. 1 (3), zu Ps. 86, 10; Tanch. B. בראש 13 zu Hiob 23, sf. und 10; ib. או 23, zu Ps. 5, 11; ib. אישב 7, zu Gen Andere Wendung, Pesikta 172 bf., zu Ps. 78, 63: 70 .. בתורון אכלה אש בשביל בתולותיו .. Zumeist wird die Frage emphatisch zu וכל (כל) כך למה erweitert. S. j. Berach. 13d 2, ב Jes. 57, 16; Gen. r. c. 30 (2), zu Hiob 24, 18; Lev. r. c. 29 (4), 2 Ps. 89, 163; Schir r. 1, 4 (משכני), zu Echa 4, 10 (ebenso Echa z. St.); Echa r. Procem. 5, zu Ezech. 24, 8 (ebenso Koh. r. 1, und 10, 6); ib., zu Ezech. 24, 11; 1, 11, zu Jes. 29, 14. Koh. r. 3, 1 zu Gen. 1, 9; ib. 3, 18 z. St. Tanch. B. יישב 16 E., zu Gen. 39, Aber auf die Frage כל כך למה wird vielfach nicht mit eine Schrifttexte, sondern mit der Angabe eines sachlichen Grund geantwortet. S. Pesikta 172b (= Lev. r. c. 20); Lev. r. c. 3 (5 15 (3); 32 (6): Schir r. 2, 9; Echa r. Procem. 25; ib. 4, 2; Koh. 1, 15. Tanch. B. בהר ; 11 נח (6; בא ; 8 באר ; 12 נח (12; בהר ; 15. בהר 22; Exod. r. c. 32 (2); Pes. r. 148b. Andere Erweiterung

zusammengestellten Daten erwähnt. Lerner im Jahrbuch der Jüd.-Litz Gesellschaft (Frankfurt a. M. 1903), S. 206f. kennt weder Halevy noch Mülle 1 S. noch Chullin 55b (Assi zu Jochanan). 2 Lev. r. c. 20 (10) h משום st. 3 Hier geht in der Antwort dem Bibeltexte dessen F läuterung voran.

ler Frage אלמה, die sich fast nur in Tanch. B. zu Genesis und Exodus finden, sind: כך (ולמה) כן (מבראש: 33; ib. 37; ומרץ: 33; ib. 37; וארא (זו יותר: 11); וארא (ולמה) כן (גו בראש: 39; בראש: 13; Pes. r. 2b). — Aus Schir r. sei folgende dilemmatische Formel angeführt, welche bei der Erklärung von zwei nebeneinander stehenden und einander scheinbar ausschließenden Ausdrücken des Bibeltextes angewendet ist: 2, 14 g. Anf., zu Dan. 3, 16, אין למלכא (מה מון ב' למה מון ב' למה

תה כתיב למטה 2: פנחס , Hinweis auf Num. 28. 1f., von 27. 15f. aus.2

(auch למעלה), oben. Nur in den Tanchuma-Midraschim: Hinweis auf eine frühere - meist unmittelbar vorhergehende — Bibelstelle. מה כתיב למעלה 32: Hinweis auf Gen. 20, 18, von 21, 1 aus; Exod. r. c. 18 (7 Anf.): Hinweis auf Exod. 12, 23, jedoch unbestimmt, von welchem Bibeltexte aus; ib. 45 (6): Exod. 33, 19, von V. 23; ib. c. 48 g. E.: auf Exod. 35, 29, von V. 30; Pes. r. 25b: I Kön. 7, 50, von V. 51; Deut. r. c. 4 (10 Anf.): Deut. 12, 19, von V. 20. — מה כתיב למעלן. Pes. r. 192a: Lev. 22, 25, von V. 27. — מה כתבי למעלה Pes. r. 127b, Beginn eines Abschnittes über Deut. 14, 22, mit Hinweis auf V. 21; Pes. r. 176 a, ebenso, über Gen. 21, 1, mit Hinweis auf חורבנה של סדום (Gen. 19). — למעלה כתיב . . . ואח"כ הוא אומר Exod. r. c. 42 (2): Exod. 32, 7 u. 9. — כתיב למעלה, Deut. r. c. 6 (4): Deut. 21, 10 ff., יצא 1: Gen. 28, sf., von 1: יצא 1: Gen. 28, sf., von V. 10. — לפי שכ' למעלה 3: Gen. 23. 2. von 24, 1. — שכן כתיב למעלה, Exod. r. c. 27 (6): Exod. 17, 14, von 18, 1. על מה שכתב למעלה , Pes. r. 29 b: Zeph. 1, 10 f., von V. 12. — על מה שכתוב למעלה הימנה. Exod. r. c. 30 (3): Gen. 25, 13ff., von V. 19. - מה כתיב למעלה מן הפרשה, Exod. r. c. 30 (3): Exod. 18, 26, von 21, 1; Pes. r. 189b: Lev. 15, von 16, 1. — אמר דוד למעלה מן הפרשה מהו אומר שני פסוקים שתי – .8ch. tob zu Ps. 70 (1): Ps. 69, 32. פעמים למעלה. Sch. tob zu Ps. 107 (2): Ps. 106, 47 f. - S. noch Art. pay.

לפי של, weil. . . ברם הכא . . . לפי של, Gen. r. c. 79 (5): Beziehung zwischen Gen. 32, 23 (צולע) und 33, 18 (שלם). — לפי

שכתוב . . לפיכך, Gen. r. c. 36 (7): Gen. 9, 1 und 25; ib. c. 53 Ende: Gen. 16, 1 und 21, 21; ib. c. 86 E.: Gen. 29, 17 und 39, 6. — לפיכך, Gen. r. c. 16 (2), 52 (9), Echa r. 1, 1 Anf.). - Tanch. B. חולדות 5 (zu Hoh. 8, 14 und Ps. 33, 18): כני צו ... לכך אמר דוד : ib. צו Ende (zu Deut. 32, 27 u. Ps. 48, 15): לפי ש. . Mit . . לפי שהאומות אומרים . . לפיכך ישראל אומרים . . . beginnen die messianischen Schlußsätze der Homilien, deren namentlich Lev. r. viele Beispiele bietet. Kap. 1 (vor dem Zusatze aus Tanna dibe Elijahu) schließt, anknüpfend an die Aussprüche über die den Propheten zuteil gewordenen göttlichen Offenbarungen, folgendermaßen (nach Jes. 40, 5): הוה לפי שבעולם הוה ... שכינה נגלת על היחידים אבל לעתיד לבא ונגלה כבוד ה antithetischen Schema sind auch die anderen messianischen Schlubsätze gebildet. S. Lev. r. c. 12 Ende (Gott in den Mund gelegt), c. 14 E., 15 E., 25 E., 32 E., 33 E. — Solche Homilienschlüsse finden sich noch Ruth r. Abschn. III Ende; Koh. r. 1, 4 E. (aus Lev. r. c. 25 E.); 4, 1 (aus Lev. r. c. 32 E.); Esth. r. Abschn. !! Ende (auch Lev. r. c. 9, § 6, innerhalb der Homilie). In Gen. r. c. 14 (8) steht ein solcher messianischer Schlußsatz inmitten anderer Auslegungen. Im Tanchuma ist diese Form des messianischen Schlußsatzes durch Beseitigung des . . . עלפי ש verändert. Vgl. den aus Lev. r. c. 12 zitierten Satz mit Tanch. B. 72 21 Ende. S. auch מרושים 28 Ende; לך לך לך 5 E. usw.; קרושים 14.

לפיכן, deshalb. Außer den im vorhergehenden Artikel gebrachten Beispielen sind noch folgende erwähnenswert. Gen. Ic. 4 (6): . . לפי ש . . לפיל א ; Esth. r. 1, 4 g. Anf.: . . על ידי ש . . לפיכך הוא אומר – . Pes. r. 18b. לפיכך כחיב (zumeist am Schlusse von Absätzen) Schir r. 4, 4; Tanch. B. וימי 12; וישלח 4; ויקרא 11; בחקתי 3; אחרי 11 לפיכך נאמר — Pes. r. 21 b. . לפיכך כתב תחלה — 14. קרח ;28 נשא Pesikta 28b, Tanch. B. תולדות 8. — לפיכך mit unmittelbar darau folgendem Bibeltexte (zumeist am Schlusse von Absätzen): Genr. c. 9 (4), 32 (5); Lev. r. c. 1 (1); Tanch. B. דרא 9, ארא 36, ib. 39 ib. 43, מסעי ,6 קרח ,10 משפטים ,2 שמות ,6 מקץ ,11 ויצא ,8 תולדות ,3 = Pes. r. 169b.

אלשון, Sprache, Ausdruck, Ausdrucksweise. Die aus der tannaitischen Terminologie bekannte Formel, um die lexikalische Bedeutung eines biblischen Wortes festzustellen, lautet vielfach

לפות באמר Gen. r. c. 50 (11) ar. אומר כן הוא אומר בי Dasselbe was לכך נאמר, s. oben, S. 96, Art. 755.

אין לשון . . . אלא לשון . . . S. j. Sota 23a 17, Erkl. von יוספו, Deut. 20, 8; Lev. r. c. 1 (3), zu TT I Chron. 4, 18; ib. c. 33 (6), zu לכלה, Ez. 23, 43; Schir r. 4, 4, יתשורי, Echa r. 1, 1, איכה. Tanch. B. הלעימני, 4, הלעימני, Gen. 25, 30. Die vollere Formel, mit Betonung dessen, daß es sich um die Bedeutung des Wortes an der Textstelle handelt, lautet (Lev. r. c. 7 Anf.): אין לשון . . הכתוב ... להשמידו (zu להשמידו, Deut. 9, 20). Oder (ib. c. 35): ואין . אעובך (zu אעובך, Gen. 28, 15). Andere Variationen s. Lev. r. c. 17 (3), zu יסנרך, I Sam. 17, 40; Exod. r. c. 45 g. E. zu ub, Exod. 33, 20. Im Tanchuma ist besonders haufig dieses Schema (מון הלשון הזה ונעשה : 11, 4): ואין הלשון הזה ונעשה הלשון הזה Gewöhnlich aber fehlt nach לנו שם אלא לשון עבודה זרה. das Textwort; s. יונש 45 E., מקץ 8; וינש 16, כי 10, כי 10, משפטים 10, בא שלח :6, בחקתי ,9 אמור ,9 תזריע :14, 16 שלח :5, 6 בחקתי ,9 אמור .9 תזריע :14, 16 תשא Pes. r. 105b, 173b. Ein anderes Schema im Tanchuma lautet שלח , zu Gen. 1, 24): . . אין לשון תוצא אלא . . . noch שלח , 13 בראש) Addit. 3. Oder, häufiger, so (יירא 16, zu Gen. 18, 28): אין וינש 23, 24; שמות ;14 צו ;18 צו 11, 18 שמות ;23, 24 וישלח S. noch אלא ל' תפלה. 2, 5, מסעי 7. — Die kürzere Formel beschränkt sich darauf, dem erklärenden Ausdrucke das Wort לשון vorzustellen. Echa ד. Prooem. 32 (zu גאקתם, Exod. 2, 24): הוא ; s. noch Echa r. 1, 18; Pes. r. 37a.1 — Hierher gehört: לשון זה, Lev. r. c. 8 (1), von verschiedenen Bibelstellen, au denen das Wort at in bedeutsamer Weise angewendet ist.

Die "Ausdrucksweise der Thora" ist der "Ausdrucksweise der Menschen" entgegengestellt in der strittigen Norm über die beim Geloben gebrauchten Ausdrücke. Nach dem einen: הילכו התורה בי אחר לשון בני אדם, nach dem andern: הילכו אחר לשון בני אדם (j. Nedarim 39c 33, Erubin 20d 27). Ein solcher "Ausdruck der Thora", der in der gewöhnlichen Redeweise nicht mehr üblich, ist שירוש für Wein (j. Nedarim 40b 75); s. auch j. Nedarim 40c 36, 40d 25, 29.2 Eine andere halachische Unterscheidung zwischen לשון חורה and בני אדם hund לשון חורה בני אדם hund לשון חורה בני אדם hund לשון הורה במתיר את הלשון הורה מתיר את הלשון הורה מתיר את הלשון הורה מתיר את הלשון הורה שורה, mit Hinblick auf Hiob 9, 7, als לשון נבוה Sprache

des Höchsten) bezeichnet, j. Nedar. 37a, 4, Nazir 51a 64. — Die Anwendung des Ausdruckes או הוא im Gesetze über die Opfer (Lev. 1, 2) ist ein Ausfluß der göttlichen Liebe: לשן חבה ולשון רעות לשן רעות לשן רעות לשן רעות אחוה ולשון רעות בשוה ולשון רעות לשונה ולשון רעות בשוה ולשון הוה נופל על הלשון הוה נופל על הלשון הוה נופל על הלשון הוה נופל על הלשון הוה בנופל על הלשון בוופל על הלשון בנופל על הלשון נופל על הלשון בנופל על השונות של שבחה בנוף אונות בנושה (Schir r. 1, 4 (בנושה בנושה), Gen. r. c. 44, Schir r. 3, 3.1

Die grammatischen Termini zur Bezeichnung von Zahl und Geschlecht sind auch im nachtannaitischen Midrasch zu finden. לשון רבים לשון א Tanch. B. ואתחנן Addit. 5 (zu Deut. 5, 6)²; לשון יחיד Pes. r. 106a, Sch. tob zu Ps. 11 (5); לשון זכר לשון נכר לשון זכר לשון זכר לשון זכר בלשון זכר בלשון זכר אות מדבר עמה בלשון זכר בלשון זכר . היה מדבר עמה בלשון זכר . היה מדבר עמה בלשון זכר . היה מדבר עמה בלשון זכר .

Wenn zu einem tannaitischen Lehrsatze eine abweichende Tradition geboten wird, ist im jerus. Talmud öfters der Ausdruck מַפִיק לישנא (vorhergeht der Name des Tradenten) angewendet. S. Maaseroth 48 d 15, Orla 61 a 18, Kethub. 36 a 51, Kidd. 65 b 65, Schebuoth 37 a 54. Wenn der Tradent nicht genannt ist, heißt es: אית דמפקין לישנא, s. Berach. 6a 5, Schekalim 48 d 18, Moed Kat. 83 c 23. Desselben Ausdruckes bedient sich Tanchumaum Varianten zum Texte älterer Agadasätze anzugeben. 3

¹ S. Ag. d. pal. Am. I, 264. Pes. r. 106 a, 106 b: בלשון יחירי.
3 S. Ag. d. pal. Am. III, 485, 5. ישון in der Massora, s. Frensdorff, S. 6f.
4 S. auch oben S. 103, Anm. 2, 3. Chullin 55 b, 77 a, 122 b, 134 a, Pesachim 84 a (überall Jochanan): בלשון יחיר אני שונה אותה. Hier bed. איז לישון יחיר אני שונה אותה. G. S. Die Ag. der pal. Am. I, 375, 2.

rübmlicher Ausdruck, bedeutet dezente oder euphemistische Ausdrucksweise. Dieser Terminus findet sich zur Kennzeichnung von biblischen oder nichtverbunden ورع verbunden لاون المعالية biblischen Redeweisen angewendet, gewöhnlich mit dem Verbum ورع (ל' מ' הוא דנקם oder, oder, כ' מ' הוא דנקם In einer Kontroverse zwischen Rab und Samuel מכלה Num. 11, 5 erklärt der Eine נאכל als Euphemismus, im Sinne von אכלה, Prov. 30, 20. Auf solche Weise wird als Euphemismus bezeichnet הנסתרה, Num. קון (Jebam. 11b); ferner die betreffenden, mit רנל gebildeten Ausdrücke in II Sam. 19,25, I Sam. 24, 4, Richter 3, 24, ib. 4, 27 (Jebam. 103 a). In der Erklärung von Mischnastellen ist der Terminus angewendet: Ketub. 13 a, ib. 65 b, Gittin 76 b, b. 80 b, Baba Mezia 91 a, Sanh. 54 a, Temura 30 a. Daß in M. Pesachim I, 1 לישנא מעליא steht, ist ebenfalls לישנא מעליא (Pesachim 3a), ebenso daß man beim Rezitieren der Worte von Jesaja 45, 7 הכל sagt statt אין (Berach. 11b). - Mit ("erleichterter Ausdruck") kennzeichnet Rab die Anwendung von in M. B. Kamma I, 1 (B. Kamma 6b). Daß in M. Baba Mezia I, 1 קייב das Erblicken des Gegenstandes durch den Finder als "Finden" bezeichnet wird, at die "Ausdrucksweise der Welt" (תנא לישנא דעלמא נקט). - Mit לישנא קמא werden verschiedene Versionen einer Tradition voneinander unterschieden; s. Berach. 60a, Pesach. 45a, Taan. 30a, Chullin 98b, Bechor. להיאך : Berach. 43a; מאי איכא בין הך לישנא ובין הך לישנא: Berach. 43a; להיאך כתרי לישנא קמא דרב : Chullin 109 b; כתרי לישני : Pesach, 79 b; כתרי לישנא . . ולהיאך לישנא - Als Überschrift einer anderen Version erscheint innerhalb des Talmudtextes die Angabe לישנא אחרינא; s. Nazir 9b, B. Kamma 59a unt., Chullin 119b unt., Temura 5 a, 6 b, 9 b, 11a, 11 b, 30 b, Nidda 29a, 38a. - Kidduschin 2 b: לישנא לישנא דרבנן .opp, דאורייתא.

2

אמי אים, was. Die Frageformel כמאי דכתיב, womit nach dem Sinne einer Bibelstelle gefragt wird, kommt in der palästinischen Literatur nur sporadisch vor. S. Gen. r. c. 49 (8), Frage Simlai's in Jonathan; Sch. tob zu Ps. 4 (3 Ende) hat איז דכתיב איז הבתר מאי אור המאי איז הבתר מהו של מאי הבתר מאי של מאי הבתר מאי של האור הווי הורשות. Selten st auch das bloße איז הבתר היו הורשות. (Lev. 23, 5): מאי ביום הראש; Gen. r. c. 6 (9): מאי ספר הישר (9); Pes. r. 8b. — Mit מאי כדון מכל האוכל אשר יאכ (9). איז מאי מעמא מאי כדון מכל האוכל אשר יאכ (8. 109). — איז מעמא איז הבתר איז מאי מעמא s. oben, S. 70.

Im babyl. Talmud ist מאי רכתיב häufig zu finden. Die in Erubin 21 b mit er Einführung רכש רכא (Raba predigte) gebrachten Schriftauslegungen beinnen mit dieser Formel. S. auch Berach. 8a, 10b, 15b, 32b; Sabb, 30a, 119a,

י Raschi gibt לשון בני אדם mit לשון בני wieder. ² Grünbaum, Ges. Aufsätze, S. 30 b, übersetzt das so: "Was soll es bedeuten, daß es heißt". Richtiger ist zu übersetzen: Was bedeutet das, was geschrieben steht? S. Art. המהו

Ab. zara 55a. — Andere mit אם beginnende, stehende Fragen. למימר ("was kannst du sagen"), Pesachim 84b! — למימר ("was man sagen"), Pesach. 85a. — מאי בינייהו, s. oben S. 21. — מאי הוי עלה ("was man sagen"), Pesach. 85a. — מאי לאו ("etwa nicht"), Nidda 5a. – מאי לאו ("etwa nicht"), Nidda 5a. – אוני ("was ist der Unterschied"), gewöhnlich wiederholt gesetzt: . . . אוני ("was ist der Unterschied"), gewöhnlich wiederholt gesetzt: . . . אוני שנא אוני שנא הוא וואר שנא מאי שנא s. ob., S. 17. — מאי אירייא ("woher folgt es?"), Joma 22b, Je 102b, Nazir 3a.

מאחר. S. oben, Art. אחר (S. 4), und den folgenden Art

אם (מינו), eig. "aus der Mitte", mit folgendem Relativpronomen (...) das aramäische Äquivalent des hebr. Ausdruckes .. לְּלְּבֶּוֹיִ formelhafte junktion, mit der eine Folgerung eingeleitet wird. Der jerus. Talmud hat d

מדה, Maß, Regel, Verfahrungsweise. Charakteristisch den jerus. Talmud ist der Ausdruck מַבָּת הָבִּין in der Bedeut Zivilrecht, Vermögensrecht (entsprechend dem דיני מטונות Mischna und des bab. Talmuds). S. Frankel, Mebô, S. 11a folgende Stellen zitiert werden: Berach. 5a 67, Schebiith 386 39 c unt., Maaseroth 49 cd, Maaser scheni 53 cs, Nedarim 40 Außerdem ist noch anzuführen: Pea 19a 13, Schebiith 34 Gittin 44b 46, 46c 54, Sanh. 23a 21. In bezug auf M. De VI, 2 sagt Jochanan (tradiert von Hela): ה מידת הדין בחוכר מן הנוי ולא תפשה בחוכר מישראל (Demai 25b 25, vgl. ib. Z. 3 Der Ausdruck מדת הדין enthält an sich keinen Hinweis auf Vermögensrecht, sondern hat denselben erst im Sprachgebrau der palästinensischen Schulen erhalten. Einmal ist dem drucke die nähere Bestimmung בממון hinzugefügt, B. Kamm V Anf. (4d): אומרת שלא הילכו במדת הדין בממון אחר הרוב : ebend.: במקום אחר הילכו במדת הדין בממון אחר הרוב.3 Die eigentli Bedeutung des Ausdruckes ist ersichtlich, wo er das strenge fahren mit dem Rechte bezeichnet, im Gegensatze zu dem fahren des Erbarmens (der Milde); s. j. B. Kamma 6c 4: למרת הדין ברם הכא במדת הרחמים; j. Schebiith Ende: למרת הדין (in bezug auf die Außerung Ra wenn ich meinen Hausleuten befehle, jemandem ein Geschenk geben, nehme ich mein Wort nicht mehr zurück).4 - Die Phr

¹ S. auch Koh. r. 1, 2 Ende; j. Schekalim 51 b 53. 2 In b. B. Kan 46b entspricht dieser These: בממנא לא אזליגן בתר רובא 3 Nach Frankel 1 Levy (III 27b) ist בממון בתר רובא erklärende Glosse. In j. Kethub. c. II Anf. (26a) der erstere Satz zweimal, der andere einmal gebracht, stets mit במין בממון בממון aund יום למרת הרין bab. Talmud, Baba Mezia 52b, Chu 130b; במי המירות שנו כאן

נמצאת מדת הדין לוכ (j. Baba Kamma 4a 73, Jose b. Abun) gehört icht hierher; sie beruht auf einer Phrase tannaitischen Urprunges: בוו מדת הדין לוקה (Simon b. Jochai, Tos. Jebamoth X, 3; j. Jebam. 8b 6), in der דין dieselbe Bedeutung hat, wie n einer anderen, aus der Schule Ismaels bezeugten Phrase (Schebuch 14a, Joma 43b): (Var. קדה קשה, hartes, strenges Verfahren (Gottes), ist ein Ausdruck, den Jehuda b. Simon in der Erklärung von Jes. 43, 16f. anwendet (Schir r. 2, 15). Mit מבה מדה בהוא ("Maß für Maß") ist angegeben, daß in Jes. 47, 1 Babel die entsprechende Strafe für die in Echa 2, 10 erzählte Demütigung Zions angekündigt wird (Schir r. 3, 4). — Von den neun Aufforderungen zur Besserung in Jes. 1, 16f. heißt es in Pesikta r. 169a: תשע מדות כתב כאן כנגד תשעה ימים שבין ר"ה ליום הכפורים:

קרְשׁ בּענינו, Schriftauslegung. 1. Die einzelne Schriftauslegung. J. Joma 40c 27 (Hela): כל מדרש ומדרש כענינו (j. Jebam. 7c 34 dafür: כל מדרש בענינו). In bezug auf die im Bibeltexte selbst (Gen. 5,29) gegebene Auslegung des Namens לא המדרש הוא השם ולא השם הוא לא המדרש הוא השם ולא השם הוא במדרש במדרש הוא השם ולא השם הוא במדרש במדרשות במדרש

2. Die Disziplin der Schriftauslegung, der Midrasch. S. unten Art. אסקרא.

מה כתיב אינין, was. Die Frage מה כתיב ist in verschiedenen, unter den Artikeln ראה, לממה, לממה בתר usw. gebrachten Formeln anzutreffen. Für sich steht die Frage oft im Tanchuma, und zwar: Entweder, um einen Belegvers zu einer vorhergehenden These oder Angabe nachdrucksvoll einzuleiten; s. Tanch. B. לך (Gen. 14, 15): ללהם לילה לילה משפטים, s. ferner ib. בראשית 11 (Gen. 14, 15): יתרו 28, וורא 32, יורא 5, וורא 32, וורא 5, וורא 5

¹ S. Levy III, 27a. ² מיב scheint hier so viel zu bedeuten, wie מוב ^{also}, aden besten, vortrefflichsten Midrasch". In dem weiteren Verlauf der Erzählung sagt Hoschaja in bezug auf die gehörte Auslegung: זה הוא הרבר המוב.

[‡] In Bechoroth 43b interpretiert Raba den Satz der Mischna (Bechor. VII, 2) אוה הוא מדרש או גבן ה' ב' so: זה גבן האמור בתורה (zu Lev. 21, 20).

Ende. Oder um inmitten des Satzes einen bedeutsamen Bibelvers auf emphatische Weise anzuführen; s. Tanch. B. יישלח 6 (Gen. 32, 8): וכיון ששמע יעקב כן מה כתיב ויירא יעקב מאד; s. ferner ib. וישב 12, שמות Anf., 12 (vorher מיד Oder ferner, um nach dem Sinne eines Textes zu fragen (fast dasselbe was סחו דין דכתיב oder ähnlich), s. ישה כתיב ויקח לו יעקב (Gen. 30, 37): איצא s. ferner יתרו 14, 18, וארא 12, בא 16, יתרו 10 Ende, 14, הרומה 3. - Erweitert durch die Angabe der Gelegenheit, bei welcher der betreffende Text geschrieben steht, lautet die Frage: מה כתיב בהם מה כתיב כאן ,Tanch. B. בראשית 21, zu Gen. 7, 23; מה כתיב כאן באברהם, ib. ביהורם מה כתיב ; 2, Gen. 18, 2; באברהם, Schir r. 1,3 עד שלא חמאו ישראל מה כתיב ;Schir t. עד שלא חמאו ישראל מה כתיב ,Schir t. 3, 8, zu Ps. 68, 13. S. auch Pesikta 24a, 45b, 126a. - In j. Sanh. 19b 38, 45 heißt es zu Neh. 12, 31: מה כתיב מהלכות לא תהלכות ("Was steht geschrieben? Etwa מהלכות? Nein! Vielmehr ההלכות.). Weitere Beispiele für מה כתיב: Pesikta 87a, 105a, 105b, 106a; Echa r. 1, 13 g. E.; Lev. r. c. 26 (7). Mit vorgesetzter Konjunktion (ומה כתיב): Tanch. ויצא 15 Anf.

Vergleichungssätze, deren beide Glieder mit שם und אף eingeleitet sind, finden sich besonders an den in den Artikeln שו עומן בולופים בילופים בילופים

י In Ed. Theodor fehlt hier ויד.

h. r. 5, 10 Anf.; מהו דכתים, Ruth r. Anf. — מהו דכתים, Tanch. מהו בכתים, Pesikta r. 57b. — In den Tanchumadraschim findet sich die dem auszulegenden Texte nachgesetzte rage: (od. מהו כך (כן מהו S. Tanch. B. מהו כך (כן בּצֹים, S. Tanch. B. מהו בן (כן בּצֹים, הביל בּצִים, מהו כך (כן בּצִים, אוֹם בּצִּים בּצִים, מהו כך (כן בּצִים, אוֹם בּצִּים בּצִים, אוֹם בּצִים, בּצִים, אוֹם בּצִים, בּבּצים, בּצִים, בּבּעים, בּבִים, בּצִים, בּבּעים, בּבּעים, בּבּעים, בּבּים, בּבּעים, בּבּעים, בּבּעים, בּבּעים, בּבּעים, בּבּיבּעים, בּבּים בּבּעים, בּבּעים, בּבּבּעים, בּבּבּעים, בּבּבּעים, בּבּבּבּעים, בּבּבּבּבּעים, בּבּבּעים, בּבּבּבּעים, בּבּבּבּעים, בּבּבּבּעים, בּבּבּבּעים, בּבּבּבּעים, בּבּבּבּעים, בּבּבּבּעים, בּבּבּעים, בּבּבּבּעים, בּבּבּבּעים, בּבּבּבּבּעים, בּבּבּבּבּבּבעים, בּבּבּבּבּעים, בּבּבּבעים, בּבּבּבּבעים, בּבּבּבּבּבּבּבּבּבּעה בּבּבּבּבּבּבּבּבּבּב

אחם, geklärt, klar, deutlich. Das Aktivum findet sich in שהוא r. c. 98 (9), zu Gen. 49, 11, wo es vom Messias heißt: שהוא Das Participium Passivi ist im jerus. Talmud המחוור שבכולן ;Maaseroth 49d 45, המחוור מכולן b. 50 c 19; אין מחוור הוא . . . Erubin 21 a unt.; אין . אין לך מחוור אלא . ib.; . . אין לך מחוור מכולם אלא . Challa 58c 27; אינו מחוור . . . אין מחוור Erubin 26a 41. אינו מחוור, Maaser cheni 53b 32, Sabbath 9d 15, Pesach. 36b 41, Joma 45a 29, Sukka וורת, Sabbath 11d 18, Ab. zara 43a 61. Die Bedeutung inseres Ausdruckes ist am besten ersichtlich aus dem Ausspruche Jannai's von den drei halachischen Schriftdeutungen, die besonders leutlich aus dem Wortlaute des Textes sich ergeben: זה אחד מנ' ים לורין בחורו (od. מדרשות (מקריות, j. Terum. 40 d 34 (Challa 7c 62), zu Deut. 14, 29; ib. 41 c 72, zu Num. 18, 12; ib. 45 b 19, zu Deut. 26, s.2 — J. Nazir 53d 40: אין שחימת עוף מחוורת מדבר תורה; ביעוך סוף תחומי שבת שאינן מחוורין : (Hoschaja) הניעוך סוף תחומי שבת שאינן מדבר תור; ebenso ib. 22d 36, Berach. 5a unt. (Jochanan): הניעוך סוף מלאכות תפלה שאינם מחוורים מדבר תור.3 — J. Pesach. 28c 31: מנין שהוא מחוור בעשה :Joma 44d 40: שאין לא תעשה שלו מחוו;

¹ S. Levy II, 295 b, Dalman, S. 88. בי Im Tanchuma משפטים g. Ende בינונד בי in einem anonymen Ausspruche zu Exod. 23, 20: אשר המקראות. אהר מן המקראות. Zu dieser Auslegung der Torte המהוורות שבית המקרש שלמטן מכוון כננו ביה"ם שלמע s. Die Ag. d. Tannaiten II, 99, Anm. 5. אשר הכינותי s. Die Ag. d. Tannaiten II, 99, Anm. 5. אשר הכינותי YII, 26a gebrachten und von Ratner, Scholien zu Jer. Berachoth. S. 57, icht berücksichtigten Leseart. — Der Ausdruck מון מון מוף in den letzten zwei tzen bedeutet: Man hat dich an das Ende — den letzten Erforschungsgrad — er betreffenden Satzung gelangen [und erkennen] lassen, daß sie sich nicht zutlich aus dem Bibeltexte ergibt.

ebenso Taanith 64c 56. — Die aramäische Form des Wortes findet sich in dem Ausspruche Jochanans, j. Berach. 4c 38: לב לב מחוורא מסמכין לה מן אתרין סגין (ebenso j. Erubin 26a 54, Pes. r. 122b). S. Art. סמך. — In Gen. r. c. 27 (1) sagt Jehuda b. Simon in bezug auf eine These, die Judan mit einem Verse aus Daniel bewiesen hatte: ואית לן קרייא אוחרן דמחוור יתיר מן דין דעו אוחרן דמחוור יתיר מן דין Vgl. Esth. r. 1, 1: אית לן חד דעב מן כולהון.

Im bab. Talmud findet sich die aramäische Form unseres Wortes in der ständigen Formel, mit der zuweilen eine Diskussion abgeschlossen wird, indem man angibt, welche der geäußerten Meinungen richtig (eig. klar, evident) ist. Gewöhnlich lautet die Formel: אלא מחוורמא ברשנים אלא מחוורמא ברשנים מעיקרא. S. Pesach. 36a, 78b, 100s, Jebam. 111b, 119a, Ketub. 94b, Makkoth 2b, Chullin 117. Oder, wo es sich um Erledigung von Einwänden handelt: אלא מחוורמא ברשנים מעיקרא, s. Pesach. 55b, 73b, R. H. 4a, Jebam. 76a, Gittin 42a, Horaj. 8b.

שמא (ממי), Peal: hingelangen. Esther r. 2, 6: "דוו ממו ר" יונתן ורבנן להאי פסוקא, wenn sie in der Lektüre des Estherbuches zu diesem Verse gelangten (hebr. הגיע, s. Art. פספו, - Schir r. 4, 16: מכי גבי שלמים, als die h. Schrift zu dem Gesetze von den Friedensopfern gelangte (in Lev. 7, 11). - Bei Angaben über die Urheberschaft eines Ausspruches findet sich im jerus. Talmud häufig der Ausdruck בה בשם (ומטו, מטי (ומטו, womit gesagt ist, daß ein Tradent bei der Überlieferung des Ausspruches in der Angabe der Traditionskette bis zu dem genannten Autor gelangte, während ein anderer Tradent sie nicht bis zu demselben hinaufführte. Berachoth 7c 45: פינחם ור' סימון ר' אבא בר ומינא מסו בה בשם ר' אבדימי דמן חיפא, d. h. der Satz, den Pinchas im Namen Simons tradierte, führte Abba b. Zemina auf Abdimi aus Chaifa zurück. S. andere Beispiele: Berach. 8b 41, ib. 11c 55, Pea 16 c 49, Challa 57 c 74, Bikkurim 64 a 36; Sabbath 7 b 53, 16a 48, Erubin 22 d 21, Schekalim 50 a 63, Taan. 64 a 39, Megilla 74 b 25, Chagiga 76d 5; Jebam. 9c 1, 12c 30, 13a 13, Nedarim 42b 34, Kidduschin 66b 21; Baba Bathra 14a 24. — Chagiga 79b 2 heilt es nach der Traditionskette "Zeïra-Assi-Jochanan-Jannai": ולא ידעין אין מטי בה בשם רבי d. h. man weiß nicht, ob nicht als eigentlicher Urheber des Ausspruches Jehuda I genannt war, von dem ihn Jannai überkommen hatte. Kilajim 31 a 43 lautet eine Autorangabe so: יוסי אמר לה סתם ר' חנינא ממי בה בשם רבי בר יצחק ; s. Ahnliches Jebam. 5c 4; ib. 12d 61.2

¹ S. die Parallelstellen (in denen ממוד teilweise durch andere Ausdrücks ersetzt ist) Ag. d. pal. Am. III, 191, 4. Nachzutragen ist dort: Kob. r. 2, 21.

² An den Parallelstellen ist der Ausdruck ממי במי Unkenntlichkeit entstellt: in Jebam. 14a 40 zu כתובה במים, in Sota 19c 62 zu הובה במים.

Als Fragepartikel (etwa?) mit כתיב verbunden. Jer. Pesach. 33b 43, zu Exod. 12, 9: מי כתיב לא אל כתיב. Koh. r. 4, 12 E.: ימי נתיב לא לעולם ינתק לא במהרה ינתק כתיב לא לעולם ינתק לא במהרה ינתק כתיב I Kön. 13, 2; Esth. r. 1, 1, zu Ezra 4, 21.

Berach. 3b, zu Richter 7, 19: מי כתיב שבתיכונות התיכונה התיב; ib. 12a, מי כתיב תיכונה שבתיכונות התיכונה כתיב; ib. 54a, zu Ps. 107, 32: מי כתיב בשמי מפני שמי כתיב 107, 32: זקנים בקהל עם כתיב מצו ימצה כתיב ימצו ימצה כתיב (Raba), zu Lev. 5, 9: זקנים בקהל עם כתיב

7D. S. oben S. 74.

קלא, voll, vollgültig, an sich genügend, als Epitheton zu מקלא. Jer. Berach. 5a פה לנו ללמור מן הערבי הזה ולא מקרא (es bedarf also ולא מקרא מלא הוא . Bikkurim 65d פו מלא הוא . Bikkurim 65d פו ולא מקרא מלא הוא . Diese Frageform des Satzes s. noch tuth r. III. Abschn. Anf., Echa r. 1, 16 Ende, Sch. tob zu Ps. (9). In positiver Form (ohne אלו): Gen. r. c. 3 (4), 23 (7), 96 (5);

Lev. r. c. 31 (7); Tanch. B. אירא 6, Pes. r. 14b; Sch. to zu Ps. 1 (17), 1 (19), 99 (4). In Koh. r. 3, 2 g. E. ist Akiba Fo gendes in den Mund gelegt: אלא מקרא אלא מלא המעשה אין לי המעשה אין לי המעשה אלא מקרא. In Pesikta finden sich folgende Variationen: מלא ש מקרא מלא 3b; ש מקרא מלא 167a; יש לך מקרא מלא 6b und 192s – גיחוקאל, Tanch. A. תולדות 12.

In massoretischem Sinne bed. אלם die volle Schreibung de Wortes mit dem Vokalbuchstaben. S. außer den im Art מכיר שלא gebrachten Beispielen: Echa r. 1, 6 Ende (Pesikta 160b): אור בו מלא j. Sukka 52a 21: סכות מלא Sch. tob zu Ps. 80 (3): אלא לכה מלא הוא לכה מלא ווה הוא לפה מלא הוא לפה מלא הוא לפר מלא הוא לפר שלא הוא לפר מלא מליא (Gen. 38, 27), im Gegensatz zu תומים חסר שליא (Gen. 38, 27), im Gegensatz zu רועיה מליא (Gen. 38, 27). — Aramäisch, j. Kilajim 28 c 15 (zu Jes. 61, 11): רועיה מליא

Nazir 42b: מקרא מלא דבר הכתוב (zu Num. 6, 7).

קליצה. In der Einleitung zu Schir r. werden vier Möglich keiten über das Verhältnis zwischen Vater und Sohn aufgestellt die These lautet: ה מוצא צדיק מוליד צדיק רשע מוליד רשע צ' מוליד צ' מוליד צ' חלהן יש להם מקרא . Dann folgt die Bemerkung: ר' ר' מוליד צ' לצה להם משל ויש להם משל ויש להם מליצה ur beim zweiten Satze der These (רשע מוליד רשע) berücksichtig Die Bibelstelle ist Num. 32, 14, das משל der in I Sam. 24,

¹ Das Verbum hat nicht מליהון, sondern בנן zum Subjekt, ebenso v von אמר das Subjekt ist.

erwähnte alte Spruch, die מליצה ein aramäisches Sprichwort. Bei den anderen drei Sätzen wird als dwb stets ein aramäisches Sprichwort gebracht, ähnlich dem bei dem einen Satze als מליצה gebrachten. Da der Ausdruck מליצה in solcher Anwendung nirgends vorkommt, muß es unentschieden bleiben, wieso es an der zitierten Midraschstelle in solchem Zusammenhange, offenbar als Synonym zu משל (vgl. Prov. 1, 6, Habak. 2, 6), verwertet wurde. Im Jalkut zu I Sam. 24 (§ 134 Anf.) steht eine andere Version des Ganzen, mit gänzlicher Beseitigung der מליצה als dritten Argumentes; beim zweiten Satze figuriert das in Schir r. als מליצה herangezogene aram. Sprichwort ebenfalls als משל.1

wirklichkeit; als Adverbium angewendet: wirklich, tatsächlich. In den halachischen Erläuterungen des jerus. Talmuds: Pea 20 a 12 (בישני ממש); Schebiith 39 d 10 (פסולין ממש); Nazir 52b 20 (למטן ממש); Sanh. 20a 10 (למטן ממש). — Gen. r. c. 33 (5), ת I Kön. 17, 6 (עורבים ממש); Schir r. Einl. zu I Kön. 3, 16 (זובות ממש).

Berach. 11a, zu Deut. 6, 7: שכיבה ממש ; ib. 56b, zu Prov. 8, 35: "היים מ' Sota 11a, zu Exod. 1, 8: 'חרש מ' ; ib. 36b, zu Gen. 39, 11: 'מלאכתו מ' ; ib. לאה מומא מ' : Kidduschin 76 b, zu Hoh. 4,7 : אימא מומא מ' : Baba Kamma 83b, zu Exod. 21, 24: 'מא עין מ'; B. Bathra 123a, zu Gen. 29, 17: רכות מ' : ib., zu Gen. 29, 31: שנואה מ' : Sanh. 64a, zu Deut. 4, 4: דבוקים ממש : ה. ל. ; ib., zu Gen. 29, 31 Bei Ausdrücken von Traditionssätzen findet sich won in ähnlicher Weise angewendet; s. Pesachim 10a, Joma 80a, Sukka 14a, 20a, Kethub. 65b, 102b, Nedarim 20b, 49b, Baba Kamma 61a, Chullin 19b.

מנון ,מנון S. folg. S., Art. מנון, מנא

תנה, Kal: zählen, rechnen. Schir r. 4, 4 (zu I Chr. 5, 18): ולא מנאן הכתוב Tanch. בנחם 5, in bezug auf II Kön. 8, 16: חיה שנים : מונה Objekt zu). ושנים : מונה לננו

למה מנה הכתוב תכשימים שבחוץ : Berach. 24 b, zu Num. 31, 50 (Schescheth): שנפנים שנפנים; Sabbath 64 b, dasselbe, nur beginnt die Frage mit מפניםה. --Bechor. 4b, zu Num. 3, 46 (Abaji): מנה הכתוב עורפים באדם ולא מנה עורפים באדם ולא

Zahl, Zahlenwert. Gewöhnlich vor das Wort, dessen Zahlenwert (s. Art. נימטריא) angegeben wird, im St. constr. gesetzt. J. Sota 20a 11, zu Num. 5, 19: מ' המאררים. Gen. r. c. 24 (5), zu Gen. 5, 1: מנין זה; ib. c. 44 (9), zu Gen. 14, 14: מנין זה; ib. c. 53 (9), zu Gen. 21, 7: למלל "D. Lev. r. c. 8 E., zu Num. 7, 23: 'D הה. Schir r. 2, 4: מ' מלאתי ; 5, 12, zu Jes. 1, 21: מ' מלאתי 5, 16 (auch sonst), zu Gen. 26, 5: מ" עקב Exod. r. c. 42 g. E., zu Exod. 32, 8: מ' מסכה. Midr. Sam. c. 17 (2), zu I Sam. 14, 34: דו מ' בוה . Im

¹ Als Quelle ist im Jalkut "Pesikta rabbathi" angegeben. Bacher, Terminologie II.

Im bab. Talmud kommt מְנְיֵגְא p nicht im Sinne von Zahlenwert vor, sondern bedeutet: "Zahl, Zahlenangabe". Kidduschin 3a: מְנִינְא דְּסִיפֹּא und מֵנְינָא דְּסִיפֹּא und מנינָא דְּסִיפָּא und מנינָא דְּסִיפָּא מוֹ die beiden Zahlenangaben in M. Kidd. I, 1; B. Kamma 5a: מֵנִינָא (zu B. K. I, 1); ib.: מניינא (zu Bar. B. K. 4b); Kerith. 2b oben: מניינא למה לי (zu Ker. I, 1); Sota 44b: מניינא למה לי (das 1 von שופטיך, Deut. 21, 2 in der Deutung Jehuda's, M. Sota IX, 1).

Im bab. Talmud ist die verkürzte Form der Fragepartikel gebräuchlich. אוֹף (מוא הא מילתא ראמרי רבנן: p.).² Beispiele der Anwendung: מא הא מילתא ראמרי רבנן
(Frage nach der biblischen Grundlage für Aussprüche der Gelehrten), s. Sabbath 47a, Joma 38b, Jebam. 62b, Sota 26b, B. Kamma 92a, Chullin 11a, Temura 30b. Ähnlich אוני הא מילתא ראמרי אינשי B. Kamma 92b, 93a. — Mit אול מג הוא מילתא הא מילתא ראמרי אינשי wird nach der biblischen Grundlage des in Rede stehenden Mischnasatzes gefragt; s. Berach. 30b, 32b, R. H. 24s. Sukka 11b, 25a, Joma 34a, Megilla 17a. Wenn ein Amora die im Bibeltexte oder in einem Traditionssatze gefundene Begründung einer These als eigene Ansicht vorträgt, leitet er das mit der Formel ein: מנא אמענא לה 32b, Sabb. 135a, Erubin 29b, 32a, Pesach. 61b, 91b, Megilla 19a. — Oft lautet die Frage nach dem biblischen Grunde eines Satzes: מנא אמענא לה (מנא לן), "woher haben wir es", s. Berach. 12b, Sukka 41a, Megilla 20a.

כשם שקיבלתי בלחישה : 10 בראשית בשם שקיבלתי בלחישה 10: מסרתי לך בלחישה Die Parallelstelle, Gen. r. c. 3 (4), hat dafür: כך מסרתי לך בלחישה בלי כך אמרתיה לך בלי . Keine der anderen Parallelstellen der betreffenden Erzählung wendet die Verba יש und מלאך המות מסר לו : noch Pes. r. 98a: מסר מלאך המות מסר לו : was aber aus b. Sabbath 89a übernommen ist.) — Das aram. Verbum vom Lehren des Gottesnamens: j. Joma 40d unt.: ואנא מסר ליה לך

Chagiga 13a: מסרינן ראשי פרקים.

אמסורת שונה היא בידם מורת היא בידם מורת בידם מיוסף. Auch in der amoräischen Literatur wird mit diesem Ausdrucke nur eine ins Gebiet der Agada gehörige Überlieferung bezeichnet. Außer den bereits in Tann. Term. S. 107, Anm. 2 und 3 zitierten Beispielen seien noch folgende erwähnt. J. Sanh. 30b 67: מסורת בידי מאבי אבא (an den Parallelstellen, j. Berach. 13d 50, Schir r. 2, 5: מסורת בידי מקובל מבית אבי אבא (בך אני מקובל מבית אבי אבא (בר בידי מיוסף ib. 5 (13): מסורת עלתה בידי מון הגולה היא בידי מון הגולה מצאו בתב היה מסורת בידי מיוסף (Auffassung der spätern Zeit, von geschriebenen Traditionen). Koh. 13, 18: ושלה מבידי בידי בידי בידי בידי בידי בידי מסורת אגדה בידי 16.5 — Nachtannaitische Beispiele für השונה im Sinne der den Bibeltext betreffenden Überlieferung 3. Tann. Term. S. 108, Anm. 2.

Zumeist aramäisch (Pael). Kidduschin 14b unt.: מיעם רחמנא די Temura 21a: דרחמנא מעטיה; Bechor. 6a: זנימא מעטיה; Kidd. 14a: דרחמנא מעטיה; Jebam. לא ; Pesach. 95a: מאי קא ממעם ליה ; Sabbath 25a unt.: לא

ממעימנא; Sabbath 6 b, 131a, Erub. 4a, Pesach. 76 b, Joma 74a: למיעומי מאי; Berach. 9a: למיעומי לילה אחר הוא דאתי; Bechor. 23 b: לא צריך קרא למיעומיה.

קענים, Nom. act. zu מענים. Das Wort wird einigemal angewendet, um den ausschließenden Charakter gewisser biblischer
Partikeln anzuzeigen. Gen. r. c. 32 Ende: אך מיעום און; ib. 59 (10).
64 (10), Ruth r. 1, 5: דר, מיעום הוא וויף; Pesikta 66 a, Lev. r. c. 24 g. E.:
ארן לשון מיעום הוא 3: נח 3: ביל מקום שנאמר רק מיעום מיעום אחר: Tanch. B. בל מקום שנאמר רק מיעום פיעום אחר אחר. — Aus dem jerus. Talmud: מיעום לרבות מיעום אחר אחר מי אחר מי לרבות וכא את מר מ' אחר מ' לרבות וכא את מר מ' אחר מ' לרבות וכא את מר מ' אחר מ' לרבות (45c).

Baba Bathra 14a: אין מיעום אחר מיעום אלא לרבות. — Aram. Chullin 84a. — אואין מיעום ארה מיעוםי בחיבי; ebenso Erubin 27b, Kidduschin 21b, Nazir 34b, Sota 16b, Scheb. 4b, Bechor. 51a.¹

מְעַלְה oder מְעַלְה S. Art. מעלה. — Lev. r. c. 32 (3), als Antwort Berechja's auf die zu Lev. 24, 10 (ויצא) aufgeworfene Frage von wo ging er aus: מפרשה של מעלן יצא d. h. von dem vorhergehenden Abschnitte (Lev. 24, 5—9), dessen Bestimmungen er verspottete. — ארברי של מעלה. ארברי של מעלה. Art. מרברי של מעלה.

תאומא לך מילתא מעליתא (ב hebr. מעלה). Sukka 34 b: דהוה אמר אבוך (Raba zu Jizchak, dem Sohne des Rabba b. b. Chana); vgl. Berach12a, Chagiga 14a (Samuel zu Chija, dem Sohne Rabs). Erubin 102a: מדלין
12bam. 80a; דאמרינן מילי מעלייתא Baba Bathra 51a: דאמרינן מילי מעלייתא; Beza 28a, Kethub. 68a; יהא רעוא דכל כי הני מילי מעלייתא תדרשון משמאי Jebam. 80a; יהא רעוא דכל כי הני מילי מעלייתא יתאמרו משמאי (Joseph zu Abaji): דעה ימאמרו משמאי האמרו משמאי שמעתא. S. auch Art. אמערתא מעלתא שמעתא. צמעתא או בער א אינו מעלייתא מעליתא. S. auch Art. שמעתא או בעל אונא שמערא.

היכה מעשים כתב משה בתורה: Exod. r. c. 15 (22 Anf.): מעשה כתב משה בתורה. Gemeint sind die Einzelheiten des Schöpfungswerkes, mit denen der 104. Psalm das erste Kapitel der Genesis ergänzt. — S. auch Art. מתר.

¹ S. auch Frensdorff, S. 7.

Die tannaitische Frageformel מפני מה אמרה חורה wendet in einem oft gebrachten Ausspruche Rabba b. Nachmani an; s. Baba Kamma 107a (und Parall.), in bezug auf die aus Exod. 22, 8 sich ergebende Rechtsnorm. Nach dem Grunde einer nichtbiblischen Satzung fragt Samuel (B. Mezia 12a) mit den Worten: מפני מה אמרו S. auch die mit מפני מה אמרו beginnende Frage Rabs, Joma 22b unt., und die Chisda's, R. H. 26a.

אפה מצא ist im nachtannaitischen Midrasch sehr häufig angewendet; zumeist wird damit eine Erweiterung des biblischen Erzählungsstoffes, oft aber auch eine agadische These eingeleitet. Die Beispiele aus Gen. r. und Pesikta sind bereits Tann. Term. S. 114, Anm. 2 angeführt. Weitere Beispiele für אתה (את) מוצא: Lev. r. c. 1 (5, 13); Schir r. 1, 1; 3, 11; 4, 12; Echa r. Prooem. 5, 6, 9, 15, 23, 25, 29, 31; 1, 5; 1, 19; 1, 21; 1, 22; 2, 5; 3, 1; Koh. r. 3, 15; 3, 16; 7, 23; 8, 1; 12,7; Midr. Sam. c. 9 (7). Tanch. B. בראשית 25, דו 17, 26, לך ה 13, חצוה ,1 משפטים ,18 וארא ,24 שמות ,10 ויחי ,19 תולדות ,13 לך כי תשא 10, ויקהל ,8 כי תשא 10, חקת 12, מסעי 10; Pesikta r. 12b, 13a, 23b, 32a. Exod. r. c. 2 (6), 4 (2), 5 (3), 16 (2), 17 (1), 50 (1); Deut. r. c. 2 (10), 2 (31). Sch. tob zu Ps. 1 (2), 1 (3), 1 (5), 8 (1), 14 (6), 18 (2, 4), 20 (2), 23 (2), 24 (10), 27 (5), 72 (1), 75 (4). Beispiele für אתה מוצא: Lev. r. c. 26 (9); Ruth r. 1, 7; Echa r. 1,2 Anf.; Koh. r. 5, 2; 5, 6. Tanch. B. בראשית 30, וירא 6, 9, 30, 43, אחרי ,7 מצורע ,12 תזריע ,6, 8 מקץ ,21, 20, 11 חיי שרה ,14, ואתחנן ;5 פנחס ,13 בהעלותך ,9 במדבר ;7 בחקתי ,6 אמור Addit. 2. Exod. r. c. 9 (1), 27 (3), 46 (4), 50 (3); Pes. r. 2a, 94b; Sch. tob מו Ps. 4 (13), 34 (1), 58 (2). — שכן אתה מוצא . Tanch. B. זירא 7, וכן אתה מוצא — 7. Pes. r. 18b. שמיני :6 ויצא 16, תולדות שכחוב, Pes. r. 132b. — . . וכן אתה מוצא . . . וכן אתה מוצא Exod. r. c. 45 (3). — אתה מוצא שאמר הכתוב Exod. r. c. 18 (3). — אתה אין אתה מוצא . . אלא . . - . לך לך . Tanch. B. אין אתה מוצא . . אלא Tanch. B. חולדות 16; vgl. ib. ויצא 21. — אוכן תמצא Sch. tob zu Ps. 1 (3 Ende).

¹ Zu Tann. Term. S. 113 ergänze: Bar. B. Kamma 68a (Akiba). ² Selten אואס.

התורה, j. R. Hasch. 56a 53. — התורה ומוצאין שכתוב Echa r. 3, 21. — S. auch Art. חור.

מדה מצאנו, als erstes Glied eines Analogieschlusses, j. Berach. 7c s2, Taan. 76c so.

Der Niphal נְּמְצָּא mit darauf folgendem Partizipium, zur Einführung des aus dem Texte oder der Auslegung sich Ergebenden. המצאת אומר j. Berach. 2b 16; Pesach. 31 c 75; Sota 21 d 49; Pes. r. 48a, 58b; vgl. Schir r. 1, 1. — עמצאת למד ר. 153b, 18la. — עמצאת מקים Addit. 4. — Koh. r. 2, 5: אם אתה אומר אומר אומר אומר, Sch. tob zu Ps. 1 (14 E.). — הרי נמצינו למדים — כן נמצאת מינעו אומר אומר, Schir r. 1, 1. — Ohne darauf folgendes Partizipium. Gen. r. c. 38 (14): ממצא הרן גדול מאברהם . Schir r. 1, 1: המקדש נמצא מיופה בנין בית שלמה מבנין בית המקדש.

א מצית אמרת "du bist nicht imstande zu sagen"), Jebam. 71 a, Bech. 54b, Temura 12b; מי מצית אמרת, R. Hasch. 13a, Chullin 89b. — Erubin 92b, 93a (Frage in halach. Diskussion): ולא מצינו. — Niphal. מם תמצא (תמצי) לומר, Sabbath 24a, 71b, Gittin 82b; שתמצא לומר, Erubin 90b.¹

מה מצינו p, als Benennung des Analogieschlusses. Jebam. 7b, Nedar. 4b. Temura 12b.

DIDD, Ort, Stelle der heil. Schrift. Besonders häufig sind die allgemeinen, mit בכל מקום (od. כל מקום beginnenden Thesen. Gen. r. c. 8 (9): בכל מקום שאתה מוצא פתחון פה למינין אתה מוצא תשובה בצדה. S. ferner die Regel Jizchaks, Gen. r. c. 38 (7); die Simlai's, Lev. r. c. 23 (9); die Regel über אדם, Sch. tob zu Ps. 9 (18): . . שתמצא : die Regel Jochanans über "König Salomo" im Hohenliede, Schir r. 1, 1 E.; die Levi's über | W. Echa r. 1, 2 und 1, 17; die Regel Levi's über עיר und עיר, Ruth r. I, Absch. E.; die Regel desselben über '77, ib. 1, 12. S. ferner Lev. r. c. 2 (2), 24 (2), 26 (8). Tanch. B. כי תשא 5, וישב 5, רשא 13, שלח 5. – Gen. r. c. 52 (2), zu Gen. 21, 12: . . . מלח . . בכל מקום . . וכאן . . . (öfters): . . . וכאן . . בכל מקום . . וכאן יכן הוא אומר במקום :ib. 33; ib. 33 כמדבר אחר (Pes. r. 169a: אחר, הוא אומר במקום אחר – ובמקום אחר, s. Art. למר, — ממקומך אתה למד בראשית, Tanch. B. בראשית 19. S. auch Art, הסר Art. D.

Plural. . . , המקומות המקומות, Lev. r. c. 10 (e), Esth. r. 1,2 Anf. — בני מקומות, Pes. r. 174b, Echa r. 3, 32; חבני מקומות, Pesikta 112a, Lev. r. 13 (1), 16 (1), Ruth r. 1, 12, Echa r. Procem-24 Anf., ib. 3, 49, Schir r. 4, 4; 5, 16; Koh. r. 1, 6 Anf. — ביי מקומות, Gen. r. c. 41 (3). — מקומות

¹ S. hierüber Tann. Term. S. 115, Anm. 2.

מקוטוו, Schir r. 4, 10 Anf. — אנו מוצאין במקומות הרבה, Pes. 39a.

מקרא. 1. Die einzelne Bibelstelle. Wenn bei halachischen Kontroversen angegeben wird, daß die Urheber der einander entegenstehenden Ansichten von derselben Bibelstelle ausgingen, adem sie sie verschieden auslegten, lautet die Formel: שניהם מקרא אחד דרשו (דורשן, s. j. Pea 19c 63 (Mana); Terum. 46b 31 Jochanan); Joma 42d 65 (Joch.), 43a 60 (Joch.), Chag. 76a 35 (= ebam. 9a 28), Sanh. 19b 47. - Bikkurim 64a 21: וכולהון מקרא אחר הן דורש. Vgl. Tanch. B. בראש' 2 E.: אחר הן דורש. en. r. c. 34 (10): שהשוה דעתו לדעת המקרא, in bezug auf Hiob 0, 12. — מקרא קראו, s. Art. כנגר בקרא, Echa Procem. 3. — מקרא מלא א s. oben Art. מליצה. — מקרא מקרא א מקרא, s. Art. מלא. - Plural. Gen. r. c. 15 (2): יומי מקראות וני מקראות ור' יומי אין לו אלא מקרא אד. Gen. r. c. 4 (6): . . חוד מן המקראות . S. מתוך המקראות :5 קרח .- Sch. tob zu s. 9 (14): הקשין ib. zu זה אחד מן חמש המקראות הקשות (richtiger s. 91, § 8 Ende).1

2. Die heil. Schrift als Ganzes. Im Gegensatze zur Tradition.² anch. B. הרי זה מן המשנה מן המקרא מנין; ib. 33, das-lbe ohne המקרא. Ib. זהרי מן המשנה מן התורה st. המקרא. Tanch. הרי מן המשנה מן התורה מנין. 6 dafür: הרי מן המשנה מן התורה מנין.

¹ S. Die Agada der pal. Am. II, 111, 6. ² In Tann. Term. S. 117 ist tümlich als Quelle der Worte: אל ממקרא ולא ממשנה אלא מררך ארץ Sanh. 91b gegeben, anstatt Koh. r. 5, 10.

אנדות הלכות ואנדות (משנה תלמוד הלכות הגדות: ib. c. 15 (2) dasselbe (חער האנדות ואנדות). Deut. r. c. 8 (3): מקרא תלמוד הלכות הגדות מקרא — Ohne מקרא במקרא במקר במקרא במקרא במקר במקרא במקר במקרא במקר במקרא במקר במקר במקרא במקר במקרא במקר במקרא במקר

1. Besonders im Namen Jochanans werden zahlreiche Aussprüche mitgeteilt, in denen er die kontroversen Meinungen zweier oder dreier Autoren auf die Auslegung derselben Bibelstelle zurückführt. אחם (סל. האחם (שלשתם (שלשתם (שלשתם)) של (שלשתם), s. Erubin 26a, Pesachim 68b, Beza 15b, R. H. 8a, 10b, Joma 61a, Taan. 29b, Megilla 6b, Kidd. 52b, Sanh. 52b, 102b, Zebach. 58a, Menach. 11b, 22a, 97a, Chullin 101b, Arachin 32a. Aussprüche dieser Art enthält der Talmud ferner von Rab (Kerith. 9b, Arach. 17b), Josua [b. Levi?] (Bech. 3a), Jinchak (Bech. 45b), Abba b. Kahana (Menach. 95b), Nachman b. Jizchak (Gittin 31b, Zebachim 113a); anonym (Pesach. 93a, Kidd. 78a). — Kethub. 111b (Eleazar b. Pedath): אור אני דורש לפניו ולפני פניו ולאחריו – Dedath): אור אני דורש לפניו ולפני פניו ולאחריו – Bedath). שורא מקרא נדרש לפניו ולפני פניו ולאחריו – Bedach. 24b, Menach. 19a, Chullin 118a. שורא מקרא נדרש (Jochanan). — אמקרא מקרא פסרא, Jebam. 5b.

2. Chagiga 10a: מרבר הלכה לרבר מקרא מדבר Pesach. 57b: . . . לא תנא מתניתין. Pesach. 57b: . . . מרבר מקרא נמי לא קרא (אפילו מקרא נמי לא קרא ימקרא, משנה תלמור Berach. 54, 11b, Baba Mezia 33a, Sabbath 120a, Erubin 21b², Kidduschin 30a, Sanhedrin 24a, Aboda zara 19b.

¹ Was die Stellen in B. Bathra Sa und Chagiga 14a betrifft, s. Ag. d. Tann. I², 487; zu Sota 44a ib. S. 482. ² In Raba's Deutung zu Hoh. 7, 13: כמה מובה ב' משנה ב' משנה ב' תלמוד "Vgl. b. Jebam. 63b. בעלי מקרא ב' משנה ב' תלמוד בה משלה בה משלה בה משלה בה שהחורה נמשלה בה.

משל, Gleichnis. Als Akkusativ des eigenen Verbums: השל יש ... Koh. r. 5, 10. יהודה הנשיא היה מושלו משל למה הדבר דומה ל מושלין אותו משל לה"ד ל מושלין משל לה"ד Midrasch Hagadol zu Gen. 6, 13 (Kol. 146, ed. Schechter), wohl aus Jelamdenu; ebenso ib. zu Gen. 6, 14 (Kol. 147). - Schir r. 1,1; 4, 4: . . לה"ד ל חשל משל לה"ד ל. In der Regel werden die Gleichnisse, die auch in der nachtannaitischen Bibelexegese eine große Stelle einnehmen, mit der Formel . . . למה הרבר דומה ל eingeleitet, wobei משל eine Art Überschrift ist, in Wirklichkeit aber als Abkürzung eines den bisher angeführten Ausdrücken ähnlichen Satzes zu betrachten ist. Zumeist fällt auch die Formel למה weg, und nach der Überschrift משל folgt sogleich der Beginn des Gleichnisses (למלך) und dgl.), wobei das ל, womit das Gleichnis beginnt, von dem fehlenden דומה abhängt.2 — In Tanch. B. וידא 29 leitet Meascha seine Erklärung der Fabel Jothams (Richter 9, 8-15) als historische Allegorie mit den Worten ein: מדבר לדבר ממשל :1. Schir r. 1, 1 משל הם הדברים מה שאמר יותם אל יהי המשל הזה קל בעיניך :ib.: למשל עמר שלמה על סודה של תורה שעל ידי המשל הזה אדם יכול לעמוד בדברי תורה. — Die Bed. "Sprichwort" hat משל in folgenden Beispielen. Echa r. Prooem. 24: זהו דמשל אומר :5 מטות .— Tanch. B. המשל שאומרים בני אוס משל ההדיום (הדיום .od) אומר :Addit. 4: וישנ (od, ויחי .14, ib. ישל 8. auch oben Art. מליצה.

שמע S. unt. Art. שמע.

מתלא, das aram. Äquivalent des hebr. מְּתְּלָּאָ, zumeist in der Bed.: Sprichwort. In Lev. r. lautet die Einführungsformel von Sprichwörtern meist so: (od. במתלא אמרין (אמר (im Sprichworte sagt man); s. c. 3 (1, dreimal), 4 (1), 14 (3), 15 (8), 16 (7). Sonst heißt es מתלא אמר (= מתלא אמר (= המשל אומר (= 3, 20; Koh. r. 3, 16; 4,6 (dreimal); 7, 1 g. E.; 7, 23 Anf. Auch in Lev. r. c. 1 (6); 19 (6).

— In der Bedeutung "Gleichnis" ist das Wort angewendet in Schir r. 1, 1 g. E.: מתלא בר לה מתלא (בר לה מתלא ר.).

2

נבא (und Hithpael): prophezeien; einen prophetischen Abschnitt oder ein prophetisches Buch verfassen Echa r. 1, 1 Anf.: שלשה נתנבאו כלשון איכה משה ישעיה וירמיה Deut. 1, 12; Jes. 1, 21; Echa 1, 1); Pes. r. 184b: יוכן ישעיה מתנכא: Tanch. יונרבן שמע ירמיה מתנבא שבית המקדש חרב 9 Anf.: שמיני Exod. r. c. 21 (9), zu Jes. 14, ו3: עד שלא נולד נבוכדנצר נתנבא מה ראה :8 Ende וישלח .8 Tanch אישעיה ופירש מה עתיד לחשוב בלבו עובריה שלא נתנכא אלא על אדום; Gen. r. c. 2 (1), zu Jerem. 4, 23: כל :(Echa r. 1, 2 אוכרה) אוכרה באות עליה (Echa r. 1, 2 אוכרה): כל עבואות קשות שנתנכא ירמיה על ישראל הקדים ישעיה ורפאן (vgl. Koh. r. 12, 7); Echa r. Procem. 1 Ende (aramäisch): אערותאה אתי עלך ברים נתנבא :. Lev. r. c. 15 (2), zu Jes. 8, 19f.: מתנבא עלך מארי (vgl. Lev. r. c. 6); ib. c. 19 (5), zu II Chron. 15, 3: מונבא כסוף נבואתו של ישעיה נתנבא :Pes. r. 14a, zu Jes. 66, 1: הפסוק הזה רפסוק הזה ואימתי נתנכא אותו בימי מנשה; Pes. r. 151a, von Jesaja: שנה להתנבאות יותר מכל הנביאים ולא עוד אלא שנתנבא נחמות הרבה שכן אתה מוצא את ישעיה שנתגבא נבואות הרבה :ib.: יותר מכל הנביאים יותר מכל הנב' Lev. r. c. 15 (2): יותר מכל הנב' -In bezug auf die hagiographischen Bücher. Pesikta 34b: 87 י מצאתי שנתנבא שלמה אלא קרוב לשמונה מאות פסוקים; ib. 98b, Tanch עד עכשיו חוזר איוב ומתנבא כמה נבואות :Frage zu Hiob 31, 40b); Sch. tob zu Ps. 3 g. Ende: (בתנבא =) אים קימות ניבא die fünf mit קומה beginnenden Sätze in להקכ"ה בס' תהלים den Psalmen: 3, 8; 7, 7; 9, 20; 10, 12; 17, 13). - Prophetische

¹ S. Ag. d. pal. Am. I, 501, 2.

Andeutungen der Zukunft. Schir r. 2, 3, zu Exod. 15, 22: מלמד מלמד שנתנבאה ש . . : Ruth r. 2, 10: . . שנתנבאו על ענסן. 1

לבואה, Prophezeiung, prophetischer Abschnitt.² Außer den im vorigen Artikel gebrachten Beispielen s. Schir r. 1: 2: [דברי סופרים]

דברי סופרים]; Sch. tob zu Ps. 3 (7), als Deutung der Worte Psalm 3, 6: אני שכבתי מן הנבואה ואישנה מרוח הקדש אני שכבתי מן הנבואה ואישנה מרוח הקדש S. Ende (zu Obadja 18): ישלח S. auch Art. ומה כתוב בנבואתו הר. S. auch Art. לשון ארל. — Koh. r. Anf. (von Koheleth, Amos, Jirmeja, deren Bücher mit דברי und dem nachfolgenden Namen beginnen): שאלו לנבואה חומא מה עונשו בנואתן דברי קנתורין נתלה נבואתן בענטן שאלו לנבואה חומא מה עונשו לפרוח שהיתה נבואתן דברי קנתורין נתלה נבואהן בענטן שאלו לנבואה חומא מה עונשו (ebenso Ab. di R. N., II. Version c. 37, S. 48; die I. Version c. 30, S. 102 hat מוברי ושלם בענטן אונד שלו בענטן אונדו הקדש הוום אונדו בענטן אונדו העודשו אונדו העדש הוום אונדו העדשה בענטן אונדו העדש אונדו העדשה בענטן אונדו העדשה בענטן אונדו העדשה בענטן אונדו העדשה בענטן העדשה בענטן אונדו בענטן אונד

בתי היכן : Megilla 14a (Rab): נימלה נבואה מן הנביאים ; Megilla 14a (Rab): בתי היכן בתי היכן (Amram zu Mirjam). — Aramäisch. B. Bathra 14b: דכתיב נבואתיה.

כל מקום ששמו ושם אביז , dasselbe was בל מקום ששמו ושם אביז (Ulla): בנביאות בירוע שהוא נביא בן נכיא ; Sanh. 39 b (Jizchak): מפני מה זכה עובריה לנביאות ; Sanh. 39 b (Jizchak): מפני מה זכה עובריה לנביאות. In herabsetzendem Sinne heißt es von Traditionssätzen, für die kein Grund angegeben wird: עשו רבריהם כרברי נביאות , Bechoroth 45a (Jochanan); ebenso Erabin 60 b (Idi in bezug auf einen Halachasatz Josua b. Levi's): אין אלו יל dasselbe Baba Bathra 12a (Joseph, der babylonische, oder Assi, der paläst. Amora, in bezug auf einen Halachasatz des Symmachos, eines Schülers Meirs).4

לבון, die melodiöse Betonung, mit der die Bibel gelesen wird. Schir r. 4, 11 (Levi): גנינה, מקרא מקרא בעינונו ובנינונו, (Vgl. גנינה, den Namen der Tonzeichen in der spätern grammatischen Literatur.)

¹ Aus dem bab. Talmud. Megilla 14a: שהיתה מתנכאה כשהיא אחות אהרון (Rab zu Exod. 15, 20); Baba Bathra 14b (von Hosea): שהיה תחלה לארבעה נביאים ² Das Wort kommt auch in tannaitischen Texten vor; doch ist es in Tann. Term. S. 124 nicht berücksichtigt. ² S. Die Ag. d. pal. Am. I, 264, 1. ⁴ Die gew. Lesart ר' יוסי (also der Tannait Jose b. Chalaftha) ist entschieden unrichtig. Eine Handschrift hat יה, zwei Handschriften haben אסי (s. Dikd. Sofrim XI, 54).

י בנוהג העולם!; dann bed. die Redensart: nach dem, wie die Welt sich führt (zu tun gewohnt ist). Dies entspricht der tannaitischen Redensart: עולם כמנהגו נוהג (Bar. Aboda zara 54b; die Tosefts Ab. zara c. 7 hat dafür: עולם שינהגו כמנהגו (שנה את העולם שינהגו כמנהגו und der aram. Redensart im babyl. Talmud (s. Erubin 14b): מי עמא דבר (נוהג = דְבוּר). In Tanch. יו 19 findet sich der mit unserer Redensart gleichbedeutende Ausdruck: דרך העולם).

עומריקון, votapixóv, Kurzschrift, Schnellschrift, nach Art der notarii, der Tachygraphen. Tanch. B. יידוי 12: השון נוטריקון הוא nämlich 175 (Gen. 49, 4), welches Wort aus Anfangsbuchstaben von drei Wörtern erklärt wird; ib. בשלח 15, ebenso in bezug aus נחית (Ps. 77, 51); ib. יתרו 15, in bezug auf אנכי (Exod. 20, 2). Tanch. B. וארא 8 (vgl. תוריע 10, Exod. r. c. 5 Anf., c. 8 Ende). auf dem Stabe Moses' עשר מכות חקוק עליו בנוטריקון דצ"ך עד"ש באח"ב (mit den Anfangsbuchstaben ihrer Namen).3 Sch. tob zu Ps. 5 (5): בחו פרשו :Exod. r. c. 42 (4). zu Hiob 26, 9: בחו פרשו נומריקון. Die indirekte Ausdrucksweise, deren sich Salomo in Prov. 24, 21, nach der Auffassung eines Agadisten, bediente, um das Bekenntnis Gottes zu fordern, bezeichnet dieser Agadist als ענקוקלות) Deut. r. c. 2 g. E.). - Ein Mischnawort (ענקוקלות) Orla I, 8) erklärt ein paläst, Amora so, daß er annimmt, es sei und aus der Kürzung dreier Wörter entstanden. S. auch noch Tann. Term. S. 126, Anm. 10.

לניתא (seig. ruhig, dann: befriedigend, genügend, richtig. Im jerus. Talmud werden mit diesem Worte Fragen eingeleitet, in denen einem klaren Falle ein dem Zweifel unterliegender Fall gegenübergestellt wird. Kilajim 28c 64: הוה הוה הוה אותרין היו מותרין היו שלמה היו דור למה 65d 50: ביחא שלמה היו למה (Megilla 73d 23: היו שלמה המגלה ברי ברם בהלילא (Moed Katon And (88a); Kidduschin 65b 43: ביחא המגלה היו אית לך היו מותרים היו בא מה אית לך היו מותרים היו בא מה אית לך היו מותרים היו בא מה אית לד היו ביחא המגלה בא מה אית לד היו ביחא היו ביחא

¹ S. Ed. Theodor S. 3. 2 S. oben S. 8, Anm. 3. 3 In der Pessch-Haggada heißt es von diesen Anfangsbuchstaben der ägyptischen Plage: מיהודה היה נוהן בהם סימנים. 4 S. Die Ag. d. pal. Am. III, 124, 1. 5 אווי ist nicht, wie Levy und Jastrow angeben, die männliche Form des Adjektivum sondern Femininum. Das ist besonders aus der Verwendung des Wortes in bab. Talmud ersichtlich, wo אה als Subjekt zu אהים erscheint, ferner אישף, און Fem., ihm entgegengesetzt ist. — S. auch unt. Art. הינה נותן בהם סימנים ביי היינה ביי ביי היינה ביינה ביינ

Im bab. Talmud ist איז in demselben Sinne angewendet, aber mit vorausgsbendem Subjekt; dem mit ב' zu einem Worte (הניחא) verbundenen Pron. dem. האי הניחא ל ... אלא ל מ"ד ... ib. 29a: ... אלא ל היוחא ל מאן דאמר ... אלא ל מ"ד ... ib. 29a: ... האי תנא מעיקרא מאי קא ניחא ליה ולבסוף מאי קא Sabbath 132a: השיא ליה השיא ליה ולבסוף מאי קא ... משיא ליה ... משיא משיא ... משיא

DD, Peal: nehmen. In der Erläuterung der Mischna (oder Baraitha) wird das Verbum im Sinne von "aufnehmen" (nämlich: in den Text der Mischna) angewendet. B. Kamma 48b: איירי דנסיב רישא שמרו נסיב סיפא נמי ואני אשמרנו; ib, 52b: איידי דנסיב רישא כסהו כראוי נסיב סיפא נמי לא כסהו; Meila 7b: משום דנסיב אי רישא דווקא נסיב סיפא משום רישא :Nedarim 72a רישא מועלין נסיב סיפא אין מועלין. אי סיפא דווקא נסיב ר' משום ס Wenn in einem Mischnatexte stillschweigend die Meinungen von zwei Tannaiten zum Ausdrucke gebracht sind, so drückt der Amora Joseph diesen Tatbestand so aus: רבי היא ונסיב לה אליבא רתנאי, d. h. die Mischna ist hier durch Rabbi (Jehuda I) so redigiert worden, daß er der Meinung beider Tannaiten Raum gewährte. S. Rosch Hasch. 7b, Megilla 10a, אנא פמר פמר קנסיב :Schebuoth 4a, Horaj. 12b, Chullin 84a, 104a. - Bechor. 5b: תנא פמר פמר קנסיב in der Mischna fand die auf dem wiederholten חמר המור in Exod. 13, 13 und 34.26 beruhende Deduktion Aufnahme). — Eine stehende Formel ist: ככי נסכה wenn angegeben werden soll, daß der Urheber der Mischna (oder Baraitha) etwas in den Text aufgenommen hat, was eigentlich überflüssig ist, aber auch nicht genau genommen werden darf. 1 R. H. 5a, Zebach. 99 b (Chisda): HDD מרי נסכה, mit bezug die Nennung des Pesach-Opfers in der Baraitha R. H. 4a (Tos. Arachin III, 17); Kidduschin 5b: סיפא כדי נסבה S. auch Sota 19b, B. Mezia 27b, Zebach. 98a (= Menach. 83a, Chullin 22a). - Der bab. Amora Chisda, der in R. H. 5a unsere Formel anwendet, bedient sich im jerus, Talmud, Megilla 73b 52 (angeführt Berach. 4d 37, Terum. 40c 27), eines anderen, sonst überhaupt nicht vorkommenden Ausdruckes, um dasselbe zu agen, was in den angeführten Beispielen mit כרי נסבה gemeint ist. Auf die Prage nämlich, weshalb unter denen, die die Megilla nicht vorlesen dürfen, in M. Megilla II, 4 auch der Taubstumme genannt sei, während doch von diesem hier überhaupt nicht die Rede sein könne, antwortet Chisda: באשנרת לשון היא ארנותם. Er will damit sagen, daß in der Mischna der "geläufige Ausdruck", dh. die stets vorkommende Gruppe אושה וקשן beibehalten ist, ohne daß wan daran dachte, daß sie so hier nicht am Platze ist.3 - Noch ist zu erwähnen der Ausdruck: ונסבין חברייא למימר (die Genossen, die Mitglieder des Lehrhauses, nehmen an), Chullin 14a, 15a, 82a, Kerith. 25a. - S. auch Art. חלמוד .4

מְרֵי am besten mit Jastrow (Kol. 613 a) aus קּרְהָּיא ("so wie es ist", ohne weiteres, ohne Konsequenzen) zu erklären. ² In Berach.: אשנרת לשון היא מתניתא (Ratner, S. 51, führt aus den Chidduschim des R. Salomon Ibn Adreth die Leseart an: אשנרת לשון הא מתניתא. In Terumoth: אשנרת לשון אשנרו בפיהם צוות אשנרת בפיהם (Exod. r. c. 9: מיון ששינרו בפיהם (Exod. r. c. 9: אים שנורה הפלתו בפיהם).

S. Margulies in der Zeitschrift Rivista Israelitica I (1904), 4 f.
 לסיב in der Massora, s. Frensdorff, S. 9; Die Anfänge der hebr. Grammatik, S. 11.

נְעִימָה, Melodie, speziell die melodiöse Betonung, mit der di Bibel gelesen wird. Schir r. 8, 14: שעה שישראל קורין את שמע בשעה שישראל קורין את שמע.

Megilla 32 a (Jochanan): הקורא בלא נעימה.

PDD, Peal: herauskommen, sich ergeben. Im jerus. Talmud lautet eine ständige Formel, mit der nach dem praktischen Unterschiede zwischen zwei verschiedenen Versionen desselben Satzes gefragt wird: (מן מן מביניהון (מן מן מוֹ מביניהון); s. Pea 15a 56, 17 c 68, Demai 22a 68, Schebiith 34c 45, 36a 47, Terum. 42b 35, 42d 56, 43d 45, Maaser scheni 54d 13, Challa 60a 16, Orla 60a 57, Sabbath 5a 10, Erubin 18c 62, Pesach. 29a 17. Seltener אסביניהון s. Demai 22c 30, Maaser scheni 52d 49. Kürzer lautet die Formel so: מריניהון s. Kilajim 28d 64, Terum. 49b 14, Maaser scheni 53b 60, Bikkurim 64b 47, R. Hasch. 56b 30, Beza 62d s.¹ Alle diese Beispiele sind in den ersten zwei Ordnungen des jerus. Talmuds zu finden. In den übrigen Teilen ist die Formel fast gar nicht anzutreffen. Nur in Harajoth 48a 16 heißt es, mit einer kleinen Änderung: לישנא — S. auch noch Art. מה מבקה מביניהון. — S. auch noch Art.

10 DD1, aus etwas (einer Bibelstelle) hervorgehen, sich ergeben, sich folgern lassen. Berach. 9a: נפקא (die Meinung) ור' אלעזר בן עזריה מלא תותירו עד הבקר נפקא (die Meinung E. b. A.'s ergibt sich aus den Worten in Exod. 12, 10); Chullin 139b: יקרא כני יקרא נפקא (aus Deut. 22, 6); Sota 3b: מסיפא דקרא נפקא (aus der zweiten Hälfte von Lev. 25, 46); Arachin 2b: מחר קרא נפקי Mit Beziehung auf den Urheber der betreffenden Deduktion, Berach, 13a: מרברים הרברים (Deut. 6, 6); מסא ליה (Lev. 23, 40); Chullin 21b; נפקא ליה מושמחתם לפני ה' . . (Sabbath 131b: . . . ליה מלכלב תשליכון אותו (Exod. 22, 30); Sabbath 27 a: מלכלב תשליכון אותו (Let. 11, 32); Kerith. 8a: . . מהתם נפקא Sukka 56a: אבנן דנפקא להון מן (dann folgi die Bibelstelle: Lev. 7,9); Jebam. 62b: מהתם נפקא? מהתם נפקא; ebenso Nidda 41 a. - Kidduschin 41 b: למה לי קרא מדר׳ חייא בר אבא א"ר יוחנן נפקא. - Berach. 3a, 3b; . . . משום ליה מדר' יהושע בן קרחא :ib. 14b; ותיפוק ליה משום . . . Sabbath 128b: משום סחימה; s. auch Sabbath 70a unt. -- Chullin 60b, in bezug auf Deut. 2, 23: מאי נפקא לן מינה ("was ergibt sich uns aus diesem Bibelverse!"); ib. zu Gen. 47, 21, in demselben Sinne: מאי נפקא מינה. — Pesach. 53a, in berug auf einen Ausspruch Simon b. Gamliels: מינה לככורים usw. - Der Aus druck מעה ("es ergibt sich daraus") ist als einheitlicher Terminus, gleichsam als Substantiv angewendet in der Formel מינה mit der nach dem praktischen Zwecke einer scheinbar unnötigen oder bedeutungslosen Bemerkung gefragt wird. So stellt (Berach. 20 b) Rabina an Raba die Frage, ob die von der Mischna gelehrte Verpflichtung der Frauen, das Tischgebet zu spreches, biblisch oder rabbinisch sei. Daran knüpft sich die weitere Frage: אמני נפער במעו מינה, die Antwort lautet: die Frage Rabina's habe insofern Bedeutung, als von ihrer Entscheidung abhängt, ob durch das von einer Frau gesprochene Tisch-

¹ Im bab. Talmud: מאי בינייהו, s. oben S. 21.

ebet auch andere ihrer Pflicht entledigt werden. S. auch Berach. 3a, 47a, abb. 39a.

Aphel. Kerith. 3a: דמפיק ליה מתרתי קראי ("der es von zwei Bibelstellen bleitet"). — Kidduschin 41b: דמפיק ליה להאי קרא לדרשא אחרינא ("der jenen felvers für eine andere Deutung anwendet"); s. auch Zebachim 11a. — In er Bed. des tannaitischen איז פועה בישוי: etwas aus der Gesamtheit herausnehmen, aushließen. Schebuoth 25b: הוציא שבועת ערות מכלל שבועת בישוי (zu Lev. 4); s. auch Sanh. 50a oben. — Pesach. 52b: אפקה החמנא לשבועת ערות מכלל שבועת בישוי לאפוקי מאי? לאפוקי מדר עקיבא (בישוא לאפוקי מאי? לאפוקי מדר עקיבא (בישוא לאפוקי מאי? לאפוקי מדר עקיבא בישון: Jebamoth בישוקי מדר עקיבא אפיק (בלישנא) בלשון לאפוקי עמוני ומואבי: Ausdrücken, mit einem bemmten Ausdrucke bezeichnen. Pesachim 28b, zu Exod. 12, 20: מראפקיה רחמנא בחדא בלשון מחם מראפקיהו רחמנא בחדא בולאן ביהקריב); s. noch Zebach. 29a, 33b, 70a. — Nidda 61b: לישון הול בישול (בע Exod. 23, 19). שפקה רחמנא מהר בחמנא האכילה בלשון בישול בווא 11ab unt. בלשון בישול (תומות בחדא 11ab unt. בישון בישול (תומות בחדת 11ab unt. בישון בישול (תומות 11ab unt. בישות 11ab unt. בישון בישול (תומות 11ab unt. בישות 11ab unt. בישון בישול (תומות 11ab unt. בישון 11ab unt. בישון בישול (תומות 11ab unt. בישות 11ab unt. בישון 1

Makkoth 21a: מה נפשך אי נמיר נזרה שוה . . אי לא נמיר נ"ש; Chullin 101a: מה נפשך אי איסור חל על איסור . . . אי אין איסור חל על איס; s. auch ib. 129b. bbath 35b, 36a ob., Erubin 10a, Chullin 29a: ממה נפשך.

, Peal: nehmen, halten, behalten. Jebam. 21 a: הלמו רב בידיה חלה, in zug auf einen die Verwandtschaftsgrade behandelnden Lehrsatz, welcher n vier Kategorien weiblicher Verwandter sprach, "hielt Rab nur drei in ner Hand"3, d. h. er wußte nur drei dieser Kategorien zu nennen. Ähnlich in duschin 52 a. Der Amora Joseph empfiehlt einen als maßgebend anzuerkennen Ausspruch Jochanans, wie ihn Rabba b. b. Chana tradierte, mit den orten: בקום דרי בידן; ebenso einen Ausspruch Jochanans, ib. 47 a:

ו Im jer. Talmud wird אפיק לישנא ganz anders gebraucht. S. oben S. 104.

² Ebenso in Schir r. 1, 4 (נגילה) Anf.), in dem Satze über die zehn Ausicke, mit denen man die Freude bezeichnet: איה דמפקין הרועה ומעיילין דיצה. — ב in der Massora, s. Frensdorff, S. 8.
³ Vgl. den Ausdruck: נקים הפצא
2. Schebuoth 38a.

Joseph tradierten Ausspruch Jochanans, Chullin 73 b unt. Einmal (Chullin 121b) bedient sich Eleazar b. Pedath desselben Ausdruckes in bezug auf eine Meinung Jochanans. S. auch, Art. 552. - Ähnlicher Bedeutung mit 202 in folgenden Beispielen. Megilla 4b in bezug auf die Mischna Megilla I, 1: מא שנא רישא ומאי שנא ז שמונה :Erubin 80 b דנקים סידורא דירחי ומאי שנא סיפא דנקים סידורא דיומי עשר דנקט, in bezug auf eine Zahlenbestimmung Samuels; Sanh. 65a: אשר דנקט בעל אוב רנקם. — S. auch Art. סרכא und Art. סרכא. — Jebam. 42b wird erzählt. Abahu habe sich auf die Schultern seines gelehrten Famulus Nachum gestützt und im Gehen von ihm Halachasätze prinzipiellen Inhaltes gehört und angenommen: מנקים ואויל הלכתא מיניה, Jebam. 42b. In demselben Sinne ist das Verbum angewendet in der stehenden Formel נקימינן (wir haben es überkommen, wir halten es), deren sich besonders Abaji bedient, wenn er anonym tradierte halachische Grundsätze oder sonstige Halachasätze anführt; s. Berach. 45b, Moed Katon 12a, Gittin 32b, ib. 44b, ib. 48b, 59b, Sota 38a, Makkoth 11b, Arachin 11 b, Nidda 37 a. Außer Abaji bedienen sich dieser Einführungsformel noch die babylonischen Amoräer: Chisda (Sota 38a), Nachman (Erubin 5a, Gittin 45b), Joseph (Gittin 58b, Chullin 53a), Ulla (Berach. 58a) und der pal Amora Jose b. Chanina (Gittin 44b).

למן נקי , rein. — Im jerus. Talmud, M. Katon 80d 47: בְּקִי , rein. — Im jerus. Talmud, M. Katon 80d 47: היא מתניתא ; d. h. der Ausdruck של in einer zu M. Moed Katon I, 4 gehörigen Bar. ist euphemistische Bezeichnung eines anderen Körperteiles. Kethub. 30b 66: רברים אמורים [ב]לשון נקי in M. Kethub. V, 13 ist eine euphemistische Bezeichnung des ehelichen Verkehres. — Dieser schon in der Mischna (Nidda VI, 13: שרברי הכמים בלשון נקייה) auf Euphemismen der Tradition angewendete Ausdruck ist in der nachtannatischen Agada auch auf Euphemismen der heiligen Schrift angewendet. Lev. r. c. 12 Anf., Esther r. Abschn. V Anf., zu Prov. 23, 31 (בכים בכום): לשון נקי הוא :(בכים בכום) למשון נקי הוא :(בכים בכום) למשון נקי הוא :(בכים בכום) . בקי דברה לך התורה בלשון נקי לך אמור לישראל לכן איש לאהלו :5, 27: דברה לך התורה . אמר הקב"ה למשה בלשון נקי לך אמור לישראל לכן איש לאהלו :5, 27:

Im babyl. Talmud lautet der entsprechende Ausdruck: לישנא מעליא (s. oben S. 104 f.); nur in Pesach. 3 b findet sich לשון נקיה, in bezug auf die Umschreibung von ממאה durch אשר איננה מהורה, Gen. 7, 8.

נתן, Kal, geben. Die Formel des tannaitischen Midrasch für die gegenseitige Ergänzung zweier Bibelstellen, findet sich einigemale in Gen. r.: מון ליתן את האמור כאן להלן ואת האמור להלן. Die Antwort, welche auf ein an beiden Bibelstellen vorkommendes Wort hinweist, lautet: ת"ל. . . לנוירה שוה. S. c. 14 Ende und c. 32 E., zu Gen. 2, 7 und 7, 22 (gemeinsames Wort:

¹ In den Ausgaben fehlt dieses Wort.

כתיים); c. 27 (3) und c. 49 (5), zu Gen. 6, 5 und 18, 20 (gem. W.: רבה); c. 41 (2), zu Gen. 12, 17 und 20, 18 (gem. W.: על דבר).

D

סבר ר' יהושע בן לוי Peal: meinen. J. Demai 25b 2: סבר ר' יהושע בן לוי zur Einführung der Meinung J. b. L.'s, aus der seine Entscheidung in einer an ihn gerichteten Frage floß; Scheb. 36c 53: סבר ר' אימי zur Begründung eines Einwandes; Terumoth 44c 41: סבר נתן בר הושעיה, Begründung eines Halachasatzes. — Terum. 42d 67: סבר היאך סבר רבי . . . כר' ירמיה :Jebam. 11 a 23; היאך סבר רבי . . . כר' ירמיה; Schebiith 36a 37: אין יסבור לבית הלל :Sabbath 5a 43: אין יסבור לבית הלל בין סבר :- Joma 40c 36: מסבור סבר ר' יודה :Pea 17a 70: בין סבר כין לא סבר (בין לא סבר Moed Katon 82a 42; בין לא סבר, Pea 18d 73, Demai 21d 61, 22c 2, 25a 62; Joma 43cd, Megilla 70a 33. - סברין מימר, Berach. 9 b 4, Pea 15 b 31, Pesach. 30a 13. -לא כן — ר ינאי סבר מימר . . . וחכמים סברין מימר . . . בי ינאי סבר מימר סברינן מימר Sabbath 4 d s, 11 d 53, 57, Pesach. 37a 52. — הוינן סברין מימר Demai 26b 76, Kilajim 30 d 59 (hier fehlt מימר), Sabbath 6c 37, 66, ib. 16d 36, Jebam. 14b 52. — Gittin 46d 66: הוון יתבין סברין מימר. An allen diesen Stellen bez. סבר מימר (wörtlich: er meinte zu sagen, er sprach seine Meinung aus) die aus eigenem Nachdenken geschöpfte Meinung.1 In Bikkurim 65 a 42 berichtet Zeïra, ein das Darbringen der Erstlinge betreffender Halachasatz werde von den babylonischen Gelehrten als Ergebnis ihrer eigenen Meinung, von den palästinensischen Gelehrten als von der Tradition überkommen gelehrt: רבנן דתמן סברין ורבגן דהכא אמרין. In Pesach. 33d 40 wird in bezug auf einen Halachasatz der Mischna (Pesachim VI Ende) berichtet, man habe ihn schließlich gemäß einer, der zuerst ausgesprochenen Meinung entgegengesetzten סברין מימר פטור פסול פתרין לה פטור כשר :Meinung interpretiert (vgl. ib. Z. 40). - Aus der Midraschliteratur kann angeführt werden Schir r. 1, 1 (in bezug auf die Autorschaft des 30. Psalmes): רבגן סברין מוב ואלימלך ובועז :Ruth r. 3, 10: רבגן סברין מימר דוד אמרו אחים היו

Vom Ithpael ist das Partizipium fem. sing. als stehender Terminus angewendet: . . . מסתברא , durch Nachdenken ergibt sich, daß . . ., also: es ist anzunehmen daß . .; s. Berach. 3d 64,

¹ S. auch Frankel, Mebo 14a. Bacher, Terminologie II.

Das hebr. Partizipium (aktivisch) ist in der Formel מבור (את) אתה ("du meinst") aus dem tannaitischen Midrasch in den nachtannaitischen übergegangen und kommt so nicht selten vor. Es wird damit eine für irrig zu erklärende Meinung eingeleitet. Gen. r. c. 16 (2), über die Bed. von בדולח, Gen. 2, ובן, c. 65 (20) und 73 (5), zu II Chron. 13, 20 (מה אתה סבור); ebenso c. 80 (8), zu Gen. 34, 13; c. 74 (10), zu Gen. 31, 36; Lev. r. c. 33 (5), m II Chron. 13, 20, את סבור לומר (dasselbe Ruth r. 4, 8 (.. שור לומר). Tanch. שמות 20, zu Exod. 4, 13 (. , שמא חבור שמא). 1 — Eine Erweiterung der kurzen Formel zeigt Tanchuma B. לך לך 26 Am. מי שהוא קורא סבור שהיה נח גדול :17, 1: מי שהוא קורא סבור שהיה נח גדול שומע את :10: אינו כן 11, zu Jes. 46, ואינו כן שהוא שומע את . . שמא מבור שמא ; ib. בשלח 13 Ende, zu Ezech. 1, 24: סבור שמא . . ששומע . . סבור שמא ; Exod. r. c. 9 Anf., zu Jes. 46, 10: זכ . . שמא הסבור שסוק זה סבור שמא . - Gen. r. c. 37 (2), zu Gen. 10.6: .. ש. הייתי סבור : S. noch j. Nazir 56 b 38 (Jochanan). הייתי סבור

Noch eine andere hebräische Form des Verbums findet sich in Schir r. 1, 1: ובי א עמד לא היה אדם יכול להשכיל דבר תורה וכיון וווה לא עמד לא היה אדם יכול להשכיל דבר תורה וכיון חורה die Bedeutung: verstehen, mit eigenem Nachdenken begreifen. Ebenso Koh. r. 8, 17, in der Paraphrase von Deut. 1, 17: אשר יקשה מכם אם הייתי סוברו ושמעתיו

Aphel. Im jerus. Talmud findet sich öfters אסברי ("er ließ es mich verstehen", er belehrte mich); s. Erubin 23a 33: אסברי ר אסברי ר זעירא אסברי ר זעירא; ib. 26a 44: אמר ; ib. 26a 44: אמר , דבתי אסברי רב המנונא Vgl. Echa r. 1, ו בתי , in der Erzählung von einem Schüler Jochanans); מיסבר ליה ולא סבר ליה ולא סבר .

מתכבית ("meinst du es so", ist es möglich, daß du es so meinst?); Berach. 38 a, Sabbath 101a, Kerith. 18b: ואת לא תסברא ("meinst du denn nicht so?"). — Taan. 4a: סברוה, man hat - im Lehrhause - den Mischnasatz so verstanden; auch B. Bathra 2a unt., 3a ob., Chullin 4b, Nidda 46b. - Sabbath 148b: (sie entnahmen daraus die Meinung . ., aber es ist nicht אסבירא לי פבירא לי , "das B. Bathra 65 a. - Berach. 24 b: לא סבירא לי , "das ist nicht meine Meinung", es erscheint mir nicht richtig. Sehr oft wird eine Assicht von einem Gelehrten mit dem Ausdrucke לא שמיע לי abgewiesen und dazu die Erläuterung gestellt: כלומר לא סבירא לי, s. Erubin 102b und die dort am Rande verzeichneten Stellen. - Berach, 4a: ממאו מבירא להו nach wessen Meinung richten sie sich; Sabbath 31 b: כמאן סבירא ליה. — Pesach. 32 b, Sukka 7 b, Jebam. 51 b, Kidd. 62 b, Sota 30 a, B. Kamma 93 b, B. Mezia 113 b, 118 b, B. Bathra 78 b, Sanh. 4a: כולהו סבירא להו ("alle sind der Meinung"). — Erubin 10a: סבר רב אחי קמיה דרב יוסף למיסר (A. äußerte vor J. die Meinung); vgl. ib. 29 b. Sabbath 38b: יוסף למימר (ebenso ib. 42a. Chagiga 7a oben (Jochanan, hebr.): יוסי תני לה ולא סבר לה . Nidda 46b: ר' יוסי תני לה ולא סבר לה, d. h. Jose b. Chalaftha hat die betreffende Schriftauslegung zwar - im Seder Olam - tradiert, aber nicht als richtig anerkannt; Erubin 38 b: רבי תני לה ולא סבר לה רבנן תנייה בתלתא יומי וסברה בתלתא ירחי :Jebam. 72b ... נמי תנו לה ולא סברו לה erlernte ihn (den Text des tannaitischen Midrasch zum Leviticus) in drei Tagen und beschäftigte sich drei Monate lang damit, um das Erlernte zu verstehen. - Sabbath 63a: לינמר אינש והדר ליסבר, man soll erst lernen (die Traditionssätze gedächtnismäßig sich aneignen) und dann verstehen (das Gelernte nachdenkend zu begreifen suchen); vgl. Sanh. 68a: מרה מרי אליעור ולא סברה והדר נמרה מרי יהושע ואסברה ניהליה.

Aphel. Moed Katon 18a: אמברא לר, Jakob zu R. Jirmeja b. Tachlifa!, indem er ihm die Erläuterung eines Mischnasatzes mitteilt; ebenso Baba Bathra 60b, Ab. zara 42b, Zebach. 34a, 63a, 77b, 80a, Menach. 8b, Sanh. 81b²); Sabbath 60b (Jochanan zu Simon b. Abba); Taanith 18a (Chija zu Bali); Erubin 7b (Schescheth zu Samuel b. Abba); Zebach. 118b (Simon b. Eljakim zu Eleazar); Menach. 26b (Jehuda b. Jechezkel zu Rabba b. Jizchak). — B. Mezia 33a: האמבריה; ib.: ראמבריה וb. דאמבריה ביהליה בעופון ביהליה ביהליה בעופון ביהליה בעופון ביהליה בעופון ביהליה בעופון ביהליה ביהליה בעופון ביהליה ביהליה

Thpael. R. Hasch. 31b unt.: מער מילתא ואסתבר מעמיה ("er sagte etwas, und der von ihm dafür gegebene Grund wurde für richtig befunden"); B. Bathra 125b (Raba): אלא הוה מסתברא להו Taan. 7a unt.: לא הוה מסתברא להו Peach. 71a: הני מערבא, הני מסתברא; Berach. 36b, Sabb. 109b, Kidd. 53a: ... בותיה דרי מסתברא; מסתברא; מסתברא; מסתברא; מסתברא

קבְרָא, סְבְּרָא, סְבְּרָא. Substantiv zum Verbum סָבְרָא, סְבְּרָא, סְבְּרָא, סְבְּרָא, וּשׁנִי בּאוֹה לי תמן סבירתיה ib. Z. 24 (stat. emph.): כל ההוא כל ההוא (über alles was dem Nachdenken) סברא קשיא דמבול יום תמן סבירתיה

¹ So nach der Münchener Handschrift, s. Dikd. Sofrim z. St. ² Hier: מתא אסברא לן in der Massora, s. Frensdorff, S. 9.

schwer fiel, habe ich dort nachgedacht). Gittin 50 a 56: אמר ר (Jose b. Abun trug es als Ergebnis des eigenen Nachdenkens vor); darauf sagte Mana: תכר איתמר, das ist bereits als rezipierte Schulmeinung ausgesprochen worden. 1— Berach. 13c 46, darnach Schoch. tob zu Ps. 18 (12): מל ברה דמילתא (darnach Schoch tob zu Ps. 18 (12): מל ברה דמילתא ברו וווי מברה במילתא 12 hebräisch wiedergegeben: ק הוא מברו למא (das ist die aus dem Nachdenken sich ergebende Ursache; entgegengesetzt ist: אבל כך עקרו של דבר, aber die Wurzel, die wahre Ursache ist).

Berach, 52a: מאן שמעת ליה דאית ליה האי סברא. Ab. zara 45b: האי סברא מנא ליה; ebenso Jebam. 9 a. - Pesach. 25 b: מנא סברא ; Jebam. 54 b: אים מנא ליה היא . — Kethub. 2b: סברא דנפשיה קאמר . — Berach. 49b: היא . — החם בסברא פליני. sonders häufig ist אכורא neben מברא angewendet; die Bedeutung der beiden Wörter ergibt sich aus der ihrer Verba. Von den beiden älteren Schülern Rab, Assi und Kahana heißt es Sanh. 36b: דומריה דרב הוו צריכי ולסבריה דרב לא הוו עריכי. In Erubin 13a, Sota 20a wird über Meirs Studium erzählt: אריכי דר' ישמעאל ונמר גמרא הדר אתא לקמיה דר' עקיבא וסבר סברא. Abaji sagt in bezug auf eine halachische Überlieferung (Joma 33a): נמרא נמירנא סברא לא ידענא. -Gittin 8b (Abaji): מילתא דתליא בסברא . . . הא נמרא היא ונמרא לא שמיע ליה. Erubis 60a (Abaji's Frage an Joseph): הא דר' יצחק נמרא או סברא היא ygl. die an Aschl gerichtete Frage (Jebam. 25 b, B. Bathra 77 a): נמרא או סברא. Pesach. 94a: אזו נמרא וחדא סברא. Über das Studium Raba's und Rami b. Chama's bei Chista wird erzählt (Sukka 29a): מרחמי בנמרא בהדי הדדי והדר מעייני בסברא. S. noch die חברא neben אקף s. Art. אקף.

Zeit zur Bezeichnung der die Redaktion des babylonischen Talmuds endgültig abschließenden Schulhäupter der babylonischen Akademieen (im 6. Jahrhundert) verwendet wurde (die Saboräer), findet sich zweimal im palästinensischen Talmud. Einmal gebraucht es der bab. Amora Samuel (Sabbath 6a 36), indem er die Ausgleichung zwischen zwei einander widersprechenden Halachasätzen mit den Worten einleitet: אליף ולא שימש ביי הדין סבורא דלא. Er will damit sagen, daß wer nicht gelernt hat, wie diese Halachasätze zu verstehen sind, und sich die Kenntnis davon nicht durch den Verkehr mit Gelehrten erworben, durch bloßes Nachdenken und Klügeln den Widerspruch nicht lösen kann. Ein anderes Mal ist es Hela, ein pal Amora des 4. Jahrhunderts, der das Wort gebraucht. Er sagt dem Chananja, der als "Genosse der Gelehrten" bekannt ist, er möge die der seinigen

¹ S. oben, S. 129: מכרין-אמרין ist dasselbe, was im bab. Talmud (s. oben S. 28) und steht somit dem מבורא gegenüber, wie im bab. Talmud מבר und מבר.

entgegengesetzte Meinung, die Chaggai im Namen Zeïra's lehrte, annehmen, denn Chaggai sei ein Mann der nachdenke, also urteilsfähig und verläßlich (Kidduschin 63 d 48, 52): קבל לחניי דחניי אינשא

סדר. Piel, סדר: ordnen. Nur das Partizipium wird aus dem Kal gebildet (סודר). Von der die Redaktion der Mischna betreffenden Tätigkeit heißt es in bezug auf M. Megilla I, 1 und Esther 9, 28: מי שסידר את המשנה סמכה למקרא (j. Megilla 70b 24; בעל משנה שהוא סודר הלכה :(1) Pesach. 30 d 41). — Lev. r. c. 22 (in Koh. r. 5, 8 ist עודר zu עודר korrumpiert); Ruth r. 1, 1 (in der Deutung von Gen. 49, 12): את ההלכה פודרין את ההלכה Ruth r. שהוא :(1) Sch. tob zu Ps. 55 (1): שהוא :(1) אתחילה סודרת לה הלכות נרים (s. unt., S. 136). - Vom Gebete.2 Sch. tob zu Ps. 30 (2): ארבעה הם שסידרו תפלה (Jirmeja, Jirm. 32, 16; Habakkuk, 3. 1; David, Ps. 17, 1; Moses, Ps. 90. 1); ib. מדר תפלה usw.; Pesikta r. 6b (von Salomo, in bezug auf I Kön. 8): כמה תפלות סדר (I Kön. 8); שכן שלמה סידר בתפלתו :3 במדבר ,8 תרומה .(I Kön. 8); Sch. tob zu Ps. 22 (24), in bezug auf den Esther in den Mund gelegten 22. Psalm: תפלה תפלה; ib. zu Ps. 55 (4): היו סודרין עליה תפלה :(sie beteten für ihn); ib.: היו סודרין עליו תפלה (Jakob und Lea beteten für Rachel) 3; Pes. r. 130 b, in der Paraphrase von Jer. 37, 20: מודר אני תפלתי לפניך; Midr. Sam. c. 4 (4), מע I Sam. 2, 1: סודר ברים דברים; ib. zu Esra 10, 1: התחיל סודר התחיל סודר : Von den Psalmen. Sch. tob zu Ps. 22 (14): התחיל סודר עליה מוטור (s. oben); ib. zu Ps. 100 (2); עליה מוטור עליהן מוטור לתודה Lev. r. c. 32 (2), Koh. r. 1, 13, zu Ezech. 22: כ"ד חמאות סידר סדרן הכתוב : Ab. di R. N. c. 37 (p. 112 ed. Schechter) מדרן הכתוב אחד אחד, von der Aufeinanderfolge der Reden Hiobs und seiner Freunde.

Beza 16b: יהוא סמיא דהוה מסדר מתניתא קמיה דמר שמואל; vgl. Taanith 8a, Megilla 27a. — Erubin 21b: אנדתא קמיה (vor Chisda); ebenso Sukka 53a. Vgl. Joma 38b (vor Rabina). — Berach. 13a, in bezug auf Neh. 9, 7: לעולם ygl. Simlai's Ausspruch, Berach. 32a: לעולם ygl. Simlai's Ausspruch, Berach. 32a: לעולם . — Megilla 18b: אביי הוה מסדר מערכה : Joma 14b: מסדר פסוקא פסוקא (Hs. München nur einmal אברי פסוקא).

Ordnung. J. Joma 44b 2: Beim öffentlichen Vorlesen

י Gen. r. c. 98 (10) hat dafür: הורה יחרה ישבין וסודרין דברי תורה. Vgl. Sch. tob בע Ps. 87 (5): שהוא סודרן (scil. יחרה); Ab. di R. N. II. Version c. 40 (p. 111): שמעון ברים לפני (מבי לפני ברים לפני "חברים לפני "חברים לפני ברים לפני "חברים לפני "חברים לפני "חברים לפני "חברים ברכות . . . על הסוד "חברים לפני "חברים "חברים" ברכות . . . על הסוד "חברים" ברכות . . . על הסוד "חברים" ברכות בלי תפלה הסוד שערכו עלי תפלה (מברים ברים שערכו עלי תפלה ברים ברים "חברים" ברים ברים "חברים" ברים "חברים" ברים "חברים" ברים "חברים ברים "חברים" ברים "חברים" ברים "חברים" ברים "חברים" ברים "חברים "חברים" ברים "חברים" ברים "חברים "חברים "חברים" ברים "חברים "חברים "חברים "חברים "חברים" ברים "חברים "חברים

aus der Thora dürfen keine Abschnitte übersprungen werden כדי שישמעו ישראל תורה על סדר; ib. 44b 32 (Jose b. Chanina), in bezug auf Lev. 16, 23: מות מדר חוץ מוה ברשה כתובה על סדר חוץ מוה ; ib. Z. 33, zur Widerlegung des vorhergehenden Satzes (Jose): איז דיא אמורה על סדר ; Megilla 73a 26: אמורה על סדר , in bezug auf die ihrem Inhalte noch chronologische Aufeinanderfolge der Psalmen 104ff.2 Sch. tob zu Ps. 3 (2) als Deutung des Wortes ערכה Hiob 28, 13: ערכה על הסדר אל פרשיותיה של תורה על הסדר 3.3 – Sch. tob zu Ps. 116 (2), als Deutung der Worte גערא, V. 2: שאני V. 2: שאני יום (die Abschnitte über die Festopfer. Num. 28f., aus denen an den betreffenden Festtagen vorgelesen wird). - Die beim Gottesdienste an Sabbathen vorgelesene Perikope heißt סדר (aram, סדרא). Lev. r. 3 (6): Chanina b. Acha kam einmal als Fremder in eine Synagoge und fand Lev. 2, 3 als Anfang der Perikope (אשכח הרין פסוקא ראש סדרא; in Esther r. 1, 9 dafür: ראש הסדר).4 — In der Legende von Nakkai. dem Schulmeister von Migdal-Zabbaaja heißt es (j. Maaser scheni 56a 14, Echa r. 3, 9), daß er an jedem Freitage nach Jerusalem hinaufzog und die am Sabbath zu lesende Perikope durchlas (erläuterte), (פשם סדריה (סדרוי), הוה סליק ופשים סדריה (סדרוי). Tanch. B. פינחס 3 Anf.: נחזור על תחלת הסדר (gemeint ist Num. 25, 10f., der Anfang der Perikope). In der Massora bed. 772. Plur. סדרים, die Sabbath-Perikopen im dreijährigen (oder 31/2-jährigen) Zyklus. S. Mass. Sofrim XVI, 10: סקע"ה סדרים. - Auch die alten Abschnitte der prophetischen und hagiographischen Bücher hießen כדר Der Midrasch Koh. r. hat Abteilungen, die als סידרא תליתאה bezeichnet werden und den Abteilungen des Koheleth-Buches selbst entsprechen. - J. Joms 44b s, Megilla 75b 58: סדרו של יום, die Perikope des Versöhnungstages (Lev. 16 und 23, 24-32); Megilla 75a 47: של יום 6, die Perikope des Purimfestes (Exod. 17, 8-16).7 - J. Pesach. 30d 1 (aram.): עד דיתפני סדרא, Taan. 64c 27: עד דיתפני סדרא; in Pes. r. עד : עד ששלמו סדרים : ib.: עד ששלמו סדרים : ib.: עד

שלמים שולמים. Gemeint ist die Gebetsordnung des Sabbathausganges. — Tanch. B. יחיו 16: ויחי 16: ששלמו סדרים על סדרו של עולם הוא מהלך יוחי 16: איז מהלך עולם הוא מהלך עולם הוא מהלך עולם הוא מהלך עולם הוא מהלך von der Zwölfzahl der Stämme, welche in der "Ordnung der Welt" begründet sei; denn der Tag hat 12 Stunden, die Nacht ebenso, das Jahr hat 12 Monate, die Zahl der Sternbilder des Tierkreises ist zwölf. Ib. שניתי סדרו של עולם 24: שניתי סדרו של עולם Gott spricht: Ich habe die Ordnung der Welt (die Naturordnung) verändert; denn nach der Vorschrift (Exod. 34, 20) wird das Erstgeborene des Esels durch ein Lamm gelöst, in Ägypten aber wurde ein Lamm (Israel, Jer. 50, 17) durch die Erstgeborenen des Esels (Ägyptens, Ezech. 23, 20) gelöst (Num. 8 17).1

ארזרס. In dem mehrfach vorkommenden Ausdrucke מידרא pob bedeutet pod nicht "eig. zu lesen aufhören" (Levy IV 79a, Jastrow 1200a), der ganze Ausdruck bedeutet auch nicht speziell die Haphtara lesen (Levy ib., Jastrow 959 a); sondern der nur in Babylonien gebrauchte Ausdruck ist gleichbedeutend mit dem palästinensischen אים oder kurz ששם (s. diesen Artikel) und bedeutet, genau übersetzt: den biblischen Abschnitt in Verse zerteilen, versweise lesen; das S. 133 aus Megilla 18 b erwähnte מסדר פסוקא פסוקא enthält die Elemente des Ausdruckes in umgekehrter Reihe (die Bibelverse der Ordnung nach lesen). Es scheint, daß man den Ausdruck besonders auf das Lesen der hagiographischen Bücher anwendete. Aboda zara 19a wird erzählt, daß Levi b. Sisi und Simon der Sohn Jehuda's I vor dem letzteren saßen und die Psalmen lasen: יתכי קמיה דרבי ופסקי סידרא. Wahrscheinlich stand hier ursprünglich noch die Angabe: בספר תהלים. In einer anderen Erzählung, in welcher ebenfalls Simon der Sohn Jehuda's I vor seinem Vater sitzt und die Psalmen liest, heißt es ansdrücklich (Baba Bathra 164b): יתיב קמיה וקא פסיק סיררא בספר תהלים. – In Nahardea herrschte der Brauch, daß man am Sabbath beim Nachmittagsgottesdienste Abschnitte aus den Hagiographen las (Sabbath 116b): יבנהרדעא פסקי Die übliche Annahme, daß es eine Art Haphtara-Vorlesung war, die sich an die peutateuchische Perikope anschloß, findet im Texte dieser Angabe selbst keine Begründung. Wenn in Joma 87ab erzählt wird: רב הוה פסיק סידרא קמיה דרבי, ist nicht ersichtlich, aus welchem biblischen Buche Rab vor Jehuda I las.2 Sabbath 152a: סידרא קמיה דרב;; wie dort der Zusammenhang lehrt, las Kahana bei Rab das Buch Koheleth vor. Daß auch das Vorlesen aus den prophetischen Büchern durch unseren Ausdruck bezeichnet wurde, zeigt das in Moed Katon 16b Erzählte: זומרא כר

¹ Die chronologische "Ordnung der Welt", die geschichtliche Aufeinanderfolge der Begebenheiten, bed. סדר עולם in dem bekannten tannaitischen Werke. Zu סדרי מוערות (Festkalender), j. Erubin 21 c 25, vgl. Mechiltha zu Deuteron. 16, 1 (Hildesheimer-Jubelschrift, hebr. T. S. 13): בהנים מפני סדרם מקרות מוכיר פרשת מוערות (Ridesheimer-Jubelschrift, hebr. T. S. 13). בהנים מפני סדרם פרשת מקרא של נביאים או של כתובים Raschi erklärte: כהנים מפני סדרם מערות מוכיר מוובים או של כתובים פרשת מוערות מוכיר מוובים או של כתובים פרשת מוערות מוכיר מוובים או של כתובים המוכיר מוובים מוכיר מובים מוכיר מוובים או של כתובים במוכיר מובים מוכיר מובים מוכיר מובים מוכיר מובים מוכיר מובים או של כתובים במוכיר מובים מוכיר מובים מוכיר מובים או של כתובים במוכיר מובים מוכיר מובים או של כתובים או של כתובים מוכיר מובים מוכיר מובים או של כתובים או של כתובים או של כתובים מוכיר מובים מובים מוכיר מובים מובים מובים מוכיר מובים מו

מוביה הוה קפסיק סידרא קמיה רוב יהודה, wo von II Sam. 23 die Rede ist. Die letztere Stelle zeigt auch, daß bei dieser Lektüre der biblischen Bücher sich an die Vers nach Vers geschehende Lesung des Textes auch die Besprechung

exegetischer Fragen knüpfte.

Für הין m bab. Talmud sei der Grundsatz (Baba Kamma 102a) erwähnt: אין סדר למשנה, "es gibt keine Aufeinanderfolge für die Mischna", sodaß man aus dem Nacheinander der Mischnasätze etwas folgern könnte; doch gilt — wie dort gesagt wird — dieser Grundsatz nicht innerhalb eines Mischnatraktates, sondern in bezug auf Stellen verschiedener Traktate. — הוא מוני מוני און און מוני מוני און מוני און מוני און און מוני און מוני און און מוני און און און מוני און מוני און און און און און און און און מוני און מוני און און און מוני א

מדרנא. S. oben, S. 32, Art. נמרנא.

שמעתא S. Art. שמעתא.

סוד, Geheimnis. Schir r. 1, 1: שלמה על סודה של תורה. Vgl. S. 146, Art. סֵתֵר.

¹ Anderes bed. מדר משנה in der Baraitha Erubin 54b. ² Das ist die richtige Lesung; Jalkut: הזה מסררן הזה S. Buber z. St. ³ S. auch unt., Art. אבר. ⁴ Viell. muß hier gelesen werden מל שבעת ימי (scil. ימי).

התורה : 2 חיי שרה (des Buches Exodus); Tanch. B. ירא 4, ib. יורא 16, דירא 16, דירא 16, בעיתה בו בין 16, בעיתה בו בין 16, בעיתה בו בין 16, בעיתה בו בין 16, בעיתה בו 15, קום לסוף 15; עורא 15. ירא 15, בין 16 בין 16, בין 16,

בתחלה קראו הלך ולבסוף קראו אורח ולבסוף קראו ואורח ולבסוף קראו הלך ולבסוף קראו הלך ולבסוף קראו הלר ולבסוף קראו התם נמי כתיבא שריפה לבסוף וציץ. Der Schluß des Werses wird im bab. Talmud stets mit שים bezeichnet (opp. א"ד. Kidduschin 18b, zu Ezech. 44, 22 (Frage Nachmans an Raba): האי קרא רישא בכהן נדול וסיפא בשום. — Pesach. 60a, zu Ps. 112, 7, und ib. 63a, zu Ps. 119, 126, beidemal Raba: בכהן הריש מס' לר' מדריש להאי קרא מרישיה לסיפיה מדריש מס' לר' מדריש immer du diesen Vers auslegst, er läßt sich auslegen, entweder indem sein erster Teil als Begründung des zweiten Teiles erklärt wird, oder umgekehrt. 8. auch Sanh. 70a, wo Dimi eine palästinensische Auslegung dieser Art zu Prov. 23, 31 mitteilt. — Mit der Formel שפיל לסיפיה דקרא wird auf den Schlußeines den Gegenstand der Erklärung bildenden Verses hingewiesen, s. Berach. 10a, Erubin 101a. S. auch Sabbath 116 b: (Ausg. אינון נליון (רספרא רעון נליון (רספרא רעון נליון (רספרא בעון בליון (רספרא בעון נליון (רספרא בעון בליון (רספרא בעון בליות לסיפא בעון בליון (רספרא בעון בליות לסיפא בעון בליון (רספרא בעון בליות לסיפא בעון בליות לסיפה בעון בליות לסיפרא בעון בליות להיב בעדרים בעוד בעדרים בערים בעדרים בעוד בליות לסיפרא בעון בליות לחוד בעדרים ב

Anfang und Schluß eines Mischnasatzes heißen ייטא und אָסיפּא; für den jerus. Talmud s. Levy III 517b.

ביר, schließen, opp. מהח (beginnen). Das Verbum vertritt im babylonischen Talmud, auch in tannaitischen Texten und in Aussprüchen palästinensischer Autoren, das in der tannaitischen Literatur und in Palästina übliche שכן מצינו ברברי הראשונים שהיו חותמין את (Baraitha): שכן מצינו ברברי שה שהיו חותמין את (Baraitha); לבריהם ברברי שבח וברברי נחסת; dafür hat die Baraitha des bab. Talmuds, Betach. 31a: שסיים (und ebenso Tos. Berach. 3, 21). Berach. 10a (Regel Jochanans, belegt mit Ps. 1 und 2, die als ein einziger Psalm betrachtet werlen): סל פרשה שהיתה חביבה על דוד פתח בה באשרי וסיים בה באשרי 10יים בה באשרי 10-7. במבח בסובח וסיים בשולחן 27a, Menach. 97a), Frage zu Ezech. 41, 22: וחסה בה באשרי וסיים בשולחן 27a, Menach. 97a), Frage zu Ezech. 41, 22:

Hierher gehört auch die Bemerkung Ammi's (im Namen Simon b. Laischs) zu einer Baraitha, Gen. r. c. 47 (10).
2 S. auch Frensdorff, S. 9, 11.

³ S. Tann. Term. S. 65. 4 S. oben S. 69. 5 Die Tosefta schließt sich uch sonst sprachlich dem bab. Talmud an. — Auch die Bar. Baba Kamma 2b (vgl. ib. 60b) hat: סתח הכתוב בנוקי ממונו ומיים בנוקי מונו ומיים בנוקי ממונו ומיים בנניחה ומיים בנניפה :(28, 35) בתח בנניחה ומיים בנניפה :(28, 35) בתח בנניחה ומיים בנניפה :(38, 35) במתח בנניחה ומיים בנניפה :(39, 35) בתח בנניחה ומיים בנוקי בנוק

Vgl. Art. Dnn, das zweite Beispiel. 7 Als Subjekt der Verba nnn und Dnn

Zebach. 43b, zu Lev. 7, 21 (צוגרתה, ואכל אונכח הכתוב בלשון נקבה וסיים ונכרתה, ואכל אונע בתח הכתוב בלשון נקבה ולשון זכר באמצע בתח בתרי ולשון זכר באמצע בתח בתרי ולשון זכר באמצע בתרי וכיים בחבית בתרי וסיים בחבית בתרי וסיים בחבית בתרי וסיים בחבית בתרי וסיים בחברא בתרי וסיים בחברא בתרי וסיים בחברא בתרי וסיים בחברא בתרי וסיים ברחברא בתרי בתרי וסיים ברחברא בתרי וסיים ברחברא וסיי

In der Bed. "genau bezeichnen" (s. Levy III, 489b) ist unser Verbum atgewendet in dem Ausdrucke לא מסיימי קראי, "die beiden Bibelstellen sind nicht bezeichnet", d. h. es ist nicht erkennbar, welche der beiden in ihnen zu findenden Bedeutungen der einen, welche der anderen gehört; B. Mezia 31 a und 32b, in bezug auf Exod. 23, 5 und Deut. 22, 4. Genau so wird der Ausdruck סטייםי angewendet, um zu sagen, daß nicht erkennbar ist, welchem der Urheber zweier entgegengesetzter Meinungen die als den Grund ihrer Kontroverse kannte unterscheidende Ansicht zuzuschreiben ist; s. Sabbath 24 b. 26 a. Erubin 13a. Mit הוא דאמר הוא תסתיים דר' . . הוא דאמר wird angegeben, daß in einer Tradition über die Außerungen zweier Autoren durch einen anderswoher bekannten Ausspruch des einen von ihnen die Zugehörigkeit der beiden Außerungen genau bestimmbar ist. S. Sabbath 31b: מסתיים דרי אלעזר בר שמעון דאמר . . . דאמר ר' יוחגן משום . . אוא הוא הוא החים דר' חייא הוא; Sabbath 78a, Joma 4b, Gittin 5b, Temura 4a. - Nacbman (b. Jakob) sagt einen Amora (Ena der Alte), der einer von jenem gelehrten agadischen Überlieferung eine andere entgegensetzte: מיני ומינך תסתיים שמעתא, durch mich und dich wird die fortan zu lehrende Überlieferung bestimmt, indem jene beiden einander scheinbar widersprechenden Überlieferungen miteinander kombiniert werden, Megilla 14b unt. Dasselbe sagt Nachman dem selben Amora in bezug auf die Ausgleichung eines Mischnasatzes mit einer Baraitha, Pesachim 88a. S. auch Ab. zara 16b.

In palästinensischen Texten habe ich bloß zwei Beispiele für מים in den angegebenen Bedeutungen gefunden. Lev. r. c. 9 Ende zu Num. 29, 39: מלמים בשלמים (in der Aufzählung der Opferarten stehen am Schlusse die Friedensopfer). — Schir r. 1, 11 Ende (in der Auslegung Jehuda's, des Sohnes Chija's des Babyloniers, בשלה מתומה ומלה מסיימא :- Höchst wahrscheinlich

ist מתחוב zu denken (s. das folgende Beispiel und S. 137, Anm. 5); als Objekt: את הדברים, s. das erste Beispiel dieses Artikels.

¹ Hier ist als Subjekt zu denken: אוָה. 2 S. auch Baba Bathra 125b (El. b. Pedath): מבר זה נפתח בנדולים ונפתח בקמנים. 3 Partic. pass. Pael (= hebr. מסימים). 4 So nach der berechtigten Lesung, s. Agada der pal. Am. V. 7, Am. 2. 5 S. Die Ag. d. pal. Am. I, 52.

t statt מלה zu lesen: מגלה und das Hohelied ist als in sich ogeschlossene Rolle bezeichnet. Nach dem im Eingange dieses rtikels angegebenen Sachverhältnis ist ar. מסיימא (— hebr.

מסויים das babyl. Synonym zum pal. התומה.

סימן מסר הקב"ה לאברהם :12 לך לך לך . Zeichen. Tanch. B. סימן in den Begebenheiten seines Lebens, שכל מה שאירע לו אירע לב erster Reihe in den Worten von Gen. 12, 2f. gab Gott Abraham eichen für die künftigen Geschicke seiner Kinder (Israels). en. r. c. 48 (7), zu Gen. 18, 1: אתה סימן לבניך; Lev. r. c. 29 Anf.: סימן היה לישראל : 12 שמות (nämlich der usdruck יפקד יפקד, Gen. 50, 24, angedeutet in Exod. 4, 31). -סימן לגאולה האחרונה und סימן לגאולה ראשונה :(4) cod. r. c. 3 (4): imlich אנכי, Exod. 3, 12, vgl. Gen. 47, 4, und Mal. 3, 23). — בחב א הוה סימן : ז' ויצא (Gen. 28, 12) ist ו Zeichen für den סיני, da beide Wörter ihrem Zahlenwerte 30) nach gleich sind. — Tanch. קרח 5: אע"פ שלא פרסמן הכתוב נותן את סימני, mit den Worten in Num. 16, 2 gibt die h. Schrift eichen an, an denen die Anhänger Korachs als die in Num. 16f. mit gleichen Worten gekennzeichneten Stammfürsten zu kennen sind. — Koh. r. 12, 9, Sch. tob zu Ps. 9 (2): שלשה חמנים סימנתי לך וסיימתי לך בקברו של מז, nämlich die drei topoaphischen Einzelheiten in Deut. 34, 6.2 - Midr. Sam. c. 19 (7): ר שמואל בר נחמן הוה עביד לאילין פסוקיא סים, d. h.: S. b. N. machte eichen für die Psalmverse 118, 21-29, um anzugeben, wie die nzelnen dieser Verse durch David, Jischai, die Brüder Davids או), Samuel und Alle (כולם) gesprochen wurden; die Zeichen aten: די"אש איש"ך כשר"ך.3 — In dem die Messiaszeit betreffenden usspruche zu Ezech. 39, 9 (j. Schebiith 35c 31, Lev. r. c. 31 nf.) ist als "Zeichen" (סימנא) für die Vorhersagung, die der asspruch enthält, ein Sprüchwort angegeben. - S. auch j. Kiim 30c 37.

Für איה לרבר (Beweis für die Sache) hat einmal die Baraitha des babyl. Imuds: סימן לרבר; s. Megilla 31 b, Nedarim 40 a, verglichen mit Tos. Aboda ra c. I Ende. Diesen Ausdruck bietet der bab. Talmud auch sonst in tanitischen Sätzen; s. Berach. 2 b (= Tos. Berach. I, 1); ib. 3 b; ib. 31 a (Ps. 17 ist "Zeichen" für die These Abba Sauls, daß der Betende sein Herz auf tt zu richten habe; Tos. Berach. III, 5 in anderem Sinne : מימנא בעלמא.

י S. Blaw, Zur Einl. in die h. Schrift, S. 38, Anm. 3. 2 S. b. Sota 13 b: מימן בתוך goo; dem entspricht im Sch. tob a. a. O.: סימני סימנים ב. St. (Monatsschrift, Jhg. 1872, S. 415). — S. fefner oben S. 124, m. 3. 4 S. Tann. Term. S. 179. 5 S. Ag. d. Tann. II, 368.

Ein Ausspruch Chisda's 1 lautet (Erubin 54b): אין התורה נקנית אלא בסימנים. die Kenntnis der Thora 2 wird nur durch Zeichen erworben; er begründet das mit einer Auslegung der Worte שימה בפיהם (Deut. 31, 19), indem er statt שימה liest: מַּלֶּמָה, "bezeichne sie", d. h. mache ihr Zeichen. 4 Dieselbe Mahnung, das Erlernen der Thora durch "Zeichen" zu erleichtern, fand man in dem Nebeneinander der Buchstaben 'סימנים עשה [בתורה] welche bedeuten: סימנים עשה (בתורה). Sabbath 104a. In der Auslegung von Kohel. 12, 9 deutete Raba (Erubin 21b) die Worte: "er lehrte das Volk die Erkenntnis" so: לראומרה בסימני ואסברה בדרמי לה d. h. er erleichterte die gedächtnismäßige Erlernung der Thora durch Zeichen und das Verständnis der Thora durch Analogien. Unter "Zeichen" sind natürlich nicht geschriebene Zeichen zu verstehen, sondern mnemonische Hilfmittel für das Studium, wie deren der babylonische Talmud in großer Anzabl darbietet. Diese Mnemonika - zu denen man auch die mnemonischen Sätze der Massora rechnen darf - werden im bab. Talmud mit dem Worte שימנך (וסימניך) eingeleitet. Sie bildeten einen wichtigen Faktor in der Redaktion des Talmuds. Nachman b. Jizchak? ist derjenige Amora, in dessen Namen sich viele dieser Mnemonika finden (Sabbath 66a, Jebam. 21 a, Kethub. 6a, Chullin 106a, Arachin 11a, Nidda 45b; s. noch Berach. 44b, Joma 28b, 29a, 42a, Sukka 55a, Taan. 9b, 10a, Jebam. 10a, Keth. 72b, B. Bathra 147a, Ab. 2273 39 a, Zebach. 119 b, Menach. 86 a, Chullin 46 a, 62 b). Eine große Menge anderer Mnemonika, welche die Reihenfolge der Bestandteile des Talmudtextes sichem sollen, sind mit der Überschrift po allenthalben im bab. Talmud zu finden. - Den Judäern wird - im Gegensatze zu den Galiläern - nachgerühmt (Erubin 53 a), daß sie nicht nur auf die Korrektheit der Sprache achteten, sondern auch "Zeichen festsetzten" (ימנחי להו סימנין) und deshalb im Besitze der Thorakenntnis blieben. Dieser Ausdruck (מכנא בהו סימנא) findet sich auch bei der Angabe über die Zeichen, welche zwei babyl. Amoräer für die in einer Baraitha genannten, von den Leviten an den Tagen des Laubhüttenfestes gesungenen Psalmen feststellte (Sukka 55a). S. auch Kethub. 54a: 8155 37 יו.רב אסי מתני איפכא ומנח בה סימנא :ib. 77a; סתני . . . ומנח בה סימנא . .

סיע, Piel סִיּע, (Pael סִיּע), geschr. סיע: helfen, unterstützen. Im jerus. Talmud wird häufig zur Ansicht eines Tannaiten oder

¹ Nach einer Version "im Namen Jehudas" (J. b. Jechezkel). 2 Thora 3 So liest eine Quelle (bei Rabist hier im weitesten Sinne verstanden. binowicz V, 219) für וסימנה Vgl. סימנים סימנים סימנתי an der oben zitierten * Stelle Koh. r. 12, 9. 4 Ebendas, wird berichtet, Abahu habe die Mahnung, für die Thora Zeichen festzustellen, in Jerem. 31,20 (סימנים = ציונים) angedeutet Das ist die ursprüngliche Lesung, s. Rabbinowicz V 77f. D'Oyo ist erklärende Glosse zu סימני (od. סימנין). Die Übers. Levy's III, 512a wird dadurch hinfällig. 6 Über סימן (Bar. Sabb. 115 b unt.) s. Die Arfänge der hebr. Grammatik, S. 26, Anm. 1. 7 S. oben S. 32. - Jakob Brill, Die Mnemonotechnik des Talmuds (דורש לציון, Wien 1864), 8. 21; N. Brüll, Jahrbücher II, 62 ff. 8 Spuren der Mnemonika im jerus. Talmud s. Beth-Talmud I, 111. S. Rabbin. V, 201. 10 S. auch Frensdorff. S. 9. 11 Aus tannaitischen Texten ist zu Tann. Term. 131 f. nachzutragen: Bar. Nazir 52b: ועוד מקרא מסייעו; Sanh. 91b (Jehuda I): זכר זה ליסדני אנסונינוס ומקרא מסייעו.

Amoräers eine dieselbe unterstützende Bibelstelle mit den Worten eingeführt: קרייה(א) מסייע לר: א Pesachim 34c 33, Schekalim 49c 38. 39. 41 (= Sota 22 c 1. 2. 5); Sukka 55d 35; Taan. 68b 31; Megilla 72c 8; Nazir 51d 21; Baba Bathra 14a 16; Sanh. 25c 45, 30c 59; Ab. zara 39b 71; Horaj. 46a 70. Einigemal heißt es so: אדא .. מסייעא לר .. Bei א ססייעא לר. s. Demai 24d 48; Megilla 72c 2; Gittin 46b 11. Bei Anführung von Beweisstellen aus der Mischna: מתניתא מסייעא לר', s. Berach. 4c 4, 7c 5; Pea 17d 65, 20a 35; לישן מתניתא מסעייא . לר . s. Pea 19b 36. 51; אית מתניתא מסייעא לדין ואית מ' מס' לדין, s. Pea 19b 36. 51; אית B. Mezia 9d 55; Jebam. 10b 56: . . מסייע לרי . . S. auch Berach. 4c 50: . . מסעייא. Im agadischen Midrasch findet sich die Formel mehrfach angewendet. . . ל מסעייא ל . . . הדא (דא הא) מחעייא ל Gen. r. c. 1 (15) 1, 20 (8), 21 (7), 22 (5), 24 (7), 26 (2), 33 (5, 6), 34 (9); Lev. r. c. 9 (6); Schir r. 4, 16; 7, 8; Ruth r. 4, 5; Echa r. 1, 16 r. c. 9 (6); אף הדין קרייא מס' ל' Schir r. 4, 16; הדין קרייא מס' ל' Exod. r. c. 28 Ende. קרייא מסייע, Midr. Sam. c. 5 (1); המקרא מסייע לו לר' . . . ib.; . . מסייע לו לר' . . Sch. tob zu Ps. 99 (1); מסייע ל, ib. zu Ps. 9 (12); את מסייע את Pes. r. 17a; והכתוב מסייע אול, יאית לן :1: Sch. tob zu Ps. 31 (4). - Echa r. Prooem. 21: ואית לן ממקום שהמקרא מסייע :(תלתא קראי מסייעי ליה – Gen. r. c. 1 (15 לבית שמי משם דבית הלל מסלקין אותן; ebenso Lev. r. c. 36 (1).

Joma 49a (Chisda): מסי על או ימקרא (מסריעני ליה: Joma 48a; ליה ליה קרא מסייעני ליה: Jebam. 47a: מסי ש' דר' יהורה דקמסייעי ליה: Jebam. 47a: מסי ש' דר' יהורה דקמסייעי ליה: Jebam. 47a: קרא (מסי ש' דר' יהורה דקמסייעי ליה: Gittin 48a: ליה לריש לקיש: Gittin 48a: קרא (מסייעי ליה לריש לסיועי לריב"ל: Sabb. 146b, Chullin 4a, Temura 14b; הייא לסיועי לריב"ל: Berach. 27a, 43a, Sabb. 10b, Joma 22b. שלימא – לימא – Berura 18b; מסייעי ליה לרי. . בריב"ל: Berura 18b; מסייעי ליה לרי. . . מסייעא ליה לריב"ל, Erubin 80a, Pesach. 15b, Gittin 29a, Sanh. 71b.

ס"עתא, Unterstützung (Beweis), Substantiv zu unserem Verbum. Baba Mezia 48 a: לא תיובתא ולא סייעהא, d. h. weder Widerlegung, noch Unterstützung in bezug auf Lev. 5, 13).

NO'D. S. Art. 710.

¹ So bei *Theodor*, S. 13; die Ausgaben: ארעתין 2 ארף דין קרא מסייע לי hebr. ארעתנן ist der Lesung ארעתא vorzuziehen. ³ Vgl. Art. ארעתנו Anf.

. . כתיב, Berach. 15b: . . לא סלקא דעתך לא Berach. 40a: מלקא דעתא אמינא ; Berach. 40a: סלקא דעתך לן , . . קמשמע לן , . . קמשמע לן , . . קמשמע לן , . . פראיל ו

Aboda zara 19a: סליק סיפרא, "das Buch war zu Ende", sie hatten die Lektüre des Psalmbuches beendet.

לשט Pael (eig. blenden), in der Tradierung der tannaitischen Lehrsäue etwas, was für unnötig oder unrichtig oder einer anderen Überlieferung widersprechend erkannt wurde, beseitigen, es nicht wieder tradieren. — Temura 14a (Joseph): אולא מחרי מסכים מהא מחניתא (Joseph): אולא תסמי מנחת נסכים מחגיתא (Joseph): אולא תסמי מנחת נסכים מחגיתא (Joseph): אולא תסמי מנחת נסכים מחגיתא (Jeban 16b, Zebach 56a, Bechor 42a. — Ein Tradent fragt Nachman b. Jakob in bezug auf einen als überflüssig erkannten Lehrsatz der Mischna: אסמייה (Jebam 49a; dieselbe Frage an Rab, Baba Kamma 91b; an Nachman, B. Mezia 27a; an Raba, Baba Mezia 114b; an Schescheth, Kerith. 11b; an Abahu, B. Bathra 77b, 78b. Die Frage wird stets verneint und die Verneinung begründet (s. unt., Art. מרנם). — Menach 28b, Joseph sagt einem Amora, der ihm eine Baraitha vortrug: יורי מסמית הא מקמי הא מקמי הא מקמי הא מקמי הא מקמי הא

700, Kal. 1. In der Bedeutung: anlehnen, in die Nähe von etwas stellen. J. Joma 38b 16: למה סמך הכתוב מיתת מרים לפרשת פרה (Num. 20, 1 neben Num. 19) י; ib. Z. 18: מתוב מיתת מיתת למה סמך :(Deut. 10, 6)2; Exod. r. c. 16 (2): למה סמך מומה (Num. 6 neben 5, 11-31).3 - Hiphil Gen. r. c. 85 (2), in bezug auf Gen. 38: ומפני מה הסמיך פרשה זו למה נסמכה פרשת חלה לפרשת ע"ז :(6) Lev. r. c. 15 (6) אלזו - Niphal. Lev. r. c. 15. zu Num. 15, 17-21, neben 15, 22ff.; Tanch. למה נסמכה 2: למה עם או לפרשת קללות, zu Deut. 29, eff., nach Deut. 28; Lev. r. c. 24 (6): מפני מה נסמכה פ' עריות לפ' קדושים, zu Lev. 20, neben Ler. 19. — Tanch. חקת 37: מלך אדום : אחר אחרון אחר פרשת מלך אדום zu Num. 20, 22 ff.; ib. פנחם 7: זו לפרשה מדין לפרשה מדין לפרשה זו לכך נסמכה 5 פרשת מדין לפרשה זו לכך נסמכה Num. 27, 1ff.; Koh. r. 3, 2 (zu Prov. 30, 16): למה נסמך שאול אצל . - Partizipium pass. Exod. r. c. 16 (2): תתי פרשיות סמוכות. Sch. tob zu Ps. 71 (1): של מעלה לדברי של סמוך לדברי של מעלה . — In der Regel Jose b. Zimra's 6 über אחרי und אחרי (Gen. r. c. 44, Esth. r. 2, 1): אחרי ממוך אחרי מופלג — Das aram. Partiz. pass.: וסמיך ליה, Gen. r. c. 20 (9), Pesikta 25a, Sch. tob zu Ps. 91 (5).

II. In der Bedeutung: stützen, anlehnen, und zwar die Satzung auf (an) den Schrifttext. J. Gittin 46c 41: סמקרא; die in M. Gittin V, 1 stehende erste Satzung beruht wohl

¹ S. b. Moed Katon 28a (ממר נממכה). 2 Ebenso Lev. r. c. 20 (12). Tanch. אחרי 10; nur מפני מה statt ממני א Nach der Bar. Berach. 63a und sonst (. . ממדך ירידה לירידה 11 Ende: ישב 11 Ende: בממד ירידה לירידה 5 So muß gelesen werden für במתכה. 6 S. Die Ag. d. pal. Am. I, 112.

uf einen sachlichen Grunde, wird aber auch durch Anlehnung ב Exod. 22, 4 bekräftigt. 1 Jebam. 12c 9: יעד שלא סמכוהו . . . עד . . סמכו להם מקרא :Kethub. 29d 72: משסמכוהו למקו ich S. 133, Art. DAnf. - Schebiith 39c 48 (von der Institution s Prosbol): דו סמך לה לדבר (Chagiga 76 b so: דו סמך לה לדבר תורה יל Chagiga 76 b הורה וח (j. Pea 15a 73 fehlt לה). - Der Tanchuma-Midrasch enthält nige Beispiele für die Anwendung des Verbums סמד, jedoch in lweise anderer Bedeutung. B. וירא 40, in bezug auf einen alten idrasch, wonach in Jerem. 19, 5 die Worte אצייתי sich auf auf die des כא דברתי Opferung der Tochter Jephtha's und מא ברתי למה שחם למה סמכו צווי ביפתח :und bezieht שחם und und למה סמכו דבור למלך מו . Ib. 16 (in bezug nuf die Institution des ומנין סמכו הדורות שיהו מתענין :(stens am Montag und Donnerstag ומנין :(cin bezug auf die Sabbathgrenze) כמדבר ;בשני ובחמי מכנו חכמים מדברי תורה (Num. 35, 5); ib. 21 (zu einer Halacha mon b. Gamliels, Sabbath 135a): וכמה סמכה דעתו של רבן שמעון מסמכין (Num. 18, 16). — Piel (Pael) נמליאל לדבר תו mp. S. 110.

I. Berach. 10a: נו ומנונ ומונו מונו ומונו ומונו

¹ B. Gittin 49b: מכתו בתורה בתורה ² S. j. Terum. 39c 47 (zu nt. 15, 1): התורה מכאן ממכו לפרוובול שהוא מן התורה diesem Tann. Term. S. 133, m. 7 als tannaitisch zitierten Satze sind noch folgende Baraitha's des bab. muds an die Seite zu stellen: Chullin 106a (zu Lev. 15, 11): מכאן סמכו של בית רבי שמכטלין Megilla 3a (zu einer Halacha): לנטילת ירים מן הח

פבר מתחלת הספר ועד כאן (1): שְׁבֶּר , biblisches Buch. Gen. r. c. 9 (1): שְׁבֶּר הַ מְּבָּר פֿטתחלת הספר ועד כאן (1): בי מוור בי מווי בי מווי (1): בי מצורע (1): דבה תורות בספר הזה: 7 מצורע (1): דבה תורות בספר הזה: 7 מצורע (1): אור מפר תלים דוד בספרו (1): אור מפר תלים דוד בספרו (1): אור מפר תלים דוד בספר שמואל (1): בי מצורע (1): דבר בי מווי (1): אור אור בי מפר מפר יהזקאל (1): בי מפר מלאכי (1): אור בהם ברי ספר ונטפלו (1): בי מפר מפרי מווי (1): בי מפרי מכאן (1): בי מפרי תורה (1): בי מפרים מכאן ושני ספרים מכאן ושני מפרים מכאן ושני ספרים מכאן ושני מבאן ושני מבאן ושני מפרים מכאן ושני מבאן ושני מבאים בי מבאן ושני מבאן ושני מבאן ושני מבאן ושני מבאים בי מבאן ושני מבאים מבאן ושני מבאים בי מבאים בי מביים מבאן ושני מבאים מבאים בי מביים מבאים בי מביים מבאים בי מביים בי

אַרְרָסְ. In der Erörterung von Terum. VII, 2 (Sanh. 51b) und eines dam gehörigen Ausspruches des Tannaiten Eliezer b. Hyrkanos heißt es zuletzt: אַרִּיכּי, d. h. der Tannait hat einem dem Schrifttexte "sich anschließenden" Ausdruck gewählt, obwohl er das zu Sagende anders präziser ausgedrückt hätte.

סרס, Piel: einen Schriftvers mit Umkehrung der Wortstellung des Satzes (durch angenommene Inversion) erklären. J. R. Hasch. 58b 11, zu Ps. 144, 14: דש בן לקיש מסרס הדין קריא (Ruth r. 1, 2 מסרס קרא ; Gen. r. c. 33 (1), zu Ps. 36, 7: . . ז מסרס קרא (tannaitisch; Tanchuma אמור 7: מסרא ודרשהו ליוסר את המקרא ודרשהו ליוסר Lev. r. c. 22 (6), zu Jes. 66, 3: אריים בן לקיש הוה מסרם קרייא; Koll r. 9, 10 z. St.: רי בון מסרס הדין קרייא א Ranch. ראה 8, zu Ps. 37,3: ס קרייא - Tanch. B. וישלח 5 (Berechia), צע Hiob 30, 19: סרס המקרא ודרשהו; ebenso Sch. tob zu Ps. 18, 4 (Judan). - In j. Nazir 56b 58 wird die Formel מסרם קרייא angewendet, um das in einem Halachasatze vorkommende Wort מקבר durch Transposition der Buchstaben (ברקב) zu erklären. - In einer aus unbekannter Quelle geschöpften Deutung des Wortes השלה (Gen. 49, 10) mit to w (auf Grund von Jes. 18, 7) wird (im Jalkat Machiri zu Jesaja, S. 106) diese Notarikon-Deutung mit der Formel eingeleitet: סרם את המקרא ודרשהו. - Gen. r. c. 70 (4): מסורסת היא הפרשה, d. h. in Genesis 28, 10ff. gehört inhaltlich V. 28 vor V. 15.3

תחם, Kal: unbestimmt lassen, opp. פרום. Tanch. מתחם, עדה, עדה אים, בירש שמותן בירש. — סתום המתום המתום ולא פירש שמותן עדה, unbestimmt. J. Sabbath 11a 23: בלמוד סתום מן המפורש (ebenso Pesach. 37c 15. 18; Schekalim 47b 55. 61), in der Beantwortug einer halachischen Frage. 4 — Midr. Sam. c. 20 (2): מומין מן המפורשין מן המפורשין מן המפורשין מן המפורשין ביר מתומין מן המפורשים ביר מתומים ביר מתו

¹ S. auch Frensdorff, S. 9 f.

² Die anderen Parallelstellen s. Ag. d.

Tann. II, 358.

³ S. Die Ag. d. pal. Am. II, 119, 4.

⁴ Zu Tann. Term.

I Sam. 17, 7, behufs Bestimmung des Gewichtes der Rüstung Goliaths. - Ruth r. II. Abschn. Anf.: דברים הללו סתומין כאן אומות :(Levi), zu I Chr. 4, 23. — Esth. r. 3, 14 (Levi) אומות אבל ישראל נבואתן מפורטת .. אבל ישראל נבואתן מפורטת. - S. auch Art. עשה u. Art. פרשה. — סתם Substantiv, als Adverbium dem damit als unbestimmt bezeichneten Gegenstande nachgesetzt. J. Nedarim 40d 49 (im Namen der babyl. Gelehrten): מו . . יום זה . . יום סחם; Schir r. 1, 1 Ende: . . במלך שלמה . . במלך שלמה . .; Esther ה. 1, 9 Ende: . . במלך אחשורש . . במלך סתם . . ; Ruth r. 1, 22: קציר סחם. — Aramäisch. Im jerus. Talmud wird zuweilen angegeben, daß, was an der einen Mischnastelle ohne Nennung des Autors "unbestimmt" vorkommt, an einer anderen mit Nennung des Autors (des "Einzelnen") gebracht wird, und umgekehrt; s. אתיא דיחידאה דהכא כסתמא דתמן ודיח' דתמן כס' . Terumoth 44a 43: א. ferner Schebiith 38b 40, Sabbath 16b 50 (Jochanan), Beza 62 b 60 (hier כסתומה st. כסתמא).

DAD, Peal: einen Mischnasatz ohne Nennung des Autors lassen Jebam. 28 a: לא סתם לן תנא כר' יוםי הגלילי; Beza 2a: מתם לן תנא כר' יוםי הגלילי; תנא : Pael. Nedarim 23 b. תנא ברבון סיפא סתם לן כרבי . — Pael. Nedarim 23 b. 'סמרים לה סחים (der Urheber der Mischna läßt es unbestimmt, sagt es nicht ausdrücklich). Partiz. pass. Megilla 3a: 2סילי דמיפרשן (opp. מילי דמיפרשן), Stellen in den prophetischen Büchern, deren Sinn unbestimmt, verhüllt ist, wie z. B. Zach. 12, 11. - DDD, NDDD, Jebam. 96b: Wenn ein Schüler Lehrsätze vortragt, ohne den Urheber zu nennen, weiß dennoch jeder, daß was er vorträgt, יהושע יושב ורורש סתם :von seinem Lehrer herrührt (Jakob b. Idi zu Jochanan): יהושע יושב ורורש והכל יודעין שתורתו של משה היא אף ר' אלעזר תלמידך יושב ורורש סתם והכל יודעין כי שלך מתם משנה - היא, was in der Mischna anonym gelehrt wird, Sabb. 112b, 148b, סתמא ,Jebam. 42b; סתמא ,Jebam. 42b; סתמא ,Jebam. 42b; סתמא קרי סתמי , Jebam. 64 b; תרי סתמי , Jebam. 101 b, Kidd. 54 b. — Menach. 6 b (zu עפר שרפה איקרי עפר סתמא :Chullin 88b - סתמא כתיב (וקמץ משום, 2, 2, 2, שרפה איקרי עפר סתמא עפר שרפה heißt wohl עפר שרפה (Num. 19, 17), aber nicht einfach עפר, ohne nähere Bestimmung. Ib, 140a (die unreinen Vögel): צפרי שמיא איקרו ציפרי מחם לא איקר (nach Dan. 4, 9). Ib. 117a (das Fett am Schwanze, nach Lev. בהמה :(11): Temura 9a (nach Jona 4, 11): בהמה בהמה לא איק' :(1, 3 פתח שער החצר :(Erubin 2b (nach Exod. 38, 15): חבה איקרי בהמה סתם לא אק" בית חורף ובית קיץ אקרי :(Joma 10a (nach Amos 3, 15 אקרי פתח סתמא לא אקיי בלולה בשמן איקרי בלולה סתם :(Menach. 3b (nach Lev. 7, 10) בית סתמא לא אקדי לא איקיי Ib. 37a (nach Gen. 48, 17): לא איקרי יד סתמא לא איקרי - In bezug מתימקאה Mit dem Epitheton נובלות סתמא . — Mit dem Epitheton סתימקאה neben dem Namen eines Tannaiten wird angegeben, daß der in Rede stehende

^{8. 137} sei aus tannaitischen Texten des bab. Talmuds nachgetragen: ילמוד סתום קו התפודע p, Horaj. 6 b, Temura 16 a.

י S. noch Tanch. A. נת Anf.: שבעל פה בתורה שבעל פה ופרשום החומות ופרשום בתורה שבעל פה 3 Anf.: בסתימו בתורמן יבער 2 Var.:

מלה להם סתרי :(כי טובים): Geheimnis. Schir r. 1, 2 (כי טובים): מלה להם סתרי ; Lev. r. c. 3 Ende (aus Tanna dibe El.): מתרי תורה

Chagiga 11a (Aschi): סתרי עריות. — Rab beruft sich einige Male auf Halachasätze, die er in einer Geheimrolle in der Schule seines Oheims Chija verzeichnet fand: מצאתי מנלת סתרים בדבי ר' חייא וכתוב בה, Sabbath 6a, 96b, B. Mezia 92a.

אחס, Kal: eig. einreißen, dann: widerstreiten, widersprechen. Die ständige Formel מעשה למתור bedeutet: eine Begebenheit (ein Vorfall), um zu widerstreiten! Sie wird angewendet, wenn aus einem in der tannaitischen Überlieferung berichteten Falle sich das Gegenteil der dazu gehörigen Halacha ergibt. S. Berach. 16b, Pesach. 75a, Beza 24a, Sukka 26b, 28b, Nedarim 48a, Nazir 11a, Gittin 66a, Baba Mezia 86a, 102b, Ab. zara 65b, Arachin 19a.

y

עבר, Peal: tun. Im jerus. Talmud lautet eine ständige Formel: היך עביףא ("wie geschieht das?") womit gefragt wird, auf welche Weise ein halachischer Lehrsatz in der Praxis zu betätigen sei. S. Pea 15b 11, 33, 17b 4, 17d 60, 19c 67; Demai 23d 65, 24c 66; Kilajim 27d 3, 8, 28a 62, 30a 14, 32c 52; Schebith 34c 71, 37c 23, 31; Terum. 43b 12; Orla 61b 49, 62b 61. — Gen. r. c. 34 (9): מה עביד ליה ר' יוסי בר הנינא, was macht J. b. Ch. mit dem von seinem Gegner als Argument zitierten Bibelverse; vgl. Schir r. 4, 16; Lev. r. c. 9 (6): האת עבר ליון את עביד ליון את עב

¹ Zu Tann. Term. S. 138 sei nachgetragen (aus der tann. Überlieferung über die Entstehung des Prophetentargums, Megilla 3a): מרה מינילה סתריי. — Zu Levy I, 333b unten bemerke ich, daß in der Redensart אין .— Zu Levy I, 333b unten bemerke ich, daß in der Redensart סתרה כנלויה (לכני מוס מוכלייה (לכני מוס מוס מוכלייה) בכלויה (לכני מוס מוס מוס בילויה) und nicht zu ילוי gehört. Jastrow 246 registriert sie richtig unter

2, 10ff. wird Sukka 52a gefragt: האי תספירא מאי ענירתיה (was hat die Totenlage hier zu tun?). S. auch Art. חחלה.

עבר. עבר. לשעכר. לשעכר. לשעכר. לשעכר. לשעכר. להבא. לבא. לבא. כל דבר שהוא לבא. כל דבר בר להבא: Taanith 65c 54: כל דבר שהוא לבא. – Echa r. 1, 17 (in der Parallele, welche Israel wischen der traurigen Gegenwart und der glänzenden Vergangeneit zieht): . . ועכשיו . . . ועכשיו.

עדיף, vorzüglicher, werter. Berach. 41a: מין שבעה עדיף, מין חביב עדיף; ib. 80a: דידי עדיפא; ib. 85b: דידי עדיפא; ib. 85b: מי עדיפא ממתניתין. Megilla 7a: מערכה מכולהו

עזר (s. diesen Art.). קיַע (s. diesen Art.). רוא, Kal: unterstützen, im Sinne von קיַע (s. diesen Art.).

עין): nachdenken, überlegen, studieren, besonders vom Studium er tannaitischen oder sonstiger Traditionssätze. Jebam. 33b: ועיין בה ולא . אשכח אלא ... Ib. 61b: פוק עיין בה , ... נפק עיין בה , Baba Mezia 18b, 20b, Baba יתב רב אשי וקא מעיין ביה : B. Kamma 62a, B. Mezia 77b: יתב רב אשי וקא מעיין ביה: - Sukka פאייני בסברא: מעייני בסברא (s. oben S. 132); ib. 28 b: הא במיגרס הא בעיוני. abbath 88a: דמעייני באנדתא; ib. 89a: דמעייני באנדתא. as Studium der Agada aus Agadaschriften ist bezeugt durch das Beispiel von סעייני בספרא דאנדתא : ochanan und Simon b. Lakisch, von denen gesagt ist אי מסתפק לך מילתא בננעים : Gittin 60a, Temura 14b). -- Chagiga 11a בענת עיין בקראי ואי מ' לך מ' באהילות עיין במתניה (für die Vorschriften über den Aussatz ad viele Schrifttexte da, für die über Unreinheit im "Zelte" wenig Schriftrte). — Aboda zara 4 a: ולא מעייני, ib.: ולא מעייני, vom Bibelstudium. — Sabbath כי מעיינת ביה בדור לא משכחת ביה בר :(Rab, auf Grund von I Kön. 15, 5): כי מעיינת ביה בדור לא סראוד. -- Ab, zara 9a (in bezug auf eine chronologische Angabe zu Gen. כי מעיינת ביה מהגפש אשר עשו בחרן עד מתן תורה ארבע מאה וארבעים ותמניא :(5) שנין ברכת שנין ברכת מוונא קא אמר לך :Berach. 43a שנין (Chija sagt das seinem Men Rab, als sie Tischgäste Jehuda's I. waren und dieser Rab aufforderte, Hande zu waschen; damit habe er ihm, so belehrt ihn Chija, den Wink geben, er möge das Tischgebet, das er zu sprechen haben werde, überdenken, h im Geiste darauf vorbereiten).

In palästinensischen Texten ist das Verbum nicht anzutreffen. einem Ausspruche Jochanans (Berach. 32b, 55a) ist es auf schet angewendet: כל המאריך בתפלתו ומעיין בה סוף בא לידי

t S. auch Frankel, Mebő 11 b. 2 In den Ausgaben fehlt in B. M. 20 b

באב לב. Als Substantiv (עיון תפלה) steht dieser Ausdruck in einem Ausspruche Jizchaks, des Schülers Jochanans (Berach. 55b, R. H. 16b), aber auch in einem Ausspruche Rabs (B. Bathra 164b). Die Bedeutung des Ausdruckes ist nicht sicher; wenigstens in den Aussprüchen Jochanans und Jizchaks kann er besagen: das zuversichtliche Harren (Ausblicken) auf die Erfüllung des Gebetes. — In der Bedeutung "hineinblicken" findet sich das Verbum in Tanch. zu Exod. 34, 27 (§ 34): אמו למתונם לעיין לעוור ולתונם לעיין לעוור ולתונם לעיין לעוור ולתונם לעיין לעוור ולתונם לעיין לעוור ולעוור ולתונם לעיין בתורה ולתונם שפשסילפופה Bedeutung (bei Zitaten in der rabb. Literatur: אין בוורה ולפום gegeben ist.

Chullin 84 a (Raba zu Jakob dem Min): אָלִיךְ אָמֶּר ("deinetwegen", um deine falsche Argumentation als nichtig zu erweisen, sagt die Schrift, nämlich Deut. 12, 24).

Die Quelle dieser Midraschstelle (j. Berach. 4 b, Schekal. 47a, Moed Kat. 83a) hat hierfür: דני עלה על לב דור — Ein tannaitisches Beispiel der Frage s. oben S. 61, Anm. 2.

תלה עליו הקב"ה, Pesikta 158a; מעלה עליו הקב"ה, Sch. tob. zu Ps. 1 (17); הוא מעלין, Tanch. B. וירא הולה עליו מעלין, Tanch. B. וירא הולה עליו העלין, Lev. r. c. 22 (6); Schir r. 7, s. — Gott selbst als redend eingeführt. מעלה אני עליכם, Pes. 48a, 155a; Lev. r. c. 29 Ende, 35 (7); Schir r. 6, 4; Exod. r. c. 25 Ende; Sch. tob zu Ps. 1 (17). — מעלה אני עליך — 102 אמור, Pes. 101a; Tanch. אני מעלה עליכם, ואני מעלה עליכם, Lev. r. c. 34 (13). — S. auch die Art. מבון, נימטריא.

Berach. 6a (Aschi): . . . מעלה עליו הכתוב כאלו; s. auch die Aussprüche Jochanans, Berach. 15a, Sota 12a.

עלְיון, das Obere, Vorhergehende; opp. אליון מתחתון משמע, s. oben Art. אין למדין עליון מתחתון. — Kerith. 22b: אין למדין עליון מתחתון. Hor. 8a (zu Lev. 4): וילמד משמע, bb: 'מרי, S. auch Art. משמע, משמע, יליף ע' מת'.

עמד על אנחיד על הברי תורה: Kal mit der Präp. על יער על יער אל אנחה אנחה: Rohir r. 1, 1: אנד על דברי תורה: Koh. r. 8, 17: אנד על דברי תורה אול מורה של תורה; Koh. r. 16: של מורה של מורה של תורה אנחר על דקדוקיה של עסקי פרה אדמה: Sch. tob zu Ps. 9 (2): אדמה ארמה: Pesikta 180b, Lev. r. 12, 10: בקש לעמוד על מתן שברן של מצוח Pesikta 180b, Lev. r. (2, 30 (3): אין אנו יכולין לעמוד על אופי של דור; j. Schekalim 45 d 66. – S. auch Art. סום.

ענין, Gegenstand, Inhalt des Bibeltextes, eines Bibelabschnittes; der Bibelabschnitt selbst. כענין שנאמר, Hinweis auf eine analoge, die Auslegung des in Rede stehenden Textes bekräftigende oder verdeutlichende Bibelstelle. Gen. r. c. 56 (10), 63 (4); Schir r. 4, 4. — Tanch. B. בראשית 40, 10, 9, 10, וארא 8, 25; Exod. r. c. 8 (2); Deut. r. c. 9 (3); Pes. r. 47a, 52a, 169a, 197a; Sch. tob zu Ps. 8 (2). — Koh. r. 7, 1 g. E.: אין הדברים אמורים אלא לענין נגל (der Tod Samuels wird in I Sam. 25, 1 nur in Beziehung auf Nabal berichtet, der trotz der allgemeinen Trauer Gastmähler veranstaltete). Pesikta 94b, Tanch. ראה 16, zu dem dreimal (Exod. 23, 19; 34, 26; Deut. 14, 21) stehenden Verbote, das Bocklein in der Milch seiner Mutter zu kochen: אחד לענינו ואחד לענין תורה וא' לע מעשרות. J. Kilajim 31b 61, zu Lev. 25, 2: ליידא וכי מה ענין - י.מילה כתיב ושבתה הארץ שבת לה' לעניין לא תעשה שני חד לה, Lev. r. c. 5 (4), zu Deut. 12, 19 und 20; 15 (6), zu Lev. 12, 2f. und 13, 2 ff.; ib., zu Num. 5, 10 und 12. Schir r. 1, 10, zu Num. 27, 1 ff. und V. 12 ff.; ib. 5, 15, zu Lev. 19, 20 f. und 23. Koh. וכי מה ענין זה אצל — 2.(עצר רחם und שאול) 16. אול Prov. 30, 16 וכי מה ענין זה אצל

Aus dem jerus. Talmud, ohne Beziehung auf Bibeltexte, Kilajim 31 b 56:
 לעניון סוכה ,לעי שכה , Sukka 52c 25: לעניון סוכה ,לעי שכה , 2 S. b. Berach.
 לענין שאול אצל רחם אלא לומר לך

לה, Lev. r. c. 15 (5), zu Lev. 12, 2ff. und 13, 2ff.; Exod. r. c. 20 (2), zu Exod. 17, 7 und 8; c. 30 (2), zu Exod. 20, 26 und 21, 1; Sch. tob zu Ps. 99 Ende: וכי מה ענין שמואל אצל משה ואהרון (zu Ps. 99, 6). — מה (ומה) ענין זה לזה (בא Exod. r. c. 31 (8), zu Exod. 22, 26 und 27; Tanch. תצא 3, zu Jerem. 17, 11 und 12. — מה ענין זה אצל (Ps. r. 151 b, zu Jes. 51, 12 und 13.1 — זה. Pes. r. 151 b, zu Jes. 51, 12 und 13.1 — זה. גענין הענין אור 13.1 und 13.1 — זה. Pes. r. 151 b, zu Jes. 51, 12 und 13.1 — זה. Pes. r. 151 b, zu Jes. 51, 12 und 13.1 — זה. צו הפסיק הענין הענ

J. Rosch Haschana 56c 3, zu Deut. 12, 5f.: אמ אינו ענין בעשה אם אינו ענין בלא תעשה; Megilla 73c 36, zu einem Halachasatze: אם אינו ענין בלא תעשה; Megilla 73c 36, zu einem Halachasatze: אינו ענין ללילה תניהו [ענין] ליום רבי לפר בענינו (daß der Baum der Erkenntnis, mit dessen Frucht das erste Menschenpaar sündigte, der Feigenbaum war, ist daraus zu entnehmen, daß im Zusammenhange damit der Feigenbaum — Gen. 3, 7 — genannt wird, dessen Blätter die Blöße der Schuldbewußten deckten).

ענינו של יום, die Festtagsperikope, s. oben Art. סָרַר. – Tanch. B. לך לך 10 (in der Erzählung von Eliezer b. Hyrkanos): סה כתיב — באיזה ענין היה דורש בזה הענין ויהי בימי . . - (Gen. 14) (was steht im vorhergehenden Abschnitte geschrieben).2 Gen. r. c. 39 (7), Hinweis von Gen. 12, 1 auf den vorhergehenden Vers 11, 32; c. 75 (10), von Gen. 32, 4 auf V. 3; c. 85 (1), von Gen. 38, 1 auf 37, 36. Lev. r. c. 1 (7), von Lev. 1, 1 auf Exod. 40 (das mehrfach wiederholte נאשר צוה ה' את משה c. 3 (4), von Lev. 2, 1 auf 1, 16; c. 15 (5), von Lev. 13, 2 auf 12, 2ff.; c. 21 (7), von Lev. 16, 3 auf V. 24; c. 29 (5), auch Pes. 152b, von Lev. 23, 24 auf V. 22. Pesikta 15b, von Exod. 30, 12 auf V. 10; 99a, von Deut. 14, 22 auf V. 21; 106a, von Exod. 19, 1 auf Ksp. 185; 148b, von Jes. 61, 10 auf V. 9; 159b, von Hosea 14, 2 auf V. 1. Viel häufiger ist diese in der Regel die Homilie (oder das Procemium) einleitende Formel in den Tanchuma-Midraschim! S. Tanch. B. יורא 39; אלך לך לך 24; לך לך 8, 16; יורא 20, 36; וירא שרה *2 Ende, 9; חולדות 15; וישלח 19, 24; וישלח 7, 20, *26; שרה 4, 13, 17, 21; וארא :3 וארא :11, 15 שמות :17 וינש :3 מקץ :19 או 13, 17, 21

¹ Zu Tann. Term. S. 141 sei nachgetragen der Plural. Bar j. Sabbah 13c 33: ארה מן הרבה מן הרבה קנינות הרבה מן התורה (ד. Tos. Sabb. 14, s, b. Sabbath 115 b; די שבתורה 2 S. oben Art. למעלה מן הענין: Gen. r. c. 62 (s): רבתיב למעלה.

³ Hier ist hinzugefügt: ברשה משכן. ⁴ Also innerhalb desselben Abschnitte
⁵ Hier ist hinzugefügt: לרשה יתרו. ⁶ Von hier ab wird bloß die Stellangegeben. Die Stellen in Tanch. B., in denen die Formel nicht den Absaleröffnet, sind mit Sternehen bezeichnet.

Ausschließlich den Tanchuma-Midraschim mit halachischen מנין? ממה שקרינו Introduktionen eigentümlich ist die Formel מנין? (oder שקראו) a, mit welcher der Prediger am Schluß des Procemiums auf den Perikopentext hinleitet und die Zuhörer an den verlesenen Pentateuchabschnitt erinnert. S. Tanch. B. ברא' 3, 12, 21, 26, 33; תו 1, 7, 13, 18, 22; לך לך לך 1, 6: וירא 1, 14, 16; וישלח ; 8 לך לך א. Tanch. A. וישלח ; 9; וישלח ; 12 ויצא ; 5; תולדות 5; ספר 5. Deut. r. 4 c. 1 (1), 1 (10), 1 (15), 1 (21); 2 (1), 2 (10), 2 (18); 3(1); 4(1); 5(1), 5(8), 5(12); 10(1); 11(1). Pesikta r. 5a, 15a, 26b, 32a, 40b, 47a, 56b, 57a, 94a, 126b, 136b, 144b, 165b, 166b, 175b. 179a. 189a. 192a. — Statt שקראו) hat diese Formel מעורע (שכתוב Tanch. B. ויצא 16; מקת 1; חקת 3; Deut. r. c. 7 (1); Pes. r. 142b. — מה כתיב בסוף הענין (s. Art. סוף). - Pes. r. 10a: שביל גדול הוא Pes. r. 27a: שביל גדול הוא אלא נבוא לענין (Selbstmahnung des Predigers, nicht vom eigentlichen Gegenstande abzuschweifen); ib. 150b: נכא לענין. — Exod. וכל אותו :5 צו .Tanch. וכן כל ענין שכתוב בפרשה הזו :5 Tanch וכל אותו הענין: dieselbe Abkürzungsformel ib. אקת 5, חקת 34, עקב 6; Tanch. A. איצא 12. — Aramäisch. Gen. r. c. 8 (1), nach Anführung von Ps. 148, 1: ורבגן ולא יעבור ז'; ib. c. 16 g. E.: ורבגן פתרין לה בכל עניינא. d. h. die Gelehrten legten ihrer Deduktion der noachidischen Gebote auch andere Verse des Abschnittes Zu Grunde. Lev. r. c. 34 (11), nach Anführung von Ps. 109, 6-18: וכוליה ענינא דמומורא – Koh. r. 2, 14 (als Deutung des Wortes עד שהחכם בראשו של ענין הוא יודע מה שיש בסופו :(בראשו

ענינא. Joma 5ab: אינה כל מילתא דכתיבא בהאי ענינא מילתא דלא כתיבא בהאי נכות ל Joma 5ab: ענינא פולא ניטיא דענינא: in bezug auf Exod. 28, vgl. mit Lev. 8. — Berach. 5a: מרישא דענינא, Ps. 149, 6 verwiesen auf V. 5. — Pesach. 6b (Papa's Bemerkung zu dem im

Hier geht noch voran: אטר הקב"ה קיימו מה שכתיב למעלה מן הענין. מרשת התרב"ה קיימו מה א מרוב למעלה מן הענין kann auch fehlen. 4 Statt שקרינו steht hier manchmal; שקרינן ebenso in Pes. r. 5 So die Londoner Haschr. (ed. Theodor, S. 56); zwei Handschriften bloß: מומר כל הפרשה כולו.

Namen Rabs auf Num. 9, 1, vgl. mit 1, 1, angewendeten Ausspruche: אין מוקרם ומאי וווחר בתורה לא אבון אלא בתרי ענייני אבל בחד עניינא מאי דמוקדם מוקדם ומאי וווחר בתורה לא אבון אלא בתרי ענייני אבל בחד עניינא מאי דמוקדם מוקדם ומאי .— Joma 63b (Raba): דקרא והכא מענייניה) דקרא והכא מענייניה), zur Ausgleichung des Widerspruches zwischen den Deutungen des Wortes 'חוד הוא בענייניה) ווווי לייניה וווי בענייניה מענייניה וווי בענייניה מענייניה מענייניה מענייניה מענייניה מענייניה בקרא והכא מענייניה בקרא והכא מענייניא בקרשים ארץ הפסים ארץ הפסים הענין בארא הפסים הענין בארא ווווי בארא בעניין דינא תנן 19b. — Berach. 44a: עניינא הפסים הענין הפסים הענין הפסים הענין בעניין הפסים הענין בעניין הפסים הענין בעניין בענין הענין העניין העניים הענייניה איניים העניים העניים

ענש, Kal: strafen. Lev. r. c. 33 (5), in bezug auf II Chr. 13, 20: ענשו הכתוב (Gott bestrafte ihn).

ענש של דבר Strafe. J. Kidduschin 65 c 5: ענש של דבר ; mit dieser Frage wird Jerem. 3, 3 mit V. 2 in Zusammenhang gesetzt.

Kerithoth 3b: א ענש אלא אם כן הוהיר (Subj. ist הכתוב זה).

עסק, Kal: sich beschäftigen (mit dem Studium). Lev. r. c. 15 (4): דני ור ישמעאל ברבי יוסי היו יושבים ועוסקים במגלת קינות ערב : 15 (4): ברבי יוסי היו יושבים ועוסקים במגלת קינות ערב ברבי ווסי היינו עסוקין בענין רוח אפינו משיח ה : Exod. r. c. 4, 20): אלו לא היינו עסוקין בענין רוח אפינו משיח ה : Exod. r. c. 19 (2), in der Paraphrase von Ps. 119, 80: אלר דוד רבון העולם כשאני ib.: אלא עשה לבי אחד (צוסק בחקיך לא יהא רשות ליצר הרע להציץ בי אלא עשה לבי אחד . — Nithpael. J. Chag. 77b 42: ישבו ברברי תורה בתמות למה נתעסקו בדברי תורה בתמות הכתוב לכתוב יחוסיהן

ארמח. J. Sanh. 28b 36: (Josua 6, 26) אישכחון עסיקין בהן קרייא (Josua 6, 26) אישכחון עסיקין בהן ועסקין בהרין קרייא (Jesikta 143a: (Jer. 3, 17) אישכחינון דהוו עסיקין בהרין (בהרין 1, 16 Anf., Esther r. Einl.: (Deut. 28, 49) אישכחינון דהוו עסיקין באורייתא בפסוקא (in j. Sukka 55b 20 dafür: אישכחין באורייתא בפסוקא (Jev. r. c. 10 Ende; (Jer. 3, 17) פסוקא עסיקין בהרין פסוקא (Jev. 3, 17) אישכחיה דהוה עסיקין בהרין נעסוק אנן בדידן.

In Pesikta 116a heißt es in bezug auf Jes. 66, 23: בעיים, d. h. dieser Bibelvers beschäftigt sich mit (spricht von) den Heiden.

 $^{^1}$ S, Tann. Term., S. 167. 2 S. auch Frensdorff, S. 10. 3 Vgl. Aboth IV, 10: הוי ממעם בעסק ואור מסיקנן 4 אנחנו 4

מכלל ררישא בששניהם מלוחין עסקינן. Besonders häufig ist die Frage: במאי s. Sabb. 30a, 51b, Pesach. 80a, Joma 52b, B. Mezia 12b.

Substantiv zum Vorigen. Den Tanchuma-Midraschim tümlich ist die Frage: ... של ... (ישקו (was hat ... zu tun, was bedeutet . .?). 1 Tanchuma B. בראש 16 (in bezug ומה עסקו של ה"י כאו :(Gen. 2, 4): ומה עסקו של ה"י כאו : מה (zur Sündflut); צו 2 (zu Lev. 6, 2): מה מה עסקו של :(עסקו של Addit. 10a (zu Jerem. 3, 19) מה עסקו של אהרו מה עיסקן :(Res. r. 36 b (zu Hoh. 7, 3): מה עיסקן של חטים; 45a (zu Hosea 2, 1): של חול הזה; 43a (zu מה עסקו :(47 b (zu Ps. 32, 9) מה עסקה של סגולה זו :(19, 5 cm בים מה עסקו ש: 171b (vom Schofar des Neujahres): ישה עסקו של שופר. ere Beispiele für dieses Substantiv in den Tanchuma-Mithim. Tanch. B. יתרו 16: Gott erschien Israel לפי כל עסק יעקב שאיחר כל כד בכל העסק :17 תולדות .ib. יעקב שאיחר כל כד בכל u (Gen. 27); ib. וישלח 8 (Eliphas, der Freund Hiobs, in bezug seinen Vater Esau): אין לי עסק עמו : ib. אין מו 21: אין אם יהיה אדם יש לו עסק אצל מלכות :2 תבוא .ib לאדם חשבון עם חברו או כל b. כיון שהגיע לפניו עסקן של בנות צלפחד: 6 מקץ. 2

Der Plural des Wortes mit vorgesetztem על bed.: in Anenheit, in Sachen. Pes. r. 11b (zu Gen. 48, 7): התחיל אומר עמק S. auch Art. עמק

Berach. 10 b (Levi), Paraphrase von אל הקיר (Jes. 38, 2): אל עסקי הקיר (על עסקי גר הוהרתי אתכם: (In der Predigt eines Galiläers): אל עסקי גר הוהרתי אתכם (על עסקי עס הוהרתי אתכם (על עסקי דם הוהרתי אתכם, ראשית בנהל Joma 22b (Mani), Paraphrase von בנהל מסקי נהל: (I Sam. 25, 20): על עסקי נהל עסקי דם הבא מן דע.

עקם, Piel: krümmen, einen Umweg machen, indem man s nicht direkt nennt. Lev. r. c. 26 (1), zu Genesis 7, 8 (איננה נ מצינו שעיקם הקב"ה ה' אותיות ולא הוציא דבר (הטמאה st. אשר לא מהורה הוא); ib., zu Gen. 7, 2 (אשר לא מהורה הוא) אשר לא להוציא דבר של נ אחר עיקם שתים ושלש תיבות בתורה כדי שלא להוציא דבר של נ מתו

עקר, Kal: entwurzeln, ausreißen. J. Gittin 45c מו: דבריהן אם אומר את כן (tannaitisch); עוקרין דברי

Jebam. 89 b: וכי בית דין מתנין לעקור דבר מן התורה. — Das Ithpeel des aram. Verbums, Jebam. 11 b (von der gänzlichen Beseitigung des buchstäblichen Sinnes des Bibeltextes durch die Auslegung): כיון ראיתעקר איעקר.

קקר קרא': Pesachim 78a, in bezug auf Deut. 12, 27: עקר קרא': לומרים הוא דכתיבי (diese Bibeltexte sind im Grunde hinsichtlich der Schlachtopfer geschrieben). — Chullin 118b: פְּיָקרא בי כתיבא יר אהכנסה כתיבא עיקרא כי כתיבא יר אהכנסה כתיבא. Joma 22b, in bezug auf I Sam. 11, 8, verglichen mit 15, 4: מעיקרא כתיב ויפקרם בבוק ולבסוף כתיב ויפקרם בטלאים: Megilla 16b, m Esra 2, 2, verglichen mit Nech. 7, 7. — Kethub. 52b: מעיקרא מאי דרוש ולבסוף היו מעיקרא משטע: Sota 13a: סבי שנא מעיקרא משטע: Deut. 22, 7: יומאי שנא לבסוף שני שניקרא משטע: Deut. 22, 7: יומאי שנא לבסוף שניקרא משטע: Joma 36b, in bezug auf das in Lev. 23, 22 nach einem Verbote (מעקרא משטע) stehende Gebot: חעוב מעיקרא משטע: אונה שניקרא משטע: אונה מעיקרא מעיקרא משטע: אונה מעיקרא מעיקרא מעיקרא משטע: אונה מעיקרא מעיק

ערב, Piel: vermengen. S. Art. אות.

ערך, Kal: ordnen. Das Part. Pass. ערך in Verbindung mit אלרגר jed. ein geordnetes, d. h. stets bereites, nicht erst durch besondere Forschung zu erlangendes Wissen. In einer tannaitischen Erzählung (Meïla 17a) sagt Matthia b. Charasch in bezug auf eine halachisch-exegetische Einzelheit, die Simon b. Jochai von Eleazar b. Jose überkommen hatte: אלפור עוך הוא בפיו של ר' אלעזר. Von einer halachischen Ansicht Akiba's sagt Jochanan (Menach. 88b): אלפור ערוך הוא בפיו של ר' עקיבא T. S. ferner Zebachim 19a (Ammi): אלפור ערוך הוא בפיו של י; ebenso Beza 34b (Nachman).

עשה, Kal: tun. Dem Tanchuma-Midrasch eigentümlich ist die Frage . מה עשה, mit der die Erzählung in der Paraphrase des biblischen Berichtes lebhafter gestaltet wird. So besonders ("was tat Gott"), s. Tanch. B. בראשית ב 2b, מה עשה הקב"ה 10, 24, יורא 11; s. auch במרבר 6. — Ib. מה עשה דור 13; וינש 8: וינש

י דבר ו", s. oben Art. בְּלְל. 2 So im En Jakob. Die späteren Ausgaben haben לימור statt א מי S. Dikd. Sofrim XV, 164. 4 An dieser Stelle blieb הלמור auch in den späteren Ausgaben. \$ S. Dikd. Sofrim z. St.

עשה und עשה לא תעשה und Verbot. Beispiele aus dem erus. Talmud. Sabbath 9b 56: אין עשה מלמר על לא תעשה Bik-נעובה 64a 40, Kidduschin 66b 24: (מבר) שבא שבא שבה שבא (שבוא בא). Berach. 3d letzte Zeile: עובר). אוו. לא תעשה ולא תעשה. אווי.

D ...

שנם, Kal: herabsetzen, verunglimpfen. J. Schebiith 36 b ss, Kidduschin 61 c ss (Midr. Sam. c. 15, Koh. r. 1, 4), zu Neh. 8, 17, 1 bezug auf Josua b. Nun und Nechemia (oder Esra): פגם הכתוב בשער שפני כבוד צדיקי בשער — Koh. r. 1, 4 zu Num. 6, 1: שפנם במן הכתוב — Jebamoth 13a 4s, zu Deut. 25, 9: על ידי שפנם בנא ויפול פנכ

קּנְם, Substantiv zum Vorigen. Außer dem letzten Beispiele es vorhergehenden Artikels s. Tanch. B. ייחי, eine anonyme controverse zu Gen. 49, 3: חד אמר לפנס וחד אמר לשנח.

Im bab. Talmud sind die beiden Ausdrücke אָשָּ und מְּשֶׁלָּ auf den Gechmacksinn angewendet; zur Bezeichnung dessen, was gut schmeckt, sagt man מותן מעם לפנם: S. Pesachim 44 b, ab. zara 67 b.

שפטר, Aphel, mit על verbunden: öffentlich über jemanden eine Leichenrede halten (s. oben Art. אפטרה). Als ein Schwestersohn Bar Kappara's starb, forderte man Jochanan auf: עול ואפטר עלוי אפטר עלוי אפטר שמעון וואפטר עלוי שמעון וואפטר עלוי אופטר שמעון וואפטר עלוי אופטר עלוי אופטר עלוי אופטר עלוי אופטר עלוי אופטר עלוי אופטר עלוי (s. auch j. Ab. zara 48c 49); אילא ואפטר עלוי (s. auch j. Ab. zara 48c 49); אילא ואפטר עלוי (s. auch j. Ab. zara 42c 39; עאל ר' ויוסי ואפטר עלוי (s. אלר ר' ויוסי ואפטר עלוי (lev. r. c. 20 (s) dasselbe ebräisch: עאל ר' וכאי ואספיר עליי (Lev. r. c. 20 (s) dasselbe ebräisch: עאל ר' וכאי ואספיר עליי (Pesikta 169b: עאל ר' וכאי ואספיר עליי (Pesikta 169b: עאל ר' וכאי ואספיר עליי ר' וכאי ואספיר עליי בוואר בו

ארש (Nom. act. zu פִּישׁ, einem aus ποιήτης gebildeten Verbum), Dichtung, Fiktion. Gen. r. c. 85 (2), daß nach Daniel 4, mit

[‡] In Kidduschin בשביל פלוני 2 Koh. r.: בשביל פלוני. Gleichedeutend mit dem tannaitischen גנאי, s. oben S. 33.

Übergehung Ewil Merodachs, des unmittelbaren Nachfolgers Nebukadnezzars, in Kap. 5 von Belschazzar erzählt wird, geschieht, שלא יאמרו דברי פיוטין הן כדי שידעו הכל שאמרו ברוח הקדש — Der Dichter heißt פייטגא, s. oben S. 7, Art. אלפא ביתא; s. ferner Let. r. c. 30 g. Anf., Schir r. 3, 6, als eines der rühmenden Epitheta des Tannaiten Eleazar b. Simeon: פייטן, פייטן, פייטן,

פיס Piel: überreden. Tanch. קרח 15 (zu Num. 16, 8–11): ל הדברים האלה פיים משה לקרח ואין אתה מוצא שהשיבו דבר Hithpael: sich überreden, überzeugen lassen. Pes. r. 144b: אין אתה למד למד y vielleicht aber muß mit Friedmann;

gelesen werden: להתפרנם.2

מופלג. S. oben, S. 142.

בלב, Peal: teilen. Das Partic. pass. (פַלִיג) wird entweder auf eine abweichende, widerstreitende Überlieferung, oder auf die Urheber der einander widerstreitenden Meinungen angewendet. I. J. Berach. 9 c 40: אשכח תני ופליג, s. unt. Art. שכח. — Kilajim 32 a 18, 20, 22, 24, 28: סתניתא פלינא על רב ; Schir r. 1, 1: מתניתא דר . . היא רבא פלינא על הרא שמעתא מתניתא אמרה . . ושמעתא אמרה (über das Nacheinander der salomonischen Schriften). Ruth t. 4, 7: תנינא פלינא :ר . ור' .. אמרו דבר אחד ר' יוסי בן חלפתא פליג אתלתיהון; Gen. r. c. 15 (1): פליני בה תרי אמוראי :Schir r. 4, 16 תרין אמוראי . Wenn von den Meinungen zweier Autoren gezeigt wird, daß sie einander nicht widerstreiten, lautet die Formel hierfür: (פלינין) בילא פליני s. Gen. r. c. 22 (5), 34 (9); Schir r. 1, 16; Koh. r. 4, 3; Echa T-1, 16 (מעשה ברואב); Pes. r. 62a, 76a, 202a.4 — Ithpeel.5 Pe יתפלנון ר"י ור' שמעון בן :ib. Z. 13: איתפלנון חוקיה ור' יוחגן . Vgl. Gen. r. c. 15 (7), 21 (7), 22 (3), 34 (9), 91 (3). - Koh r. 7, 19: על אילין חמשה לא אתפלנון (über die ersten fünf der al-Verfasser der Psalmen genannten Personen gibt es keinen Streit)

שפואל בר נחמני : ib. 7a מיפא וראי פלינא אמתניתין :B. Mezia 5a פלינא דר' שמואל בר נחמני : Berach. 41a פליני בה ר' אמי ור' יצחק : Berach. 41a פליני בה ר' אמי ור' אמי ותרווייהו : Moed Katon 10a פליני בה ר' יונתן וסבייא = שליני בה ר' חייא בר אבא ור' אמי ותרווייהו : Jebam. 16b פליני בה רבנין ותרווייהו משמיה דרבב"ח : Jebam. 16b פליני בה רבנן ותרווייהו משמיה דרבב"ח : Gabb. 36b פליני נמי ב . . . פליני בה : Challin 92b פליני בה :

— Sabb. 36 0: פרוני בה : Chullin 92 b: בי היכי דפרני ב . . פרוני במי בה : Chullin 92 b: . . . פרוני במי במאי קטיפלני . . . פרוני במי במאי קטיפלני . . . פרוני במי (worin sind sie geteilte≡ Meinung, worauf geht ihre Kontroverse zurück?), s. Berach. 4b, Sabbath 105 ≈

Pael: einen Unterschied machen. 1 Bechor. 33a: . . בפלינ רחמנא בין . . לבין.

פלט, Peal: entgehen. Eine Redensart des jerus. Talmuds autet: מדא (פלטה) אותר לא פלטה ("eins von zweien entgeht uch nicht"), ihr unterliegt einem Dilemma; s. Berach. 6a 38 (= Vazir 56a 15).

פּלְפֵּל (von פְּלְפֵּל Pfeffer), scharf disputieren.3 Sch. tob zu s. 1 (16): הדורה היא ומשובחת שמועתן של ר' יוחגן ור"ש בן לקיש שהן יושבין ומפלפלין ב.

Baba Mezia 85b (Simon b. Lakisch, als er das Grab Chija's nicht finden onnte): ממא הם ושלום לא פלפלתי בתורה כמותו Sabbath 31a (in einer Paraphrase aba's zu Jes. 33, 6, dem Worte הכמה entsprechend) מלפלת בחכמה.

פּלְפּוּל, Nom. act. zum Vorigen.⁴ J. Terum. 42d 40 (S. b. akisch): מפילפול חברייא שמעית דא.

Temura 14a (Abahu in bezug auf die nach dem Tode Moses vergessenen alachasätze): אף על פי כן החוירן עתניאל כן קנו מתוך פלפולו (Chullin 110a: אף על פי כן החוירן עתניאל בן קנו מתוך בלפולו של רי חי — Aramäisch. Erubin 67a: Schescheth zitterte am ganzen eibe בים הארוב היסרא (Chanina b. Chama): wenn die Thora rgessen werden sollte, מהררנא לה מפלפולי (מהררנא (מהרנא (מהרנא (מהררנא (מהררנא (מהררנא (מהרנא (מהרנא (מהרנא (מהרנא (מהרנא (מהררנא (מהרנא (מהרנא

מופנה Zum tannaitischen Terminus מופנה (was im Texte entbehrlich und rum den Zwecken der Interpretation offen gelassen ist) gehört die Aphelorm des Verbums. S. Nidda 23a ob.: אפנייה רחמנא; ib. 22b (zu Gen. 1, 27 und ז): אפניי מופנה; Bechor. 32a: למה ליה Bechor. 32a: לאפני

קנים מהא , Arten der Textauslegung. J. Sanh. 22a זו: פּנִים מה כדי שתהא ; so deutet Jannai den התורה נדרשת מ"ם פנים ממא ומ"ם פנים מה המורה נדרשת מ"ם פנים ממא ומ"ם פנים מה ; so deutet Jannai den ahlenwert (49) des Wortes ודגלו, Hoh. 2, 4. Vgl. Pes. r. 101a, ch. tob zu Ps. 12 (4). — Schir r. 2, 4 (Jizchak): התורה שנדרשת: Lev. r. c. 26 (1), Pesikta 31b, Sch. tob ib. (Levi): e Kinder in Davids Tagen . . . מ"ם פנים : esikta r. 58a (J. b. Pazzi, als Deutung des Wortes שבעתים s. 12, ז, mit 7², also 49): שהתורה נדרשת ארבעים ותשע פנים : Koh. 8, 1 (= Pes. r. 62b), Erklärung der Worte :ומי יודע פשר דבר Pes. r. 53a (von fünf Deutungen darüber, daß gerade Josua, ein Enkel

Josephs, Amalek, einen Enkel Esaus, bekämpfte, Exod. 17, 9): ז תנחומא בי רבי אומר כאן חמש פנים.

אפין, das aram. Äquivalent von פנים. J. Chagiga 78d 24 (in der Erzählung von den Schülern Akiba's, die in Liebe voneinander schieden, indem sie Jes. 5, 1 auslegten): הוון כולהון דרשין הדין הדין בע אפין שבע אפין בע אפין בע שבע אפין בבלע ה' ולא חמל ורבי הוה דריש עשרים וארבע אפין.

Nedarim 41a: חלה עשרי אפי הילכתא. — Berach. 4b (vom 119. Psalm, in dem jeder Buchstabe achtmal im Versanfange steht): דאתיא בתמניא אפי.

ססל, Kal: für unbrauchbar erklären; diffamieren. Im ersten Teile der S. 49, im Art. הוסיף, erwähnten Regel: כל מקום שנאמר ל מקום שנאמר את הראשונים, angewendet auf Gen. 2, 4 und 6, 9; s. Gen. r. c. 12 (3), 30 (3), Tanch. B. שמות 3, בשפטים 2, Exod. r. c. 1 g. Anf.; c. 30 g. Anf., Ruth r. 4, 18.

אנין אם הקנין, s. oben Art, הפסיק הענין, s. oben Art, הפסיק הענין, s. oben Art, און s. 150. — Aram. Aphel: einen Vers zerteilen. J. Chagiga 78a 48 (in bezug auf I Chron. 29, 21, Simon b. Lakisch): . . . הרין פסוקא . . . מאן דמפסיק ליה . . . מאן דקרי כוליה . . . מאן דקרי כוליה

PIDD, Bibelvers. Wenn in einem Bibelverse mehrere Dinge enthalten (oder durch Auslegung gefunden) sind, wird folgende Formel angewendet (gewöhnlich sind es drei Dinge): אחד בפסוף S. j. Berach. 11d 2; Taan. 65b 41; 68a 65, 74; Megilla 74b 46; Sanh. 28c 9; Lev. r. c. 35 Ende; Koh. r. 5, 10 Anf.; Pes. r. 200a — אחד בפסוף אחד בפסוף אחד (Gen. r. c. 44 (12), in Lev. r. c. 13 g. E.: אחד בפסוף אחד בסוף אחד בפסוף אחד בפס

¹ Zum Ausdrucke סכינא חריפא מפסקא (Menach. 74 a, Baba Bathra 111 b) s. Die Ag. d. pal. Am., S. 132.

כולן :Deut. r. c. 2 (25): כולן Deut. r. c. 2 (25): כולן שלשתן אמרו פסוק . — Drei Tradenten im Namen Levi's, שלשתן אמרו אחד Esth. r. 1, 1 Ende. — J. Erubin 26c 30: אחד פסוק על הוציא לו ספר תהלים הראה לו פסוק . . . : Lev. r. c. 16 (2): . . מכה כשם: Tanch. ומדלג מהלכה להלכה ומפסוק לפסוק: — Lev. r. c. 25 (2), zu Deut. 33, 18 (ולובלון אמר): לפיכך נקרא הפסוק על שמו (ולובלון אמר). – Pesikta 107a: 'זה שאמר הפ' פומר 9: תוריע, Tanch. לפי שהפ' אומר. Gen. r. c. 56 (5): . . בהר אלא ב . . . Tanch. שאין הפסוק מדבר אלא ב . . 1 Anf.: 10 Anf. הפסוק הזה מדבר בהרבה בני אדם (Prov. 28, 22); ib. תוריע (zu Habakkuk 1, 7): . . . הפסוק הראשון ובפרעה Tanch. פסוק זה פתח הוא לסינים: (עם Jos. 24, 19): סינים: Gen. r. c. 41 (7), zu Gen. 13, 10: הוה לשון ערוה לשון ערוה הוא בל הפ' הפ' הוה לשון ערוה הוא בל הפ' בל הפ' הוא בל הפ' הוא 6 (1), zu Koh. 2, 12: הפסוק הזה נאמר על שלמה ועל משה Sch. tob zu Ps. 55 (4), zu V. 19: רחל נאמר ; ib. zu Ps. 86 (8), zu V. 17: הוה הפסוק הוא ביעקב נאמר הפסוק הוה . Pes. r. 30b (zu Ps. 119, 105): הוה אמר הם הוה . — Ruth r. 2, 4 (zu Lev. 27, 44): die Männer der großen Versammlung הזה תפסוק על הפסוק . — Echa r. 1, 16 (zu Ps. 68, 23): האיר הקב"ה את עיניהם בפסוק הזה . - Gen. r. מתחיל : Schir r. 3, 3: כשהיה מגיע לפסוק הזה : Schir r. 3, 3: מתחיל קורא והולך עד שהניע לפי הוה; j. Moed Kat 83b 46, Ruth r. Einl. (in der Paraphrase zu Jerem. 36, 23): כיון שהגיע לפסוק החמישי (nämlich Echa 1, 5). - Besonders in den Tanchuma-Midraschim wird häufig angegeben, wer einen bestimmten Vers (zumeist aus den Hagiographen) gesagt hat, welcher biblischen Person er in den Mund zu legen ist; zuweilen ist die Form der Frage an-מי אמר הפסוק :(צע Hiob 29, 19 מי אמר הפסוק מי אמר הפסוק ו 13 (צע Hiob 29, 19) מי . . . דוד אמרו :(zu Ps. 55, 19) ויצא ;הוה איוב אמרו על עצכוו יבשעה; ib. 23 (zu Ps. 142, 6), ebenso; אורא 6 (zu Ps. 24, 7): מי . . . אליהוא אמרו :(zu Hiob 37, 1): אחרי ;מי . . שלמה אמרו ; הפסוק הזה מי אמרו מלאכי אמרו :(zu Mal. 1, 2): הרוכדה מי אמרו מלאכי אמרו - Tanch. תורים (zu Hiob 29, 2): אמור ; הפ' הזה איוב אמרו (zu Hiob 29, 2): חורים דוד אמר הם' :(Pes. r. 196a (zu Ps. 119, 62): 'פה אמר דוד הם' הזדה דה אמר הם המר הם הזה : Exod. r. c. 8 Anf. (zu Ps. 24, 7): הזה אמר הם אמר הם ; Sch. tob zu Ps. 6 (9), zu V. 7: עליו אמר הפ' עליו ; Tanch. דוד עצמו אמר הפ' עליו (zu Dan. 9, 7): הוה אמרו הפ' הוה . — Echa r. 1, 17 מי אמר הפסוק הוה מי שאין לפניו לא אכילה : מי ולא שינה; ib. Prooem. 2 g. E. (zu Hosea 7, 13): ולא שינה מי .Hiob 31, 14: מי .Exod. r. c. 17 (4), zu Hiob 31, 14:

אמר ליה מה אמרת עלוי אמר פסוק פלן בתר פלן :S. Koh. r. 10, 5: אמר ליה מה אמרת עלוי אמר פסוק פלן

הפי הוה שר העולם אמרו; Schir r. 2, 1 zur St.: הפי הוה שר העולם אמרו

Aram. פְּסוקא. S. Art. עסק, סוף, עסק. — Echa r. 1, 16, in der Erzählung von Mirjam bath Tanchum und ihren sieben Märtyrersöhnen: הוציא החמישי ואמר גם הוא פסוקיה.

Plural. Echa r. 3, 1 (vom 3. Kap. der Klagelieder): הוא פסוקים אחלה הלתא פסוקים; ib. 3, 19, s. S. 6, Art. אית. — Gen. r. c. 36 (8), vgl. j. Megilla 74d 49, zu Neh. 8, s: ייבינו במקרא אלו ראשי הפסוקים (die Versanfänge). 3

Megilla 12b, zu Esther 1, 14 (Levi): מכל פסוק זה על שום קרבנות נאמר Berach. 41a und Par., zu Deut. 8, 8: בל הפסוק כולו לשיעורין נאמר. B. Bathra 8a, זע בל הפסוק כולו לשיעורין נאמר. B. Bathra 8a, זע השנים ונפל בל Berach. 57b: השנים ונפל הוס השניה. — Berach. 57b: השנים ונפל הוס הרי זו נכואה קטנה ("wem beim Aufstehen des Morgens ein Bibelven in den Mund kommt, dem kann das als eine kleine Prophetie gelten"). — Plur. Megilla 3a, Nedar. 37b, zu Neh. 8, 8: שום שכל אלו הפסוקים.

Aram. Taanith 27 b, Megilla 22a: כל פסוקא דלא פסקיה משה רבינו אנו לא (außer der überlieferten — auf Moses zurückgehenden — Versabteilung darf kein Vers abgeteilt werden). Kidd. 30a (zu Exod. 19, 9): סקרבא פסקי ליה בתלתא פסוקי - Schebuoth 16b: בתלתא בתלתא בתלתא פסוקי - Berach, 5at דרחמי בסוקא דרחמי 5, z. B. Psalm 31, 6. - Taanith 9a. Jochanan fragt den Sohn Simon b. Lakischs (ein Schulkind): אימא לי פסוקיך; er gibt als Antwort: Deut. 14, 22. Ein anderes Mal (ib.) richtet Jochanan dieselbe Aufforderung an den Knaben und erhält zur Antwort: Prov. 19, 3,6 - Von Jochanan wird erzählt (Chullin 95 b), daß er Samuels, des babylonischen Schulhauptes, Tod dadurch erfuhr, daß er ein Schulkind fragte: לי פסוקיך und zur Antwort erhielt: I Sam. 28, 3. Auch der bab. Amora Schescheth bekam einen bedeutsamen Wink, als ihm ein Schulkind auf die Frage nach seinem Bibelverse II Sam. 2,21 rezitierte (Gittin 68a). In der Erzählung über Elischa b. Abuja (Acher) und seinen Schüler Meir? (Chagiga 15ab) gehen sie - in dreizehn Synagogenvon Schule zu Schule, und in jeder Schule rezitiert das von Acher nach seinem Verse befragte Kind irgend einen Bibelvers, der auf die Unsühnbarkeit der Schuld Achers hinweist, und zwar sind es folgende Verse: Jes. 48, 22; Jer. 2, 13; ib. 4, 30; Ps. 50, 16. Die übrigen Verse sind nicht mitgeteilt, aber es heldt: כולתו פסקו ליה כי האי נוונא

Außerhalb des babyl. Talmud findet sich der Ausdruck nur in der Sage über Mordechai und Haman (Esther r. 3, 1). Mordechai holt drei aus der Schule kommende Kinder ein und

¹ S. b. Jebam. 16b, zu Ps. 37, 25 (Jonathan): מקרא העולם אמרו (Bebenso Chullin 60a (Chanina b. Papa), zu Ps. 104, 31. בין בפורש מן הפסוק (S. Tann. Term. S. 152, Anm. 4), Tanch. A. בין נפליאל אומר התינוקות מתקינין להן ראשי פסוקיהן לאור הנר (Babb. 3 b 70: בין נפליאל אומר התינוקות מתקינין להן ראשי

Ebenso Berach. 12 b: כל פרשה רבינו פסקינן.
 Münchener Handschrift: מסוקי דרחמי
 G S. Dikd. Sofrim z. St.
 Die Erzählung hat rein babylonischen Charakter, ist aber einer echten Baraitha angehängt.

befragt das erste: פסוקיך. Er erhält zur Antwort Prov. 3, 25. Das zweite Kind gibt dann ungefragt seinen Vers an (Jes. 8, 10) mit den Worten: אני קריתי היום ובוה הפסוק עמדתי מבית הספר; אני קריתי היום ובוה הפסוק עמדתי מבית הספר seinen Vers an: Jes. 46, 4. Mordechai freut sich über diese Bibelverse als Heilsbotschaften (בשורות מובות שבשרוני) angesichts des von Haman drohenden Unheils. Aus der Antwort des zweiten Kindes kann man entnehmen, daß die Schulkinder den letzten Vers, den sie an dem betreffenden Tage in der Schule gelesen hatten, ihren Vers nannten.

פְּסְקָא, Entscheidung. Kethub. 76 b, Nedar. 36 b, 39 a, 102 b: אָסָאָא. — 3. Bathra 130 a: פסקא דרינא.

פְּסֵיק (Pesik, פַסיק). Exod. r. (פסיק (Pesik, Poop). Exod. r. 2 g. E. (zu den vier analogen Stellen: Gen. 22, 11; ib. 46, 2; Sam. 3, 10; Exod. 3, 4): אתה מוצא באברהם אברהם יש בו פסק יעקב (משה משה אין בו פסין 1.1יעקב יש בו פסק שמואל שמואל יש בו פסק אבל משה משה אין בו פסי

Plural. Megilla 3a, zu Neh. 8, 8: ויבינו במקרא אלו פסקי מעמים, die Trennung er sinngemäßen Teile eines Bibelverses; vgl. Nedarim 37 b: פיסוק מעמים.

פרט, Kal: einzeln hervorheben, spezifizieren. Tanch. B. ועד כאן פרט לך הכתוב (in bezug auf I Chron. 3, 10–24): ועד כאן פרט לך הכתוב. Pes. r. 58a (zu Lev. 11, 4–8): ושורט כל אחד ואחד בפני עצטו ; ib. 2a (in bezug auf die Psalmverse, in denen die einzelnen Körperile Gottes Lob verkünden): וחוור ופורט.

כל מקום שנאמר לא: Pesachim 21b (Abahu), in bezug auf Deut. 14, 21: כל מקום שנאמר לא: . . . אהד איסור אכילה ואחד איסור הנאה במשמע עד שיפרוט לך הכתוב כדרך שפי אכל אהד איסור אכילה ואחד איסור הנאה במשמע עד שיפרוט לך הכתוב כדרך שפי הכל היו בכלל (Deut. 24, 4) אחרי אשר הוטמאה :Deut. 24, 4)

י Vereinzelt ist תכל הפסקום, ככל הפרשיות, wofür in dem Tanch. der iheren Ausgaben steht: בכל הפרשיות. 2 In j. Orla 62d 16, wo Abahu n Ausspruch im Namen Eleazars lehrt, lautet er so: . . . לא תאכל לא תאכל לא תאכל הא לא האכל האיסור לא האכל האיסור אכילה עד שיבוא הכתוב ויפרש לך כשם שפירש לך באבר את תופס איסור הנייה כאיסור אכילה עד שיבוא הכתוב ויפרש לך כשם שפירש לך באבר החי ובנב החי ובנב החי ובנב אמר באבר, Terminologie II.

משפים לך הכתוב (Num. 5, 13) גבי אשת ישראל והיא לא נתפשה אסורה הא נתפשה מותרת מספרם לך הכתוב (המיםא קיימא קיימא

פרקם, Peal: einwenden (eig.: zerbröckeln, zerreiben). Nedarim 51 a, in der Erzählung über Jehuda I und Bar Kappara; dieser fragt den Patriarchen, was in Lev. 20, 13 הועבה bedeute, erhebt aber gegen alle Erklärungsversuche desselben Einwände: בל דאמר ליה רבי רהכין הוא הועבה פרכה בר קפרא — Eine ständig mit dem Namen R. Achai's verknüpfte Anwendung des Wortes bietet das oft zu findende פרכיה, Kethub. 47 a, Kidd. 13 a, Scheb. 41 b, Zebach. 102 b, Bechor. 6 a, Chullin 65 b, Nidda 33 a. — Sota 30 a: ולא פרכיה, לייניון לחשבר, Kerith. 5 a: מאיכא למיפרן בא הוחווויני in der Formel: איכא למיפרן; s. Berach. 21 a, 35 a, Sabbath 28 a, 64 a, Sota 30 a, B. Kamma 5 b.

פרכא) (פירכא), Einwand. Pesach. 68b, Chullin 85a: אית ליה פירכא; Kerith. 4a: אית להון פ' אית להון פ' אית להון פ' B. Bathra אית להון פ' לבר מ' לבר מ' לבר מ' לפקא. B. Bathra 130b: 'סעיקרא דרינא פירכא (Chullin 114a: ביר פ' למה לך Chullin 76b (Raba): אהדורי אפירכי למה לך. wozu suchst du Einwände.

לבות הואר הואר pflegen, versehen, versorgen. Ganz eigentümlich ist die übertragene Bedeutung dieses Verbums in Exod. r. c. 44 Anf. wo der Kompilator des Midraschwerkes dem Redner, der die Parallelen zwischen Israel und dem Weinstocke vortragen will, die Vorschrift erteilt: . . ב אותן הרעות האמורות בו . ב אותן הרעות החשונה כל אותן הרעות החשונה ושלי bloß die eine am Schlusse zu bietende Parallele ist angegeben, die anderen (s. Lev. r. c. 36, Midr. Sam. c. 16) sind der Kürze wegen ausgelassen. — So findet sich der Ausdruck nur noch in Pes. rabbathi. Das erste Prooemium des ersten Abschnittes (1b), mit dem Texte Ps. 42, 2 wird nur begonnen, um für das Übrige auf einen andern Abschnitt zu verweisen: ואתר מפרנם בפתח הזה השימה בתחלת פ אחרי מות

Ferner: ממה פירש [לך] בנבילה. Antwort: Deut. 14, 21. Diese Lesung (שרט stall פרט) scheint die ursprüngliche zu sein.

¹ Statt DN 1. DDN.

Abschnitte, im Procemium mit dem Texte Hoh. 3, 11: ומפרנסו S. auch oben Art. פים. 1.

DDD. kundtun, offenkundig machen. Pesikta 24a (vgl. Pes. אלא מן הצד :Gen. 35, 8: הכתובים לא פירסמו מיתתה אלא מן הצד ; Gen. c. 76 (7), tann.: לא פירסמו הכתוב. Schir r. 4, 12 zu Lev. 24, 11: ופרסמה הכת (dasselbe Tanch. בלק 25); Tanch. B. יפרסמה הכת ברם 10, 15: פירסמו - Gen. r. c. 65 (1), Lev. r. c. 13 E.: zu leut. 14, s und Ps. 80, 14 (חויר als Typus Roms): מכל הנביאים לא פירסמוה אלא שנים משה ואנ Schir r. 4, 11 Anf. zu Hoh. 4, 11 (wo e Prophetinnen Israels gemeint sind): ובא שלמה ופירסמן, Тb., Zach. 14, 5 ("alle Heiligen" sind die Propheten, deren pronetische Reden unbekannt geblieben sind): לעתיד לבוא הקב"ה וכבר :Lev. r. c. 32 Anf., zu Lev. 25, 14: וכבר והוא מפרסמו :Tanch. B. ויקהל 11, zu Exod. 37, 1: פירסמן על ידי מע ולא פרסמתי לבאי עולם :(Gott spricht). בכל פו ימה היה האילן שאכל ממנו אדם הראד ib. ארא 5. Paraphrase zu xod. 6, 3: אות מפורש הוא ברסמתי להם אם מפורש הוא .- Nithpael. Schir r. וו Ruth r. 1, ויקהל ,Tanch ולמה לא נתפרסמה נבואתו : Tanch ויקהל ,Exod. c. 48: ומכולם לא נתפרסם אלא בצלאל.

PD, Pael: eine Schwierigkeit lösen, einen Einwand beheben, widerlegen. bbath 33b, Pinchas b. Jair löste jede Schwierigkeit, die Simon b. Jochai fwarf, mit zwölf Lösungen (runde Zahl): הוה מקשי ר"ש בן יותי קושיא הוה מקשי מפרק ליה ר' פינחס בן יאיר תריסר פיר בר Baba Mezia 84a, Jochanan erzählt: בר Wenn לקישא כי הוה אמינא מילתא הוה מקשי ליה כ"ד קשייתא ומפריקנא ליה כ"ד פיר die Frage aufwerfende auch die Lösung gibt, heißt es: הוא מותיב והוא מפרק . Erubin 91a, Jebam. 20b, Kidd. 26a, B. Bathra 129b. — Makkoth 11b: הא מקשי ליה מפרק ליה: Berach. 27b: הא מקשי ליה מפרק ליה: דע לפירוקי קות. — Ithpael. B. Kamma

פרוקא, Nom. act. zum Vorigen. Außer den im vorigen Artikel gebrachten ispielen (für den Plural) s. B. Kamma 117a; אמר להו האי קושיא והאי קושיא הרי זירא ובפירוקא דאביי פליני נולי. Jebam. 79b; לר' זירא ובפירוקא דאביי פליני נוליגון פירוקא והאי פירו (Raba's Lösung des von Joseph erhobenen Einndes ist in bezug auf R. Eliesers Ausspruch selbst ein Einwand).

Eine ähnliche Verwendung des Verbums ist schon tannaitisch bezeugt. die Baraitha B. Bathra 14a: פירנסתה ארון לארכו צא ופרנס ארון ליחבו. פירנסתה ארון לארכו צא ופרנס ארון ליחבו. Esther r. 1, 9 (Ausspruch des Tannaiten Josua b. Karcha): מה ראה הכתוב An den letzten zwei Stellen steht של וש

Ausdruck: ראשי פרקים יראשי פרקים אואר, j. Sukka 54a 7.1 — Schocher tob zu Ps td מי שהוא קורא שני פרקים שחרית ושני פרקים ערבית קיים ולילה td מי שהוא קורא שני פרקים שחרית ושני פרקים ערבית קיים ולילה In diesem den Namen des Tannaiten Bar Kappara tragenden Ausspruche wird — nach den Verhältnissen der nachtalmudischen Zeit — vom Lesen der Mischnaabschnitte gesprochen. Im Talmud, Menachoth 99 a, heißt es in der entsprechenden These Ammi's: אפילו לא שנה אדם אלא פרק אחדול שורית ופרק אחד ערבית פרקיה אחד ערבית פרקיה אחד ערבית ופרק אחד ערבית אחד ערבית אחד ערבית אחד ערבית אחד ערבית פרקיה אחד ערבית אח

Nedarim 82a (vom XI. Kap. des Traktates Nedarim): מינה פרקין רי יוסי ("unser Abschnitt", d. h. der vorliegende Abschnitt); Jebam. 9a unt.: אוא ("unser Abschnitt", d. h. der vorliegende Abschnitt); Jebam. 9a unt.: ייסי ("unser Abschnitt", Zebach. 15a: אורן פרקין בפאר (im nächstfolgenden Abschnitt, Zebach. II); Sanh. 52b: און באירן פרקין בי עם (עוד און באיר). עסוף פרקין בספרא דבי רב רב רב וווי (שור בי רב בי רב וווי פרקין בספרא דבי רב רב וווי פרקין בספרא דבי רב וווי פרקין בספרא דבי רב וווי פרקין (d. i. Tosefta Sabb. VII). — In der Bed. Psalm. Pesachim וויסי פירקא היש פירקא (שור הללויה in der Psalmen.

ארקא, der öffentliche Lehrvortrag für das ungelehrte Publikum. Chulin 15a. Wenn Rab lehrte, lehrte er in einer gewissen halachischen Frage nach der Ansicht Meirs, aber im öffentlichen Lehrvortrage trug er die Ansicht Jehuda b. Ilai's vor: רויש בפירקא דריש כר' יהודה משום עמי הארץ. — Pesachim 50a. ורשינן לה בפירקא :auch Nedarim 23 b unt.; Taan. 26 b; אבר רבא למידרשה בפירקא וישנא ליה משמך : Sanh. 102b; מר כר רב אשי כי הוה דריש בפירקא בפירקא (Aschi). Von Jochanan: נפק דרשה בפירקא, Joma 84a, Ab. zara 28a. Die öffentlichen Lehrvorträge der einzelnen Amoräer werden so bezeichnet: היקיה דרב , B. Mezia 64 a; פירקיה דרב יהודה, Sabbath 148 a; ebenso die der Amoräer Hums (Jebam. 64 b), Chisda (Kidd. 25a), Schescheth (Erubin 65 b), Nachman b. Jakob (Jebam. 66b), Raba (Erubin 44b), Abaji (Rosch Hasch, 24b), Pinchas b. Ammi (Pesachim 100a). - Jochanan berichtet, Sanh. 38b, wie der öffentliche Lehr-עסדנדמן Meirs beschaffen war: מאיר בפירקיה הוה דריש תילתא שמעתא ביים ר' מאיר בפירקיה הוה דריש היים או מירקיה דר' יעקב שמיע לי :S. auch noch Chagiga 5b . חילתא אנדתא ותילתא מתלי Berach. 28b: וכולהון רבנן אתו לפירקא; Joma 78a: אפירקא ; Berach. 30a: נפקו לפירקא; Sabbath 56b (Joseph): חוי יתיבנא בפירקא; Berach, 6b: אורא דפירקא ביהמא — Plural. Erubin 36b: מותיב פירקי, ein Gelehrter, der öffentliche Lehrvorträge hält (eig. "sitzen läßt", da das Publikum saß); Kethub. 62a: "PTE " die regelmäßigen Hörer der Lehrvorträge.3

עני מסרין: 2 S. Berach. 27 b ob., Abdan (אמרין: אבין איני פרקים לי האשי פרקים בי אבין אבין: 2 S. Berach. 27 b ob., Abdan (אמרין: אמרן: 2 S. Berach. 27 b ob., Abdan (אמרות הערות העדות העדות הערות העדות הע

פרש, Piel. I. Wenn das Subjekt die Bibel oder der biblische Autor (bez. Gott) ist, bed. das Verbum: deutlich, bestimmt aussprechen. Besonders findet es sich so bei Zitaten aus den Hagiographen und den Propheten, durch welche andere Bibelstellen verdeutlicht werden oder irgend ein Gedanke deutlich ansgedrückt wird. Aus den Psalmen: Schir r. 1, 14 (= Koh. r. 4,6), zu Lev. 16, 13 (זכסה), erklärt durch Ps. 85, 3 (בסית): הכסוי הוה אין אנו יודעין מה הוא עד שבא דוד ופירש; Pesikta 157b, zu Ps. 69, 14; ובא דוד ופירש. Koh. r. 6, 12 (כצל עובר) zu Ps. 144, 4 (כצל עובר): ודוד פ' : Deut. r. c. 2 (26): Ps. 106, 44, zu Deut. 4, 30: בא דוד ופירש ib. c, 7 (5): Ps. 121, 6, zu Deut. 28, 6; Pes. r. 144a, Ps. 137, 1: מפרשה : Sch. tob zu Ps. 119 (1): מפרשה (Ps. 18, 24). - Aus den salomonischen Schriften: j. B. Mezia c. V Ende (10d), Sch. tob zur St.: Prov. 24, 11 (וממים), zu Ps. 15, 5 (ימום), בא שלמה ופידט; ebenso Pesikta 147a, 194a, Schir r. z. St., Pes. r. 202b; Hoh. 1, 4 (בו zeigt, daß בו Ps. 118, 24, sich auf Gott und micht auf den Tag bezieht); Schir r. 4, 10; 4, 11; Koh. r. 7, 1; Sch. tob zu Ps. 19 (16): Hoh. 2, 3 (חמרתי), zu Ps. 19, 11 (הנחמרים); Koh. r. 1, 2 Anf.: Koh. 1, 2 zu Ps. 144, 4 (או) דוד אמר דבר אחד ולא) ושלמה); Deut. r. c. 9 Ende: Hoh. 8, 6 (פירשו ופירשו שלמה בני (מפרשה); Deut. r. c. 1 (9): Prov. 24, 25 (שכן שלמה מפרש). י - Aus Hiob. Tanch. B. מעשה דור המבול פרשו איוב (Hiob 24, 2ff.); Deut. r. c. 9 g. Ende: Hiob 30, 25 (לפיכך א' מפרשה). Gen. r. c. אלו .ib. אלו לא בא איוב לעולם אלא לפרש לנו מעשה המבול דיו :(1) 26 לא בא אליהוא אלא לפרש לנו מעשה ירידת הנשמים דיו (Hiob 37). — Die Propheten. Sch. tob zu Ps. 107 (1); Jes. 35, 10 (וכן ישעיה (מפרט); Gen. r. c. 37 (2), Simon b. Lakisch sagt zu Gen. 10, 6: (Ezech. 30, 5) היינו סבורים שנתבלעה משפחתו של פום בא יחוקאל ופירש: בא מיכה המורשתי ופסק — ופרש .1 (- 1. ברכה 3: Micha 5, 14 (- 1. ברכה , wofür Pesikta 200b: עד שבא מיכה המורשתי ופירשה. — Tanch. כי תשא 20 Ende: Jes. 40, 10 (שכן הנביא מפרש ואומר); Sch. tob zu Ps. 80 (6); Jes. 21. ולמה לא פירש הנכיא). — Sch. tob zu Ps. 90 (10): Ps. 90. 2: אין אנו יודעים אם הקב"ה מעונו של עולם או העולם . מעונו של מקום עד שבא משה ופירש ה מעון. Pes. r. 197b: Exod. 11, 4 (vgl. mit V. 1, wo keine Zeitangabe steht): הלך משה ופירש משלו . — Tanch. לא פירש הקב"ה שכר מצות שבתורה :. Pes. r. 167a, zu Gen. 2, 17: שלא פירש לו אם יום משלו אם יום משל הקב"ה. – Midr. Samuel c. 25 (2), zu II Sam. 1: מפני מה לא פירשו כתובים אלא שלא פרשו :. 24 E. נה .Tanch. B. כמה חללים נפלו בהר הנלבוי

¹ Nachtrag zu Tann. Term. S. 155: Sd 83b 36: בא שלמה ופירש.

הכתובים הכתובה Das hinzudenkende Subjekt ist הכתובים in folgenden Sätzen: j. R. Hasch. 56a 52: פירש פירש; Kilajim 26d 50 (zu Deut. 22, 11): פירש כבגדים; Gen. r. c. 1 (6): Gen. 1, 1, verdeutlicht in Jes. 40, 22: . . ולא פירש איכן פירש להלן . .

Nithpael. Tanch. B. תולדות 19, zu I Kön. 19, is (nach Richter 6, 36f): נתפרשו בימי גדעון אותן שנתפרשו בימי גדעון 19, ib. ואלו הן נתפרשות נתפרשו (Hiob 2, 11); Lev. r. c. 6 (6): שמותם אביו נביא ובן נביא אעפ שנתנה תורה בהר סיני לא Schir r. 2, 3: אעפ שנתנה תורה בהר סיני לא ...

מתם. S. Art. מתם. Fernere Beispiele. Schir r. 4, 12: מה שמות ביואלה שמות (Ez dus 25, 3ff.); ib.: שמפורש ביואלה שמות (Ez 16, 10ff.). — Ruth r. 1, 1 Ende: בפני עצמו בפני עצמו ואחד מפורש בפני עצמו בפני עצמו בפני עצמו ib. zu Ps. 103 (3): מן הפסוקין לך לך לך לך ב- Tanch. A. בשכן הוא מפורש על ידי יחוקאל ; ib. יורא ווירא 10: וירא מפורשין המפורשין; ib. יורא הוא יורא ווירא המפורשין.

angehört; aber Abin tat es. — Gen. r. c. 29 (4), in bezug auf eine Kontroverse zu Gen. 6, 8 zwischen Jochanan, Simon b. Lakisch und den Gelehrten: רבי הונא ורבי פינחס לא מפרשין רבי חנין; ebenso Gen. r. c. 31 (11) in bezug auf eine Kontroverse zu Gen. 6, 16 zwischen Abba b. Kahana und Levi. 1

Den Ithpael von פרש s. unten, Art. הוב

I, Erubin 21a, zu Ps. 119, 96, Hiob 11, 9, Ezech. 2. 10, Zach. 5, 2: זה אמרו דוד ולא פירשו אמרו איוב ולא פירשו אמרו יחוקאל ולא פירשו עד שבא זכריה זה אמרו דוד ולא פירשו אמרו איוב ולא פירשו אמרו ופירשו ; Baba Bathra 10b zu Ps. 112, 9 (Abahu): שאלו את שלמה עד היכן. Baba Mezia 47b. Baba Mezia 47b. Baba Mezia 47b. CS. b. Lakisch, zu Lev. 25, 14, דאור מו מפורשת מן התורה מפורשת מן התורה (מיר, 14, 15, 14, 15). אייכא מילי דמפרשן ואיכא מילי דמסתמן (s. oben Art. אורייתא מיפרשא מילתא דנביאי איכא מילי דמפרשן ואיכא מילי דמסתמן; Berach. 12b, zu Num. 13, 37—41; הני תלת מפרשן (drei Dinge sind deutlich ausgesprochen in diesem Abschnitte: die Verpflichtung der Geboteübung, V. 39, die Schaufäden, V. 38, der Auszug aus Ägypten, V. 41).

י S. Die Ag. d. pal. Amor. II, 340, 1. 2 S. ib. I, 556, 1. 3 S. Dikd. Sofrim z. St. Eine Hdschr. hat: פרוש, Hs. München; פרוש; die Ausgaben: רבי פריש.

ספרש האי דפתח ברישא "Nedarim 2b. הפריש מילי התינוקת קמפרש נמי מילי רתינוק (ib. und 3a noch andere Beispiele); Nazir 2a.

II B. Erklärung von Traditionssätzen durch Amoräer. Chullin 98a: שני נדולי הדור לא פירשו את הדבר ; Gittin 23b: את הדבר הדור לא פירשו את הדבר ; Bechor. 22a: שני נדולי הדור פירשו את הדבר ; ib.; שמעתי ואין לי לפרש ; sabbath 20b: כי אתא רבין פירשה משמיה דר' יוחנן ; B. Bathra 56a: פירש ; Sabbath 130b (Abaji): אומי קלוש ; Baba Bathra 155a: Baba Bathra 155a: האי מילתא אמרה ר' זירא ולא פירשה עד דאתא רבה בר אבוה ופירשה רי מעמא דחנא דידן ; Sota 19a: עד דמפרשת לי להא מילתא (Rab erklärt ein Mischnawort); Chullin 57a: איבא שמעתתיה דרב ; Baba Kamma 56b: איבא דמפרשי הכי ib. 106a: איבא דמפרשי הכי

Mit der Formel . . . מיניה מיניה ליה gibt ein Amora an, dall er irgend einen Lehrsatz, der dann im Wortlaute folgt, von dessen Urheber selbst ausdrücklich vernommen habe. Die Formel bedeutet: Mir wurde der Ausspruch deutlich ausgesprochen (מתפרשת oder מפורשת) von seiten N.'s. Gewöhnlich wird diese Art der Anführung angewendet, wo es gilt, eine ungenaue oder unrichtige Form, in der der betreffende Lehrsatz tradiert wurde, zu berichtigen. Mit dieser Formel werden tradiert Aussprüche der palästinensischen Amoräer: Josua b. Levi, durch Jizchak b. Nachmani (Berach, 34 b. Chullin 45 al. Jochanan, durch Abahu (Kethub. 54b, Gittin 87a), Jakob (Erubin 80a, B. Kamma 94 b), Simon b. Abba (Gittin 78 b); Jose b. Chanina, durch Abahu (Sabb. 94b, Baba Mezia 105a); Chija b. Abba, durch Jirmeja (Megilla 4s). Ferner Aussprüche der babylonischen Amoräer: Samuel, durch Mar Ukba (Erubin 81 a, Baba Kamma 112b), Anan (Erubin 95 a, Moed Katon 18 a, Kethub. 54a, 89a, Baba Mezia 51b, B. Bathra 38b, Chullin 38a); Jehuda b. Jechezkel, durch seinen Sohn Jizchak (Erubin 80 b, 97a), Zeïra (Jebam. 78b), Jakob (Menachoth 29a); Huna, durch Zeïra (Menach. 29a); Jirmeja b. Abba, durch Zeïra (Taanith 12b); Nachman b. Jakob, durch Joseph b. Manjomi (Kethub. 100b), Abaji, durch Jemar b. Schelemja (B. Bathra 63 a).

III. Erklärung der Bibeltexte. Jebam. 21a: כל התורה נמי פירשו רבנן; Sabbath 55b: איז התורה (nämlich II Sam. 17, 25); Erubin 54a, Joseph ומ Raba: setze dich nicht eher, יהני קראי (nämlich Num. 21, 19 ll); Nedarim 52a, Jehuda I zu Bar Kappara: פרשיה את (erkläre du es, nämlich Num. 1, 19 ll); Lev. 20, 13); Ab. zara 19a: סריש רבי ואמר (zu Ps. 1, 2); Zebach. 43b כל קרא דלא מפרש לה רב יצחק בר אברימי (בל מתניתא דלא מפרש לה ועירי). לא מיפרשא לה רב יצחק בר אברימי וכל מתניתא דלא מפרש לה לה רב יצחק בר אברימי וכל מתניתא דלא מפרש לה לה רב יצחק בר אברימי וכל מתניתא דלא מפרש לה לה רב יצחק בר אברימי וכל מתניתא דלא מפרש לה לה רב יצחק בר אברימי וכל מתניתא דלא מפרש לה לה רב יצחק בר אברימי וכל מתניתא דלא מפרש לה לה רב יצחק בר אברימי וכל מתניתא דלא מפרש לה רב יצחק בר אברימי וכל מתניתא דלא מפרש לה רב יצחק בר אברימי וכל מתניתא דלא מפרש לה רב יצחק בר אברימי (בר אברימי בר אברימי ובל בר אברימי ובל מתניתא דלא מפרש לה רב יצחק בר אברימי (בר אברימי בר אברימי בר אברימי בר אברימי בר אברימי ובירמי בר אברימי בר אב

איכן פרוש (מרש). Zu I gehörig. Schir r. 1, ז (zweimal): איכן פירושו של דבר. Zu II. gehörig: j. Baba Bathra ולכביוש (aram.): ברם הכא פירושו ביל ביל בירוש בירושו ביל בירוש בירושו ביל בירוש ביל בירוש ביל בירוש בילינין בירוש בילינין (Erklärung des

¹ S. auch Pesach. 70 b: בעקטא דפרושים ניקו ונפרש ² S. Die Ag. d. pal. Am. III, 600, 3. ³ S. Die Ag. d. bab. Amor., S. 64. ⁴ S. Die Ag. d. pal. Am. III, 382, 7. — Vgl. Ab. di R. N., II. Version, c. 29 Ende (ed. Schechter, S. 62): אות פירושו של רבר ³ S. Frankel, Mebo 14 b.

Bibeltextes) kaum nachweisen. Man kann einigermaßen hierher rechnen die folgenden, freilich aus späterer Zeit stammenden Sätze. Tanch. אמור 29 Ende (zu Lev. 23, 40, in einer Deutung von Prov. 30, 24): ומי פירש לנו בפירוש שארבעה מינין הללו שהן Sch. tob zu Ps. 9 (3), von den biblischen Geboten: ומגלה להן מעמן ופרושן.

I, Schebuoth 3b, 21a (Raba zu Exod. 20, 7): בפירוש ריבתה תורה שבועת שקר בפירוש ריבתה תורה :(Makkoth 13 b (Abahu, zu Deut, 25, 3): דומיא דשבועת שוא הייבי כריתות למלקות; s. ferner Kethub. 32 b, 35 a, Temura 3 b. - II. B. Bathra וצו a: רב אסי בר נתן נמר לה להאי מתניתא ולא ידע ליה לפירושה; Megilla 27a: האי מורכא מרבנן רשמע למילתא ולא ידע פירושה. – צורבא מרבנן רשמע למילתא ולא ידע פירושה 59 b, 146 b: בפירוש אמרת לן משמיה דרב s. auch Pesach. 13a unt.; Beza 6a: בפירוש Keth. 80b, B. Kamma 20b, Baba Bathra 40b, 126a, Chullin 94a, 95a.2 Die Formel bed., daß der betreffende Ausspruch nicht ausdrücklich so, wie er eben vorgetragen wurde, aus dem Munde seines Urhebers stammte, sondern aus dem Inhalte eines anderen Ausspruches desselben Autors erschlossen ist. In demselben Sinne wird der Tradent eines Ausspruches gefragt: בפירוש שמיע לך או מכללא שמיע לך, s. Sabbath 39 b, 40 a, Erubin 46 a, Jebam. 60 b, Gittin 39 b. Die Antwort lautet: אנא בפירוש שמיע לי מניה. Vgl. auch Zebach. 110a: בפירוש שמיע לי - III. (Aramäisch). Joma 10a: פירושא דלא ידע פירושי דלא ידע (Var. פירושא דהאי אלי פסוקא: Aboda zara 4a: פירושא דהאי פסוקא. Hierher gehört auch einigermaßen in der Erzählung von Hillel und dem Proselyten, Sabbath 31a: זו היא כל התורה לא נאמר פירושן מדברי תורה אלא מדברי :ferner Chullin 61a; כולה ואידך פירושה היא מופרים.

¹ In der ältern Version des Ausspruches (d. Ag. d. pal. Am. II, 479, 6) in j. Pea 15d fehlt dieser Satz. — In Schir r. 3, 11 ist פירושו (l. שירוש) eine in den Text geratene Glosse, die in den parallelen Midraschstellen (Pesikta 30a, Pes. r. 73b) fehlt.

² S. das ganze Verzeichnis der Stellen am Margo in Berach. 9a.

³ Dieser Passus scheint jedoch später Zusatz zu sein, s. D. S. z. St.

⁴ Vgl. die im Ismaelschen Midrasch oft zu findende Frage: ממרה פרשה שונה (s. Tann. Term., S. 160).

כל התורה כולה רע"ה: פרשות :5 קרח .Tanch של תורה שהן חרוזות זו בזו ש בה. S. ferner Lev. r. c. 19 (3); 25 (8); Schir r. 5, 11; 5, 13; 6, 7; Pes. r. 58b. — Exod. r. c. 30 (5): מוא וראה כמה משובחת (in bezug auf Exod. 21-24, und die in diesem großen Abschnitte, der Perikope, enthaltenen kleineren Abschnitte). — Gen. r. c. 96 (1), Tanch. B. ויחי 1 (zu Gen. 47, 28): צריך אדם לשנות :Esther r. 1, 22 למה פרשה זו סתומה מכל הפרשיות את פרשיותיו — Prophetische Abschnitte. J. Kidduschin 58c 23 (zu Maleachi 1, 6): . . . וכאן כתיב . . . הפרשה כתיב Echa r. Prooem. 34 Anf. (zu Jer. 39f.): הפרשה בסוף הפרשה. Pes. r. 146 b: פרשת מלך המשיח (Jesaja 49, 8-13); ib. פרשת מלך המשיח (Jes. 49. 14 ff.); ib. 166b (I Sam. 1); הנה חנה — Hagiographische Abschnitte. Schocher tob zu Ps. 83 (3): זו בפרשה נאמרו בפרשה אומות נאמרו בפרשה או (Ps. 83, 7-10). — Als Benennung nichtbiblischer Abschnitte. J. נ' מאות פרשיות היה ר' אליעזר דורש בפר' :(tannaitisch) נ' מאות פרשיות היה ר' אליעזר דורש מכשפק: ib. מכשפק: ac מכשפק

ארמmäisch. J. Sabbath 3a 29: רי בריה מן בר בריה מע פרשתיה מן בר בריה; ib. 29 (R. H. 59 b 31): אי אפשר אי אפשר (R. H. 59 b 31): אי אפשר אי אפשר פרשתיה דלא אולפן אולפן דניחסל פרשתיה דלא אולפן (diese zwei Psalmen).

Megilla 4 a, als volkstümliche Redeweise angeführt: אינור פרשתא דא יאתנייה (ich will diesen Abschnitt durchgehen und ihn wiederholen). — Berach אווי הגלה, die Perikopen des Kalla-Monates. 3 — In Moed Katon 9a ist in der Angabe מרשיתא נוברים vielleicht nicht, wie Raschi erklärt, der Mischnittaktat gemeint, sondern der Midrasch zu dem biblischen Abschnitte von den Gelübden.

¹ L. ברשית, s. Buber z. St. 2 Die entsprechende Tradition in b. Sanh. 68a hat הלכות st. הרשית. 2 S. darüber Jehuda b. Basillai's Sefer Ha-Ittim. ed. Schor, p. 245—248. 4 Num. r. c. 18 hebr.: ינאי היה יושב ופושם.

Galiläer חד זמן הוון יתבין ופשטין. — In der Legende von Josua b. Levi und dem Propheten Elija: יתבין פשמין (aus dem Folgenden ist ersichtlich, daß hier der Gegenstand des gemeinsamen Studiums nicht nur die Bibel war). Ebenso Schir r. 6, 2: Akiba und seine Schüler (nach anderen: Josua b. Chanania und seine Schüler) הוו נהינין יתבין פשטין תחות חדא תאנה. Vom Studium der Tradition ist auch an folgenden Stellen des jerus. Talmuds die Rede. Berach. 6c 44: פירקיה בריה פירקיה עם ר' נחמיה בר אנא בר אנא בר חייא בר אנא פשט עם ר' נחמיה בליליא; Beza 63a 53: ר ירמיה הוה פשם עם בריה דר' אימי; Erubin 25 c 66: ימנין סגין פשמית עם ר' יעקב בר בון. Weitere Beispiele für פשם קרייא vom Bibelstudium. Lev. r. c. 19 (ו): ריש לקיש הוה פשים (erwähnt sind dabei Prov. 31, 15 und Echa 2, 19); Schir r. 5, 14: פשט סדריה ;כי יוחנן כד הוה פשיט קרייא s. oben, Art. סדר. S. 135. - Mit b verbunden bed. pwb jemanden in Bibelauslegung belehren. Chanina b. Chama sagt in bezug auf seinen Schüler Jochanan, j. Baba Mezia c. II Ende (8d): ובאנדתא פשטית ליה פשם ר' אלעזר לחברייא :Pesachim 36d 70 חוץ ממשלי וקהלת (eine Auslegung zu Gen. 6, 19), dasselbe Megilla 72b 40 und Sota 23 d 30. - In Gen. r. c. 18 (5) wird eine Kontroverse zwischen R. Meir und den andern Gelehrten tradiert. Den Einwand Meirs aus Gen. 3, 24 widerlegen sie durch Auslegung dieses Verses; diese ist mit den Worten ופשמון ליה eingeleitet (in zwei Versionen: die eine von Jochanan, die andere von Levi). Gen. r. c. 93 (6); משם in der Erzählung von Juda's Auftreten vor Joseph: er legte ihnen selbst den Sinn des von ihm gebrauchten Wörtchens 12 (Gen. 44, 18) aus. — J. Sanh. 20d 18: משמון יציאה מיציאה (in bezug auf eine auf der Analogie zwischen אתצא, Gen. 34, 1 und ותצא, Gen. 30, 16 beruhende Auslegung).2

Das Verbum findet sich einigemale auch hebräisch angewendet. J. Sabbath 15c 10, Echa r. 4, 20: היו יושבין ופושטין במגלת בעלת. Echa r. 4, 20: קינות היו יושבין ופושטין במגלת. בעלת בינו לבין עצמו (Exod. r. c. 47 (5)), zu Exod. 34, 28 (von Moses): היה לומר תורה ביום ופושט אותה בלילה בינו לבין עצמן בקו שתפשוט אותה בינך ובין עצמך :15 יתרו .— Sch. tob zu Ps. 1 (17): במי שהוא רגיל לפשוט בהן :חורו ופשטו לו ... הורו ופשטו לו

פשים, פשים, (Part. pass.) dargelegt, nicht zweifelhaft, einfach, zumeist mit der Präposition ל verbunden. פשים הוא לן, j. Joma

¹ Vgl. Echa r. 1, 5, in der Erzählung von Zadok: ראכיל חד נמוח ופשים עלוהי מאה פרקין. ² Hier hat שש den Sinn von ילף oder (im bab. Talmud). נמר

³ S. auch S. 170, Anm. 4.

Ps. 34, 13: בל ימי הייתי קורא הפסוק הזה ולא הייתי יודע היכן פשום בל אום. – Als Substantiv mit aramäischem Suffixe. בל ימי הייתי קורא הפסוק הזה ולא הייתי יודע היכן פשום בל הייתי קורא הפסוק הזה ולא הייתי יודע היכן פשום בל הייתי קורא. der einfache Sinn des Bibeltextes, j. Sanh. 18a 36; zu Exod. 21, 1 (gemeint ist die im tannaitischen Midrasch — als מני ר' שמעון בן יודי בו יודי בו שמעון בן יודי בו שמעון בן יודי gebotene Erklärung, die aber selbst nicht mitgeteilt ist); ib. 29a 36, zu II Sam. 6, 1 (der einfache Sinn des Textes ergibt 30,000 Personen, während in den zwei Worten יויסף עוד weitere je 30,000 angedeutet sind).3

פשום, opp. בפול s. oben, S. 88f.

.. 5 pwb, jemandem eine Frage beantworten, einen Zweifel lösen. Gittia 25a: . . . וקא פשים ליה . . . קא בעי מיניה . . . קא פשים ליה . . . קא פשים ליה . . י בעינא : Sabb. 140a: מיבעיא בעי לי מרב הונא ופשם לי : Zebach. 96b; להו רב ששת כי בעינא מילתא מיניה פשם לי ממתניתא ib. מילתא מיניה פשם לי מסברא; Sabb. 97a: הא מילתא איבעיא ליה לרב חסרא ופשמה ניהליה רב המנונא; Taan. 21 a, Kethab. פיק לן רבא . . ופשימנא : Menach. 91b; אי איכא דשאיל לי . . ולא פשימנא ליה . . . מיק לן רבא . . ולא פשימנא ליה . ליה מטתניתין; Chullin 133a, ebenso; Berach. 25b, Jebam. 57a; Kidd. 25a: משם ליה כן הרא ולא פשם לן; Nedarim 57b: הרא ולא פשם לן; B. Kamma 60 b: פשמו ליה מאי דפשמו ליה Ohne einen anderen Fragesteller, wenn jemand die von ihm selbst aufgeworfene Frage beantwortet. Chullin 5b: 777 משים לנפשיה; Megilla 3b: הרר פשטה, s. auch Joma 47b, Kidduschin 9b, 48a. - In der Bedeutung "eine Frage lösen" findet sich unser Verbum innerhalb der talmudischen Diskussion auch in der 2. Pers. sing. Sabbath 3b: ותפשום ליה מ . . . Chullin 103b: ותפשום דרבי אלעזר : Chullin 103b: . . . מובי Kethub. 96 b: תפשום ליה ממתניתין. Ahnlich in der 3. Pers. Sabbath 28b: וליפשום . . מינה ד. . . Berach. 2b: מינה ד. מינה ד. מינה ד. מכרייתא. - In der Bedeutung: deduzieren. Baba Mezia 20 b (Amram fragt Rabba): אימרא מממונא אימורא היכי פשים מר אימורא dasselbe was sonst ילף, ג. Berach. מיסונא מאיסורא לא ילפינן :Kethub. 40 b, 46 b; מיסורא מאיסורא לא ילפינן. - Pesachim 86 b: יחיב רב כהנא קא פשים ליה מיפשם; hier bed. das Verbum: etwas, als keinem Zweifel unterworfen, einfach vortragen; vgl. Chullin 98 a: D'D D ה מיפשם. - Zuweilen wird das Verbum vermittelst der Praposition ב der Gegenstand angefügt, zu dessen Gebiete die betreffende Erläuterung gehört.

י In Lev. r. c. 11 (6), Pes. r. 63b steht י משט f. משט 2 Challa 59b און משטא לך. אין תפשטא לך. 3 S. Die Ag. d. pal. Am. II, 495, 2.

Menach. 26 b unt.: בני הבי הכי אלעזר במנחות בעי הכי Nidda 84 b: כי פשים ר"ש בן אללפיש בוב בעי בוב בעי

Ithpeel. Berach. 51 a: הואיל והראשונים איבעיא להו ולא איפשים להו; Sabbath 4 b: בתר האיבעיא הדר איפשטא ליה; Serach. 25 b: בעיא איפשיטא ממתניתין.

אים ביות א פשימא ליה ורבא מבעיא ליב ויוא .— Im Gegensatz zu אַסְפָּבְאָ (Part. pass. Pael), zweifelhaft.² Pesach. 2b, in der Deutung von Hiob 24, 14: אי משימא אי משימא להו לאביי ורבא מבעיא ליב ויוא ... Im Gegensatz zu אַסְפָּבְּאָ (Part. pass. Pael), zweifelhaft.² Pesach. 2b, in der Deutung von Hiob 24, 14: אי משימא לי הודה מפקא ליה לר' יהודה (איר לי הודה משימא : Joma 52 b: איי מיפשים פשימא ליה ליאיסי בן יהודה משימא ליה ליאיסי בן יהודה משימא ליה ליאיסי בן יהודה משימא היא בשימא ליה לאיסי בן יהודה משימא היא בושימא ליה לאיסי (מילתא משימא היא בושימא בושלא היא בושימא היא בושימא היא בושימא היא בושימא היא בושלא הוא שוויד בי שימא היא בושימא היא בושימא היא בושלא בי שימא היא בושלא בושלא בי שימא היא בושימא בושלא בי שימא היא בושלא שימא הוא בושלא שימא בושלא בי שימא בי בושלא בי ב

משטיה דקרא (aram.), der einfache Sinn des Bibeltextes. Die Frage משטיה דקרא בשטיה היד findet sich: Arachin 8b, zu Ps. 36, 7, wo Jehuda b. Jecheskel sie beantwortet; Chullin 133a, zu Prov. 25, 20 (Frage Abaji's an Dimi); Erubin 23b, zu Exod. 27, 18 (beantwortet von Abaji); Kethub. 111b, zu Gen. 49, 12 (beantwortet durch eine von Dimi aus Palästina gebrachte Auslegung); Kidduschin 80b, zu Deut. 13, 7 (beantwortet von Abaji); Chullin 6a, zu Prov. 23, 2 (anonym). An allen diesen Stellen ist die Frage durch eine als דרש – nicht ganz dem Wortsinne entsprechende Auslegung — betrachtete Deutung des betreffenden Bibeltextes veranlaßt. 3 Beide Ausdrücke wendet Abaji in seinem Gespräche mit Joseph, Sanh. 100b, über das Buch Ben-Sira's auf einen Text dieses Buches an: . . . אי מדשטיה לומרי לא אתיא נוירה בשטיה בערא (Nachman b. Jizchak):

שנים ist gleichbedeutend mit dem Vorigen. Dieses hebr. Substantiv findet sich nur in dem berühmten Ausspruche: אין מקרא יוצא מירי פשום. Denseben wendet, Jebam. 11b, Jehuda b. Jecheskel in einer Frage halachischer Exegese an. Raba sagt, ib. 24a, in bezug auf die tannaltische Auslegung von Deut. 25,6 mit Hilfe von Gen. 48,6: אף על גב רבכל החורה כולה אין מקרא יוצא מירי פשוםו הכא. Endlich zitiert diesen Grundsatz Mar bar Rabina in einem Gespräche mit Kahana, Sabbath 63a, worauf der letztere eingesteht, niemals von diesem Grundsatze, der die unveräußerliche Geltung des geraden Sinnes betont, gehört zu haben.4

פשר. Piel: deuten. Pesikta 198b, am Schlusse der Deutung

der Moses zugeschriebenen 11 Psalmen 90—100 auf die 11 Stämme (ohne Simon), die aber nur für sechs Stämme ausgeführt ist, sagt Josua b. Levi: יעד כאן שמעתי מכאן ואילך צא ופשר לעצמך. Das Verbum (im Aram. vom Traumdeuten angewendet, s. Dan. 5, 12, b. Berach. 56a) ist gleichbedeutend mit אפתר.

כל הנביאים : Ral: beginnen (opp. התם . Pesikta 116a: כל הנביאים אברי נחמות וחתמו בדברי נחמות Sch. tob zu Ps. 4 (12) hat ל (s. oben Art. סים מל הנביאים פתחו בחובות וסיימו בנחמות (dafür: Als Objekt in diesem und in den nun folgenden Beispielen ist דבריהם (דבריו) zu denken. Tanch. B. יודו 17 zu Deut. 33, 1, verglichen mit Gen. 49, 28: יעקב יעקב שפסק יעקב מהיכן שפסק יעקב; ib. (zu Deut. 33, 29, vgl. mit Ps. 1. 1): ובמה חתם משה באשריך . . ראה דוד פתח באשרי .. Pesikta 31a, בשנא לפתוח להם3 בסימני בהמה ממאה :Lev. r. c. 26 (1), zu Lev. 11, 4ff. לא פתח אלא במהרה (indem zuerst die Zeichen der Reinheit genannt werden). Lev. r. c. 9 Ende, zu Jes. 52, 7: נדול שלום כשמלך דמשיח אינו פותח אלא בשלום (zu Gen. 27, 28): לד פותח לך; ib. יתרו 16 (zu Exod. 20, 2), Gott spricht zum Buchstaben Alef: שלח ib, שלח ליתן תורה לישראל בך אני פותח ib, וכשאבוא ליתן 18 (zu Num. 13, 29): בשלח בשלח (מה ראו לפתוח בעמלק (Tanch. A. בשלח Anf.: הוה בלשון הזה בתח הכתוב בלשון הזה - In der Bedeutung: die Rede eröffnen. beginnen, ist das Verbum החם besonders in den Angaben über die Urheber der Prooemien zu finden. Wenn der Autor eines Procemiums bakannt ist, wird dieses mit der Formel eingeleitet: ר. בתח . . . ". So beginnt Gen. r. c. 1 mit der Angabe השעיה Auch in dieser Formel kann man ohne weiteres als Objekt hinzudenken: דבריו ("er begann seine Rede"). Die volle Formel setzt noch das Verbum אמר hinzu. Dann heißt es, wie im Eingange von Ruth r., ר' יוחנן פתח ואמר. — S. auch Echa r. 3, 16, in der Erzählung von Chanina b. Teradjons Leichenrede über seinen Sohn: פתח ואמר; ib. 1, 9 (ebenfalls bei einer Leichenrede): עאל ופתח ואמר. Ib. Procemien N. 24, wo die einzelnen

Reden, mit denen die Stammväter Gott um Erbarmen für Israel anflehen, so beginnen: פתח יצחק ואמר, אברהם לפני הקב"ה ואמר, פתחו כולם ובכו וקוננו :zum Schlusse; פתח משה ואמר ,פתח יעקב ואמר בקינות . . . Dann noch weiter bei den Klageliedern, die Moses מוב פ' מ' וא' und פתה משה ואמר ! Tanch. הוב פ' מ' וא' 6: ער שפתח משה ואמר מקרא זה. Esther r. 3, 9, von den Schulkindern, deren jedes seinen Bibelvers rezitiert 2: פתח השלישי ;פתח השני ואמר מאמי Tanch. שלח 19, als Einführung der Worte Kalebs in Num. 13, 30: יאמר ואמר; ebenso Tanch. קרח 22, als Einführung der Worte Moses' in Num. 16, 28; Pes. r. 99b, als Einführung der Worte Gottes in Exod. 20, 2; ib. 98a, als Einführung der Worte der Dienstesengel in Ps. 8, 10. In diesen Beispielen entspricht der Ausdruck פתח ואמר dem biblischen ענה ואמר (ויען . . ויאמר). --Wie es scheint, verstand man in späterer Zeit das Verbum החם so, daß man es als Abkürzung aus מתה פין betrachtet. Deshalb findet sich in Pesikta r. auch der volle Ausdruck; 199b (zu Ps. 92, von Adam angestimmt): + + מיד פתח אדם פיו בשבחו של מומור 129a: פתח פיו ואמר לה ib. פתח פיו והוכיח לאמו ; ib. 129b: התחיל פותח פיו וארר את יומו (zu Jer. 20, 14). Dieses letzte Beispiel weist auf das biblische Vorbild dieser Ausdrucksweise hin, Hiob 3, 1: אחרי כן פתח איוב את פיהו ויקלל את יומו Die h. Schrift enthält auch andere Beispiele für הם מתח in der Bedeutung: seine Rede beginnen, zu reden anfangen; s. Hiob 33, 2; Dan. 10, 16; Ps. 78, 2. Man könnte darum vermuten, daß von Anfang an תחם, wenn es "die Rede beginnen" bedeutet, auf מתח פח , und nicht, wie oben angenommen wurde, auf בתח דברין zurückgeht. Dennoch halte ich das letztere für das Richtige 3 und führe als biblische Analogie an: אפתח .. הידתי, "ich beginne meinen Rätselspruch" (Ps. 49, 5). Außer den aus Pes. r. gebrachten Beispielen für הם החם kann חסכה zitiert werden Lev. r. c. 23 (4): אחד מהם פותח פין ומברך. — J. Maaser scheni 56c unten: . . אבוא בה פתח בה פוי קודה בר פוי פתח בה אבוא bedeutet: J. b. P. nahm, als er über Deut: 26, 13 predigte, als Text des Procemiums: Psalm 71, 16.4 Ebenso Exod r. c. 29 (4):

י S. Die Ag. d. pal. Amor. I, 523. 2 S. oben, S. 160 f. 3 Ich gehe dabei besonders davon aus, daß das korrelative מתח, die Rede schließen, ohne Zweifel ברים zum Objekte hat. Übrigens kennt schon die Mischna Schekalim V, I, nach der Tann. Term., S. 162, Anm. 6 erwähnten, palästinensischen Lesart den Ausdruck: פותה דברים ודורש. Dazu ist noch anzuführen aus Ab. di R. Nathan c. 6 (aus Joch. b. Zakkai's Schule): מותה ודרש ib.: שתח ודרש (benfalls aus Joch. b. Z.'s Schule): מתח ודרש 4 S. Die Ag. d. pal. Am. III, 203, 4.

. . ים שמעה עמי בר חנינא פתח בו שמעה עמי, d. h. A. b. Ch. nahm zum Texte des Procemiums, wenn er über den Dekalog predigte, Ps. 50, 7. Vgl. Tanch. B. משפטים 6: חנחומא החד בה ר תנחומא . In der Erzählung von Elischa b. Abuja (Acher) und Meir, j. Chagiga 77b. wird Meir dreimal (Z. 27, 32, 52) von seinem Lehrer gefragt, was er über einen Bibelvers, den er ihm als Text seiner Predigt genannt hatte, vorgetragen habe; die Frage ist so formuliert: 701 מתחת ביה wobei מחח als Synonym für דרש angewendet ist. Vielleicht ist anzunehmen, daß התהם aus מתרת korrumpiert ist (s. Art, מתר פתרתיה; allerdings müßte es dann heißen: יומה פתרתיה. — Deshalb ist die Annahme wahrscheinlicher, daß התם, weil es den Beginn des Vortrags anzeigt, auch den homiletischen Vortrag überhaupt bezeichnen kann. In dieser Bedeutung heißt es auch Deut. r. c. 10 Anf.: אם המית אזנך לתורה כשתבוא לפתוח בדברי תורה תכל משתתקים לפניך. Wenn über Leichenreden berichtet wird, hat zuweilen פתח על die Bedeutung des häufigern אפמר על (s. oben S. 155). Schon in einem tannaitischen Texte, Sanhedrin 68a. Ab. di R. N. c. 25 (die Totenklage Akiba's über seinen Lehrer Eliezer b. Hyrkanos, aus I Kön. 2, 12): מתח עליו בשורה ואמר Ammäisch in Echa r. 1, 9 (aram.): בעי למיעל ומיפתח עלוי. Doch findet sich שלח auch im Sinne von בתח ב; s. Lev. r. c. 3 (6), in der oben (S. 134) zitierten Erzählung über Chanina b. Acha, der in einer Synagoge Lev. 2, 3 als Anfangsvers der Perikope fand und darüber predigen sollte. Es wird gefragt: מה פתח עלה; Antwort: Ps. 17, 14. Die Parallelstelle Esther r. 1. 9 bloß: המתו

תְּחָשׁ (aram. תְּהָשׁ), beginnen, opp. מַיַּס, s. oben, S. 137. Außer den dort angeführten Beispielen seien noch folgende zitiert. Menach. 61b (Raba): אַרְעָבֶר לֹא Sanh. 65a (ar.): אַרָּ בַּתְּשׁוֹם רְפַתְּח בַּוֹ הַכְּתִּוֹב תְחִלֹּה (מַר.): אַרָּבְיִת וְהַבְּר לִא Sota 19b; אַרְבָּית וְהַבְּר לִא Sota 19b: אַרָבְית וְהַבְּר לִא פַּתְּח בַּעְרַבִית וְהַבְּר תְנֵי בַשְּׁחְרִית יַבְּיִּבְּר לִא פַּתְּח בְּעָבִית וְהַבְּר תְנֵי בַשְּׁחְרִית : Nedarim 2b: מַּהְּ

יות der Einleitung zu Esther r. steht in der Reihe der Procemien einige mal יידות für קידות ביידות ביידות

בכיניין: Berach, 46a: בהון בהון. - Mit אמר verbunden. Berach, 55b (in einem Berichte über die Unterhaltung von Gelehrten, von denen jeder etwas vortragen soll, was den anderen unbekannt ist): מתח אידך ואמר ; פתח חד מינייהו ואמר Ebenso Embin 64a, Gittin 57a. - Berach, 58a: פתח רבי שילא ואמר (er rezitiert bei einer wichtigen Gelegenheit I. Chron. 29, 11); Sabbath 30a: אמר (König Salomo rezitiert Ps. 24, 7); Chullin 60 a: פתח שר העולם ואמר (Ps. 104, 31). --Chagiga 26a: מתח חד ואמר (in einer gelehrten Unterredung), ebenso Jebam. 105b. In dem Bericht über die Trauer- und Trostsprüche, die Jehuda b. Nachmani in einem Trauerhause vortrug, Kethub. 8b, wird jeder Spruch mit אמר eingeführt. Als Einführung eines agadischen Vortrages steht המה in Menach. פתח הוא ותנא :B. Bathra 12b מיד פתח ריש לקיש ואמר :B. Bathra 12b . — Berach. 58a: רבי ששת ומברך ליה. — Baba Kamma 60 b: פתח למימר אנרתא; ib. פתח למימר אנרתא .— Pesachim 117a heißt es vom Lehrvortrage Raba's, daß er vor dem Beginne desselben etwas Erheiterndes sprach und. nachdem er so die Zuhörer in eine gute Stimmung gebracht hatte, den eigent-מקמי דפתח להו לרבנן אמר מילתא דבריחותא . . . ולבסוף יתיב :lichen Vortrag begann ותא ופתח בשמעתא. In Sota 2a wird berichtet, mit welchem Agadasatze Simon b. Lakisch den Vortrag über Sota2 begann: בי הוה פתח ריש לקיש בסומה אמר הכי. Megilla 13a, vom Vortrage b. Pazzi's über das Buch der Chronik: תוח מים bei Trauersprüchen; s. zahlreiche Beispiele in Moed Katon 25 ab; ferner Chag. 15b (פתח עליה ההוא ספרנא); Nedarim 66b.

אקחה, Procemium. In Makkoth 10 b werden die Procemien zweier pa
astinensischer Amoräer zum Abschnitt Deut. 19, 1—10 mitgeteilt, mit der

Einführung: בר חבינא (ר' שמעון בן לקיש) פתח לה פיתחא להאי פרשתא מהכא

— Mit derselben Formel werden auch in Megilla 10bff. die Procemien zum

Estherbuche eingeführt. — Ganz andere Bedeutung hat der Ausdruck תחש

אפתח אנא פתחא לנפשאי בשל in der Äußerung Simon b. Lakischs, Zebach. 5a: אפתח אנא פתחא לנפשאי in der Äußerung Simon b. Lakischs, Zebach. 5a: אפתח אנא פתחא לנפשאי

אפתח אנא פתחא לנפשאי

"Ich werde mir selbst eine Pforte öffnen". Das ist ein bildlicher Ausdruck, der sagen will: ich werde mir den Zugang zum Verständnis des Gegenstandes verschaffen. Hebräisch wendet denselben Ausdruck an Abahu im jerus. Talmud, Pesschim 29a 33: מאיר מאיר כאורה של פון הי לווי יותנן פתח מאיר כאורה "noch das Epitheton "leuchtend wie das Sonnenlicht" erhalten); in j. Gittin 45d 74 ist der Ausspruch Abahu's durch Mißverständnis korrumpiert worden, indem für gesetzt wurde: מבקש פתחה של פתח מאיר בי מאיר בוור מון מון בערה ואינו מונא. מבקש פתחה של פרשה ואינו מונא.

Zum Schlusse dieses Artikels sei nur kurz die durchaus unhaltbare Meinung Grünhut's (לקומים, I. Band, S. 22) erwähnt, daß n der Formel יי. בתח und auch sonst das Verbum שמר als Synonym von מתר betrachten sei. — Übrigens hatte schon

ים In dem tann. Berichte über die Tannaiten, welche den trauernden Ismael u trösten kommen (M. Katon 28b), spricht zuerst Ismael selbst (אמר הואסר); die Crostsprüche der andern werden mit ענה. הואס eingeleitet. ² Nach Baschi ist der biblische Abschnitt über die der Untreue verdächtige Frau Numeri 5) gemeint. Vielleicht aber ist der Mischnatraktat Sota zu verstehen.

³ S. auch Sanhedrin 102b: . . 2 NADA, wir wollen den Vortrag beginnen mit . . . 4 S. Die Ag. d. bab. Amor., S. 119.

Leopold Löw (Gesammelte Schriften V, 71) in The, im 119. Psalm (V. 130) und in der Mischna Schekalim V, 1, den Sinn des "Auslegens", "Erklärens" gefunden.

חחם, Peal: deuten. Es ist das hebräische Verbum, mit dem das Deuten der Träume bezeichnet wird und dem im Aramäischen פשר entspricht. Im Aram. kommt מתר in der angegebenen Bedeutung nur selten vor; hingegen gebrauchten es die palästinensischen Amoräer als gewöhnlichen Ausdruck, mit dem das Deuten des Bibeltextes oder das Deuten der Mischnasätze bezeichnet wurde. J. Terum. 42b 33 (zu Exod. 22, 28): מה ומוקיים ר יותנן מלאתך ודמעך לא תאחר פתר לה בביעור Kidduschin 59c 70 (zu Deut, 15, 17): מה מקיים הדין תנייה ואף לאמתך . . פתר לה בהענק: s. auch Schebiith 36 b 58; Challa 57d 36 (zu Num. 15, 21); 70 ימנין : Baba Mezia 12b 28 (zu Deut. 24, 25); ימנין ; ותיפתר ההן קרא לא תבוא עליו השמש לא תדנח עלוי שימשא ובזמנין דתיפתר לה לא תשמע2 עלוי שימשא. Am häufigsten ist die Formel: . . ב תר קרייא (קרייה) ב . . פתר קרייא (קרייה) ב . . . בו . . פתר קרייא Sota 17a 7, wo die Deutungen Chija b. Abba's und Josua b. Levi's 3 zu I Sam. 2, 25 mitgeteilt werden: ד חייא בר אבא פתר קרייה (Beide deuten den Vers auf die Sünde der ehelichen Untreue). S. auch Kethub. 30b 10, wo eine tannaitische Auslegung zu Exod. 21, 10 so eingeführt wird: ר' אליעזר בן יעקב פתר ק'. In Gen. r. findet sich die Formel nur selten; c. 2 (3, 4), zu Gen. 1, 2f.: ר יהודה בר סימון פ' ק' ברורות ר' ונגן פתרין ק' :38 (1), zu Ps. 59, 12 לקיש פ' ק' במלכיות ר עוריה פ' :s ק' בדור הפלנה (a), zu Ps. 45, 8: "ד עוריה פ' ק' בדור הפלנה ק' באברהם; 92 (3), zu Gen. 43, 13: ק' באברהם; 99 (1), שו Ps. 68, 17 (tann.): ד'וסי הנלילי פתר ק' בהרים ,ר' עקיבא פ' ק' בשבטים Viel häufiger ist die Formel in der Pesikta anzutreffen. So beginnt die Pesikta Schekalim (10b) mit einer homiletischen Kontroverse zu Ps. 3, 3: ורבנן ואמיתופל ... ורבנן בר אמי כ' ק' בדואג ואחיתופל פתרין ק' באומות העולם. S. ferner die Kontroverse zu Ps. 75,8 (12ab), die (vier) verschiedenen Deutungen zu Deut. 14, 2 (95a-96a), die zu Ps. 45, 18 (125ab); zu Echa 1, 21 (138a); m Ps. 27, 1 (174b-175b); zu Ps. 102, 18 (180bf.). S. ferner 83a. 132a, 139a, 152a, 176a. Auch in Lev. r., neben der Pesikts dem reinsten Typus des Perikopen-Midrasch, ist unsere Formel

ים שטיי bed. hier dasselbe was im bab. Talmud: אַ mit Mühe. Bs ist eine gekünstelte Deutung. 2 So das paläst. Targum. 3 Diese Stelle ist in Ag. d. pal. Am. I, 175 und II, 196 nachzutragen.

rtwährend angewendet; s. c. 3 (1), 4 (1), 6 (4, 5), 8 (1 Kontrorse), 10 (1, 2, 3 Kontr.), 11 (1-4), 16 (5 Kontr.), 19 (2, 3), ib. (4), (1-4), ib. (5, 6), 23 (1-5), 29 (4), 30 (3). Außerdem sind es die idraschwerke Schir r. und Koh. r., für welche die Formel . . 7 בתר קרייא ב charakteristisch ist. S. Schir r. 1, 3; 1, 6; 1, 7; 11; 1, 13; 1, 14; 2; 2; 2, 14; 3, 6; 3, 7; 3, 9; 3, 10; 4, 4; 5, 11; 6, 4; 8; 6, 9; 8, 8. — Koh. r. 1, 13; 3, 8; 3, 10; 3, 16; 4, 1; 4, 2; 4, 6; 5; 5, 7; 7, 14; 9, 7; 10, 14; 11, 1; 11, 2; 11, 6; 12, 7; 12, 14. nsere Formel findet sich ferner: Ruth r. 1, 1; 1, 2; 1, 8; 4, 7. cha r. 1, 19; 1, 21; 4, 15. Esther r. Anfang. Midr. Sam. c. 5 (11),1 פתר Außer der Formel . . . פתר קרייא ב . . ist das Verbum פתר den genannten Midraschwerken auch in anderen Wendungen finden. Lev. r. c. 4 (3), zu Prov. 19, 2: די יותנן פ' ק' לענין שבת; . c. 1 (5): פתר קרא . . ז (dann folgt der auszulegende Text), ו. Gen. r. 38 (4); Schir r. 1, 7: . . די הרין הרין הרים פתר לה בקרייה הרין ämlich er deutete Hoh. 1, 7 auf Num. 27, 16); Gen. r. c. 16 nde: רבגן פתרין כל עניינא; Schir r. 1, 4: הבה ליה לשבח . . . יד, ib. 14: . . ור' . . ור' הפתרין קרייה על דעתיה דר' מאיר ב . . : ib.: אף אנא ניפתריניה על דעתהון דרבנן ב.

Im palästinensischen Talmud wird mit auch die Ausgung der Traditionssätze (der Mischna) bezeichnet. Sabbath

9a 9: חני מתניתא . . ר' :Pea 21a 6, 8: 'חני מתניתין ופתר לה יותנן פתר מתניתא . . ר' אלעור פ' :Demai 31 b 62 חוקיה פ' מ' ה יוסה פתר מתניתא :Scheb. 35d 71, 36a 2: מ' . . ר יוסה פתר מתניתא Häufig ist die Formel: . . בתר לה פתר לה פתר לה s. Pe 18c 7, 21a 44; Demai 21c 41, 24d 18, 25b 64, 68, 25c 7, 25d 1 26b 60; Kilajim 27 b 54, 71, 28a 20; Schebiith 35b 67, 36d 73, 38a 66 Terum, 40c 12, 44c 48, Maaseroth 49 b 10; Maaser scheni 53c 12,4 55a 39; Orla 62d 39. S. auch Art. צד. - . . בתרין לה ב . . Sche biith 36 d 65, Sabbath 6c 30. — לה פתיר) לה Beracl 5d 19; Kilajim 27a 72, 31 b 40; Schebiith 37c 67; Sabbath 3a 6 - Besonders charakteristisch für den jerus. Talmud ist di Formel . . ב oder bloß תיפתר ("du erklärst"), mit der di Beantwortung von Einwänden, die Lösung von Schwierigkeite eingeleitet wird. 1 S. Berach. 2a 40, 11a 52; Pea 17d 7, 43, 18 4, 56, 18c 8, 18d 59, 19d 12; Demai 22c 19, 25, 23c 48, 24a 2, 25c 18 Kilajim 27 c 35, 28 c 21, 36, 28 d 6, 52, 29 b 42, 30 b 48, 57, 59, 63, 30 c 1 30d 74; Scheb. 36a 8, 37a 22, 39a 49, 39b 41; Terum. 41b 32, 34 42a 60, 42c 64, 42d 73, 43b 55, 44c 41, 45b 1, 46a 57, 46b 4 Maaser, 50c 67, 51 b 25; Maaser scheni 53 c 3, 54 b 43, 55 a 25, 45 Challa 57 c 47, 58a 35, 46, 58d 33, 59 c 3; Orla 61 a 6, 61 c 12, 61d 65 62c 27; Bikkurim 64a 6, 65b 5. - Andere Formen des Verbums אפילו תיפתריניה, Maaser scheni 55a 46; אפילו תיפתריניה, ib. 54c ויי אין ניפתרינה, Terum. 44d 11.

פתר א פתר א פתר א das Substantiv zum Vorigen, gewöhnlich in Verbindung mit dem Verbum angewendet. S. Schebuoth 32 cd: אור לה תרין פיתרין . . . פתר חורן :Pea 20a 41: לה פתר חורן פיתרין . . . פתר חורן :Schebiith 34 c 27: לה פתר חורן בתרין . . . פתר לה תרין פתרין . . . פתר לה תרין פתרין . . . פתר לה פתר חורן . . . פתר לה בתרין בתרין בתרין בתרין ביתרין ביתרין ביתרין ביתרין ביתרין ביתרין ביתריין פיתריין פיתריין

Im bab. Talmud findet sich פתר (in der Bed.: die Mischna erklären) מתריתו בה כולי האי in der Redensart: פתריתו בה כולי האי, Kethub. 107b (Jochanan), Erubin 32b (hier auch: אינהו נמי הכי קא פתרי בה). — Das Substantiv findet sich Jebam. 57s (Hoschaja, in bezug auf Jochanan): דקבעי מינאי מילתא דלית לה פתרא.

¹ S. Frankel, Mebo 13 a. 2 So muß für מתרי gelesen werden. Raschi's אחרי אורי. Vielleicht aber ist מתרי (Partic. plur.), womit Raschi's אורי gleichbedeutend wäre.

עד (אַד Seite. פּרָסם, אַד von der Seite, d. h. nebenbei, gelegentlich, Art. ברסם. — Plural. J. Pea 19c 6: דבר שהוא חומר משני צדרין בר שהוא חומר משני צדרין בר שהוא הומר משני צדרין בר או בר בר או בר

Jebam. 20b oben (Raba) לצררין קתני, d. h. in der Baraitha: איסור מצוה ואיסור בא עליה bezieht sich איסור מצוה מור מעוה בא עליה או הלץ לה נפסרה צרו איסור מצוה nur auf בא עליה. S. auch Baba Bathra 14a oben.

עוד אינון צווחין להרגעולתא (אבות בלשון יוני בווחין לשטתא אורין בצור אינו אורין לארגעולתא (אבות בלשון יוני מילפט בן צווחין ליה בלשון יוני מילפט (אבות בלשון יוני מילפט בן צווחין ליה בלשון יוני מילפט (אבות בלשון יוני מילפט בן צווחין ליה בלשון יוני מילפט (אבות בלשון יוני מילפט בן צווחין להרגעולתא (אורין לבות בן צווחין להרגעולתא מורי בערביא צווחין להרגעולתא (אורי בא ביי אווחין להרגעולתא (אבות בארגין באווחין לשטותא מורי אווחין להערא שיטפא (אבות בארגין באווחין לשערא שיטפא (אבות בארגין בארגין בארגין בארגין בארגין וצווחין לוהרה מורי בארגין בארגין בארגין בווחין לוהרה מורי בארגין בארגין באווחין לוארגין לוארגין לאבותין לאבותין לאבותין לאבותי (אבותין לאבותין לאבותים לאבותים

¹ S. Frankels Komm. zu dieser Stelle (75a): לכל צרדין, Frankel merkt daselbst, daß der Ausdruck im babyl. Talmud eine andere Bedeutung be. 2 S. auch die bei Levy, Targ. Wörterb. II, 317b, angeführten Stellen s dem Targum zur Chronik. 3 S. Die Ag. d. pal. Amor. I, 540.

In den Tanchuma-Midraschim wird das Verbum מות (hebräisch) in emphatischer Weise angewendet, wenn ein Bibelsatz in der agadischen Paraphrase des Bibeltextes oder sonst als Ausruf einer biblischen Persönlichkeit eingeführt wird. Moses.3 Tanch. הקת 29 (zu Num. 20, 10): צווה עליהם — David. Pes. r. 143 b (zu Ps. 10, 1): דוד צווח; 146a (Ps. 69, 8): התחיל צווח; Sch. tob zu Ps. 52 (5): ורוד צווח ואמר ib. zu Ps. 2 (2): ורוד צווח ואמר, - ועליו דוד רואה וצווח למה רגשו Salomo. Tanch. B. תולדות 9 (Prov. 26, 23): בווח ; ebenso 8 (Koh. 3, 16); אחרי 1 (Koh. 9, 2); ib. דברים Addit. 2 (Prov. 27. 6): . . ואומר שלמה ואומר (בעות באות באום: Exod. r. c. 33 (5), Prov. 21, 29: שלמה צווח: Pes. r. 58b (Koh. 7, 23): שלמה זו שלמה צווח. — Jesaja. Tanch. B. ישעיה צווח לפני הקב"ה: (Jes. 26, 19): הולדות לפני הקב"ה; Tanch. A. יחדי 6 (Jes. 26, 20): הנביא צווח. — Jirmeja. Pes. r. 133b (Jer. 4, 19): חוור וצווח הוביא צווח (Jer. 2, 4): היה חוור וצווח (4, 19) לחיים: Tanch. B. ויצא 14 (Jer. 15, 9): לחיים -Micha. Tanch. A. כי תשא 22 (Micha 7, 18): הגביא צווח. — Zephanja. Exod. r. c. 41 g. E. (Zeph. 3, 7); הנביא צווה . – Zuweilen ist es Gott selbst, dem der Ausruf vermittels dieses Verbums zugeschrieben wird. Tanch. שלח Add. 3 (Jes. 5, 4): ים אות אות in Num. 14, 11 und עד אנה Num. 14, 11 und die vier ער אנה in Ps. 13, 2f.): אטר הקב"ה שתי צווחות צווחתי מפניכם סופכם לצווח ארבע בשיעבוד מלכיות. Im Schocher tob ist zur Milderung der Ausdrucksweise כביכול (s. oben S. 78) hinzugefügt, מביכול Ps. 12 (2), zu Ps. 94, 16: מניכול צווח על מספרי לשון הרע מי יקום . . לי . zu Ps. 52 (2) dasselbe (vor מות steht auch: הקב"ה. -Tanch. A. בראשית 1 Ende: והתורה צווחת (Prov. 8, 34). - Mit חח als Subjekt ist מות auch in den älteren Midraschwerken בות als Subjekt ist הקדש finden, s. unt., Art. רוח הקדש.

¹ S. j. Demai 25 d 47: גוי שהיה צווח ואומר 2 Vgl. b. Pesach. 57a.

3 Schon Pesikta 21 b (zu Exod. 17, 2): און משה צווח ואומר 2 sikta 21 b, zu Exod. 17, 7.

xegese. J. Pea 20a, letzte Z.: למי נצרכה; ebenso Orla II Anf. 61d), Sabbath 12b s. — Pea 19a ו3: למדת הדין נצרכה; Joma 4d 4: . . . נצרכה.

Aram. Ithpeel. Koh. r. 12, 11: אצרכת לחברייא לפימר להברייא (es war den Mitliedern des Lehrhauses zweifelhaft, was einige der in der Mischnarwähnten Wörter bedeuten); Berach. 11b 41: אצרכת ליה חור ופשטה מה אצטריכת ליה חור ופשטה (Schebuoth 48d 44: ליה חור ופשט ליה חור ופשט.

Niphal. Chullin 77b: . . . לא נצרכה אלא . — Ithpeel. Pesach. 23a: מדאצפריך קרא (אויסור ולהתי Sabbath 106a: ולטהרה לא אצטריך קרא כי אצטריך קרא (Sabbath 106a: ולטהרה לא אצטריך קרא לאשמועינן (Baba Bathra 110b: ווי אצטריך קרא לאשמועינן (Baba Bathra 110b: אצטריך למיכתב ליה (אצטריך למיכתב ליה (אצטריך למיכתב ליה וואיצטריך למיכתב ליה (Dhullin 117a: אצטריך למיכתב כל בן נכ אצטריך דאי כתב רחמנא . . ואי הארך סלקא דעתך אמינא . . . , משמע לן (Berach. 36a: כ' ר').

עריך, genötigt, nötig. לפיכך צריך הכתוב לומר, Gen. r. c. 8 (5), Pesikta 190b, 191ab, 193a; Pesikta r. 201a: חה שני הכתוב לום; Gen. r. c. 91 (6), fragend: צריך המקרא לומר. — Tanch. B. היה צריך לומר ראה ריח בנדי בני :Thin 16, zu Gen. 27, 27: חולדו לומר ראה ריח בנדי בני . 9 (1), zu Deut. 31, 14: מת מת דור לומר למשה הנה אתה מת :-לא היה צריך לומר אלא האלהים :4, zu Exod. 19, 19: אלהים אלא בראשית במדבר ,11 בשלח ,23 תולדות .8 ויתי ,19 וירא ,auch ib. ידבר ומשה יענג 2, אטא 32; Exod. r. c. 4 g. E.; Pes. r. 174b; Sch. tob zu Ps. 0 (s). - . . . כן היה צריך, Pes. r. 146b; לא היה צ' לומר כן אלא . לא היה צריך קרא לומר — Pes. r. 24a, 30a. ... לומר ואינו אומר אלא לא Lev. r. c. 32 (6); Schir r. 4, 8.1 — Tanch. לא 11: לא ה הצריך :18 קרח .Tanch. היה צריך לכתוב את התורה אלא . . . אין (ואין) צריך לומר . do s ist unnötig zu erwähnen, m Sinne von "geschweige erst". Lev. r. c. 2 (8): ואין צריך לומר ע לשון שבאדן Schir r. 1, 1, zu Prov. 25, 6: אל תעמוד אין צריך לומר ואין צריך לומר מבעד לצמתך) ib. 4, 3 (תשב תשב אין צריך לומר שלא תרבו, n den verschiedenen Deutungen dieses Verses wiederholt). -Pes. r. 47a: הרי צריך (es bedarf der Erklärung, s. unter צרובא). כל דברי תורה צריכין זה לזה שמה שזה :52 חקת Plural. Tanch נועל זה פותו; als Beispiel ist angeführt Num. 21, 21, aus Deut. 2, 26 zu ergänzen ("Israel schickte", "ich schickte"). — Ib. ברכה 3: ועדיין צריכין אנו לומו.

Gittin 48a: לכה לי רכתב לה לי רכתב (עובר בי לא צריכא קרא לה לי רכתב (א בי רבי בי ראי בתב רחמנא איש עור רק תבלל בעינו צריכי ראי כתב רחמנא איש עור רק תבלל בעינו צריכי ראי כתב רחמנא (מm Schlusse einer Darlegung): נצריכא הוה אמינא (פוחד בעריבי ווצריכא דאי בי הוה אמינא (פוחד בעריבי ווצריכא דאי בי הוה אמינא בעריבה ווצריכא בעריבה שבי בעריבה שבי בעריבה שבי בעריבה שבי בעריבה שבי בעריבה ווא בעריבה שבי בעריבה שלא בעריבה שבי בעריבה בעריב

¹ S. Frankel, Mebő 12b. 2 Vgl. Halevy, Doroth Harischonim II, 123.

P

קבל, Piel: empfangen. Lev. r. c. 10 (2), Gottes Wort an Jeיבל הנביאים קיבלו נבואות נביא מן נביא . . . אבל את מפי
מקבל אָנִי Anf. — מסר אבי ה' s. oben Art. מסר Anf. — מקבל אָנִי Anf. — . . מסובלני s. oben Art. Schir r. 7, s, der het Jecheskel spricht, auf Jesaja 26, 20 hinweisend: בכר מקובלני מישעיה רבי הני Echa r. 1, 1s, Jirmeja spricht, auf Jesaja hinweisend: מן מקובלני מישעיה רבי הני Schir r. 2, 5, der Enkel s' spricht: כך מקובלני מישעיה רבי הבי אבי אבי אבי הבי הני מקובל מבית אבי אבא pricht: מקובל מבית אבי אבא pricht and an, Orla 62 b 29, Nazir 54 d 41, 67.

Sota 4 b: אפילו קיבל הורה כמשה רבינו. — In den Kontroversen der Gelehrten בף (auch im aramäischen Kontext bleibt das hebr. Verbum) die Annahme asicht des Gegners. R. Hasch. 15 b: קיבלה ר' יוחנן אם לא קיבלה לא קיבלה (nämlich Einwand Simon b. Lakischs); Pesach. 48a: יוירא לא קיבלה מיניה ר' יורא לא קיבלה מיניה ר' שמואל בר ר'יי. (Makkoth 13b: יוקיבלה מיניה ר' שמואל בר ר'יי. Nidda 6b.

קבְלָה, die Überlieferung der Propheten, wie sie in den nichtteuchischen, speziell den prophetischen Büchern der heiligen
ift enthalten ist. Die Beispiele hierfür sind Tann. Term.
i6, Anm. 1 zusammengestellt. — S. noch Pes. r. 192a (zu
3, 15): היא שנאמרה בקבלה על ידי שלמה

Die Beispiele aus dem babyl. Talmud s. ebendaselbst. — In Berach, 62a בי eine allerdings auch von Raschi angenommene (er erklärt: מסורת ומנהג) (מסורת ומנהג), Gegenmittel, Geheimmittel.²

קבע, Kal: festsetzen, bestimmen. J. Joma 44b 74, Schir r. שני דברים לא היה להם כפרה וקבעה להם התורה כפרה, nämlich m Exod. 28, 35 (קולו) angedeutete Sühne für böse Zunge und aus Num. 35, 25 zu ersehende Sühne für unvorsätzlichen Totg. — Niphal. Exod. r. c. 1 (26 Ende): אע"פי שהרבה שמות אע"פי שהרבה שמות בכל התורה אלא כמו שקראה אותו היה לו למשה לא נקבע לו שם בכל התורה אלא כמו שקראה אותו בת In der Bedeutung, wie sie בת ב. בת הלוצים. "בת הלוצים" (S. Talmud ebens. unt. Art. שמועה. S. auch oben, Art. הלכה (S. 53).

72P, Peal: etwas zum festen Bestandteil des Lehrvortrages über die na machen, es rezipieren, dem "Talmud" einverleiben. Erubin 32b: Drei äer erörtern in Gegenwart Nachman b. Jakobs einen Mischnasatz; als

¹ Tannaitisch: Sifrā zu Lev. 10, 1 (45c) und Parallelstellen (s. Ag. d. I², 102): בן מקובלני מרבותיי (Eliezer b. Hyrkanos); Sch. tob zu Ps. 1, 3 (§ 19), o (Eleazar b. Arach).

2 S. Dikd. Sofrim I, 359; Aruch ed. Kohut 8b; Levy IV, 238b.

3 Zu Tann. Term. S. 167 ergänze: בען הלכה, vzung feststellen: Tosefta Berach. V, 2; j. Beza 61b 15; b. Beza 20a b.

Nachman das Resultat ihrer Erörterung billigt und bemerkt, daß Samuel die Mischna ebenso erklärt habe, fragen sie ihn: אַרְעָיתוּ לֹה [נמי] בנמרא. Er bejaht die Frage. – Rosch Haschana 31b unt. Im Anschlusse an die tannaltische Tradition über die Chronologie des Lebens Jochanans b. Zakkai's wird דים seinen Schülerjahren gesagt (in der Terminologie der babyl. Schulen): המים המים המים לפני רבו הוה ואמר מילתא ואמתבר מומיה וקבעה רביה בשמיה שובים b. Abba, einer der älteren Schüler Rabs, sagt in bezug auf eine von Jehuda b. Jecheskel im Namen Rabs tradierte Halacha: מוא ליה ליהודה הא אנא ברירים (Woher hat das Jehuda? Ich habe es, als ich Giddul [= Giddel] den betreffenden Mischnasatz lehrte, rezipiert; Giddel rezipierte es, als er Jehuda belehrte).

קרם, Kal: vorhergehen, zuvorkommen. Koh. r. 5, 10: דקדמך, in bezug auf einen durch Schlußfolgerung begründeten Gedanken, der aber schon in einem Bibelworte ausgesprochen ist; ib. 10, 7: אלא עוד שקדמו הכתוב — Hiphil. Echa r. 2, 16; ib. 3, 46, von der Stelle des ש und ע im Akrostich der alphabetischen Klagelieder: הקדים פ״ה לע״ן.

Aphel. R. H. 12a: איירי רחביבא ליה אקרמה, der Redaktor der Mischna setzt die ihm besonders werte Einzelheit früher; ebenso Jebam. 30a, 32a. — Sanh. 49 b (zu Lev. 16, 4: משום ראקרמיה קרא. — Bechoroth 26 b (in bezug auf die exegetische Verbindung der Einzelheiten in Exod. 22, 28 mit denen im folgenden Verse): מסתברא רמקרם למקדם ורמאחר לרמאחר.

תונון. Das biblische Verbum (in II Chron. 35, 25 bei Jirmeja's Klageliedern angewendet) wird von den Agadisten namentlich am Schlusse der Prooemien zu Echa gebraucht, in der ständigen Formel: זהתחיל ירמיה מקונן עליהם איכה ישבה בדר; s. den Schlußder Prooemien 2, 5, 6, 8, 9, 12, 13, 14, 22, 26, 30—33. In N.1 nur קונן עליהם קונן עליהם יומיה in N. 4 (wo der Prophet selbst spricht): יעליהם היה ירמיה מקינן ירמיה וועל זה היה מקונן עליכם in N. 23: אליהם היה ירמיה בא מקונן עליכם S. ferner Echa r. 1, 16 אווי ירמיה בא מקונן עליכם וועדה ברואנ). — Außerdem Tanch B. בראשית ברואנו ברוך הוא Schlusse von drei Prooemien zu Gen. 3, 21 מקונן הן האדם האדם בחות הווי ברוך הוא ברוך הוא ברוך הוא ברוך הוא ברוך הוא האדם.

קים (סְים), Peal: stehen. Mit עמד על verbunden dasselbe, was hebr. א עמד על (s. oben, S. 149): verstehen, ergründen. Schebüth 38b 10, 13: ארא ארא — Gen. r. c. 4 g. E.: ארא ארא דין מעמא (mit diesen Worten leitet der Agadist Levi die Psalmworte (104, 3) ein, in denen die h. Schrift selbst angibt, daß die Himmel aus Wasser erschaffen sind. — Eine in den halachischen

¹ Diese Stelle zitiert Scherira in seinem Sendschreiben (ed. Neubauer p. 23 f.). Auf Grund derselben bedient er sich auch des Ausdruckes אינעינהן בנכרא בנכרא in seiner Darstellung der Redaktion des babylonischen Talmuds.

Erörterungen des jerus. Talmuds sehr häufige Formel lautet: חם נו קיימין (worauf stehen wir), womit gefragt wird, auf welchen speziellen Fall sich der betreffende Lehrsatz bezieht; in der Antwort, nach Abweisung einer unrichtigen Annahme, heißt es meist: ... אלא כי נן קיימין ב... S. Pea 16b 30, 16c 5, 17b 70, 19a 39, 20a 28; Demai 21 c 68 (ohne die Frage), 22 a 46, 22 b 3, 23 c 46, 25 d 58, 26a 63, 26b 9, 26c 39; Kilajim 27b 39, 28a 26, 30a 38, 31c 31; Schebith 36d 44, 37d 75; Maaseroth 50c 30, 51b 42; Maaser scheni 53d 6; Orla 61 c 9; Sabbath 3a 6. Dieselbe Formel wird auch bei der Erklärung von Bibelstellen angewendet. Schebiith 33 a 46. zu Exod. 34, 21b; Maaser scheni 53b 42 (Taan, 64c 57), zu Deut. 26, 14; Pesachim 27a 49, zu Exod. 12, 17; Joma 42 c 5, zu II Chron. 1.13; Rosch Hasch. 56c 2, zu Deut. 12, 6; Nedarim 41 d 33, zu Num. 30, 7. - Im Pael (bez. Piel) bed, das Verbum: bestätigen, betätigen, aufrechterhalten. Die betreffenden Redewendungen der tannaitischen Terminologie sind auch bei den Amoräern im Gebrauche. J. Pea 20c 33, zu M. Pea VII, 7: והא ר' עקיבא מקיים תרי קואי; Baba Mezia 12a או: בגלל מקיימא קראי; Gen. r. c. 91 (3): וקיימת הדין קרייא; Echa r. 1, 16 (מעשה בשני בני צדוק): בתיב וקיימת הדין קרייא. - Pesikta 72 b (Deut. 33, 29): . . למקיימא לכון. - ביומה אתה מקיים. - ... Gen. r. c. 20 (5) 2, Pesikta 143a; מה (ומה) אני מקים, Pea 16b 4; Gen. r. c. 48 (8), 70 (4); Lev. r. c. 35 g. E.; Pes. r. 87b; Sch. tob zu Ps. 22 (19). — Schekalim 50a 47: . . ימה מקיים ר' . . s. auch oben מה מקיים Anf.; Gen. r. c. 42 (6), 71 (9); Schir r. 7, 5. - מה מקיים מה מקיים ר . . . קרייא (הרין ק) Schir r. 4, 16. — (די הרין א דין 77. Lev. r. c. 9 (6), Schir r. 1, 9; 1, 11; Echa r. Procem. 5; 2, 19. — Berach. 2d 40: מה מקיים רבי מעמא דר' נתן; s. auch Pea 19b 31, Sabb. 11c 23, Erubin 22b 36, Joma 45c 35. — Lev. r. c. 19 (Josua b. Levi, indem er die Ansichten zweier Tannaiten zu Ezech. 19, 9 ausgleicht): אני מקיים דברי שניהם; s. auch Schir r. 4, 4 Ende (Pinchas), Esther r. 1, 5 (Pinchas). — היאך אחה מקיים, Tanch. ערה Add. 4; היאך אני מקיים שני הכתובים, Pes. r. 6b; נמצאת מקיים, Tanch. ib., Exod. r. c. 47 (8). Recht häufig ist die alte tannaitische Formel: לקיים מה שנאמר; s. j. Berach. 9a 40: Gen. r. c. 42 (7); Pesikta 113b, 123a, 143a; Lev. r. c. 4 (1), 5 (1), 5 (3), 35 (10), 77 (2); Schir r. 1, 2; 3, 6; 4, 4; 5, 14; 7, 2; 7, 5; 7, 9; Echa r., Procem. 23, 34 E.; 1, 1 (העיר E.); ib. (בתר E.); 1, 16; ib. מעשה במרים בת חני); 2, 15; 4, 2; 4, 8; 4, 9; 4, 14; 4, 22; Koh. r. 8, 4;

י Pea 16 b 30: יותן, Schebiith 39 a 46 und sonst: אגן, 2 Als Objekt zu מקייב folgt hier und in den folgenden Beispielen der betreffende Bibeltext.

12, 7; Midr. Sam. c. 21 (4); Tanch. B. מקץ, אומר, 19, מקר 13, ויקרא 6, מקר 4, ויקרא 5, 8, נשא 10, בהעלותך 18, שלח Addit. 8; Exod. r. c. 1 (5), 1 (16), 15 (10), 30 (11), 31 (4), 47 (5); Deut. r. c. 2 (25), 11 (4); Pes. r. 130a, 134b; Sch. tob zu Ps. 18 (32). — Zum Schlusse sei noch erwähnt der Satz eines pal. Amora (j. Berach. 3c 7): מל המקיים שבע ביום הללתיך כאלו קיים והגית בו יומם ולילה (Ps. 119, 164, Jos. 1, 8).

Nithpael (Hithpael). Pesikta 51a. Von der Jahreswoche der Ankunft des Messias: . . יחשונה נתקיים בוי והמשרתי בוי והמשרתי בוי והמשרה (Amos 4, 7); Echa r. Prooem. 25 Anf.: הזה המקרא הזה אימתי להם המקרא הזה (Beut. 29, 22): ישבע שנים נתקיים בהם נפרית ומלח (b. 5, 4: שנתקיים בנו הפסוק הזה (שנתקיים עליהם המקרא שכתוב (3): במתקיים מה שנאמר (Schir r. 2, 13: מתקיים מה שנאמר).

Besonders häufig ist im babyl. Talmud die apokopierte Form des Part Peal: 'קאים (= באים).2 Der erste Satz des babylonischen Talmuds (Berach. 2a) lautet: תנא היכא קאי ("wo steht der Mischnaautor", das heißt, worauf bezieht sich die Frage des ersten Mischnasatzes, von wann an man das Schema lesell. Die Antwort lautet: תנא אקרא אקרא, "er steht auf dem Bibelverse" Deut. 6, 7, b» zieht sich auf diesen); vgl. Taan. 2a. - Pesach. 96a unt.: אמאי קאי ("woranf steht er"), in derselben Bedeutung. - Erubin 105a unt. (in bezug auf den in Frage stehenden Mischnasatz): ר' שמעון היכא קאי; Antwort (Hinweis auf einen andern Mischnasatz): התם קאי. Sabbath 27b (zu Deut. 22, 11): אי נעסר ופשתים. מרבה עמר ופשתים. Sabbath 123a: מאיר מאיר מאיר פשתים. — Pesach. 17. – Partic. pass. masc. יוםי קאי כוותך - 81a: יוםי קאי כוותך, - Sabbath 85a ob.; יוםי קאי כוותך לרבנן (den Gelehrten steht es fest), R. Hasch. 13a dasselbe. Häufiger ist die Anwendung der Femininform: קיימא לן; besonders in der Formel: קיימא לן. Hor. ab ob.: מוכה לן רובו ככולו (in der ganzen Thora steht uns fest - in es ein festes Axiom bei uns - daß die Mehrheit der Gesamtheit gleich ist); Sabbath 24b: וקיימא לן הלכה כרבא: Pesachim 2a: וקיימא לן הלכה כרבא יממא הוא. — יממא, die apokopierte Form des Imperf. (= מיקו, es bleibt) ist die Formel, mit der angegeben wird, daß eine Frage unbeantwortet bleibt. Z.B. Berach, 42b, Chullin 46a.

רקים: Pael (Piel). Berach. 59a (Abaji): דקים מה שנאמר – Jebam. 64b: דקים (Koh. 7, 12). – לקים מה שנאמר החכמה תחיה בעליה (Baba Bathra 88a: בנפשאי החכמה תחיה בעליה (Ps. 15, 2). – Gittin 7a oben (Aschi): אנא לא שמיעא לי – Gittin 7a oben (Aschi). הא דרבה בר בר חנא וקיימתיה ממברא – Ithpael (Nithpael). Zebachim 19a ob. (Amemar zu Huna b. Nathan, den König Jezdegerd ausgezeichnet hatte): ציקים (Jes. 49, 23) והיו מלכים אומניך – Baba Mezia 106a (Samuel): (Ps. 37, 19) היה מיקים מקרא זה: – — Taanith 5a: הרקיים מקרא זה: בי לא יבושו בעת רעה

Aphel. Sanhedrin 44a, Abaji fragt Dimi, worauf man in Palästina Prot. 25, 8 beziehe: איני מוקי. — Sabbath 71 b unt.: איני מוקי. — Sabbath 71 b unt.: איני מוקי. — Pesachim 90a oben (Abaji, zu einem Satze der Mischna):

¹ Schir r. 2, ו3: מתקיים בה מה מתקיים בה der Verkürzung אַבְּ (משּ מתקיים ist diese verkürzte Wortform, dem Partizipium des Verbums enklitisch vorgesetzt, ein ständiges Element der Konjugation geworden.

אי לאו דאוקמיה ר' אושעיה לההוא ב.. הוה מוקמינא ליה לההוא ב... הוה מוקמינא ליה לההוא ב... Bechor. 32a: אוקמוה רבנן אראורייתא; B. Bathra 72a: שמעון כר' עקיבא; Joma 19a: במאי בימין בר יפה בנימין בר יפה בומי בר' בנימין בר יפה בומי — Eine ständige Formel ist die Frage: במאי (wobei läßt du den betreffenden Lehrsatz bestehen, worauf beziehst du ihn, wie fassest du ihn auf). S. Berach. 37b, Sabbath 50b, 58b, Erubin 97b, Nedarim 19a.

מתניתא מינה קיומא 2: Bestätigung. J. Chagiga 79b 2: קיּוּמָא, מתניתא מינה קיומא ב: הומא (s. Art. חברא). — Über קיום קיום ולית לה (ליה) ומינה תביא im jerus. Talmud s. Frankel, Mebô 15a.

קלל, Hiphil; erleichtern. J. Baba Kamma c. IX Anf. (6d 26): המר הוא שהיקלו בנולן. — Aphel. S. oben, S. 67, Art. חמר.

Aphel. S. Art. חמר. Kidduschin 20a (zu Deut. 15, 16): מדאקיל רחמנא לנביה. ספא. סף. S. oben, S. 67, Art. חמור. המור.

בל וחמר. Im agadischen Midrasch wird die Schlußfolgerung vom Leichten aufs Schwere namentlich als wirkungsvoller meist messianischer - Schluß des Procemiums oder der ganzen Homilie, aber auch in anderen Fällen, angewendet. Die Formel והרי דברים קל ותומר ומה אם על אחת כמה וכמה S. Pesikta 10a (Schluß der I. Pesikta), 124a (Schluß des Procemiums); 126b (Procem.); 147a (Procem.); 196b (Procem.); Gen. r. c. 65 (20), 73 (5), 82 (14); Lev. r. c. 3 (5), 26 (7), 31 (2), 33 (5), 34 (8); Schir r. Einl., 1, 4 (גנילה); 4, 4; Ruth r. 4, 6; Tanch. אמור 4; Pes. r. 80a. Statt יהרי steht והלא: Lev. r. c. 16 (7); Tanch. B. והרי דברים קל 6. — Ohne die einführenden Worte מצורע 13. מדרי מה (ומה) אם על אחת כמה :oder bloß mit der Formel וחומר המסו, findet sich die Schlußfolgerung Gen. r. c. 60 (7); Schir r. 1. 14 Ende; Tanch. B. נמדבר ; 17 נח 33. — Im jerus. Talmud findet sich die Formel: ממה אם . . . לא כל שכן; s. Pea 15d 20; Sukka 56b 42, 44. — Andere Anwendungen des Terminus קל וחומר. עם בני אפילו שאינו יצחק עם יצחק 10: פות יצחק עם יצחק שינו שאינו יצחק עם יצחק עם בני אפילו שאינו יצחק עם יצחק אפילו שאינו בני קל וחומר עם בני עם יצחק; Schir r. 4, 4, zu Gen. 7, 19; קל וחומר :(Exod. r. c. 25 (8) ויכסו כל ההרים הגבוהים קל וחומר לנמוכים בנן ערן. — Schlußfolgerungen, die den biblischen Personen in den Mund gelegt werden. Lev. r. c. 13 (1), zu Lev. 10, 19: מיר דרש דרש משה מקל :Pesikta 106a, zu Exod. 18, 27: אהרן קל וחומר למשה יתומר (tann.): דרש אברהם :,קו"ח דרש אברהם (tann.): דתומר 27 על לך לך

Zu dem Tann. Term. S. 128 (Art. נשאו קל והומר) erwähnten Ausdrucke: נשאו קל

¹ An den Parallelstellen, Gen. r. c. 46 (4), Lev. r. c. 25 (6), wendet Abraham nicht die Schlußfolgerung, sondern die Analogie (Gezera schawa) an; s. Ag. d. Tann. II, 512.

sind nachzutragen zwei Beispiele, ebenfalls tannaitischen Ursprunges, in b. Sabbath 31 a (נשא ק"ו בעצמו), ib. 87a (Moses "ר"ו בעצמו).

סלס, Piel: lobpreisen, rühmen. Ein besonders in den Tanchuma-Midraschim zur Kennzeichnung des rühmenden Inhaltes von Bibelsätzen üblicher Ausdruck. Das Subjekt des Verbums kann ebenso Gott, wie der Mensch sein: Gott rühmt Israel, oder einzelne Menschen rühmen Gott. Zuweilen wird die Rühmung eines Menschen ebenfalls mit diesem Verbum bezeichnet. Selten ist die h. Schrift das Subjekt. Im Hohenliede ist das Lob, welches die Liebenden einander spenden, als das gegenseitige Rühmen Israels durch Gott und Gottes durch Israel aufgefallt. נכל השירים או הוא מקלסן או הן מקלסין אותו :Schir r. 1, 1 Ende והוא מקלסין אותו והוא (Beispiele Exod. 15, 2: Deut. 32, 13) (s. Hol. מקלסן הוא מקלסן הנך יפה רעיתי והן מקלסין אותו הנך יפה דודי 1 16 f.). Ib. 5, 16 Ende: . . . היא קילסתו והוא קילסה S. auch die oben, Art. כפל Anfang, angeführte Stelle. - Am häufigsten werden Sätze aus den Psalmen als Lobpreisungen Gottes durch David bezeichnet. Auf das ganze Psalmbuch bezüglich, heißt es Tanch. מה שקלם 22, am Schlusse des Ausspruches über Dan. 4, 34: סה שקלם רוד בכל ספרו. Schir r. Einleit. (zu Ps. 127, 2 und I Kön. 8, 19): באז ושלמה קילם באו Tanch. B. בראשית 22 (in der Paraphrase von Ps. 104, 1): מקלם אני לפניך על פלאים שעשית בעולם; ib. 32 (Ps. 40, 6): מקלס (Ps. 148, 1); לפיכך מקלסו (Ps. 148, 1); שהרי דוד מקלס ib. 46 E. (Ps. 18, 3): מולדות ib. חולדות 7 E. (Ps. 45, 17), ib. 11 (Ps. 110, 3), איצא 11 (Ps. 146, 7); מקלס ; Lev. r. c. 4 (8), zu Ps. 103, 1: וכי מה ראה דוד להיות מקלם כנפשו להקב"ה - Sch tob zu Ps. 18 (2): לא הניח דוד אבר שלא קילם בו להקב"ה קילסו ... בראשו; s. auch Sch. tob zu Ps. 103 (1, 2), 104 (2), - Salomo. Tanch. B. יירא 12 E. (Koh. 9, 18 auf die kluge Frau in II. Sam. 20, 22 bezogen): עליה מקלם שלמה . — Abraham. Ib. 4 g. E. (zu Ps. 18, 36): התחיל אברהם לקלם להקב"ה . — Moses. Ruth r. 1, 11 (zu Deut. 10, 14, in der Paraphrase von Deut. 31, 14): 173 קלסתיך. — Mordechai. Lev. r. c. 28 E., Esther r. 6, 10 (zu Ps. 30, 2): התחיל מקלם להקב"ה. — Die Männer der großen Versammlung. Tanch. B. שמות 1 (zu Neh. 9, 5): ראה היאך אנשי כה"ג מקלסין

¹ Über den Ursprung des Verbums s. Büchler, W. Z. f. K. d. Morg., XVII, 165 ff. — I.öw bei Krauss, Lehnwörter II, 548, hält die Ableitung von zzλῶ; — von Brockelmann für das syrische και geboten — für richtig. Ich erinnere an die alte Lobpreisung des Altars (Sukka 45a): παι τη το το καλλος σοιλ Auch die ersten oben angeführten Beispiele aus Schir r. beweißen, daß man in Dɔp zunächst das Lob der Schönheit verstand.

לכך קילסו עליה : (Num. 21, 17). — Israel und die וכשהקב"ה עשה נסים לישראל : (zu Ps. 138, 4) יתרו לישראל וכשהקב"ה - Gott rühmt - im Hohen ב.הם מקלסים אותו ואו"ה מקלסים אותו liede - Israel. Ib. תצוה 1 (zum Hohenliede): ראה מה הקב"ה ראה שבח שהקב"ה :(Hoh. 4, 11) 9 כי תשא :ib. מקלם כנסת ישראל כתונו מקלם כנסת ישראל; Exod. r. c. 41 (2), Gott spricht zu Abraham (in bezug auf Gen. 14, 23 und Hoh. 4, 3, הום : בו בלשון אני מקלם את בניך. — Israel wird gerühmt: Durch Moses, Tanch. בניך Deut. 33, 29): ימשה מקלם כנסת ישראל (Schir r. 4, 4: באותה שעה משה מקלמן. Durch Salomo, Pes. r. 160b (Prov. 31, 10): שראל – Jakob rühmt in seinem לפיכך היה שלמה מקלם את כנסת ישראל Segen (Gen. 49): Jehuda, Tanch. B. יחדי 12; Reuben, ib. 11 E. - Die Kinder Chets (Gen. 23, 6) rühmen Abraham, Koh. r. 4, 13. – Pes. r. 2a, zu Jes. 60, s: מקלסן (die Wolken). – Tanch. B. אירא 12. Die kluge Frau spricht Joab an (II Sam. 20, 17), in bezug auf II Sam. 23, 8: אתה הוא חכם שהכתוב מקלסך; לכך הכתוב מקלסו :Koh. r. 5, 19, von Elkana (I Sam. 1, 3): לכך הכתוב מקלסו.

Vom Lobe, das man einem Gelehrten ob seiner Aussprüche spendet. J. Baba Bathra Ende (17d); zu dem, was in der letzten Mischna des Traktates Ismael über Ben Nannos sagt, bemerkt Jochanan: אף על פי שקילם ר' ישמעאל את בן נגם על מדרשו קילסו אבל אינה כבן נגנ (kürzer dasselbe b. Baba Bathra 176a); j. Sota 20a unt., zu M. Sota V, 2: חמן אמרין ממה שקילס ר' יהושע את ר' 'בנן דקסרין אמרין למדרשו קילס שהיה שומע מעם ביוצא בו רבנן דקסרין אמרין למדרשו קילס שהיה שומע מעם 15am. 1, 24: שהיה שומע מעם הלכה כיוצא בו רבנן דקסרין אמרין למדרשו קילס שהיה שומע מעם 15am. 1, Sota 18b 22, Kidd. 64b 2, Baba Bathra 17a הלכה מפי חכם ומקלס ליה: Jannai lobte Jochanan mit Worten aus Jes. 46, 6 und Prov. 3, 21. — Ithpael. Schebiith 37c 37, Sanh. 21a 75: בר זברא: איקלס ר' בא בר זברא: איקלס ר' בא בר זברא

Gittin 9a (Nachman): אף על פי שקילם ר' יוסי את ר' שמעון הלכה כר' מאיר; ib. 20a (77a): נפק לוי דרשה משמיה דרבי ולא קלסוה משמיה דרבים וקלסוה. — Jebam. 92b S. b. Lakisch zu Jochanan): אי לאו דקלסך גברא רבא.

קלוס, Lobpreisung, besonders die Gottes durch die Menschen.

J. R. Hasch. 59c 27: Die zehn Bibelverse, in denen im Neujahrsgebete Gottes Herrschaft gepriesen wird, כנגר עשרה קילוסין שאמר (im 150. Psalm); Tanch. B. שמות 1: שמות (im 150. Psalm); Tanch. B. שמות 1: שמות מקלוסו הוא יותר מקילוסו האש הוא Sch. tob zu Ps. 104 (2), nach I Chr. 29, וו: ראש וותר מקילוסו אותן; ib. zu Ps. 78 (21), zu Ps. 145, 21:

¹ S. auch Lev. r. c. 30 (7), von dem Anstimmen der Hallelpsalmen: זגקלם על Vgl. den passivisch gebrauchten Hithpael מחקלם, j. Chagiga 76 c 45.

משקילם דוד להקב"ה בכל מיני קילוסין מהו אומר כסוף תהלת ה' ידבר פי משקילם דוד להקב"ה בכל מיני קילוסין מהו אומר כסוף תהלה לקילוסי של הקב"ה וb. zu Ps. 88 (1), Deutung des Wortes אם הקב"ה לדוד קלם אותי היאך שאתה מבקש ואני מוחל לך :מחלח משורר בקילוס בי Lev. r. c. 5 Ende, zu Ps. 19, 2: בקילוסך אף קילוסי לא בא אלא :14 (1), Gen. r. c. 8 (1), zu Ps. 148, 11: אף קילוסי לא בא אלא :148, 11: במחרונה — Das kumulierte Lob der Hebammen in Exod. 1, וו heißt: בתוך קילוס בתוך קילוס בתוך קילוס בתוך קילוס בתוך קילוס בתוך קילוס לא האלין קילוסייא :15 (15). — Von den biblischen Lobsprüchen, die Jannai dem Jochanan spendete (s. den Schluß des vorigen Artikels) sagt Simon b. Lakisch: בתור כל אילין קילוסייא :31 (בתר כל אילין פסוקי קילוסייא).

(מנמר מנמר (auch סנתר), vom griechischen צפעדססע (Stachel, Spitze) stammendes Verbum (hebr. und aram.) in der Bedeutung: sticheln, spitze Bemerkungen machen, tadeln. Als Gegensatz von סְלֵּכ (סְלֵּכ), j. Maaser scheni 53a 9 (über eine halachische Bemerkung des Amora Chaggai): אמרה קומי ר' אכינא וקלסיה קומי ר' ירמיה וקנתריה. In den Berichten über den Verkehr der Gelehrten findet sich das Wort schon aus tannaitischer Zeit bezeugt. J. Pesachim 33a 37 (von Hillel und den Bene Bathyra): החחיל מקנתרן בדברים (ebenso b. Pesachim 66a: מקנתרן; Sifra zu Deut § 1 (Gamliel II und Akiba). - Aus den Kreisen der palästinensischen Amoräer. Schir r. 8, 9 (Jochanan und die babylonischen Jünger): כר הוה חמו להון הוה מקנתר להון (מת Maaseroth 51 a 9: הוה ר" זעירא מקנתר לאילין דאגרתא; Joma 38d 24 (Megilla 72a 73, Hor. 47 d 39): ירבי יוסי כד הוה בעי למקנתרה לר' אליעזר בר רבי יוסי 'Nedarim 40 d פו (Kidd, 64 c 11): למה הוא מקנתר להון. — In der Bibelauslegung wird der in solcher Weise tadelnde Inhalt einzelner Stellen mit unserem Verbum gekennzeichnet. Schir r. 1, 12 (Jes. 50, 2): זה הוא שמקנתרן על ידי ישעיהו: Lev. r. c. 5 (5), zu Jes. 22, 16: אוא ונל אשר עשה) ב. ib. c. 19 (6), zu II Kön. 24, 5 (ונל אשר עשה): רוא שהנביא מקנתר עליו ואומר Pesikta 133b, zu Echa 4, 5: הוא ib. 140a, zu Jes. 51, 13, ebenso; Echa ישהנביא מקנטרן ואומר להם r. 1, 13, zu Jes. 47, 2: הוא שהנביא מקנתרה ואומר לה ; Koh. r. 1, 10, zu Jes. 48, 16: הוא שהנביא מקנתרן ואומר להם. Lev. r. c. 36 (s), m Jes. 7, 8: כיון שהנביא בא לקנחרו -2 - Sota 16d 74 (Keth. 35 c 75), ש I Sam. 2, 29: דו מקנחר לון .- Pesikta 198a (Deut. 1 und 33): סלי ביי ווי מקנחר לון שהוא מקנמרן ראשו של ספר . . . הוא חוזר ומברכן בסופו ; Tanch. B. יחי 11, zu Gen. 49, 3: כיון שנכנסו התחיל מקנתרן; Pes. r. 28a (von

S. Die Ag. d. pal. Am., III, 236, Anm. 5. ² In der Parallelstelle, j. Sanh. 27 d 31 steht irrtümlich יקנתרו לקנתרו) לקנתרו).

שבירך את השבטים האחרונים וקינתר את :ib. 28b; שקינתרם אביהם (vgl. Schir r. 4, 7, Gen. r. c. 98). — ארבעה הם שסידרו תפלה וקינטרו דברים! לפני (den Segenssprüchen Jakobs). — ארבעה הם שסידרו תפלה וקינטרו דברים! לפני (Jehuda b. Simon)?

קנתורין (auch mit ש), Substantiv zum Vorigen. 3 Koh. r. 1, 1: שלשה נביאים על ידי שהיתה נבואתן דברי קנתורין נתלית נבואת שלשה נביאים על ידי שהיתה נבואת (nämlich Amos 1, 1, Jirm. 1, 1, Koh. 1, 1). Pesikta 107b: על ידי שהיה ישעיה [בן] אחיו של מלך היה אומר לישראל דברים (דברי על ידי שהיה ישעיה [בן] אחיו של מלך היה אומר לישראל דברים (דברי קנמורין הווין: ib.: שמעו דברי קנמורין - Jer. Berach. 4b 24: קנמורין Pes. r. 112b: קנמורים).

ארא, Kal: lesen, speziell die heilige Schrift lesen; aus ihr stieren. Gen. r. c. 87 (6), in der Erzählung von Jose b. Chalaftha md der Matrone: ... מעשה לפניה מעשה (er begann ihr vorulesen). בוקראו לפניו המקרא הוה : Esther r. 1, 13: הוקראו לפניו המקרא היה - Gen. r. c. 32 (4): מקרא קראו — Echa r. Prooem. 11. Gegenüberstellung on Versen des Pentateuchs und Versen des ersten Kapitels der אלו וכיתם הייתם קוראים בתורה . . . Klagelieder, mit der Formel: יועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים. vgl. ib. 23. - Pes. r. 43a, zu עלך קרא בדברי הימים ואתה מוצא :I Sam. 23, 39, vgl. mit I Chr. 11: לך קרא בדברי הימים ואתה קראו סוף הפסוק :7 בראשית .- Tanch. B. אותם עוד ענון: Pes. r. 192a: היאך אתה קורא מה שאתה רוצה ומה שאין אתה רוצה אין אתה קוים: Pea 19a 22 (zu Lev. 19, 9): אתה שדך ואצל זה אני קורא שדך ואצל זה אני קורא קצר. — Nach קרא על, auf Jemanden einen Bibeltext anvenden, folgt entweder noch das Objekt (מקרא) oder bloß ler betreffende Text selbst. Gen. r. c. 33 (6): וקרא עליהם המקרא ק' ע' המקרא הוה :(2) ib. 81 (2); הוו (מקראות :(10) 32 (10); ebenso לפרא עליי הפסוק הזה - Anf. Anf. Anf. בחרא עליי הפסוק הזה - פרא עליי הפסוק הזה - אחר. ev. r. c. 5 (4); Echa r. 4, 2; Koh. r. 5, 8. אין עליו פסוק זה j. Horaj. 8a 61, 69; Koh. r. 4, 17. הוה שליו הפ וקראו עליו הפ Lev. r. c. 5 (4), 'esikta 174a. וקרא על עצמו הפ' הזה . Koh. r. 1, 5. וקראו עליו פסוק זה, leth. 26 d בוה הוה בי הוה (עליו) הפי הוה Echa r. 1, 16, Pes. r. 82b. — קרא (וקרא) על, j. Berach. 13 a 43, Pea 20 b 6, Pesikta 90 b, Echa r. 1, 5. וקראו עליו Pes. 80b. וקראו עליו, Gen. r. c. 81 (2), Koh. r. 1, 5; וסראו עליו, Gen. r. c. 1 (11). וקראו עליו, Pesikta 59b, Koh. r. 11, 1; אני קורא על Tanch. B. אני קורא אני עליו , Pea 18a 62; אני קורא על עליד Schebiith 33 d 4. וקראת על עצמה Schir r. 5, 12; וקרא על

¹ L. ברברים ... 2 S. Die Ag. d. pal. Am. III, 213, 3. 3 Der agular findet sich im Sifre zu Deut. 1, 18: 11, 18: 4 Zu Tann. rm. S. 174 nachzutragen: M. Joma I, 6 (vom Hohenpriester): אם רניל לקרות ... קורא ואם לאו קורין לפניו ובמה קורין לפניו באיוב ובעורא וברברי הינ 5 Tanch. B. מהיה קורא לעצמו הפסוק ... מהיה קורא לעצמו הפסוק ... פס

Bacher, Terminologie II.

עצמו Echa r. 2, 2; וקראתי על עצמי, Echa r. 3, 51. על העמודים היה דורו :8 נח B. בית העני קרא Lev. r. c. 27 (1), Tanch. B. היה דורו קורא עליו, Lev. r. c. 30 (1), Schir r. 8, 7. - In der Bed. des oben (Art: כרז gebrachten הכריז על, oder von צוה על (s. oben S. 182) steht unser Ausdruck in Tanch. B. משפטים 5 (Prov. 28, 8): עליו שלמה קורא; ähnlich Gen. r. c. 43 (6), zu Gen. 15, ושלמה קורא (Subjekt ist Gott). - In der Bedeutung "nennen". Pesikta 41h (II Kön. 25, 9): אותה בית גדול : Koh. r. 4, 13 (auf den Trieb bezogen): יולמה הוא קורא אותו מלך: Pesikta 180b (David in den Psalmen): פעמים שהוא קורא את עצמו מלך ופ' ש' ק' את ע' עני. S. auch Art. תורה - Hiphil: in der Bibel unterrichten. San-

hedrin 28 c 60: שהיה אבי מקרא אותו את הפסוק הזה ..

Beispiele für das aramäische Verbum. Koh. r. 1, 13 (Schir I. באן דקרא מבאות ייתי (נזיל) לנבי דתני מבאות :Einl.). Salomo spricht ייתי לגבי – Gen. r. 8 (פ): קרון מה דבתריה. – J. Sanh. 22c או (Deut. 13, 15 und 17, 4): . . . ודרשת אלא ודרשת לא תהא קרא ואויל אלא 15 (5); Pes. 38 a; Koh. r. 7, 11; 10, 19; הוה קרי עליה, Pes. r. 1248; קרי עליהון, Gen. r. c. 25 (3), 64 (2); Pesikta 118a, 177s; Schir r. 1, 6 E.; Ruth r. Abschn. I g. E.; תוו קרן עליהון Echa r. 4, 1; וקרון עליה (עלוי), Koh. r. 11, 1; (עלוי), וקרון עליהון j. Pea 20a 65; Schir r. 6, 12; Echa r. 1, 1; Koh. r. 7, 11; 11, 1; אנפשיה Koh. r. 2, 17; קרא אגרמיה, Schebiith 33b 27. — Echa r. 3, 9: יוסרו עליה הדין קרייא; Schir r. 4, 4: יקרא עלוי תלתא עלוי הדין קרייא. — Bei Wort deutungen, welche auf einer veränderten Vokalaussprache oder sonstigen Anderung des Textes beruhen. Gen. r. c. 39 (11), zu כל בו Gen. 12, 2: קרי ביה בריכה; ib. c. 45 (9) zu כל בו Gen. 16, 12; קרי ביה לפני מלאכים : Koh. r. Anf., zu Prov. 22, 29; קרי ביה כלבו יתיצב Esth. r. 8, 15, zu Exod. 17, 14: יתיצב Die gewöhnliche Formel ist: . . אל תקרי אל (auch hebr.: . . אל תקרא אל תקרא) . . אלא); s. Gen. r. c. 2 (3), 19 (8); Lev. r. c. 15 (5), 18 (3); Pesikta 80b, 197a, 201a; Schir r. 1, 5; 4, 5; Esth. r. 2, 5; Tanch. B. 13. Die vollere hebr. Formel lautet; . אל תדי קורא כן אלא : Gen. r. c. 91 (6), Lev. r. c. 30 (2), Pes. 179b; Tanch. מצורע 4 E; 21; Deut. r. c. 11 (2 E.) י; Pes. r. 18a, 28a, 32b, 35a. -Pes. r. 29b, zu אחפש (Zeph. 1, 12); אלא שין , לא תהא קורא סמך אלא שין ib. 186a, zu נשוי (Ps. 32, 1), dasselbe; ib. 159a (zu Jes. 57, 10); אל אתי ד' אל אתי ד' Beispiele für Kerê und Kethib. Gen. r. c. 34 (8), zu Gen. 8, 17: הוצא כתיב היצא קרי; Ruth r. 3, 5:

¹ Hier ist aus 13 geworden 13.

אלי קרי ולא כת Pes. r. 9a (zu Koh. 12, 11): אנו קורין מסמרות אנו קורין.

Erubin 54a (eine Belehrung Samuels für seinen Schüler Jehuda b. Jecheskel ber das laute und deutliche Sprechen beim Studieren der Bibel und der Tradi-סתו פוסך קרי פתח פוסך תני :OD). — Eine sprichwörtliche Redensart lautete Hor. 4a, Sanh. 33b): זיל קרי בי רב הוא (von solchen elementaren Kenntnissen, ie in der Kinderschule für Bibelunterricht angeeignet werden können). ebam, 121b (bei Gelegenheit eines Vorfalles, bei dem Rab auf Samuel die Vorte in Prov. 12, 21, dieser auf jenen die in Prov. 11, 14 b anwendete): קרי קרי עליה רב עליה רשמואל :Pesach. 52b, Sukka 26b: קרי עליה דשמואל 27. 1 — In tadelnder Absicht zitiert der Exilarch Jerem. 4, 22 b (Erubin 26 a): פרי עליה ריש נלות; Keth. 10b; קרי עליהן .— Chullin 59b; קרי עליה ריש נלות אנפשיה אנפשיה B. Bathra 12b ist mit קרי רב אחא אנפשיה ein alter Spruch - kein Bibeltext - eingeleitet. - Mit קרי ביה (lies darüber, in Bezug auf es) ird ein Wort des Textes als für den betreffenden Fall anwendbar und deutar hervorgehoben. Chagiga 3 a (zu Deut. 31, 12)): קרי ביה למען ילמרו; Nazir 44 a Num. 6, 5): קרי ביה לא יעבור; Sanh. 59a (Gen. 9, 4); Pesach. 52b (Lev. 25, 7); (ich lese darüber), קרינא ביה (ich lese darüber), welche Formel dem Textworte nachgesetzt wird. Jebam. 40a (Deut. 16, 3): מקרב אחיך קרינא ביה :Kidd. 76a (Deut 17, 15): מקרב אחיך קרינא ביו ; Bechor. 12b Lev. 25, 6): מי קרינא Hierher gehören auch folgende Redeweisen: מי קרינא מי ,Temura 12a; דקרינא ביה ,Pesach. 31b; דלא קרינא ביה ,B. Bathra 145b; מי קרי , Kidd. 21 b, דקרינא ביה . . . קרינא ביה . . וכל היכא דלא קרינא ביה . . לא . . No (lies hier), Jebam. 22 b.2 — Ins Gebiet des Kerê und Kethib gehört: Pesach. לפל (zu Deut, 21, 2): (עבר (עבר (עבר (עבר Erubin 52b (Jes. 58, 13): רנליך קרינ; Kerith. 3a (zu Lev. 20, 13): רנליך קרינ

Aphel. Kethub. 106 b (Rab zu Huna, der II Chr. 24, 14 behufs eines Einwandes zitiert, aber II Kön. 12, 14 übersieht): דאקרייך כתובי לא אקרייך נביאי (ביאי 13, Bathra 123b (Sam. b. Nachman zu Chelbo, in Bezug auf I Sam. 30, 17 und Chr. 12, 21): האק' נביאי לא א' כתובי (ביאי 15, 21): שקרי ליה רב — Jebam. 63b, Sanh. 22b: מקרי ליה רב המשי ; ib. 9a: הושע לבריה (Baba Bathra 21b, and allen angeführten Stellen (Baba Bathra 21b), der Lehrer, der den Kindern Bibelunterricht ereilt. — Wer im Traume einen Bibelvers rezitiert, von dem heißt es: אקריוהי (בהלכי) s. Taanith 9b, Sanh. 82a, Chullin 133a; s. auch Jebam. 93b; בהלכיא ebenso Sota 31a. In Taan. 24b ist es nicht ein Bibelspruch, der mit בהלכי eingeleitet wird. S. auch Taanith 24a (Josephs Fasten), wo nach jedenfalls בהלכיה hinzudenken ist.

קריא ,קרא, die h. Schrift (= hebr. קריא, קרא). J. Baba Kamma אמר קרא; Kidduschin 58d אמר הדין קרייא - קרייא אמר. – אמר קרא; Kidduschin 58d אמר קרא. – קרייא אמר Paan. 63c 74, Megilla 72b so, Echa r. Prooem. 16 Ende. –

ין In anderer Anwendung steht der Ausdruck in Berach. 44a: קרא עליה שער שע B. Kamma 94b: אקרי כאן. 3 S. Tann. Term. S. 176, Anm. 2.

Nedarim 41a 16 (zu Ruth 2, 23, in Bezug auf M. Nedarim VIII, 4): אמרין אילין קרייה בדרום הוא — Plural, Gen. c. 62 (2) אמרין אילין קרייה בדרום הוא .S. auch oben S. 5f., Art. אית.

אמר קרא, Berach. 13a, Sabbath 25a, Pesach. 38a, Taan. 12a, Keth. 37a (ungemein häufig). - עליך אמר קרא, Berach. 47a, Erubin 31 b, Beza 13b. -, היכי קאמר קרא, Joma 52a; משום ראמר קרא, Jebam. 42a; היכי קאמר קרא, Joma 26b, Berach. 2a. Nazir 18a. - קרא (ליכתוב (ליכתוב Megilla 8b, B. Kamma 38a; כתביה קרא, Sabbath 26b, B. Bathra 118a. - לישתוק קרא מיניה, Megilla 8b, Sota 2b, Zebach. 10a. - Arachin 32b (in Bezug auf Neh. 8, 17): KPT WY סרשני קרא :(! שתה statt שתה : אולויה דיהושע .- Kethub. 65a (zu I. Sam. 1,9; שתה statt סרשני קרא :) בריבוריה - Babbath 20a: אתא ל . . . הוא דאתא : Pesach. 23b: אתא פו אתא ל . . . הוא דאתא בי אתא הוא דיבוריה תיב קרא אחרינא — כתיב קרא אחרינא, R. Hasch. 13b, Megilla 17b, Jebam. 55s, סים למה לי קרא ;Ghullin 102a; ור' . . . למה ליה קרא .. . קרא אחרינא כתיב Pesach. 97a. - בהאי קרא קמיפלני, Pesach. 62a; R. Hasch. 18a. - פהאי קרא אמרה, Baba Bathra 89 b (von jenem Bibelverse ausgehend, auf ihn sich stützend, sagte er es). - Bechoroth 51 b (Papa): קרא לקרא (bedarf es eines Bibeltextes, um einen andern Bibeltext zu bekräftigen?). - Menachoth 46b unt.: 1871 מקרא אלא מקרא .- Mit der Formel (קרא (קרא (,was ist der Bibeltest dazu?") wird die biblische Begründung einer These eingeleitet. S. Berach. 29h (Zeïra begründet einen Satz Jochanans); Sabbath 32a, Sukka 45a, Keth. 61a Gittin 88 a, B. Mezia 110b, B. Bathra 100b, Menach. 21b. - Plural. Joma 70b: והא קראי כתיבי; Gittin 82b: אלא משום דכתיבי קראי; B. Bathra 111b; והא ומי כתיבי (לאו הכי כתיבי Ab. zara 5a: יתני תרי קי. — Pesach. 77 b: יתני תרי קי Sabbath 69b, 84b, Jebam, 8b, Kidd. 20b, Menach, 84b; כתיבי ק' כתיבי Jebam. 74b, Sota 29a; חמשה ק' כתיבי, Joma 71b, 81a. - Bechor. 9b: אינו הכא בקראי פליני .— Sota 3a: הכא בקראי הליני. — Berach. 7a: Josua b. Levi hatte einen Ketzer zum Nachbarn, der ihn viel mit Bibelversen quälte, מוער ליה

Oft stehen איף und מברא einander gegenüber: die Begründung einer Ansicht durch einen Bibeltext und die durch selbständige Erwägung. Wo beide Arten der Begründung dargeboten werden können, heißt es: אי בעיה אימא סברא s. Berach. 4b, Jebam. 35b, Kidd. 55b, Baba Bathra 8b, 9a, Ab. zara 34b, Sanh. 30a, Schebuoth 22b, Zebachim 2a, 7b, Menach. 2a, 13b, 73b, Chullin 118b, Temura 30b. — Wenn die Begründung durch einen Bibeltext für überflüssig erscheint, weil die andere Art der Begründung genügtlautet die Frage: אימה לי קרא סברא היא B. Kamma 40b. — S. ferner Pesachim 40b: — S. מברא פליני הכא בסברא פליני.

קשם, Piel: schmücken, zierlich machen. Pes. r. 166a. Sch. tob zu Ps. 81 (2): ואף אסף קישם את דבריו (indem er in Ps. 81, 2 "Jakob" sagt, nicht Israel).

קשא, קשי, Peal: schwer, unverständlich sein. Partic. fem. sing. אשף, Sabb. 5a 42 (innerhalb eines hebr. Textes): אשף,

ישתותה; s. Die Ag. d. pal. Am. III, 711, 2. בי Die Amgaben: מסתברא; s. Die Ag. d. pal. Am. III, 711, 2.

על דבר קב (es ist eine Schwierigkeit, ein Einwand gegen die sicht B. K.'s). - Pael, שָׁבי, eine Schwierigkeit hervorheben; vas schwer finden; einen Einwand erheben. Taan. 67 c 36: מה דקשי ר' בא קשי יאות מה דקשי ר' יונה לא קשי יא Berach. 2c2 ana berichtet): קשיתה קומי דר' חוקיה (Ned. 40d letzte Zeile: לא כבר קשונתה (קשיתה = קשינתה ו) ר' לעזר קומי ר' יוו (Terum. כ 60: ר' סימון קשיתה ר' בא בר ממל קיימה; Maaser scheni 56a 5: עד דאת מקשי לה ב... קשיתה ל Joma 38 d בי.. קשיתה ל אין את בעי מקשייא :Jebam. 4d 61 לה על דר' יהודה קשייתה על דר Aus den vorletzten zwei Beispielen. בקשיתה על ההוא דר זעי ersichtlich, daß מקשי als Partizipium des Pael (מָקשׁי) zu lesen ; doch ist man gewohnt, diese besonders häufige Form unseres rbums als Aphel (מקשי) zu lesen. Und es ist nicht ausgeilossen, daß von vornherein beide Stammformen nebeneinander lich waren, wie auch schon im biblischen Sprachgebrauche el und Hiphil nebeneinander gebraucht werden (Gen. 35, 16 d 17). Gen. r. c. 10 (8): ר יוחנן מקשי; Schir r. 1, 2 (בי מובים Anf.): אלו ... יאות :Pea 16c 38 יר הונא בעי ור' חמא בר עוקבא מכ שנית מכ - Wenn vom gemeinsamen Studium zweier oder hrerer Gelehrter und den dabei aufgeworfenen Fragen behtet wird, heißt es zuweilen: (ומקשין) הוון יתבין מקשין; s. Pea a 32 (Jizchak und Ammi); Kilajim 28c 19 (dieselben); Gen. c. 46 (7).4 Statt מקשין heißt es auch ומקשין (Ithpael), Gen. c. 62 (5): Chama b. Ukba und die Gelehrten; Lev. r. c. 29 g. E.: chanan und Simon b. Lakisch. Als Beispiel des Ithpael sei ch erwähnt Sota 22d 25 (Tanchuma): איתקשיית קומי ר' פינחס. s Hebräische übertragen: נתקשה, Pes. r. 78a.

Peal. Chagiga 12a: קשו קראי אהדרי (die Bibeltexte sind für einander twierig, enthalten Widersprechendes); ebenso ib. 15b, Megilla 12a, Jebam. b. — Nazir 42b: יותקשי לך מתניתין; Pesach. 64a: ארקשי לך הא נופא השנות לד הא גופא השנות לד משוא (במי השנות לד משוא במי השנות לד מסתניתין תקשי לך מסתניתין תקשי לך מסתניתין תקשי לך מסתניתין תקשי לך מסל. 35, 3); לך מסתניתין תקשי לד הוא פונא לוו (באיר אדר מאיר מאיר אדר מאיר אדר

¹ Terum. 43c 37: אלא בעיתון למיקשיה איקשון על ברא. In diesem Satze faßt lman (Grammatik des jüd.-pal. Aram. S. 289) den Infinitiv als Pael, den perativ als Aphel auf; richtiger wird wohl sein, beide Formen als Ithpael zu dären (aus אין בעית מקשיא). S. noch Gen. r. c. 10 (s): אין בעית מקשיא עלה ביי לא בעית מקשיא ציי לא הדה קש על הדה קש עלה. 2 S. Die Ag. d. pal. Am. III, 550, 1. 2 Über die densart: אין בעית מילא ומקשי עלה (Schebiith 35b s, Joma 38b s, 39d 6s) Frankel, Mebô 15b. — Hierher gehört (hebr.) Jochanans Bericht, Jebam. 4d 4: מתבורה היתה מק

אמי קושיא, Schwierigkeit, Einwand. מאי קושיא, Menach. 95 b; איליםא, Gittin 20 b; מהאי קושיא, Sanh. 76 a. S. auch Art. פרק (S. 163). Die suffigierte Form קושיה, Chullin 3 b, beweist, daß אישיף auch als Maskulimm gebraucht wurde. Doch ist es in der Regel Femininum, und auch der Plural

ist weiblich: קושיתא, Hor. 13b, Joma 3b.

٦

. Kal; sehen. An die Stelle der Phrase בוא וראה (s. oben S. 21 und S. 66) ist in den Tanchuma-Midraschim zumeist das einfache פוח getreten. Aus älteren Texten ist zu erwähnen: ראה מה כתיב, Gen. r. c. 15 E., Lev. r. c. 2 (6); j. Sabb. 16b מה כתיב ראה עד היכן הקלו (Jonathan b. Eleazar): ראה עד היכן הקלו לואה מה כתיב In den Tanchuma-Midraschim ist. שלימרנו בן הנפח als emphatische Einführung eines zu deutenden Bibelverses sehr oft zu finden. S. Tanch. B. בראשות 3 (zweimal), 22, 33; נח 18; (וירא 11; בשלח 14; 10, 10 שמות 14; וישב 14, 22; ויצא 11 תולדות 10; 10; וירא 13; משפטים 4 (zweimal), 8 (zweimal), 10; הצוה 5; א ויקרא 6 (zweimal). 8, 13 (zweimal); אחרי 6; אחרי 13, 17 קרושים 4; בהעלתך 31 במדבר 31 במדבר 7; 2; תצא 4; Tanch. A. תרומה 4; — Pes. r. 3 17 a, 27 b, 132b. 136b. 156a, Exod. r. c. 6 Ende, 21 (5), 25 (8), 30 (13), 31 (13, 14), 36 (8), 42 (6), 43 (3), Sch. tob 4 zu Ps. 7 (14), 11 (3), 22 (5), 68 (5), 72 (1), 91 (6), 106 (1), 114 (6). Zu Ps. 4 (5): כוא וראה מה כתיב. — Tanch. B. ראה מה אמר דוד :1 שמות (zu Amos 6.1); אמר 1: אמר דוד :1 שמות (zu Amos 6.1); dass. תולדות 15 (auf Esau bezogen, Gen. 27, 31). - Ib, אידא 3

עם Deut. 10, 17): ראה כמה נבורה וכמה שבח בורה ולאר. Andere Beispiele für האה כמה ולי 1, 10, 11, 10, דורע 7, דורע 7, Exod. r. c. 21 (1), 7 (3), Sch. tob zu Ps. 52 (2). — Tanch. B. חיי שרה 6 (zu Gen. 24, 2): אוירא המלה היאך היו מחבבין את המילה ול. Andere Beispiele für האך ראה ול. ול. אוירא 17, ואחרי 9 צו 1, שמות 9 וירא Add. 1. — האך האחרי 11, 10, וירא Add. 1. — האך מצורע 7, שמיני 10, 11, 10, וורא 11, 10, וורא איזה ול. בשלח 15, בעלה 15, בעלה 10, בע Ps. 9 בורא 10 (3). — היכן אוירא 10 בשלח 15, בוצא 10 באשת 10 וורא 12, וורא 15, בראשת 10 וורא 12, וורא 15, בראשת 10 וורא 19, Pes. r. 55a. — Tanch. B. וורא 19 בוצא 19

Der Ausdruck מה כאה, womit nach dem Grunde einer damit als auffällig gekennzeichneten Tatsache oder Angabe oder Ausserung gefragt wird, ist namentlich in den Tanchuma-Midraschim in vielfacher Anwendung zu finden. Vor allem werden Einzelheiten der biblischen Geschichtserzählung oder andere, biblische Personen betreffende Beobachtungen mit dieser Formel zum Gegenstande der Auslegung gemacht. Gen. r. c. 63 (13), zu Gen. 25, 31: מה ראה אבינו יעקב שנתן נפשו על הבכורה. Weitere Beispiele, in denen nach מה ראה die betreffende biblische Person genannt ist. Jakob: Tanch. B. מקץ 12. - Moses: Ib. שלח 9. 1, Deut. r. c. 2 (29). - Bileam: Pes. r. 165b, Sch. tob zu zu Ps. 81 (1). - David: Lev. r. c. 4 (8); Sch. tob zu Ps. 17 (2), 18 (a). - Salomo: Tanch. אשל 16; Deut. r. c. 5 (1), Pes. r. 58b. -Jesaja: Pesikta 149a. — Jirmeja: Exod. r. c. 36 (1). — Obadja: Tanch. B. ישלח 8. - Esther: Gen. r. c. 58 (3). - Memuchan: Esth. r. 1, 16. — Israel (מה ראו ישראל): Pes. r. 135a, Exod. r. c. 23 (4). - Ohne Nennung der Personen. Gen. r. c. 98 (19): ומה ראה למשלן (Jakob, in seinem Segen); Tanch. בלק 29, zu Num. 25, 6: מה ראה לקדמו ג' פעמים :ib. 12, zu Num. 22, 25f.: מה ראה לעשות כן ib. אחרי 11, וינש 11. — Einigemale ist Gott als Subjekt genannt, oder - was dieselbe Bedeutung hat - die heilige מה ראה הקב"ה לפרוע :(Schrift. Tanch. חקת 45 (zu Num. 21, 6): מה ראה הקב"ה לפרוע מה הקב"ה לייחס פינחס : (zu Num. 25, 10) מהס בנחשים מה ראה; Exod. r. c. 9 (3), zu Jer. 46, 22: מה ראה מה : Gen. r. c. 62 (5), zu Gen. 25, 13: מה הקב"ה להקיש מלכות לנחש מה :ib. c. 82 (15), zu Gen. 36, 24 מה הכתוב לייחם שניו של רשע כאן מה ראה הכ' :? Schir r. 4, 7: ימני לכתוב לכתוב ענה ענה תרי ומני הכתוב ist zu ergänzen מה ראה Als Subjekt von ליחסן בספר שמות (oder מה ראה להוכיר, in folgenden Beispielen: מה ראה להוכיר, Exod. r. c.

Neben dem aram. מה חמית למימר (s. oben S. 66) findet sich im jer. Talmud auch die hebräische Formel מה ראית לפיםר, doch sind die betreffenden Stellen tannaitischen Ursprunges. S. Pea 18a si die betreffenden Stellen tannaitischen Ursprunges. S. Pea 18a si die betreffenden Stellen tannaitischen Ursprunges. S. Pea 18a si (מה ראית לרבות את אלו ולהוציא את אלו); ähnlich Pesach. 32c 12 Kidduschin 59 a 63²; Megilla 70c 74 (מה ראית להקל באילו ולהתמיר); Gittin 49c 67 (Rab zu Chija): מה ראית להכנים עצמך מו היים לומר כן (מאילו באית להכנים עצמך ומה ראית לומר כן (מו), לומר כן (מו), לומר כן (מו), לומר כן (מו); באילו שמינית מה ראו לסמוך (באילו להפות בברכה שמינית בהראו למקבין נדחים מה ראו לסמוך (מו) באית ערשים להקש בהראו למקבין נדחים מה ראו לסמוך (מו) באית ערשים להרות ערשים להרות יושב ומבשל ערשים לרושני: Esau zu Jakob sagt (Pes. r. 48a): מה ראית להיות יושב ומבשל ערשים: בה באית להיות יושב ומבשל ערשים בה באית להיות יושב ומבשל ערשים: בה באית להיות יושב ומבשל ערשים בה באית להיות יושב ומבשל ערשים בה באית להיות יושב ומבשל בה באית להיות יושב ומבשל ערשים בה באית להיות יושב מבים בה באית בה באית להיות יושב מבים בה באית בה באית

¹ Tanch. B. בראשית 33: . . . להקיש (Var. יראית ראית ומה bezieht sich auf M. Edujoth II, 10. ² S. Tann. Term. S. 179. Dort sind nachzutragen die Baraitha's in b. Beza 21 b, Zebach. 84 a. ³ J. Berach. 5a 2 hat datur. . . . במפני מה התקינו S. auch sog'eich Anm. 4. ⁴ Zu Tann. Term. S. 177 f. sind folgende Beispiele nachzutragen. Hor. 6b: משה לעשות 177 f. sind folgende Beispiele nachzutragen.

ראוי, geeignet (Esth. 2, 9), wie es eigentlich sein sollte. Gen. r. c. 91 (5), zu Gen. 41, 56 (צעל פני הארץ): ראוי היה המקרא לומר : (על פני הארץ) אופטים (המתהללים): דמרה אוי למקרא : (המתהללים): אופטים 8, zu Ps. 97, 7 (המתהללים): ראוי למקרא : (אומר הבוטחים ולהיות תחלת הספר : Koh. r. 1, 12: אומר הבוטחים ולהיות תחלת הספר : Koh. r. 1, 14 ff., wo die Zeichen der Unreinheit zuerst hätten stehen sollen): כך היה ראוי ואינו כן : כך היה ראוי ואינו כן

תאה (בער ה. ברשת ברשת אין פרשת ב. (zu Ez. 37, s): אין פרשת פרשת פרשת; ib. c. 37 Anf. (zur Auffassung Meirs von Koh. 5, 4, aus Ps. 76, 12): ושלמו (ברו לה' ושלמו בררו לה' ו

Jebam. 48a (zur Ecklärung von תעשתה, Deut. 21, 12, aus II Sam. 19, 25): ... וראיה לרברי ר' אליעור ומסיבושת בן שאול.

ראש, Anfang. S. Art. אוס.

רבה, Piel: einbeziehen, hinzufügen, opp. מָעָמ. Außer den oben S. 115f. zitierten Beispielen s. j. Maaser scheni 52c 71 (zu Num. 18, 18): מה מקיים ר"י בן לוי יהיה לך ריבה לו הוייה אחרת (dasselbe Kidd. 63a 5. — Demai 25a 64 (zu Num. 18, 28): בם אתם לרבות (Pesikta 80b (zu Prov. 16, 6): שלוחכם גם אויביו ישלים אתו לרבות. — S, auch Art. תורה תורה.

רבי Pael, das aram. Aequivalent von רְבָּה (s. Pesachim 75a). Zumeist heißt es von einem Bibeltexte, bei dessen Auslegung die Methode des "Einbeziehens" angewendet wird, רְבִּי רְחמנא רָבִי s. Pesach. 75a, Joma 24a, 41b, 62b, Jebam. 20a, 56a, Chullin 113b, Bechor. 53b; Nazir 54a: רחמנא רבייה. Anstatt Gottes ist zuweilen die heilige Schrift genannt. Nidda 25a: רְבִי בה קרא קרא בי מרבי קרא הוכי מרבי ליה קרא (צומר); Zebach. 34a: רבי בה קרא (צומר). Hthpael (Passivum). Nazir 35b: רבי בה קרא מתרביא (שליחות מיד איתרבי כל מילי (Bittin 21a (in bezug auf Deut. 24, 1): אמרביא (מושלח ושלחה איתרבי הואיל ואיתרבו איתרבו איתרבו (Arachin 17b: הואיל ואיתרבו איתרבו איתרבו (אור בי איתרבא מודי איתרבא מודי איתרבו איתרבו איתרבו איתרבו (אור בי איתרבא מודי איתרבא מודי איתרבו איתרבו איתרבו איתרבו (אור בי איתרבא מודי איתרבו איתרבו איתרבו איתרבו (אור בי איתרבא מודי איתרבו איתרבו איתרבו איתרבו איתרבו (אור בי איתרבא מודי איתרבא מודי איתרבו איתרבו איתרבו איתרבו (אור בי איתרבו איתרבו

תבוי המקרא: Nom. act. zum Vorigen. Gen. r. c. 60 (s): מרבוי המקרא. — Esth. r. 1, 9: אין גם אלא רבוי

Aramäisch. Baba Kamma 104b: ריבוייא דקראי; Joma 24a: צריכא קרא; Joma 24a: אצטריך קרא לריבוייא (לא אצט' ק' לר' Sabbath 108a: אצטריך קרא לריבוייא; Chullin 90b: 'לא אצט' ק' לר', ... בטעוט. איבויי א. oben S. 116, Art. מעוט.

עסאי רבותא דמילהא (עם דמילהא המילהא), Vorzug, etwas Besonderes. Joma 22b: אמאי רבותא המאי הבותא המאי רבותא להא: Kethub. מאי רבותא און, Aboda zara 44a (zu I Kön. 1, 5): מאי רבותא עם, was war an den fünfzig Männern, die vor ihm liefen", Besonderes? — Jebam. 45a (in bezug auf eine Aufzählung von Autoritäten fragt Joseph): רבותא למחשב נברי; ebenso

י"ב ימים חנוכה ("ב" Megilla 15b: אמרו את המו שוימנה את האתה של ושתי מים חנוכה בימים חנוכה האתר של ושתי: Megilla 15b: אמרו לו בימים האתר של האתר של האתר של האתרו לפרסם סעורתה של ושתי: — M. Edujoth VI, 3: אמרו להן חכמים ומה ראיתם שלא: שלא: w. w. — Joma 38a: אמרו להן חכמים ומה ראיתם שלא: — Megilla 17b, in der Baraitha über die Aufeinanderfolge der Benediktionen des Achtzehngebetes, sind die Fragen durchaus so formuliert: מו מו לומר ביולה: ביולה בעולה ביולה ביולה ביולה ביולה ביולה ביולה ביולה ביולה ביולה הימנה שכל המחמיר עליו ראיה ללמר 28. Kidduschin 41b.

B. Bathra 36b Nachman b. Jizchak. — Sabbath 147b: רישא רבותא קמשמע לן; ebenso B. Mezia 95b, Sanh. 76b.

תוח הקרש, der heilige Geist. I. In der Prophetie und in den prophetischen Schriften. Lev. r. c. 15 (2), als Deutung von Hiob 28, 25a (Acha): אפילו רוח הקדש ששורה על הנביאים אינה שורה אלא במשקל: Sanh. 28b 68: איז רוח הקדש: Lev. r. c. 1 (8). als Deutung von אבי שוכו (I Chron. 4, 18) auf Moses: אני נביאים שכוכים ברוה"ק Sch. tob zu Ps. 3 (7): מסוכים ברוה"ק וו היא שנאמרה ברוה"ק על ידי Pes. r. 158a (Jes. 61, 9): וו היא שנאמרה ברוה"ק על ישעיה: Pes. r. 162b (Jer. 31, 13): ישעיה ידי ירמיה ידי ירמיה: ib. 128b; ירמיה הנביא היה מתנכא עליה ברוה"ק. II. In den Hagiographen. 1. Die Psalmen Davids. אמר רוה"ק ע"י דוד Tanch. B. מתר דוד ברוה"ס (Ps. 2, 11); Pes. r. 175b (Ps. 119, 89). אמר דוד ברוה"ס Schir r. 2, 1 Ende (Ps. 23, 4); והוא שצפה דוד ברוה"ק ואמר Lev. r. c. 5 (5), Ps. 11, 2. אמר רוה ק על ידי דור Tanch. B. אמר רוה ק על ידי דור 28 E. (Ps. 2, 11); Pes. r. 175b (Ps. 119, 89). - אמר הכתוב ברוה"ק ע"י בני קרח, Echa r. Procem. 24 (Ps. 42, 5). - Sch. tob zu Ps. 24 נשהיה מבקש שתשרה עליו רוה"ק היה תובעה מזמור לדוד (1 Ende): כל מקום שנאמר מזמור לדוד :(ib. (3): וכשהיה באה מעצמה לדוד מזמור חה מנגן ואתר כך היתה שורה עליו רוה"ק לדוד מומור היתה שורה עליו רוה"ק ואח"כ היה מנגן . — 2. Die salomonischen Schriften. Schir r. 1,1. מד שרתה עליו רוה"ק ואמר שלשה ספרים הללו משלי וקהלת ושיר השירים ebenso Koh. r. 1, 1. - Die Proverbien. Gen. r. c. 75 (8): W שנאמר ברוה"ק ע"י שלמה (10, 6); ebenso Pes. r. 23a (22, 29), 26b (29, 23), 198b (12, 14). Koh. r. Anf.: ע"י דו שאמר הכתוב ברוה"ק ע"י שלמה מלך ישראל (22, 29). — Das Hohelied. Pes. r. 160a: והו וו. 6) זה שאמר רוה"ק ע"י שלמה :42 a: שנאמר ברוה"ק ע"י שלמה (6. 11): Tanch. ורוה"ק אומרת ע"י שלמה במדבר (6, 4). - Koheleth. Gen. r. c. 93 (7): שלמה ברוה"ק ע"י שלמה (7, 19). - 3. Hiob. ושלשת רעי איוב הלכו לבית האבל ושרתה עליהם רוה"ק :Koh. r. 7, 2: דמחבה. B. ויבא 23: ונתנבאו ברוה"ק : 38: - אליפו – 38: וידא והו שנאמר :2: שתשרה עליו רוה"ק. Gen. r. Anhang (שמה חדשה) וו שאמר רוה"ק ע"י איוב (15, 18); Pes. r. 149b: דו איוב איוב (29, 17); Lev. r. c. 14 (2): אם ברוה"ק אמרו (36, 3). 1-4. Die Klagelieder. Pes. r. 140b: ברוה"ק (2, 15). זה שנאמר ברוה"ק III. Bibeltexte vom heiligen Geist gesprochen. 1. וות הקדש

¹ Zu Exod: 2, 4: ברוה"ק נאמר j. Sota 17 b 63; Exod. r. c. l (צו) dafür (nach b. Sota 11 a, s. unten): עמר קור"ק נאמר אין ברוק בל הפסוק הזה על שם רוה"ק נאמר בל הפסוק הזה על שם רוה"ק נאמר Das ist die genauere Ausdrucksweise; denn diese Angabe gehört unter die Rubrik VII. ² Zum Buche Daniel s. oben S. 155, Art. שיים.

אומרה oder ähnlich (אמר להם ,אמר ליה ,אומר). Gen. 34, 13b. Gen. r. c. 80 (8); 37, 11 b, ib. 84 (12); 37, 20 b, Tanch. B. יישב 13; Deut. 34, 10, Deut. r. c. 11 g. E. — I Sam. 12, 5 (עד), Koh. r. 10, 16. - Joel 4, 19, Exod. r. c. 15 (17). - Psalm 109, 17, Fanch. B. תולדות 4; Prov. 11, 31, ib. בראש 3; 16, 1, ib. וירא 46; Hiob 16, 2, ib. איצא 19; 41, 3, Pesikta 75b; Koheleth 8, 2, ib. או 15; 10. 7. ib. יושב 15. — 2. ואומרת (manchmal ist וישב 10. 7. ninzugefügt). 1 Richter 5, 31, Tanch. B. משפטים 3. — Jes. 19, 12, Tanch. A. מקץ 3; ib. 57, 20, Tanch. B. אירא 24; Jer. 19, 5, ib. 7; 22, 10, Gen. r. c. 63 (11); 23, 24, ib. בשלח 24; Mal. 1, 11, b. אחרי 14. - Psalm, 76, 6, Exod, r. c. 33 (5): 119, 165, Gen. . c. 92 E. - Prov. 5, 23, Exod. r. c. 36 (3); 21, 23, Tanch. מצורת (מצווחת); 23, 29ff., Tanch. שמיני 7; 24, 10, ib. וישלח 6; 26, 25, ib. תולדות 8; 27, 10, ib. יירא 25; 29, 25, ib. - Koheleth 3, 16, Lev. r. c. 4 (1), Koh. r. z. St.; 4, 2, Tanch. B. ארא 6, Exod. r. 2. 8 (1); 5, 5, Tanch. מצורע 2; 8, 4, Exod. r. c. 32 (8). - Hoheied 7, 12, Schir r. z. St. — Hiob 11, 20, Exod. r. c. 15 (15); 11. 3. Tanch. אמור 10. — Klagelieder 1, 9, Echa r. z. St.; 1, 16, Echa z. St. (öfters); 3, 37, Tanch. A. תולדות 5; 3, 59, Echa r. z. St. — למשיבתו ,השיבו ,משיבה (auch משיבה, השיבתו). Gen. 27, 38, Schir r. 4, 11; Ps. 118, 23, Sch. tob. z. St. (öfters); Ps. 133, 1, Lev. r. c. 3, 6; Klagel. 2, 20, Echa r. 1, 16 (מעשה ברואנ). — 4. Verchiedene Ausdrücke. Exod. r. c. 1 (12), zu Exod. 1, 12: רוה"ק בלשון הזה ברכתו רוה"ק :; Gen. r. c. 75 (8), zu Ps. 91, 5: מבשרת; . Sanh. 27 b 33, zu Num. 25, 13: אמרה ואמרה; Lev. r. c. הדא רוה"ק סנינוריא היא מלמדת זכות לכאן ולכאן 24, 28: הדא רוה"ק סנינוריא היא מלמדת זכות לכאן אומרת לישמאל אל תהי עד חגם ברעך ואח"כ אומ' להקב"ה אל תאמר . . lasselbe Deut. r. c. 3 (11). - Koh. r. 7, 27 (ממרה): זה רוה"ק נצנצה בו (בה, בהם) .5 — 3. פעמים משיח בלשון זכר ופעמים משיח בלשון נקבו רות הקרץ. es erstrahlte in ihm der heilige Geist. Gen. r. c. 84 (19). u Gen. 37, 33; ib. c. 85 (9) zu Gen. 38, 18; ib. c. 91 (7), zu Fen. 42, 11; Schir r. 1, 12, zu Gen. 48, 21; Midr. Sam. c. 3 (6), u I Sam. 1, 28. — Hierher gehört auch Gen. r. c. 85 (12) 4: בנ' ברק בינת הופיעה רוח הקרע, zu Gen. 38, 26, I Sam. 12, 5, I Kön. 3, 27. — An allen Stellen werden gewisse Worte des Textes so erklärt, laß sie durch Eingebung des heiligen Geistes in den Mund der handelnden Personen kamen. - IV. Der heilige Geist in den

¹ S. oben S. 182. 2 Aus b. Sota 11 a (S. b. Lakisch). 3 In der Traditionsliteraturist, wie die obigen Beispiele zeigen, אחרים הקדש meist Femininum, aber oft genug Maskulinum. 4 Auch b. Makkoth 23 b (Eleazar b. Pedath).

Handlungen und Ausserungen der biblischen Personen. 1 Abraham (Gen. 18, 25) spricht: . . צופה אני ברוה"ק. Tanch. B. יורא Anf. — Isaak. Gen. r. c. 75 (8): . . ברוה"ם . . . Jakob. Tanch. B. יצא (Gen. 42, 1): צופה אני ברוה"ק; ib. ויצא 4 (Gen. 28, 11): שרתה עליו רוה"ק על יעקב (Gen. 48, 2): אמר כשאבא לברכם תשרה עלי רוה"ק (Gen. r. c. 98 (3), zu Gen. 49, 9: על ידי שצפה ברוה"ק :Moses. J. Horaj. 48c 5 וכינסן ברוה"ק: Exod. r. c. 1 (28): דראה ברוה"ק ; ib. c. 52 (5): הקימו והקימו - ... בתחלה פותר חלומות היה חזר להיות קוסם :5 בלק Bileam. Tanch. קראו :ib. 11 לא היה ראוי לרוה"ק אלא בלילה :ib. 16 וחזר לרוה"ק ירוה"ק אמר לו ib. 17: בלעם נוקק לרוה"ק : Pinechas. Lev. r. c. 1 (11): בשעה שהיתה רוה"ק שורה עליו - Josua. J. Sanh. 23b 45: מכאן . — Rachab. Ruth r. 1, 1 g. E. (zu Jos. 2, 16): מכאן שרתה עליה רוה"ס . — Simson. Lev. r. 8 (2), zu Richter 13, 25: בשעה שהיתה רוה"ק שורה עליו :ib: התחיל רוה"ק לגשגש בשמשין . -David. Sch. tob zu Ps. 83 (מ): ברוה"ק ברוה שצפה דוד ברוה"ק. — Abigail. Koh. r. 3, 21 (I Sam. 25, 29): באמרה אביניל לדוד ברוה"ק. Salomo. Koh. r. 7, 23, Tanch. חקת 11: צפה ברוה"ם. - Israel am Meere (Exod. 15, 1): שרתה עליהם רוה"ק – V. Bei nachbiblischen Personen. Gamliel II. Ab. zara 40 a 58: ביוון ר'נ ברוח הקדש 2; Akiba, Lev. r. c. 21 (8): צפה ברוה ק Simon b. Jochai. Schebiith 38d 37. Koh. r. 10, s: צפה ברוה"ק . – VI. Von dem Versagen, dem Sichzurückziehen des heiligen Geistes. מתלקה רוה", Gen. r. c. 91 (6); Schir r. 6, 4; Koh. r. 12, 7; Tanch. B. ויצא 4; ib. בלק 17; Pes. r. 12a; Sch. tob zu Ps. 40 (2). - מיד סילק הקב"ה ממנו רוה"ק Pes. r. 12a (zu I Kön. 12, 28, Jarobeam); Tanch. למה סילק 1: למה גרם להורו לסלק ממנו :(Gen. r. c. 65 (4) הקב"ה רוה"ק מאומות העולם פנחם נמלה ממנו :(Esau dem Isaak). - Gen. r. c. 60 (3): סנחם נמלה רוה ק (Lev. r. c. 37 Ende, Koh. r. 10, 15: תמתלקה (Lev. r. c. 37 Ende, Koh. r. 10, 15: במתלקה). — Tanch. B. מקץ 6: נגנו רוה"ק מיעקב ובניו . - Ruth r. Einl., zu I Sam. 3, 1: תרוה"ק . - VII. Bibelstellen, die auf den heiligen Geist bezogen werden. Gen. 16, 2: לקול שרי לקול רוח הקדש, Gen. r. c. 45 (2). — Gen. 48, 14: השכילו ידיו של יעקב לרוה"ק Pes. r. 12a. – Exod. 2, 4, s. oben S. 202, Anm. 1. - Jos. 1, s: אין תשכיל אלא תונלתי תרתי רינלתי ברוה"ק :Lev. r. c. 35 (7). — Hos. 11, 3: רוה"ק Pes. r. 12a. - Ps. 42, 2: מתי אבא ואראה ברוה"ק Pes. r. 1b. -Koh. 2, 7: תבני בית היה לי זה רוה"ק .. Koh. r. z. St. - Koh. 12,7 הרוח זה רוה"ק. Echa r. Procem. 23 Ende, Koh. r. z. St. -

¹ S. Tanch. A. יותי 14 (vgl. unten, S. 205, Z. 8): מת שהיו הצריקים (ל מת שהיו הצריקים 2 S. b. Erubin 64 b.

ו Chr. 28, 19: מנלה :i, Sanh. 29a 65 עלי השכיל מלמד שניתנה ברוה"ס ; i, Sanh. 29a 65 שמסר שמואל לדוד אחיתפל אמרה ברוה"ק . — VIII. Verschiedene Aussagen über den heiligen Geist. Sukka 55a 68: יונה בן אמתי מעולי רגלים היה ונכנם לשמחת בית שואכה ושרת עליו רוה"ק ללמדך שאין רוה"ק שורה אלא על לב שמח. — Gen. r. c. 70 (8), in der allegorischen Deutung von Gen. 29, 2 auf Jerusalem: שמשם היו שואבים רוה"ק (s. auch Ruth r. 2, 9, Pes. r. 1b). - Tanch. B. יחדי 13 (in bezug auf den Segen Jakobs und den Moses'): כל מה שצריקים עושים ברוה ק עושים. - Exod. r. c. 32 (1), Paraphrase von Ps. 82, 66. (Gottes Ansprachen an Israel): לשעבר הייתם משתמשים על ידי רוה"ק עכשיו אין אתם משתמשים אלא על ידי מלאך (nach Exod. 23, 20). — Echa r. 3, 50: לנאולה מבינו רוה"ק סמוך לנאולה nämlich Jes. 32, 15; ib. 61, 1; Echa 3, 50. - Midrasch Sam. c. 1 (6), Ruth r. 2, 1 (Samuels Söhne): כשנשתנו למעשים מובים זכו לרוה"ק. – Lev. r. c. 35 (7), nach Jes. 1, s (s. oben): הלמד על מנת לעשות ווכה להקביל דוה" - Exod. r. c. 5 (29), zu Exod. 5, 14, verknüpft mit Num. 11, 16: לרוה"ק הכיכד זכו לרוה"ק - In Tanch ואתתנן 6 wird das Aufhören des göttlichen Zornes über Mose (Deut. 3, 26) so umschrieben: מיד נתקרה רוח הקדש. - In Pes. r. (12a) ist auf eine sonst nicht vorkommende Weise der heilige Geist personifiziert, indem Gott מיד אמר הקב"ה לרוה"ק הגלי במהרה והכנסי ביעקב :zu ihm spricht שיברכם (zu Gen. 48).

Zu II. Berach. 4b (zu Ps. 145, 14): "חור דור וסמכן ברוה"ק ברוה"ק (צu Ps. 145, 14): "חור דור וסמכן ברוה"ק נאמרה (אמרות דור ברוה"ק ברוה"ק ברוה"ק ואומרת: — Zu III, 3. Joma 38 b (Ecba 2, 26): משיבה רוה"ק ואומרת: — Zu IV. Berach. 31 b, Channa zu Eli (I. Sam. 1, 15: לא אדון אתה ברבר הזה ולא רוה"ק שורה עליך (לא אדני 1b. 10a (König Chizkija): "ברוח שמכתה ברוח הקדש: ברוח הקדש (ib. 14b, Esther 5, 1: "ברוח"ק; ib. 14b, Esther 5, 1: "פועה שהיתה פועה ברוה"ק (ib. 14b, Esther 5, 1: "פועה שהיתה פועה ברוה"ק (ib. 14b, Esther 5, 1: "פועה שהיתה פועה ברוה"ק (ib. 14b, Esther 5, 1: "פועה שהיתה פועה ברוה"ק (ib. 14b, Esther 5, 1: "פועה שהיתה פועה ברוה"ק (ib. 14b, Esther 5, 1: "ברוח"ק (ib. 14b, Esth

Im babylonischen Talmud ist der Ausdruck שְׁבְינָה (die Gottesgegenwart) vielfach in demselben Sinne angewendet, in welchem die palästinensischen Quellen קשהיתה הקדש haben. Der oben (unter IV) gebrachte Ausspruch zu Richter 13, 25 lautet in Sota 9b: שמינה מקשקשת לפניו כוונ die Deutung von Exod. 2, 4 (oben 8, 202, Anm. 1) ist mit den Worten eingeleitet: מסוק זה כולו על

¹ Eine andere Version daselbst (s. jedoch Rabbinowicz z. St.): אלא שנינה ורוח הקרש נבך .

² Der Ausdruck מרט הורוח הקרש נבך .

³ Zu Tann. Term. S. 181, Anm., ist nachzutragen die Baraitha Pesach. 117a, in welcher von sechs Tannaiten die Hallelpsalmen verschiedenen Zeitaltern zugeschrieben werden; aber jeder derselben erkennt die Worte in Jes. 48, 11 (למעני למעני למעני) als göttliches Echo auf die Worte Israels in Ps. 115, 1 (למו לנו לא לו לא לנו לא לו לא לו לא לו לו לא לו לא

Im Zusammenhange mit רוח הקדש verdient auch אופר hier erwähnt zu werden. Denn oft genug wird, was nach der obigen Zusammenstellung als Ausruf des "heiligen Geistes" gelten könnte. der "Himmelsstimme" zugeschrieben. Die Kundgebung des heiligen Geistes wird eben als Himmelsstimme hörbar. In dem oben am Schlusse von III erwähnten Ausspruche aus Gen. r. c. 85 (12) heißt es in bezug auf I Sam. 12, 5: עד ואמרה עד und in bezug auf I Kön. 3, 27: היא אמו ודאי ואומרת היא אמו ודאי In Sch. tob zu Ps. 72 (2) ist auch für Gen. 38, 26 gesagt: מצאה בת בקול ואמרה ממני - Folgende Bibelverse werden als Ruf eines Bath-Kol gedeutet. Jesaja 35, 3, als ermutigender Ruf an die Generation, der die traurige Prophezeiung von II. Chron. 15, 3 zuteil wurde. Lev. r. c. 19 (5): אמרה בת קול ואמרה . — Jes. 45, 4, als Tröstung der die Klage von Ps. 42, 4 Anstimmenden. Lev. r. ib. - Jer. 3, 22, an König Jojachin und seine Mitexulanten, Lev. r. c. 19 Ende. - Jer. 3, 22 und Maleachi 3, 7, an die Sünder. So vernimmt es - in der Legende - Elischa b. Abuja, Koh. r. 7, 8, Ruth r. 3, 13: ואומרת (Ruth r. מפוצ' , Ruth r. 7, 8, Ruth r. 3, 13: ואומרת ... שובו הליכם אלי ואשובה אליכם (in j. Chagiga 77 b 60: ושמעתי בת קול יוצאת . . . ואומרת שובו בנים). - Zach. 11, 17. Ruf an Bar Kochba, als er im Jähzorne Eleazar den Modiiten tötete, Echa r. 2, 1. - Ps. 105, 15, Einsprache gegen die Einbeziehung König Salomos unter die des Anteiles an der kommenden Welt für verlustig Erklärten. Schir r. Anf., Tanch. סצורע 1. - Ps. 113, 9 ("die Mutter der Kinder freut sich"), als sich Mirjam bath Tanchum nach dem Märtyrertode ihrer sieben Söhne vom

¹ S. Die Ag. d. pal. Am. HI, 112. In der Bar. Joma 73b sind ebenfalls Schechina und heil, Geist nebeneinander genannt: כל כהן שמדבר ברוח העדים שורה עליו... עליו... (nach der richtigen Lesung); die beiden Attribute bilden eine Einheit.

² S. Tanch. B. נישב 17: וישב 17: ממני בה קול ואמרה לו תאמר 17: ממני הרה שלא תשרף.

Dache herabstürzte und sich an ihr Jerem. 15, 9 erfüllte. — Koh. 16, Mahnung an den überfromm sein wollenden Saul, I Sam. 5, 3, Midr. Sam. c. 18 (2), Koh. r. z. St. 1 — Koh. 9, 7, ein auf ielfache Weise als Ruf des Bath-Kol verwendeter Vers, Koh. z. St., Lev. r. c. 20 Anf., Tanch. אלש Addit. 17. — Anwendung es Bath-Kol in der Erklärung von Bibelstellen. Exod. 24, 6, Lev. r. c. 6 (5): אינו הוא מפוצצת בראשי ההרים ואומרת כל מי בא מון לי שנו עתידה בת קול שתהא מפוצצת בראשי ההרים ואומרת כל מי בוא וימול שכו עתידה בת קול שתהא מפוצצת בראשי ההרים ואומרת כל מי בוא וימול שכו קול יוצאה בת קול ואומרת תשנה לשנה הבאה כיום : (היום הוה) בכל יום היתה בת קול יוצאה ומפוצצת ואומרת עתיד (במי אחד לעמוד ושמו שמוא בכל יום היתה בת קול יוצאה ומפוצצת ואומרת עתיד (צמוד ושמו שמוא בכל יום היתה בת קול יוצאה ומפוצצת ואומרת עתיד (צמוד ושמו שמוא Midr. Sam. c. 3 (4).

Die von einem Schulkinde vernommenen Worte משמאל מאר. 28, 3) galten Jochanan und Simon b. Lakisch als Bathol, das ihnen den Tod ihres babylonischen Kollegen Samuel arkündete, j. Sabbath 8a 703. Die Berechtigung des Glaubens a die Bedeutung solcher unversehens gehörter Äußerungen entmmt nach b. Megilla 32a Jochanan, nach j. Sabb. 8c 5 Eleazar Pedath, aus Jesaja 30, 21. — Der "geringe Rest" (der Prophetie) Jes. 1, 9 ist das Bath-Kol, Schir r. 8, 10.

יצתה בת קול: (תחלקו) Sabbath 56 b, Joma 22b (Rab), zu II Sam. 19, 30 (ורבעם יחלקו את המלכ יצתה בת ירבעם וירבעם יחלקו את המלכ — Berach. 12b, zu II Sam. 21,6: יצתה ב"ק ואמרה בק בדבר אוריה: — Berach. 12b, zu II Sam. 21,6: יצתה ב"ק ואמרה בק בדבר אוריה: — Sabbath 56b, zu I Chr. 8, 34 (ספיבשת — מריב בעל) הוד Beziehung auf Sam. 19, 31): שעשה מריבה עם בעליו יצתה בת קול ואמרה נצא בר נצא: — Mella 12a, zu Esther 1,7 (Raba), indem in כלים eine Anspielung auf Dan. 5,3 יצתה ב"ק ואמרה הראשונים כלו מפני כלים ואתם שונים בהם:

Sanh. 70b, Deutung von רוונים, Prov. 31, 4: מי שכל רוי עולם נלויים לו

בּתְּבֶּנְא, der Barmherzige, d. i. Gott, eine im babylonischen Talmud allemeine, offenbar dem volkstümlichen Sprachgebrauche entnommene Bezeiching Gottes, die besonders in den halachischen Diskussionen angewendet wird, o etwas vom Bibeltexte ausgesagt werden soll. Anstatt der Bibel ist dann

¹ S. auch b. Joma 22 b.

2 Hier bed. אין הוב: Echo, Widerhall.
S. oben S. 160, Art. במסוף 4 Aus dem palästinensischen Talmud wird bei vy (IV, 440) und Justrow (1468b) nur j. Pea 15c 51 (— Kidduschin 61b 35) geführt; dort ist אין בריך רחמנא in dem Ausrufe Zeiras, eines babylonischen Gerten, enthalten (s. Die Ag. d. Pal. Am. III, 2, 1). Ich kann nur noch ein

Gott selbst genannt, dessen Wort in ihr enthalten ist. Am häufigsten heißt es bei Anführungen des Bibeltextes oder Hinweisen auf denselben: oder בתב רחמנא Beispiele. 'אמר ר', Berachoth 11a; 'ואמר ר', Pesach. 90b; אמר החמנא, Ber 35a; 'ר אמר, Sabb. 84b; אמר, Sabb. 128a, Pesach. 23a; אמר, Sabb. 153b. 153b. Pesach. 12a, Jebam. 31b; 'הכי קאמר ר', Pesach. 59a; 'הכי קאמר ה', Joma 72a, Chag. 10b; מרקאמר ליה ד' ליחוקאל (Ezech. 24, 17); Rosch Hasch. 13a (Lev. 13. 10): כתב רחמנא -. קצירכם אמר ר' ולא ק' נכרי, Pesachim 61b; Menach 41s: אינתב ר' ; רכתב ר' ; רכתב ר' ; Sabb. 64a; אינתב ר' באורייתא Chullin 130a; אינתב ר' Pesach. 26b; 'למה לי דכתב ר' , ib. 77a, Chullin 82b; 'למה לי דכתב ר' , B. Mezia צוג; היני ניכתוב ניכתוב ר' , Sabb. 131 b; ליכתוב ר' ולישתוק , Baba Kamma 10b; היני ניכתוב ר' Joma 81a 1. - Beispiele für אות in Verbindung mit anderen Verben. און , Sabb. 106a, Pesach. 2b; 'אפקריה ד', Joma 52b, Jebam. 98a; רחמנא Pesach. 70a; 'לוקשה ר', Sabb. 82b; בלי ד', Sabb. 27a, Pesach. 75a (s. auch oben S. 28; ר' רחייה, Pesach. 94 a; ליה ר', Keth. 47 a, Baba Mezia 10b, 92 a; חסר עליה 46a, Pesach. 59a; הלנינהו ר' מהדרי, Keth. 42b, Sanh. 82b; פלנינהו ר' מהדרי, Pesach. 64a; ר' הוא דקנסיה, B. Kamma 15a; משום דקנסיה ר', Gittin 77a; ר' הוא דקנסיה, Sanh. 73b; קרייה ר' Chag. 27 a; ור' רבייה, Sabb. 108 a; דר' רמא עליה, Jeb. 107b, Keth. 82b; ירי שוייה מצוה , Joma 7a; שרא ר', Sukka 53b. - An diesen Stellen ist nicht immer unmittelbar der Bibeltext, sondem oft die aus ihm sich ergebende Satzung gemeint.

רישא. S. Art. קוס.

רמו, Kal: winken, andeuten². Eine selten vorkommende, aber, wie es scheint, alte Anwendungsform des Verbums macht denjenigen, dem die Andeutung gegeben wird, zum Objekt des Verbums. Gen. r. c. 53 (9), zu Gen. 21, 7 (אַלַלְילָ בְּשׁה מנין מלל רְפָוּ שהוא עתיד לקרב : (ראש) Pes. 15b, zu Exod. 30, 12 (אַלַרְב : (ראשן) של שבטים (Hinweis auf Deut. 33, 6); ib. 39b, zu Num. 19, 2 (אַלִיךְ): רמון של שבטים במלות ושלך קיימת : (אַלִיךְ) Gott gab ihnen — den Israeliten — eine Andeutung (in der Fortsetzung heißt es dann: רְמִן רְמִוּה לֹהַם In der Regel aber wird der Empfänger der Andeutung durch ל

 mit dem Verbum verknüpft. Tanch. B. שמות 12, zu Exod. 3, 1: רמז לו שינהג את ישראל ארבעים שנה; Exod. r. c. 2 g. E., zu Exodus 3, 2: רמו לו שיחיה ק"כ שנה כמנין הסנה; Exod. r. c. 15 (11), zu Exod. 12. 2: וכו רמו להם לישראל שהוא ראש להם לתשועה. Pesikta 25a (Tanch. 8, Ruth r. Einl.), zu Deut. 25, 13ff., worin eine Andeutung auf den Inhalt von Micha 6, 11 gefunden wird: אף משה רמוה לישראל מן התורה; ebenso Pesikta 26 a (Midr. Sam. 18, § 6), zu Deut. 25, 11 (in Tanch. אף התורה כמוה להם לישראל: Esther r. 8, 15, m Gen. 49, 25 (Andeutung auf die gegen Amalek siegreichen Benjaminiten Saul und Mordechai): אף יעקב אבינו רמוה בברכת רמו לו על אבר מן החי :Gen. r. c. 16 (6), zu Gen. 2, 17. השבטים. Tanch. רמו לך הכתוב 4, zu Lev. 12, 2: רמו לך הכתוב (der Vers enthält eine Andeutung über das Geschlecht des zu gebärenden Kindes). -Oft ist das Verbum zusammen mit seinem Substantiv angewendet. Gen. r. c. 89 (4), zu Gen. 41, 1 (מן היאר): רמו לו שאין השובע רמז :(בואת) Pes. r. 191a, zu Lev. 16, 2 (בואת): רמז רמז לו שאין בית המקדש עושה אלא ארבע מאות ועשר שנים: Tanch. B. ממת 20 (Exod. r. c. 3 g. E.), zu Exod. 4, 9: רמו לו הקב"ה רמו pämlich auf das Wasser, Num. 20, 10, von dem Moses seinen Teil "nehmen", durch das er büßen wird); Gen. r. c. 33 (6), Schir ת 1, 15 Ende, zu Gen. 8, 11: למו רמוה לו (die Taube dem Noach); Gen. r. c. 46 (4), Lev. r. c. 25 (6), zu Gen. 17, 6: 17 רמו רמו לו Gen. r. c. 46 (4),

Piel. Pes. 193b, Pes. r. 202b: התורה מרמות לישראל ואומרת

¹ S. Die Ag. d. pal. Am. I, 204, 1. 2 Dieses Beispiel ist tannaitischen Irsprungs (Simon b. Jochai). Nachträge zu Tann. Term. S. 182 aus dem bab. almud: Kidduschin 80 b (Ismael): רמו לישנור מן התורה מנין; Sanhedrin 46 b (Simon Jochai): רמו לשבול עם...מנין; Zebachim 17 a (Simai): רמו לשבול עם...מנין. sind das durchaus Fragen halachischen Inhaltes, mit denen für religions-Bacher, Terminologie II.

Sabbath 113b. Bei mehreren Einzelheiten der Worte, die Boaz an Ruth richtete (Ruth 2, 14: חלם; ib.: בחמץ, ib.: מצד finden zwei palästinensische Agadisten (Eleazar und Samuel b. Nachman) Hindeutungen auf die Geschichte der Nachkommen Ruths: רמז רמז לה. - Chullin 92a, zu Gen. 32, 29 (Rabba): ומ רמו לו שעתידים שני שרים לצאת ממנו ראש נולה שבבבל ונשיא שבארץ ישראל dann der Nachsatz: מכאן רמו לו נלות - Chullin 42a. Simon b. Lakisch fragt: רמו למרפה מן התורה מניין; die Frage wird dann - nach Auführung von Exod. 22, 30 — so ergänzt: רמו למרפה שאינה חיה מן התורה מניין. Die Antwort zitiert Lev. 11, 2: אשר תאכלו - M. Katon 5a (Simon b. Pazzi): מו בינופיד בינו אשר החיה אשר החיה אשר החיה אשר החיה א לציון קברות מן התורה מניין; Antwort: Ezech. 39, 15. - Jebam. 21a (Raba, Var.) Huna): רמו לשניות מן התורה מניין; Antwort: Lev. 18, 27 (האל). - Ib. 54 b (Huna): (die Frage wird näher erörtert). - Makkoth 2b (Ulla): לעדים ווממין מן התורה מניין (die Frage wird erörtert). - In Zach. 13, 1 findet Joseph die Andeutung (... למכאן רמז ל...) einer halachischen Einzelheit (Joma 7a) derselbe zu Deut, 8, 2 nach dem in den Worten למען ענותך von einem früheren Autor gefundenen Sinne: מכאן רמו לסומין שאוכלין ואין שבעין (Joma 74b). Außerdem ist im bab. Talmud noch das Partic, pass. Peal angewendet. Zebachim 115b: היכא רמיוא, d. h. wo ist das in Lev. 10, 3 von Moses angeführte Gotteswort angedeutet? Antwort: In Exod. 29, 43 (בקרובי = במכבדי = במכבדי - Sant 81 b, zur ersten These der Mischna Sanh. IX, אוויכא רמיוא; Antwort: Num 4, 20. Ib. 82b: אומיזא. S. auch Megilla 2a. - Taan. 2b, in Erörterung einst tannaitischen Ausspruches (. . . המים לניסוך המו (מכאן רמו לניסוף): דמי להו בקרא בשני הוא דרמיד. - Taan. 9a, in der Erzählung über Jochanan und den Sohn Simon b. Lakischs (s. oben S. 160); Jochanan grübelt darüber, ob der in Prov. 19,1 ausgesprochene Gedanke nicht schon im Pentateuch angedeutet sei. Nach eine Handschrift lautet seine Frage so: משה משלתא בכתובי דלא רמוה משה ; nach einer andern: מי איכא מירי דכתביה רחמנא בנביאי (בכתובי ב) ולא רמזיה באורייתא. Der junge Sohn Simon b. Lakischs verweist auf Gen. 42, 28 mit den Worten: x5 "5 "5" רמיזא באורייתא כי האי גוונא.

רמא), Peal: werfen, in übertragener Bed.: einen Bibeltext einem andern m widersprechenden entgegenstellen, die Bibeltexte gleichsam "aufeinander erfen". Der volle Ausdruck lautet: רמי קראי אהרדי. Moed Katon 9 a: Der Sohn mon b. Jochais wird von seinem Vater zwei Gelehrten nachgeschickt, deren egen er erbitten soll. Er findet sie דקא רמו קראי אהרדי; und zwar stellen sie olgende Verse einander gegenüber: Prov. 4, 26 und 5, 6; ib. 3, 15 und 8, 11. -Bathra 98b: Chanina b. Chama machte eine Reise in den kleinen Ortschaften aliläas; da fragte man ihn, wie der Widerspruch zwischen I Kön. 6, 2 und 6, 20 ת lösen sei: רמו ליה קראי אהדרי. – Berach. 7a, in der anonymen Diskussion des almuds in bezug auf den Widerspruch zwischen Exod. 34, 7 und Deut. 24, 16: רי וריקא : Joma 4 b, אהדדי Ohne ורמינן קראי אהדרי ומשנינן לא קשיא הא ... הא ... רמי קראי קמיה דר' אלקן (Widerspruch zwischen Exod. 40, 35 und 24, 18). Geröhnlich aber heißt es bloß רמי, wo קראי אהדרי hinzuzudenken ist. Berach. 4a: ר' לוי רמי בר אידי רמי כתיב . . וכתיב . (Gen. 28, 15 und 32, 8); ib. 35ab: ר' לוי רמי רמיב . . לא קשיא כאן . . כאן (Ps. 24, 1 und 115, 16); ib. 35b, ebenso Chanina b. Papa zu Hosea 2, 11 und Deut. 11, 14). - Erubin 18a, Abahu zu להגדול ,הגדול ,הגדול (בדול Bob, Simon b. Pazzi, zu Gen. 1, 16 (הגדול ,הגדול ,הגדול , הגדול בין ... 1, 27 und 5, 2; - Pesachim 59 b: רמי ליה רב ספרא לרבא (zu Exod. 34, 25 und Num. 28, 10, auf rund halachischer Deutung beider Verse). - Mit שיל wird auch auf den Widerpruch zwischen einem Mischnasatze und einem Bibelverse hingewiesen. Sabbath וום (ein Mischnasatz und Prov. 10, 26): ... לר' אבהו תנן ... לר' אבהו חנן והכחיב. Und ebenso auf den Widerspruch zwischen einem Mischnasatze und inem andern Satze der Mischna oder Baraitha; Erubin 104 a: . . איקא רב איקא המינהי Mit ירכא תנן . , ורמינהי - eig.: "und wir haben es geworfen", wir aben entgegengestellt - ist der widersprechende Halachasatz eingeleitet. S. Berach. 2b: . . ורמינהי . . . ורמינהי Der volle Ausdruck lautet auch bei Fragen ach Widersprüchen zwischen Mischnasätzen: רמא ליה מתנייתא אהרדי, Nidda 3b. Hierher gehören folgende Beispiele. Sukka 16a: . איכא דרמי ליה מירמא תגן.. רמי ליה מכי לרב נחמן תגן . . ורמינהי . . :Temura 34a ; והא תניא . . . לא קשיא . ar Anwendung des Ausdruckes bei Widersprüchen zwischen den Außerungen esselben Autors. Jebam. 42 b: Jirmeja beauftragt Zerika, Abahu zu fragen, wie בי עיילת Entscheidung Jochanans mit einer anderen vereinbart werden könne, כי עיילת . לקמיה דר' אבהו רמי ליה .. Abahu antwortet mit der sprichwörtlichen Phrase: דרמא לך הא לא חש לקיסוי ("wer dir diese Frage stellte, gab auf sein Mehl nicht cht"). Ähnliches wird Pesach. 84a erzählt, in bezug auf andere Aussprüche ochanans. S. auch Pesach. 16a, Huna b. Chinena sagt seinem Sohne: כי עיילת (in bezug auf Meinungen Samuels). — S. ferner Sabbath למי דר' יותנן : (zwei Agadasätze Rabs); Kerith. 16 b) ורמי דר' יותנן למירמא דידיה אדידיה :Pesach. 107a; אדר' יוחנן ורמי דריש לקיש אדריש לקי"; Kerith. נברא אנברא (רמי Taan. 4b: נברא אנברא, — Das Partizipium des Pael מלפא מרמי להו אהדרי :.adet sich Beza 3a unt.

¹ S. wie dieselbe Frage in Gen. r. c. 6 (3) stilisiert ist.

2 Hier ist dem usdrucke das Wortspiel איה תורא vorausgeschickt: Der Gastfreund Papa's arf ihm zu Ehren einen Ochsen nieder (ließ ihn schlachten) und warf dann in ner Frage die Mischnasätze aufeinander.

שאל, Kal: fragen. Tanch. B. וירא 19 (zu Gen. 19, 24): אם כא בא (den Schluß s. oben, Art. במור לו Ende). — Über שאל im jerus. Talmud s. Frankel 12b.

In Verbindung mit dem Substantiv שְּאַלְהָא (aram.). Megilla 28b: זו קיים: אמיל שאילתא מרבא (בר שאיל שאילתא מרבי בר מריון: Kethub. 103b unt.: שאילתא מרבי האילוא מרבי (Ausgaben: אלענין שאילתא (a. 30b: שאילתא רשאילנא (Ausgaben: שאילתא שאילתא (b. 30b: אילנא רשאילנא – Beispiele für das hebräische Substantiv allein: B. Kamma 116a; ווו שאילת (Frage); Joma 49a: דו וואה שאלת הראשונים: (Frage); Joma 49a: בוא וראה שאלת הראשונים:

שבח. Piel: rühmen. J. Taanith 68c 17 (Deut. 34, 12): אידה ישהכתוב משבחו בסוף ואומר ולכל היד החוקה: Schir r. 6.4 (I Chron 12,33): . . הוא שהכתוב משבח שבם יששכר שנאמר. — Tanch. B. יירא 25 E. (Gen. 20, 8): לך לך לך Murina הצדיקים שכך הקב"ה משכחן . Ib. לד לך לך (Gen. 14, 22, Hoh. 7, 2): . . אני משבח לבניך . - Pesikta 62a (vgl. Pes. r. 84b): לישראל (משה); Schir r. 4, 3 (mit Beziehung auf Exod. 15): מאותה שעה התחיל משה משבחן dasselbe ib. 6, 7. - Ib. 4, 4 (mit Bez. auf Josua 1, 16): נאותה שעה התחיל יהושע משבחן. — Tanch. צו 11 (Ps. 65, 5, auf Aharon bezogen): לכך דוד משבחו . Pes. r. 160a (Prov. 31, 10): לכך דוד משבחו שבח את כנסת ישראל. — Lev. r. c. 2 (5). Gott spricht zu Moses: שבח את ישראל שבח כל מה שאתה יכול לשבח את ישראל שבח . — Ohne Objekt. Tanch B יירא (Ps. 25, 10): משבח זוכן דוד פשבה (Ps. 25, 10): ebenso Exod. r. c. 30 (5), מ Ps. 147, 1; Tanch. A. יורא שדור משבח Ende: עורא, zu Ps. 18,3; Tanch. B. כך עורא משבח ואומר (Neh. 9, 6): בלך לך לך. Als Objekt ist Gott hinzuzudenken. - Hithpael: sich rühmen. Ib. אישלח 8 (zu Jes. 35, 5): כך עתיד הקב"ה להשתבח בך . - Nithpael: gerühmt werden. Ib. שופטים 1 (I Chron. 18, 14): אלא נשתבח אלא על ידי הדין.

Jebam. 63b (Raba zu Prov. 18, 22): מכת מובה שה מובה אשה מובה שה מובה שה מובה שה מובה לו לו קרא במידי דלא חזי (fragend). Megilla 11b (Esra 1, 2, Cyrus): אשתבוחי הוא דקא משתבח בנפשיה.

תבח, Ruhm, Lob. Außer den in Art נגאי (S. 33) und Art פנס (S. 155) zitierten Beispielen sind noch folgende zu erwähnen. Gen. r. c. 84 (s), tannaitisch: בשבח יהודה הכתוב מדבר (zu Gen. 37, 26). — Schir r. 4, 4 (zu Lev. 24, 10): ישראל שבחן של ישראל במצא בהם אלא זו ופירסמה הכתוב המוב שבחו שבחן שהקב"ה פירש שבחו . — Exod. r. c. 15 (6), zu Hoh. 6, 10:

¹ Aus dem jerus. Talmud, Nazir 56b מרחן באהן מכא באהילות: ² Vgl. Ab. zara 4a: ארחן למיני ברב ספרא א wörtlich: Ababa rühmte sich vor den Minim mit Safra, d. h. er rühmte ihn vor ihnen.
³ S. Tann. Term. S. 69, Art. ידע.

שבקיה לקרא דהוא רחיק ומוקים אנפשיה, lasse den Bibelvers, enn er drängt sich vor und stellt sich auf sich selbst"), eine Redensart, die beigt, daß ein Bibelvers von selber dazu drängt, ihn behufs Ausgleichung mit inem ihm scheinbar widersprechenden anderen Bibelverse oder aus anderem runde auf einen bestimmten Fall zu beziehen. In Pesachim 59 b sagt das bahu auf den Einwand Chija b. Abba's gegen eine Ausgleichung von Exod. 4, 25 mit Num. 28, 10; s. ferner Kidduschin 68a, Nidda 33a.

אבר אשבר, Kal: brechen, eine exegetische Deduktion widerlegen. Schebiith 37d 59, 56 . . ושובר מדרש ראשון . . S. Tann. Term., 185, Anm. 4. — Tanch. A. וירא 13 (21, 1): סופו של פסוק שובר (13 (21, 1): את ראש, gleichbedeutend mit der oben (S. 136) am Anfang des את ראש gebrachten Formel. Vgl. auch unten Art.

דבינא לשיבושי , Pael: verwirren, in Verwirrung setzen. Jebam. 75 b: רבינא לשיבושי , עובש, von einem Tradanten, der auf fehlerafte Weise tradiert. Eine so tradierte Baraitha heißt משבשהא היא. (Chullin 141ab Zeīra): כל מתניתא דלא תניא בי רבי חייא ובי רבי אושעיא משבשתא היא. S. weitere eispiele bei Levy III, 268a, IV, 504a. — Ithpael. Erubin 61a: משתבשת מאן דתני. לא משתב, אישתבשת ומאן דתני. לא משתב, Sche-aoth 28b: du bist fehlerhaft belehrt worden.

שרי התירא אהתירא ושדי ב Peal: werfen, hinzugesellen. Jebam. 20 a: שרי התירא אהתירא ושדי Deut. 25, 5, geselle ויבמה und איסורא איסור (in der Auslegung der Worte) יובמה phaubnis zu Erlaubnis, Verbot zu Verbot. — Ib. 70 b: שרי חר אלמד. שרי חר אלמד. שרי חר אלמד.

שוה, Hiphil: gleichsetzen. J. Pea 15d 17 (Abba b. Kahana, ב Exod. 20, 12 und Deut. 22, 7): השקה קלה קלה שבקלות בעוד הכתוב מצוה חמורה שבחמורון למצוה חמורה שבחמורון בעוד העתבה לתעה להתנייר השון כולם ליעקב: Exod. r. c. 1 (1 E.), zu Exod. 1, 1: הכתוב לנענ השוון כולם ליעקב ליע בעוד שמות (Tanch. A. שכולם צדיקים כיוצא נ באר הכתוב ליע בשביל להשוות[ו] לצדיקים: 6 נח Hophal. J. Demai 4d 11: הושוו כולם. S. auch Art.

דבר שהוא שוה לשניהם מלמד ודבר :32: gleich. J. Pea 16c קשוה שוה לשניהם מלמד ודבר :4 שונה מוצא שמשה ואליהו :Pes. r. 13a שוין זה כשניהם אינו מלכ (in biblischen Parallelen durchgeführt).

שימתא שׁימָא (eig. Reihe, Zeile), die Anschauungseise, Meinung der einzelnen Gelehrten. J. Erubin 21b וא: בשימת ר מאיר דקידות; Sabbath 4c אביו או בשימת הכמים; בשימת אביו או בשימת חכמים: בשימת אביו או בשימת חכמים: בשימת אביו או בשימת חכמים:

Andere Stellen führt an Ratner II, 32. ² In etwas anderer Anndung Erubin 24c בני סוריא: Maaser Scheni 56a73: בשימה בני סוריא: Maaser Scheni 56a73:

Exod. r. c. 42 Anf. שיטת אבא הדורש; Tanch. B. בראשות 1: הרי שימתו של ר' יהודה :.ib אמר ר' ברכיה בשימתו של ר' נחמיה Pes. r. 192b: שיטת ר' נחמיה Pea 19a 1; נשיטת השיבהו - Pea 19a 1; נשיטתו השיבוהו Pesachim 31 a 23, Gittin 50 d 6. — Gen. r. c. 18 (5), 52 (ווו): אתיא דר' . . . בשימתו השיבן – Demai 24b ו בשימתו השיבן ebenso Schebiith 34b 6; ib. 35a 37: עבר כשיטתיה. — Orla 61 a 55 (Zeira's Frage an Assi - Jose - in bezug auf eine von diesem tradierte Ansicht Jochanans): יבפירוש שמעתנה מן ר' יוחנן או מן שיטתיה. – Wenn auf die Verschiedenheit der Anschauung in zwei Aussprüchen desselben Autors hingewiesen wird, lautet die Formel: ... דלף מיחלפא שימתיה ל (Partic. Ithpael von הלף, s. oben S. 66). S. j. Berach. 7b 76, 11b 63; Pea 18d 75, 19a 6, 8; 19d 36; Demai 21 d 10, 25 a 1, 25 d 63, 26 b 51; Kilajim 27 a 4, 74; Schebiith 33d 24, 36a 29, 32; 38a 75, 38d 6, 39d 65; Terum. 43b 42, 44d 68, 70, 47d 1; Challa 57c 49, 58c 69, 60a 25; Orla 60d 73, 78, 61a 8, 40; Bikkurim 65a 25; Sabbath 3b 26, 29; 8b 28, 31; Pesach. 30a 14, 35a 64. — Gen. r. c. 57 Ende: מחלפה שימתיה דריש לקיש דתמן אומר ויש לקיש בשם בר קפרא בימי אברהם היה (איוב) והכא אומר איוב לא היה ולא נהיה; ib. c. 91 (3) = j. Berach. 11 b 63 (Koh. r. 7, 11 dafür: . . יומחליפין שיטתיה דר'. - Einmal findet sich die Formel hebräisch. Pea 20b 38 (Jochanan): גראית מוחלפת שימתו של ר' יהודה.

Wenn in der agadischen Schriftauslegung derselbe Autor mehrere Auslegungen zu einem Texte gibt, heißen dieselben ששין. Pesikta 84b (Exod. 13, 17): ד לוי בשם ר' [חמא בר] חנינא אמר בה ר המא כר תנינא :- Gen. r. c. 70 (8), zu Gen. 29, 2: יתמני שימין. שיםין בה שית שימין . — J. Berach. 13a 31 (daraus Sch. tob. zu Ps. 4, 2): יודן כשם ר' יצחק אמר בה ד' שימין. Es sind viererlei Anwendungen desselben Gleichnisses 6; die 2., 3. und 4. sind mit den Worten ר'... אמר כה שימה אותרי eingeführt (Z. 51, 57, 63). — Lev. r. c. 34 (8): ר' סימון בשם ר' אלעור אומר בה ד' שימין. Vier Sätze יסוו Üben und Nichtüben der Liebeswerker; der 2., 3. und 4. mit ר לוי בר חייתא : . . eingeleitet. — Schir r. 1, 5: אמר בה שימה חורי ר שמואל כר נחמן אמר תרתין :(Lev. r. c. 2 (6) אמר בה ג' שימין שימין; der zweite Satz mit אמר שימה .. eingeleitet. - Koh. r. 3, 11: שרבה בתוב במדבר Tanch. ר' בון אמר בה תרתי ש' :r. 3, 11 מרח : בשיטין הרבה; s. auch ob. S. 73, Art. מרח.

Erubin 86 b (Jochanan): יוסי אמרה (der eine Tannait bringt hier dieselbe Ansicht zum Ausdrucke, wie der andere in einem dann angeführten

¹ S. Ag. d. Tann. II, 547, 3. 3 S. Frankel Mebo 14b.

² So einendiert Frankel im Komm. z. St. 4 S. Ag. d. pal. Am. I, 467, 2.

⁵ Ib. S. 466. ⁶ Ib. II, 288, 2. ⁷ Ib. II, 80.

Halachasatze); Pesachim 18a (Simon b. Lackisch): ר' יוסי בשימת ר' עקיבא רבו יוסי אמרה (Raba): ר' שמעון בשימת ר' יוסי אמרה; R. H. 30ab, Sukka 41a, Menach. 68 b (Nachman b, Jizchak): אמרה אמרה ר' יהודה אמרה ווחנן בן זכאי בשיפת ר' יהודה אמרה: Megilla ר"א בשימת :(Meila 13b (Jochanan); ר"א בשימת ר' יהודה אמרה :(Meila 13b (Jochanan) ר' עקיבא אמרה . S. auch Menach. 71 b. — Beza 27 a: ר' עקיבא אמרה, — Gittin ירד ר' מאיר :(Zeïra): ירד ר' שמעון לשימתו של ר' אלעור; Nidda 19b (Jochanan): ירד ר' מאיר . הלכו בית שמאי לשיטתן ובית הלל לשיטתן :Nazir 10a . לשיטת עקביא בן מהללאי Vedarim 10a (Abaji): שיטה אחת הן ... - Wenn bei widersprechenden berlieferungen der Widerspruch dadurch behoben werden soll, daß die einander egenüberstehenden Meinungen ihre Autoren tauschen und dem einen die Anicht des andern zugeschrieben wird, lautet die Formel: מוחלפת השימה. Sie wird esonders durch Jochanan angewendet, S. Berach, 17b, 49b, Pesach, 49b, 55a, eza 3a, 9b, 10a, Jebam. 104a, Chullin 128a. Anwendung der Formel durch ndere Amoräer: Kethub. 24a (Rab), Kidduschin 64b (Rab). In den meisten ällen wird die so formulierte Lösung durch einen spätern Amora für unnötig klärt, indem der Widerspruch auf andere Weise behoben werden könne. Die ormel dafür lautet: לעולם לא תיפוך (s. Art, מבך, auch für Berach. 17b, wo die usgaben die dem מחלפת genau entsprechende Formel haben: ל' לא תחליף, ist e Lesart מיפוך gut bezeugt. — Wenn ein Gelehrter seine eigene Ansicht aufgibt nd die seiner Gegner oder einer andern Autorität annimmt, lautet die Formel ram.): . . דשמאל בשימתיה דלוי . Sukka 46 b. יקם אבוה רשמואל בשימתיה דלוי: Sabbath קם אביי בש' :Sabbath 92a; קם ר' יותנן בש' דר' אלעזר קם ר'אלעזר בש' רשמואל כי סלק ר' זירא קם בשיטתיה דר' אילא :B. Bathra 158b; הרבא קם רבא בש' דאב . -erith. 18a: משום דקאי ר' חנינא Nidda 8b; קא משמע לן דר' מאיר בשיטת ר"א קאי, Nidda 8b; משום דקאי ר' שמפוהו רבנן לר׳אליעור ואוקמוהו בשימתייהו :Nazir 32b (Rabba). בן נמליאל בשימת

Ganz vereinzelt steht die Bedeutung da, in welcher שימה) n Seder Elija rabba (Tanna dibe Elija) angewendet ist. In Kap. (ed. Friedmann c. 7, p. 33) schließt die Anführung der Verse us Amos 7, 1-3 mit den Worten: היא שימה ראשונה; mit den Vorten וכשניה הוא אומר folgen dann die Verse 4-6. Hier beeutet also שימה die Versgruppe. Etwas weiter unten (S. 34, ed. riedmann)2 die Anführung der Versgruppen Ezech. 1, 1-3 nd 4ff. durch die Worte אומר מהו אומר ובשניה ובשניה ובשניה unterrochen. - In noch anderer Bedeutung findet sich der Ausdruck n Kap. 29 (ed. Friedmann c. 31, p. 160): ישב הקב"ה וברא את עולמו שתי שימות שימה ראשונה שני אלפים רבבות כרובים שני אלפים . . lier bed. שימה die Weltperiode; die zweite der Weltperioden ird nicht angegeben, doch ist aus der Fortsetzung ersichtlich, aß dieselbe mit der Sünde Adams beginnt3. Auch die kleineren erioden innerhalb der zweiten großen Weltperiode werden mit emselben Worte bezeichnet; S. 162: מן המכול ועד דורו של מנשה מדורו של מנשה ועד שנבנה בית האחרון שימה אחת :ib. S. 163; שימה אח.

ישימה in der Massora, s. Frensdorff S. 12. ² Daraus in Lev. r. c. 2, nhang aus Seder El. r. ³ S. Friedmanns Einleitung zum Seder El. (hebr., 106).

שיח (סיח), Hiphil: sprechen. Die stockende Redeweise, mit der Esau seinen Vater zum Essen auffordert (Gen. 27, 31), im Gegensatze zur natürlichen Redeweise Jakobs (V. 19) wird in Tanch. B. חולדות 15 so gekennzeichnet: ראה מהו אומר היאך הוא 15 so gekennzeichnet: מסיח במירחא הוא שומר היאך המשיח ואומר ואצרך. — Sonst sind noch Beispiele aus Pes. r. anzuführen. 146b (zu Jes. 49, 8): אני המשיח ואומר ואצרך (Gen. 28, 13, mit Hinblick auf אני שלא הסיח עמי בלשון (Hierauf zu V. 19: אנכי מיד התחיל מדבר עמו בין הבתרים (Hierauf zu V. 19: באנכי): 175b (Gen. 15, 13): הזה שהיה מסיח עם אבותי כשהסיח הקב"ה עמו בין הבתרים (Gen. 15, 13):

שיך, Peal: zu etwas gehören. Gen. r. c. 48 (6), zu Gen. 15, 3: אינו שייך לומר הבט אלא מלמעלה למטה.

שׁרָר, Pael: übrig lassen. תגא ושייר bedeutet, daß der Autor des Mischnssatzes etwas übrig gelassen, d. h. nicht berücksichtigt, nicht aufgenommen hat Wenn sich diese Behauptung auf eine einzige Einzelheit bezieht, wird im Talmud daran die Frage geknüpft: מאי שייר רהאי שייר (was ist denn noch nicht berücksichtigt?). S. Sukka 54a, Taan. 13b, Jebam. 21b, 73b, B. Kamma 10a, 15a. – Baba Mezia 51a (Raba): מאי רשייר במתניתין קא מפרש בברייתא.

מכח, Aphel: finden. Im jerusalemischen Talmud lautet eine sehr oft vorkommende Formel, mit der eine Baraitha angeführt wird, die zur Bestätigung oder Ergänzung oder Berichtigung des anderweitig bekannten halachischen Lehrstoffes dient: אשכח תני ("er fand, daß tradiert werde"). Z. B. Schebiith 39a 47. Ein anderer formelhafter Ausdruck ist אשכחת אמר oder blob משכחת (was etwa dem נמצאת אומר der tannaitischen Terminologie) entspricht). Er dient zur Zusammenfassung von Kontroversen, an denen Autoritäten aus verschiedenen Zeiten beteiligt sind (s. Sabbath 6a 13, 7a 34, Pesachim 31a 73), oder zur Zusammenfassung des Ergebnisses einer Kontroverse (s. Sabbath 12d 9: אשכחת אמר מה דצריכא לר' ירמיה פשיטא לר' יצחק בן אוריון; 13d 4; Erubin 19b 25; Joma 38c 4; Megilla 73c 25), oder auch zur kurzen Angabe eines bedeutsamen Ergebnisses (Joma 41 c 65: אשכחת אמר היום אותו של אותו היום; R. Haschana 56b 58). In gleichem Sinne steht אשכחנן (wir finden) in Pesachim 28a 41. - Von einer

¹ Beispiele aus beiden Talmuden für . . מייך ב s. bei Levy IV, 546a.
2 Aus Seder Moed seien folgende Beispiele zitiert: Sabbath 2d 40, 4b5s, 5s46; Erubin 18d 4, 22a 48; Pesach. 33c 4; Joma 39a 23 (ני בון אשכה הני און), 49, 44d 70; Sukka 55b 50; R. Hasch. 56c, 4 (אשכה הני אשכה הני לה ר' היא), the company ebenso 58d 16, 59c 42, 70); Taan. 66a 5s (אשכה הני לה ר' היא), ebenso Megilla 70d 16); Megilla 70b 52. — Berach. 9c 40: שלינ Bader z. St. (S. 130) zitiert eine Leseart, in der שלינ fehlt. 3 S. Tann. Term. S. 115.

annaitischen Tradition, die vergeblich gesucht wurde, heißt es Erubin 19b וו: איתבעת מתניתא ולא אישתכחת.

Chagiga 15 b. Zur Rechtfertigung Meirs, der sich nicht scheute, von dem postaten Elischa b. Abuja Belehrung zu empfangen, sagt Simon b. Lakisch: קרא אשכח ודרי (er fand einen Bibeltext und deutete ihn) nämlich Prov. 22, 17 חילדעתם, nicht לדעתם). S. ferner Sukka 51 b (Rab) in bezug auf eine Einrichtung es Tempels: קרא אשכחו ודרוש (Zach. 12, 12); Ab. zara 52 b (Papa); Menachoth 77 a Chisda zur Rechtfertigung einer Meinung des Amora Samuel); Arachin 14 b, 27 a Nachman b. Jizchak); Sota 21 a ob. (ארולם ר' ישמעאל ואשכח קרא). — Wenn ach Feststellung einer halachischen These die exegetische Begründung einer nderen, verwandten These gesucht wird, lautet die Formel: . . (= אשכחן (מצינו מנלן (מנין S. Pesach, 66 b, Jebam, 9a (אשכחן צבור משוח מנלן), Bechor, 54a. — אם die Substantiva משכן und משכן für einander gebraucht werden, ist Erubin 2a o ausgedrückt: אשכחן משכן דאיקרי מקדש ומק׳ דאיקרי משכן. — Sabbath 5b, 'esaob. 2b: היכא אשכחנא (wo finden wir). - Sota 12b: בשלמא למאן ראמר אתה מוצא = משכחת) משכחת לה . . אלא למאן ראמר . . היכי משכחת לו s. auch : Pesach. 75 b: מלאכה שאינה צריכה לנופה לר"ש היכי משכחת לה : Pesach. 75 b שלהבת בלא נחלת היכי מ' ל. R. Hasch. 6a: . . משכחת לה כנון . . Jebam. 36a: נפק דק ואשכ, Eleazar (b. Pedath) "ging hinaus, suchte und fand" einen Mischnaatz; denn er hatte gefragt, ob es möglich sei, daß eine von Simon b. Lakisch elehrte wichtige Halacha nicht in der Mischna gelehrt sei. S. auch B. Mezia 20 a Rabba). Dasselbe bei gefundenen Baraithasätzen, B. Bathra 172 b, Ab. zara 10 a. Berach. 19a. Josua b. Levi hatte behauptet, ein gewisser Grundsatz finde ch 24 mal in der Mischna angewendet; Eleazar b. Pedath fragt: Wo? Darauf ener: לכי תשכח (wenn du finden wirst, d. h.: suche und du wirst finden). leazar suchte und fand drei solcher Mischnastellen, חלת חלת בפק דק ואשכח חלת. auch Sabb. 143b.

עלם, vollständig. Sota 36 b, zu Gen. 35, 18: בנימין שלם (plene geschrieben, Art. א"ב"ס). — Zebach. 5a: משנה שלימה.

Name. In der Bed. Titel, Kategorie s. j. Horajoth 46a u. s. w. — Beipiele für על שם. J. Joma 44b 48: der Hohepriester fungiert am על שם אל תתהדר Tersöhnungstage nicht in den Goldgewändern על שם אל נתחייב מיתה על שם ופורץ :Berach. 3b 58 (Prov. 25, 6); Berach לפני מל נדר ישכנו נחי (Koh. 10, 8); ib. 13d 70, auf die Frage, warum in er Mischna Berach. IX, 3 Regengüsse und gute Nachrichten ebeneinanderstehen, antwortet Levi mit dem Hinweise auf Prov. 5, 25: על שם מים . . . ושמועה מובה . . Pesikta 191 a. Weshalb רברי שיהו מכפרים אלו על אלו Frevler? כדי שיהו מכפרים אלו על אלו ולמה נקרא שמו :(Koh. 7, 14). — Lev. r. c. 1 (2): על שם גם את זה Deut. 3, 25); ib. c. 9 (1), zu לכנון על שם ההר הטוב הוה והלבנ Chron. 2, 6: איתן זה אברהם אבינו על שם משכיל לאיתן האזרחי (Ps. 89, 1). למה נקרא שמו קהלת שהיו דבריו נאמרים בהקהל על Koh. r. Anf. שם שנאמר או יקהל שלם (I Kön. 8, 1). — שם אמר או יקהל שלם Pesikta 77a. Wenn Jochanan seinen alten Lehrer Chanina besuchte,

machte er, bevor er eintrat, ein Geräusch, das ihn ankundigte, על שום ונשמע קולו בבאו אל הקדש (Exod. 28, 35). — Lev. r. c. 10 (1). zu I Sam. 17, 49: . . . אויביך (Deut. 33, 29); Lev. r. c. 15 Ende, zu Jes. 14, 41. Das Reich Babylonien heißt חברה בח wegen Dan. 2, 32, 38: על שום ראשיה דדהב אנת הוא רישה די דהבא - Ib. c. 34 (12). Ein Mann erbarmt sich während einer Hungersnot seiner geschiedenen Frau und gibt ihr Almosen, על שום ומבשרך שלכך נקרא שמה מרים :Jes. 58, 7). - Schir r. 2, 11: לא תתעלם על שום שנאמר וימררו את חייהם (Exod. 1, 14) כי מרים לשון מירור הוא Beispiele für בשם. Lev. r. c. 3 (2), zu Lev. 2, 1, nach Ps. 22, 25: וכשם שלא בזה את תפלתו כך לא בזה את קרבנו; Echa r. 1, 13, zu Ps. .נשם שהתחתונים צריכין לעשות צדקה אלו עם אלו כך העליונים.. 19: ... — Pesikta 107a: ישעיה בשם שאמר השניה. — Beispiele für לשם. Tanch. כל מה שכתוב בתורה לשום שלום הוא נכתב אע"פי שכתוב בתורה : 5 צו אחד משלשה עשר דברים :20 בהעלותך . Ib. מלחמות לשם שלום נכתבו שהן כתובים לשמו של הקב"ה.

Beispiele für שַׁם הַמְּפוּרֶשׁ (Tann. Term. 159). Schir r. 4, 5, שּׁבּ בּאַכּוּרָשׁ (Exod. 4, 28: בילה לו שם המפורש ; Koh. r. 3, 11 (העלם): התלם מהם שם המפורש.

Aus dem bab. Talmud sei zunächst erwähnt die aram. Phrase: אָק וְּכָּר (שְׁכָּיה (שְׁכָּיה (שְׁכָּיה (שְׁכָּיה (שְׁכָּיה (שְׁכָּיה (שְׁכָּיה (שְׁכָּיה (שְׁכִּיה (שְׁכִּיה (שְׁכִּיה (שְׁכִּיה (שְׁכִּיה (שׁבִּיה (שׁבִּיה (שׁבִּיה (שׁבִּיה מאון די ש' sammenhange nach der Voraussetzung des Fragestellers nicht die Rede ru sein brauchte. Sabbath 57a: שביעית מאן ד' ש'; Pesachim 8b: (שביעית מאן ד' ש'; B. Bathra 11b: אוריות מאן דכר שמייהו (שׁבִּינִית מאן ד' ש'; מאן דכר שמייהו (שׁבִּינִית מאן ד' ש'; מאן דכר שמייהו (שׁבִּינִית מאן די ש'; מאן דכר שמייהו (שׁבִּינִית מאן די ש'; וֹם (שִׁבְּינִית מאן די ש').

Nazir 28a (Jochanan), zu Gen. 13, 10: אינרה נאסר 13, 10: כל הפסוק הזה על שום עבירה נאסר 11a (Jizchak) zu Exod. 2, 4, s. oben S. 202, Anm. 1. — משום דכתיב, Berach. I3a, B. Bathra 84a¹.

סשל. S. unt., Art. אָסָה.

שמא, vielleicht. Tanch. יורא 15, 22, zu Gen. 19, 25: שמא אמד אמד 15, 22, zu Gen. 19, 25: שמא מידיו הפכה לא אלא באצבע אחד וb. 8, zu Gen. 14, 10: שמא האמר היו בהם כשרים בהים בשרים בהיו בהם כשרים בהיו בהם כשרים בהיו האמר היו בהם כשרים בשוא האמרו למא האמרו לומר להוו את לכם לאו אלא אתם עשותם ... מידי היתה זאת לכם לאו אלא אתם עשותם ...

שמם, Ithpael: sich entziehen. Temura 30 b, zu Deut. 23, 14: שלפלי הרמות באתון זונה וכלב אתון זונה וכלב אתון זונה וכלב באין זנות לבהמות באין זונה וכלב באין זונה לבהמות. — Kerith. ב- באין זונה ונא ולאשמועינן: Nidda 52a: . . לא לשתמים תנא ולאשמועינן: Bechoroth 56a: . . . אשתמימתיה הא ראמר ר'. . . 56a:

ישום in der Massora, s. Frensdorff, S. 12. ² So lasen Tosaphoth; im Texte steht die Pealform: מנשמוט.

שמע, Peal: hören, verstehen, entnehmen. Wenn eine These lurch einen Autor einem andern Bibeltexte entnommen wird, als lem durch einen andern Autor zu diesem Zwecke zitierten, wird lie Angabe hierüber so eingeführt: (הכא) בי .. שמע לה מן הדא i. Schebiith 35a 70, Bikkurim 64c 60, Pesach, 30c 63, Joma 8a 50 (= Taan. 67 d 62), R. Hasch. 56a 57, Moed Katon 80 d 37, 39; Pesikta 64a (= Pes. r. 87a). Ebenso שמע לה מהדין קרא, Echa Prooem. 21 Ende. Auch wo keine andere Deduktion vorhereht, wird die Angabe der Bibelstelle, der die in Frage stehende Phese entnommen wird, mit שמע לה מן הרא י eingeleitet; s. שמע לה מן הדין) Abbath 15c 64, Taan. 63c 67; Esther r. Einl. שמע לה מן הדין שמע לה מן הרא ist mit (מובים) לה מן הרא בחוי . — In Schir r. 1, 2 ler Hinweis auf eine tannaitische Tradition eingeleitet 2. - Maaser cheni c. II Anf. (53b 7, 12): ר' יונה שמע לה מן הדא . . . חזר ר' יונה ושמעה מן הכן; Joma 45a 3, 8 dasselbe. — Ein Prooemium Jizchaks ibt unmittelbar nach dem Prooemientexte einen Ausspruch ochanans, so eingeleitet: ר יותנן שמע לה מהדין קרייא, Echa r. rooem. 19, Esth. r. 1, 9. - In j. Pea 18d 19, Maaser scheni מטע לה מן הדא auf einen Traditionssatz. -עמע כולהון מן הדין קר Pea 15d 60, Challa 57b 12, Jebam. 11d 16; שמע [ל]כולהון מן הכא (מיכו Terum. Anf. (40a 52), Sanh. 26d 59, chebuoth 34b 53, 34c 1, Ab. zara Anf. (39a 55); שמע כולהון מהרא anh. 18b 65, 68. — Lev. r. c. 22 (9), Midr. Sam. c. 13 (2): אין מון פרייא לית את שמע מינה כל dieselbe Formel ohne קרייא לית את שמע מינה כל 3d 29, Megilla 72c 58, Sota 18b 7, s. auch Joma 43d 48. — Joma אית דבעי — ולית סופיה דר"ש כן לקיש מישמעינה מן הדין קרייא :Bb7: אית דבעי מישמעינה (נישמעינה) Berach. 8b 12, Pea 16c 16, ib. IV Anf. 8a 49), Maaseroth Anf. (48c 57), Maaser scheni 53b 30, Nazir II Anf. (55d 54); Lev. r. c. 7 (2). - Megilla 72c 60: מאן דבעי . . ישמעינה מן הדא Mit der Formel ישמעינה מבאות מן. . ird die Deduktion einer These aus einem Halachasatze eineführt; s. Berach. 2b 2, 4b 58, 4c 36, Pea 15a 45, 16c 4, 17b 9, 7 c 59, 17d 31, 18d 49, 56, 19b 48, 19d 18, Joma 43 c 3, 41, 54d 21, leza 63 a 15, Megilla 72 b 72, - Mit מה את שמע מינה wird geagt, wieso sich eine These aus einem für dieselbe zitierten Bibeltexte ergibt, s. Pea 16 c 17, Terum. 44 a 72, R. Hasch. 57 a 8,

Beispiele für das hebräische Verbum. Gen. r. c. 78 (10), זמ (10), מונרה (10), אינרה (10), יומרן (10)

Im bab. Talmud ist eine häufig angewendete Formel אמע מינה ("entnimm daraus"); mit ihr wird eine aus einem Halachasatze sich ergebende weitere These, sei es allgemeinen Charakters, sei es speziellen Inhaltes, eingeleitet. 80 beginnt die Erörterung von M. Berach. II, 1 mit den Worten: סינה מצוח צריכות כוונה (Berach. 13a). Als Resultat einer Diskussion lautet die Formel so: מינה . . . שמע מינה . . . שמע מינה (s. Berach. 2b unt.); oder kurz מינה שמע מינה מינה (s. Berach. 27a, Sabbath 144b). — Berach. 11a: . . ז מינה (נוס מילא שמע מינה ד selbst ist daraus zu entnehmen, daß). An einen Fall aus der religiöun Praxis Rab's knupft sich die Bemerkung: שמע מינה תלת (entnimm daraus drei Thesen); es wird dann jede besonders mit der Formel ממע מינה eingeführt (Berach. 27a). Ebenso Pesach. 4a, an einen Bericht über die Ankunft Rah's in Palästina bei seinem Oheim Chija. Mit אשמע מינה תלת knüpft Huna b. Josua seine Folgerungen an einen Mischnasatz an, Pesach. 98a. S. auch Pesach. 107 3-Jebam. 46 b, Temura 26 b; Erubin 101 b: מינה מהאי מהגיהא הלה (Pesach. 5 b = תלת מינה מדר' עקיבא חלת. — Eine ähnliche Formel ist: שמע מינה מדר' עקיבא חלת. So beginn € die Erörterung der M. Sota VII, 7 mit den Worten: שמעת מינה חולקין כבוד לתלמיר במקום הרב (Sota 40b); die der M. Pesachim VIII, 1 so: שמעה מינה יש ברירה. Sauch B, Kamma 88a: ... מינה תריה (in bezug auf einen Bibeltext). - Meil 15a, zu Lev. 5, 15: מראי קרש קרשי מובח לא שמעין מינה ברק הבית שמעין מינה ברק הבית שמעין מינה קרשי מובח לא - Jebam. 76 b (Schluß einer Diskussion): אלא מהא ליכא למישמע מינה. - Pesach. מדרבגן נשמע לר' עקיבא : 44b.

¹ S. Die Ag. d. pal. Am. I, 228, 3. ² Da die Formel gewöhnlich mit der Abbreviatur n'w geschrieben ist, läßt sich nicht genau bestimmen, wann ynw und wann nynw zu lesen ist.

an einen älteren Amora): מירי שמיע לך בהא (hast du etwas hierüber gehört?); ebenso M. Katon 16a (Frage Abajis). Sabbath 89a (Frage eines Gelehrten an Kahana): מי שמיע לך מאי הר סיני (hast du gehört, was der Name des Berges Sinai bedeutet?); Erubin 21a (Frage Chisda's an einen Agada-Ordner, zu Hoh. 7, 14): מי שמיע לך חרשים וגם ישנים מהו . — Sabbath 34a (Aschi): אנא לא שמיע לי הא דרבה בר רב הונא וקיימתיה מסברא; vgl. auch Berach. 57b unt. -Erubin 77b (Frage Aschi's): . . א שמיע לך הא לא שמיע, ebenso ib. 78a. — Schebuoth 16a: מר מאי רשמיע ליה קאמר השמיע ליה קאמר ומר מאי רשמיע ליה קאמר. — Berach, 55 b. Drei bab, Amo-כל חר וחד מינן לימא מילתא דלא שמיע :räer sitzen zusammen und kommen überein ליה לחבריה; s. Ahnliches Erubin 64a. - Von Joseph, dem blinden Schulhaupte von Pumpeditha, wird mehreremal berichtet, er habe über gewisse Halachasätze sich geäußert: לא שמיע לי הא שמעתא, worauf ihn Abaji daran erinnerte, daß gerade er den betreffenden Satz gelehrt habe. S. Erubin 10a, 41a, 66b, 73a, 89b, Nedarim 41a, Makkoth 4a, Nidda 39a, 63b. — Chullin 39a, 139a (in bezug auf einen zwischen zwei Außerungen Simon b. Lakisch's gefundenen Wider-מאן : Berach. 25b: מאן השמעה מר' יוחגן רביה הא לבתר ד' מ' י' ר': (Berach. 25b: מאן תיינו רשמענא ליה לרב יהורה דאמר :Jebam. 77b (Joseph): שמעת ליה ראמר . ולא ידענא מא קאמד ... - Besondere Erwähnung verdient noch die ungemein oft vorkommende Formel אמע ("komme, höre", mit der die Beantwortung einer Frage eingeleitet wird, sei es durch Hinweis auf eine tannaitische Tradition, sei es auf eine andere Überlieferung (s. Sabb. 22b; 29a). - Aphel. Arachin שנינא אתי לאשמועינן : Kethub. 71 a ob.; אמי לאשמועינן - Sehr המנוק ist das Partic. des Aphel in der Formel קמשמע לן) קא משמע לן), "er läßt בחs verstehen". Pesach. 89a: . . לן הא קמשמע לן הא. S. noch den folgenlen Artikel. 1

Beispiel für den Ithpeel, Erubin 65a: מכרי הני קראי משתמעי כמר ומשתמעי בין למר
 Die Ausgaben: משמעי בין למר בין למר
 Variante (auch j. Chag.
 לשמועו (2 2)

64d 70, 72, zu Deut. 26, 13: משמען הקדש העליון הפרש (ib. Z. 68 bloß: הקדש הקדש היכן הוא העליון העליון ברים (ib. ביכו העליון העל העליון העל העליון העל העליון העל העליון העל העליון העל העליון של הבר ברים ביניהון וורשין -29 ביניהון ביניהון העליון ביניהון העליון ביניהון העליון ביניהון העליון ביניהון ביניהון העליון ביניהון

Seltener ist das mit מְשְׁמָע gleichbedeutende שָׁמוּע. Sabb. 4c 23, zu M. Sabbath II, 1: ולא בפתילת המדבר כשמועה; s. auch ib. 14c 33.2

Kethub. 112a, zu Erub. 13, 9 (Eleazar b. Pedath): אל רמת ישראל לא יבאר הארו (בפש אחת). — Jebam. 9a, zu Num. 15, 27 (בפש אחת). — Zebach. 86 b (Jochanan): במשמעות בינייהו — Zebach. 86 b (Jochanan): במשמעות דורשין איכא בינייהו — Joma 60b, ebenso B. Bathra 110a (Raba). — משמעות דורשין איכא בינייהו — Joma 60b, R. Hasch. 20b, Moed Katon 7b, Jebam. 94b, Nazīr 43a, Schebuoth 19a, Zebach. 52b. — Hierher gehört auch der Ausspruch Ullas zu Num. 19: כל הפרשה כולה משמע משמע משלע משמע משלע (Joma 42b).

Von dem hebr. Substantiv your ist zu unterscheiden your, das Part. Aphel des aramäischen Verbums, das im bab, Talmud in vielfacher Anwendung vorkommt. Die Formel מאי משמע bed. "was läßt entnehmen" (woher weiß ich); der Objektsatz dazu ist aus dem Zusammenhenge zu ergänzen. S. Berach. 5 a, wo Ps. 149,0 auf das Lesen des Schema am Abende gedeutet wird. Dann folgt die Frage: מאי משמע, d. h. woher weiß ich, daß sich dieser Vers auf das Lesen des Schemas bezieht? Antwort: Aus dem vorhergehenden Verse ("auf ihren Lagerstätten"); s. auch ib. 11 a, 27 a, Joma 54 a ob., Sukka 25 a, Nedar. 39 b. Die volle Formel s. z. B. Sabbath 53b unt.: מאי משמע דהאי שחווות לישנא דנלוי הוא Antwort; מאי משמע דהאי מאי משמע דהאי נימון לישנא דמיכף : Prov. 7, 10). Ib. 54b: שית זונה (Prov. 7, 10). שית זונה רכתיב הלכף כאנמון ראשו (Jes. 58, 5). S. auch Erubin 65 a, zu Hiob 41, 7 ; Joma 10a. zu Jerem. 49, 20. - Berach. 52b: מי דברא משמע (das Partiz, בורא בורא בורא בורא נמי דברא משמע) bed. auch die Vergangenheit); Joma 38b, zu I Sam. 2, 9: חסידו מובא משמע (Frage: 'ה bedeutet doch mehrere Fromme?); Nedarim 55a (mehrere Beispiele); Bechor. 54-— משמע הכי ומשמע הכי, Nedarim 30 b, Jebam. 102 b, Sota 31 a; Baba Kamma א: משמע רגל ומשמע שן. — Pesach. 66 a: מוערו לא משמע ליה. — Nazir 13 a: ארינוריה משום דמשמע להו קראי :Gittin 45 a. משמע או אנופיה משמע.

שמעה (eig. die gehörte Kunde), die halachische Überlieferung speziell die der nachtannaitischen Zeit. Das Wort wird sowohl hebräisch, als aramäisch angewendet; als aramäisch erscheint es oft im Stat. emphaticus (שמועתא). Die der tannaitischen Tradition gegenüberstehende amoräische Halacha wird mit unserem Worte bezeichnet in dem Satze, mit welchem, nach j. Chagig 79a 41, die babylonischen Gelehrten eine Frage Kahana's beantworteten: שמועה לא שמענו משנה שנינו

ים מדומה נדולה הרי משמע (1. צולה הרי משמע). Vielleicht aber ist das משמע des bab. Talmuds zu verstehet Dasselbe gilt wohl auch von dem vereinzelten בראש (2 עובר הכתוב Tanch. א בראש (2 עובר בבר 1. א בראש ב 2 א הוא בבר 1. א בבראש ב 2 א הוא בבר 1. א בבראש ב 2 א הוא בבר 1. א בבראש ב 2 א בראש ב 2 א הוא בבר 1. א בבראש ב 2 א בראש ב 2 א בראש ב 2 א בראש ב 2 א בראש ב 2 א בבראש ב 2 א בראש ב

ler שמועה gegenüber. Maaser scheni 53 c 9: תמו אמריו בשם רב מחרא ולא ידעינן אם מן שמועה אם מן מתניתו (dasselbe Beza 63b ss); , ferner Demai 22d 25, Terum. 45c 38, Orla 63a 66; Gittin 50a 43. -Kethub. 29b 22 (Mani zu Chananja): אנא אמרי שמועה ואת אמרת מתניתא תיכמל שמועה מקמי מתניתא - Im Gegensatze zu der auf eigenem Erkennen beruhenden Meinung, j. Megilla 74 b 3 (Hela u Zeïra), אנא אמר מן שמועה ואת אמר מן דיעה. 1 — Terum. 45 c sa, לא בשם דועיר :Plural). — Schebiith 37c 30 מרי שמועתא 15d 1: דמר ש בשם דועיר מער (מינים: Sabb. 3a 49, 15a 41, Kidd. 61a 66: מינים: דאת אמר שמועתא מן שמיה: Moed Katon 83 c 46 (von Meir berichtet): ואמר שמועתא מן שמיה זה עומר :55 Pesachim 33b זה עומר :55 — Pesachim 33b אי ש' מן ש' דר' עקיבא שמועתן של ר' יוחנן ושל :(Sch. tob zu Ps. 1 (16) בשמועתו ווה ע ב ר"ש בן לכיל Schebiith 37 c 62 (in bezug auf zwei übereinstimmende Halachasätze Josua b. Chananja's und Simon b. Jochai's): ד' יהושע (ebenso Orla 61 b 72); Pea 17b 12: אמרה שמועה ור"ש בשם גרמיה אמרו ר' חייא :Sukka 52a 34 ר' יוסי בי ר' בון בשם ר' יוחנן אמר שמועתו אתא ר' יעקב בר אבדימי :1, 1 Ruth r. 1, 1: אתא ר' יעקב בר אבדימי מועה מן שמיה :3 Pea 15d 32 (= Kidd. 61c s): ועבריה כ - Kidduschin Ende (66d): אלעור חשש להרא שמועתא; Sabbath a 48 (Kidduschin 61 a 65): לית אנן צריכין חששין לשמועתיה דרב ששת ובאש לר' אלעור :(51a 35): דהוא נברא מפתחז . - Schekalim 47 c 24 על דלא אחזר ליה ר' סימון שמועתז . — Eine Regel Jochanans lautet אם יכול אתה לשלשל את השמועה עד משה שלשלה :(Sabbath 3a 38 הואם לאו תפוש או ראשון ראשון או אחרון אחרו - Kidduschin 61 c 10 Jose): . . . אילין שמועתא — הלואי הויין כל שמועתיי בריין לי כהרא Schebiith 34c 38, Terum. 47a 56, Orla 62a 72.

Das im bab. Talmud gewöhnliche aram. Substantiv שָּמַעָּהָא s. den folgenden Artikel) findet sich in palästinensischen Quellen וער selten. Lev. r. c. 29 g. E. מרא דשמעתא; Jebam. 9 b 43: אמר אמר. S. auch oben Art. שמעתא.

Chullin 137b (Jochanan): מפי שמועה אמרה מפי חני זכריה ומלאכי (in bezug uf eine Halacha Jose b. Chalaftha's); Bechor. 58 b, Jochanan dasselbe (אמרוה) שו bezug auf die Halacha's mehrerer Tannaiten; Nazir 53a, Jakob b. Idi lasselbe. — Chullin 54a (Simon b. Lakisch): אמר הוה האיש למוב שאמרו (Bechoroth 31 b (Rab): אמר דור . . . יאמרו רבר שמועה מפי בעולם הזה (Rab): שמר דור . . . יאמרו רבר שמועה מפי בעולם הזה sebendas. den von Jochanan tradierten Ausspruch Simon b. Jochai's). — בישועה זו נאה זוו אינה נאה : (Chanina's) בישועה מפי שמועה זו נאה זוו אינה נאה : (Chanina's) בישועה sebendas. den von Jochanan tradierten Ausspruch Simon b. Jochai's). — בישועה זו נאה זוו אינה נאה : (Chanina's) בישועה sebendas. den walker walker b. Chanina's) בישועה sebendas. den walker walker b. Chanina's sebendas.

י Vgl. die Gegensätze מברא und מברא 2 S. Frankel, Mebo 16 bf.

יעשאה ש' Hier ist von einem Agadasatze die Rede.

S. oben Art. yap. 5 S. Die Ag. d. pal. Am. III, 4, Anm. 4. 6 S. ib. I, 261.

שמעתא, שמעתא, - Neben מתניתא Bechoroth 37b, in bezug auf eine Halacha des Amora Samuel behauptet Safra: אמר לה Samuel b. Jehuda: מתניתא אמר לה; Nidda 26a: אמר לה והרתי שמעתתא; Beza 28b: . . שמעתא bed. שמעתא den halachischen אנדתא bed. שמעתא den halachischen Teil der Vorträge. 2 Sota 40a: בשמעתא ר' הייא בר אבא ר' השמעתא; Sanh. 38b (von den Vorträgen Meirs): תילתא שמעתא תילתא אנדתא. S. auch B. Kamma 60b. - Vom Halachastudium heißt es Sabbath 10a: 'pop tim רולמא משכא : Erubin 43b: חוץ לתחום :Pesach. 4a: דילמא משכא ; Pesach. 4a: דילמא ליה שמעתיה. — Baba Kamma 17a: למשאל שמעתא (um balachische Fragen za stellen). - Makkoth 11 b: למישקל ולמיטרא בשמעתא בהרי רבנן, ebenso Sota 7b. -In der Regel bedeutet aber word den einzelnen halachischen Lehrsatz. Eine Regel in bezug auf die Nennung der Tradenten eines durch eine Kette von Tradenten bezeugten Halachasatzes lautet (Nazir 56 b): כל שמעתא דמתאמרת בי מלתא קדמאי וכתראי אמרינן מיצעאי לא אמרינן (das mittlere Glied der Kette neunt man nicht). - Im Folgenden sind verschiedene Beispiele für die Anwendung des Wortes zusammengestellt. Jebam. 24 b, 109 b: בי ניים שכיב רב אמר להא ש' .-Nazir 15a: לשמעתיה מחרה לשמעתיה (s. auch Chullin 100a, 108a). - Sabb. 86b, - אמרה לש' דרב קמיה דשמואל :Sabb. 53a - יתיב וקאמר לה להא ש' דרב קמיה דשמואל - 100 b und sonst Sabb. 10 b: כל מאן ראמר לי ש' חדתא משמיה דרב. - Sota 19 a: לא תיתב אכרעך עד אנמר לש' מפומיה דמרה . אומלם - Nidda 48 a: אנמר לש' מפומיה לש' - Berach. 33 b, 38b: רייק ונמר ש'. — Erubin 15a, Baba Bathra 84b: רייק ונמר ש'. – .דמי האי מדרבנן כרלא נמרי אינשי ש' B. Mezia 22b, Nidda 58b: דעסעתך נפשה שי באפי להא ש' באפר איכא האכא . — Jebam. 91a: דעסעתך כר' שמעון קא אולה .- Berach. 40a: הדר מר משמעתיה; s. auch B. Bathra 51b. -Nidda 25b: זכה ביבי בשמעתיה; s. auch - Berach, 14b; 'במה מעלייא הא ש' Kethub. 21a, Scheb. 45b. — Chullin 124a: מולול בשמעתיה דר' יוחנן. — Ib. 86b: איר אינש דמיצטרכא ליה ש' Jebam. 96 b: איר אינש דמיצטרכא ליה ש' ומלקא ליה ש' .- Sota 21 a: סוניא דשמעתא .- Sanh. 51 b: סוניא דשמעתא. - Sota 21 a: וחנן מאן סרה רש' ב Kethub. 21b. הא ש' דעד נעשה דיין . אליבא ההילכתא . — Ib. 50a. . - Pesach. 3b: דאושא . - B. Mezia 84a: רווחא שמעתא - Pesach. 3b: שיתון האי ש' כנדי מסנקן

Beispiele für den Plural. Pesach. 62b (über Beruria, die Tochter Chamins b. Teradjons): אות מאה מתלת מאה שמעתתא ביומא מתלת מאה ברותא. — Chullin 42b: שב שמעתתא ביומא מכל הני שמעתתא ביומא בכל הני שמעתתא בא המכונן שמעתתא רסבי בשמעתתא בל הדי שמעתתא בכל הני שמעתתא בל הבי שמעתתא בכל הבי שמעתתיה במבי בא במה ביומן שמעתתיה במבי בא Sabb. 82a: שמעתתיה במדין במחרון שמעתתיה בא Sabb. 82a: שמעתתיה במחרון שמעתתיה בא הבי שמעתתיה במבי בעלמא ביומן ביומ

שמש, Piel: dienen, fungieren. Echa r. Prooem. 32 (Jochanan über die drei Bedeutungen des Wortes שועה, Jerem. 8, 19: זכו ביל מקום ביל מקום ביל משמש ג' לשונות — Lev. r. c. 11 (7), Esth. r. Einl.: פל מקום ביל משמש צרה ושמהה — Ruth. r. 1, 22: שנאמר ויהי משמש צרה ושמהה קני סתם משמש ברה ושמהה לכאן ולכאן לכאן ולכאן לכאן ולכאן של ohne nähere Bezeichnung dient als Benennung der

¹ Zu Tann, Term. S. 192 erg. Bar. Baba Bathra 145b: מעלי מחועות בעלי שמועות. 2 S. Die Ag. d. Tann. I ², 488. ³ S. Die Ag. d. pal Am. III, 600, 3. ⁴ S. Die Ag. d. pal. Am. I, 262, 2.

Weizenernte, wie der Gerstenernte). — Esther r. 1, 9: מקם מכל מקום וחול — Tanch. צו 12 (zu Prov. 3, 35): — Tanch. צו 12 (zu Prov. 3, 35): הפסוק הזה משמש בברייתו של עולם (der Vers wird dann auf die Anfänge der Menschheit, Noach und seine Söhne, gedeutet).2

Rosch Hasch. 3 a (Simon b. Lakisch): כי משמש בר' לשונות. 3 Schebuoth 49 b statt dafür . . משתמש . . 4

II. Kal: tradieren, lehren, Schir r. 1, 2: אמר ר' ברכיה שנה בה אמר השניני פרק אחד s. Levy III, 288a.

III. Piel: ändern. Pes. 37a (Pes. r. 62b) zu Ps. 82, 7: הקב"ה את הרברים שינה עליהם את הרברים. — Nithpael: geändert werden, sich unterscheiden. Tanch. מה נשתנה קרבנו מכל הקרבנות 8 Anf.: מה נשתנה קרבנו

Zu I, ושנוי בנביאים s. unten Art. הורה. Sanh. 59a (Jose b. Chanina): כל מצוה שנאמרה לכני נח ונשנית בסיני . — Zu II. Kal. Eine nicht sehr häufige Formel lautet: מנה רבי; mit ihr wird angegeben, daß Jehuda I an dieser Stelle der Mischna eine nicht ausdrücklich ausgesprochene, aber aus ihr zu entnehmende Lehre gegeben hat. Jebam. 11 b, 44a (Joseph), ib. 41a (Simon b. Lakisch), Kethub. 98b (Rabba b. Abuha), Kerith. 18b (Simon b. Lakisch). - Jebam. 50a (Joseph): כאן שנה רבי משנה שאינה צריכה. — Nidda 62b (Simon b. Lakisch): רבי לא שנה ר' חייא מנא ליה. Die genauere Form dieses das Verhältnis der Baraitha zur Mischna kennzeichnenden Fragesatzes lautet: וכי רבי לא שנאה ר' חייא מניין לו: s. Erubin 92a (Aschi), Jebam. 43a (Abahu). — Chullin 85a (Joch.): ראה רבי שנה לי ר' יותנן : Gittin 44b (Abahu). שנה לי ר' יותנן בלשון חכמים ... Sabbath 112b, Erubin 24a (Jochanan zu Chizkija): תכי שנית לנו .— Pesach. 84a (Joch.): אני שונה אותה :Kethub. 74a (Joch.): אני שונה אותה - Sanh. 38b: אלא שנו אלא, in bezug auf M. Aboth II, 19. — Kidd. 75a: . . הלל שנה. — B. Bathra וכולן שנינו :ib. 19a; שנינו :Berach. 5b, 17a; שנינו ;ib. 19a; וכולן שנינו במשנתנו – Niphal. Sabbath 123b: וו משנה משנה בימי נחמיה נשנית משנה Pesach, 19a (Joch.): וו משנה משנה מערותו של ר' עקיבא נשנית משנה וו Hiphil. Makkoth 10a (Zeïra): שאינו הגון Jedoch wird das Verbum wohl im Kal

¹ S. ib. 263, 5. 2 Zu Tann. Term. 193: Bar. j. Nazir 51d 33: 52 בל בון בוירות חוץ מלשון קרבן ; ib. Z. 34, 42, 48, 54 ähnliche Beispiele. 3 S. Die Ag. d. pal. Am. I, 375, 2. 4 S. auch Frensdorff, S. 12; Die Anfänge der hebr. Grammatik, S. 11. 5 S. ib. II, 454, 3; Theodor z. St. (S. 21).

zu lesen sein; vgl. die Aussprüche Rabs, Chullin 133a: מל השונה לחלמיד שאינו ... — Im Aram, entspricht הני (s. diesen Artikel).

Pael: ändern. Kidduschin 35b, zu Lev. 19, 27 (wo בין בע erwarten wäre und קונך gesagt ist): מרשני קרא בריבוריה; Horaj. 20b, zu Lev. 4, 22 (אמר) הוכא הוכא בייבוריה: שמני קרא בריבוריה: אם הוכא הוכא הוכא בייבוריה: שמני קרא בייבוריה: שמני מינה הרתי: (תמצא בייבוריה: ליה: ליה: 15, 15: מרשני קרא שמע מינה הרתי: (תמצא בייבוריה בהימב ש"מ. . למיכתב דרוש תרוו שוו חקור תחקור ושני קרא בריבוריה בהימב ש"מ.

Widerlegung, Antwort. Substantiv zum Vorhergehenden. Sabbath שנויא, Widerlegung, Antwort. Substantiv zum Vorhergehenden.

ישנא , Mal. 3, 6; שניתי Echa 4, 1.

² S. Tosafoth z. d. St

רמשני לך שינויא דלאו שינויא דה Temura 6a: רושני לך שינויא דלאו שינויא דה . — Jebam. 91b (Frage): שינויא דחיקא שינויא דה Kethub. 42b: שינויא דחיקא ; ebenso B. Kamma 43a, 106a. S. auch Art. דה.

שעה, Stunde; Zeitpunkt. שעה, באותה שעה, zu jener Stunde; amals. J. Pea 16a 44, Sabbath 8d 34; Gen. r. c. 21 (1), 75 (13); esikta 1b, 31b, 82b, 138b, 151a, 162b, 167b, 169a, 181a, 189b; ev. r. c. 21 (2), 26 (2), 32 (2), ib. (4); Schir r. 1, 7; 2, 4; 4, 6; 4, 8; 12; 6, 4; 6, 10; 7, 9; 7, 10; Ruth r. 2, 7; Echa r. Prooem. 14, 24; 17; Koh. r. 4, 3; Esth. r. 1, 10; 1, 12; Tanch. B. בראש 25 E., אותה שעה באות באותה שעה ההיא באותה באות

Aramäisch. בההיא שעתא, Schir r. 5, 5.

שער, Piel: abschätzen, ermessen. Sabbath 4d 48, Sukka 5b 55 zu Exod. 27, 20: לתיב להעלות גר תמיד שיערו לומר שאין לך 27, 20: אלא פשתן בלכ

אם כן נחחה דבריך לשעורין Subst. zum Vorigen. Die Einwendung אם כן נחחה דבריך לשעורין ird gemacht, wo in einer religionsgesetzlichen Norm eine Maßbestimmung cht absolut gegeben, sondern von der Beschaffenheit des Einzelfalles oder der Frage kommenden Personen abhängig gemacht wird. S. Chullin 9a, 32a, abbath 35b, Megilla 18b, Gittin 14a, Baba Bathra 29a.

שםל S. Art. קום E., S. 137.

יאות schön, richtig; dasselbe, was im jerus. Talmud יאות (oben, S. 73). bbath 82a, R. H. 26a: שפיר קאמר ר' יוטי; Joma 13a (Frage): שפיר קא אמרי ליה; Joma 13a (Frage): שפיר קא אמרי ליה ביתא לרבא שפיר אלא ל . . מאי איכא — Sabb. 146b: שפיר אלא ל . . מאי איכא — Sabb. 146b: שפיר אלא ל . . מאי שפיר רמי (es erscheint richtig); Berach. 15b, Sabb. 19a, 25a.

שקל (Kal: wägen, für gleichwiegend halten oder gl. nennen oh. r. 1,4 (Jochanan), zu I Sam. 12, 6, 11: שקל הכתוב שלשה קלי (Gen. r. c. 13 (5), nach Hiob 5, 9f. Hoschaja): עולם עם שלשה גדולי עול קשה היא נבורת נשמים שהיא שקולה כנגד כל מעשה ברא' (ea 15 b 75: אנרקה ונמילות חסדים שקולות כנגד כל מצותיה של תורה

ת

תְּבְרָא Widerlegung. Chagiga 79 b זיי מינה מינה מינה מינה מינה מינה מינה אלא תברה הברה. — Gen. r. c. 30 (s): אף היא לא תברא (Jochanan auf einen Einwand, der gegen eine von ihm ausgesprochene These erhoben wurde); dass. Esther r. 2, 5 (מובר הוא לא תברה). — Das Partizipium des Verbums (מובר – תְּבָר, oben S. 213) findet sich j. Taanith 66 a 33 (Jose): כיל אילין מילייא לא מסייען ולא תברן.

In der Formel א מברא מי ששנה וו לא שנה וו לא שנה den Widerspruch, der zwischen den beiden Teilen eines Mischnasatzes obwaltet (der eine bricht, widerlegt den andern; s. oben das zweite Beispiel des Art. שנה und der dadurch beseitigt wird, daß man verschiedene Urheber annimmt. Zumeist bedient sich dieser Formel Eleazar b. Pedath: Sabbath 92 b, Jebam. 108 b, Keth. 75 b, B. Mezia 82 b, Chullin 16a, Kerith. 24 b; aber auch Samuel (Jebam. 108 b), Zeïra (B. Kamma 47 b) und Jirmeja (ib. 13 a, 30 b). 1

אָר, Adverbium, apokopiert aus בוב (ב-hebr. שוב), wiederum, ferner. — Eine Frageformel lautet: אותו ליכא והא איכא, Berach. 19 a, Megilla 11 b.

תוב (תיב), Aphel: antworten, einwenden. Berach. 8a אות: החב: Pea 18b א: יוסי קומי ר יוסי קומי ר יוסי קומי ר יוסי קומי ר יוסי ומי אליעזר בר ר' יוסי קומי ר יוסי אלימיר בר מתיבין והא כתיבין והא כתיבין והא כתיבין האוה אותיבין (מתיבין המיבין קומי ר' יוחנן (פח. 12 ל 30 מתיבין קומי ר' יוחנן (Pesach. 37d אותיבין ואיתיבין (בע אילין התובתא דהוה ר זעירא מותיב קומי ר יסא אותיביניה: Beach. 37d אילין תתובתא דהוה ר זעירא מותיב קומי ר יסא העקיבא (אומיבי ליה: ib. 5a אתותבת לה והוא מתייבי ליה: בולה (אתותבת במתיבי ולא אפרשת במתובת במתובת ולא אפרשת (אתפרשת במוני ולא בר אתותבת המתובת ולא לכבר אתותבת המוני ולא בר אתותבת ולא בר אתותבת ולא נוסי ולא בר אתותבת המוני ולא בר אתותבת ולא בר אתותבת ולא בר אתותבת המוני ולייטי ולייטי ולייטי ולא בר אתותבת ולא בר אתותבת המוני ולייטי ולייטיים ולייטי ולייטיים ולייטיים ולא בר אתותבת ולייטיים ולייטים ולייטיים ולייטים ולייטיים ולייטיים ולייטים ולייטים ולייטיים ולייטיים ולייטים ולייטים ולייטים ולייטים ולייטים ולייטים ולייטים ולייטים ולייטים ולייטיים ולייטים וליי

Aphel (zum Teil aus der Wurzel יתב gebildet). B. Mezia 36b: מותרב אותבה הדר אותבה (s. Art פיל יה מותרב ; בתר רשמעה הדר אותבה (s. Art פיל יה מותרב ; בתר רשמעה הדר אותבה (s. Art פיל יה למר ; בתר רשמעה למר (s. Erubin 45a; איתיביה רב יוסף לרבה (sabb. 21a: פיליבר אליעור קמותבת לי מדרשכ"ג סייעינהו מדת"ל — Berach. 33a, Sabb. 125 האחר האיתותב ה (בא בר אהילאי שמעתין ; Jebam. 9a: איתתותב ר' אוש' (בא בר אהילאי היל שיה), mit dem Einwände aus tannaitischen Lehrsätzen eingeleitet werde

¹ S. die "halachisch-kritische Studie über den Begriff von ארברא ייס Horowitz, Monatsschrift, 1887, S. 362 ff., 452 ff. ² Die Erklärung Raschi zu תהי את, Erubin 66a (מעיין ומחשב לרעת מעמו של דבר), geht auf die Bed. "riechen zurück. ³ Diese sonst nicht bezeugte Pael-Form bed. die Antwort auf die Einwendung.

Als Subjekt sind die Mitglieder des Lehrhauses, die Führer der Diskussion, hinzuzudenken. Im Singular entspricht z. B. מיתיב רב יוסף, Sabbath 121 b.

7111

e I

del

2

e in

di

Sex.

4

תורה, der Pentateuch; die ganze heilige Schrift; die Gesamtheit der jüdischen Lehre. Aus dem palästinensischen Talmud seien zunächst diejenigen Ausdrücke hervorgehoben, in denen die Thora, als die Quelle des Religiosgesetzes, personifiziert erscheint, zumeist mit Hinblick auf eine bestimmte Textstelle des Pentateuchs. Sehr gewöhnlich אמרה תורה Pea 18b 42: ומשום שאמרה תורה לא תכלה פאת שרך (Lev. 23, 22). Weitere Beispiele für (התורה (התורה mit darauffolgendem Bibeltexte: Joma 43a 73, Chagiga 78b 54, Jebam. 2c 8; mit darauffolgender These ohne Bibeltext: Maaser scheni 54c 16 (. . מורטיהו), R. Hasch. 56c 18 (. . הקריבהו). Beispiele für התורה אמרה mit darauffolgendem Bibeltexte: Bikkurim 63c 75, Sabbath 12d 67, Sukka 51d 14, 49, Sota 19c 26, Gittin 46b 22, Sanhedrin 22d 4; ohne Bibeltext: Sabbath 2c 45, Jebam. 2b 32. - Nedarim 41 b 63: לא דייך מה התורה אסרתה עליו :Gittin 50a 57 שאסרה לך התורה . — Rosch Hasch. 57c 30: דברה התורה בכל לשון -Kidduschin 62a 60: הקישה הת' :B. 63a 66 - מכיון שהאמינתו התורה. — Schebuoth התי Maaser scheni 52d 48: 'התירה התי . - Ib. 54c 8, Gittin ופטרה הת' :Sanh. 26a 55 חמן התורה זיכת אותה בניטה :47d 64 הת' קראה : Terum. 47d 41. הת' קראה הת' – את הבת הת' : Chag. 79d 40; אותה ק' אותה אכילה : Joma 45a 28; אותן מים הת' ק' ib. Z. 45: הת' ק' א' מיטלטל ; Nazir 51d 22: הת' קראת אותו קרקע והת קוראה אותה נדה :Lev. r. c. 19 (5): אותה קוראה אותה לדה . - Sabbath 12d 14, Pesach. 31d 69, Jebam. 2c 10: הת' ריבת. — Gittin 45d 48: ב.הואיל ולא שיחררתו הת"

Mit מְּדְבֶּר תּוֹרָה oder מְדְבֶּר תּוֹרָה wird der auf biblischer Grundlage beruhende Charakter einer Halacha angegeben. Beispiele für מורבר תורה יורשין שאינן) Demai 25c 20 (מר תורה יורשין שאינן) אורבר תורה יורשין שהן מדבר תורה יורשין שאינן); Schebiith 36b 42 (מר ת'נתחייבו); ib. 44, ebenso Kidd. 61c 71 (מה ירושת אבותיך מדבר תורה אף ירושתך מד' ת' (מה ירושת אבותיך מדבר תורה אף ירושתך מד' ת');

¹ S. Die Ag. d. pal. Am II, 233, 3. 2 Aus tannaitischen Texten החורה מדה, Sabbath 2 d 14, Sukka 51 d 63. 3 Aus tannaitischen אב המומאה רבר: "Aus tannaitischen הבירה אב המומאה רבר: "Maaser scheni 54 b 59: אבר תורה הוא המומאה מדבריה S. auch folgende Seite Anm. 1. — Hier sei noch aus annaitischen Texten des jerus. Talmuds erwähnt: Sanh. 18 a 38: על מנת שתריננו "Schebiith 33 d 1: דין חורה כל אחד ואחד בידו "Eine Schwurformel בתורה הואת בידו "Schebiith 33 d 1: בחורה הואת בידו "Pea 19 b 69 (Tos. במורה הואת בידו הואת בידו").

מלה מדבר תורה שביעית מדרבן) 39a 73 (והיאך אני פוטרה מד"ת) 36c 41 אין אדם יורש): 39c 43; Sota 24d 50, 52; Keth. 32b ז (נמליאל וחבריו מדבר תורה); Nazir 56a 58; B. Mezia 9d 6 (את אשתו מדבר תורה מעות קונין). - Beispiele für das viel häufigere und zumeist ebenfalls in adverbialem Sinne verwendete דבר תורה: Kilajim 28c 26ff. (שלוקין עליו דבר תורה): Schebiith 34a 58; 39d 43; Terum. 4la 32, 42d 38, 46b 13, 15; Maaseroth 50d 12; Maaser scheni 54a 37; Challa 57c 46, 59a 64; Sabbath 3a 64 (קראת שמע ד"ת ותפלה אינה) ר"ח, 5c וו (אבל בעירובי תחומין ד' ת' הן); Erubin 21a 66, 24d ז; Pesach. 28b 10, 30b 67, 33b 41; Joma 39d 27 (אורה הוא); Rosch Hasch. 57b 38, 59b 25 (אין דית הוא . . אין לית הוא ד"ת); Chag. 79 b 15; Jebam. 10b 14, 13d 11; Keth. 27a 5, 33a 27; Kidduschin 58c 46; B. Mezia 12b 14; Baba Bathra 16b 39, 48; מרכרי Sanhedrin 19b 40 (מייתי לה דבר תורה). — Zuweilen steht תורה statt מדבר תורה, s. Jebam. 15c 29; Keth. 36b 57. - Oft מדבר תורה oder דבר תורה im Sinne von דבר תורה oder מדבר תורה Kethub. 33a 44: תורה ווו אינה תורה ti; ebenso Nazir 56b וו; Maaseroth 51 d 54: איסור ספיחים תורה ; Schekalim 46 b 36: אף על מקח בחצר בשבת :Maaseroth 49 d 64; פי שאין שקלו תורה קולבנו תורה אינה תורה; Nazir 56b פורה אמרה שהנשוך ת' : Nazir 56b פורה; אינה תורה אמרה שהנפלים תורה Cemai 25 c 73, 25 d 5: אמרה שהנפלים תורה Schebuoth 33d 48: כולהון תורה הן . — Der Gegensatz zwischen biblisch begründeter und nicht auf dem Bibelwort beruhender Satzung wird durch דבר (דברי) חורה und (דבריהם(ן) bezeichnet. S. Erubin 25a8 מדברי תורה — מדבר תורה); Gittin 45d 2ff.; 47b 47 (- מדבריתן כל דבד שאיסורו דבר תורה . . . וכל) Schebiith 37c וו מדבריהן . + שאיסורו מדבריהן); 39 c 54f.; Challa 59 c 16; 60a 56; Erubin 21a 65; Pesach. 27 d 39; Sukka 54a 31 ff.; R. Haschana 59 b 61; Gittin 45 c 73; Baba Kamma 7a 19. - Gittin 45c 31: חדבריהם עוקרים דברי תורה -Andere Ausdrücke für jenen Gegensatz. Challa 59a 16: No הלכה למשה) Schebiith 33b 52, Sukka 54b 40 להלכה כאן לדברי תורה תורה . . דבר תורה (מסיני . . דבר תורה); Nazir 57c 47f (מסיני . . דבר תורה). Schir r. 5,14: חציו מתקנה :Gittin 44a 45 אם נתעלף אדם בדברי תורה והלכה יוחציו מדבר תורה; ib. 46 c 38: ליתה מן התורה איתה מן התקנה; ib. 46 d ₹; וחציו מדבר תורה;

בתורה ובנביאים ובכתובים מצינו (21, 51 (2), 68 (3), 14 (14), 76 (5); Lev. r. c. 16 (4). — Daß auch Propheten und Hagiographen "Thora" sind, wird im Tanch. החל הוע אמרו ישראל לאסף במשנה (תורתי), so ausgeführt: אמרו ישראל לאסף וכי יש תורה אחרת שאתה אומר האזינה עמי תורתי כבר קיבלנוה מסינ אמר להם פושעי ישראל אומרים (שהנביאים והכתובים אינן תורה ואין אנ מאמינים בהם שנאמר (Dan, 9, 10) ולא שמענו . . . ביד עבדיו הנביאים שלא יאמר :.. ביד עבדיו הנביאים שלא יאמר :.. ביד עבדיו הנביאים שלא יאמר :.. ביד מורה הב שלא יאמר Sch. tob zur St. . . לך אדם אין מומורות תורה אלא תורה הם ואף הנביאים תורה הב ביד עבדיו הוביאים תורה הב שלא יאמר (Py אום אין מומורות תורה אלא תורה הם ואף הנביאים תורה הב ביד עבדיו למדו (Dan, 9, 12 zur Deduktion einer Einrichtung des Tempels heißt es Sukka 55b 39: מדבר תורה ממי למדו (מדבר תורה).

Poetisch personifiziert erscheint die Thora in agadischen Dichtungen. Schir r. 4, 16: התחילה התורה מבקשת רחמים על ישראל :Esth. r. און באה תורה להעיד בהן :Esth. r. 3, 9 g. E.: מיד באה תורה בבנדי אלמנות ונתנה קולה בבכי לפני :Peth. r. 3, 9 g. E.: מיד יצתה התורה בבנדי אלמנות ונתנה קולה בבכי לפני ... Dem Heidentum gegenübergestellt ist die Thora in einem Agadasatze (Aboda zara Anf., 39 a unt.), wo die strengeren Vorschriften der Thora mit den laxeren des Götzenkultus verglichen werden: ... ועבודה זרה אמרה

¹ Über בבר (רברי) חורה als Gegensatz zu בבר סלבה oder בבר קבלה Tann. Term. 166. בתרה האסורה בתורה 3 Hierher gehört auch Bikkurim 64c sa: מיתה האסורה

³ S. oben S. 217, Z.7. ⁴ S. Die Ag. d. pal. Amor. III, 524, 7. Die dortige Angabe ist dahin zu berichtigen, daß die Ausführung über die beiderseitigen Vorschriften nicht zum Ausspruche Abba's gehört, sondern vielmehr dieser in eine anonyme Agada eingefügt ist, in welcher dem König Jarobeam eine das Volk zur Annahme des Götzenkultus verführende Rede in den Mund gelegt wird.

סוף. S. Art. חוקה.

Durch Vorsetzung zweier Präpositionen gebildet ist das Adverbium לכתחלה (eig. "für wie am Anfange"); es bedeutet: von vorne herein und wird gewöhnlich als Gegensatz zu בדיעבר oder בדיעבר angewendet. Dies ist aus dem Ithpesl von עבר tun, entstanden (באיעבר hebr. שנישה). Beispiel, Chullin 2 a, die Erklärung der ersten Worte der Mischna Chullin I, 1: הכל שוחסין לכתחלה ושחימתן בשרה

עליון .S. Art. עליון.

תְּיבָה, Wort. Lev. r. c. 19 (2): תִּיבָה אַל תִיבה; ib. תִּיבָה אָל תִיבּה; Schir r. 4, 12, zu den Gentilia in Num. 26 (של ת' של היה מעיר עליהם עליהם נו"ד בסופה יה מעיר עליהם אור המוך היה מעיר עליהם הו"ד בסופה יה מעיר עליהם הוך תיבה. — Pes. r. 153a: אחת הובה אחת: Koh. r. 12, 1: אחת מהוך תיבה שכולל שם ושבח בתיבה אחת: Sch. tob zu Ps. 1 (6): אחת הובה שכולל שם ושבח בתיבה אחת: s. auch oben S. 153, Art. עשרים: אור וארא במור הובה של תיבות ול שבו וארא במור תיבות (die 21 Wörter von של האוינו של הפות הפות היביות תיבות תיבות תיבות תיבות תיבות תיבות תיבות הובה של האוינו האוינו של האוינו הובה אורה היביות של האוינו של האוינו הובה אורה היביות תיביות הובה של האוינו הובית הובה של האוינו הובה של הובה של

Aram. Lev. r. c. 1 (5): תיבותא

Jebam. 13a: . . בל תיבה 2. — Chullin 64b: תרתי תיבות; ib. 65a: ישתי ת',

ראַכּה). Das (nach Jastrow, col. 886b, Imperf. Ithpeel von און, ביי האות). Das Wort — stets den Vordersatz einer Frage einleitend — hat fast denselben Sinn

¹ S. Die Ag. d. pal. Am. I, 486.

² S. Tann. Term. S. 129.

ie das oben (S. 124) besprochene ניחא (es ist befriedigend, richtig) und pflegt penfalls mit (ה') verbunden zu sein. Pesach. 89a: התינח קרבן אנשים קרבן ואילך מעיקרא ועד קלי מאי איכא למי: ib.11a: התינח מקלי ואילך מעיקרא ועד קלי מאי איכא למי; Berach. מתינח בחר בתי מאי בשאר בתי מאי:

Aram. אתלי ליה בר' יותנן: הוא תלי ליה בר' יותנן (Simon Abba sagt: Abahu hängt einen dem Unterrichte der Mädchen Griechischen günstigen Ausspruch Rabbi Jochanan an, tradiert in dessen Namen).

Baba Bathra 109b (zu Richter 18, 30): תלאו הכתוב במנשה; ib. (zu I Kön. 6): הלאו הכתוב באבשלום. - B. Bathra 12a (zu Ps. 90, 12, zum Beweise der hese מי נתלה במי הוי אומר קטון נתלה בנדול: (חכם עדיף סגביא).

Das aramäische Verbum ist in einigen Formeln der halachischen Diskussion s bab. Talmuds zu finden. Wenn gesagt werden soll, daß auf einem bestimmten usdrucke des Bibeltextes der Ton liegt, gewissermaßen an den damit bezeich-bam. 20b (zu Deut. 25, 5): בישיבה חלא רחמנא; ib. 17b, 20b, 24a, 40a (zu Deut. ייבום בנחלה :(auf Grund von Gen. 48, 6 נחלה angedeutet ist ייבום בנחלה 'n; ib. 54 b (zu Deut. 25, 5): 'ר מית אח בבנים ת' ה' Kidd. 29 b (zu Exod. 34, 19): 'בפטר רחם ח' Makkoth 12a (zu Deut. 14, 23: לפני ה' אלהיך, und Num. 35, 28: בקינוי :(יכ מקלם ברירה ת' ר' ערי מקלם ברירה ת' ר' :(יכ רבעל ת' Nidda 35b (zu Lev. 12, 2 ff.): היומי ת' ר' ביומי ה' Ahnliche Bedeutung hat e Formel: הרבר תלוי ב... (tannaitisch: הרבר תלוי ב... חליא מילתא). Das zuletzt angeführte eispiel (auf eine andere Satzung angewendet) lautet in Jebam. 54 b: ביומי חליא מילו. S. ferner Berach. 25a (Lev. 13, 46): מילותא תליא תליא מילתא. Pesach. 45b: בסעמא ת' מ' B. Bathra 142b; 'בסעמא ת' מ' B. Bathra 142b; 'בסעמא ת' מ' הא בהא תליא (eines hängt vom andern ab, das eine ist ohne das andere nicht öglich); so Sabbath 135 b (Beschneidung am achten Tage und - wenn dieser a Sabbath ist — Verletzung des Sabbathgebotes); Megilla 6b; Nazir 18b; emura 18a. — תלי תניא בדלא תניא (er hängt etwas, worüber es eine Tradition bt, an etwas, worüber es keine gibt), eine öfters von Joseph, dem Schulhaupte n Pumbeditha, gebrauchte Formel des Einwandes; es geht ihr stets der Aus-מריה דאברהם (Herr Abrahams!) ל voraus. S. Sabbath 22a, Kethub. 2a, B. athra 134b. — Bechoroth 38a (zu Lev. 11, 38): הלמה לי למתלייה בכלי חרם.

¹ Zu Tann. Term. 198 ergänze: Bar. Sabb. 56 b: את' ב' לגנאי בהן לשכח, ת' ב' לגנאי ב' ב' לגנאי של זכריה בגב' של Makkoth Ende: הכתוב הלאן בלידה (zu Jes. 8, 2). 2 S. Die Ag. d. pal. Am. III, 196. 3 S. Tanch. תלאה הכ' באמה 7, zu Gen. 34, 1: תלאה הכ' באמה Auch מ geschrieben (also as hebr. Verbum). 5 S. oben S. 66, Art הלה Ende.

תלמוד II. Talmud, eine Disziplin der Traditionswissenschaft Außer den oben S. 119 f. angeführten Stellen s. noch Gen. r. c. 66 (3), zu Gen. 27, 28: מל השמים זה מקרא ומשמני הארץ זו משנה דגן in Tanch. B. מלה מקרא ומשמני הירוש זו אגדה (in Tanch. B. תולמוד הרלמוד וו אגדה מרשים זה התלמוד שהוא כים 16 so: . מרשים זה התלמוד שהוא כים 16 yel. Midrasch Mischle zu Prov. 10, in bezug auf Koh. (Vgl. Midrasch Mischle zu Prov. 10, in bezug auf Koh. 1, 7: מרשים בו חכמות הרבה 1, 7: מרשים במשניות כרקה במשניות כרקה בשניות כרקה במשניות כרקה איני מעמו זה התלמוד שמפומם במשניות כרקה בעו Koh. 12, 3, Koh. r. z. St.: מרשלול בהם 1, 3, 3, Koh. r. z. St.:

Der Plural תלמורות findet sich nur in einem Ausspruche Samuel b. Jizchaks², Schir r. 5, 11; aber die Parallelstelle, Lev. r. c. 19 (s), hat statt תלמודות של תורה das jedenfalls sachgemäßere הלכות של תורה.

Zu הלמוד I gehört die im bab. Talmud oft vorkommende Frage (aram.) מאי הלמודא 3. So wird gefragt, wenn die Deduktion einer These aus einem Bibeltexte nicht klar ist; die Antwort zeigt den Zusammenhang zwischen Bibeltexte und These. Oft folgt die Frage nach einer tannaitischen mit אמון לימוד המשומה ביש gebenen halachischen Exegese. S. Sabbath 149a4; Pesach. 58b (Raba zu einer agadischen Baraitha); Eidduschin 69a (Raba); Sanh. 19b (Papa zu einer agad. Bar.); ib. 59b (Hims

י einer im Namen Rabs tradierten Exegese); Schebuoth 35a (Eleazar zu einer ar.); Menach. 34a (Raba); Chullin 68b (Rabba). — Hierher gehört auch der usdruck: אומיב לה הלמודא (er, der tannaitische Urheber der betreffenden haschischen Exegese, nimmt dies als Deduktion auf; s. Art. מונכן S. B. Mezia 1a¹, Moed Katon 3a², Jebam 72a³, Bechoroth 19a, 53a. — Hierher gehört erner: אלהלמודו הוא בא , להלמודו הוא בא , R. Hasch. 34a. — Der Ausdruck הוה הוא בא , הוה הוא בא ist so zu verstehen, daß man dem Worte הלמוד hier dieselbe Bedeutung tuerkennt, die es in dem oben S. 154, im Art. שול behandelten Ausdrucke hat: Überlieferung, durch die Tradition gestütztes Wissen (vgl. אבוס).

Die Gesamtheit des traditionellen Wissensstoffes, den sich einer aneignet, neißt sein "Talmud". Von einem gewissen Lehrsatze sagt Zeïra in hyperbolischer Weise, er sei ihm so viel wert wie sein ganzes Wissen: יתקילא לי כי כולא תלמודאי, Berach. 24 b; desselben Ausdruckes bediente sich in gleichem Sinne Hamnuna, Menach. 17a. — Moed Katon 25a (Chaggai): דאוקימתיה לכוליה תלמוראי כי הוינא בר אנא הוינא בר תמני סרי שנין והוה נמירנא : Sabbath 63a (Kahana), תמני סרי שנין הלכוליה תלמודא. - Kethub. 77b, in der Legende von Josua b. Levi, der sich vom ער רנהדר Todesengel dreißig Tage erbittet, um sein Wissen zu repetieren, ער רנהדר אתלמוראי , Moed Katon 28a, dasselbe von Aschi erzählt, הלמוראי. – Berach. 38b (Chullin 86b, Kerithoth 27a): ר"ח בר אבא כל תלתין יומין מהדר תלמודיה. - Die vornehmlich exegetischen Erörterungen zur Mischna heißen in engerem Sinne Talmud. Samuel erklärte die Worte in Zach. 8, 10: וליוצא ולבא אין שלום anf die Ruhelosigkeit, die dessen Anteil wird, der sich vom Talmud lossagt und ich auf das Studium der Mischna beschränkt (זה הפורש מן התלמור למשנה). lochanan, der jüngere palästinensische Zeitgenosse Samuels, fügt hinzu (ib.) י מאפילו מתלמור לתלמוז; er meint den "Talmud" der babylonischen und den der alästinensischen Schulen. Jochanan wird bei seinen zahlreichen babylonischen Schülern wahrgenommen haben, daß der Übergang von der in der Heimat anreeigneten Art der Mischna-Exegese zu der palästinensischen nicht ohne Störung hres Seelenfriedens stattfand. Von zwei bedeutenden Babyloniern, die sich zu lauerndem Aufenthalte nach Palästina begaben, sind Äußerungen über den Talmud Babyloniens" (תלמודא דבבל) überliefert. Der eine, Zeïra, fastete viele l'age, um ihn zu vergessen (Baba Mezia 85a); der andere, Jirmeja, wendet uf ihn die Worte der Klagelieder (3,6) an: "er ließ mich in Dunkelheit wohnen" Sanh. 24a). Außer den oben (S. 120) zitierten Stellen, an denen תלמוד neben als Disziplin des Studiums genannt ist, seien noch folgende erwähnt, an denen die späteren Ausgaben נמרא für תלמוד haben. Baba Bathra כל ימי עני רעים זה בעל תלמור ומוב לב משתה : 15, 15 Prov. 15, 15 בל ימי עני רעים זה בעל תלמור ומוב לב בעלי חלסוו. Ib. Im Anschlusse an die oben S. 157, Anm. 4 und S. 224, Anm. 1 rwähnte Baraitha wird der Spruch: "Alle bedürfen dessen, der den Weizen esitzt" (הכל צריכין למרי חימייא) so erklärt: זה בעל התלמור; so nach einer Handchrift. Doch lautet die gewöhnliche, auch handschriftlich bezeugte Lesart: נמרא; gemeint ist dann die auf guter Tradition beruhende Kenntnis des Lehrstoffes 6.

¹ Die späteren Ausgaben: מרקנסיב 2 Die Ausgaben: מרקנסיב 3 לה תלמורא. Das dann folgende אין ist mißverständlicher Zusatz, indem man לה תלמורא (ש"ם) als Subjekt verstand. 4 Hier ist offenbar statt (wofür die späteren Ausgaben: מש"ם setzen) zu lesen תלמורא, wie in Moed Katon 25 a. 5 Die späteren Ausgaben: מש"ם לש"ם. 6 S. Dikd. Sofrim XI, 397.

תמה Kal: sich wundern 1. J. Pesach. 32c 34: התמה אלו: Sabb. 9a 41. — Schir r. Einl. g. Anf.: . . כתיב . . . כתים אם ב יתרו .R Tanch. B. יאל תתמה על זה :(Rab): אל תתמה על זה יכמה וכמה 17: הוא הדבר בדבר :ib. וירא 38 Anf.: ואל תתמה על הדבר הזה :ib. ואל ת' :(24): ואל ת' :ib. חקת 17. Exod. r. c. 15 יעל זה (צ) Exod. r. c. 1 (8), Sch. tob zu Ps. 22 (5), שמת אל תתמה (Pes. r. 62a). — Tanch. B. שמת (Koh. r. 8, 1 (Pes. r. 62a). 22: . . מר מליו למד מן אם תמה את עליו למד מן . . . 13, Exod. r. c. 5 (9): אם ... אתה על הדבר הזה למוד מן ... Pes. r. 9b, Sch. tob zu Ps. 91 (6): ואם תמה אתה על הדבר (Exod. r. c. 25 (8): אם תמה אתה על ואם תמה את : Pes. r. 25a, 57a; שמיני ואם תמה ואם החם ואם יבדבר זה — תמיהני, Pesach. 33b 53; תמיה אני, Joma 39c 34, Sukka 51d 39; Midr. Sam. c. 5 (9). — Tanch. תוריע 4 E. (Hiob 36, s): ותמה על 29 אמור .ib. אחרי 11 (Hiob 37, 1): הדברים האלו ib. אחרי 19 (Prov. 30, 19): וישב לו תמיה על ארבעת המיניו הללו . — Tanch. A. zur Frage Sara's in Gen. 18, 12 (וירא) 13): שנן היא תומהה ואומרת. — Hiphil. Tanch. ויקרא 11 (Lev. 4, 2): הכתוב מתמיה (die Voranstellung des Subjektes und läßt den Satz als Ausruf der Verwunderung erscheinen).

Die von unserem Verbum stammende Wortform אחמהא findet sich außer Genesis rabba nur ganz spärlich in anderen Erzeugnissen der Midraschliteratur vor: Schir r. 1, 6 Anf., Exod. r. c. 42 (8), 43 (4), ib. (5); Pes. r. 143b (letzte Zeile), 146b, 186a; Sch. tob zu Ps. 107 (2). Dieses Wort wird allgemein אַקְּמָהָא gesprochen (s. Levy I, 185a: "eig. ich müßte mich wundern", also Kohortativ des Kal, danach Kohut I, 333b; Jastrow. col. 133a: "strangeness", also Substantiv, ebenso Dalman, Wörterbuch 44a): jedoch ist es höchst wahrscheinlich, daß אתמהא (= אתמהה (אתמהה שו lesen und das Wort ein Nomen actionis des Hiphil (= המפנה) ist (eine "Frage"2, vgl. הכתוב מתמיה). Für Genesis rabba ist dieses Wort, welches nie dem Kontexte eines Satzes angehört. sondern nur als ein mit einem Worte umschriebenes Fragezeichen zu betrachten ist, charakteristisch; in den oben erwähnten Midraschwerken scheint es auch nur unter dem Einflusse des Gen. r. angewendet zu sein. Aber auch im Gen. rabba ist dieses Fragezeichen nicht konsequent gebraucht. Es wird hauptsächlich

¹ Zu Tann. Term. S. 203: M. Machschirin I, 3: תמה עצמך, woffir wahrscheinlich אתמה על עצמך. Pig. Verwunderung. In nachtalmudischer Zeit ist das zum Kal (Peal) gehörige Substantiv מון (המידה) im Sinne von "Frage" üblich geworden. — In der Massora בממידה (ג. המידה). s. Frensdorf, a. a. O. S. 2b. S. auch Die Anfänge der hebr. Grammatik, S. 12-

wie Philipp Bloch festgestellt hat 1 - in den ersten 15 Kapiteln getroffen. Wahrscheinlich ist dieses merkwürdige Interpunktionsort erst nachträglich - möglich vom Redakteur des Gen. r. lbst - in den Text eingetragen worden; aber der Urheber eser nachträglichen Erweiterung des Textes ließ es bei den sten Kapiteln bewenden und unterließ die Durchführung der intragung des Wortes in den weiteren Teilen des Midrascherkes. Eine Handschrift des Werkes jedoch - es ist diejenige, elche der Ausgabe Theodors zugrunde liegt - zeigt eine zum bermaß gesteigerte Vorliebe 2 für אתמהא, indem sie das Wort cht nur an den Anfang oder den Schluß des ganzen, damit als ragesatz zu bezeichnenden Satzes stellt, sondern auch nach den nzelnen Teilen des Fragesatzes anbringt. So lautet z. B. die rage zu Jes. 30, 26 im gedruckten Texte des Gen. r. c. 3 (3): אתמהא שבעה ולא שלשה הן והלא כרביעי נכראו המאורו; die Londoner andschrift (ed. Theodor p. 22, Z. 1) hat: שבעה אתמהא לא שלשה הן אתמהא ולא בד' נבראו המאורות אתמה Die Handschrift setzt as Wort auch vielfach dort, wo es im gewöhnlichen Texte ganz hlt. S. die Theodor'sche Ausgabe, S. 41, Z. 1; S. 43, Z. 10f.; 51, Z. 1 u. s. w.

R. Hasch. 15 b וו לתשובה ריש לקיש לתשובה. — Aram. Peal. Nedarim a תמיהני אם השיבה ריש לקיש לתשובה ה. — Aram. Peal. Nedarim a p. — Aphel. Zebach. 113a, zu Ezech. 22, 24; Nachman b. zchak nimmt an, Jochanan habe die Worte: את ארץ לא ממהרה היא als Frage fgefaßt: אתמוהי מתמה קרא

¹ Zeitschrift für Hebr. Bibliographie VIII, 8. ² Bloch (a. a. 0.) nennt e "Unfug". ³ Dies entspricht dem oben erwähnten הכתוב מתמים. Über sonstige Anwendung des Wortes מול ביי im jerus. Talmud s. Frankel 12b.

.. אבל כאן, ib. ה. 21. — S. ferner Gen. r. c. 52 (2): מה כתוב שם ; Esther r. Parascha VI Anf.; Ruth r. 4, 14: שמה כתיב.

תנא), Peal: das aramäische Aquivalent für שנה II (s. oben S. 225), tradieren, lernen, lehren. Speziell die Tradition tann. Lehrsätze (Mischna und Baraitha) wird mit diesem Verbum bezeichnet. Vieler Beispiele bedarf es nicht. Aus dem jerusalemischen Talmud sei erwähnt: אנן תנינן, wir tradieren, Kilajim II Anf. (27 c), und oft (s. Frankel 19a), bei Angaben über verschiedene Lesarten im Mischnatexte; R. Hasch. II Anf. (57 d): הכן צורכה איתני so ware es nötig zu tradieren. דתנינו, Berach, 4d se: אלא ib. 40. — תנינן, Gen. r. c 17 Anf. S. auch Art. הניתן – Von den im jerus. Talmud zitierten Baraitha's sind namentlich hervorzuheben diejenigen, deren Tradierung bestimmten Autoritäten zugeschrieben ist. Mit folgenden Überschriften sind viele Zitate aus tannaitischen Traditionssammlungen eingeführt: W תני ר חלפתא בן שאול ,תני בר קפרא ,תני ר' שמעון בן יוחי ,ר' ישמעאל תני הושעיא , תני ר' חייא ,תני ר' הושעיא 2. Wenn ein Amora in Gegenwart eines anderen eine tannaitische Tradition vorträgt. so lautet die Formel . . . קומי ר . . Es waren das zumeist berufsmäßige Kenner und gleichsam Depositäre dieser Traditionen (s. unten). Aber gelegentlich wird auch von anderen Amoräern angegeben, daß sie irgend eine Baraitha tradierten (תני ר'). Wenn eine Baraitha ohne Angabe des Tradenten angeführt wird, lautet die Einführung אני (oder הני). Part, pass. Peal ("es ist tradiert worden"); s. Berach. 4d 52, 5a 52, 60. -Fragend: והתני, Berach. 8a 9.

Aphel: lehren. Taanith 68a 31: תכי הוה יתיב מתני. — Als Substantiv bed. dieses Partic. (מתניין, daraus erweitert מתניין) den Lehrer der Tradition, der zweiten Stufe des Schulunterrichtes. Chagiga 76c 33: מתניינין; ib. 32, Plural: מתנייניץ; ib. 34. מתנייניץ.

Bei Angaben über Lesarten im Mischnatexte: חד תני וחד תני וחד תני וחד חני וחד חני וחד חני וחד חני וחד מפר beiden Tradenten), s. Berach. 35a, Erubin 53a, Sukka 50b, Beza 35b. 8 auch Kethub. 53b: בתני ולוי חני הוי הוגי היא בר רב תני ולוי חני הוא בר רב תני ולוי חני הוא של הוא oder מנא ה' oder מוא היא של הוא werden Baraithasätze eingeführt, als deren Tradent ein Amora genannt ist. Wenn ein Amora das als tannaitische Überlieferung vorgetragens auch — bei anderer Gelegenheit — als eigene Meinung lehrt, heißt es: מלה והוא אכור לה הוא אכור לה והוא אכור לה הוא אכור לה אכור לה הוא אכור לה הוא אכור לה אכור לה הוא אכור לה הוא אכור לה הוא אכור לה הוא אכור לה

¹ Über die in Lev, r. und sonst sich findenden Zitate dieser Einführung aus dem Sifrä s. Die Ag. d. Tann. II, 522.
² Nur in Seder Zeraim und Seder Moed.

Aphel. Beispiele für die Bedeutung "Mischna lehren". Baba Mezia 44a: מתני ליה רב יהודה לחייא בר רב :Erubin 2b, 11a, 14a; מתני ליה רבי לרי שמעון בריז את הלכה :Jebam. 40a; מחני ליה רב יהודה לרב יצחק בריה :Jebam. 40a; את הלכה :Erubin 35a. אתניי

Pael. Dem babylonischen Talmud eigentümlich ist die Verwendung des ael (جَنِه), in der ganz speziellen Bedeutung: die Erläuterungen zur Mischna ortragen, also das Tradieren und Studieren der den Talmudtext bildenden morasätze. Besonders häufig findet sich das Partizipium (מתני) bei Angaben iber verschiedene Überlieferung von amoräischen Lehrsätzen. Z. B. Baba Bathra הב כהנא מתני לה משמיה דשמואל רב טביומי מתני לה משמיה דרב :3b; lierte den Ausspruch im Namen Samuels, Tabjomi tradierte ihn im Namen במצ"). Zebachim 11 b: רב אשי מתני משמיה דר' יוחנן ורב אתא בריה דרבא מתני משמיה בסורא :Nidda 44b; אתון הכי מתניתו לה אנן בהריא מתנינן לה :Jebam. 18b; אתון הכי מתניתו לה אנן בהריא אמימר מתני לה להא דרב חיסרא בהך :Taanith 6a ; מתנו הכי ובפומבדיתא מתנו הב רב חביבא :Schebuoth 40b; רב זביד מתני להא שמעתא אהא :Kidduschin 59b; לישני רב ור' חנינא ור' יוחנן (ו)רב חביבא מתנו : Sabb. 54 b, Sukka 4 b, Megilla 7 a; מתני אסיפו , d. h. der Amora) בכוליה סדר מועד כל כי האי זוגא חילופי ר' יוחגן ומעיילי ר' יונה habiba tradierte in der ganzen Ordnung Moed, wo ein gemeinsamer Ausspruch er Amoräer Rab, Chanina und Jochanan gelehrt wird, die Autorangabe so, all er an die Stelle von Jochanan Jonathan setzte1. Dall in diesem ungemein ft vorkommenden Ausdrucke zur Angabe von Abweichungen in der Übereferung der Amorasätze 2 nicht das Partizipium des Aphel, wie man bisher emeint hat3, sondern das des Pael angewendet ist, beweist nicht nur der Umtand, daß der Aphel אחני das Lehren der tannaitischen Lehrsätze, der Mischna edentet, sondern auch das Vorkommen anderer Verbalformen des Pael in derselben edeutung. So der Infinitiv (אַנוּיַר). Raba (4. Jhdt.) lehrt, daß am Laubhütten-

¹ S. Die Agada der babylonischen Amoräer, S. 5, Anm. 23 (vgl. Bethalmud I, 206). Lewy (s. nächste Anm.), S. 12, Anm. 2, ebenso. 2 S. Lewy, Interpretation des I. Abschn. des paläst. Talmud-Traktats Nezikin Breslau 1895), S. 4—12. 3 Die Wörterbücher verzeichnen die Paelformen on אחר nicht. Nur Jastrow (Kol. 1681b) nennt als Beispiel für Pael das untentehende Beispiel aus Berach. 49 a. Lewy (a. a. 0, S. 4) meint: "Im Infinitiv cheint man anstatt מונה בשל להוציא die Paelform מונה בשל הוציא gebraucht zu haben."

feste Bibel und Mischna in der Laubhütte zu studieren sei, die Erörterungen zur Mischna aber außerhalb der Laubhütte studiert werden sollen. drückt das so aus (Sukka 28b): מקרא ומתנא במטללתא ותנויי בר ממטללתא Staff hat Raschi die Lesung מקרי ומתני (beides ist Infin. Peal von יחתנא שחלא או ומתנא hat die Münchener Handschrift (sowie andere Quellen) ימשנה, was jedenfalls unrichtig ist. Nach יתנויי folgt in der Münchener Handschrift das Objekt תלמודא, was aber wohl nur erklärender Zusatz ist (wie in Raschis Kommentar). Berach. 20 a (Papa sagt zu Abaji): Geschahen den früheren Amorsem etwa Wunder, weil sie größer waren im Erörtern der Mischna (יוֹשׁים תנויי)! Sind unsere Verdienste hierin vielmehr nicht größer? Denn in den Tagen des Rab Jehuda war das ganze Studium auf Nezikin (die 4. Ordnung der Mischna)! beschränkt, während unser Studium sich auf alle sechs Ordnungen erstreckt (ואגן קא מתניגן שיתא סדרי). Dasselbe sagt bei zwei verschiedenen Gelegenheiten auch Raba, der Lehrer Papa's, Taan. 24ab und Sanh. 106b. An allen drei Stellen heißt es auch: ואנן קא מתנינן בעוקצין תליסר מתיבתא (wir widmen den Er örterungen über den Mischnatraktat Ukzin allein 13 Sitzungen des Lehrhauses). Wie aus dem Zusammenhange der Stellen ersichtlich, handelt es sich hier nicht bloß um das einfache Repetieren des Mischnatextes, sondern um den "Talmud" zu demselben. So wie in dem letzten Beispiele, ist in den folgenden von dem Studium einzelner Traktate die Rede, und zwar im Lehrhause Rabba's, der der Lehrer des oben genannten Raba war: Berach. 34a: הנו תרומות בי רבה; 8che buoth 36b: תנו סנהדרין בי רבה: Sanh. 41b: תנו שבועות בי רבה. Es ist stets של (Perfektum Pael plur. 3. pers.) zu lesen. Ein gleiches Beispiel im Singular (da das Subjekt ein einzelner Gelehrter ist), Schebuoth 28b: אני שכועות בי רבה Berach, 49a. Zeïra fordert Chisda auf: ניתי מר ונתני. Dieser antwortet: ביתי מר ונתני. תונא לא נמירנא ותנוי מתנינא. Hierher gehört auch: Nedarim 8a: תונא הילכתא (s. die Erklärungen von Raschi und R. Ascher b. Jechiel). Endlich sei noch er wähnt Kethuboth 17ab: ... למאן דקרי ותני אבל למאן דמתני; das sind Partizipien der Verba, welche das Studium der Bibel, der Mischna und des Talmuds bezeichnen. Das letzte Wort ist מְתְנֵי zu lesen 4.

In der Bed. "wiederholen" (s. oben Art. שנה I, S. 225) steht תנא (Peal) in folgenden Beispielen: B. Kamma 85a, Menach. 19b: דתנא ביה קרא; Megilla 48: התנא ביה תרי וימני ון Joma 39b: התנא ביה תרי וימני ו

¹ Gemeint ist, nach Weiß, Dor dor wedorschaw III, 187: auf die ersten vier Ordnungen, bis Nezikin inklusive. S. unten Anm. 4. 2 Zum Trattate Ukzin gibt es keinen Talmud; doch bildete er Gegenstand der Erörterungen, die aber nicht redigiert wurden, und ist darum, wie alle Traktate der 6. Ordnung (außer Nidda), ohne Talmud geblieben. 3 Hier gilt ebenfalls das in det 4 Gegen Raschi, der es als Aphel nimmt vorigen Anmerkung Gesagte. Den Infinitiv תנויי wendet auch die aus frühgaonäischer Zeit stammende Schrift "Seder Tannaim wa-Amoraim" (als Substantiv) zur Bezeichnung des Talmultextes an. S. R. d. É. J. XXXVI, 234, n. 4. - Hierher gehört noch der Au-erklärt wird: מי ששונה ארבעה סדרי משנה ,מי שנמר תלמוד. S. Lewy a. a. O., S. f. Hier ist von vier Ordnungen der Mischna die Rede, weil in den Tagen Rab Jehudas (2. Hälfte des 3. Jahrh.) nur die ersten vier Ordnungen Gegenstand der Lehrvorträge waren.

(in der Jischna oder aus der Zeit der Mischna erwähnter Gesetzeshrer). 2. Tradent von tannaitischen Lehrsätzen, Kenner und edächtnismäßiger Bewahrer der tannaitischen Sammlungen in en amoräischen Lehrhäusern. Zur 1. Bedeutung s. j. Kidduschin 2a 67: ואתייא דבר פדייא כהדין תנייא. Zur 2. Bedeutung: Berach. ב 23: אית תנאי תני על ואית חניי תני על ואיי תני על ואית חניי תניי על ואית חניי תניי על ואית חניי תניי על ואית תניי תניי על ואית תניי תניי על ואית תניי על

Zur ersten Bedeutung s. den ersten Satz des babylonischen Talmuds: אוֹף אָנָא (oben S. 188); אַנְאָ אָנָא לְהָּא, der erste Tannait, d. h. der Urheber der ersten anonymen — Ansicht in einem Mischnasatze, der mehrere Ansichten entilt; Sanh. 63a: יְהָנִא תנאי ; Berach. 9a: יְהני תנאי ; ib. 49a: יְלְהַנָּאִי ; ib. 49a: יְלְהַנָּא תנא קמיה ד. .. Zur zweiten Bedeutung sei die Formel angeführt: ... אמור האי תנא חני בפרק אמוראי ; Sabbath 67a: יְקִם תנא ותני קמיה דרב הייא בר או שיילינהו לתנאי דבי ר' הייא ודבי ר' הושעיא ; Baba Mezia 34a: שיילינהו לתנאי דבי ר' חייא ודבי ר' הושעיא ...

כל מקום :71 Kal: ergreifen, festhalten. Orla 62d ותפש) תפס שנאמר לא תאכל לא תאכלו לא יאכלו את תופס איסור הנייה כאיסור אכיל אמרו בלשון נדר את תופסו בלשון נדר א' ב' שבועה :73 Nedarim 36c אמרו בלשון נדר את תופסו בלשון נדר א. — S. auch oben S. 223 Art. שמועה.

תפום לשון ראשון ("halte dich an den ersten Ausdruck") ist ein Grundsatz, n Jochanan in der Erklärung der Mischna Temura V, 3 anwendet (Temura a); er wird sonst als Grundsatz R. Meir's angeführt (Pesachim 60a, Nedarim a). In Menachoth 81 b, 103a wird er durch Chizkija (b. Chija) zur Motivierung ner Ansicht der Schule Schammai's verwendet. In B. Mezia 102b wird geigt, daß Rab den entgegengesetzten Grundsatz für maßgebend hielt: חמשת מרובה לא "שוו ". — Über die im bab. Talmud öfters angewendete Regel המשת מועם תפי

תקן, Pael: berichtigen, ausbessern. J. Sabbath 8d 35: חקן (berichtige deine Worte); so sagte ein Engel zu Nebukadnezzar, s dieser von "Gottes Sohne" gesprochen hatte (Dan. 3, 25): Neb. gte darum weiterhin (V. 28): "der seinen Engel geschickt hat". - Hebr.²: אין חיקן עורא היקוני סופרים, s. Tann. Term. S. 83, Anm. 4. Der Ausdruck g. תיקוני סופרים, auf Gen. 18, 12 angewendet, findet sich zuerst bei mon, paläst. Amora des 3. Jahrhunderts, Gen. r. c. 49 (7), Tanch.

¹ Zu Tann. Term. 203 ergänze j. Schebuoth 35 c 55 (eine Baraitha Chizia's): מל מקום שנאמר בתורה חם[א] מתם את תופש הודון כשננה עד שיודיעך הכתוב שהיא ² Zu Tann. Term. 204 erg.: Piel (מְקַן), die Fehler einer Bibelabschrift sbessern. Bar. j. Sabb. 15d (Kap. XXI, Anf.) מפר. . מתכנו Vgl. den entrechenden Lehrsatz Rab's, b. Menach. 29b. ³ Nach Exod. r. c. 13 (vgl. lkut Machiri zu Prov. 27, 3 (ed. Grünhut) wendete ihn schon S.'s Lehrer, sua b. Levi (auf Zach. 2, 12) an.

קף, Aphel: etwas auf heftige Weise einwenden; kommt nur im Partizipium vor. Berach. 29 מ' לה כר יומר (במי מסר), Sabb. 107b: בי יומר בר יומר לה כר בי יומר (במי מסר), Sabb. 107b: בי יומר בר רב אשי (במי מסר), Sabb. 129a: א' רמר בר רב אשי אשי א'. Baba Bathra 129a: א' רמר בר רב אשי איי

ארנם, verdolmetschen, übersetzen (ar. פּרָנָם). 1. die heilige Schrift ins Aramäische übersetzen. Megilla 74d וונא קאים וחנא קאים מתרגם; Berach. 9 c 26; ואילין דמתרגמין; ebenso Kilajim 31 c 72; זקראין ולא מתרנמין, Megilla 74d 40; ומתרנמינן, Gen. r. c. 1 (1); Echa r. 3, 1: 3, 12; Tanch. אחרי 5; Sch. tob zu Ps. 18 (32), 48 (5), 56 (2), 60 (2), 81 (7); היכמא דמתרגמינן, ib. zu Ps. 18 (7); בדמתרגמינן, ib. zu Ps. 76 (3); דמתרגמינן, ib. zu 78 (9).1 — Echa r. 2, 10, in einer Dichtung über die Zusammenkunft der Mitglieder des Sanhedrin mit König Nebukadnezzar: אמר להם דרשו לי את התורה מיד היו קורין פרשה ופרשה ומתרגמין אותה לפניו . — 2. die Ausdrücke der Mischna erklären. Schekalim 48b 52, Sukka 55c 23: חיונס רב קומי דבית ר יוקרא הנבר :zum Ausdrucke der Mischna) שילה קרא נברא אכריז כרוזא Sukka 55b 56: מהו מפקיעין תירנם ר' חניי קומי ר' יוסה מפשילים. — Bei öffentlichen agadischen Vorträgen findet sich ebenfalls der Ausdruck מירגם angewendet, wobei nicht die Übersetzung, sondern die Auslegung der betreffenden Bibelstelle mitgeteilt wird; J. Bikkurim 65d oben, Midr. Sam. c. 7 (6): הירנם יעקב איש כפר נכורייא סמוס אחר, zu Habak. 2, 193; Berach. 12d 53, Sch. tob zu Ps. 19 (מ): ebenso zu Ps. 65, 24; Esth. r. 1, 10: (קמי) הרנם ר יעקב בר אבינא קדם ר יצחק; ebenso Schir r. 6, 9; ib. 5, 5 (zu Esra 1, 5). - Das Passivum in Pes. 190b: מתרגם in Pes. 190b: התחבולות מיתרגם ויקרא אליו רב החובל, d. h. das in Prov. 24, 6 stehende Wort wird erklärt nach הובל, Jona 1, 6.

- 1. Zitate aus dem Targum zum Pentateuch mit מתרנמינן eingeführt: Sabbath 10b, Moed Katon 2a, Gittin 68b, Baba Kamma 38a5. Zitate aus dem Targum zu den Propheten, mit מתרנם רב יוסף eingeführt: Pesachim 68s, Moed Katon 26a6.

⁸ Auch תירנמא geschrieben, manchmal אירנמא.

amma 68a), Zeiri (Beza 72b), Ulla (Joma 61a, Kethub. 97b), Abin (Chullin 23 b), Raba (Baba Bathra 146 a), Nachman b. Jizchak (Berach. 24 a), Abba Berach, 14a, 19b), Acha (Baba Mezia 46b), Schalmon (B. Bathra 13b), Als Jochanan eine Halacha Ismaels schwierig fand, sagte ihm Simon b. Abba: ככר תירנמה רבנו שמואל בבבל (Keth. 107b). — Schescheth sagt zu Nachman in bezug auf eine von diesem gegebene Erläuterung einer Halacha, diese wäre durch Bafra anders erläutert worden: יחברך תרנמה Bechoroth 10b; ebenso Rabba zu Abaji: 2ספרא חברין תרנמה Sabbath 124a. — Raba sagt mehreremale: Ich und ein Löwe des Kollegiums, wir haben es erklärt (אני וארי שבחבורה תרנימנא), Sabbath 111b, Sanhedrin 8b, Kidduschin 48b, wo unter dem "Löwen" Chija b. Abba gemeint ist; B. Bathra 88a (הענימנוה.), wo Zeïra gemeint ist. Ebenso Erubin 26 b (wo אבר die richtige Lesart für החבה): אנא ורב הונא בר חיננא תרנימנא. - Baba Bathra 107 b, Jochanan zu Chija b. Abba, als dieser einen Halachasatz Jochanans aus einem Mischnasatze zu widerlegen glaubte: "Während du noch in Babylonien Holzdatteln aßest, haben wir diesen Mischnasatz aus dem darauf folgenden erklärt (תרנימנא מסיפא); dasselbe, bei einer anderen Gelegenheit, Bechoroth 18a. - In Jebam. 9a werden drei Erklärungen zu einer, mit einer Baraitha übereinstimmenden Halacha Rabs mitgeteilt: ואביי ,רב יהודה מתרנם שרנם , מהרנם. — Bei einigen der mit unserem Verbum bezeichneten Erklärungen wird der Urheber der Erklärung genannt und auch das Schulhaupt, "vor dem" und wohl mit dessen Beifall er sie vortrug (... קמיה ד... , מרנמה... קמיה ד...). So Erklärungen aus dem Lehrhause Rab's: B. Mezia 41a; Chisda's: Sabbath 82a; Josephs: Sabbath 60a, 140a, Kidd, 26b; Raba's: Sabbath 150b; Kahana's: Berach. 19b, Menach. 38a; Papa's: Pesach. 73b, Joma 37a3, Chullin 74b; Rabina's: Baba Kamma 31 b 4. — Eine besondere Klasse der mit הרגקה eingeleiteten Erklärungen bilden diejenigen, in welchen ein Amora nicht seine eigene Ansicht, sondern die seines Kontroversisten zur Geltung bringt. Die Pormel lautet dann: . . אליבא ד. . אליבא א' דרב . Gittin 60 b: מרגמה. . אליבא ד. ebenso B. Mezia 107a, Bechoroth 55a. — Sabbath 115b: ת' רב חסרא א' דרב הונא. — ת' רב נחמן א' הושעיא: Kethub. 110a: ת' רב חסרא א' דרב נתן בר הושעיא דרב ששר. — Pesach, 12b: אביי א' דרבא ; ebenso Sabbath 52b, 123a, Baba Mezia 109a. — 'רבא א' דרבא 'ח, Sukka 19a, B. Mezia 22a. — ה' רב זירא א' דרבא, 'ח, Erubin 88b. – In Erubin 27b sagt Jochanan: מאן דמתרנם לי בבקר אליבא דבן בנ 2, "dem trage ich seine Kleider ins Badehaus" (es handelt sich um die Deutung des Wortes בבקר, Deut. 14, 26, durch den alten Tannaiten Ben Bag-Bag). Eine abnliche Außerung Jochanans findet sich B. Mezia 41 a (Sanh. 62b). - Sanh. 37a sagt Huna b. Chinena zu Raba: תרנמה לי להא מתניתא אליבא דר' מאיר; Raba agt darauf seinem Schüler Papa: . . . מוק תרנמה ליה. - Auf die Frage Rabba b. b. Chana's, ob er einen von ihm vorgetragenen und als undurchführbar erscheinenden Baraithasatz "beseitigen" solle (s. oben S. 142, Art. "DD), antwortet Bab: "Nein, erkläre vielmehr deinen Lehrsatz so" (. . ב תתרנם מתניתך ב.). Ebeno antwortet aus gleichem Anlasse Abahu (B. Bathra 77 b, 78 b), Nachman (B. Mezia 27a). - Sabbath 43b. Schescheth sagt in bezug auf einen vom Palä-

¹ So muß statt הרבות gelesen werden; viell. auch הרבות הדברן הדברן.
2 Die Ausgaben haben hier ספרא הספרא 3 Nach der richtigen Lesart הב אר א א א מוני אין א מוני אין א מוני אין א א מוני א א א מוני א מוני

Oft finden sich Erklärungen von Mischnawörtern oder sonstigen Ausdrücken so eingeleitet: הכא תרנמו oder הכא תרנימו ist das aram, Verbum, מרומה das hebräische). Unter הכא ("hier") ist "Babylonien" zu verstehen. Einigemale ist neben der so eingeleiteten Erklärung die in Palästina gegebene mitgeteilt: במערבא אמרו; so Nedarim 38b (Erkl. des Ausdruckes כום של שלום), Gittia 68a (Erkl. des Ausdruckes שרה ושרות in Koh. 2, 8), B. Bathra 74b (Bed. יסם התנינים, Gen. 1, 21; als Vertreter der palästinensischen Meinung ist hier Jochanan genannt). In Jebam. 77a wird angegeben, wie man in Babylonien und wie man in Palästina einen Halachasatz biblisch begründete (המא הרנימו – במערבא אמרי); in Sanh. 101 b, wie man in Babylonien und wie man in Palästina die "Sünde, die er begangen," in II Kön. 21, 17 erklärte. In Zebach. 90 b wird die Beantwortung, die hier und dort einer halachischen Frage wurde, auf dieselbe Weise mitgeteilt. - Andere Stellen, an denen Erklärungen von Mischnawörtern mit eingeleitet sind: Pesach. 42b, Sota 22a, Baba Mezia 20a, 60b, 78b, Baba Bathra 61a, 68a, 69a. — Vielleicht ist unter Non speziell Sura - der Sitz der Redaktion des babylonischen Talmuds - gemeint. Denn in Menach 438 werden zwei Begründungen eines Halachasatzes mitgeteilt, die eine mit *** תרנימו, die andere mit רב יהורה אמר, also von Jehuda b. Jecheskel, dem Schulhaupte von Pumbeditha3.

(מר. מְרְנּוֹמָא), Übersetzung, spez. die aram. Bibelübersetzung. Gen. r. c. 78 (7): שכחו מלין מן התרנום (Megilla 74d 15: Pesikta rabb. 14b (zu Exod. 34, 27): על פי הדברים האלה הרי התרגום שניתן על פה (27).

Megilla 3a: תרנום של כתובים; ib.: תרנום של נביאים; ib.; הרנום של כתובים; ib.; הרנום של מורה. Hidd. 49a: תרנום דידן. — Joseph beruft sich auf das Targum zu Jes. 8,6 (8anh. 94b) und zu Zach. 12, 11 (Meg. 3a, M. Katon 28b) mit den Worten אלסלא. — Zu dem Ausspruche Nachman b.

Jakobs, daß "Babel einer der Grenze des heiligen Landes nahen Stadt gleich sei" (בבל כעיר הסמוכה לספר רמיא), wird die Bemerkung hinzugesetzt: הרנומא נהרדעה. (Erubin 45a). Das ist entweder das aramäische Substantiv ("die Erklärung" davon ist), oder es ist zu lesen הַּבְּנוּמְה. Aber höchst wahrscheinlich ist ursprünglich der Imperativ des Verbums gemeint (s. oben, S. 244), und man mußlesen הַבְּנוֹמְי ("erkläre es"); tatsächlich hat die Parallelstelle, B. Kamma 83a: הרנומי ("erkläre es"); tatsächlich hat die Parallelstelle, B. Kamma 83a: הרנומי בהרדעה Auch zu einem andern Ausspruche Nachman b. Jakobs (gleich jenem von Joseph b. Manjomi tradiert) findet sich dieselbe Bemerkung (ערומא עבל מקום שנהנו להחזיר), B. Bathra 145a. Der Ausspruch lautet: הרדעה אורים, אורים בל מקום שנהנו להחזיר בל שנהנו להחזיר בל Aber aus בכל מקום שנהנו להחזיר בל har ausspruches, wie er sich in den Ausgaben darbietet (s. Dikduke Sofrim XI, 395 f.). In Joma 19 b ist es Abaji, nach anderer Überlieferung Nachman b. Jizchak, der den Ausdruck מרנומא (תרנומא והרדעא בהרדעא בהרדעא בהרדעה בו בנבולין הבלומא (תרנומה ב) נהרדעא בהרדעא בהרדעא בהרדעא.

ארץ, Pael: eig. gerade machen; den Sinn eines Lehrsatzes feststellen, erläutern. Besonders häufig ist die Formel: מתרץ למעמיה ור' . . מתרץ למעמיה ור' . . מתרץ למעמיה ור' . . Sie wird dann angewendet, wenn von zwei Urhebern entgegengesetzter Ansichten der eine ebensowohl wie der andere irgend einen Halachasatz im Sinne der eigenen Ansicht erläutert. S. Berachoth 46a (Nachman und Schescheth); Sabbath 29b (Ulla und Jirmeja der Ältere); Erubin 101a (Abaji und Raba); Pesachim 64b (ebenso); Joma 11a (Jehuda und Kahana); Kethub. 52a (Abaji und Raba); Kidd. 51 b (ebenso); Gittin 4a (Rabba und Raba); B. Mezia 22 b (ebenso); B. Kamma 28 b (Rab und Samuel); Nidda 24 a (ebenso); Chullin 26 b (Jehuda und Assi). - Sabbath 121 b, Joseph in bezug auf eine von ihm tradierte Baraitha: אנא מתנינא לה ומותיבנא לה ואנא מתריצנא לה, d. h.: ich selbst erläutere die Baraitha so, daß der gegen sie erhobene Einwand beseitigt ist. - Erubin 67a (Rabas Ausruf, indem er einen von Huna b. Chinena gegen einen Halachasatz Jochanans erhobenen Einwand entkräftet): מאן דלא ידע תרוצי מתנייתא תיובתא היכא מתרץ לה לר' יוחנן. — Kethub. 35b, Kerith. 10a: היכא מתרץ לה לר' יוחנן, Jebam. 111a: מדקמתרץ ר' יותנן אליבא דרבי יהודה :Babbath 112a ; כדקמתרץ רב חסדא אליבא דרב . . אביי סבר לה כרב חסרא ומתרץ לה כרב חסרא רבא סבר לה כרב המנוגא ומתרץ :Sanh. 90a לאו תירוצי קא מתרצינן : Nidda 67 b (Frage). לאו תירוצי קא מתרצינן (s. auch B. Mezia 14 b); Beza 17a: וכדתריץ רבינא. — Imperativ הָרִיץ in der ständigen Formel תריץ ואימא א. Sabbath 107 b (wo in den Ausgaben אבי, fehlt)1, Jebam. 43 b, Nidda 67 b. - Mit dem Part. pass. fem. sing. אַקרַעָּקאָ wird ein tannaitischer Halachasatz als richtig überliefert und richtig interpretiert bezeichnet. Die in diesem Artikel aus Sabbath 121b gebrachte Außerung Josephs antwortet auf die Außerung Jirmejas: ומאן נימא לן דהא מתרצתא היא דילמא משבשתא היא (s. oben S. 213, Art. שבש). Mit den gleichen Worten bezweifelt Mar Zutra, Pesachim 99b, die Korrektheit einer Baraitha. - Das Verbum הדץ wird auch auf die Interpretation von Bibeltexten angewendet. Berach. 4b: במערבא מהרצי לה הכי, zu Amos 5, 2; B. Mezia 95b: אביי סבר לה כרבי יאשיה ומתרץ לקראי כר' יאשיה רבא סבר לה כרבי יאשיה ומתרץ לקראי כר' יאשיה כר' יונתן ומתרץ לקראי כר' יונתן In B. Bathra 111b leitet Abaji die Interpretation eines Bibeltextes zum Zwecke der Begründung einer Halacha so ein: תריץ ואימא הכי . — Ithpael. B. Bathra 170a: מתניתא לא מיתרצא אלא כרמתרצה מר Nidda 44a:

¹ Ebenso Baba Bathra 80b, 111b.

קראי אתְרוּץ (die beiden Bibelstellen sind erklärt worden durch den Nachweis, daß beide notwendig sind).

תרתין, zwei (Fem.). Zuweilen werden von demselben Agadisten gleichzeitig zwei Aussprüche über einen Gegenstand tradiert. Sie werden dann mit der Formel eingeleitet: תרתין. S. Schir r. 1, 1: zwei Gleichnisse Nachmans über Salomos Weisheit; ib. 2, 3: Acha b. Zeira; ib.: Jehuda b. Simon; ib. 3, 6: Judan; ib.: Azarja; ib. 6, 11: Azarja. — Echa r. 1, 9: Abba b. Kahana; Koh. r. 4, 9: Jochanan. Die beiden Aussprüche selbst werden dann einzeln so eingeleitet: אמר הורי בי אמר הורי הורי pflegt zu fehlen. — Als Substantiv zu הורין ist hier zu denken: שימין: s. oben S. 214.

Häufig ist die Formel ארתי משמע הרתי משמע (der Plural läßt auf zwei Hütten schließen); Megilla 14b (zu I Sam. (der Plural läßt auf zwei Hütten schließen); Megilla 14b (zu I Sam. 25, 33) הרתי משמע ה' מ'; Sanh. 4b (zu Lev. 21, 11): מכר נפשות ת' מ' ; Horajoth 4a (zu Lev. 4, 13): מ" מעות מינה מ" מ" אמנות ת' מ" מ" ושכר 3, 33 במ" ושכר 3, 33 במ" ושכר 3, 33 במ" ושכר 3, 43 (zu Lev. 4, 13): dasselbe. — Ib. 41b (zu Lev. 19, 27): מרתי ib. 43a (zu Lev. 21, 4: להחלו): dasselbe. — Ib. 41b (zu Lev. 19, 27): תרתי שמעת מינה 16, 5): אמינא משמע תרתי Menach. 89a (zu Lev. 14, 21), dasselbe. — Erubin 79b: תרתי שמעת מינה 14, 21), dasselbe. — Erubin 79b: תרתי שמעת מינה gegebenen Bestimmungen die eine überflüssig scheint.

קשׁוּבָה, Antwort; Widerlegung². Kilajim 27d 69, Pesach. 33b 65, Nazir 54a 62 (Ammi): עשירים היו בתשובות. — Aboda zara 42d 60: תשובת הפלג השיבו (er gab ihm eine vom Gegenstande ablenkende Antwort). Die Parallelstelle im bab. Talmud, Ab. zara 44b, hat dafür: ת' גנובה השיבו (vgl. Meila 7b).

¹ Außerhalb des babylonischen Talmuds findet sich das Verbum ארץ in dieser Bedeutung nur in Sch. tob zu Ps. 16 (7), in einer Redaktionsglosse, mit der auf die Darlegung der besprochenen Agada an einer anderen Stelle hingewiesen wird: בולה ברתרציגן במומור ראשון 2 Zu Tann. Term. בי gänze: Tos, Jadajim II, 16: את ההלכות ואת התשובות Bar. j. Schebuoth 380 מובה עליו משובה. Vgl. j. Pesach. 34 d 54 (Jirmeja): את השובה S. auch b. Baba Mezia 95a. 3 S. die Bemerkung Rabbinowict zur Stelle.

Im bab. Talmud lautet das entsprechende Substantiv: אייכתא. S. oben 232.

Nachträge und Berichtigungen.

S. 1, Anm. 1. Die Formel זה בנה אב (Chullin 78b oben) steht nicht in einer Baraitha, sondern in einem Ausspruche Raba's, des babyl. Amora; s. anch Baba Kamma 77b unt.

S. 2 (Art. אות). Den Ausdruck ערב את האותיות s. auch Mass, Sofrim II, I; III, 7. Vgl. dazu Müller in den Anmerkungen zu seiner Ausgabe des Traktates Sofrim (S. 48). - Auf zwei besondere Bedeutungen des Wortes אותיות weist hin L. Löw, Gesammelte Schriften I, 195. In Erubin 65a soll es "Zahlen", in Berach. 33a (= Sanh. 92a) "ganze Worte" bezeichnen. Was die erste Stelle betrifft, so ist der Ausspruch R. Chija's (letzte Generation der Tannaiten) gemeint (auch Sanhedrin 38a), der den Umstand, daß die Wörter and und ju denselben Zahlenwert haben (70), so angibt: יין ניתן בשבעים אותיות וסוד ניתן בשבעים" אותיות. Die Bedeutung "Zahlen" kann man hier in אותיות nicht finden. Vielmehr stellt der Ausdruck בשבעים אותיות eine mit Inversion verbundene Kürzung des vollen Ausdruckes: באותיות שחשבונם שבעים dar. Die andere, von Löw gebrachte Anwendung des Wortes אותיות findet sich in einem Ausspruche Elearar b. Pedath's (s. Die Agada der paläst. Amoräer II, 23). Das "Wissen" und das "Heiligtum" ist — jenes in I Sam. 2, 3, dieses in Exod. 15, 17 — zwischen zwei Gottesnamen genannt. Das drückt Eleazar so aus: ניתן בין שתי אותיות. Hier bedeutet also '& Gottesnamen, wahrscheinlich eine Übertragung der Bezeichnung der den Gottesnamen bildenden Buchstaben auf den Namen selbst. Im jerus. Talmud, Berach. 8b 11, steht in dem entsprechenden Satze (zu I Sam. 2, 3) הוכרות für אותיות, ebenso in Midr. Sam. c. 5 (9).

S. 3, Z. 18. Als Beispiele für die Singularform אורא seien noch erwähnt die beiden Sätze: אור מגין אורא רוב בגין in dem Ausspruche eines babylonischen Amora, Chullin 76b oben. Auch hier ist אורא (von Raschi mit אור hin ist, fort ist — erklärt) als Masculinum (beim Subjekte בור) angewendet.

S. 6, Anm. 4. S. Ratner's Scholien zu j. Terum. 46a 13 (p. 66).

S. 7. Im Siddur Saadja's heißen die alphabetischen Gebetstücke במד Hoschana-Liturgie des Hüttenfestes: אלפניתאת להושענא, s. Neubauers Katalog der hebr. Handschriften der Bodleiana, Col. 299.

- S. 13, Anm. 1. St. 78b 1, 75b.
- S. 16, Z. 10. S. Ratner zu j. Terum. 41 b 10.
- S. 17, Z. 6. Zur Frageformel הארי לה מאי קארי לה מאי אוי s. die Bemerkung Brüll's, Jahrbücher II, 69, Anm. 111.
 - S. 26, Z. 21. St. Chuilin I. Chullin.
- S. 32, Anm. 2. Ganz unberechtigt ist die Annahme M. Grünbaums (Gemmelte Aufsätze, S. 303), א"חלמוד sei "nur die Übersetzung des Wortes".".
- S. 35, Z. 6. St. "bloß im Gedanken studieren" 1.: "über das im Wortlaut rlernte nachdenken, es genau überlegen."
 - S. 38, Z. 12. St. חמר l. נמר Ib. erg. die Stellen: Berach. 33b, 38b.
 - S. 39, Anm. 1. S. Weiß, Dor dor wedorschaw III, 21.
- S. 40, Z. 14. Nachzutragen ist der Plural von דעתא. J. Jebam. 2b unt.: דעוון דעוון אית ליה לר' יוד. דעוון דעוון אית ליה לר' שמעון בן לקיש: j. Kethub. 30 c s 3: דעוון דעון אית ליה לר' יוד temendiert Ratner auch in j. Terumoth 40 d 74 דעוון עד רעיון (S. 12).
 - S. 41, Z. 10. J. Baba Bathra 12d 71: אורחא (= גני (כן היא).
 - 8. 43, Z. 23. St. הדרושות 1. הדרושות.
- S. 48. Zu den am Beginne des Artikels הוה zitierten Beispielen sei hinzufügt Menachoth 74a: יוחנן בה ר' יוחנן.
 - S. 54, Z. 15. Weiteres Beispiel: j. Challa 59 a 16.
- S. 59 oben. Aus dem tannaitischen Midrasch seien folgende Beispiele für התח mit nachfolgendem Partizipium erwähnt. Sifra zu Num. 15, 41 (35a 30): התחילו ישראל (in dem zweiten Teile des Ausspruches, Z. 33: התחילו ישראל wohl späteres Einschiebsel ist); ib. zu Num. 25, 8 (48b 2): התחיל ib. zu 31, 5 (59b 4): התחילו מנחלים נומלים בומלים בומ
- S. 59, Ann. 1. Aus den Jeruschalmi sei noch zitiert Berach. 2c 18f.: שרי עליל , שרי בל.
- S. 63, Z. 18. Weitere Beispiele: Baba Kamma 33b (Huna b. Josua); Nidda a (Adda b. Jizchak).
 - S. 66, Z. 22. S. auch S. 239, Z. 32.
- S. 73. Als Nachtrag zu Tann. Term. S. 68 ist die Anwendung des Adktivums סְפַל (das Angehängte, Nebensächliche, Gegensatz zu קּבָּע, "Hauptche") zu erwähnen, wie sie in einer Baraitha, b. Schebuoth 35 b, sich findet. er Satz lautet: כל המפל לשם בין מלפניו בין מלאחריו הרי זה נמחק. Als Beispiele erden angeführt: die Partikeln 5, 2, 1, 5, w, 7, 2 vor dem Tetragrammaton nerseits, die Pronominalsuffixe ב, הם ,הם אלהינו אלהיהם, אלהיהם אלהיכם מndererits. Im jer. Talmud, Megilla 71 d 63, heißt es kurz: מוחק את מפילותיהם. Der lural Fem. beruht auf dem hinzuzudenkenden אותיות. Maimuni, Mischne-Tora, esode Hattora VI, 3, bildet den Ausdruck: אותיות הנספלות. In Mass. Sofrim V, 3 lautet die Regel: כל האותיות המשמשות לשם בין מלפניו בין מלאחריו הרי אלו נמחק. Im מפלות) der Baraitha liegt die älteste Bezeichnung der Funktionsuchstaben der hebr. Grammatik vor. Ben Ascher bedient sich desselben Ausruckes in diesem Sinne, s. Die Anfänge der hebräischen Grammatik, S. 35. bendas., S. 5, ist die vorstehende Bemerkung nachzutragen. Die Regel aus lass. Sofrim ist ebend., S. 11, mit dem Sprachgebrauche der Massoreten in Verindung gesetzt.
- S. 81. Zum Art. כאן vgl. Zunz, das Adverbium כאן, Z. D. M. G. XXIV, 91—598 (Gesamm. Schriften III, 31—40).
 - S. 90. Im Art. כרך sind für die Redensart כרן וחני noch zwei Stellen zu

S. 95, Z. 7. Die aram. Form von כקושה, j. Nedarim 37 a 34: בקושה כתוביא. S. 99, Z. 8. Statt Targum 1.: Tanchuma; ib., Z. 12, st. למרנו 1. למרנו 1. למרנו 24, st. 98a l. 89b. Ib., Z. 30, der mit Rab beginnende Passus ist, nach Verbesserung von Rab zu Raba, in den mit Raba beginnenden Passus (Z. 34) ein-

zufügen.

S. 100, Z. 4. Als besonders interessantes Beispiel sei noch erwähnt Chullin 44b oben: Kahana und Assi zu Rab.

S. 106. Zu dem in Tann. Term. S. 102, Z. 13 gebrachten Ausdrucke את מדתו את מדתו s. j. Jebam. 13c 57 (שמרתו שוה) und die Parallelst. in b. Jebam. 108a, wo der Amora Samuel statt des Tannaiten Ismael als Autor genannt ist.

S. 110, Z. 14. Als Einleitung eines hebräischen Satzes findet sich אחוורתא Meila 15a, im Munde des pal. Amora Jannai (von Raschi mit הוא bersetzt). 'Das hebr. Äquivalent dazu s. Nazir 63a in einem Ausspruche Eleazar b. Pedath's: במחוורת לו:

S. 113. Einzufügen ist ein Artikel: אָם, von. Eine Redensart im jerus. Talmud lautet: אָבָּי (oder מַּנְיים, d. h.: aus ihm, dem betreffenden Bibeltexte selbst, folgt die fragliche These. So Zeïra in Demai VI Anf. (25a 67), dasselbe in Terumoth 40b, letzte Zeile (wo das Wort emphatisch wiederholt ist): מֹנִיה; ferner Zeïra in Jebam. 5d 67. In Kidduschin 58c 16 ist אָמֹנִיה im selben Sinne angewendet. S. Ratner zu j. Terumoth (S. 5). — Zur Redensart אַנְיִּה וְּבָיה וְבָּיה וְבָּיה וְבִיה Levy II, 146 besonders Geiger, Nachgelassene Schriften III, 324.

S. 121, Anm. 1. Als Beispiel der vollen Einleitungsformel eines Gleichnisses sei zitiert die Baraitha, Baba Bathra 117a: המשל לכת הדבר דומה בבי Ein Beispiel für das Verbum משל aus dem tannaitischen Midrasch, Mechilha (40a 3) zu Exod. 15, 7: וכשהוא מושל את המלכיות אינו מושל אותם אלא בארוים (dazu angeführt: Ezech. 31, 3, Amos 3, 9).

S. 125, vorl. Z. des Textes. Füge hinzu: Zebachim 70b.

S. 127, Anf. des Artikels בקם. Charakteristisch ist das in einem Ausspruche Eleazar b. Pedath's zu findende Beispiel, Nazir 38 a: דריה המש סומקתא וחמש חיווריתא ביריה חמש סומקתא וחמש חיווריתא.

S. 128, Z. 25. St, שרברו l. שרברו Füge hinzu: Sanhedrin VIII, 1.

S. 131, Z. 4. Ein weiteres Beispiel für מברוה: Nedarim 11a.

S. 143, Anm. 2. Kethub. 10a (zu Exod. 22, 16): אשה כמובת חכמים לכתובת אשה מכאן סמכו חכמים לכתובת אשה בא התורה

S. 152, Z. 6. S. auch den Ausspruch Raba's: Baba Kamma 77 b.

- S. 152, Z. 16 gehört zwischen Z. 13 und 14.
- S. 162, Z. 19. Über die Stellen mit פריך ר' אחאי (denen noch hinzuzufügen ist: Jebam. 27a und 46a) s. N. Brüll, Jahrbücher II, 28.
- S. 163, Anm. 1. S. auch J. Q. Review XVII, 279, Z. 9, wo פירנם על פירנם מירנם שו emendiert werden muß.
- S. 164, Z. 16. Im paläst. Talmud entspricht ציבורא dem פירקא des babyl. Talmuds. S. j. Terum. 41 c 35, vgl. mit b. Chullin 15a.
 - 8. 175, Z. 16. S. auch Sifrā zu Lev. 9, 24 (42d 10): התחו פיהם ואמרו שירה
- S. 183, Z. 26. In Pesikta (ed. Buber) S. 7a, Z. 11 steht ein unverständlicher Ausdruck: לא קרי. Es muß gelesen werden: לא קרי.
- S. 184, Z. 18. Über die mit וצריכא beginnenden Stellen im Talmud s. N. Brüll, Jahrbücher II, 81.
- 8. 186, Z. 6. Beispiele für קבף als Bezeichnung für die Feststellung annaitischer Texte, Kidduschin 25a: קנָא שמעה לררבי וקבעה; Zebachim 114b: הועירי קבעוה הַנְּאַי דרב ששת לא ק׳ ת.
- S. 196. Zum Schluß des Art. איף seien noch erwähnt die Stellen, wo איף ind אייים nebeneinander stehen. S. außer den zwei, oben S. 141, Z. 25 zitierten Falmudstellen noch B. Mezia 48a. Bei dieser Gelegenheit sei bemerkt, daß lie bei Kahle, Der masoretische Text des Alten Testaments (Leipzig 1902) S. 15 יייים קריא בער און אייים של אייים של אייים אייים של אייים של אייים אייים אייים של אייים אי
- S. 207. Über אור als Bezeichnung Gottes bei Ephräm Syrus und die Jbernahme derselben durch Muhammed s. Geiger, Nachgelassene Schriften II, 323.
- S. 211, Z. 9. S. auch Zebachim 116b: מקרי ליה רבא לבריה ורמי ליה קראי (über den Widerspruch zwischen den Zahlen in II Sam. 24, 24 und Chron. 21, 25).
- S. 212, Z. 7. S. noch Menachoth 103b: שאול שאילה למעלה מר׳ יהודה
- S. 213. Der babylonische Talmud enthält als Beispiel für שבר den Ausruck: שלא לשבור רבריו של רבי יוחנן.
- S. 239, Z. 6. Das hebr. Äquivalent zum aram. אָניָא ist das S. 225, Z. 4 on unt erwähnte שנויה.
 - S. 240, Z. 25. S. auch Taanith 7a (Jirmeja fordert Zeïra auf): ליתי מר ליתני.

Nachträge zum I. Teile (Terminologie der Tannaiten).

ie in den Anmerkungen zum vorliegenden Teile, unter den betreffenden Artikeln, sich bedenden Nachträge sind am Schlusse (S. 255) verzeichnet. Ihre Zusammenstellung verdanke h der Freundlichkeit Herrn Dr. E. Bischoff's. — Von den folgenden Nachträgen entnahm ich einige der oben S. 1 Anm. 1 zitierten Besprechung von Marx.

- 8. 3, Z. 28. S. auch Schocher tob zu Ps. 1 (4), in einem Ausspruche Chizija b. Chija's (Agada der paläst. Amoräer I, 54, 2): משמיעין את האוון מה שיכולה (54, 2): לשמוע ומראין את העין מה שיכולה לראר (so in der Buberschen Ausgabe). In Idrasch Mischle 20,2 (ed. Buber p. 88) dreimal: כרי שתכרע האוון ותהא יכולה לשמוע.

 - S. 7, Z. 6. Bar. Sabbath 56 b: . . NON XI NUMN.

¹ Unter den Besprechungen des I. Teiles sei außerdem die von N. Porges hervor-schoben, Monatsschrift für Gesch. und Wissenschaft des Judentums XLIV (1900), S. 186—192.

S. 8, Z. 10. M. Sota V, 2: הביא לו מקרא מן התורה.

S. 8, Z. 20. J. Kidduschin 65 d 17; ebenso Sanhedrin 26 d 66, Schebuoth 36 a 73 (Meïr): אוירה שות במקום שבאתה גוירה שות במקום שבאתה.

S. 8, Z. 25. Als Beispiel der euphemistischen Anwendung der Präposition משה מצוה כביכול an Stelle des Akkusativs sei angeführt Exod. r. c. 21 Anf.: משה מצוה כביכול

S. 18, Anm. 2. Zur Deutung von Ps. 62, 12 s. auch j. Nedarim 37d 55. 8. ferner j. Schebuoth 34d 4s, Exod. r. c. 28 Ende.

8. 21, Z. 9. Bar. Zebachim 57a: דבר מתוך דבר אונלמוד דבר מתוך בר מתוך דבר מתוך דבר

S. 21, Z. 16. M. Nazir VII, 4: אליעזר לפני ר' אליעזר אויר עקיבא דנתי לפני ר' אליעזר אוויר אוויר אוויר אוויר אוויר אוויר אמר איזר ר' עקיבא היה ר' שמעאל דן כננדי: 1. אמר ר' עקיבא היה ר' שמעאל דן כננדי: 1.

S. 22, Z. 2. Bar. Menachoth 82a: אין אחר רבי עקיבא וררש דין אחר. — Ib. Anm. 4. Vgl. Mech. zu Deut. 15, 19 (p. 10). — Ib. zu Anm. 5: M. Nazir VII, 4: אין אמרו הלכה . . . אמרו הלכה אמרן הדין יש תשובה : 22,7: Mech. zu Deut. 22,7: אמרו הומר . . . אמרו הלכה . Anm. 6. S. Friedmanns Ausgabe des Traktates Makkoth, S. 11, Anm. 12; Zeitschrift החוקר I, 334.

S. 24, Anm. 4. S. Bar. Temura 16a: אות שוות ונזירות ונזירות שוות אלף ושבע מאות קלין וחומרין ונזירות שוות ודקרוקי סופרים נשתכתו בימי אבלו של משה

8. 25. M. Edujoth II, 3: לפי דרכך אתה למר.

S. 25, Z. 23. Eine andere Bedeutung des Ausdruckes ברך קצרה zeigt die Mahnung Meir's (Pesachim 3b): לעולם ישנה אדם לתלמירו בדרך קצרה.

S. 26, No. 1. Chullin 6b (von Jehuda I): את זו מקרא דה ברש להם מקרא או היה ברש דה ברש דה ברש דה הוא או היה הברש דרש או היה הכם דורש והיה או היה הכם דורש ואם לאו או היה הכם דורש ואם לאו ברש לאו או היה הכם דורש ואם לאו ברשים לפניו היה הכם דורשים לפניו הרשים ה

S. 28, Z. 13. S. auch Tanch. B. ארא 10.

S. 30, Z. 11. S. Bar. Sanh. 54 a unt.: . . שניד לך הכתוב ש.

S. 39, Ende des Artikels הוה. Vgl. noch M. Sabbath VI, 6, 9: דניו הכמים; Edujoth I, 12: אוה בקציר אלא בתווה

S. 40, Z. 19. St. 7b 1. 7c.

S. 44. Vor הקיש ist als neuer Artikel einzuschieben: הפיש, s. oben S. 57, Anm. l.

S. 46 f. Budde (zu Hiob 3, 3), vermutet, LXX hätten, wenn sie הרה (Hiob ib.) mit 1805 übersetzten, das Mischnawort קרי gelesen. — S. auch Dalman, Palästinischer Diwan, S. 32, Anm. 2: "har"i oder ar"i "siehe" erinnert an hare, bez. arē".

S. 49, Art. אה Anf. Vgl. M. Kinnin Ende: זה הוא שאמרו

S. 50, Z. 12. Beim Punkte ergänze den Hinweis auf Anm. 2.

S. 52, No. 4. S. Hoffmann, Neue Collectaneen, S. 10. — Ib. Zwischen N. 17 und N. 18 ist einzuschieben: 17a. II Kön. 4, 39, zu einem Ausspruche über den Unterschied zwischen Gelübde und Schwur (Sıfrā zu Num. 30, 3, 56a?). — S. 53, N. 32. S. auch Bar. Temura 29b. — Ib., N. 33. S. auch Bar. Arachin 19b. — Ib. Zwischen N. 37 und N. 38 ist einzuschieben: 37a. Ps. 58, 9, zur Bestätigung der Erklärung von אישור, M. Moed Katon I, 2, mit הולודה (j. M. K. 80c31). — Ib. N. 41. S. auch Tanch. B. בשא 11.

S. 55, Anm. 2, Z. 2. Erg. das Zitat: ס הליקוטים I, 2. — Ib. Hai Gaon im Komm. zu Kelim II, 5 (p. 4): הק"פי שאין ראיה לרבר וכר לרבר תחתיו חדורי הרש (Hiob 41, 22).

8. 56. J. Baba Kamma 6 b 54 (Baraitha zu Exod. 22, 19): שמעון אומר אומר חודש הירש הכתוב בפרשה הואת שיתן לו שבת וריפוי.

- S. 57, Anm. 4. M. Erubin II, 6: חזרתי על כל חבריו (ed. Lowe: חיורתי).
- S. 59, Anm. 4. S. auch j. Nazir 54c54.
- S. 60, Z. 9. Chullin 8a: חלקה חלקן הכתוב . Zur Bed. von הַלְּק s. auch offmann in Magazin für die Wiss. des Jud. XX (1893), 149.
 - S. 62, Z. 21. St. 24a l. 54a.
- 8. 65, Z. 11. Sifra zuta zu Num. 7, 22 (Jalkut I, § 714): בכולם כתב עתדים מ
- S. 66, Z. 16. S. j. Nedarim 41c 70 (in einer tannaitischen Deutung zu Sam. 1,24): שהיה שומע מעם הלכה מפי חכם ומקלמו.
- S. 69, Z. 3. In einer Baraitha Chizkija's (j. Schebuoth 35 c 56): ער שיודיעך
 - S. 71, Z. 11. S. auch M. Baba Mezia II, 5 (zu Deut. 22, 3).
- S. 71, Z. 22. S. auch die Baraitha's in j. Maaser scheni 53a 5, und im b. Talmud: Pesach. 95a, Kidduschin 21a, Baba Kamma 54a, 63a, 64a, thebuoth 37b, Chullin 67a, Bechoroth 37a.
 - S. 72, Z. 25. Nach "Ellipse" ist ausgefallen: "zu verstehen".
- S. 78, Anm. 10. S. auch Baba Kamma 55 a ib.: כלך אצל ר׳ תנחום בר חנילאי moräisch).
 - S. 80, Z. 2. S. j. Taanith 68c 9: התורה שכל המצות כלולות בה
- S. 80, Anm. 7. Statt יצא מן הכלל findet sich auch der vollere Ausdruck: יצא מן הכי, s. Mechiltha zu Exod. 12, 15 (8b 25), Sifra zu Num. 9, 12 8a 29), Mech. zu Deut. 18, 10.
 - S. 82 (Art. כלפי שאמרה תורה :Bar. Pesachim 8b. תורה תורה ...
 - S. 85, Z. 16. L. συναγωγή.
- S. 90, Z. 7. Beispiele für מחוב in seiner ersten Bedeutung als Participium assivi. M. Challa IV, 10, Bikkurim I, 3: מפני הכתוב שבתורה; Nedarim IX, 4: מפני הכתוב בתורה; Baba Mezia VII, 11: המתנה על מה שכתוב בתורה; j. Nearim 37a 31: בתורה בכתוב בה; ib., Z. 31: בתורה ובכתוב בה
 - S. 93, Art. ליי. Maimuni, Mischne Thora, H. Berachoth III, 1: בלא לוואי
 - S. 94, Z. 23. S. auch Sota 48b.
 - 8. 95, Anm. 1. S. auch j. Nedarim 39d 49, b. Nidda 8b.
 - S. 95, Anm. 3 Ende. S. auch j. Jebam. 8c unten.
- S. 96. Die die Zeile 20 beginnende Stellenangabe gehört an den Schluß on Z. 18.
 - S. 99, Z. 22. St. ,101a 6" l. 101a unt.
 - Zu S. 102, Z. 3 von unt. Statt מובה 1. מובה.
 - S. 103, Anm. 3. St. Josua l. Joma. Ib. Z. 6. St. 4a 15 l. 4b 15.
 - S. 110, Z. 10. S. Bar. Zebachim 84a: הרי אלו נ' מיעומים.
 - S. 110, vorletzte Z. S. besonders die Beispiele in j. Joma VI Anf. (43b).
 - 8. 111, Anm. 1. Erg.: byion st. byio.
 - S. 114, Z. 26. S. auch Zebachim VII, 6.
 - S. 117, Z. 26. Statt "Sanhedrin 111b unt." l.: Koh. r. 5, 10.
- S. 118, Z. 10. J. Nedarim 38c66: אי אתם מלמדים בחגם מקרא ותרגום; j. Sanh. 7d אי אתם מלמדים בחגם מקרא אחד תרגום אחד.
- S. 121, Z. 3 v. u. Der Ausdruck ההבר דומה in einer halachischen rläuterung, M. Erubin IV, 6 (Simon b. Jochai).
 - S. 122, Z. 6. Statt "Sn" L: M.
- S. 123. Über die Anwendung des Ausdruckes משנה s. Friedmann, Seder llijahu Rabba, Einl., S. 47.

- S. 126, Z. 10. Ebenso Mech. zu Deut. 25, 15 (p. 32, ed. Hoffmann).
- S. 128, Z. 3. S. auch M. Chullin IV, 4.
- S. 128, Z. 21. S. Koh. r. zu 7,1 (Baraitha Hoschaja's): אמילו נקודה אחת
- 8. 129, Anm. 4. Den Ausdruck הכתוב נתקו לעשה bei Amoräern s. Zebach. 114 b, Chullin 80 b u.
 - 8. 131, Z. 26. S. Bar. Nazir 39b: רבר כל דבר לרבות כל דבר.
 - S. 136, Art. and Ende. als Gegensatz zu ala, Bar. Chullin 106a u.
 - S. 136, Z. 28, S. auch j. Taanith 67c oben.
 - S. 138, Z. 18. S. auch Bar. Arachin 4a: סתם להביא ערך מתם.
 - S. 141, Z. 3. S. M. Chullin X, 1: אין לך אלא מה שאמור בענין.
 - S. 148, Art. התורה . S. Bar. j. Sanhedrin 26a ss : התורה התורה .
 - S. 151, Z. 10. Vgl. Margulies in Rivista Israelitica I (1904), 63.
 - S. 153, Z. 3. S. auch Bar. Sota 31b.
 - S. 155, Z. 13. S. auch Mech. zu Deut. 15, 9 (Ps. 109).
- S. 156, Anm. 3. S. Mech. zu Exod. 20, 18 (71 b 4): שיסעין את הרבור ומפרשים (als Deutung von יבונגהו, Deut. 32, 16).
 - S. 158, Z. 15, S. auch M. Kerithoth II, 5: העריות מפורשות.
- S. 161, Z. 12. S. die Bar. j. Schebuoth 38 b 61 (zu Exod. 22,6—8,9–12, 13—14): דויסצא אומר שלש פרשיות הן התחתונה בשואל והאמצעית בנושא שכר השותה בשומר חנם והעליונה בשומר חנם.
- S. 163, Art. אבר הות או בצר הות 15 בצר הות או בצר הות אומר. Sifra zula oft: חבצר השני אתה אומר.
- S. 164, Z. 20. S. M. Kidduschin III, 4: צריך היה הרבר לאומרו; M. Scheblith I, 4: א' צורך לי (ed. Lowe: א' צורך ל').
 - S. 165, Anm. 3. S. auch M. Pea II, 6: שקיבלו מן הנביאים.
- S. 165, Anm. 4. Wenn wir in Mech. zu Deut. 17, 10 (ed. Hoffmann, 8. 21) lesen: איש מפי אים, so ist das kein Bestandteil des tannaitischen Midrasch, sondern aus Maimuni hierher geraten; der Midrasch Hagadol, in dem die Fragmente der Mechiltha zu Deuteronomium sich finden, exzerpiert auch Maimuni.
- - S. 167, Z. 24f. Statt V. 8 lies; V. 9; st. 1-7 l.: 1-8.
- S. 169, Z. 4. S. auch *Hoffmann*, Neue Collectaneen, zu Deut. 18, 2 (S. 19): אשרי אונים ששמעו את הרבר הזה מפי הקרש.
- S. 173, Z. 2. M. Chullin II, 7; Machschirin VI, 8: יקל וחומר הדברים. Z. 3. Tosefta Berach. VII, 19 (17, 4): דברין בדבר קלין וחמורין בדבר
- S. 175, Z. 24. S. noch Mech. zu Exod. 19, 17 (64 b 25), zu Deut. 33, 21 בייני לסיני Sifrē zu Deut. § 305 Ende (130a 13), zu Hohelied 1, s: ניימיך אויימיך (Mech. zu Deut. 16, 9: בקמה בקומה בקומה
- S. 178, Schluß des Artikels ראה. S. noch Bar. Beza 21b ob., Zebach. 84a unt.
- S. 178, Anm. 4. S. auch Sifre zu Num. 18, 7 (36 b 32): השתהות להשתהות וb. zu Deut. 1, 13 (68 a 5): מה ראה איש פלוני לישב ומה ראה איש פלוני שלא לישב.
- S. 179, Anm., Z. 3. Bei Jehuda Halevi, Diwan ed. Brody II, 40 (N. 5%, V. 2) findet sich die Punktation: רָאניה.
 - S. 180, Z. 14. Die Regel findet sich auch im Midrasch der Schule Ismaels

Sifrē zu Numeri 19,5 (43a 27); Bar. zu Deut. 6,9, Menach. 43a. Beidemal tes Ismael selbst, der die Regel anwendet. In der kürzeren Form רבוי אחר wendet Ismael die Regel an in Sifrē zu Deut. 6,9 (75b 2), Mech. zu eut. 16,9.

- S. 185, Z. 14. S. auch j. Jebam. 7c6.
- S. 185, Anm. 4. St. "Schebuoth" l.: Schebiith.
- S. 186, Anm. 2. Über die "Zehn Hymnen" s. Epstein, ממורח וממערב I, 85 ff.
- S. 188, vorl. Z. S. auch Sifrē zu Num. 19, 3 (42 b 13), Bar. Chullin 83a. . Makkoth III, 9: אינו השם.
 - S. 189, Z. 2. M. Kerithoth III, 6 (j. Sanh. 26d 30): שלשתן שם אחר הן
 - 8. 190, Z. 8. St. שמענו 1. שמענו.
- 8. 191, Z. 10. M. Sota IX, 5: מים; איתן כמשמעו איתן Mikwaoth IX, 2: מים
 - S. 192, Z. 6. M. Kidduschin III, 4: "".
 - S. 193, l. Z. S. auch j. Kilajim 31d 68.
 - 8. 194, Z. 22. Tos. Berach. IV, 8 (10, 24) שנה להן ר' עקיבא.
 - S. 194, vorl. Z. Zur seltenen Formel מה־שנה s. oben s. 226.
 - S. 194, Anm. 1. Vgl. Bar. Nedarim 62a: אשנה שיקראוני רבי.
 - S. 195, Z. 19. S. auch M. Kelim XVII, 14; Bar. Sota 17a.
 - S. 198, Z. 7. St. הראשון 1. הראשון .- S. auch Mech. zu Exod. 23, 19 (102b).
 - S. 201, Z. 17. S. auch Sifre zu Num. 10, 5 (19a 32): אולתלמודו הוא בא בא
 - S. 205, Anm. 1, Z. 5 v. u., st. "ausweichende" 1.: ausreichende.

achträge zum I. Teile in den Anmerkungen des II. Teiles.

Zu Seite 2 (II 1,1); 11 (II 26,1); 16 (II 33,2); 24f. (II 16,2); 59 (II 66); (II 85,1); 90 (II 94,5); 94 (II 96,2); 95 (II 97,1); 96 (II 97,2); 106 (II 115,1.5); 7 (II 119,2); 122,1 (II 121,1); 124 (II 123,2); 129,1 (II 95,1); 130 (II 133,2.4,1); 131f. (II 140,11); 133 (II 143,2); 137 (II 144,4); 138 (II 146,1); 139 (II 150,1); 155 (II 165,1; 166,2); 157 (II 166,3); 164 (II 166,1); 7 (II 185,3); 174 (II 193,4); 179 (II 200,4; 201,1); 181,1 (II 205,3); 182 (II 9,2); 192 (II 224,1); 193 (II 225,2); 197 (II 229,2); 198 (II 233,1); 203 (II 6,1,241,1,2); 207 (II 246,2).

Register zum I. und II. Teil.1

Ausgearbeitet von Dr. Erich Bischoff.

I. Verbesserte Lesarten.

 $(M=\text{Mechiltha ed. Friedmann}; S=\text{Sifrå ed. Weiß}; Sn=\text{Sifrå model of the model$

1) Midrasch.

M zu 12, 3 (21, 4); 12, 16 (147, 3); 15, 7 (83, 2); 16, 4 (103, 1); 16, 31 (69, 1); 16, 36 (69, 2); 20, 7 (7, 3); 20, 12 (126, 6); 21, 2 (192, 2); 21, 6 (144, 4); 22, 21 (39, 1); 23, 5 (39, 1, 172, 1).

S zu 1, 1 (40, 4); 1, 4 (68, 1); 4, 2 (40, 4); 4, 13 (40, 4); 5, 17 (40, 4); 7, 8 (180, 1); 7, 18 (75, 7); 10, 4 (155, 4); 13, 18 (96, 2); 16, 27 (87, 2); 17, 10 (25, 2); 20, 9 (10, 4); 20, 18 (10, 4); 23, 5 (45, 1); 25, 14 (97, 1); 26, 38 (4, 6).

Sd zu 1, 3 (19, 5); 3, 23 (50, 4); 18, 18 (206, 4); 22, 17 (191, 3); 31, 14 (181, 2); 32, 2 (35, 3).

Sn zu 5, 29 (65, 4); 6, 5 (15, 2); 6, 23 (112, 3); 6, 26 (73, 5); 25, 1 (133, 4).

Genesis r. c. 5, 4 (II 43, 2); 95, 2 (II 62, 2).

Leviticus r. c. 1, 3 (156, 3); 4 geg. Ende (II 69, 1).

Deuteronomium r. c. 11,2 (II 194,1).

Koheleth r. zu 3, 6 (II 3, 5).

Schir r. 1, 12 (II 115, 3).

Echa rabbathi 1,1 (II 179, 3).

Pesikta rabbathi 1b (II 162, 1).

Schocher tob zu Ps. 2,9 (II 24, 3; ch vgl. II 85, 6); 18, 18 (II 222, 1);

doch vgl. II 85,6); 18,18 (II 222,1); 18,22 (II 136,4); 55,1 (II 136,2); 116,1 (II 87,5).

Tanchuma קרף 5 (II 170,1); סרס (II 142,5); אנתחנן (II 142,5); אנתחנן (II 182,5); אנתחנן (II 82,2); אנתחנן (II 82,2); אנתחנן (II 82,2);

2) Talmud.

a) jer. Chagiga 77b 45 (65,1). jer. Nazir 51d unt. (44, 1). — jer. Pet 17c 34 (II 12, 3). — jer. Sanhedrin 27d 31 (II 192, 2).

b) Aboth III geg. Ende (12,1). -Aboth di R. Nathan c. 14 g. Ende (35,4. 118, 6); c. 18 (56, 2). - Arachin 28b (II 8, 7). - Baba bathra 16 a (II 85,1). - Baba kamma 30 b (II 17, 2). - Baba mezia 11 a (II 235, 1); 20b (II 147); 59 b (41, 2). - Bechoroth 10 b (II 243, 1) - Berachoth 14b unt. (II 164, 2); 221 (II 57, 1); 27 b ob. (II 164, 2); 32a (II 79, 1); 34b (II 1, 3). - Beza 34b (II 154, 5). - Chagiga 5a (II 5, 2). -Chullin 48b (II 65, 1); 65b (II 81,4); 68b (II 234, 4); 77a (II 14, 1); 127a (II 94, 3); 134 b (II 81, 5). - Erubin 8a (II 141, 2); 21 b (II 140, 5); 26b (II 243); 80b (II 128, 1). - Jebamoth 57 a (II 180, 2); 72 a (II 234, 4, 235, 2); 117a (37,4). - Joma 37a (II 243,3); 53a (II 234, 4); 61a (191, 5). - Kidduschin 38b (42, 5); 69a (II 234, 1). -Megillah 22a (II 73, 3). - Meila 178

Die Seitenzahlen von Teil I oder II stehen in runden Klammern, und zwar die von Teil I ohne Zusatz, die von Teil II mit vorgesetzter "II".

154,2). - Menachoth 26 a (II 111,2); (II 234, 4); 88 b (II 154, 3); 104 b 5, 4). - Moëd Katon 3a (II 235, 2); (II 131, 1). - Pesachim 58b (II , 1). - Sanhedrin 19b (II 234, 4); (II 234, 4). - Schabbath 58 b (II

37. 3); 63a (II 235, 4); 82a (II 196, 2); 87a (132, 3); 115b (205, 3); 124b (II 243, 2); 149a (II 234, 4). - Schebuoth 16a (145, 4); 35a (II 234, 4); III 5 (180, 2). - Sota 16a (145, 4). - Zebachim 38a (II 56, 1); 64b (II 111, 3).

II. Verbesserungen zu Lexicis.

Zu Levy, WB über die Targumim: 61 b (20, 2); 189 b (27, 3).

Zu Levy, Neuhebr. WB.: Bd. I. a (II 8, 1); 50b (II 3, 5); 77a (II i); 87 b (II 6, 5); 92 b (II 12, 2); 161 b (, 1); 274a (11, 4); 314b (II 26, 2); b (127, 3); 333b (II 146, 1); 360a (,2); 374 b (20, 2); 384 b (II 38, 4); 7b (II 54, 3); 417ab (149, 6); 418b , 3); 428 b (26, 2); 429 a b (II 42, 4); 3b (26, 2); 457 a (37); 458 a (II 48, 2); 2a (38, 2); 486a (44, 1); 489 b (46, 1); 3b (46, 3). - Bd. II. 32b (57, 4); (172, 5); 88a (91, 2); 172b (67, 4); b (8, 5); 232 b (70, 2); 248 b (73, 11); a (75); 336 (79, 3); 350 (84, 3); 484 b (5); 512a (95, 3). - Bd. III. 191b); 197a (113, 1); 284 (192, 6); 377 b 111, 1); 470a (II 54, 6); 512a (II 140, 5); 625b (147, 1); 698a (147, 2); 727 (147, 1). - Bd. IV. 31a (II 14, 2); 79b (67, 4); 247a (167, 3); 260a (172); 406a (178, 6); 569 b (188, 2); 578 a (190, 4); 585 a (193, 9); 611 b (II 59, 1); 668 b (206, 2).

Zu Kohut, Aruch completum: Bd. I. 83a (II 6, 4). - Bd. II. 309a (127, 3). - Bd. III. 12a (20, 2); 192b (II 48, 2); 233a (44,1). - Bd. V. 333b (II 111, 1). - Bd. VIII. 243 b (203, 1).

Zu Jastrow, Dictionary: 71 b (II 6, 5); 74 (II 12, 2); 118b (II 17, 1); 125a (147, 3); 361 b (44, 1); 432 b (69, 7); 435 b (172, 5); 587 (75); 712 b (95, 3); 757a (II 111, 1); 856 (192, 6); 1599a (II 222, 3).

Allgemeines: צא Hophal (75, 1); אחים (II 124, 5).

III. Verweisungen auf die Agada-Werke.

Agada der Tannaiten. Bd. I. 1 te 5 (132); 7 (81); 31,1 (177); 32); 51, 2 (175); 60 (80); 61-64 (109); (110); 70, 2 (89); 70, 3 (191); 75, 3 81 (197); 81, 5 (89); 98, 3 (177); , 3 (135); 110, 5 (40); 117 (75); 119 5); 121, 3 (40); ** 124 (II 7); 130); 132, 3 (126); 133, 4 (48); 151, 8 . 177); 169, 4 (183); 186 (36); 186, 2); 193 (34); 194, 2 (152); 195, 3 (11); 97 (151, 3); 199 (103); 199, 1 (102); , 2 (44); *203 (157, 5); 205, 3 (125); , 3 (48); 208, 3 (103); 210, 2 (48); (82); 218 (182); 221 (27); 222,7

(109); 232f. (64); 236 (133); 236, 1 (28); 240, 3 (89); 246 (85); 246 f. (98); 246, 1 (98); 247, 3 (89, 98); 248 (122); 248, 2 (58); 248, 3 (59); 249 (167); 249, 3 (140); 250 (193); 251 (144); 253, 2 (48); 258, 3 (171); 260, 4 (140); 262 (81); 263, 3 (195); 281, 5 (25); 282, 3 (184); 288, 2 (II 90); 291, 3 (177); 295, 1 (25); 303 (199); 303, 5 (130); 309 (133); 309, 1 (86); 310, 4 (116); 311, 5 (48); 312, 2 (48); 318, 1 (97); 322, 1 (182); 323 (85); 323 ff. (73); 834 f. (113); 343, 3 (190); 349, 3 (152); 359, 2 (126); 362, 3 (90); 379,1 (203); 382 (110); 391,1 (182); 51); 225 (36); 228 (140); 229, 1 | 392, 2 (165); 392, 5 (24); 393 (105);

¹ Die wenigen Zitate aus der 2. Aufl. dieses Bandes sind mit ** bezeichnet, egen Verbesserungen von Stellen aus ihm wie stets mit ".

394, 4 (57); 405, 2 (86); 409, 3 (21); 428, 3 (8); 447 (47); 448 (87); ** 459-481 (II 44); **470 f. (II 234); **487 (II 120); **488 (II 224); 558 (116). -Bd. II. 8 (27); 25, 1 (140); 37 (133); 45 (193); 54 f. (27. II 15); 62, 1 (102); 64, 3 (73), 67 (117); 88 (26); 89 (157); 90, 5 (II 109); 92 (118); 92, 3 (124); 94, 2 (178); 98 (69); 99 (II 90); 99, 5 (124); 104 (113); 105, 8 (4); 106, 1 (114); 106, 2 (43); 106, 3 (112); 106, 5 (4); 107 (162); 110 (13); 112, 7 (60); 116, 2 (43); 116, 4 (198); 123 (105. 145); 123, 4 (88); 132 (125); 171 (145); 173, 2 (48): 176, 6 (170); 193 (43); 201, 3 (116); *205 (83, 2. 84); 205, 4 (198); 207, 3 (48); 209, 3 (60); 211 (16); 215 (155); *250 (148,3); 255,4 (193); 257 (49); 257 f. (82); 259, 3 (169); 289, 4 (193); 293 f. (101); 295 (131); 295, 3 (23); 296 (95); 297 (111); 297, 1 (45); 299, 1 (66); 302 (14); 315(145); 317, 2 (4); 319 (176); 325 (139); 328, 2 (92); 331, 5 (92, 111); 347,8 (67); 355 (198); 357 f. 357,3 (136); 358 (II 144); 358, 5 (136); 368 (II 139); 375 (87); 380 (16); 390 (105); 418, 2 (43); 420 (82); 423 (49); 425, 3 (179); 430, 3 (73); 431 (89); 436 (116); 440, 2 (136); 443, 5 (75); 466 (117); 467 (II 64); 470, 3 (125); 478 (13); 507, 4 (92); 507,6 (73); 512 (II 189,1); 522 (11 238); 527 (140); 527,1 (185); 547 (II 214); 561, 1 (129).

Agada d. babylon. Amoräer. Seite 5 (II 239); 19 (169); 47 f. (II 42); 64 (II 168, 3); 70 (II 42); 107 (II 242); 112 (67); 119 (II 177, 4); 130 (II 88); 132 (II 42. 158); 134 (II 32); 145 (II 173, 4).

Agada der paläst. Amoräer. Bd. I.
Seite 2,1 (135); 5,7 (II 81); 38,3 (133);
40,5 (151); 42,5 (203); 52 (II 93. 138);
60 (107); 67,6 (11); 81,2 (109); 86 (II
39); 110,1 (II 49); 112 (126. II 142);
112,3 (133); 112,4 (II 49); 116,3 (133);
120,3 (II 115); 134,1 (II 153); 138 (37);
141 (118); 144,6 (II 77); *175 (II
178,3); 185 (II 86); 204 (II 209); 227
(II 6); 228,3 (II 220); 261 (II 223);

262, 2 (II 224); 264 (II 104); 264, 1 (II 123); 266, 1 (149); 266, 4 (II 35); 276, 3 (2); 302, 2 (II 68); 325, 2 (193); 328, 2 (II 2); 365, 6 (II 54); 370, 3 (25); 375. 2 (II 104, 225); 379 (II 83); 407 ff. (73); 430. 2 (193); 434, 3 (138); 435, 2 (138); 454, 5 (II 20); 459, 5 (130); 466 f. (II 214); 486 (II 232); 500f. (67); 501, 2 (57. 124, II 122); 502 (II 21); 502 I (11); 502, 5 (130); 523 (II 175, 1); 527, 1 (57); 540 (II 181, 3); 551 (II 6); 557, 1 (164); 556, 1 (II 167, 2); 562 (II 36). -Bd. II. 7, 2 (II 139); 10 (135); 15 (II 133); 31 (II 134); 42 (107); 50, 5 (28); 56, 1 (II 79); *73 (II 76); 80 (II 214); 82 (II 21); 82, 1 (II 80); 87, 2 (II 61); 92, 6 (65); \$9 (28); 108 (135); 111, 6 (II 119); 112, 9 (II 90); 119, 4 (130; II 144); 122, 2 (II 68); 158 (118); 163 (29); 191 (148); *196 (II 178, 3); 221 (II 8); 221, 2 (42); 233, 3 (II 229); 280, 1 (II 219); 288, 2 (II 214); 295, 1 (II 172, 3); 300, 1 (65); 312, 3 (42); 232 f. (162); 340, 1 (II 167, 1); 355, 1 (107); 360, 3 (183); 368 (II 139); 372, 4.5 (183); 446, 1 (112); 446, 2 (83); 447, 1 (124); 453, 4 (107); 454, 3 (II 225); 456, 3 (85); 459 (127); 479,6 (II 169,1); 521, 2 (II 20); 526 (II 11). - Bd. III. 2, 1 (II 207, 4); 38 (II 244); 68 (II 64); 73, 4 (112); 112 (II 206, 1); 118 (II 10); 124, 1 (126, II 124); 175, 2 (94); 176, 4 (107); 178 (86); *191, 4 (II 110); 196 (II 133); 203, 4 (II 175, 4); 204, 1 (II 209, 1); 213, 3 (II 193, 2); 236, 5 (II 192, 1); "244, 5 (II 33); 271 (II 35); 304 (123); 305 (II 3); 327 (70); 382, 7 (157; II 168, 4); 399f. (II 57); 404 (II 27); 480 (66. II 71); 485 (II 6); 485, 5 (II 104); 486-499 (II 174, 4); 491, 6 (135); 493 (II 99); 499, 7 (II 176, 1); 506 f. (II 53, 99); 524, 6 (II 65, 231); 548, 4 (II 14); 560 (146); 569 (II 64); 570 (II 3); 570, 4 (183); 573 (II 14); 581 (28); 589 (II 20); 590 (II 27); 594 (II 14); 600, 3 (II 168, 2; 224); 605 (II 37); 651 (II 15); 684 (II 86); 688,1 (179); 689, 5 (183); 710 (II 242); 711, 2 (II 196, 1); 745, 1 (II 197, 4).

•

•

THE BORROWER WILL BE CHARGED AN OVERDUE FEE IF THIS BOOK IS NOT RETURNED TO THE LIBRARY ON OR BEFORE THE LAST DATE STAMPED BELOW. NON-RECEIPT OF OVERDUE NOTICES DOES NOT EXEMPT THE BORROWER FROM OVERDUE FEES.

